VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

RAŠTAI

9-ASIS TOMAS

LITERATŪROS KRITIKA,
MENO KULTŪRA

VILNIUS 1999

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

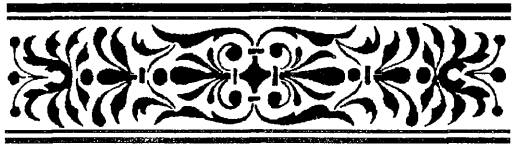

RAŠTAI

TRYLIKA TOMŲ

VILNIUS 1999

UDK 888.2
Mi-156

Parengė ir paaiškinimus parašė
VANDA ZABORSKAITĖ

ISBN 5-415-01362-8 (9 tomas)
ISBN 5-415-004971-1 (bendras)

© Sudarymas, paaiškinimai,
Vanda Zaborskaitė, 1999
© Leidykla VAGA, 1999

I. LITERATŪROS KRITIKA

Straipsniai

Pastabos dėl mūsų eiliavimo

Paskaičius laikraščiuose ar šiaip jau įvairiuose spausdiniuose mūsų poetų ir eilininkų eilių, tuojau pamatai didelį jų formos netobulumą: ritmas nelygus, galūnės neva taikyta, bet nesutaikyta, be to, dar nežmoniškai sustatyti sakiniai ir sudarkyta kalba: naudota mat „licentia poetica". Ir ne tik pradedančiųjų eilininkų, bet ir „patentuotų" poetų eilės formos žvilgsniu labai dažnai ir sunkiai nusideda.

Kas čia kaltas? Rašytojai teisinasi, kad būk mūsų kalba esą neišdirbta, kad mūsų tarmės nevienodai kirčius deda, arba dar iš aukšto nufilosofuoja, kad poezijos esmė tai, girdi, ne ritme ir ne galūnėse... Sutinku, kad lietuvių kalba iš tiesų gal sunkiau eiliuoti, bet anaiptol nepateisinu nė poetų: senesnieji kalti, kad per mažai domės kreipia į savo tvarinių formą ir nesimokina kalbos, o jaunesnieji, kad rašo nepažinę eiliavimo teorijos ir vos spėję sulipdyti kelis posmus, tuoj bruka į redakcijas, kad „kaip nors pataisę, įdėkite..." Geraširdis redaktorius, bijodamas, kad jaunutis poetas nemestų plunksnos (mat „gal išsidirbs"), ima, taiso, laužo galvą, kokį čia žodį įkišus, kad būtų lygus ritmas, arba kaip čia rasti kitą su panašia galūne, nes šitas – lyg cibulis kompote. Taip neprivalo būti. Kitur to ir nėra: eilės netaisyklingos – tai pintinėn jas. Tiesa, kad eilės – tai dar ne poezija ir poezija – nebūtinai eilės. Bet jeigu jau poetas kartą išsirinko kokią nors formą, tai turi žiūrėti, kad ta forma savo rūšyj būtų tobula. Menkas man

pianistas, jeigu jam už klavišų pirštai kliūva, ir menkas tapytojas, jei nemoka teptukų vartoti. Ir kaip muzikas ar tapytojas turi ilgai mokytis ir lavintis ta dailės forma reikšti pačią dailę, taip lygiai ir poetas-eilininkas tik besilavindamas įpras lengvai vartoti eilių formą.

Kokie yra eiliavimo būdai ir taisyklės, manau skaitytojai-rašytojai žino iš rusų „slovesnosčių" vadovėlių. O jei kas nežino, tai pigiai gali sužinoti. Pradedantiems aš vien primenu, kad dėl eiliavimo nevalia iškreipti nė vieno žodžio, nevalia keisti natūralaus jo kirčio (ударение). Eilių kalba turi būti tokia pat natūrali ir liuosa kaip ir paprasta kalba. Niekas taip negadina įspūdžio, skaitant eiles, kaip nežmoniškas, nenatūralus sakinio sustatymas ir netikusis galūnėms suderinti žodžių rinkimas.

Vienodai skambančių galūnių sutaikymą vadiname rifmomis, arba rimais. Pradedą rašyti eiles turi atminti, kad visi garsai derinamose galūnėse nuo paskutinės su kirčiu balsės (ударяемой гласной) iki žodžio galo turi visai vienodai skambėti. Pav.:

Supasi, supasi lapai nubudinti,
Šnarasi, šnekasi vėjo pajudinti,
Skleisdami gaudesį alpstantį, liūdintį,
Supasi, supasi lapai nubudinti.

(B. Sruoga)

Duotame čia pavyzdy suderinti trys paskutinieji kiekvienos eilutės skiemens (слоги). Dažniau derinama du arba tik vienas paskutinis skiemuo, žinoma, kuomet jie turi kirtį. Vienok, jeigu derinama tiktai vienas paskutinis skiemuo ir jisai baigiasi tik viena balse (гласной), tai dėl geresnio skambėjimo reikia sutaikinti dar ir stovinčią pirm jos bebalsę (согласную). Pav.:

Žavi sielą dar vienà
Vėlyva rudens dienà
Aiškia saulės šypsenà

(Putinas)

Nenusikalstant šiai taisyklei, galima derinti b su p, d su t, g su k, z su s, ž su š. Pav.:

Užmigo žemė ir dangus,
Užmik ir tu.
Nušvies sapnai nakties ūkus
Meiliu vaizdu.

(Putinas)

Žinome, kad lietuvių kalboje yra dvejopų balsių: ilgų ir trumpų. Taigi kyla klausimas, ar galima derinti ilgą skiemenį su trumpu, pav., tėvynė – krūtinė, vainikù – jėgų. Mūsų kalbininkai, kiek patyriau, nori, kad į rifmą (rimą) būtų imama tiktai ilgi skiemens su ilgais, trumpi su trumpais, tvirtapradžiai su tvirtapradžiais, tvirtagaliai su tvirtagaliais, – žodžiu, kad skambesys būtų visiškai vienodas. Aš sakyčiau, kad tai yra per didelis reikalavimas. Tada lietuvių kalba eiliuoti iš tiesų būtų per daug sunku ir poetams derinant galūnes reiktų dažniau vartoti tas pačias gramatines žodžių formas, o visiems žinoma, kad gramatinės rifmos artizmo žvilgsniu yra kur kas menkesnės už ne gramatines. Aš daug daugiau gėriuosi ne gramatiniu galūnių suderinimu, nors jas ir skirtų kai kurių balsių ilgumas, negu tokiu, kaip pav.: lingavo-siūbavo, spindėjo-skambėjo, bangomis-šakomis, galvelė-širdelė ir t.t., nors čia skambesys tai jau visai vienokis. Tokiomis rifmomis kaip tik pasižymi visų eiliakalių eilės. Vienok kai kada tikrai vien tik dėl balsių ilgio ausis nejaučia vienodo galūnių skambėjimo, kaip pav.:

ramų – jausmų. Taigi aš ir pasiūliau mūsų dainiams šitokią taisyklę: kuomet derinamosios galūnės susideda iš dviejų ir daugiau skiemenų, tai galima neboti jų ilgio, bet kuomet derinama galūnės tik iš vieno paskutinio skiemens, tai jau būtinai imti tik ilgą su ilgu, trumpą su trumpu. Siūlydamas šią taisyklę, aš remiuosi tuomi, kad dviejų ar trijų skiemenų suderintose galūnėse, nežiūrint balsių ilgumo, visgi jaučiama panašus jų skambėjimas (rifma), o vieno skiemens galūnėse dėl jų trumpumo to nejaučiama. Pav., jau kartą cituotose B. Sruogos eilėse:

Supasi, supasi lapai nubudinti,
Šnarasi, šnekasi vėjo pajudintį,
Skleisdami gaudesį alpstantį, liūdintį.
Supasi supasi lapai nubudinti.

Nors žodis *liūdintį* skiriasi nuo kitų galūnių ilgomis *ū* ir *į*, vienok į rifmą tinka, nes dar jaučiama panašus jo skambesys.

Kalbant apie galūnes, reikia dar pastebėti, kad kai kuriuos žodžius visi ir visuomet derina vien su tais pačiais. Kur tik yra *siela*, ten būtinai rasi ir *miela*, kur tik *šalį*, ten ir *gali*, kur tik *širdį*, ten ir *girdi* ir daug panašių. Reiktų vengti šablono. Tuom labiau kad toli gražu ne visus mūsų gramatikos ir sintaksės turtus naudoja mūsų dainiai. Priminsiu bent netiesų sakymo būdą (oratio obliqua) ir dalyvių bei padalyvių vartojimą.

Dėl mūsų eilių ritmo (tam tikras tvarkingas akcentuotų ir neakcentuotų skiemenų sudėstymas) ir rašytojai, ir skaitytojai turi daug keblumų. Mat lietuvių tarmės nevienodai deda kirčius, o rašomoj kalboj taip pat nėra vienybės. Prozoj tas ir nesvarbu. Ten skaityk kaip nori. Kas kita eilėse. Čia kiekvienas kirtis turi būti savo vietoj. Aišku, kad jeigu eilių rašytojas yra

vienos tarmės, o skaitytojas kitos, tai jiemdviem bus sunku susitarti. Čia jau mūsų filologų darbas – padėti poetams išdirbti vienodą poezijos kalbą. O kol tai įvyks, mūsų dainiai, ypač jaunesnieji, turi gerai įsiskaityti į Donelaitį, Kudirką, Vydūną, Maironį, Vaičaitį – jie maždaug vienaip deda kirčius. Tik rašytojams reikia išsižadėti savo provincijinio patriotizmo, nesiteisinti, kad „pas mus taip sakoma", o vartoti tokias formas, kokios jau yra prigiję rašomojoj kalboj.

Baigdamas dar nurodysiu kai kuriuos negerai mūsų poetų vartojamus žodžius. Labai dažnai beveik visų mūsų dainių eilėse randame žodį *mėlýnė*, turintį reikšti padangę (синева). Tuo tarpu mėlynė yra tai miškuose auganti mėlynos spalvos uoga (rusiškai, rodos, черника). Padangė gi (синева) bus *mėlynė* arba *mėlymė*. Taip mūsų poetai ir turėtų imti rašyt. Kai kurių vartojamas *retežis* – senovės rusų ретязь – mūsiškai bus *grandinė*: virvė sunarstyta iš grandžių (*grandis*, ies – звено). Žodis *véltui* ir *siéla* kirtį turi ant pirmo skiemens (bet ne *veltùi*, ne *sielà*, kaip daugelio rašoma). Ne *gálė*-ės, bet *galià*, *gálios*. *Bočiai*, *probočiai* taip pat netikę; jų vieton turime *senóliai*. *Kardas* nors jau prigijęs, bet nelietuviškas; turime lietuvišką *kalaviją*. Tuo tarpu varomas lauk *prašyti* yra gryniausias lietuviškas žodis, kur kas senesnis už *melsti*.

Formos: *akysė*, *laukuosė*, *tylojė* ir t.t. turi kirtį ant paskutinio skiemens, išskyrus, žinoma, žodžius, turinčius kirtį ant trečio nuo galo skiemens, kaip pav.: rañkoje, dúonoje, siéloje ir t.t. Taigi negalima rašyti *akýse*, *laukúose*, *tylóje*, o taip daugelio rašoma. Galima tas formas trumpinti, tada bus *akys'*, *laukúos*, *tylój'* ir t.t.

Aš pats nesu kalbininkas ir ką čionai parašiau, esu girdėjęs iš geriausių lietuvių kalbos žinovų – Jablonskio ir Būgos. Taigi ma-

nau, kad šio straipsnelio skaitytojai, be abejo, priims pasiūlytas pataisas.

Čia ir baigiu savo pastabas. Žinoma, kas neturi įgimto poeto talento, tas nors ir kažin kaip dirbtų, vis tiek poetas nebus. Bet aš kreipiuos į tuos, kurie turi tinkamų gabumų, ir kviečiu juos į darbą, nes be darbo nei talentas, nei įkvėpimas neįsikūnys į dailės veikalus.

1917

Aplink gimtąjį židinį

Pastabos dėl kai kurių mūsų poezijos reiškinių

Vis labiau besitvarkant Lietuvos vidaus reikalams, kasdien vis didesnė mūsų visuomenės dalis grįžta į ramaus kultūrinio gyvenimo vagą. Atslūgsta nervingai įtempta dvasia, gaivinta vien politikos ir karo naujienų – ir žmogus netrukus pajunti reikalą kuo nors pastovesniu, rimtesniu ir gražesniu jau savo kultūros pagaminiu papuošti ramiam gyvenimui kuriamąjį židinį. Mokslo ir dailės literatūra yra vieni pirmųjų kultūringai gyvenančio žmogaus reikalavimų. Jeigu prieš karą mūsų inteligentija šiuos reikalavimus patenkindavo daugiausia svetimų kalbų raštais, tai dabar jau pačio gyvenimo verčiama ji turės tenkintis tuo, ką ras išleista sava kalba. Žinoma, tai būtų labai gera, jeigu savo pačių rašiniais mes galėtume tuos reikalavimus patenkinti. Tačiau visi žinom, kad taip nėra. Suprantama tad, kaip nekantriai mes laukiame kiekvieno naujo pažadėto raštelio ir kokiu domėsiu jį patinkam išeinant. Bėgi į draugą, vartai, skaitai – neiškenti įspūdžiais ir nuomonėmis nepasidalinęs. – Šįkart esu sumanęs tai padaryti platesniame „Ateities" skaitytojų būry – ir tai dėl naujausiųjų mūsų poetų kūrybos vaisių.

Gal neapsiriksiu pasakęs, kad šiuo metu, atgyjant poezijai, daugiausia judrumo parodė Balys Sruoga, Faustas Kirša ir M.Vaitkus. Prieš mane guli pirmojo „Saulė ir smiltys" ir „Deivė iš ežero", antrojo „Verpetai" ir trečiojo „Brėkšta", nekalbant apie vienas kitas laikraščių lapuos pabertas jų eilutes. Man guli dar „Gėlių diena"[1], rinktas literatūros leidinys – ir pradedančio eiliuoti Petro Biržio[2] „Sielos sparnai".

Aš dar nenorėčiau minėti šio paskutiniojo autoriaus, nes „Sielos sparnai" tai pirmieji jo bandymai, ir iš tokių – ko gali reikalauti? Visos jo eilės vienodos, pilkos, dažniausiai silpnos lyties

atžvilgiu. Rasi jose ir naivumo, ir sentimentingumo, ir gyvo jausmo, ir gamtos aprašymo, bet poezijos literatūros prasme – dar ne. Tad autorius būtų nė kiek mūsų nenuskaudęs, jeigu pirmųjų savo bandymų dar būtų neleidęs atskiromis knygutėmis. O jeigu jau leido, tai nederėjo bent dėti eilių a.a. St. Girčytei ir V. Endziulaičiui paminėti, jeigu šio paskutiniojo kapas jį sužadina tik šiaip sušukti:

O, milžinas pakirstas tapo!!
Jis mylimas buvo tarp mūsų draugų,
Su juo susitikti tik buvo smagu. (p. 10)

Mirusiųjų atminimas reikia gerbt ir saugot nuo neskanaus savo eksperimentų įspūdžio. Ar Petras Biržys bus poetas? Nesu pranašas, tačiau „Sielos sparnai" vis dėlto vilties duoda.

Balys Sruoga patiekė mums eilių rinkinį „Saulė ir smiltys" ir „Deivę iš ežero – Svanetų žemės legendą". Kas yra skaitęs Balio Sruogos eilių dar „Pirmajame bare" ar viename kitame laikrašty, tas neabejoja, kad turi reikalo su tikru poetu. Jo kūrybai gal geriau derėtų pašvęsti atskira studijėlė, tačiau kol kas aš pasitenkinsiu vien bendromis pastabomis, juo labiau kad trumpu laiku tas pats poetas, rodos, duos mums ir daugiau savo kūrybos pavyzdžių.

Ėmęs rašyt apie Balį Sruogą, aš pradžioje norėčiau pastebėt, kad apskritai jo poezija, itin lyrika, yra „puošta", taigi nenatūringa, ji, be to, yra lengva ir tuščia. Jeigu pripažintum, kad poezija psichologiškai yra „estetinis svajosys", tad jos lengvumas ir net tuštumas dar būtų dovanotinas, vertinant jį vien dailės artizmo žvilgiu. Tačiau atminus, kad skaitančioji visuomenė, sekdama obalsiu ne „dailė dailei", bet „dailė gyvenimui", be smagaus pa-

sigrožėjimo, stato poezijai dar ir kitų rimtesnių uždavinių, tad ir anoji dailės žvilgiu neyda tampa tikra yda. Dėl to dauguma „prozingesnių" skaitytojų, pavartę tokios poezijos, mostelia ranka, nusižiovauja ir daugiau nebenori jos ragauti. Ko tas publikos obalsis vertas ir kiek dailininkas turi jo žiūrėti, gal teks pasvarstyt, turint kitos progos. Čia tik pažymėsiu, kad B. Sruogos poezijoj iš tiesų ir nusibosta tie lengvai svaidomi „...ėliai-ėlės, ...užiai-užės"... – tas beprasmis klajojimas, skraidymas kažkokio neįmanomo neapibrėžtumo miglose.

Tačiau bene kalčiausias čia bus apskritai nedisciplinuotas B. Sruogos rašymo būdas. Atrodo, kad mūsų poetas imasi plunksnos, neturėdamas jokios šiek tiek aiškios minties, apie kurią suvytų atskirą poezijos posmelį. Kas pasipynė vaizduotėj, tą ir brėžia, ir duodasi nešamas, nė pats nežino kur. Pavyzdys – „Gandas", itin 13 psl. („Saulė ir smiltys"), arba dar toks posmas:

Mes – kaip berželiai
rudeniui slenkant –
ilgisi širdys,
dauginas godos –
tartum, kai sesė,
rūtą nuskynus,
džiaugiantis vėjui
kasą išpynė... (p. 10) –

Aiškinimai aiškinimais aiškinami, ir vis dėlto neaišku. Toliau:

Mūsų valtelė –
šventas siekimas,
it ašarėlės,

tos, kur sustingo
deivės akyse... ir t.t. (p. 10)

Sekant vien žodžius, gali tais pasakymais žaisti, tačiau pabandžius juos kaip nors sujungti nieko negauni. Aš prašau skaitytoją pamėginti sudaryti vaizdą ar prasmę iš anų B. Sruogos sakinių. Štai dar:

Sakalai žino
melsvą aukštybę...
Mūsų gi pančiai –
mirksnio mirimas... (p. 15)

Toliau:

jei trimitas
mūs pažadins
mėnesieną:
mūsų sapnas,
mūsų žygis
ir lelijos –
tartum ragas
ryto metą... (p. 59)

Kokis čia sąryšis tarp sapno, žygio, lelijų ir ryto rago? Daugiau nebecituosiu. Kas skaitys B. Sruogos eiles ne vien tuščius žodžius sekdamas, tas ras daugybę panašių vietų.

Pati Balio Sruogos eilių lytis taip pat palaida, kaip ir jų turinys. Jei laimingai pakliūva rimas, tai gerai, ne – tai ir taip gerai. O ir patys vartojamieji rimai toli gražu nuo tobulybės. Pav., triško – miškas, naujo – sraujos, vijuoklės – duoklė, trimitai – rytą, užliejo – atėjo (96, 97 p.). Atrodo, kad rašyti eiles taip, kaip rašo B.

Sruoga, visai nesunku. Ir negana to, kad tokios eilės neduoda pasigėrėjimo iš artistinės lyties, man dar atrodo, kad tokis palaidas eiliojimas patį autorių išblaško ir leidžia praskiesti jo mintį visokiais nukrypimais ir nereikalingais palyginimais.

Pavadinęs Balio Sruogos poeziją lengva ir tuščia, aš anaiptol neužmerkiu akių į palaidai joje paskleistas grožybes. Kone kiekviename puslapyje rasi poetingiausių vaizdų ir figūrų, bet sintezės dažniausiai jokios.

Dėl to, paskaičius tokių eilių, nelieka jokios aiškios sąvokos, tik kažkoks svaigulingas svyruliojimas. Impresionizmas? Jis privalo turėti daug sugestijos galios ir vientiso gilaus ūpo. Kitaip impresionistinė poezija bus išblyškusi, tuščia. Ką, pavyzdžiui, skaitytojui duoda eilės „Mėnesiena"? (p. 128) Grynai nieko vientiso nei lyties, nei turinio, nei ūpo žvilgiu. Arba dar eilės p.140 – trys palaidi posmeliai, kurių kiekvienas savyje vėlgi palaidas:

O staiga šalnoj nurudę,
Vėl dirvonai sujūruos...
Žiedus šitiek syk pražudę
Žels ir kapas, ir lelijos...
Išmintis, kaip žaibo gijos,
Pelenuos ir vystykluos (p.141)

Čia gal bandyta gili mintis išreikšti, bet posmelis vis dėlto tuščias, nes neduoda nei prasmės, nei ūpo.

Aš neieškau eilėse kažkokio filosofavimo nei gyvenimo problemų sprendimo, tik noriu, kad jos ar savo džiaugsmu, ar liūdesiu giliau prakalbėtų į sielą, kad skaitydamas jas jaustum gyvą širdies plakimą ir pats kartu gyventum, ir sukeltoj refleksijoj tolyn tęstum pradėtą pergyvenimų giją. Lengvomis ir tuščiomis

eilėmis mes pasigėrėsim, jei jos bus gražios, kaip kartais gėrimės vaikų leidžiamais muilo burbulais, tačiau pastovesnės vertės joms neduosime.

Iš to, kas lig šiolei buvo pasakyta, aišku, kaip Balio Sruogos poezija yra nenatūringa. Nė vienas daiktas nebus gražus, vadinas, neduos estetinio pasigėrėjimo, jeigu jis nekels mūsų įspūdžių paprastais mūsų sielos gyvenimo dėsniais. Balio Sruogos gi eilėse tolydžio sutiksi tokių pasakymų ir tokių lyčių, prieš kurias stoji lyg prieš tikrą galvosūkį. Minties ir asociacijos eiga nukirsta, ir toliau nei vaizdo, nei jausmo, nei prasmės. Paberta žodžių eilė – ir tiek. O kai tokia tuščia žodžių kombinacija daroma vien lyties dėlei ir ši lytis tampa poeto tikslas, tuomet jau turime tikrą dekadentybę – puolimą. Balio Sruogos eilėse daug pastebėt šio reiškinio žymių.

Kaipo tikros poezijos pavyzdį aš imu Balio Sruogos eiles „Supasi lapai" (p. 27). Šiose eilėse man tik vienas pasakymas neduoda aiškios sąvokos:

Slenka gegužio sapnai netikėtieji

.....

Žemę ir Dulkes, ir Buitį atmesdami.

Tačiau visų eilių kontekste ir šio pasakymo lyg ir per didelis pretenzingumas susitušuoja. „Supasi lapai" duoda gilaus vientiso įspūdžio. Viskas čia suderinta: ritmika, vaizdai, jausmas ir mintis sudaro vieną bendrybę, dėl to ir pagauna skaitytojo ūpą. Skaitydamas šias eiles, nekliūvi už žodžių, nepastebi lyties, tik nejučiomis, plataus ritmo liūliuojamas, seki gaivalingai besireiškiantį jų turinį. Taip visuomet privalo būti tikroje poezijoje, ypač lyrikoj; žodžiai ir lytis turi būt tokie, kad jie keltų vaizdų, žadintų ūpo, bet patys pasiliktų nepastebimi ir nepretenduotų kištis į jiems nepasiekiamą

poezijos sritį. O tai bus pasiekta tada, kai poetas, išsižadėjęs pretenzingo neva originalumo, bus atviras ir paprastas kaip vaikas ir pasakos vien tai, ką regi ir jaučia savo įkvėpimo valandomis.

Balio Sruogos rinkinyje yra tokių eilių ir daugiau: „Ties banga" (p. 29).

Irklus švaistydams žvaigždes pasiekiu,
Deimantus jūros toli taškau.
Dainą dainuoju – dangų sau tiekiu!
Gimstančio skausmo žiedus raškau!

Gražus, gyvas ir galingas vaizdas. Toliau „Ūkana" (p. 36), „Mano pily nėra laiko" (p. 42), „Saulėlydžio giesmės" (p. 62), „Pjovėjas" (p. 75), „Per girias, per žalias" (p. 79), „Taip tykiai kūrenas" (p. 136):

Pro spindinčią baltą viršūnę prasišiepė, ausdamos, tvyskantis šydas ir burės...

Ir tolimą ežerą klony plaukikų šešėliais ir žibančioms juostoms išpynė...

Ir vėl nelydėtas, nelauktas su krintančia žvaigžde tolybėj be pėdsako dingo...

Yra ir daugiau gerų eilių, o atskirų vietelių rastume dar gražesnių, kurioms aš tačiau svarbos neduodu dėl aukščiau išdėstytų priežasčių.

Nuo to, ar Balys Sruoga sutvarkys palaidą savo rašymo būdą ir panorės tapti natūringesnis, pareis ir jo poezijos reikšmė.

Balio Sruogos legendoj „Deivė iš ežero" jo lyrikos nenatūringumo beveik visai nėra, jei neskaitysim vieno kito sti-

liaus papuošalo ir šios vienos, bet taip charakteringos tuo žvilgiu vietos:

Ežeras tik Dalės vienas
vilnis švelnias šėlūnėles,
rito nuolat ir dainavo,
ir vaidino tolį melsvą,
ir viliojo brolį slaptą –
– likie, mielas, būsi savas –
aukso sapnas pakeleiviui. (p. 18)

Kas gi yra toji „Deivė iš ežero" – Svanetų žemės legenda? Aš bandysiu trumpai atpasakoti jos turinį.

Poeto prasimanytoj Svanetų žemėj, tarp devynių „vyšnavų" kalnų,

Tartum žalio deimantužio
pasiklydęs debesėlis,
ežerutis tyvuliavo
daugel amžių, daugel metų. (p. 4)

To „ežeručio" vaizdai gražūs, bet taupydamas vietą nebecituosiu. Taigi tame ežerėly nuo pasaulio pradžios įsikūrė Svanetų žemės globėja – deivė Dalė, kuriai svanetai savo papročiu, sėdami pasėlį, į ežerą berdavo tris sėklų saujas, o eidami medžioti pildavo po taurę midaus. Ir viskas jiems gražiai sekdavos. Tik šit kartą, jaunimui išjojus medžioti, nors ežeras aukų midumi buvo gausiai nulietas, deivė kažko ėmė rūstauti. Jaunimas negrįžo, o visoj šaly ištiko nepaprasta, visa naikinanti kaitra.

Žmonės aimana paplūdo,
maldas dėjo krupulingas,
graudulingi aukas degė.
Bet negydė joks meldimas
didžią bėdą, vargą didį. (p. 19)

Tada susirinko šalies seniūnai pasitart, kaip tokioj nelaimėj pasielgus. Vieni ragino sukilti prieš dievaitę, kiti šaukė maldomis ją atprašyti, bet seniausias pasirodė rūsčiausias esąs, ir jis sumanė pikčiausią priemonę atkeršinti deivei: paminti jos garbę:

– Vyrai! Deivė viešpatnioji
dievišką užmiršo garbę!..
Garbę dievišką užmiršo!..
tat priminsim žemės garbę! –

Ir Svanetų žemės sūnūs
juodą katiną pasmaugę
nuo aukštos viršūnės kalno
ežeran prieš saulę sviedė... (p. 26)

Tada prasidėjo baisių dalykų: įrūstinta Dalė sukėlė ežero bangas, audras ir vėtras, kurios siautė per devynias dienas ir vandenimi ir ledais sunaikino visą šalį. O svanetai, kuriems dar pavyko išsigelbėti, sulipo į kalnus, iš kur „jokian klonin nesileidžia, jokiam dievui nesimeldžia!" Poetas baigia savo legendą, apoteozuodamas tokį svanetų garbingumą.

Žiūrint į Balio Sruogos veikalėlį kaip į eiliuotos poezijos rūšį, reikia pasakyti, kad jisai yra originalus, įdomus ir gražus. Platus stilius, laisvas eiliojimas kaip tik atitinka ramiam epo pasakoji-

mui. Be to, gražūs palyginimai gyvai vaizduoja pasakojamus dalykus. Taigi šiuo žvilgiu „Deivė iš ežero" reiškia jos autoriaus talentą ir duoda mūsų literatūroj gražų poezijos rūbo pavyzdį. Bet tuo dar skaitytojas negali tenkintis. Poetas teikia mums epo poezijos dalyką su tam tikra fabula, jos išvystymu ir išrišimu. Dailės skonis ir estetikos dėsniai reikalauja, kad tai būtų tinkamai išdėstyta ir sutaikinta, kad veikalas savo visuma būtų tvirtai sujungtas, vientisas, proporcingas ir gražus. Deja, čia ir pamatai, kad be gražių rūbų ir papuošalų Balio Sruogos legenda kaip tik nepatenkina šių svarbiausių epo dailės reikalavimų.

Paskaičius legendą, pirmiausia jau pati fabula sukelia skaitytojams nepasitenkinimo: jaunimas išjojo medžioti, gausiai pagerbęs deivę, o ši kažko pasikaprizino, ir iš to tiek nelaimių! Paskui ta senių parinkta priemonė atminti deivei žemės garbę geriau tiktų kokiems vaikėzams negu kilniems svanetams. Pagaliau, baigiant poemą, tas svanetų išgarbinimas, apoteozavimas, tariant, kad jie ir tinkamu keliu savo kerštą atliko, daro kažkokį nejaukų įspūdį, ir skaitytojas vis dėlto nelabai nori jiems pagarbos reikšti. O kyla tai dėl to, kad poetas tyčia ar netyčia praleido visos dramos ir jos moralės problemos įsimezgimą, iš kurio būtų buvę aišku, kas yra visų tų nelaimių kaltininkas. Pradžioje skaitytojas turi įspūdžio, kad deivė Dalė globoja šalį, yra gera ir išmintinga. Dėl ko gi ji staiga susirūstino? Paprastas nusimanymas sako, kad kas nors turėjo jai nusikalst, ir dar sunkiai. O jei taip, tai juodo katino smaugimas buvo kaip tik ne vietoje ir teisingai nusipelnė deivės rūstybę. Taip ir kyla disonansas tarp autoriaus išvestos minties ir įgimto moralybės nujautimo.

Antras dalykas, labai jaučiamas legendoj, tai, kad autorius visai neįveda skaitytojo į savo svanetų gyvenimą; jis net jiems patiems neduoda gyventi, – jis tenkinasi vien savo pačio nupasa-

kojimu. Vienintelis gyvas svanetų gyvenimo bruoželis, tai anų senių posėdis. Suprantu, kad trumpoj legendoj negalima visa ko apimti, bet čia kyla kaip tik trečias autoriui priekaištas: „Deivė iš ežero" savo vidaus sudėty neturi tinkamos dalių proporcijos, kas atmenant minėtąją spragą dar labiau jaučiama. Taip autorius tikrąją fabulą pradeda tik nuo 14 psl., visa prieš tai paskyręs aprašyti svanetų šaliai. Paskui per visus 7 puslapius piešia anų senių pasitarimą, o visa legenda teturi 30 puslapių.

Kaip matome, „Deivė iš ežero" yra dalykėlis visai silpnai atliktas, tačiau, kaip esu jau minėjęs, tikrai gražus ir naujas savo lytimi, įdomus ir savo koncepcija.

Bendrai minėdamas Balio Sruogos lyriką sakiau, kad palaidumas ir nenatūringumas yra vienos didžiausių poezijos ydų. Aš savo pastabas dešimčia kartų turėčiau sustiprint, kalbėdamas apie Fausto Kiršos eiles, už kurias labiau nenatūringų vargu ir įsivaizduoti galima. Pakanka pavarčius jo „Verpetai", kad kur metęs nemetęs akį užkluptum tokių vietų, dėl kurių nori paklaust autorių: ar Tamsta sapnuoji, ar kelio klausi? Čia jau ne tai, kad nenatūringumas, – čia stačiai be prasmės žodžių dėstymas. Ilgai nelaukus štai, pavyzdžiui, atskirų pasakymų, kurie dar ryškiau skambėtų kontekste, bet gaila vietos: vilties bildesiai (p. 13), vilties šašas (p. 34), vilties magaryčios (p. 21), audrų sijonai (p. 59), krūtinė teta (p. 59), sapnai ir pjautinė, saulė be kraujo (p. 87), širdis tarsi pirmojo uodo zirbimas (p. 89).

O štai ištisi sakiniai. Aš tyčia duodu ištraukų. Gal ir pats autorius, pamatęs savo pasakymus visoje nuogybėj, įsitikins, kad jis iš tiesų absurdus rašo:

Juk tu – tyrų kvieslys,
be keršto spindulys,
apleidęs vaišių ramų langą. (p. 10)

Po erdvę narstėsi diegliai. (p.11)
Vienas posmas minčių,
vienas grūdas tiesos
iš penkių apskričių,
bet be ženklo skriaudos,
man pasako daugiau,
negu aukso knyga,
negu laukas dagių,
bei Charono liga. (p. 13)
Ar čiulba kielytė, ar liūtas sustaugia,
ar debesis varsto perkūno vilyčios,
ar šilo medžiokliai briedienę pasmaugia,
visų jų vainikas – vilties magaryčios. (p. 21)
Aš būsiu amžinas. Jaučiu,
kaip amžių amžiun aš pučiu
per tiek gyvenimo kančių. (p. 22)

Kuriuo tokiu „pūtimu" poetas tikisi pelnyti amžinybę, aš neapsiimu spėti... Aišku vien, kad panašia „poezija" to nepasieks. Šioms lygių ištraukų skaitytojas gali rasti gausiai toliau beversdamas „Verpetų" lapus. O jei nori ištisai absurdiškų eilių nuo pradžios iki galo, tai tegu paskaito „Akių dvasia..." (p. 19), minėtąsias „Aš būsiu amžinas" (p. 29), „Čia siaura..." (p. 31), „Prie idealo" (p. 33), „Jaučiu" (p. 55), „Omnia mutantur" (p. 59).

Aš dar neiškenčiu neparodęs, kaip vienose jų Faustas Kirša Lietuvą aprašo!

Jaučiu: – kaip verpalų takai
tolyn mažėja vis sparčiau,
ir kamuolių nauji pulkai,

takeliais spausdamies kiečiau,
sugulę ant suolų kaimyno,
belaukia varsų dažalų,
kur juos apvirinti ketina,
kad būtų tinklo ir galų!
Tai Lietuva!.. (p. 57)

Bus gana. Jei skaitytojas nori, tad jis gali ir pats daugiau pasieškot. Skaitydamas panašias „poezijas", aš ne kartą savęs klausiau ir su draugais spėliojau: ar Faustas Kirša stačiai tyčiojasi mumis, ar jis nė kiek neturi grožio pajautimo, ar jis mano panašiais „šposais" užmaskuoti naiviems skaitytojams savo nesugebėjimą geriau rašyt, o gal pats yra tiek naivus, jog tokiu būdu tikisi įgysiąs originalaus poeto vardą. Bene tik šis paskutinis spėjimas bus arčiausia tiesos. Jei taip, tai Fausto Kiršos iš tiesų gaila. Aš neabejoju, kad jisai savo siela yra poetas, o ir savo raštais tokis yra, kai pameta tą nelaimingą manierą ligi patrūkimo stiebtis į kažką nepaprasta, nežmoniška. Jo rinkiny yra daug paberta atskirų poezijos krislelių, yra ir ištisų eilių, kuriomis gali pasigėrėti. Tokie, su keliomis išimtimis, keli pirmieji „Verpetų" puslapiai, toliau „Aš rymau ant kapo" bent pusė. Toliau „Nusiminimas":

Kai dešinė siekia į mėlyną dangų,
O kairę dedu į liepsnojančią širdį... (p. 24)

Kad nebūtų to „valandos mirdi". Toliau „Keleiviui":

Aš nulenkiau galvą prieš kapą žemai,
kur tyli keleivio viltis ir namai (p. 28).

O štai dar vienas rudens vaizdelis:

Paskutiniai kvapai vėlyvųjų gėlių
Susinarstė slidžiai su šalnos dvelkimu
Nurudavo laukai. Ir tarp girių žalių
Švebeldžiuoja ruduo praeities švelnumu.
Jau pagelto miškai, jau saulutė toli.
Byra lapų kruša. Aiškiai pūpso lizdai
..... (mano praleista).
Tyliai žūsta visų ir daina, ir vaizdai.

Graži ir pati „Verpetų" pabaiga:

Juodas laivas, šilko burės (p. 110).

Yra jų ir daugiau, nors gan dažnai pagadintų vienu kitu nevykusiu pasakymu jau dėl eiliojimo kliūčių.

Šie pasakymai yra visai kitokios rūšies negu anie, kilę iš tam tikros rašymo manieros. Pav.:

o norai, vaikystėj budėję ant sprando (p. 9).
veltui aš taisausi stiprius akinius (p. 23).
sumirga jam tėvas įpykęs, smagus, –
taip visa malonu, kaip žvaigždžių dangus (p. 43).
Bunda upės, okeanai
ir tasai, kurs bandą gano (p. 99).

Tokiais nevykusiais pasakymais, parinktais daugiausia dėl rimo, nusagstytas beveik kiekvienas lapas. Iš to jau aišku, kad Faustas Kirša eilėms rašyt yra dar silpnas: ne jis lytį, bet lytis jį patį valdo. Aš turiu pasižymėjęs vieną kitą vietelę, charakteringą tuo žvilgiu, kad jos parodo, jog „Verpetų" autorius, net ir

numovus jam darytinio nenatūralumo kaukę, vis dėlto dar toli gražu ne visuomet įstengia išsilaikyti reikalaujamoj aukštumoj. Šit dar vienas be galo nevykęs palyginimas:

Širdis bekraštė. Ji subirus,
kaip vakarų aušros veidai (p. 12).

Jeigu dar galima pakenčiamai pavartot personifikaciją „vakarų aušros veidai", tad jau tikrai negalima įsivaizduot, kad tie „veidai" būtų „subirę", o tuo labiau sakyti, kad subirus „širdis bekraštė". Toliau ne geriau:

Kaip vėjas, perlėkęs per tyrus
ir šilą perveria kiaurai, –
taip siela, rūpesnius patyrus,
įkrito šmėklų sūkurin,
kur rymo pasakų žalčiai, ir t.t.

Kol neįpuola į aną nelaimingą pretenzinę manierą, kuri ir priveda per „vilties bildesius" „vieną posmą minčių, iš penkių apskričių" ligi... „Charono ligos" (p. 13).

Arba štai vėl kokia proza:

Aš noriu sudaryti ūkį,
patiekti daug daiktų prie rūmo,
kad būtų gyvuliai nutukę,
kad darbas rastų sau ramumo (p. 65).

Tačiau pabaiga visai graži:

Tik čia turiu aš šventą viltį:
kol delnas laiko kirvio plieną,
aš taip aukštyn galėsiu kilti,
sienojus kraudamas kasdieną (p. 65).

Taip, galima tikėti, kad Faustas Kirša, jeigu jis blaiviau pažiūrės į savo raštus ir į savo gabumus, tai išlygins tuos eiliojimo ir stiliaus šiurkštumus ir savo kūrybos mintį išlaikys bent jau pakenčiamam laipsny, aukščiau kurio ir dabar jau kai kada įstengia pakilti. Perskaitęs jo „Verpetus", gauni įspūdžio, tartum pažvelgęs būtum į kažkokią knibždančią, besivartaliojančią masę, ir kur ne kur pamatei skaidriau suspindusių kibirkštėlių. Tik kolei jos apšvies ir suformuos tą chaosą, tol nė kritikas negalės padaryt jo kūrybos sintezės.

Visai kitokio įspūdžio gauni perskaitęs Fausto Kiršos „Aidų aidužių" (Dainava, p. 24-34). Čia jau tikrai nepažinsi pasipūtusio „Verpetų" autoriaus. Graži lytis, natūringa turinio eiga tuojau pavergia skaitytojo sielą. „Aidų aidužiai" – tai ištisa meilės jausmo gama, gaila tik, kad per ilga ir gal kiek per vienoda. Per maža fantazijos, per maža gyvai trykštančių minties, jausmo ar bent lyties grožybių, kaip tai yra antroje ir devintoje nuotrupoje. Gražūs dar dvyliktas ir septynioliktas posmai. Gražūs ir visi kiti, nors giliau sielos ir nepaliečia.

Aš linkėčiau, kad Faustas Kirša nebegrįžtų į dirbtinį „Verpetų" nenatūringumą ir išskeltų iš savo sielos skaidresnių, įdomesnių poezijos kibirkščių net negu „Aidų aidužiai".

Sakoma, naujų kelių ieškojimas. Labai gražu. Tik kaip naujų kelių ieškoma? Pakreipkit savo kūrybos mintį naujais keliais, prie naujų idealų į lig šiol dar nepasiektas aukštybes – ir išreikškit ją taip, kad ji būtų tyra, skaisti ir aiški, kaip naujai išvarvintas

gintaro lašas. Tegu jūsų vaizduojamose realybėse atspindės aukštesniųjų realybių šviesa, tada mes pasakysime, kad jūs esate tikros dailės Kūrėjai. Kad norit vykinkit tai naujomis priemonėmis, bet atminkit, kad yra neiškeičiamų žmogaus dvasios dėsnių, kurių nedera laužyti. Sugestijos, vaizdavimo ir asociacijos teisės valdė ir valdys dailės srities gyvenimą ir skaudžiai baus kiekvieną, nepaisantį jų reikalavimų. Balys Sruoga bando tuščios lyties ir palaidų krislų žaidimu pakeisti turinį, Faustas Kirša „Verpetuose" kėsinasi iš nežmoniškai dėstomų žodžių sukurti naują mintį – ir, žinoma, tas adverniškas kelias abudu veda į pražūtį, kaip jau yra nuvedęs ne vieną jųjų pirmapėdį.

Jei Balys Sruoga puošia savo poeziją nenatūringai, jei Faustas Kirša savo „Verpetuose" pasiplakdamas stiebiasi prie nenatūringumo, tai M. Vaitkus savo poemoje „Brėkšta" yra nenatūringas visai prieš savo norą. Čia jo poemos kaip tik tragizmas.

Štai poemos siužetas: Rimgailos pily buvęs karžygys Mantrimas grįžta atgal po ilgo karo žygio Lenkų žemėj ir puotos metu pasakoja Rimgailai savo atsitikimus. Jis buvęs sužeistas, patekęs į nelaisvę, kur jį slauginęs ir išgydęs krikščionių kunigas. Mantrimas duoda suprasti, kad pavergtas to kunigo elgesio jis ir pats tapęs krikščionis. Išgirdęs tai,

... pribėgo Rimgaila – į ausį jam kerta:
„Tą niekšą suplėšyti verta!!
Šalin!! Kad daugiau nebregėčiau tavęs!!
Tam aukso, kas jįjį išmes!!." (p. 13)

Čia pat paaiškėja, kad tarp Mantrimo ir Rimgailos dukters Tylutės esama karštos meilės. Įžeistas Mantrimas kažkur dingsta. Tuo tarpu šalį užpuola gudai. Rimgaila išjoja į karą – ir štai kartą pasijunta esąs priešininkų apsiaustas. Puola į kovą, bet mato –

reiks žūti. Staiga netikėta pagalba. Nepažįstamas karžygys „Juodasis Erelis" puola iš šono gudus, sumuša juos ir išgelbsti jau sužeistą Rimgailą, tačiau ir pats tampa sunkiai sužeistas. Atsigavęs Rimgaila pažįsta Mantrimą, visa ką jam atleidžia ir gabenas į pilį. Jam išgijus, leidžia Tylutei už jo tekėti. Tik veltui. Mantrimas jau pirmiau buvo įsižadėjęs Dievui nebevesti, negali įžadų laužyti, tad visai išsikrausto iš Rimgailos pilies. Tylutė daug kenčia, pagaliau nusigali ir pripažįsta, kad Mantrimo Dievas „kilnus ir protingas". Privedęs Tylutę prie maldos, M. Vaitkus baigia poemą.

Vos pradėjus skaityti M. Vaitkaus veikalėlį, tuoj pajunti kažkokį „falšyvą toną", kuris ir eiliojime, ir stiliuj, ir turiny skrodžia skaitytojo skonį nuo pirmo ligi paskutinio puslapio.

Pirmiausia jau pats poemos eiliojimas yra tikrai nevykęs. Savo dirbtinumu ir nuobodžia monotonija jis stačiai gadina net tą pasigėrėjimo dalelę, kurią surastum ar sekdamas pačią fabulą, ar dasiprotėdamas neišreikštų poeto koncepcijų. Autorius savo poemoj sumanė rimuoti, vadinas, taikinti galūnėmis kiekvienas dvi greta stovinčias eilutes, kurių antroji visada trumpesnė ir dažnai be prasmės, atrodo lyg uodegaitė, prisegta prie pirmosios – ot, taip sau dėl galūnių sangarsio. Štai keli pavyzdžiai iš vieno didelio visos poemos pavyzdžio:

„Valio, didžiavyri!" Ir jungiasi aidas,
Kurs skraido po pilį palaidas,
Ir miškas už upės dar atmuša jį;
Jis miršta kažkur ten toli. (p. 9)

Nelyginant šaldanti vėsula pūtė...
„Praamži!" suklyko Tylutė:

„Užmuš jis tėvelį!.." Slopi valanda...
Nespyrė baugioji bėda (p. 13).

Rimgaila bučiuoja jos baltąją kaktą
Ir sako: „Dukryte, duokš raktą!
Greičiau reiks Mantrimas įnešt kambarin...
Tu, Sabali, liaukis! Šalin!" (p. 21)

Šių ištraukų gal ir pakaktų parodyti pavyzdingai kaltų eilių. Bet štai dar vienas vaizdas:

Rimgaila kukliai su saviškiais puotauja.
Gėrimai gainioja jiems kraują.
Veidai jų užkaitę, plaukai jų drėgni,
Bučiuojasi sėbrai seni.
Kaip blizga jų akys! O linksmos jų kalbos!
Žodeliai lakioja lyg dalbos (p. 23).

Net koktu skaityti. Jei tik žodžiai maždaug vienodai skamba ir leidžias įskverbiami į turinį, tai M. Vaitkus tuoj ir stato juos galuose eilučių. Štai dar dvejetas vietelių tiems, kurie neskaitys poemos:

„Taip greitai!" nustebęs Rimgaila sušuko:
„Oi ne! neišleisim vaikiuko!" (p. 30)

Tas „vaikiukas" tai karžygys Mantrimas.

Brangiajam Valdovui parodyti reikia
Tą kruviną širdį palaikę. (p. 30)

Arba ši vieta įdomi dar ir savo stiliumi:

„Bet grįžt nebgalėsiu. Atleisk man, Tylute!"
Lengviausias tarytumei pūtė
Vėjelis, tyliai taip atsakė jinai:
„Nekaltas esi – pats žinai!" (p. 34)
Gilioji žaizda nežinau beg užgys?
O laimės troškimo drugys? (p. 36)

Dar viena scena, kuri savo vaizdingumu ir giliu lyrizmu tikram poetui galėtų įkvėpti ne vieną gražų poezijos posmą ir tapti vienu gražiausių poemos lapų. O Vaitkui išėjo ne tai išblankusi, bet stačiai grasi, kone vulgari:

Prie ąžuolo seno balta lelijėlė.
Rimgaila tai dukterį-gėlę
Priglaudęs prie savo krūtinės plačios,
Dūmoja. Ragauja kančios.
Tylutės jausmai lyg apmirę. Negali
Net verkti. Tik slepia veidelį
Prie mylimo tėvo krūtinės plačios,
Lyg geistų išvengti kančios.
Bet veltui: jau sieloj žiauri suirutė,
Ir skausmas jau trauko Tylutę,
Lyg sergančią auką nuožmusis drugys.
Bet sausa mergaitės akys'.

Ir toliau jau visai iš kantičkos:

Ir sako jai tėvas balsu sopulingu:
„Oi! Mudu labai nelaimingu!.." ir t.t. (p. 32)

Skaitant toki dalykai, stačiai gėda dėl Vaitkaus. Juk tai rašo ne pradedąs gimnazistas, ne „naujų kelių ieškotojas" – jis parašytų absurdiškiau, bet įdomiau. Tai rašo autorius, jau išleidęs ne vieną dalyką ir turįs vardą mūsų literatūroj. Ir toks skurdas! Blogiau nukaltų eilių sunku rasti mūsų literatūroj. Ir tas kalimas eina per visą poemą. Niekur platesnio sakinio, lygesnio stiliaus, artistingesnio eiliojimo. Sakysite, lakonizmas, gyvumas? Taip gal ir pats autorius save ramino, tik veltui: jo eilės stačiai nevykusios.

Tiesą pasakius, jau to vieno visai pakanka, kad poemą uždengtum ir apie ją nebekalbėtum. Jei poetas nebeįstengia pakenčiamai eiliuoti, tai tegu eilėmis visai nerašo. O norėdamas toliau nagrinėti M. Vaitkaus poemą, nebežinai, ar, pavyzdžiui, veikiamųjų asmenų dialogai su visokiais jų šauksmais (bent dviem ženkleliais sustiprintais) ir jausmų pareiškimais išėjo toki įtempti, nenatūringi dėl to, kad autorius nemokėjo įeit į jų sielą, ar stačiai tai yra jo eiliojimo vaisius: vadinas, reikėjo eilutės ilgumui ir galūnėms tokių, ne kitokių žodžių. Dėl to negalima nieko kalbėti nė apie veikėjų charakteristikas. Svarbiausia autoriaus mintis – krikščionybės idėjos laimėjimas – psichologiškai visai neišvesta – ir Tylutės atsivertimas tikrai nesuprantamas. Ji myli Mantrimą ir jame mato visą savo laimę. Bet Mantrimas įsižadėjo savo Dievui ir dėl to negali su Tylute susituokti. Vadinasi, jos laimė žūva dėl Mantrimo Dievo – ir štai dėl to ji ima tą Dievą garbinti kaipo kilnų, protingą, gerą. Aišku, kad vien tik pats vienas Mantrimo pasielgimo svarstymas negalėjo įsimylėjusiai Tylutei nušviest to pasielgimo prasmės ir krikščionių Dievo išmintingumo, gerumo ir t.t. Tai per sunki filosofija. Čia turėjo pagelbėti dar koks nors stiprus veiksnys ar visas vidaus pergyvenimų vyksmas. Nei vieno, nei antro M. Vaitkaus poemoj nesuradom. Apskritai, jo tendencija – tai ne viduj paslėptas pulsas, kuris nematomai gaivintų ir keltų visą veikalą, bet iš

viršaus apjuosta grandinė, šiaip taip laikanti nelimpančias dalis. Šitokia tendencija visada kenkia dailei.

Atminus visi kalbamojo Vaitkaus veikalėlio trūkumai, galima rimtai paabejot, ar poetas įstengs ką nors geresnio parašyt epo srity. Bet lyrikos ir šiaip jau gražių smulkiojo žanro dalykėlių turėtum iš jo laukti. Čia jis gan įdomus ir vaisingas. „Gėlių dienoje" randame trejas jo eilutes, kurios, tiesa, nieko nauja po „Šviesiųjų krislų" nepasako. Lengvi gamtos brėžimėliai, lengvo jausmo fonas ir pati lytis lieka vis tie pat.

„Gėlių dienoj" randame dvejas ir Balio Sruogos eiles. Pirmos „Apsistok nors mirksnio moja prie smūtkelio, prie manęs" visai silpnos savo forma, beprasmės ir nenatūringos savo turiniu. Antros – „Nemuno dainužė" – geresnės, nors taip pat miglotos, neaiškios, – lyg koks graibymas patologiniam sapne. Man šios eilės patvirtina tai, ką esu sakęs dėl Balio Sruogos poezijos pradžioje šio straipsnio.

Adomas Juodasai[3] davė „Gėlių dienai" dvejas trumputes eilutes. Jos yra švelnios ir subtilios, tik gaila, bent kiek pagadintos įtempto eiliojimo. Pirmose netinka išsireiškimai „gyvenimas skanus", „praeities maži stabai". Antros taip pat ne visai laisvai išplaukę.

Toliau randam ilgas Fausto Kiršos eiles „Peteliškė ir aras". Jose matai vis tą patį „Verpetų" autorių, geriausia apie save patį pasakiusį: „rodos, giedu, o vis stinga" („Verpetų" p. 18). „Peteliškėj ir are" tik nuobodžių žodžių ir tuščio filosofavimo nestinga. Štai Peteliškė kalba:

... Kitus vilioju. Nežinau,
Gal žūsiu, tik gyvent manau.

Pievelė, šilas ir kalnai
Mane dabina kaip sparnai.
Tikėki mano pašaukimą,
O laimės tos, kas nori – ima!.. (p. 4)

Ar gali kas įsivaizduoti, kad „Pievelė, šilas ir kalnai" dabintų peteliškę taip, kaip dabina ją sparnai? Ir ką reiškia dvi paskutinės eilutės?

Apie V. Bičiūno[4] „Laišką" derėtų spręsti, tik paskaičius visą jo „Meilė", iš kur tas laiškas esąs išimtas. Vis dėlto reikia pasakyti, kad jisai yra įdomus ir sukelia noro laukti pasirodant jo „Meilės trilogo".

J. Talmanto[5] eilės geriau tiktų į Biržio „Sielos sparnus" negu į „Gėlių dieną". Tokios jos primitingos savo lytimi ir turiniu.

A. Vabalkšnio[6] „Sapnas" visai nepanašus į sapną. Tai lyg alegorija, bet taip nuvalkiota, jog veltui joje ieškotum gyvesnės vaizduotės krislelio. Juk kas paprastesnio, kaip gyvenimo kalnas su savo takais ir kokia nors vadovė deivė paskutinėsės „simpatijos" pavidalu! Paskaitęs pradžią, jau įspėji galą. O Vabalkšnis rašydavo neblogų dalykėlių eilėmis.

Juozas Mikuckis[7] davė „Gėlių dienai" „Dainių" – eiles, kupinas nenatūringo, dirbto neskanaus patoso. Stilius ir eiliojimas nevykę. Pav.:

Bet pasiliko tarp žmonių
Toks padavimas: prakilnių
Aukštų minčių užgims žmogus
Ir jo daina viržius ilgus
Sutrauks skambėjimų kilnių... (p. 10)

Kas tie per ilgi kilnių skambėjimų viržiai, turbūt nė pats autorius nežino. Štai dar vienas neskanaus patoso posmelis:

Pakelki kardą,
Už savo vardą!!
Pakelki kardą!
Kas priešais stos –
Nukirski tuos!
Ženg žingsnį platų!
Lai tautos mato!
Ženg žingsnį platų! (p. 11)

O štai stiliaus viršūnė:

Griausmai!
Ūmai
Žaibu
Stabu
Sugriaukit galę,
Prikelkit šalį!
Prikelkit šalį! (p. 11)

Autorius nejaučia, kad rimai, vadinas, suderintos galūnės, daro malonaus įspūdžio tik tam tikrame atokume ir ritmo skiriamos, bet ne sugrūstos kas antras skiemuo. Iš tiesų mūsų poetai apsirgo „pūtimosi" liga ir pametė skonio ir saiko nujautimą.

Tikrai gražių eilių „Gėlių dienai" davė tik vienas Kazys Binkis. Jo Ūtas skaitai ir džiaugiesi. Silpniausia bene „Tulpės". Užtat trejos paskutinėsės – be priekaišto. To pačio autoriaus „Be tavęs" jau yra per daug ištęstos ir paskutiniuose posmuose bepradedą

kartotis.Per ilgai tęsiama mintis išblanksta ir netenka savo galios. Apskritai visos Kazio Binkio eilės skambios, malonios, daro įspūdžio savo artizmu (Ūtos), tačiau nieko gilesnio taip pat nekelia.

Šiuo tuo tarpu ir baigsiu savo įspūdžių pastabas. Neturtingos jos ir per daug gal pasklidusios, kad galėtų pakankamai nušviesti kalbamųjų autorių būdą. Pagaliau ar jie ir turi savo būdą? O jei kuris ir turi, tai jis lygiai yra neapčiuopiamas ir skaitytojui, ir kritikui, kol jo kūrybos vaisiai bus išbarstyti laikraščių lapuose ar skatikinėse brošiūrėlėse. Vis dėlto sugraibę bendrą įspūdį iš viso, ką esi skaitęs, pamatai, kad nedaug kuo gali pasidžiaugti. Ir stačiai apmaudas ima, kad mūsų poetai ligi šiolei neįstengia valdyt, jei taip išsireiškiu, savo poezijos įrankio – pačios eilių lyties. Šiame straipsny aš turėjau progos parodyt, kad mums teikiama eilių, technikos žvilgiu stovinčių žemiau nuolaidžiausios kritikos. Kuri gi yra tokio reiškinio priežastis? Aš nekalbėsiu čia apie nepalankias mūsų literatūrai gyvenimo aplinkybes. Tai faktas. Tačiau ne mažesnis faktas ir pačių poetų nesąžiningumas ar apsileidimas. Čia daug dar dalykų pablogina netinkamai iškeltas naujybės obalsis, kuris tik tuomet keltų pažangą, jei neneigtų pačio grožio dėsnių. Aš esu įsitikinęs, kad mūsų poetai, ypač „naujų kelių ieškotojai", rašytų daug geriau ir pasilikdami ieškotojais, jeigu jie būtų daugiau disciplinuoti, kultivuoti racionalinės psichologinės estetikos dėsnių. Vienas sveikas protas ir įgimtas grožio nujautimas, pasirodo, ne visiems gali išlaikyti pusiausvarą, išbujojus, pav., nesamo savo genialumo nusijautimui, įsiviešpatavus madai ar kitai kuriai laiko nuotaikos valdytojai.

Aš norėčiau, kad jauni „Ateities" kūrėjai visuomet tai minėtų ne vien dailės, bet ir šiaip jau gyvenimo darbuotėj.

1920

„Sekmoji diena"[1] paskelbė mūsų visuomenei, susidomėjusiai literatūra, visą eilę naujų raštų ir plačiai pravėrė savo lapus naujų rašytojų bandymams. Skaitytojai atsimena savotiškus Ed. Bukelskio[2] eilėraščius „Šėpšėrėrėp". Dabar, be abejo, atkreipė domesį į padėtą 32 n-ry pirmoj vietoj Salio Šemerio[3] „Pojūčių pokylio prožektorių". Šie eilėraščiai yra tiek charakteringi, kad jau ir dabar galima išsitarti dėl jų metodo ir juomi bandomos kurti poezijos. Panašios rūšies rašytojams pas mus nūnai segamas esąs madoje „ekspresininkų" ar „ekspresionistų" vardas ir dėl nevykusių dažniausiai jų bandymų iš anksto smerkiama visa to vardo pakraipa.

Ar du minėtieji eilininkai iš tiesų yra ekspresionistai, iš jų „Sekmojoj dienoj" pasirodžiusių bandymų dar spėti negalima. Tik viena aišku, kad tie bandymai yra nevykę. Aš nedrįstu jų taip atkakliai smerkti, kaip antai pats Ed. Bukelskis save pasmerkė:

Aš – idiotas.
Tas –
Kurį tik trotuarai žino.
Tas –
Kurio mintis jūs į palovę kraunat
Iškilo nūn
Ir smerkti, ir kentėti!

Jeigu jis kurs savo poeziją iš „smerkimų ir kentėjimų", tai, be abejo, gali sukurti gerų dalykų. Bet jis karčiai klysta, jeigu mano tai atsieksiąs trotuaruose ir ganyklose surinktu žodynu, aprašinėdamas į palovę krautinus daiktus. Visas jo „šėpšėrėrėpiavimas" tai tik menka akrobatika, kartais juokinga, kartais trivialė, tačiau meno prasmės dar nepasiekianti.

Salys Šemerys, antras pranašaujamo Parnaso poetas, kaip matyt iš jo „Dainos" 29 „S. d." n-ry, gan silpnai valdo eilių lytį. Kiek anksčiau buvo davęs pasišiaušusio padaiguoto simbolizmo pavyzdį „Šiaudadūšis" („S. d." 21 n-ry), baigdamas jį tokiu posmu:

Negaliu aš sielos žnyplėm sulaikyti
Kraujo laiptų karščio vejamų...
Ir nuvargęs aš aršus krintu į proto krytį,
Perpiltą nuvalkiotų jausmų...

Tų nuvalkiotų jausmų išdavų poetas patiekia „Lietuvos" priedo 32 n-ry, pavadinęs neįmanomu vardu: „Pojūčių pokylio prožektorius". Viliodamas į save visas, „kurioms tik raumenų liepsna užeis", Šemerys žada jas erzinti „kaip vaikas šunį", būti „dirksnių dinamitu liepsningoj kūno bomboj" ir dar daugiau. O save taip apibūdina:

Aš aistringesnis nei Verlenas, į alkoholį įspaustas,
Barstau aš žodžiais į visus kraštus...
Ir įžūliau nei Goethės Faustas
Visatą perkąsti siuntu...

Kai dėl „siutimo", nesiginčysiu. Tačiau Verlaine'as ir alkoholy paskendęs, ir, be abejo, ne mažiau „aistringas" už patį Salį Šemerį, sugebėjo parašyti daug tikrai gražių ir kilnių dalykų. O ir lygiai artimus pornografijai kaip ir Šemerio „prožektorius" mokėdavo papuošti bent artistiniu poezijos rūbu.

Mūsų naujųjų poetų metodas tuomi bent jiems patiems patogus, kad skaitytojui paslepia kaip technikos, taip ir minties trūkumus. Kišk ką nori – tiks. Pav., Šemerio:

Aikšekite klausyti visos,
Kurios nutukę ilgesiais,
Kurioms lakštingalų kava ingrisus,
Kurioms tik raumenų liepsna užeis...

Pakartojant tą patį posmą pabaigoje, išspausdinta „kurioms lakštingalų *kova* ingrisus..." Ir nežinai, ar čia kurioj vietoj spaudos klaida, ar autoriaus toks jau „minčiajausmas". Nes kodėl mūsų gadynės poeto fantazijoj lakštingalos negalėtų jo meilužių kava vaišinti arba rungtynėmis nuobodinti, jeigu jiems patiems puspadžiai simfonijas įkvepia („Šėpšėrėrėp" VIII) ir jie ketina gastroliuoti „trimitingąjį stuburkaulių koncertą", būgnuodami „savo makaulės bosuojamu būgnu" (Šemerio „Sekm. d." 32 n-ry).

Apie ritmo pajautimą minėtosios rūšies eilėraščiuose nė kalbos nėra. Suprantu ne tą skiemenų skalandavimą, kuriuomi rašomos eilės, bet vidujinį kiekvieno meno kūrinio pulsą. Yra poezijos ir muzikos, kurioje neišskaitysi skiemenų ir takto ritmo, tačiau nėra tikros meno kuriamos poezijos nei muzikos, kurioje nebūtų vidujinio ritmo, t.y. saistymo ir santykių tarp įvairių dalių, minties bangavimo, jos patoso ir išsirišimo. Šis ritmas gaivina meno kūrinį, juomi jauti jo sielą ir juomi jis jungiasi su mūsų pačių pergyvenimais. Šis ritmas yra pačio menininko sielos skambesys su jį supančiu pasauliu, jo įkvėpimo versmė ir jo kūrinio gyvybė.

Be šio ritmo ir eilėraščiai, jeigu jie bus parašyti sumaningo žmogaus, gali dar mus sudominti ar tai savo mintimis, ar tai sąmojum, ar šiaip jau kokiu nepaprastu sąvokų ir vaizdų sudėstymu, kaip štai minimi Bukelskio ir Šemerio bandymai. Jeigu nė to nėra, tai lieka arba neskanus eilėkalio tąsymasis, arba stačiai proza, kasdien kalbamosios šnekos nuotrupa, kaip pavyzdžiui:

„Artojas tik rūko pypkę, – Tik spjaudo rankavėtą – tik drožia gyvuliui per šoną, – Ir ringiuoja per lauką, – Kaip piktoji". („Šėpšėr." IV. „Sekm. d." 21 n-ry).

Arba štai dar geriau. Scena mėsininko krautuvėj. Išrašau tik nedalindamas į eilutes: „Tarnaite, svaras aštuoni auksinai. Mažiau – man brangiau. Ne? Tai eik!" O jam tarnaitė supykus: „Aštuoni auksinai ir nėra kur įvynioti? Še imk vystyklą ir susupk... Tarnaitė sukando lūpas, spyrė šuniui į uodegą ir su maldele dantyje nuėjo bažnyčios vikarui pietų virti". („Šėpšėr." V.).

Nu, argi tai panašu nors kiek į poeziją? Ed. Bukelskio eilėraščių pasiskaityti gan smagu: „nuotaiką" pataiso, o ne kartą ir gardžiai nusijuokti priverčia tie visoki lazdasnapiai, sliekpirščiai, įsipykinimai, šonkauliavimai, pauodeginimai... Bet juk kiekvienam aišku, kad tokis pasismaginimas kaip žemė ir dangus skiriasi nuo estetinio pasigėrėjimo.

Minimųjų rašytojų metodo nepasisekimas glūdi tame, kad jie per daug yra paskendę į realizmą, tariant, per arti prisikišę žiūri į daiktus, neduodami jiems jokios platesnės reikšmės, nieku nejungdami su savaime sielos jaučiamu idealingumo pasiilgimu. Aišku, kad taip paskendę į regimąjį pasaulį ir jį analizuodami, jie negali pajausti ano plataus ritmo, kuriuomi gaivinamas meno gyvenimas. Visai įgimtas dalykas, kad taip per arti prisikišę žiūrėdami į daiktus, jie mato juos visai karikatūriškai. Vienos daiktų ypatybės nustelbia kitas ir taip išbujoja, kad joms išreikšti paprastoj kalboj nėra žodžių: reikia prasimanyti naujų, nepaprastų savo charakteringumu, ir jais vaizduoti liguistus vaizdus: šešėlių nučiulpyti sliekpirščiai, ilgesiais nutukusios moterys, išklampioti širdies kampai – ir taip kiekviename posme. „Ūsai kliuvo už kirpyklų iškabų, akys už fabrikų bokštų..." – argi tai ne liguista hiperbolė? Prikišk prie nosies pirštą ir pamatysi dangų remiantį fabrikos kaminą.

Tokiu pernelyg išbujojusiu realizmu ir neoimpresionistine analize šis metodas labiausiai skiriasi nuo ekspresionizmo. Juk ekspresionizmas kilo ne dėl ko kito, kaip tik dėl per daug jau mene įsivyravusio realizmo, natūralizmo ir impresionizmo, kuris yra tik to pačio realizmo išsiplėtojimas. Pagaliau pajausta vėl idealingumo, dvasingumo troškulys ir sintezės pasiilgimas. Menininkas paniekina realizmo naudotas priemones ir stengiasi betarpiai išreikšti vidujinius savo sielos pergyvenimus. Ekspresionizmas savo prasme yra garbinga meno pastanga, ir jeigu lig šiol ji nepasisekė, tai ypač dėl to, kad stojusi griežton reakcijon prieš visą lig šio laiko meno prityrimą ir išdavas, visiškai nusigręžė nuo regimojo pasaulio lyčių, kurios vis dėlto dažniausiai turi likti *terminus medius* tarp menininko ir publikos.

Ir mūsų literatūroje, ir apskritai mene būtų neišmintinga kovoti ar tai su ekspresionizmu, ar su kokia kitokia srove, ar metodu. Tačiau mes turime stengtis įvertinti teikiamuosius kūrinius tikro grožio ir estetinės nuovokos mastu, kurį mums duoda kaip žmogaus prigimtis, taip ir didžiųjų meno genijų prityrimas.

– Iš anksto nesmerkdami pakraipų nė metodų, mes tačiau privalome smerkti visokius „nuvalkiotų jausmų" delikatesus, kaip štai minėtasis Salio Šemerio „prožektorius", nors juos „Sekmosios dienos" redakcija ir toliau pirmoj vietoj spausdintų. Naujo Parnaso kūrėjams linkėtina, kad jie savo rinkinius išleistų bent švarius ir padorius. Jeigu jie naujų ir vaisingų mūsų literatūrai ir menui kelių neparodys, tai bent parodys, kame tų kelių nereikia ieškoti.

1921

Beletristiška kritika

Noriu rašyti ne apie beletristikos kritiką, bet apie tokią kritiką, kuri pati kai kuriais atžvilgiais yra panaši į beletristiką; kurią rašydamas kritikas vaduojasi savo fantazijos ir nuotaikos užgaidomis – ir kurios stilius negali reikšti ramaus svarstymo, kaip turėtų būti, kai esti liečiami ne tiek negyvi faktai, kiek glaudžiai sujungtas su intymiais dvasios pergyvenimais dar šviežias meno kūrinys. Naujausių tokios beletristiškos kritikos pavyzdžių susilaukėme štai antrajame „Baro" n-ryje: B. Sirakūzino „Purgatorium"[1] ir S. Čiurlionienės rašinys dėl „Sudrumstos ramybės"[2]. Tai toki unikatai, kad ir pats Sirakūzinas galėtų juos pakišti „kultūros istorikų dėmesiui". Jeigu S. Čiurlionienė laiko „Sudrumstą ramybę" ne tik „nevykusia, nepriimtina, bet dar ir didžiausiu autoriaus nusidėjimu", tai yra jos reikalas. Gali ji sau pykti, gali su tais, „kurie išbėgo iš teatro, galo nesulaukę", savo rately dėstyti „labai pesimistines pažiūras į mūsų kultūros laipsnį" ir net stebėtis „Universiteto docentu, dalyvavusiu „Blaivybės" konkurso *jury* ir tą veikalą premijavusiu", – vis tai jos reikalas. Bet kai jau gerbiamoji kritikė ryžosi kalbėti viešai, tai mes turime teisės reikalauti, kad ir jos viešas kalbėjimas būtų mums „priimtinas", kad jos nuomonės būtų patiektos tinkama forma ir rimtai motyvuotos, nes mums visai neįdomu ir neskanu skaityti įkaitintus vieno rašytojo prieš kitą puolimus. Nes kaipgi S. Čiurlionienė pasielgė su „Sudrumstąja ramybe"? Daugiau negu pusę savo straipsnio ji skiria dramos turiniui atpasakoti. Čia duoda valios aštriai savo pašaipos plunksnai – ir parašo „Sudrumstosios ramybės" parodiją-karikatūrą, kad skaitytojas veikalą iš tiesų kvailu palaikytų. Štai kelios ištraukos: „Du kilniu vyru stovi prieš tiedvi bonki labai pasipiktinusiu, juodu lieptų gal jas išnešti, nebeduoti svečiams, bet tada nebūtų buvę viso veikalo ir p. Vai-

čiūnas nebūtų premijos laimėjęs, – taigi juodu stovi ir „kenčia". „Įeina Tvirbutas paskutinio valkatos pavidale, pasišiaušęs, nuplyšęs, o kad dar baisiau būtų, peilis jam į ranką įdėtas". „Valkata gi Tvirbutas, labai greit pragėręs gautus pinigus, sugrįžta: mačiau dar žiedą ant tavo rankos – atiduok! – Šalin! – šaukia, rėkia Saulėnas. Šauna – nukauna... Saulėnienė puola patogian fotelin perpus apalpus – vyras klaupiasi ir bučiuoja jos rankas". Tačiau keliomis citatomis visa S. Čiurlionienės atpasakojimo pašaipa dar negalima suimti. Ir štai po tokio turinio gerb. kritikė kardinalią klaidą mato tame, „kad kiaurai realistiniame veikaliuke nėra nei įvykių teisybės, nei psichologinės teisybės". Vietomis taip. Tačiau negalima nepriminti, kad viena ir kita toji „teisybė" – tai labai reliatyvus dalykas ir pareina nuo veikalo struktūros ir pobūdžio, kuriuos kritikė žodžiais „realistiniame veikaliuke" ne gana apibūdino. Kad „Sudrumsta ramybė" nėra nei autoriaus, nei teatro direkcijos nuodėmė, nenoromis pripažįsta ir pati S. Čiurlionienė: „O vis dėlto, kad ir nerūpestingi dialogai, pinasi jie gyvai, sceningumo yra, vietomis yra ir tipų bruožų (nuovados viršininkas, jo žmona) – žiūrėt lengva – per du veiksmu". Jeigu taip, tai P. Vaičiūnas tuomi išpirko didelę savo prasižengimų dalį prieš aną reliatyvią įvykių ir psichologijos teisybę. Jeigu „Sudrumstoji ramybė", nežiūrint savo nemalonios daugeliui tendencijos, vis dėlto laikosi mūsų scenoj, tai ji, matyt, turi geresnių vaidintinės dramos privalumų negu tie kūriniai, kurie naudojas vien gerų piliečių patriotiškumu. Nekenčiu argumentų *ad hominem*, bet S. Čiurlionienės rašto tonas kište kiša mintį, kad „Aušros sūnų" autorei nederėjo taip siaurai vertinti savo kolegos veikalas.

B. Sirakūzino „Purgatorium" tono ir metodo atžvilgiu yra tos pat rūšies rašinys kaip ir Čiurlionienės kritika. Ką S. Čiurlionienė padarė su P. Vaičiūno „Sudrumsta ramybe", tą B. Si-

rakūzinas padarė su St. Santvaro „Karalium Lydingu". Čia ne ką bepridėsi. Bet ypatingo dėmesio verta pirmoji „Purgatoriumo" dalis, kur B. Sirakūzinas koliodamas kritikuoja Salį Šemerį ir jo „Granatą krūtinėj". Štai Sirakūzino vienas sakinys: „Kai jis (Šemerys, Em. P.) nori giedoti, jis įduoda storai liemeningai bobai gerą kuoką, kuri jam per pakaušį tvoja – tuomet išeina jo benefisas, – skersai išlenda... na, iš ten, kur buvo įlindęs". Taip B. Sirakūzinas išverčia vieną Šemerio dvieilį – ir tokiu pat būdu kadaise A. Jakštas dar sumaningiau išversdavo ištisus B. Sruogos eilėraščius. Pajuokindavo, bet nei pačio B. Sruogos, nei skaitytojų neįtikindavo. Lygiai taip pat ir Sirakūzinas. Tačiau, be pajuokimo, jis naudoja dar ir kitą priemonę: ima atskirus eilėraščio sakinius ir žiūri, ką jie reiškia arba kokį vaizdą duoda sukonkretinti, einant literališka žodžių prasme. Pav., paskaitęs posakį „sukempėjusia sauja grasinu aš žemei ir erdvėm", jis tuoj stengiasi įsivaizduoti, kokia bus toji „sukempėjusi sauja", ir daro išvadą: „Gaidys ir velnio nebijo – kas gi sukempėjusios saujos bijos. Tokia sauja grasinti žemei ir erdvėm – tas pat, kaip ir į mėnulį loti – tuščias darbas, *dar tuštesnis vaizdas* (mano pabr. Em. P.), ir visų tuščiausia poezija". Arba kita vieta:

Pasaulis lyg pratrūkusis ugniakalnis
Išsiveržė liepsnotom rankom.
Pasaulis virpa kaip vanduo.

Sirakūzinas čia *mato* kartu ugnį ir vandenį, tad esą „krauti tokius palyginimus, reiškia jokios nuovokos neturėti". Kodėl gi ne? Juk čia skaitytojo dėmesys ir vaizduotė nukreipti ne į tai, iš kur imami palyginimai, bet į tai, į kur jie taikomi – ir tegu jie sau bus labiausiai priešginingi, vis dėlto jie bus tinkami, jei kokiu nors atžvilgiu susibėgs bendrame aptariamajame objekte. Cituotas Še-

merio palyginimas „kaip vanduo" gali būti ir netikęs, tik ne dėl to, kad vanduo nesutaikomas su ugnia arba liepsna, bet dėl to, kad menkai sutampa su lyginamuoju „pasaulis virpa".

Gal ir nederėtų tokių menkniekių kelti, bet atrodo, kad B. Sirakūzinas per daug duoda reikšmės poezijoj įvaizdžiams, lyg vaduodamos senųjų obalsiu „ut pictura poesis". Psichologiškas palyginimų pagrindas gali būti ne tik įvaizdžių regybinis – vizualis, jei taip galima pasakyti, panašumas, bet visa emocionalių asociatyvių veiksnių eilė. Ir anaiptol ne visi mes palyginimus vaizduojamės, bet dar jaučiam ir girdim kiekvienas iš savo tam tikrų savumų.

Kritiko tad uždavinys – rasti poeto kūrybos pagrindai ir tik tada atatinkamai jo kūriniai vertinti. Bet kas mūsų kritikai? Dažniausiai patys poetai, menininkai, kūrėjai. Kad S. Čurlionienė pati rašo dramas, visiems žinoma. Kad už B. Sirakūzino, Padegėlio Kasmatė slepiasi žinomas mūsų gan savaimingo stiliaus poetas, taip pat ne paslaptis. Tokių esama ir daugiau. Tad kyla klausimas, ar gali menininkas būti plataus masto kritikas? Vargu. Kiekvienas menininkas turi daugiau ar mažiau siaurą arba, jei norite, daugiau ar mažiau rasiškai gryną savo percepcijos ir apercepcijos būdą, kas pagaliau ir sudaro jo savaimingumą. Visa, kas neatatinka jo pačio santykiavimo su pasauliu normoms, yra jam jei ne priešinga, tai bent svetima. Kai Vaižgantas sykį pyktelėjęs išvadino tą patį Sirakūziną jausmų daltoniku, tai tuomi pasakė daug tiesos ne vien apie Sirakūziną, bet ir apie kiekvieną menininką. Menininkui kūrėjui yra tai Dievo dovana, bet menininkui-kritikui pragaištingas siaurumas. Aš nenoriu sakyti, kad menininko kritikos būtų jau visai be vertės. Jos kai kuriais atžvilgiais gali būti teisingos, o visados yra įdomios jei ne kritikuojamam kūriniui, tai bent kritikuojančiam menininkui pažinti. Bet jei taip, tai meninin-

kas-kritikas turėtų niekados nepamiršti, kad jo žodis turi labai reliatyvią vertę ir kad be atodairos smerkdamas savo kolegas jis turi daug daugiau šansų suklysti, negu tas kritikas, kuris į Dievo ir meno pasaulį žiūri ne per savo poetiškos kūrybos prizmę. Tokio mes pasigesdami laukiame.

1925

Šviesioji Vaižganto kūryba

Populiariam mūsų rašytojui Juozui Tumui-Vaižgantui š. m. rugsėjo mėnesį sukanka 60 metų amžiaus. Šis nemažas laiko tarpsnis, mūsų tautos gyvenime apimąs jau keletą periodų, gausiai nusagstytas Vaižganto darbais ir raštais. „Apžvalgos"[1], „Tėvynės sargo"[2], „Žinyčios"[3] gadynė; 1905 metų Vilniaus Seimas[4] ir „Vilniaus žinios"[5]; „Viltis"[6] ir kelionė į Ameriką[7]; „Rygos garsas"[8] ir didžiojo karo emigracija; 1917 metų Petrapilio Seimas[9], Stokholmas, Kopenhaga[10], Vilnius ir „Nepriklausomoji Lietuva"[11] – laikraštis ir valstybė, – štai Vaižganto veikimo apmatai, turtingi ir viešojo gyvenimo bruožų, ir asmeninių paties Vaižganto pergyvenimų. Tačiau mano šio rašto uždavinys siauresnis. Negalėdamas čia duoti plačios kan. J. Tumo-Vaižganto biografijos ir nenorėdamas kartoti tai, kas jau keletą kartų anksčiau buvo padaryta, aš noriu atkreipti skaitytojų dėmesį tik į vieną Vaižganto gyvenimo ir kūrybos atžvilgį, atatinkantį ir vieną vyriausių jo būdo savybių: šviesų optimizmą, džiaugsmą, pasitikėjimą geru ir iš to einantį teigiamųjų vertybių ieškojimą gyvenime ir literatūroje.

Į šitą kelią įstatė mane pats Vaižgantas, kai vieną sykį aš jį atlankiau, norėdamas sužinoti, ką būtent jis pats laikytų reikalinga savo skaitytojams pabrėžti. Ir šitai kalba užkliuvo už „deimančiukų". Kas nežino, ką reiškia Vaižganto „deimančiukai"! Visų pirma kritikoj. Vaižgantas mėgsta paskaityti kiekvieną naują literatūros knygą. Ne tik mėgsta, bet ir myli – ypač jaunųjų, vos pradedančių autorių. Ir jeigu jis randa knygoj ką nors gera, tai neiškenčia savo džiaugsmu nepasidalinęs ir viešai spaudoje. Daro jis tai sulig savo temperamento, tikrai entuziastiškai: vyrai, juk tai deimančiukas! Dėl tokio didelio kritikuojamiems dalykams

palankumo Vaižgantas ne kartą yra susilaukęs priekaištų spaudoje, kad giriąs esą netikusius dalykus. Porą kartų buvo kilusi iš to visa polemika. Pats Vaižgantas šituos priekaištus linkęs laikyti vien nesusipratimu: nė vienos blogos knygos jis nėsąs pagyręs. Toj pačioj Salio Šemerio „Granatoj", dėl kurios buvo kilę tiek triukšmo, jis radęs gerus tik 8 dalykėlius ir tik tai tepažymėjęs. Jo, kaip recenzento, uždavinys visų pirma esąs supažindinti skaitytoją su knyga ir parodyti tai, kas joj yra gera. Šiaip ar taip, turime pažymėti, kad Vaižganto kritikoj vyrauja optimizmas, teigiamų vertybių ieškojimas ir jų kėlimas.

Bet ne vien kritikoj. Pavartykime Vaižganto raštus ir tuoj pamatysime, kad jis, kaipo beletristas, ypačiai mėgsta vaizduoti gyvenimą iš teigiamos, šviesiosios pusės: dorus, šviesius žmones, darbą, sveikatą ir džiaugsmą, kultūrinančius veiksnius, teigiamąsias lietuvio, ypač kaimiečio, būdo savybes ir net giedrią, pro optimistišką temperamentą regimą gamtą ir peizažą. Žodžiu, Vaižgantas kritikas ir beletristas ieško gyvenime „deimančiukų", jais gėrisi, jais su kitais dalinasi, juos ugdo, jais mūsų tautinę kultūrą auklėja.

Ieškoti šviesiųjų gyvenimo ir žmogaus sielos atžvilgių ir juos pamilti Vaižgantas pradėjo jau nuo pat ankstyvosios savo jaunystės. O jo jaunystės apystovos buvo palankios šitą įgimtą dovaną auklėti ir gilinti. Jau pati Vaižganto kilmės vieta ir žmonių aplinkuma veikė jo būdą. „Savo temperamentus, sako jis, mes esame paveldėję iš „svėdasiškių", sangvinikų, linksmų, neskaudžių juokdarių, dažnai labai sąmojingų, savo padėtimi patenkintų, nuolaidžių, ne per didelių šarpuolių darbe".* Tik šis paskutinis bruožas neperėjo į Vaižganto būdą: jo darbštumas yra pavydėtinas.

* Vaižganto Raštai. VI t., p. 112 (1922).

Juozas Tumas – pasiturinčių, bet ne turtuolių ūkininkų sūnus. Iš 24 dešimtinių žemės prieš 50 metų nemažoj šeimynoj turtų nesukrausi. Tuo metu kaimo gyvenimas iš viso buvo skurdus. Kultūros, švaros ir grožio namų apyvokoj buvo nedaug. Darbas sunkus ir ilgas, o naudos maža. Aplinkui ankšta ir juoda, o laisvė ir šviesa kaip tolimas sapnas. Bet Juozukui, dešimtam savo tėvų vaikui, gyvenimas lengvesnis. Jis lepinamas ir mylimas, jis mato ne vien materialinį vargą ir kaimo gyvenimo negerumus, bet jaučia aplink save labai daug dvasinės gilumos, meilės ir šviesos. Geriausios sielos ypatybės ima jam prasiskleisti anksčiau ir plačiau negu kitiems. Ir dėl to, kad jis mylimas ir lepinamas, jo dvasios jautrumas gyvenimo vargui ir prasišviečiantiems pro tą vargą paprastos kaimiškos sielos grožio spinduliams ne tik neatbunka, bet dar eina didyn, o ilgainiui tampa ir visai sąmoningu to grožio ieškojimu. Būsimasis Vaižgantas anksti pajunta noro nedirbti kaimiško darbo, nelikti kaime, išsivaduoti iš jo skurdžios, vargingos, ankštos aplinkos, o vis dėlto prisirišimas prie kaimo dėl daugeleriopų teigiamų jo savybių yra toks didelis, kad jis ligi šiol tebegaivina visą Vaižganto kūrybą. Pamilęs kaimą, Vaižgantas savo raštuose ir nori mums parodyti tuos kaimo gyvenimo bei kultūros „deimančiukus", kurie puošė jo pačio jaunystę, o kurie paviršutiniško žvilgsnio retai yra įžiūrimi. Liaudies kūryboje, sako Vaižgantas, visa yra estetiška, gražu, šviesu ir giedra. Mūsų liaudies kūryba yra švelni, idiliška: ji nemėgsta žiaurumų nei pliko realizmo. Išdėti skurdą būtų neliaudiška ir nelietuviška. Ir kam pagaliau ieškoti visokių iškrypimų ir skurdo, jeigu turime tiek daug teisingumo, meilės, pamaldumo, mistikos, gailestingumo – tiek daug šviesaus grožio dainose, pasakose, audiniuose ir drožiniuose – tiek daug idilijos gamtoje ir gyvenime!

Keldamas šviesiąsias lietuviškos dvasios ir kaimo gyvenimo puses, Vaižgantas nori ir patį šitą gyvenimą taisyti, tobulinti ir šviesti, kad kaime dingtų tas skurdas, ankštumas ir juodumas, kuris temdė jaunojo Juozo Tumo jaunystę. Reikia apie tai rašyti, kas puoštų ir kultūrintų kaimą – vis tiek, iš kur tas grožis ir kultūrinimas eitų, ar iš kaimiečio lūšnos, ar iš dvarininko rūmų. Taigi jei Vaižganto kūrybą dėl jos idealizmo būtų galima pavadinti savotiška romantika, tai, pasak pačio Vaižganto, ji esanti šviesi, praktiška romantika – ir tik joje esąs išganymas.

Taip, tas šviesus idealizmas ir optimizmas iš tiesų buvo pačio Vaižganto išganymas, davęs jam pajėgų pakelti daug gyvenimo priešingybių ir smūgių. Mokslo metai jam nebuvo lengvi. Gabumų ir norų būta su kaupu, bet nebūta globos. Dinabarko realinėj mokykloje Juozui Tumui tenka pakelti nemaža vargo. Būdamas silpnos sveikatos, jis juoba skaudžiai atjaučia neturtingo mokinio buitį. Nežiūrint to, norėdamas sumažinti tėvui išlaidas, trejus metus eina mokslą savo lėšomis, uždarbiaudamas pamokomis ir repeticijomis. Ir tolimesnės Vaižganto studijos, o vėliau ir profesija literatinių jo gabumų neauklėja. Baigęs mokyklą (be pridedamosios klasės), jis stoja į dvasinę Kauno seminariją – ir bendras mūsų kunigų literatų likimas paima į savo globą ir Vaižganto talentą. Kunigystė, tiesa, anais laikais padarydavo tiek gera, kad palikdavo kunigą savo žmonių tarpe, apsaugodavo nuo grėsusio pasauliniam inteligentui nutautimo, mišrios šeimynos ir dvasinio pakrikimo, bet talentui, be abejo, kenkdavo ir tebekenkia ligi šiolei. Visų pirma seminarijos auklėjimas nei Vaižgantui, nei niekam kitam ne tik nedavė jokio literatūrinio išsilavinimo, bet griežtai apribota lektūra pedagoginėmis moralizuojančiomis tendencijomis ir pamokslininkišku patosu dažnai gadindavo ir tą patį įgimtą skonį. Toliau, dvasinio auklėjimo diegte diegiamas nusižemini-

mas ir kuklumas anaiptol nežadina kūrybinės iniciatyvos. Nusižeminimo įsakymas, baimė pasikelti į puikybę jautrų jaunuolį idealistą verčia išsižadėti drąsių svajonių, plačių užsimojimų ir sumanymų, – be to jo minties ir jausmo gyvenimas toks siauras! Mediuoki tik savo menkystę, manyk, kad tu esi visų paskutinis ir nedrįsk kėsintis pasaulinės garbės vainiko. Emocinio gyvenimo susiaurinimas ypač žalingai turi atsiliepti į kiekvieno talento augimą. Dvasinės seminarijos auklėtiniui ir vėliau jaunam kunigui nuodėmės grasa užginti žmoniškiausi ir kūrybiniu atžvilgiu vaisingiausi lytinės meilės jausmai. O kiek dėl to tampa bergždžiai išeikvotų psichinių ir fizinių pajėgų titaniškoj kovoj prieš savo pačio prigimtį! Reikia nepaprastai gajos širdies, didelių dvasios išteklių, kad po viso to būtų dar pakankamai gyvos vaizduotės, emocijos ir entuziazmo kūrybiškai menu save pareikšti.

Tumas-Vaižgantas to gajumo ir atsparumo, matyt, turėjo apsčiai. Seminarija ir kunigavimas galbūt ir nedavė jam pasireikšti visu platumu, bet gyvybe trykštančios jo širdies nenumarino. Visą laiką pasilikdamas dorovinėj savo profesijos aukštumoj, jis taip pat tebepasilieka jautrus ir kūrybos impulsams, ir bendrai žmoniškumo apraiškoms. Jo šviesus optimizmas ir ieškojimas gyvenime grožio ir gėrio, matyti, apsaugojo jį nuo visų nesveikų, slegiančių ir griaunančių aplinkos veiksnių. Be to, dar gelbėjo patriotinis ir visuomeninis anų laikų entuziazmas, didele dalimi atstojęs asmeniškąjį emocinį dvasios gyvenimą. Patriotizmo, tėvynės meilės banga išnešė į literatūrą Maironį, išgelbėjo ji ir „Pragiedrulių" autorių. Į Tėvynės darbą J. Tumas stoja dar būdamas seminarijoj, ir pirmieji publicistiniai jo raštai pasirodo „Apžvalgoje" 1890 metais. Trejais metais vėliau jis tampa įšvęstas kunigu, vėl puola į patriotinį literatūrinį veikimą – ir čia prasideda neramus, maištingas jo gyvenimo laikotarpis, dvasinių bei pasaulinių

vyriausybių baudimai ir ištrėmimai, bet drauge ir literatūros kūryba, iš publicistinių straipsnių ir korespondencijų išaugusi į dramatinius bei beletristinius vaizdus ir ištisas apysakas. Visa eilė laikraščių ir žurnalų, pradedant jo paties 1896 m. įsteigtais ir redaguotais „Tėvynės sargu" ir „Žinyčia", ligi mūsų dienų mirga Vaižganto raštais. Nugrūstas į akliausius Lietuvos užkampius: Mosėdį, Kulius, Micaičius, Vadatkus, Miškius, Stakius, Vaižgantas nenuleidžia rankų, bet, pasilikęs ištikimas savo šviesiam romantizmui, varo toliau tautinį darbą ir renka šviesius gyvenimo krislus – „deimančiukus".

Tų šviesių lietuviško gyvenimo krislų randame jau ankstyviausiuose Vaižganto beletristikos bandymuose „Aukštaičių vaizdeliuose", vėliau įtrauktuose į „Pragiedrulius". Ir čia matyti, kad pirmasis Vaižganto kūrybos šaltinis – tai jo gimtasis kaimas, jo tėvai, artimieji ir jis pats, savo atminty idiliškai pergyvenąs savo ankstyvosios jaunystės dienas. Pro numanomą medžiaginį aplinkumos skurdą kokia tačiau dvasios giedra ir lobiai žėri tuose atsiminimų autobiografiniuose vaizduose! Paskaitykite apie Taučių Aleksiuką ir jo tėvelius – ir jūs turėsite gyvą „Pragiedrulių" autoriaus vaikystės paveikslą – ir jūs taip pat pamatysite, kad čia glūdi ir viso jo optimizmo bei grožio pamėgimo pradai. Aleksiuko susigyvenimas su kaimo gamta, rodos, nulemia savotišką peizažo reikšmę ir pobūdį visoj Vaižganto kūryboj. Jo peizažas niekad nesti abstraktus ar tapybiškai imamas, bet visados glaudžiai susijęs su žmogumi, jo darbu ir gyvenimu. Net peizažas pats savaime, pati gamta Vaižgantui vaizduojasi kaip gyvos dvasios padarinys: „Eina milžinas, po juo žemė linksta, žemių, vandenų jam į klumpius semias. Žengs kelis žingsnius, jau ir pilni. Iškratys žemes iš klumpio – tai tau ir kalnas ar kalnelis; jei mažiau būta prisisemta – tai tau kalva ar kalvelė, jei dar mažiau – tai kaubrys ar

nuovalys pasidarė. Šliūkšterės vandenį iš klumpio – už mylios už antros ežeras atsivėrė, čia pat gi, buvusiojo vandens vietoje žemę arkis ar viksvų pjaukis. Ir pridarė milžinas Lietuvoje tokios įvairenybės, kuri tik žmonių akis savo grazna džiugina, o širdis derlium malonina. Miela malonu Lietuvoje ne tik dėl to, kad įvairu; dar ir dėl to, kad įdomu, slėpininga. Visa jos gamta tai vienas ištisas geriausias senovės dokumentas: tik mokėk jo rašmenis skaityti."* Žinoma, tai iš žmonių legendos, bet tai tikrai vaižgantiško gamtos stebėjimo dvasioje. Tik pasekime „Pragiedruliuose" Gondingos peizažą santyky su „kulturtrėgeriais" protais-naujienomis ir Vaduvų peizažą santyky su šio krašto žmonių mistišku nusiteikimu ir čia vykstančiais veiksmais – ir pamatysime, kad Vaižgantui gamta ir žmogus sudaro vieną nedalomą visumą.

Kaip Aleksiuko gyvenimas gamtoje nulemia vaižgantiško peizažo prasmę, taip jo santykis su tėvais moko praskleisti lietuviškos kaimiečio sielos lobius. Seniai Taučiai – du skirtingi, bet etniškai gryni tipai. Ir tiek jų sielose dvasinės šilumos ir grožio, kad, rodos, nenuostabu, jog ir pats Aleksiukas per visą savo gyvenimą matys įvairias jų atošvaitas, jų ilgėsis, jas rinks ir jų ras kiekviename sutiktame pakeleivy. Tokis iš tiesų Vaižgantas ir tampa. Tik dirstelkime į gausingą „Pragiedrulių" veikėjų galeriją. Gintautas, Šešiavilkiai, Vidmantai, Taučiai, Niaurai, Ješmantai, – kaimiečiai, bajorai ir žydai, tarnautojai ir proletarai – visi jie turi ką nors gera, ką nors gražu, ką nors sektina. Ir visi „Pragiedruliai" pagaliau – tai neišsemiamas tautinių grožybių lobynas, dėl kurio reikia dovanoti visas šito kūrinio kompozicijos ydas ir visus literatūrinius jo trūkumus, nekalbant jau apie istorinę ir auklėjamąją tų taip gyvai nupieštų vaizdų kovos dėl kultūros reikšmę.

* Vaižganto Raštai IX. t., 113 p. (1929).

Šviesus Vaižganto optimizmas taip giliai įsišaknijęs, kad jo neįstengė išrauti nei didžiojo karo nelaimės, nei tremtinio vargai. Karą Vaižgantas patyrė, pažino jo baisenybes ir moka aptarti jį įvairiais atžvilgiais. Vis dėlto anos niūriosios, žiauriosios, visokį džiaugsmą naikinančios, desperatiškos karo dvasios „Pragiedrulių" autorius nepasiekė arba bent negalėjo meniškai jos išreikšti. Jojo „Karo slibinas" pasako daug baisių dalykų apie karą, bet pasibaisėjimu mūsų neperima. Atbulai, savo vaižgantiškais posakiais kartais nusišypsoti verčia: „Bet tai ne katinėlis, kurs peliūkštę pasgauna; ir ne vilkelis, nakties dūrunėlis, kuriam reikia gero maitos gabalo; ir ne rainis tigras, kuriam visas galvijas praverčia. Tai besotis, kiaurapilvis, šimtažiotis žemės vabalas, viena gyva vyriena temintąs... Nei prie jo prieisi, nei jo apeisi. Eisi iš šono – antra galva dygsta; eisi iš antro – trečia išdygo; mėgink iš uodegos – per tūkstantį kilometrų soliteru ištyso, ar į didžią krūvą sepija susirietė"*. Nepadidina to rašinio nuotaikos nė jo suskirstymas į eilėraščio formą, kaip tai yra autoriaus padaryta. Ne, Vaižgantas nėra melancholiškos nuotaikos, niūrumo ir pesimizmo kūrėjas. Tik vieną kartą jis pasiekė tikrai įspūdingo kraupumo – tai „Pragiedruliuose" viename Alijaušo pasakos epizode, kadaise pavadintame „Kvailių ašaros". „Karo vaizduose" gi randame ne vieną skausmo sceną, bet jų finalas vis dažniausiai optimistiškas. Gražiausias iš karo vaizdų „Rimai ir Nerimai" teigiamai suprasmintas tiktai karo padarytojo skausmo dėka. „Ak, kare, kare! Kiek tu teiki nelaimių ir širdies skausmų! Bet kiek ir širdžių valai, dezinfekuoji..."** Tai yra pagrindinis idėjinis Vaižganto karo vaizdų leitmotyvas. Taip pat ir kitur jo vaizduojamas skausmas negramzdina dvasios į nusiminimą, pesimizmą ir neveiklumą, bet kelia joje dorinio apsivalymo ir tobulėjimo pastangų.

* Vaižganto Raštai. V t., 7-8 p.p. (1922).
** Ten pat, 40 p.

Tokiu būdu teigiamųjų gyvenimo atžvilgių ir gerųjų lietuvio sielos ypatybių kėlimas nedaro Vaižganto kūrybos siaurai vienpusiškos, o vis dėlto išlaiko ją giedro ramaus optimizmo plotmėj.

Šitoj plotmėj išsilaiko ir vienas iš geriausiųjų Vaižganto kūrinys – „Dėdės ir dėdienės", kurį skaitytojas ras šioje knygoje. Šitai apysakai Vaižgantas pasirenka savaime gana liūdną siužetą: gyvenimo, o gal ir Dievo, nuskriaustųjų bedalių šeimos narių – karščinčių likimą. „Dėdės" ir „dėdienės" pavadinimas čia reiškia, pasak autoriaus, ne giminės ar šeimos santykį, tiktai tam tikrą socialinį vienetą šeimoje: kažką mišrą iš tarno, samdinio ir šeimynos nario, tačiau sunkesniam padėjime esantį net negu tarnas ar samdininkas.

Pirmasis „dėdė" – senbernis Mykoliukas, geraširdis, tylus, ramus, nors tvirtas vyras. Jis visų laikomas kone durneliu, į jį nekreipiama suaugusiam žmogui deramo dėmesio, jam ir darbai užkraunami tarsi iš protekcijos: Mykoliuk, tekinas, greitutis! Jis vaikiškai idiliška, nuolatos besišypsanti siela – tik besišypsanti ne žmonėms, kurių jis nebuvo reikalingas, bet „kitam pasauliui, su kuriuo jis bendrauja kitiems neregimu būdu". Mykoliuko paveikslas ir jo liūdna dalia iš Vaižganto aprašymo gyvai mums įsminga į širdį. Bet jis dar labiau mus pagauna, kai autorius praskleidžia tą „kitą pasaulį", kuriam Mykoliukas taip beprasmiškai, atrodo, šypsosi: tiek jame giedros, grožio ir meilės, bet, deja, ir gilaus, nors tylaus skausmo. Mykoliukas – tylus, giedriai melancholiškai liūdnas ir gilus lietuviškas gaivalas – dainuojanti siela, savo darbo smuikeliu, vienaposme melodija mokąs išdainuoti visą savo liūdesį ir džiaugsmą. Jis, kaip ir kiekvienas gaivalas, traukia į save visus neatleidžiamai, nors ir nejaučiamai. Mykoliukas, kaip tas šalia jo žolyne čirškiąs žiogas, neatskiriama gamtos dalis – ir pagrindinis jos dėsnis, meilė, štai pabudo ir jo širdy. Ir kilo jame

noro tvirta koja atsistoti žemėje, įsistiprinti, įgyti turto, sukurti šeimą ir būt kaip visi žmonės. Bet Mykoliukas ne šio praktiškojo gyvenimo žmogus. Jis – dainuojanti ir kitam pasauliui besišypsanti siela. Jo meilė tokia pat gamtiška ir idiliška, kaip ir jo smuikavimas, ne realiam gyvenimui skirta. Jo Severiutę paveržia dvaro tijūnas Geišė, nes Mykoliukas pats žino, kad jis „ne rungėjas nei Geišei, nei kam kitam". Žinią apie Geišės piršlybas jis skaudžiai pergyvena, bet įvykį vertina ne gyvenimiškais sumetimais: „Ne nusigando, ne paraudo, tik susirūpino, kaip susirgus kam mylimam pavojinga liga. Nebegriežė jis tą šventadienį, nebėjo ten, iš kur tol matyt, ar kur girelė ošia. Nei jis pavydėjo, nei kelią užbėgti norėjo, nes jautė – ne jo pajėgoms išvaduoti Severiutė iš tos nelaimės, nes nebuvo ko kita duoti, kas vadintųsi laimė. Lygiai skaudėję jam būtų širdį, jei jis būtų pamilęs Pats – Pamarnecko dukterį ir ji būtų tapusi pažadėta grapui Marikoniui ar kunigaikščiui Radvilai. Ne jam, ne jam – dėdei...". Mykoliuko meilė, gaivališkai sutapusi su visa jo esme, žiauriai išrauta gyvenimiškos tikrovės, sunaikina ir meniškąją jo sielos kibirkštį. Per Severiutės vestuves jis paskutinį kartą smuikuoja jai savo negudrią, bet širdies gyvybe supintą melodiją – smuikuoja, kol trūksta skripkelės stygos. Mykoliuko – gamtos dainiaus, kūrybinio gaivalo ir meilės instinkto reiškėjo – daugiau nebėr – ir jis niekad nebepalies savo su nutrūkusiomis stygomis skripkelės.

Tačiau ne čia jo epopėjos galas. Po trijų dešimtų metų Mykoliukas, dabar jau „Šiukštų dėdė", iškyla mums nauju galbūt dar gražesniu darbo mistiko Dzidoriaus Artojo pavidalu. Severiutės meilę jam priminė dabar tik vienas, kadaise per vestuves jos padovanotas šalikas, relikvijos šventumu susipynęs širdy su giliausiais religiniais jausmais: šaliką jis ryši tik per atlaidus ir kai prie šventųjų Sakramentų eina. Jis dabar nebe nuolatos prasižiojęs „durnelis",

bet gilios išminties, nors prasčiokiško apsiėjimo senis. Aprašymas, kaip „Šiukštų dėdė" aria jaučiais, yra gražiausi Vaižganto kūrybos lapai. Čia ir lyrinis jautrumas, ir vaizdo plastiškumas, ir nuotaika, ir ekspresija. Saulėtekio varsų fone pirmasis artojo pasirodymas daro tikrai simbolinės vizijos įspūdį: „Skardyje, gyvybe ir amžinąja jaunybe plastančioje saulėje, visas apdriektas jos spindulių... lyg pats iš savęs trėkšdamas tuos spindulius, pasirodo jungas didžiulių juodų jaučių. Iš pradžių ilgokai tematyti beveik nekrutą keturi didžiuliai ragai... Paskui pasirodo didžiulės galvos; viena dvyla kakta, antra lauka. Negailestingai atlaužti aukštyn snukiai varvančiomis iš nasrų seilėmis lyg šaukte šaukės dangaus kerštо... Galvos lyg pačios savaime oru plaukia pamažu, užsimerkusios, reikšdamos begalinę kančią ir priverstiną kantrybę... Už jungo, jaučių ir viso pakinkymo pagaliau matyti žmogysta, pasilenkusi žemyn ir dar perkrypusi kairėn. Tvirtai nutvėręs vieną arklo ragą dešine, kaire laiko žemai nuspaudęs antrą ragą, idant velėna juoba virstų į tą pusę... Palaidi marškiniai plakasi pakinkliuose ir be sagtelės pakaklėje. Krūtinėje prasikėtę, rodė ją nežmoniškai apaugusią juodais plaukais kaip Ezavo... Plika lig pakaušio galva saulėje blizga kaip metalinė". Ir visas šitas „Dzidoriaus Artojo" vaizdas – kartu peizažas, scena ir idėjinė svara – yra tikras „deimančiukas" Vaižganto raštuose ir brangi retenybė, išgriebta iš Lietuvos kaimo gyvenimo sietuvos.

Liūdnas Šiukštų dėdės Mykoliuko likimas. Vis dėlto jis mus guodžia savo beveik didinga rimtim ir savo buities prasmingumu. Mykoliuko gyvenimas – jo darbšti jaunystė, jo savaimingas menas, jo nelaiminga meilė ir mistiška senatvė – yra perdėm kilni žmoniškumo apraiška.

Visai kitokis dėdės Rapolo Geišės ir dėdienės Severijos Geišienės likimas. Rapolas Geišė, pradžioje apysenis, nuo darbo atpratęs dvaro tijūnas-prievaizda, ilgainiui tampa tikru karšinčiumi, lietuviško pasyvumo ir tinginio įkūnymu. Ir Geišė pereina per

gaivalinės lytinės meilės bandymą, bet jo gyvenimo ir buities vaga pasikeičia nuo grynai išviršinės aplinkybės: baudžiavos panaikinimo ir tijūnystės netekimo. Geišė laimi meilėje, jei galima pavadinti laimėjimu fauniską Severiutės glamonėjimą miške ir jos įsigijimą dėl savo, kaipo tijūno, garbingo padėjimo. Geišė džiaugiasi gyvenimiška šeimynos laime, bet jis yra per daug rambus ir seklus, kad toji laimė iškeltų jį bent kiek aukščiau pilko ir smulkaus kasdieniškumo. Tapęs karščinčiumi, jis gyvena svetimu trūsu ir savo teise į pusę brolio paveldėto valako.

O tačiau ir beprasmišką Geišės-karščinčiaus gyvenimą Vaižgantas mums rodo pro šviesią savo kūrybos prizmę. Mes nematome, kad Geišė jaustų savo buities skausmą. Atbulai, jisai prisitaiko prie naujų aplinkybių ir atrodo esąs visai gyvenimu patenkintas. O jojo sugyvenimas su mažuoju Adomėliu vėl nušviestas idiliškos giedros. Ir šitoj vaikiškų santykių šviesoj mes pamatome ir dėdės Rapolo Geišės dvasios vertenybę: jo vaikiškai tyrą sielą, jo naivią gamtos meilę, lietuviškojo animizmo suprasmintą. Čia Geišė kiek primena Krėvės skerdžių Lapiną ir „bedievį" Vainorą, o jo pasikalbėjimai su Adomėliu – „Antanuko ryto" mistiką: „Tu, Adomėl, manai, jog mudu pačiu du čia girelėje teesava ir niekas daugiau mudviejų nemato ir negirdi. Mato mudu ir girdi, pirmiausia, Dievulis, kurio visur pilna, kuriame mes judame krutame; o ką žinosi, gal ir šitas uoselis ir kiti jo broliai medeliai mudviejų klauso, mūsų gražia kalba džiaugias ar mūsų žiaurių ketinimų bijo. Štai, tu kažin kam plėšte nuplėšei šaltekšnio šakelę. Gal dėl to, kad ant jos pilna juodų įsirpusių uogų. Tu jų ir nevalgysi, negardžios. Sako, nuo jų dantys trupą. Tau jos niekam, o žiūrėk, kokią šaltekšniui padarei žaizdą, kiek luobos jam įplėšei! Dabar jis karščiuos ir visus kitus rūpesčius šaly palikęs, vien begydys savo popą. Jam irgi skauda, kaip ir tau skaudėtų, jei koks galvažudys diržą tau iš nugaros išrėžtų". Tai tokių pedagogų dėka ligi šiol laikosi Lietuvos liaudy animistinis gamtos supratimas.

Palyginę matome, kad abiejų dėdžių – Mykoliuko ir Geišės – paveiksluose lietuviškasis gamtos pajautimas (Naturgefühl) pasireiškia dvejopu skirtingu būdu: pirmame dvasinės asmenybės galia, sąmone atsiribojusi nuo gamtos, valdo ją, patraukia ją ligi savęs, sužmogina ją ir padaro savo pačios prigimties simboliu; antrame – pati asmenybė nusileidžia į gamtą, susilieja su ja ir jos apraiškose mato savo pačios gyvybės įsikūnijimą. Berods ir V. Krėvės „bedievis" Vainoras tampa gamtos paveldėtoju, eidamas pirmuoju keliu, o skerdžius Lapinas visa gyvybe suauga su gamta, eidamas į ją antruoju, kurį galėtume pavadinti pasyvaus įsijautimo arba stačiai sugamtėjimo keliu. Visą šito kelio – pasyvumo – filosofiją Vaižgantas puikiai iliustravo gyvais Geišės žodžiais ir veiksmais.

Dėdės Geišės mirtis tokia pat beprasmiška ir, jei taip galima pasakyti, pasyvi kaip ir jo gyvenimas: jis mirė, apsivalgęs pelėms nuodyti pritaisyto uždaro, kurį, kaip numanu, namų šeimininkė jo nekęsdama tyčiomis padėjo į tą vietą, kur senis mėgdavo smetonos ar sviesto pasmaguriauti.

Sunkiausias, jau visai be jokios giedros prošvaistės likimas – tai dėdienės Severijos Geišienės. Kad ji teko ne Mykoliukui, kurį mylėjo, o Geišei, kuris ją apsvaigino savo fauniška aistra, tai gal ir gerai, bet vis dėlto pakentėti širdies skausmų teks. Bet tikras Rapolienės vargas prasideda, netekus Geišei tijūnystės ir persikėlus jiems pas Dovydus. Čia Geišienė tampa tikra Dovydienės įžūlumo ir savo vyro tinginystės bei pasyvumo auka. Ji dirbo už du, o gal ir už tris, negaudama nė krislelio ne tik kad atlyginimo, bet nei užuojautos, nei dėkingumo. Čia tik ji pabudo iš to apsvaigimo, į kurį buvo nugramzdinę ją dvaro tijūnas – Rapolas Geišė. „Rapolas buvo užbūręs jos sielą ir per dvejus trejus metus galingai laikė ją savo įtakoje; jis – galingas gamtos epizodas", – sako autorius.

Taip, Geišė – gamtos epizodas, tik mes nenorėtume tikėti, kad jis savo gamtiškumu buvo užbūręs Severijos sielą, nes Geišė gamtos epizodu pasilieka ir toliau, o tačiau užbūrimas dingsta. Severijos siela jau nebuvo užburta nė tuomet, kai ji, dar tebebūdama tijūnienė, ilgisi gimtojo kaimo ir Mykoliuko. Jei apsvaigimo ir būta, tai jis ėjo tik iš medžiaginio ištekliaus ir gyvenimo patogumo, kuriam štai žuvus, visa praeitis atrodo buvusi vien malonus sapnas.

Mirus Geišei, Severija netenka paskutinės moralės atramos, nebejaučia pareigos „dirbti už du" – ir pamažu ima smukti vis žemyn ir žemyn. Juoba kad įtartina jos vyro mirtis sukaustė visus kažkokiu inertiškumu, nejaukia tyla, kurios dabar nedrįso ardyti nė akiplėša Dovydienė. Visi užsidarė savyje, nes jautė, „kad ant Geišių namų tyliai nusileido šmėkla. Lyg juodas šikšnosparnis plačiai, virš viso rūmo iškėtė šikšninius savo sparnus ir nebejudėdamas įsmeigė savo vyzdį kiaurai per stogą, per lubas į vidų. Ir visi, kas tik namiškių viduje buvo, ėmė justi, kaip žaliai geltonos, lyg katės tamsoje, akys įsirėmė kiekvienam stačiai į sąžinę". Baugu buvo, kad šmėkla neprabiltų ir nepasakytų baisių dalykų, kurie glūdėjo tų žmonių sąžinių gelmėse. Taip tai Rapolas Geišė – galingas gamtos epizodas – ir po mirties veikia tuos gamtos balsui jautrius žmones.

Kažkas pasikėlė Severijos dvasioje, ji kartu su darbu atsipalaidavo ir nuo daugelio kitų ją laikiusių varžtų: Severija ima gerti ir lėbauti.

Ar Severijos asmeny Vaižgantas taip pat parodė mums lietuvio sielos deimančiuką? Ne, jis parodė tik nelaimingą gyvenimą, kuris tą deimančiuką paskandino. Jis praskleidė keletą tų blogybių, kurios jį patį dar ankstyvoje jaunystėje varė iš kaimo ieškoti šviesos ir kultūros, rašyti ir darbuotis tam, kad kaimo brangenybės nebežūtų.

Pagaliau galutinio sprendimo apie Severiją Geišienę iš „Dėdžių ir dėdienių" nė negalime daryti. Šitas kūrinys, Vaižganto sumanymu, turįs įeiti į tolimesnius „Pragiedrulių" vaizdus ir susimegzti su bendrąja kovos dėl kultūros akcija. Čia turės dalyvauti vėl suvesti draugėn Šiukštų dėdė Mykoliukas ir Severija Geišienė. Čia gal ir pamatysime visą teigiamą jos dvasios svorį, ir paskutinis nelaimingo jos gyvenimo laipsnis gal vėl nušvis vaižgantiškos kūrybos giedra ir optimizmu.

Baigdamas turiu dar pažymėti, kad „Dėdės ir dėdienės" mirgėte mirga vaižgantiško stiliaus, pastabumo ir ryškumo pažibomis. Gilus įsijautimas į vaizduojamųjų žmonių pergyvenimus, psichologinė tiesa, bruožų charakteringumas iš vienos pusės ir pačio autoriaus temperamentas bei individualybė iš antros pusės daro šituos vaizdus tikrai vienus iš geriausių Vaižganto raštuose.

Kalbant apie Vaižganto dailiosios literatūros raštus, nors trumpai reikia paminėti ir jo mokslo darbai lietuvių literatūros istorijos srity. Nuo 1922 m. rudens semestro, dėstydamas lietuvių literatūrą Humanitarinių mokslų fakultete, J. Tumas Vaižgantas ypatingo dėmesio kreipė į spaudos draudimo gadynę ir iškėlė aikštėn visą eilę rašytojų ir kultūros darbininkų, kurie be jo gal būtų likę amžinai pamiršti. Šitie doc. J. Tumo raštai duoda daug brangios medžiagos minėtam laikotarpiui nušviesti. Aš čia tų raštų smulkiau neminėsiu, nes kiekvienam, kuris domisi mūsų literatūros istorija, jie ir taip yra žinomi, o jųjų nagrinėjimas jau išeitų iš šio straipsnio ribų.

Pagaliau dar viena kan. J. Tumo darbo sritis paskutiniaisiais metais – tai jo rektoriavimas Vytauto bažnyčioj. Tiesa, kad su literatūra šitas darbas neturi nieko bendra, bet kiekvienam lietuviui inteligentui jis yra brangus, be to, jis eina iš to pačio vaižgantiškos kūrybos šaltinio – rinkti ir gaivinti tautos brangenybes. Vytauto bažnyčia ir buvo tokia rusų viešpatavimo ir vokiečių okupacijos šiukšlių užversta brangenybė-deimančiukas. Vytauto Didžiojo statyta 1400 metais, kaipo padėkos auka, per prancūzmetį apgriuvu-

si, 1819 m. pranciškonų vidus atstatytas (abu galu tebėra sanoviš-ku), rusų pagrobta ir į cerkvę paversta, okupacijos metu buvusi bulvių sandėliu, šita savotiškos gotikos bažnyčia pagaliau 1920 m. kovo mėn. 1 d. tapo pavesta kun. J. Tumo globai; jis turėjo ją atremontuoti, apvalyti ir išpuošti, kaip ir dera tokiai brangiai seno-vės liekanai. Kun. Tumas ėmėsi darbo visu užsidegimu ir buvo manęs iš jos padaryti stačiai Tautos Panteoną, naują padėkos sim-bolį ir tautinį religinės mistikos židinį. Čia būtų turėję vykti tautos švenčių iškilmės, ir kiekvienas svarbus įvykis turėjo būti įamžintas Vytauto Didžiojo šventovėje. Atnaujinimo darbas greitai ėjo priek-in, ir jau tų pačių metų rugpjūčio mėn. 15 d. prelatas A. Dam-brauskas galėjo atlikti pašventinimo iškilmes. Tiesa, ne visos kan. Tumo viltys išsipildė: pats bažnytėlės ankštumas ir kuklumas ne-leido jai tapti Tautos Panteonu, bet vis dėlto ji tapo kiekvienam lietuviui brangenybe ir šventenybe. Turime ten jau ir lietuvių menin-inkų darbų: P. Galaunės vidaus ornamentai, P. Kalpoko didžiojo altoriaus paveikslas, vaizduojąs kunigaikštį Vytautą, dėkojantį Die-vo Motinai už išgelbėjimą ir žadantį pastatydinti jos garbei tą pačią bažnyčią, ir J. Janulio 4 paveikslus šoniniuose altoriuose. Mūsų visuomenė ir inteligentija, gausiai parėmusi bažnyčios re-monto darbus, susirišo su ja ir intymiausiais savo dvasinio gyveni-mo ryšiais. Netapusi oficialia triukšmingų iškilmių vieta, ji tampa vidinio susikaupimo kampeliu, kur savotiška nuotaika ir lietuviš-kos mistikos balsas atvilioja ne vieną, kurį gyvenimo sūkuriai kryž-keliais blaško.

Šiandieninė Vytauto bažnyčia – mistinės Vaižganto dvasios iškelta brangenybė, kaip ir visa jo kūryba, auklėja tautą, kad būt jai gražu ir šviesu, dora ir gera.

1929

Kalbos dėsningumas ir jos menas

Kelios pastabos

Pirmasis kalbos tikslas yra žodžiais išreikšti mintį. Šiam tikslui pasiekti kiekviena tauta turi didelę daugybę žodžių simbolių ir dar didesnę daugybę būdų tiems žodžiams kaitalioti ir įvairia tvarka dėstyti. Žinoma, žodžių atmainos ir jų vartojimo būdai kyla ir nusistovi ne bet kaip, bet pagal tautos mąstymo ir jos dvasios savybes. Dėl to gramatikos ir sintaksės formos tampa tautos dvasios, jos charakterio reiškiniais, įgyja ne tik pastovumo, bet ir neliečiamybės. Susikuria kalbos dėsniai ir normos jos ypatybėms reikšti ir jau dabar pačią mintį į nusistojusias kalbos formas brukti.

Tačiau lengva pastebėti, kad kalbos dėsniai ir normos neturi absoliučios neliečiamybės. Visų pirma jas keičia laikas, keisdamas visą gyvenimą ir patį mąstymo būdą, kuris pasirodo stipresnis už daugelį dėsnių ir normų. Bet laiko įtaka kalbai eina gana pamažu, su ja maža kas bando kovoti, ir ji priimta vadinti natūralia ir būtina kalbos evoliucija. Lietuvių kalba nuo XVI iki XX šimtmečio nužengė gan regimą žingsnį evoliucijos keliu, bet niekas dėl to nesisielojo ir nesisieloja. Būtų ir toliau nesisieloję, jeigu lietuvių kalbos likimas ir toliau būtų buvęs tik laiko ir gyvenimo malonėj. Tačiau nuo XX šimtmečio prasidėjęs sąmoningas kultūros kūrimas visomis kryptimis pagimdė naujų veiksnių, kurie kalbos dėsnius ir normas ėmė judinti daug smarkiau negu normali laiko evoliucija. Štai čia ir kilo visai suprantamo susirūpinimo lietuvių kalbos dėsningumu ir grynumu ypač tų žmonių tarpe, kurie *ex professo* kalbos dėsnius studijuoja. Turint galvoj, kad kalba nėra absoliučiai pastovus dalykas ir ilgainiui kinta pati savaime, mums dažnai kyla klausimas, ar mūsų kalbininkų susi-

rūpinimas kalbos normų išsaugojimu nėra kartais bergždžias darbas, einąs vien iš profesinio jų uolumo ir savo objekto įsimylėjimo? Teisingai į šį klausimą atsakyti galėtume tik išnagrinėję ir įvertinę anuos veiksnius, kurie šiais laikais taip smarkiai sukrėtė mūsų kalbos dėsnius ir normas.

Tuos veiksnius, mano nuomone, lengvai galime suskirstyti į dvi grupes: 1) svetimų kalbų įtakos ir 2) individualinė kūryba, ieškanti atitinkamų reiškiamųjų formų.

1. Svetimos įtakos yra savaime aiškus ir lengvas dalykas. Reikia nuo jų gintis, reikia nuo jų mūsų kalbą valyti. Šiuo atžvilgiu mūsų kalbininkai jau yra padarę daug, tik, deja, mes nepaslankūs jų nurodytų klaidų vengti ir savosios kalbos pagrindus pastudijuoti. Net ir tie, kuriems rūpi tik kalbos grožis ir estetiškumas, pripažins, kad svetimybė kalboj yra toks pat estetinis nusižengimas kaip detonuotas garsas muzikoj arba įtėkšta rašalo dėmė paveiksle. Bet ir čia mes turime teisės reikalauti iš kalbininkų vieno dalyko: kad jie aiškiai įsisąmonintų ir mums parodytų, kuri konstrukcija bus priešinga lietuvių kalbos dvasiai svetimybė, o kuri vien tik bendrai žmogiško ar gal stačiai inteligentiško posakio forma. Argumentas, kad „taip liaudis sako", mūs šiandie nė kiek neįtikina. Liaudies mąstymas ir visas jos dvasinis gyvenimas yra per daug neturtingas, kad tik jos posakių formas galėtume pripažinti tinkamas sudėtingam šių dienų kultūros gyvenimui. Kalbos kamiene, vadinasi, liaudies kalboj, gal daugelio šiandien inteligento vartojamų konstrukcijų nėra, bet jos šiandien mums yra būtinai reikalingos. Laikykime tad jas naujomis kamieno atžalomis. Net ir tuomet, kai tokiai komplikuotai konstrukcijai rastume liaudy tinkamą tiesioginį pasakymą, nesiskubinkime inteligentą smerkti ir brukti jam liaudišką posakį, nes inteligento dvasia yra linkusi daryti vingių ten, kur liaudis išsireikštų

tiesiai ir trumpai. Daugelis šių dienų mūsų kalbos klaidų – tikrų ar tik vadinamų – kyla iš sielos reikalo. Rašytojas, publicistas, inteligentas nori savo mintį išreikšti su tam tikra elegancija ir nukrypimais, o kalbininkas jį verčia laikytis tiesioginių liaudies posakių*.

2. Čia jau mes susitinkame su antrąja veiksnių grupe – su individualine kūryba, ieškančia atitinkamų reiškiamųjų formų. Kaip kiekviena tauta daug savo charakterio ypatybių įspraudė į kalbos konstrukciją, taip ir kiekvienas kūrėjas–individas tautinės kalbos ribose stengiasi sudaryti savo konstrukcijų savo dvasios ypatybėms pareikšti, ir ne vien dvasios ypatybėms pareikšti, bet ir visai eilei kitų savo nuožiūrų ir tikslų pasiekti. Taip kuriasi – pusiau sąmoningai, pusiau nesąmoningai – individualinis kiekvieno rašytojo kalbos stilius. Štai čia ir kyla painus klausimas ir nesusipratimų priežastis, – kokios yra individualinio stiliaus laisvės ribos ir kiek jis yra suvaržytas bendraisiais kalbos dėsniais ir normomis. Literatūros ir kalbos istorija mums rodo, kad meniškoji talentingo rašytojo intuicija tikriau įspėja kalbos dvasią negu moksliškas nagrinėjimas. Literatūros meno kūrėjas yra kartu ir tautinės kalbos kūrėjas; toks būdamas, jis yra ir kalbos srity taip pat laisvas, kaip ir savo siužetų, motyvų, poetinių priemonių, jausmų ir minčių srity, nes ir kalba rašytojui

* Bendrinė kalba yra abstrakti, dirbtinė kalba, dvasiškai produktyvių žmonių padarynė; ji suteikia poetui ar rašytojui kuriamąją priemonę, ne vien sausą medžiagą. Mes joje sutinkame todėl ne tik kolektyvinių, socialinių, bet ir individualinių, kūrybinių elementų, kurių liaudies kalboje niekados nerasi. Poetas ar rašytojas, tuos elementus sujungdamas savo kalboje, iš vienos pusės pasidaro savas (tautinis), plačiajai visuomenei įmanomas, o iš kitos pusės pasilieka individualus, su savo stiliumi. Todėl toks rašytojas ar poetas negali išsiversti individualiniais, kūrybiniais elementais, o kalbininkas negali reikalauti, kad jis, rašytojas ar poetas, vartotų tik kolektyvinius, liaudinius kalbos padarus. Ne, kalbininkas tegali reikalauti iš rašytojo, kad jis mokėtų tik savo bendrinės kalbos minimumą, kuris kiekvienam kultūringam piliečiui yra reikalingas ir kuriame dar nepasireiškia individualinė kūryba. Plg. H. Güntert, Grundfragen der Sprachwissenschaft (Leipzig 1925) 124 psl., 1927 m. "Šviet. Darbo" IX, 898, 907 psl. Red.

yra vien tik jo kūrybos medžiaga. Kaip kuriamoji Goethės fantazija laisvai elgėsi su kalbos medžiaga, gražiai aprašo autoritetingas mokslininkas W. Dilthey*[1]. Ne mažiau autoritetingas K. Vossleris tarp kalbos ir poezijos mato esminį sąryšį. Daugelis kalbos formų tik poezijoj pasirodę visa savo pilnybe ir prasme, o kiekviena gramatinė forma tik poezijos dėka tampanti pergyventos kalbos forma**[2]. Dar toliau eina Benedetto Croce***[3]. Lingvistiką jisai laiko tiktai estetikos funkcija, nes kalba yra išraiška, o išraiška yra estetinis faktas. B. Croce griežtai atmeta normatyvią gramatiką ir pripažįsta tik informacinę jos reikšmę praeities ir dabarties kalbos faktams pažinti. Glaudus sąryšis tarp kalbos mokslo ir literatūros meno šiandien pripažįstamas visų: ir lingvistų, ir literatų, ir estetikų kritikų. Antai Leo Spitzer****[4] didele šių laikų mokymo klaida laiko tai, kad svetimųjų kalbų filologiškos studijos eina be tų tautų literatūrų mokslo. Vadinasi, literatūros menas šiandie visur pripažįstamas gyvos tautinės kalbos veikėju, o literatas menininkas – tos kalbos gaivintoju ir net kūrėju.

Bet čia kyla klausimas, ar literato menininko kalba gali nesutikti su kalbininko mokslininko nustatytais kalbos dėsniais ir normomis? Daugelio žymių rašytojų pavyzdžiai rodo, kad taip. Ir tai visai suprantama, nes rašytojas menininkas daugeriopiems savo stiliaus ir meno reikalams negali tenkintis sausais ir neturtingais filologiškų studijų rezultatais. Žodžio meno reikalai yra tokie specifiškai skirtingi, kad šių dienų poetikose plačiai kalbama apie poetinę fonetiką-eufoniją, semantiką, leksikologiją, sintaksę.

---

* Dilthey. Das Erlebnis u. die Dichtung. 1922, 189 p.

** Karl Vossler. Geist u. Kultur in der Sprache, 1925, 241-261 p. p.

*** B. Croce. Esthétique comme science de l'expression et linguistique générale. Traduit par Henry Bigot. Paris, 1904, 137-146 p. p.

**** Leo Spitzer. Stilstudien, II. Stilsprachen. 1928, 3 p.

Tuo aš anaiptol nenoriu pasakyti, kad mūsų rašytojams ir poetams kalbos taisyklingumo dėsniai yra nereikalingi. Aš tik noriu iškelti priežastį, dėl kurios mūsų literatai-menininkai ne visados noromis seka kalbininkų pėdomis. Jie, kaip matome, turi tam pakankamai rimtų priežasčių. O jeigu jie dažnai ne tik prasilenkia su kalbos dėsniais, bet ir aiškiai suklysta, tai čia kaltas viso mūsų kultūros gyvenimo jaunumas. Senoje, nusistojusioje kultūroje kalbos dvasia taip yra apėmusi rašytojo sąmonę, kad jis, visai laisvai kurdamas ir jokių normų nesilaikydamas, vis dėlto kalbos dvasiai nenusideda ir, kaip jau buvo minėta, įspėja ją geriau negu mokslininkas teoretikas. Sakysime, kaip nuo mažens gerai išauklėtas žmogus visados elgsis laisvai ir net ras naujų mandagumo formų, neišeidamas iš gero tono ribų. Deja, mums visiems kalbos atžvilgiu tokio gero išauklėjimo dar stoka, dėl to ir mūsų laisvė ne visuomet išeina į gera. Tad kol kas mums pavojinga paleisti iš akių kalbininkų nustatytos gairės.

Tačiau ir rašytojai turi teisės reikalauti iš kalbininkų, kad jie žodžio meną pastudijuotų visai rimtai, kad jie būtų susipažinę su formaline to meno puse ir kad jie nesiskubintų vadinti klaidomis tokių konstrukcijų, kurios yra pagrįstos estetiniais to meno reikalavimais. Senesniųjų tautų patyrimas ir praktika padrąsina ir mūsų rašytojus manyti, kad jie nors ir jaunos kultūros būdami taip pat turi teisės tarti savo žodį apie kalbos dalykus, ypatingai jai besikuriant. Man lig šiol neteko skaityti, kad bent vienas mūsų kalbininkas būtų rimtai pastudijavęs naująją lietuvių literatūrą ir paieškojęs, kokių linkmių ima rodytis šių dienų kalbos konstrukcijose, – kalbos, kuri šiaip ar taip yra perėjusi per gyvą emociją ir vaizduotę. Jei kada ne kada kuris kalbininkas ir išsipeša iš literatūros vieną antrą pavyzdį, tai tik tam, kad kokią gramatikos taisyklę pailiustruotų. O laisvo sintetinančio žvilgsnio į mūsų literatūrą nė karto nebuvo mesta.

Šituo savo straipsneliu aš norėjau tik iškelti keletą principinių klausimų, kurie palengvintų rašytojų menininkų ir kalbininkų mokslininkų bendradarbiavimą. Tarpusavis vienų ir antrų susipratimas, vienų ir antrų darbo pagerbimas ir teisių pripažinimas, atsižvelgiant dar ir į gyvenamojo laiko aplinkybes, padės pašalinti bepradėjusius rodytis tarp kalbininkų ir literatų nesusipratimus.

1930

Naujieji Pilėnai Lietuvos gaisre

Pažangiajai tautiniu atžvilgiu lietuvių visuomenei šiandien kyla visa eilė svarbių uždavinių: jungti tautą, auklėti joje veiklumą, ugdyti kūrybinius sugebėjimus, stiprinti ją iš vidaus ir visomis pajėgomis gintis nuo svetimųjų įsibrovėlių. Eilinis ir berods svarbiausias šių dienų uždavinys bene bus atremti germanizmo pavojų ir atlietuvinti Lietuvos pajūrį, tą etniškai gryno lietuviško kraujo kraštą, kuris dėl keistų anomalijų ir aplinkybių lig šiol kaip tyčia buvo atviri vartai brautis į Lietuvą germanizmo bangai. Gyvenamasis mūsų laikotarpis savo svarba ir uždaviniais yra panašus į ankstyvesnįjį poaušrinį laikotarpį, kada virė žūtbūtinė kova su rusų vyriausybės pastangomis Lietuvą galutinai surusinti. Anuo metu lietuvių tautos dvasiai stiprinti literatūroj buvo kilę keletas veikalų, kurių tarpe minėtinas M. Šiaulėniškio „Pilėnų kunigaikštis". Didvyriškas Pilėnų pilies gynimas ir ne mažiau tragiška jos gynėjų mirtis pilies liepsnose ilgai egzaltavo patriotinius jausmus. Margirio (Margio) žygis ar tai iš istorikų, ar tai iš minėtos Šiaulėniškio dramos, ar tai iš V. Krėvės „Dainavos padavimų" šiandien yra žinomas kiekvienam lietuviui. Tačiau kurstyti tai kovai, kuri šiandien yra prasidėjusi su agresinguoju germanizmu, reikia modernesnės ir tvirtesnės ideologijos negu ta, kuri buvo išreikšta Pilėnų gynimo motyvais. Ir tokią ideologiją mes randame dideliame Vydūno veikale „Gaisras", išėjusiame iš spaudos jau 1928 m., bet lig šiol dar per mažai žinomame mūsų visuomenei. Dabar yra pats metas susipažinti su šiuo kūriniu arba naujai iškelti ir pabrėžti jo reikšmę.

„Gaisras" – tai 5 veiksmų tragedija su simbolinėmis vizijomis – „Įeiga" pradžioj ir „Išeiga" pabaigoj.

„Įeigos" regesiuose mūsų dramaturgas teosofas nori simboliniais vaizdais parodyti prieškarinės kultūros pobūdį ir tuos veiksnius, kurie pasaulinę katastrofą sukėlė. Pirmasis regesys nuostabiai gražus ir didingas savo vaizdingumu ir prasmingas turiniu. Tai tarsi koks gamtos jėgų pažadinimo vaizdas. Gamtos gaivalas, vanduo, vėjas, ugnis, visokios pasakiškos būtybės, pripildžiusios erdvę, pasireiškia sumechanintais mašinų garsais. Kartu mes matome, ir kuria linkme eina tas gamtos pajėgų žadinimas, materialinio pasaulio apvaldymas, būtent pozityvistine, materialistine linkme, remiantis gnoseologiniu pradu, kad nieko nėra prote, ko anksčiau nebūtų buvę jusnyse. Vadinasi, reikia tirti aplinką tik savo jusnimis. Tokiu būdu žmogus, Vydūno nuomone, susidaro tik materialinio pasaulio supratimą, visas jo pažinimas ir visa jo gyvenimo praktika susikoncentruoja tik į medžiagą. Reikia pastebėti, kad šis perėjimas nuo susiaurinto gnoseologinio principo į gyvenimo praktiką logikos atžvilgiu gerokai šlubuoja, bet juk klaidingos gyvenimo kryptys ir kyla dažniausiai iš gerų, bet blogai suprastų arba netikusiai pritaikytų principų. Išviršinės materialinės kultūros pradui Vydūnas iškelia priešingos išvidinės dvasinės kultūros pradą: *gnothi seauton* – pažinki save. Bet šį pradą iš viso būrio pasisavina tik vienas „šviesaveidis moksleivis". Anie eina kairėn, jis dešinėn.

Apsvaigę žmonės reikalauja galios – galios – galios! Nietzschės mestas „Wille zur Macht" šūkis. – Tolimesniuose regesiuose jaučiame vis labiau šėlstantį gyvenimą, besiartinantį ir beaugantį chaosą. Šviesaveidžio moksleivio šauksmas: „Nurimkit savo esme, ir visuma turtingesnė jums atrodys", – nuskamba be atgarsio. Toliau mašinizmas ir modernios susisiekimo priemonės džiugina žmones, kad *pasaulis virto vienu ūkiu, o žmonija jau virsta vienetu!* Bet štai nauja šiurpi vizija: „Šviesos

skritulys sušvinta viduryje. Matyti didelė šaunama mašina, patranka. Dar ji dirbama. Jos vamzdis tamsiai rudo vario žėri kaip angies oda. Bematant mašina baigta." Vyrai, apsvaigę savo galingumo nusimanymu, šaukia, kad jie *nenugalimi, galingiausieji!* Greta su tuo kūno smagurių gaudymas, kitur skurdas, kitur šeimos ir visuomenės ryšių ardymas. Jau aišku, kad iškils pasaulio gaisras – ir tie, kurie nori *galios, nori karo, nori laimėjimo.* – Septintame regesy jau skamba karo trimitai, tas pats, dabar jau pasenęs mokslininkas tebeskelbia materialinio pasaulio tyrimo principą, kol lieka vienas ir sugriūva, bet dar ilgai, įsiterpdamas į kareivių šauksmus, snausdamas kartoja tą patį. Karo orgijoj vieni džiūgauja ir šėlsta, kiti, motinos, ieško sūnų kapų ir išgėdintų dukrų. Balta mergaitė, gyvybės, žmoniškumo ir ateities ilgėdamasi, kilniu monologu baigia tas įeigos vizijas, vis dar taktuojant kulkosvaidžiams ir griaujant patrankoms.

Toliau jau prasideda tragedijos veiksmas nebe alegoriškai simbolinėj, bet gyvenimo tikrovės plotmėj, nors vietomis su simboliniu atspalviu. Pastabose Vydūnas pasisako, kad parašyti šią tragediją jį paskatinęs nugirstas rusų karininko pasakojimas apie vieną karo atsitikimą Lietuvoj, kuris, matyt, buvo panašus į Vydūno atvaizduotąjį „Gaisro" pabaigoj: lietuvaitė, saugodama tėviškės namus, ryžtasi geriau žūti liepsnose, negu iš jų pasitraukti. Veikalas tad ir dedikuotas L i e t u v a i t e i , nes ši heroiškos dvasios lietuvaitė, svarbiausia tragedijos veikėja, simboliškai sukaupia savy tą didžiulį vaidmenį, kurį Vydūnas skiria moteriai, ugdant dvasinę tautos kultūrą. Tą vaidmenį iškelti, nušviesti ir paryškinti herojišku žygiu bene ir bus pagrindinis idėjinis „Gaisro" uždavinys.

Pirmasis veiksmas eina Tautvilų dvarelio rūmuose antraisiais 1915 karo metais. Pirmoji, visa naikinanti karo banga rita-

si per Lietuvą. Rusai traukdamiesi varo žmones į rytus ir degina trobesius. Tautvilas su šeima taip pat ryžtasi keliauti į Rusiją. Bet jo vyresnioji duktė Magė, baigusi medicinos mokslus Vokietijoj, nutaria likti ir saugoti gimtuosius namus. Pirmasis sunkus žygis jai pavyksta: ji įrodo rusų karininkams, kad deginti namus nėra prasmės. Ateina vokiečiai. Magė suspiečia apie save kaimo mergaites, norėdama apsaugoti jų dorą, nes gerai supranta, koks pavojus gresia moterims iš vokiečių kariškių. Nėra ko nė sakyti, kad Magė – tai nauja moters idealo atmaina, dvasios kilnumu ir skaistumu panaši į „Vergų ir Dykių" Viltę arba „Amžinos Ugnies" Grožvydą, tik pritaikyta moderniojo gyvenimo fonui. Ji garbina ne Amžiną Ugnį, bet Dievą ir Panelę Švenčiausią, kurios gėlėmis puošiamas paveikslas kabo vidury kambario prie kolonos ir aplink kurį ji, suklupdžiusi savo mergeles, prašo Dievo pagalbos ir apsaugos. Tad Magės, nors baigusios aukštąjį medicinos mokslą Berlyne, matyt, nepalietė moderniojo materialistinio gyvenimo drumzlės, ir ji yra išsaugojus savo sieloj net ir gryniausią idealizmą. Bet tas idealizmas nėra nei naivus, nei siauras. Magė turi tvirtus įsitikinimus, aiškų protą, blaivą orientaciją, tvirtą valią, jautrią širdį, moterišką švelnumą, kūno grožį, – ir mes stačiai nežinome, ko ji dar neturi, ko būtų stoka visais atžvilgiais tobulai moteriai. Štai pažiūrėkime, kokių patarimų ji duoda savo globojamoms mergelėms, artinantis vokiečiams: „Manykite, kas mums dabar tenka! Mes, mergaitės, dabar atstovaujame visai tautai. Ji pradėjo jau naujai gautis. Nes jau kalbėta apie jos nepriklausomybę. O iš tikrųjų tauta atsigauna tik iš moteriškųjų. Jos turi būti kilnių siekimų, skaisčių širdžių, malonios, doros... Kokios mes būsime, tokios bus naujosios kartos. Turėtų būti dar tauresnės, kilnesnės... Nelįsime svetimiems į akis, nežadinsime jų užgaidų! Vokiečiai kito kraujo žmonės ir kitų palinkimų." (p.

71-2) Iš šitos citatos jau matome, kad Magę Vydūnas daro savo ideologijos reiškėja ir pagrindinės šio veikalo idėjos realizuotoja. O ta idėja tokia: moters dora ir skaistumas – tautos gyvybės šaltinis.

Bet štai ateina vokiečiai, – ir pirmas, kurį Magė sutinka, pasirodė esąs karininkas žvalgas A r v y d a s G i n t a u t a s, Prūsų lietuvis, jos studijų metų draugas. Iš džiaugsmingo jųdviejų pasimatymo mes tuoj suprantame, kad jiedu vienas kitą myli. Gintautas pasižada globoti Magę ir jos namus. Pirmasis veiksmas baigiasi sužadintomis Magės ir skaitytojo viltimis.

Antrasis veiksmas prasideda nereikšmingomis scenomis, vaizduojančiomis pirmuosius kaimo įspūdžius, atėjus vokiečiams. Bet štai ketvirtoje scenoje pasirodo visa eilė vokiečių kariškių. Iš jų kalbų paaiškės, kad Tautvilų namus, kaip stovinčius ant kalnelio, reikią sudeginti, nes jie galį būti taikinys rusams. Tolimesnėse to veiksmo scenose matome Magę narsiai bekovojančią su vokiečiais dėl tėviškės likimo. Tačiau visos Magės pastangos būtų nuėjusios niekais, nes vokiečiai – tai ne rusai: gražios panelės įtikinėjimai jiems širdies nesuminkštins. Jau duotas įsakymas padegti namą, bet tuo momentu atvyksta Arvydas Gintautas su įsakymu iš štabo – nieko nedeginti, nes rusai jau toli atsitraukę. Šiame antrame veiksme į pirmąsias veikėjų eiles prasistumia ir atkreipia mūsų dėmesį bevardis vokiečių karininkas M a j o r a s. Toliau veikale jis atstovaus vokiškosios kultūros ideologijai, o dramos siužete ir intrigoj pasirodys kaip įsimylėjęs Magę Gintauto konkurentas. Pasirodo, kad Majoras taip pat jau pažinojo Magę iš Berlyno laikų ir dabar džiaugiasi proga tai pažinčiai atnaujinti. Bet mums čia svarbiau tipiškos vokiškos Majoro pažiūros į Lietuvą, į jos ateitį, į kultūros problemas ir į kitus politinius, filosofinius ir dorovinius tautos likimo klausimus. Majo-

ras, kaip tikras vokietis-imperialistas, žiūrįs į kitas tautas kaip į medžiagą vokietybei plėsti, vos įžengęs į Lietuvą, taip ją kaip medžiagą ir vertina. Į kilnaus hauptmano von Teutburgo posakį, kad kultūrą sukuria kiekviena tauta pati, Majoras atsako: „To lietuviams nereikės. Mes jiems atnešame kultūrą. Vokiečių tauta asimiliuoja mažąją lietuvių tautelę. O tai abiem naudinga. Jos yra sveikas kraujas, o mūsų kultūra." (p. 91)

Tačiau Majoras, atstovaudamas charakteringoms vokiškosios kultūros savybėms, nėra perdėm neigiamas tipas. Jis yra savotiškai doras, logiškas, griežtas, teisingas, disciplinuotas. Jis, šiaip ar taip, yra aukštos kultūros žmogus. Dėl to jis mums ir įdomus, kad yra objektyviai atvaizduotas. Jis pirmiausia griežtai užgina kareiviams skriausti moteris ir mergaites, nes to reikalaujanti vokiečių garbė. Bet ar vien garbė? Ne, taip pat ir praktiški, tautiniai vokiečių ateities interesai. Nes *„Šis kraštas*, sako Majoras, *ir šie žmonės turi tapti vokiečių!* Todėl neleistina, kad būtų čia mergina suvedžiota arba išgėdinta." (p. 96) Štai charakteringas korektiško vokiečių kariškio samprotavimas! Bet „Gaisre" rodomi vokiečių kariškiai anaiptol ne visi tokie korektiški kaip Majoras arba hauptmanas von Teutburgas. Šis paskutinysis yra tikrai simpatiškas ir visais atžvilgiais žmoniškas, bet dramoje turi labai mažą rolę, o jo pažiūros nėra charakteringos, nors ir kilnios. Šiaip jau daugumas „Gaisre" matomų kariškių viską pateisina principu, kad karas yra karas! Kare leista esą, progai pasitaikius, ir pasmaguriauti, ir santykiuose su moterimis kvaila esą būtų vaduotis kažkokiais idealistiniais sumetimais. Ryškiausias šiuo atžvilgiu neigiamas vokiečio kariškio tipas bus hauptmanas Unšlitas, kuris pasirodys tik trečiame „Gaisro" veiksme. Bet ir dabar jau mes numanome, kad Magės uždavinys apsaugoti tėviškę ir globojamųjų mer-

gelių dorą bus nelengvas. Kol kas viskas gerai klojasi. Magė įprastu sau nuoširdumu ir svetingumu laimi visų palankumą. Majoras dar nepavydi jos Gintautui, tik nudžiunga, išgirdęs, kad jiedu nėra dar susižiedavę. Gintautas pasirodo esąs toks pat vydūniškas idealistas kaip ir Magė. Jis sakosi per karą neketinąs šeimos sudarymu rūpintis, nes tokiomis aplinkybėmis gimę vaikai galį prigimti blogą jauseną bei manyseną. „Tėvai, aiškina jis, yra kare, kur visi pašėlę griauti ir naikinti. O nėščios moterys yra pilnos rūpesnių ir baimės. Be to, jų dvasia minta visokiais neapykantos ir keršto šauksmais, visokiais karo baisybių vaizdavimais. O visa tai atsilieptų į jaunąją kartą." (p. 123)

Gintauto tarnyba verčia jį išvykti toliau, o Majoras lieka dvare. Magės grožis ir moteriškumas vis labiau dirgina Majoro jausmus ir kraują, bet tuo pačiu metu dvasinės skaisčios lietuvaitės ypatybės neleidžia karininkui išeiti iš padorumo ribų ir pamažu ima daryti jo jausmuose ir galvosenoj tikrą perversmą. Įdomu pasekti tą idėjiškai turiningą ir psichologiškai tikrą Majoro ir Magės santykių evoliuciją – tą savotišką dviejų pasaulėžiūrų dvikovą. Pilniausią tos dvikovos vaizdą duoda, žinoma, pats „Gaisro" tekstas. Čiagi aš noriu tik iškelti ir pabrėžti kai kurias mums ypatingai įdomias mintis.

Vokiečių kultūros vertinimas ne tik karo metu ir lig šiol yra aktualus mūsų gyvenime klausimas. Kas atsimena karo pradžią, tai žino, su kokiu įniršimu buvo tuomet tas klausimas diskutuojamas. Tie, kuriems buvo tekę pagyventi, o ypač studijuoti Vokietijoj, paprastai būdavo uolūs vokiškosios kultūros gynėjai. Kuo buvo pagrįstas tas nepaprastas palankumas vokiečiams ir jų kultūrai? Pagrįstas susižavėjimu tom vertybėm, kurios buvo susikristalizavusios praeity, kurios reiškė tik vieną, išeiginį, šventadieninį, – ir tai ne paskutiniųjų metų vokiškosios civilizacijos

atžvilgį. Labai charakteringas yra čia Magės pasisakymas: „... man daug yra davęs vokiškumas. Vokiečių mokslu naudojausi kiek įstengdama. Dažnai džiaugiausi vokiečių muzika. Vokiečių poezis įvairių laikų, ypačiai Goethės veikalai, man gilaus įspūdžio padarė. O idealistiškoji vokiečių filosofija man yra suteikusi tūlą didžią valandą." (p. 133) Mokslas, muzika, poezija, idealistinė filosofija, – štai kas vokiečiuose žavėjo mus prieš karą! Tačiau dažnai buvo pamirštama, kad tarp Beethovenų, Hegelių, Goethės ir karo jau buvo šimto ir dviejų šimtų metų tarpas! Tad visai teisingai atviri ir nuoširdūs Majoro žodžiai praskleidžia mums ir antrąjį, pašaliečiams sunkiau įžvelgiamą ir vėlesnį tos civilizacijos atžvilgį. „Kiekvienos tautos kultūros vertybė, sako Majoras, nuolatai kinta. Todėl galėtų tarp mūsų iškilti ir nesusipratimų." Ir toliau taip precizuoja savo mintį: „Mat Jūs turbūt tikit idealizmą vyraujant vokiškume. Bet mes šiandien savo tautos gyvenimo prasmę aiškiau, ryškiau, realiau suvokiame. Mes, vokiečiai, ypačiai mes, karo žmonės, *valią galybėn ugdome*." (p. 135) Ir Majoras visai nesigina, kad ta *„Wille zur Macht"* lengvai gali virsti *„Wille zur Gewalt"*. Šiandien mes matome, kad tai yra jau įvykę. Koks tiesus kelias nuo Nietzsches ir Bismarko į nacionalsocializmą! „Valia galybėn, sako Majoras, nuves vokiečių tautą taip aukštai, kad pirmaus visame pasauly!" Ir kaip nuostabiai paprastai ir įspūdingai skamba Magės atsakymas: „Man bus lemta dėl Jūsų tautos melstis." Be abejo, tai yra taip pat logiška kumštinių argumentų išvada... Antrojo veiksmo pabaiga grįžta vėl į Majoro, Magės ir Gintauto tarpusavio santykius. Majoras jaučiasi mylįs Magę ir išgirdęs, kad su Gintautu ją sieja vien tik draugiški jausmai, džiaugiasi, kad toliau viskas klosis gerai.

Trečiasis veiksmas – Magės gimimo diena. Dievo Motinos ir Magės paveikslai puošiami gėlėmis. Mergaitės, kaimiečiai ir karininkai ją sveikina. Tolimesnėj veiksmo eigoj įvyksta visa eilė mažų nesusipratimų su vokiečiais. Kareiviai vis smalsiau žvalgosi į mergaites. Magė jas stiprina: „Jūs esate mūsų tautos viltis. Jūs nešate jos ateitį. Ir matau, ji bus graži kaip jūs! šviesi kaip jūs! sveika, kaip jūs! dora kaip jūs!" (p. 176) Bet štai pasirodo naujų žmonių. Ryškiausias – hauptmanas Unšlitas, drūtas, didelis, vulgarus vyras, gerai mums pažįstamas iš okupacijos laikų tipas. Riebaus katino meilumu jis pasveikino mergeles: „Labs ryts, pelikės! Morn, Mäuschen! Ich komme schon! Nur keine Angst! Bin solchen Kinderchen gut!"

Tik Majoro autoritetas pažaboja jo toli siekiančius apetitus. Bet tik tuo tarpu. Apie jokius padorumo ir garbės sumetimus jis negalvoja. Jis didžiuojasi esąs vokiečių karininkas – nugalėtojas, ir dėl to visi turį jo klausyti ir jam tarnauti. Gėdos jausmas jam yra svetimas. Jis tyčia išsirengęs nuogas kieme maudosi ir šaukia į save mergaites, o kai senė Katrė apipila jį pamazgomis, laiko tai didžiausiu karininko įžeidimu, vokiečių neapykanta ir reikalauja bausmės.

Bet ir šitame veiksme mus daugiau domina Magės ir Majoro santykių evoliucija. Majoras, vis labiau įsimylėdamas Magę, ieško atvirumo ir pradeda kalbas intymiausiomis širdies ir jausmų gyvenimo temomis. Magė pastebi, kad ir čia „Jūsų vokiškasis ir mūsų nujautimas visiškai skiriasi". Tas skirtumas yra toks didelis, kad Majoras yra linkęs Magės nuomones laikyti vaikiškomis, naiviomis, o ją pačią niekad nepažinusia meilės. Iš karštos aistringos Majoro kalbos Magė supranta, koks jai gresia pavojus, ir nusigąsta. Jis norėtų išsiųsti Magę į vokiečių universitetą ir paskui su ja susituokti. Bet protarpiais scenoje pasirodo ir Gintautas. Iš kai kurių

sutapimų Majoras numano, kad Magė myli Gintautą – ir pavydas sukyla jo širdy. Esame kulminacinėj dramos vietoj. Ne tik Majoras pasiryžta laimėti Magę, bet ir Unšlitas, kiek anksčiau pamatęs Gintautą išeinant iš Magės kambario, padaro sau tinkamų išvadų. Magės idealizmas Majorui imponuoja. Magė nori užgauti gerąsias jo širdies stygas. Jis priima tai su dėkingumu, su susižavėjimu, bet nuo savo sumanymo neatsisako. Paskutinė, veiksmą baigianti Magės ir Majoro scena yra galbūt geriausia, tikrai išgyventas idėjinių Vydūno dialogų pavyzdys. Magės sužadintas taurumas prabyla Majoro lūpomis: „Pradedu Jus suprasti. Mergaitiška Jūsų jaunatvė, gal ir Jūsų lietuviškumas man artinasi kaip koks pavasaris!" (p. 217) Bet atsikvošėjęs vėl suranda savy pakankamai atsparumo: „Aš turiu stoti savo tautybėn! Turiu grįžti savęspi! O Jus imsiu su savim!" (p. 220)

Ketvirtajame veiksme ideologinė ir draminė veiksmo linija linksta į katastrofą. Magės globojamų mergelių atsparumas palaužtas: vieną suviliojo puskarininkis Krinkis, antrą hauptmanas Unšlitas. Šitas faktas Magės širdį pripildo skausmo, bet turi lemiamos reikšmės ir Majorui. Unšlitas įtikina Majorą, kad visos tos skaistuolės tik ir laukia, kad jas kas nors prievarta paimtų ir kad „taurus pasielgimas su tauta be kultūros nėra vietoje". Be to, esą „mūsų vyrai paliktų savo kraujo įpėdinių. Nauja vokiečių tautos šaka išaugtų iš šio kelmo". O į Majoro pastabą, kad tokiu būdu vokiečiai apkrėstų tuos žmones slaptomis ligomis, Unšlitas sušunka: „Ar mūsų medicina nieko nereiškia?"

Pamatęs atėjusį Magės atsisveikinti keliamą į Vakarų frontą Gintautą, Majoras patiki Unšlito žodžiais, kad pati Magė turinti meilužį. Tiesa, Magės akivaizdoj šitas įtarimas greitai dingsta, bet pasiryžimas paimti Magę prievarta sustiprėja. Gaunamas įsakymas kariuomenei žygiuoti tolyn, tad Majoras nori išsiųsti Ma-

gę į Vokietiją. Ir paskutiniai Majoro žodžiai skamba vėl vokišku atkaklumu: „Aš turiu valią galybėn, kaip visa mano vokiečių tauta!"

Veiksmas baigiasi Magės ir visų mergaičių pasiryžimu ištesėti savo pozicijose. Čia pat reikia pastebėti, kad šiame ketvirtajame veiksme įkyriau jaučiame Majoro ir Magės dialogų sunkumą. Beveik nieko nauja jie mums nebeduoda, o pakrypęs į katastrofą veiksmas reikalauja greitesnio tempo, kurį tie dialogai ypač trukdo. Taip pat ir scenos Magės su mergaitėmis nėra įtikinamos. Iš viso į idealizmą linkusi Vydūno plunksna iš paprastų kaimo merginų padarė kažkokias miesčioniškas būtybes, aprūpintas dargi tokiais nepaprastais vardais: Gaja, Gunda, Veidė, Aistra... Tačiau pažindami Vydūno kūrybos stilių ir pagrindines savybes, būkime tolerantiški ir panašių priekaištų kelkime kuo mažiausia.

Penktasis veiksmas. Toli dunda armotų šūviai. Žmonės pastebi, kad vokiečiai subruzdo ir nerimauja. Pasirodo, kad rusai puola, bet dar gana toli. Majoras ir dar pora žmoniškesnių karininkų mano, kad deginti čia nieko nereiksią. Bet kiti, o ypač hauptmanas Unšlitas, spiriasi, kad Tautvilų rūmus reikią sudeginti strateginiais sumetimais, be to, Magė esanti atviras vokiečių priešas. Paliepta ištuštinti namus. Unšlitas ir kiti nepraleidžia progos pasisavinti geresnių daiktų: paveikslų, statulų, kilimėlių. Kotrės riksmas, kad vagia ir plėšia. Vienas kareivis dar suspėja išgėdinti Gundą. Unšlitas pasigėrėdamas stebisi, kad „dieser Kerl" pakankamai energijos turėjęs! Tokiame sumišime pagaliau susitinka Magė ir Majoras. Pasirodo, kad Majoro galvoj galutinai subrendo mintis prievarta paimti Magę, ir jis, savo tikslo siekdamas, puikiai dabar moka išnaudoti aplinkybes. Viskas dar būsią gerai, jei Magė sutiksianti keltis į Vokietiją. Magei griežtai atsisakius, Majoras sakosi turįs elgtis su ja kaip su vokiečių priešu ir liepia padegti namus, kad iš jų nebūtų duodami signalai rusams. Tolimesni Majoro

įtikinėjimai jau skamba kaip įžūlus cinizmas: „Aš Jums daviau savo žodį, kad Jumis rūpintis noriu. Jūs įaugsite į vokiečių kultūros gyvenimą ir man dėkosit. Aš išspręsiu klausimą už Jus, Jūs bei Jūsų tauta suvokietės ir įgys per mus aukštesnį būvį." (p. 301) Pažindami ne tik Unšlitą, bet ir Majorą, tą tipišką vokiškumo atstovą, mes gerai numanome, kas tas per „aukštesnis būvis", kurį lietuvių tauta pasiektų vokietybėje! Dėl to ir Magės atsakymas yra ne vien jos, ginančios savo tėviškę ir savo asmens laisvę, žodžiai, bet ir visos lietuvių tautos kolektyvus pasipriešinimas gresiančiam germanizmo antplūdžiui: *„Bet aš jokios prievartos neklausau! Aš nenusileidžiu jokiai nuogalei! Aš nesilenkiu nė vienam! Aš savo galiomis išbūvu. O Jūs dar kaupiate sau naują kaltę! Per šimtmečius, nuo kryžeivių laikų, jūsų tauta nusižengė prieš mus! Likimas pats patieks jums sąskaitą. Savo gyvybe pasirašau jos ieškinį!"* (p. 303) Čia yra žodžiai, kuriuos kol kas tegalime laikyti idealu, į kuriuos turime gerai įsiklausyti ir jais pasekti.

Tai žodžiai, kurie prilygsta prasmingiausiems Maironio patriotinės lyrikos šūkiams. Kaip Maironio, taip ir Vydūno žodžiai yra išspausti skausmo, didelių pavojų ir žūtbūtinių kovų akivaizdoj. Bet vieni ir kiti reiškia didelį pasipriešinimą, didelį pasiryžimą ir nepalaužiamą optimizmą – o tai yra tvirčiausios laimėjimo garantijos.

Magė savo pasiryžimą ištesėjo. Ji savo gyvybe pasirašo tautos ieškinį. Ji eina į liepsnojančius savo tėvų namus ir žūva ugny. Kariškiai ir Majoras nustebinti: *„Didžiausių gabumų mergina dėl namų šoka į ugnį mirti! Su namais žūva! Mein Gott! Was ist da angerichtet!.."* – O Unšlitas konstatuoja: *„Reikia pripažinti! Sie war eine Heldin! Es gibt doch edle Frauen!"*

Gunda ir kitos mergaitės pasiryžta gyventi ir vykdyti Magės idealus. – Kaip matome, „Gaisro" finalas primena mums „Pilėnų kunigaikščio" pabaigą. Ir iš tiesų Pilėnų didvyrių dvasia prabilo Lietuvos gaisro liepsnose. Ir pastebėkime reikšmingą sutapimą: ir Pilėnų gynėjai, ir Magė žūva, gindami savo tėviškes nuo to paties priešo. O abudu įvykius skiria 600 metų. Vydūnas sakosi, kad rašyti „Gaisrą" jį paskatino tikras vokiečių kariškio papasakotas atsitikimas. Vadinasi, negalima įtarti, kad Vydūnas tragišką „Gaisro" finalą būtų prasimanęs, nusižiūrėdamas į „Pilėnų kunigaikštį".

Veikalo pabaigoje, kaip jau buvo minėta, randame šešių regesių „Išeigą". Tai yra tokie pat simboliniai paveikslai kaip ir „Įeigoj", vaizduoją karo pabaigą ir primeną kai kuriuos idėjinius „Gaisro" pradus. Turime pastebėti, kad šitos „Išeigos" vizijos mums atrodo mažiau įspūdingos už „Įeigos" regesius. Pasigendame čia to griežto nuosakumo prasmėj, nuotaikos ir plastiškumo vaizduose, kurį konstatavome „Įeigoj". Neanalizuosime tos „Išeigos" nei minčių, nei scenų. Pastebėsime vien, kad Vydūnas, jau tuomet numatydamas Versalio taikos trūkumus ir vokiečių revanšo jausmus, rodo naujo karo daigus. Optimistiškai nuskamba tik ano „Įeigos" šviesaveidžio moksleivio, kuris čia pasirodo esąs Arvydas Gintautas, žodžiai:

Ko karui reikia, visa aš metu!
Be ginklo žengsiu į gyvenimą,
Pasitikėdamas savo dvasios galiomis!
Nūnai žmonijoje jos viešpataus!
Jas reik augint ir kurti ateitį. (p. 335)

1934

Kur dingo poetas M. Gustaitis?

Kiekvienas žino: šįmet gruodžio mėnesy sukaks jau septyneri metai, kaip poetas M. Gustaitis mirė. Bet kur dingo poeto M. Gustaičio raštai? Ne kiekvienas žino, kad jie dulka paveldėtojų giminių spintose. Ir dar ilgai turbūt dulkės, nes visuomenė M. Gustaičio poezijų nepasigenda, leidėjams iš jų gero pelno sunku laukti, o paveldėjimo teisės galios dar ilgus metus. Pr. Vaičaitis, Edm. Steponaitis, J. Janonis ir net P. Arminas buvo laimingesni: jie paveldėtojų neturėjo, bet turėjo gerų draugų ir giminių, kurie jų raštus surankiojo ir išleido. Tad šiandien lietuvių literatūros rinkiniuose jie turi ir savo kuklią vietelę. Poetas M. Gustaitis yra šimteriopai už juos didesnis, bet literatūros bibliotekoj jo šiandien kaip ir nėra. Gustaitis buvo ypatingas poetas: jis rankiojo savo kūrinius iš retai kam pasiekiamų gyvenimo aukštybių ir gelmenų, jis juos mylėjo ir puoselėjo, bet visai nepasirūpino jų likimu. M. Gustaičio poezijos išmėtytos visokiuose periodiniuose leidiniuose, žurnaluose ir plonytėlėse, per karą išleistose Amerikoj ir Rusijoj knygelėse, kurių šiandien ir norėdamas nesugaudysi. Daug dar niekur nespausdintų dalykų esą guli rankraščiuose, paveldėtojų stalčiuose.

Bet galgi poetas M. Gustaitis yra jau pasenęs, netinkąs šiems laikams, per menkas ir nevertas, kad jo raštus šiais krizės laikais leistume? Iš tiesų esama ir tokių nuomonių. Gustaičio eilėraščiai esą sausi, dirbtiniai, kaltiniai, nesklandūs, nekūrybiški... Bet šiandien berods jau baigiame išgyventi elementariai sklandžių eilėraščių pamėgimą, tat šiurkštoka ir sunkoka Gustaičio lyrikos forma neturėtų mūsų gąsdinti. Priešingai: tik dabar ir bus atėjęs laikas suprasti išvidinei to ankstybojo savo gilumu poeto kūrybos vertei. M. Gustaitis ir literatūros istorikui, ir nagrinėtojui es-

tetui – žymi asmenybė. Jis pirmasis iš vyresnėsės kartos praplėtė mūsų poezijos horizontus: iš siaurai patriotinės, subjektyviai išpažintinės ir dainiškos lyrikos jis pirmas žengė į platesnes bendrai žmoniškas idealistines, filosofines, dorovines sritis, rasdamas naujų siužetinių motyvų, naujų vaizdų, sąskambesnių išsireiškimų. M. Gustaitis – klasikinės dvasios skaidrumo poetas su apsčiais romantiniais, Ad. Mickevičių primenančiais polėkiais ir Vl. Solovjovo simboliniu dvilypės tikrovės nujautimu. Visa jo kūryba šaukte šaukia žmogui:

Pasaulio dalele! esi mikrokosmu
Išaustu iš dviejų esybinių posmų –
Vėlės – medžiagos;
Gyvenimas tavo tekėti privalo
Šiedviem srovėmi prie skaistaus idealo
Esmės amžinos.
(Sielos akordai, p. 8)

Jį pirmąjį iš mūsų aplankė „baltai apsirėdžius Viešnia", kurios žodžiai „ant sielos rasojo lugnios", kurios žvilgsnys

Apsnūdusius kėlė jausmus –
Ir glūdinčias gelmėj mintis;
Toli gi ruseno ugnis, –
Jos dūmams netemdinti mus!
(Sielos akordai, p. 21)

Bet rasdavo M. Gustaitis ir lietuviškoj aplinkoj tinkamų siužetinių motyvų išreikšti simboliniam buities ilgesiui, tikrojo vardo beieškant:

Ar pameni, kaip Lietuvoj
Naujagimį benešdami,
Krikštotėviai drumstoj galvoj
Jo vardo neatmindami,
Kitu šventuoju krikština,
Negu įsakė motina?..
Ir visą amžių jau jisai
Bodėsis svetimu vardu,
O savąjį minės tiktai,
Kaip atbalsį kurčių aidų,
Paširdyje žadėtąjį
Pasąmony girdėtąjį...
(Erškėčių taku, p. 64)

Arba kuris iš mūsų poetų liaudies simboliką ir mistiką, animistinį mirusiųjų ir gyvųjų ryšį gamtoj pajautė ir suprato giliau negu Gustaitis, kai jis kviečia tave eiti prie jo kapo, beliūdinčio tarp žolynų, ir sako:

Tu nusiskink iš jų šakelę,
Kuri ties širdžia mano želia.
Bet nemanyk, jog atžala tai,
Kurią gamina saulės metai.
Tai glūdi giesmės nerašytos,
Tai tvyro mintys nesakytos.
(Erškėčių taku, p. 57)

Prisiminę dar „Meilės" poemą su jos nuostabia Rauda, „Aureolės" oratoriją ir „Varpelių" sonetus, pasibraukę visa tai, ką Gustaitis davė nauja mūsų poezijai, turėsime sutikti, kad taip,

Gustaitis yra nusipelnęs žymią vietą mūsų literatūros istorijoj, o ir šiandien dar yra įdomus ir skaitytinas. Bet iš ko skaitytinas? Jo nėra. Jis ne tik mirė, bet ir dingo, gabalėliais išblaškytas arba paveldėtojų spynos užrakintas.

Prozos problema: kas išleis Motiejaus Gustaičio raštus? Leidėjams jie gal ir negreit apsimokės. Bet prie Švietimo ministerijos yra Knygų leidimo komisija. Vienas kitas trupinys iš jos lėšų yra tekęs ir literatūrai, o turėtų tekti daug daugiau. Knygų leidimo komisija pirmiausia turėtų susirūpinti mūsų literatūros klasikų leidiniais, vadinasi, raštais, kurie privatiniams leidėjams neapsimoka, bet kurie mums būtinai yra reikalingi. Juk Knygų leidimo komisija leidžia ir tokių knygų, kurios ir neapsimoka, ir nėra reikalingos. Būtų gražu, jei dingę M. Gustaičio raštai išvystų pasaulį kaip pirmas lietuvių literatūros klasikų leidinys. Kam dabar pirmas žingsnis: leidėjams ar paveldėtojams?

1934

Liudo Vasario draugai ir priešai

Atsakymas kritikams ir nekritikams

1. Nuo seniausio iki jauniausio

Imdamas rašyti „Altorių šešėly",[1] aš nesitikėjau, kad mano sunkokas veikalas padarys tokią triukšmingą karjerą. Dar šiltą, drėgną, kvepiantį spaustuvės dažais ir klijais jį šoko skaityti visi. Daug kas jį pirko. Buvo net ir tokių, kurie sulaužė garbingą tradiciją – keleto litų lietuviškai knygai neeikvoti. O tie, kurie pasiliko ištikimi principui – lietuviška knyga savo buto švaros nebeteršti, smalsumo padilginti siuntinėjo vaikus pas kaimynus ir pažįstamus tų knygų pasiskolinti. Ir po kurio laiko pavykdavo jas sužvejoti – aplankstytais kampais, pašiurpusias, nuvalkiotas, dvasinių ir fizinių mikrobų prisunktas. Kartą atlanko mane iš gilios provincijos pažįstamas mokytojas ir entuziazmo pagautas sako:

– Sveikinu tamstą! Pasisekimas nepaprastas! Mūsų miestelio ponios – ir tos skaito! Supranti tamsta, ką tai reiškia?

Aš nelabai supratau, bet, prisipažinsiu, klausyti buvo džiugu. Kuris gi autorius nenori, kad jo knygos būtų skaitomos? Dėl ko skaito, aš tuomet sau galvos nekvaršinau. Atsirado net entuziastų, kurie šaukė: štai pagaliau literatūros krizė pasibaigė! Visuomenė skaito! Šiaip ar taip, atsižadėdamas kuklumo, galiu pasigirti: „Altorių šešėly" tamsioj lietuvių literatūros padangėj sušvito kaip kokia kometa, kuri savo šluota pabraukus per apsnūdusias blakstienas vienus suintrigavo, kitus nustebino, trečius nugąsdino, papiktino, supykino...

Kritika reagavo greitai. Bet greitumo rekordą laimėjo seniausias – gerb. A. Jakštas. Trečią tomą dar malė spaustuvės ratai, o Jakšto[2] recenzija jau gulėjo ant jo rašomojo stalo ir nekantrau-

dama pasiskubino „Ryte" pasirodyti viešumai, pralenkdama pačią knygą. Patogu kritikui gyventi vienuose namuose su spaustuve... Užtat jauniausias kritikas ponas A. Graževičius „Ateity"[3] prabilo tik dabar. Kadangi pasisakė seniausias ir jauniausias, manau, atėjo metas pasisakyti ir man. Gal skaitytojas nustebs dėl tokio noro. Autorius ginčysis su kritikais? Gins savo veikalo vertę? Ar tai galima? Ne, savo knygų vertės aš neginsiu, bet atsiliepti dėl kai kurių kritikų daromų priekaištų laikau galima ir reikalinga. Juk su mano veikalu yra susiję daug klausimų, kurie kritikams, matyt, ypatingai rūpėjo. Dėl šių klausimų jie veikalui ir jo autoriui daro daug priekaištų, deja, kilusių iš tokių samprotavimų, kurie nei su autoriaus mintim, nei su jo veikalu neturi nieko bendra. Juk pakanka kritikui tą patį klausimą truputį nežymiai pasukti kita linkme, ir jis gaus išvadų, apie kurias veikalo autorius nė manyti nemanė. Ir mūsų kritikai, tyčia ar netyčia, tokių machinacijų padaro. Aš netikiu, kad jie geriau suprastų mano veikalo idėjas, jame vaizduojamas situacijas ir mano paties išgyvenimus negu aš pats. Be to, jų man žinomos kvalifikacijos pasitikėjimo jais anaiptol nekelia. Tad jeigu jie prikaišioja man nebūtų dalykų, aš esu tikras, kad suklydo jie, o ne aš. Juoba kad aš žinau daug kompetentingų žmonių, kurie mano veikalo prasmę suprato taip, kaip aš ją suprantu.

Laimė, jei kritikas nuoširdus ir logiškas: pasako, ko jis nori, ir ieško to, ko nori. Gerb. A. Jakštas pažiūrėjo į veikalą pro savo ideologijos akinius, nerado ten, ko norėjo, ir pasakė, kad veikalas blogas. Visiems aišku. Marksistas V. Žalionis[4] Maskvos „Priekale"[5] vertina „Altorių šešėly" kaip buržuazinės dvasios reiškinį, ir vėl visiems aišku. Aš pats arba ir kiekvienas kitas skaitytojas, atsistojęs jų platformoj, matome, kiek jie yra logiški, galime ginčytis dėl jų principų, metodų ir išvadų. Bet štai jaunas p. A. Gra-

ževičius, teisingai nupeikęs tokį neliteratūrinį matą ir iškėlęs formalinį vertinimo principą, iškilmingai pareiškia: „Todėl, kalbėdami apie Putino romaną, mes ir laikysimės šito grynai literatūrinio požiūrio." (Ateitis, 1934, Nr. 3-4, p. 152) Smalsiai imu skaityti, manydamas rasiąs retą pas mus formalinės estetinės kritikos pavyzdį. Skaitau ilgoką straipsnį ir jau iš premisų matau, kad kritikas suka į senas išvažinėtas vėžes. Savaip supratęs autoriaus tikslą, susifabrikavęs keletą sau patogių prielaidų, jis per visą straipsnį varo plokščią polemiką su Vasariu ir Putinu ir sielojas, neradęs romane to, ko nori. Iš tiesų koktu skaityti. Kas čia? Kritiko naivumas ar ignorancija? Greičiausiai ir viena, ir kita. Valia jaunimo laikraščiui rašyti daug niekų abstraktiniais klausimais, bet gyvais ir opiais reikalais reiktų elgtis atsargiau ir prie svetimo pastato nekabinti malūno sparnų, kad paskui būtų galima su juo donkichotiškai grumtis. Bet dėl viso to vėliau.

Jeigu bloga su kritikais, tai atrodytų, kad su publika turėtų būti dar blogiau. Iš tiesų vienu atžvilgiu taip, bet kitu ne. Publika turi tą gerą ypatybę, kad ima kūrinį tokį, koks jai duotas, – kaip visumą, kurioje prasmė, idėja ir vaizdas, personažų išgyvenimai ir jų turinys yra nedalomai, organiškai suaugę. Tokiu būdu ir paprastas skaitytojas, tiesiogiai, naiviai priimdamas kūrinį, gali tinkamai jį suprasti ir neprasilenkti su jo prasme. O kritikas ideologas nori „nagrinėti", organišką visumą dirbtinai suskaldyti, prasmę atskirti nuo vaizduojamų išgyvenimų, nuo viso sukurto pasaulėvaizdžio, nususinti ją, subanalinti, suscheminti ir jau tuomet savo pažiūrų šviesoj „filosofiškai" su ja apsidirbti. Paprastas skaitytojas dažnai viso veikalo „ligi dugno" neperpras, kitas pasitenkins tik fabula, įvykiais, bet ir iš to, turėdamas sveiką tikrovės pajautimą, suvoks bent tų įvykių prasmę. O kritikas, vaduodamasis savo „idėja", dažnai iškreips ir vaizduojamuosius įvykius,

ir žmones; kas jam nereikalinga, praleis, užtušuos, kas naudinga – išpūs, pabrėš.

Bet publikoj, žinoma, prisirenka įvairių netikslių komentarų. Žmonės, mažai tenusivokdami apie rašytojo kūrybos darbą, smalsumo vedami nori viską iššifruoti, pažinti visus išvestuosius asmenis, visas rodomas situacijas ir aplinkybes. Smalsumas dar labiau didėja, kai publika mato, kad veikalas yra stipriai atsirėmęs į tikrovę ir vieno kito fakto akivaizdumas yra neabejotinas. Tad spėliojama, komentuojama ir dažniausiai apsirinkama. Aš ir dėl to noriu pasisakyti. Čia jau mano kompetencijos tikrai niekas nenuginčys.

Be to, turiu dar aš ir tokios medžiagos, kuri nei skaitytojams, nei kritikams nebuvo žinoma. Tai keliolika laiškų, daugumas iš nepažįstamų man žmonių, kurie neprašomi patys malonėjo savo mintis ir įspūdžius man pabrėžti. Įvairumo dėlei porą citatų aš pasipešiu ir iš tų laiškų, žinoma, jų autorių vardus laikydamas didžiausioj paslapty. Bet ne visi jie nė man žinomi.

2. Kas tas?.. O šitas?

Visuomenėj ir kritikoj įsišaknijo nuomonė, kad „Altorių šešėly" autobiografinis kūrinys ir kad Liudas Vasaris tai esąs aš pats. Tinkamai suprasta šita nuomonė gali būti visai priimtina. Vasario ir mano gyvenimo aplinkybės yra panašios. Jo gyvenimo klausimai ir konfliktai domina mane – vieni praktiniu, kiti teoriniu atžvilgiu. Kai kuriuos iš jų esu pats išgyvenęs. Šitokios paralelės tarp Vasario ir savęs aš nevengiau tyčia. Aš numačiau, kad kritikai iš dešinės labiausiai puls vieną iš pagrindinių mano romano ramsčių – konfliktą mano vaizduojamojo kunigo-poeto sąžinėj,

sąmonėj, darbe ir gyvenime. Dėl to aš šitą konfliktą ir rodau tokioj aplinkoj, kurią pažįstu, ir taip, kaip jį pats iš dalies esu išgyvenęs. Tad jokie mano kritikų išsisukinėjimai, filosofavimai ir kitokių galimybių gaudymai neįtikins manęs, kad taip *negali būti*, nes aš *žinau, kad taip yra*. Aš tai tvirtinu drąsiai ir griežtai: dėl poetinių ir iš viso meninių gabumų kunigo-poeto gyvenime gali kilti tokių konfliktų ir dvilypumo, kurio peripetijas aš nužymėjau savo romane. Ir jeigu toks kunigas iš tų konfliktų ir iš to dvilypumo neišsivaduos, jis sugriaus savo gyvenimą. Kritikai iš dešinės man prikiša, esą aš to neparodęs. Man ima aiškėti, kad kai kuriems mano kritikams mano kalba yra visai nesuprantama arba jie nori ginčus nutraukti į teorinę plotmę. Kas gi? Jei bus reikalas, aš ir nuo to neatsisakysiu. Ko verti tų mano kritikų priekaištai, panagrinėsiu toliau. Čia man rūpi autobiografinis momentas.

Tad sutikus, kad Vasarį kvaršiną klausimai yra autobiografinio pobūdžio ir kad jie yra sprendžiami mano paties pažiūrų ir iš dalies išgyvenimų šviesoj, ar jau galima tvirtinti, kad Vasaris tai aš? Ne. Tik tuo vienu atžvilgiu mudu ir sutampame. O net ir tas bendras mus siejąs atžvilgis Vasary yra sukristalizuotas, sutelktas, paryškintas. Vasaris yra didesnis poetas už Putiną, dėl to ir nesantarvė Vasario-kunigo dvasioj yra turbūt gilesnė ir fatalesnė. Yra berods ir charakterio skirtumų, kurie jame vykstantį konfliktą paryškina. Ką ir bekalbėti apie visą siužetinę medžiagą, konkrečią gyvenimo aplinką, santykius su žmonėmis, pažintis – visa, kas reikalinga veiksmui, fabulai, – būtų naivu ir juokinga visa tai laikyti autobiografija. O tačiau buvo kritikų, kurie net spaudoj traktavo tai kaip autobiografiją. Vienas net vertinimo matą iš to tariamo autobiografiškumo pasidarė: esą tos vietos, kurias autorius gyviau atsiminė, išėjusios geresnės, o tos, kurios buvo apmirštos – silpnesnės. Aišku, kad taip tega-

li galvoti žmogus, kuris apie meninio darbo vyksmą neturi jokio supratimo.

Be to, visas Vasario gyvenimo vaizdas papildytas autoriaus žiniomis, kurias jis surinko, observuodamas žmones ir pažindamas kitų kunigų-poetų gyvenimą. Dėl to kai kas jį laiko kolektyviniu tam tikros kategorijos ne tik kunigų-poetų, bet ir iš viso žmonių atstovu. Kai kas net ir ne iš kunigų prisipažįsta esąs Liudu Vasariu arba bent randąs daug sava jo dvasioj, jo išgyvenimuose.

Pagaliau, kas pakankamai gerai pažįsta Putiną, tas žino, kad daugelis jo gyvenimo aplinkybių yra buvusios kitokios negu Vasario. Putinas niekad nėra buvęs parapijoj ir užsieny yra gyvenęs kitur ir kitaip. Tačiau autorius pakankamai gerai pažino tą gyvenimą, kurį aprašo antrajame tome, tad visai be reikalo kai kas jį kaltina toj srity esant nekompetentingą.

Taip pat ir kitus mano romane personažus smalsuoliai primygtinai bando padaryti tuo ar kitu mano pažįstamu. Aš su dideliu koktumu išgirdau, kad kai kurie mano gerbiami žmonės identifikuojami su mano romane parodytais abejotinos vertės asmenimis. Pakanka, jei smalsuolis sučiumpa vieną kitą aplinkybę ar bruožą – ir jis jau džiūgauja iššifravęs, ką čia autorius „aprašė". Šita skaitančios publikos yda visur darė ir tebedaro rašytojams daug nemalonumų. Ne per seniai buvo sujudusi prancūzų literatūrinė spauda dėl vienos net į teismą pakliuvusios panašios bylos.

Pas mus, įsigalėjus tokiai smalsumo ydai, beletristo gyvenimas pasidaręs nebepakenčiamas. Juk pas mus taip anksta, taip visi viens kitą pažįsta! Beletristas gi, nors niekad nekopijuos gyvenimo nei atskirų žmonių, bet be gyvenimo duomenų neišsivers. O smalsuoliai viską pažins, viską suseks, iššifruos! Vargšas Floberas ir jo „ponia Bovari", jeigu jie būtų gyvenę tokiame krašte kaip Lietuva!

Ir vargšas tas būsimasis Lietuvos rašytojas, kuris išdrįs savo romane panaudoti tokius konkrečius gyvenimo duomenis kaip Floberas arba daugelis kitų!

Štai mano romano Liucė. Aš pats, dievaži, nežinau, į kurią mano pažįstamą ji yra panaši. Aš džiaugiausi šituo savo fantazijos kūdikiu. O antai mano pažįstami įvairiose Suvalkijos vietose suradę apie 3 „tikrąsias" Liuces! Ir tai tokiose vietose, kuriose aš nė būti nesu buvęs.

Nestoka nė tokių, kurie patys save „pažįsta" romano personažuose – vieni, piktindamiesi ir autoriui teismu grasindami, kiti džiaugdamiesi. Štai mano efemeriškoji, idealioji Katedros Nepažįstamoji. Ar aš galiu drįsti tikėtis, kad idėja taptų kūnu ir realizuotųsi tokiu konkrečiu pavidalu. Išsitraukiu iš stalčiaus laiškelį: „Katedros nepažįstamoji trzeci rok szkolny mieszka na Zielonej górze. Pomimo wielu przeżyć, pozostaje wierną tei samej idei, która ją ożywiała wówczas." Ir kaip netikėsi stebuklais!

3. Mano tikslas ir kritikų norai

Vieni mano kritikai aiškiai, kiti neaiškiai, taip pat ir daugelis skaitytojų kelia klausimą, kokį tikslą aš norėjęs pasiekti, rašydamas „Altorių šešėly". Beveik visi vaduojasi tuo mano pasisakymu, kurį aš suformulavau „Autoriaus žody", pirmojo tomo pradžioj. Kad kritikai ir skaitytojai nori suprasti autoriaus tikslą ir jo meninį uždavinį, tai gerai daro. Uždavinio ir tikslo suvokimas dažnai duoda raktą kūriniui suprasti ir jį vertinti. Dar Vl. Solovjovas[6], kadaise kritikuodamas pirmuosius rusų simbolistus, pašaipiškai tą dėsnį iškėlė. Jei, girdi, menininkas prie savo paveikslo padėjo parašą „šitai liūtas", o mes matome blogai nupieštą gelto-

nos spalvos šunį, tai jau vien dėl to galime spręsti, kad menkas ir paveikslas, ir jo autorius. Solovjovas sakė tiesą, bet pats dėsnis reikalingas šiokios tokios korektūros, nes klausimas yra daug sudėtingesnis negu elementarinis Solovjovo pavyzdys. Būtent turime pavyzdžių, kada autorius norėjo viena, o davė kita; kada jis, intuicijos ir fantazijos vedamas, pralenkė sąmoningai iškeltą uždavinį arba net ir prasilenkė su juo, o vis dėlto veikalas išėjo geras. Servantesas „Don Kichote" norėjo pajuokti riterių romanus, o parašė veikalą, kurio ideologinė ir visuomeninė reikšmė visiškai nustelbė autoriaus tikslą. Tad didelę skriaudą darytume tokiam veikalui ir jo autoriui, jei vertintume jį, vaduodamiesi tik jo nurodytu tikslu. Ir atvirkščiai: į padanges keltume daug menkystų, padarytų, siekiant didelių, garsiai išreikštų tikslų. Iš čia darosi aišku, kad kūrinio meninis uždavinys ir tikslas turi būti suvokiamas ne tiek iš autoriaus pasisakymo, kiek iš paties kūrinio. Sutinka autoriaus pasisakymas su kūrinio prasme – puiku. Nesutinka – nesiskubinkim jo smerkti, bet pažiūrėkime, ar nėra jame realizuotų kitokių uždavinių, nors autoriaus ir nepareikštų.

Nors ir nemanau, kad „Altorių šešėly" būtų kokių ypatingų vertybių, vis dėlto mano romano uždavinį, suformuluotą „Autoriaus žody", kai kurie mano kritikai ima aiškiai per siaurai. Jie visą savo energiją eikvoja tik porai mano iškeltų idėjų sukritikuoti, be jų nieko daugiau veikale nematydami. Aš tų idėjų nė šiandien neišsižadu ir sutinku, kad jos būtų kritikuojamos. Aš vien reikalauju, kad jos būtų imamos ryšium su mano veikalo visuma ir su realiais jo pagrindais. Prakalboj aš aiškiai pasisakiau, kad kunigavimo, poezijos kūrybos ir nukunigėjimo klausimus imu kaip vienus „iš daugelio konkrečių priėjimų prie tos abstraktinės mįslės, kuri paprastai vadinama pašaukimu". Aš dar pabrėžiau, kad mano romano personažai nėra tipiški, kad jie tėra iš atskirų

grupių išsiskirią individai, o gal ir išimtis. Tačiau ir tokie jie gali būti įdomūs ir reikšmingi. Tad kokia teise kai kurie mano kritikai daro čia metafiziką iš antro galo?

Jei kritikas turi atsargiai elgtis su autoriaus pasisakymais, tai jis jokios teisės neturi tuos pasisakymus iškreipti, kelti tik sau naudingus postulatus ir pykti, kad autorius nedavė to, ko nei norėjo, nei turėjo duoti. Bet šitaip elgiasi kai kurie mano kritikai, norėdami „sumušti" nepatinkamas jiems mano romano idėjas. Tos idėjos nėra mano išgalvotos, bet tik iškeltos iš gyvenimo duomenų. Su gyvenimo tikrove, tegu nors ir romane vaizduojama, kritikams kovoti neparanku, tad jie atsimena tik idėjas, suvisuotina jas, apvalo nuo konkrečių jas iškėlusių aplinkybių ir paskui džiūgauja, neradę tokioms idėjoms pateisinimo veikale. Jie pamiršta, kad realistinio kūrinio reikšmė nėra universali, kad ji tik tiek tėra visuotinė, kiek tipiški ar charakteringi yra jame vaizduojami reiškiniai. Iš tokio kritikos metodo yra kilę A. Jakšto, J. Griniaus[7] ir kitų samprotavimai, bet visą to metodo nuogybę parodė p. Graževičius. Tiesą pasakius, polemizuoti su „Ateities" kritiku man nebūtų nei noro, nei reikalo, jeigu jis savo straipsny nebūtų davęs visos grupės nuomonių ir priekaištų kvintesencijos, kruopščiai suorganizuodamas tai į vieną sistemą ir orumo dėlei pridengdamas ją neva grynai literatūrinio metodo pavidalu. Visiems šitiems kritikams labai nepatiko, kad poetas Liudas Vasaris, patekęs į kunigus be pašaukimo ir nuolatos jausdamas savy nesantarvę ir dvilypumą, pasiryžta išsivaduoti ir mesti kunigavęs. Ir p. Graževičius, pasekdamas savo pirmtakų mintimis, imasi argumentuoti. Romano idėja, jo nuomone, esanti tokia: „negalima būti kunigu be pašaukimo, kunigystė su poezijos kūryba nesutaikoma, ir todėl poetas kunigas turi mesti kunigavęs, kad galėtų realizuoti savo talentą". Dėl to aš turėjęs

parodyti, „kad 1. tikrai dėl kunigystės negalima būti poetu ir kad metęs kunigaut poetas tikrai išeina į plačius kūrybos plotus". Atsiprašau, bet aš visai nebuvau linkęs tokį kritikui naudingą parodymą rašyti, nes rašiau ne apie kažkokį metafizišką Poetą ir Kunigą, bet apie Liudą Vasarį, individą, kuris žiauriai jaučia savy nesantarvę ir skilimą. Dėl tos nesantarvės pasėkų jis ir išsivadavęs gali nepasiekti tų „plačių kūrybos plotų", bet tai dar nereiškia, kad jo žingsnis yra klaidingas, juoba psichologiškai netikras. Nors lietuvių kunigų poezijoj aš randu apsčiai „vasariškų" išgyvenimų, bet anaiptol nesu linkęs Vasario pavyzdžius suvisuotinti. Aš norėčiau net tikėti, kad, pvz., pats p. Graževičius ar kitas į jį panašus, jei turėtų talentą, galėtų būti ir dideliu poetu, ir pavyzdingu kunigu. Bet sakau, lig šiol aš tokio pavyzdžio nemačiau.

Tiesa, p. Graževičius mini ir psichologines L. Vasario kliūtis, kurias aš kėlęs tarp kunigavimo ir poetavimo. Sunumeravęs tas kliūtis ir jas suabstraktinęs, randa, kad nė viena iš jų negalinti sutrukdyti Vasariui būti geru poetu ir kunigu. Žinoma, būtų visai netikslu čia su p.Graževičium ginčytis dėl jauno pradedančio poeto-klieriko Vasario išgyvenimų ir vykstančio jo sieloj proceso. Geros valios skaitytojas tuoj pamatys, kad čia reikalas daug švelnesnis negu ketveriuke sunumeruotų kliūčių kritikavimas. Mano kritikas neima galvon nei Vasario amžiaus, nei palinkimų, nei klieriko bei kunigo gyvenimo nuotaikos, jis neseka Vasario išgyvenimų, jų priežasčių nei pasėkų, jis tik kritikuoja „kliūtis" ir kai kurias Vasario ir autoriaus mintis. Jis įrodinėja, kad, pvz., erotinis išgyvenimas kunigo ir pasauliečio lygiai tinka poezijai, nekreipdamas dėmesio į tą painiavą, kurią Vasario sieloj ir sąžinėj tokie išgyvenimai sudaro. Jis kritikuoja, kad Vasaris klaidingai suprato kunigystės varžtus ir krikščioniškąjį nusižeminimą, tarsi jausmi-

nė tam tikros psichologinės Vasario konstrukcijos savijauta būtų tiesos ar klaidos klausimas. Jis nori ginčytis, kodėl jaunam Vasariui netiko simbolinis poezijos kūrybos kelias ir kodėl Vasaris nenori dainuoti graudžių dainų, kurios esančios nė kiek ne blogesnės už linksmas. Šitie klausimai Vasario išgyvenimų šviesoj romane yra pakankamai apspręsti, tad abstrakčiai nėra jokios prasmės čia juos diskutuoti, taip pat kaip ir atsakinėti į juokingą priekaištą, kad romane Vasario kūrybos pavyzdžių nesą, dėl to mes nieko negalime spręsti apie jo talentą.

Toliau mano kritikas reikalauja, esą aš turėjęs parodyti, „2. kad be pašaukimo neįmanoma būti kunigu". Ne, nė šito aš nenorėjau rodyti, nes tai būtų tuščias darbas. Juk kiekvienas žino, kad kunigų be pašaukimo yra daugiau negu reikia. Aš norėjau parodyti, kaip toks be pašaukimo kunigas, čia dar poetas, nukunigėja. Mano kritikai, užuot pasekę šituo vidaus gyvenimo procesu ir iškėlę jo galimas spragas ir mano padarytas klaidas, Vasarį vien plūsta ir jam moralus skaito. Mano kritikams ypač gelia dantį dėl to, kad Vasaris meta kunigystę ne dėl ištvirkimo, bet dėl padorių sumetimų, iš dalies dėl talento. Ir p. Graževičius ima įrodinėti, kad čia Vasaris ir kalba nelogiškai, ir tikslo nepasieks, ir pagaliau nesą dėl ko kelti maištą. Juk kunigui tiek daug galima! Ir už meilės dainas niekas galvos nekerta, ir priekaištų dėl jų negražu esą bijoti, ir mišias tik kartą per metus pakanka laikyti, na, turbūt dar ir daugiau būtų galima šio to išsiderėti... Tiesą pasakius, man šlykštu buvo skaityti tuos kompromisinius p. Graževičiaus samprotavimus ir jo lėkštus moralus. Mano kritikas tiki, esą labai kilnu, neturint pašaukimo, vis dėlto laikytis kunigystės dėl principo etc. Jeigu jis galvotų ne abstrakčiai, o pažiūrėtų į vieno kurio kunigo nevykėlio sielą arba nuoširdžiai pasektų tegu ir Vasario išgyvenimus, tai tuščių žodžių nedeklamuotų. Kovoti, kentėti, pa-

sišvęsti dėl principo prasminga tik tuomet, kai tas principas yra gyvas, kitaip bus ne kova, tik inertiškas merdėjimas ir puvimas. Dėl kokių gi principų ir idealų liks kunigystėj kunigas, įsitikinęs, kad jis čia kankinasi visai beprasmiškai, apgaudinėdamas save ir kitus? Man atrodo, kad ir Vasaris „Altorių šešėly" prie tokios būklės jau buvo priėjęs, ir jis turėjo pasiryžti, nors ir abejodamas dėl savo ateities, dėl talento ir dėl jo ieškomos vidaus harmonijos. Aš esu tikras, kad Vasaris neišsigando nė baisaus dezertyro štampo, kurį p. Graževičius jam prisegė, nes žino, kad tokie štampai turi du galus ir yra labai reliatyvūs. Sakysime, p. Graževičius per nesusipratimą pateko į Želigovskio armiją ir jį išsiuntė Vilniaus pulti. P. Graževičius, nepaisydamas pavojų, pabėgo pas saviškius. Želigovskis, jei sučiuptų, baustų jį kaip dezertyrą, o mes sveikintume kaip narsų pasiryžėlį. Tiesa, Vasariui už „dezertyravimą" negresia mirties bausmė, o jei tikėsim A. Jakštu, tai nė bažnyčia nedraudžianti mesti kunigystę, kam ji nepatinka. Deja, kaip matome, ne visi taip plačiai į tą klausimą žiūri kaip gerb. A. Jakštas, tad ir Vasario žygis gali jam skaudžiai apsimokėti.

Pagaliau mano kritikas „Altorių šešėly" nori pamatyti, „3. kad romano herojus tikrai ne dėl ko kito, o dėl pasiryžimo realizuoti savo talentą ir dėl stokos pašaukimo meta kunigavimą". Taip galima galvoti vėl tik teoriškai, atitrūkus nuo veikalo visumos. Vasaris meta kunigavęs dėl to, kad kunigavimo būklė jam pasidarė nepakenčiama, beprasmiška, tuščia, nereikalinga ir kenksminga dėl įvairių priežasčių. Daugelis tų priežasčių yra subjektyvaus, individualaus pobūdžio, ir su tuo mes, norime ar nenorime, turime sutikti. Romane vaizduojama, kaip Vasario išvidinis gyvenimas pradėjo painiotis ir galutinai susipainiojo dėl to, kad jis iš viso nejautė palinkimo būti kunigu, o vis dėlto juo tapo, ir dar dėl to, kad jis tuo pačiu metu jaučiasi esąs poetas, kurio savijauta, jausmai, širdies ir fanta-

zijos polėkiai iš esmės (ne dėl galimų kompromisų!) yra nesuderinami su kunigo gyvenimo nuostatais ir idealais. Šita psichologinė linija yra vedama per visą mano romaną; bet kritikai dogmatiškai užmerkia į tai akis ir savo tikslo siekdami stengiasi įrodyti, esą visi tie Vasario rūpesčiai dėl savo talento, dėl pašaukimo, dėl ieškomos vidaus harmonijos tai tik širma, slepianti jo oportunizmą ir moters geismą. Aš nežinau, ar galima dar ką nors kvailesnio sugalvoti. Dėl Vasario charakteristikos teks dar kalbėti atskirai. Čia vien pastebėsiu, kad laikyti Vasarį erotomanu, kaip tai daro Jakštas, Grinius, Graževičius ir jų kolegos, gali tik tokie kritikai, kuriems svarbu subanalinti ir apjuodinti visas jo klajonių ir vadavimosi kelias. Visos mano romano kritikų deklaracijos apie kančių ir dvasinių kovų kilnumą, apie priesaikas ir pareigas, visi jų niekinimai, esą Vasaris kaip bailys „visomis keturiomis" kapstęsis iš tų jo paties kūrybai naudingų kančių, – visa tai prašauna pro šalį. Jie nesupranta arba apsimeta nesuprantą, iš *kokių* kančių Vasaris „kapstosi". Jiems neateina į galvą, kad tikriausias būdas „išsikapstyti" Vasariui iš tų kančių būtų numoti ranka į visus skrupulus ir pasilikti kunigu. Tuomet jo lauktų puiki karjera, aprūpintas gyvenimas, turtai, garbės ženklai, na, o norint – ir pasaulio linksmybių žiupsnis. Tad Vasario išsivadavimo kelias nėra oportunisto smaguriautojo kelias. Iš beprasmiško dvilypumo, veidmainystės ir kompromisų jam geriau buvo išsivaduoti, pasukant kita, savo prigimties linkme, kur matė tikresnių vilčių atsinaujinti. Jis žino, kad ir čia jo laukia kentėjimai ir kova, bet tikrai prasmingesnė, nes keliama dėl vieningo, tiesaus gyvenimo principo.

Nebėra reikalo daugiau kalbėti dėl mano kritikų norų griozdinti aplink mano romaną kažkokias sausas, abstrakčias schemas, o užmerkti akis prieš tą gyvenimą, kuris jame yra rodomas. Jų skepticizmas dėl mano piešiamos tikrovės yra toks didelis,

kad jie kartais užginčija arba tvirtina tokius dalykus, dėl kurių nė klausimo nederėtų kelti. Antai p. Graževičius autoritetingai pareiškia, kad tokias poezijas ir dramas kaip Vasario galįs rašyti ir kunigas ir kad jokia kurija negalinti prie jo „prikibti". Juk mano kritikas tos dramos neskaitė ir jos teatre nematė, o aš negalėjau gi jos romane atkurti. Tokiais atsitikimais yra priprasta autorium pasitikėti. Bet jei p. Graževičius būtinai nori, aš jam analogiškų ir visai konkrečių pavyzdžių iš gyvenimo galėsiu nurodyti.

Iš viso turiu dar kartą pabrėžti, kad savo romane, ypač kas liečia kunigų gyvenimą, aš vengiau rašyti to, ko nežinau. Drįstu net tvirtinti, kad kunigų poetų kūrybos akstinus, jų gyvenimišką nuotaiką aš pažįstu geriau už savo kritikus. Ir šiaip kunigijos gyvenimo juodinti, kaip prikiša man gerb. A. Jakštas, nenorėjau. Intermezzo iš laiško: „Dar buvo pranešta, kad lankiusis pas tamstą kunigų delegacija ir prašiusi neberašyti III tomo ir nebevaizduoti daugiau kunigų gyvenimo. Jei tat tiesa, tai visai be reikalo tas jų žygis: nuo tamstos kūrinio jų prestižas ar garbė nė kiek nenukentėjo. Priešingai, žmonės mano apie juos tiek bloga, kad tamstos veikalas net švelnina". Ne, jokia delegacija nei įgaliotiniai pas mane tuo reikalu nesilankė. Dar vienas balsas: „Jūsų veikalas mane jaudino. Aš jaučiaus tikras lietuvis, skraidąs toje lietuviškoje, melancholiškoje padangėje, po tas pilkas kryžkeles, su tuo rūsčiuoju likimu, kuris taip dažnai mus stumdo, mėto. Gal niekas many neranda tiek daug vietos kaip tie likimo blaškomi, kryžkeliais žūną „Vasariai"... Bet, žinoma, bus ir tokių, kurie už tą nuoširdumą, už padarytą teismą sau pačiam Jus kaltins, Jūsų nekęs, Jus gal ir purvais apdrabstys. Bet ir to iš anksto aš Jums pavydžiu, nes tai pats tikrasis žmogaus kelias". Šito laiško autorių aš pažįstu: jis yra geras katalikas.

4. Žmogus ir charakteris

Autoriaus ir jo kreatūrų-padarinių dalia yra tokia, kad jie tampa kiekvieno, kas tik panori, stebėjimų, analizių, charakteristikų, privačiai ir viešai reiškiamų nuomonių objektu. Prieš tai protestuoti nėra prasmės nei reikalo. Autorius rašydamas žino, kas jo laukia, ir iš anksto visokioms galimybėms yra pasiruošęs, o jo personažams knygų lapuose nuo tų visų charakteristikų ir komentarų nei šilta, nei šalta. Tačiau įdomu, kaip skaitytojai, o ypač kritikai, kiekvienas savų interesų vedamas, radęs arba neradęs veikale to, ko norėjo, užvožęs knygas, charakterizuoja svarbiausią personažą, tariant „vedamosios veikalo idėjos reiškėją". Lengva pastebėti, kad charakteristika dažnai panaudojama kaip gudri ir nekalta priemonė „apsidirbti" su autorium ir jo veikalu, pasiliekant literatūros ribose. Dėl to daugelio literatūrinių personažų charakteristikos iš pradžių esti tokios margos ir viena kitai prieštaraujančios, kol pagaliau, aprimus aistroms, ilgainiui įsigali maždaug vienoda nuomonė. Ypač palankios kritikų subjektyvizmui medžiagos duoda tie veikalai, kurių personažai sukurti ne idėjinėj kurios nors krypties plotmėj, bet rodomi kasdieninėj gyvenimo realybėj, nestilizuoti, su geromis ir blogomis savybėmis, koks dažniausiai ir esti gyvas žmogus. Nežinau, ar mano Liudas Vasaris yra toks, bet aš norėčiau, kad jis toks būtų. Vienas kritikas pastebėjo, kad nors Vasario vidaus išgyvenimai yra nuosakūs, bet jo išviršinis vaizdas nėra pakankamai ryškus, – dėl to, pridėčiau dar, kad Vasarį autorius ne tiek vaizduoja, kiek praskleidžia jo vidaus gyvenimą ir rodo išviršinę aplinką pro jo išgyvenimus. Jeigu taip yra, tai su charakteristika reikalas dar keblesnis, nes kritikui paliekama laisvė ir gera valia vertinti vidaus išgyvenimus ir iš matomų pro juos tikrovės fragmentų rekonstruoti žmogų ir charakterį. Ką gi padarė mano kritikai?

Bet pirmiausia noriu atsakyti į priekaištą, daromą autoriui, dėl ko šiais laikais, kada esą reikalinga rodyti sveikus, energingus, veiklius, ryžtingus žmones, parodė svyruojantį nepasiryžėlį ir „su simpatija pavedė silpnavaliui savo paties kai kuriuos išgyvenimus", kaip išsireiškė p. J. Grinius. Tačiau kritikams turėtų būti žinoma, kad formaliai imant tam tikros temos reikalauja ir atitinkamo personažo. „Altorių šešėly" temos rutuliojimas ir joje glūdinčių klausimų nušvietimas reikalauja daug svarstymų ir įvairių vidaus gyvenimo peripetijų, kurias tegali atvaizduoti refleksijos, įsijautimo ir jautraus reagavimo, o ne veiksmo ir staigaus ryžtumo žmogus. Tokios rūšies veikalai iš dalies pateisina kritikų formalistų nuomonę, kad literatūrinis herojaus charakteris esąs sukuriamas beveik mechanišku siužetinių motyvų sunėrimu. Bet tai nereiškia, kad toks charakteris yra negyvas, netikras. Jis yra gyvas, kiek tie motyvai yra tikri ir sudaro vieną, gyvenimo logikos sujungtą visumą. Jeigu „Altorių šešėly" autorius būtų pasirinkęs temą, kurios rutuliojimas reikalauja daug veiksmo, tuomet ir jo herojus būtų buvęs ne refleksijos žmogus, bet ryžtingas aktyvistas. Be abejo, kūrybos darbe tema, siužetiniai motyvai ir herojaus charakteristika autoriaus fantazijoj ir išgyvenime progresuoja kartu, dėl to net ir metodologinis jų išskyrimas gali duoti klaidingų išvadų.

Bet ar kritikai ir daugelis skaitytojų, imdami Vasarį ne vien kaip literatūrinį personažą, bet ir kaip gyvenimo žmogų, ko aš ypač ir noriu, yra teisūs, vadindami jį silpnavaliu ir silpnabūdžiu? Man atrodo, kad ne. Vasariui prikišama, kodėl jis neišstojo iš seminarijos, kodėl jis taip ilgai nepasiryžta žengti ta ar kita kryptim, kodėl jis sumeluoja, kodėl daugelis jo pasielgimų yra sukti?.. Aš esu tikras, kad romane yra pakankamai medžiagos į šitokius klausimus atsakyti ir Vasariui pateisinti. Tik mums paprastai esti sunku įeiti į

kito padėjimą ir prisipažinti, kad ir mes patys tokiomis aplinkybėmis gal ne geriau būtume pasielgę. Valios klausimas čia visai ne vietoj. Juk Vasaris, kaip matome iš romano, neblogai atlieka savo nelengvą kasdieninį darbą ir parašo nemaža literatūros kūrinių. Ar ištižėlis silpnavalis tokiomis aplinkybėmis galėtų tiek padaryti? Pagaliau ištesėti, ieškant tikrojo gyvenimo kelio, reikia gal dar daugiau valios, negu padaryti nerūpestingą žingsnį, vaduojantis pirmuoju impulsu arba kitų uždėta pareiga. Žmogaus gyvenimą nusverią veiksmai eina ne iš valios, bet iš jo prigimty glūdinčio visos jo buities dėsnio, kuris vienas tegali sudaryti tinkamą charakteristikai pagrindą. Bet ar kritikai ir skaitytojai sąžiningai pasistengia dėsnį įspėti? Mes kartais matome, kaip bitė ištisomis valandomis kankinasi prie lango stiklo, norėdama ištrūkti į erdvę, o juk pakaktų jai tik perrėplioti kelių centimetrų tamsią medžio juostą, kad kita atvira lango puse galėtų išskristi į laisvę. Ir mirtų bitutė, jeigu mes jai nepadėtume ir oran neišleistume. Mes stebimės, kaip toks protingas vabzdys čia pasirodo visai bejėgis ir, mūsų akimis žiūrint, stačiai kvailas nugalėti tokią menką kliūtį. Mes nesuprantame, kad erdvė, laisvė ir šviesa bitės gyvenime yra vienos buities sinonimai ir kad būtų prieš jos prigimtį ieškoti išsivadavimo per tamsios medžiagos rėmą. Taip mes dažnai nesuprantame ir daugelio žmonių pastangų, o nesupratę kaltiname juos nebūtais prasimanymais. O kažin ar ne kiekvienas iš mūsų bent kartą gyvenime turime patirti anos bitės nelaimę?

Kritikai dar charakterizuoja Vasarį ne vien kaip silpnavalį, bet ir kaip hedonistą, tik savo asmens laimės ir savo smagumų ieškantį egoistą. „Kultūros" kritikas p. Radžvilas[8] tam tariamam Vasario egoizmui, epikuriškumui nori duoti net visuomeninės klasinės reikšmės. Kiti tenkinas ujimo, niekinimo tikslais. Gabia dialektika ko iš plataus veikalo neprisižvejosi? Polemizuoti su savo

kritikais, skaityti ir studijuoti jų sieksninius straipsnius man jau nebėra noro. Skaitytojo dėmesį atkreipsiu tik į dvi aplinkybes. Pirma, kad formaliu, kompoziciniu atžvilgiu aš savo romane neturėjau progos rodyti Vasario altruizmo ir kitų, galbūt įdomių, bet romanui nereikalingų jo būdo savybių. Jeigu aš būčiau ėmęs aprašinėti, kam Vasaris dovanėles pirkinėjo, kaip nori gerb. A. Jakštas, ir kitas panašias gyvenimo smulkmenas, tai būtų išėjęs ne romanas, bet klaikuma. Vasaris „Altorių šešėly" kalba, veikia ir gyvena pirmiausia tuo, kuo jis serga, nes tai siejas su romano tema. Jeigu p. Radžvilui ir kitiems visuomenininkams atrodo, kad tokie individualistiniai Vasario rūpesčiai ir išgyvenimai yra nekilnūs, o išsivadavimas iš jų vien epikurinių buržuazinio gyvenimo smagurių siekimas, tai mums čia susikalbėti nebus galima, nes plotmės, kuriose mes stovime, daugeliu atžvilgių skirsis iš esmės. Ir tai yra antra, į ką aš norėjau skaitytojo dėmesį atkreipti. „Kultūros" kritikas norėtų, kad Vasario išsivadavimas būtų buvęs protestas prieš buržuazinės visuomenės santvarką ir dėsnius, ir jis apgailestauja, kad tas išsivadavimas esąs grynai individualus ir įvykęs tik tarp keturių kambario sienų. Taip, Vasaris nepadarė jokio mitinginio gesto ir agitatorinės deklaracijos nepaskelbė ir, mano nuomone, gerai pasielgė. Bravūriška demonstracija kaip vasariškų išgyvenimų finalas būtų pateisinama nebent propagandos tikslais.

Asketiškai nusiteikę mano kritikai iškelia dar vieną Vasarį žeminantį charakterio bruožą, būtent jo žavėjimąsi moterimis. Tik pamanykite: per 15 metų Vasaris žavėjosi trimis moterimis, iš kurių antroji buvo trumpas epizodas, o pirmoji tik po mirties galutinai užleidžia vietą trečiajai. Be to, Vasaris nuolatos svajojąs apie moterį, laikąs ją savo kūrybos alfa ir omega ir visais savo poelgiais orientuojąsis vien tik į ją. Norėdamas nuraminti tuos kritikus ir skaitytojus, kurie randa „Altorių šešėly" suklestėjus erotizmą ir net

seksualizmą, aš pirmiausia paprašysiu jų pasiinformuoti daugelio gyvenusių žemėj poetų biografijose, ir ten jie ras realių duomenų apie moters reikšmę gyvenimui ir kūrybai. Be to, pravartu atkreipti dėmesį ir į grynai literatūrinį formalinį sumetimą. Juk „Altorių šešėly" tai ne Šventųjų gyvenimų epizodas, o romanas, kuriame be moters ir meilės neišsiversi. Erotikos čia duotas toks minimumas, kad net keista, kaip p. J. Grinius su tokiu atsidėjimu tą romano ir Vasario būdo atžvilgį bando išpūsti. Tuščias darbas! „Seksualinis Vasario instinktas", kaip koks baubas, išaugo vien tik kritiko galvoj – pačiam baugintis ir kitiems gąsdinti: Vasaris – kunigas, o nelaiko moters velnio sėkla, bet dargi ją idealizuoja! Kas per baisybės! Tiesą pasakius, čia aš nelabai tikiu savo kritikų nuoširdumu, kai jie savo suktais samprotavimais stengiasi „nušviesti" ir „išaiškinti" Vasario santykių esmę su Liuce, su baroniene arba Aukse. Po tais „nušvietimais" ir „aiškinimais" glūdi gana tamsi tendencija: nucharakterizuoti Vasarį taip, kad jo liūdno gyvenimo kelias nebebūtų nei įspėjimas, nei pavyzdys, nei pamokymas tiems, kuriems Vasarių likimas nėra vien samprotavimų objektas. Visiems kitiems priekaištams atremti aš galiu nurodyti tik vieną šaltinį – romaną „Altorių šešėly".

1934

Dėl manifesto apie runkelius ir žvieglius

Liudas Gira humanitarų literatūros vakare ir „Vairo" š. m. 5 n-ry paskelbė eiliuotą „Manifestą Lietuvos poetams": skambant armotų ir kulkosvaidžių garsams, susikūrė laisva Lietuva, autobusais, traktoriais, sporūtininkais[1] ir žviegliais per runkelių laukus ir bekonų tvartus žengianti į kultūrą; jaunosios Lietuvos poetai turi pažinti tą „ryžtą valandą", mesti savo estetizmą ir užuot dainavę apie gęstančias žaras, puotas, taures, žiburius, meiles ir sfinksus, vyturius ir akacijas, pragysti apie vežimus žvieglių ir runkelių plantacijas; tada esą Lietuva būsianti suprasta, poezija susieta su gyvenimu, o piliečių-skaitytojų širdys suplaksią vienu ritmu su poetų įkvėpimu. Turiu prisipažinti, kad šitaip atpasakotas Liudo Giros „Manifestas" išėjo truputį paryškintas ir sukarikatūrintas, bet ne daugiau negu estetų poezija jo „Manifeste". Estetai be Liudo Giros suminėtų turi dar daug kitokių kilnesnių temų, o jo manifeste ypatingai užakcentuoti tik ūkiški Lietuvos kultūrėjimo keliai. Bet kritiškas mūsų skaitytojas pats lengvai supras, kokia yra Liudo Giros „Manifesto" ir mano šios replikos reikšmė, apvalyta nuo poetinių ir poleminių puošmenų.

Uiti estetus pradėta nuo pat nepriklausomybės pradžios. Pirmiausia juos puolė „Keturi vėjai". Šitas puolimas išėjo į sveikatą, nes pulta ne pats estetinės poezijos principas, bet ta stagnacija, šablonas ir epigonizmas, kurį apdaužius visada atsiranda gyvesnių pastangų atnaujinti poezijos turinį ir formą. Paskum puolė visuomenininkai, ypač kairieji, atnaujinę prieškarinės „Visuomenės"[2] tradicijas ir paskatinti Sovietų pastangų pajungti literatūrą klasių kovos, revoliucijos ir propagandos tikslams. Čia jau dalykas blogesnis, nes priėmę šių dienų marksistinius metodus ir pripažinę „buržuazinę" literatūrą „migdančiais są-

monę nuodais" galėjome imt „daryti" visokį agitacinį šlamštą, nepaisant nei gyvenimo, nei meno tiesos. Kai kas tuo keliu ir nuėjo, ir propagandos tikslais „padarytos" literatūros jau turime[3]. Laimei, čia mums susivokti taip lengva, kad iš tos pusės didesnio pavojaus nelaukiama! Bet tuo pačiu metu ėmė urzgėti ir visuomenininkai patriotai. Esą literatūra nutolusi nuo lietuvių visuomenės ir tautos reikalų. Nepriklausomybės kovos, valstybės kūrimas, tautos auklėjimas, o dabar vėl nauji reikalai statą ir poetams naujų reikalavimų ir uždavinių. Esą dėl to ir literatūros krizė įvykusi, kad visuomenė, tauta nuėjo vienu keliu, o poetai kitu. Visuomenė deganti patriotizmu ir kilniais idealais, o poetai estetai maitiną ją savo /.../[4] visokiais dekadentiškais puvėsiais. Ir štai Liudas Gira, kadaise „Vaivorykštėj" visai teisingai sielojęsis, kad lietuvių poetai „nesugebėjo pakelti mūsų raštijos tinkamon aukštumon, neįstengė atplėšti jos nuo pilkųjų kasdienio gyvenimo podirvių, nedavė jai „arų skrajojimo galios", dabar vardan tų pačių gyvenimo podirvių šaukia dainuoti apie žvieglius ir runkelių plantacijas.

Ak, kuris iš mūsų poetų estetų prisipažino neinąs su gyvenimu, nesąs patriotas arba kad visi šių dienų aktualūs lietuvių tautos reikalai jam mažiau rūpi negu kiekvienam kitam tos visuomenės atstovui, kurios vardu mums pamokymai rašomi. Aš esu tikras, kad ne vienas mūsų, įtikintas visuomenininkų patriotų arba užsidegęs kokiu svarbiu viešojo gyvenimo įvykiu, sėdome prie stalo, pasiryžę būti aktualūs ir prabilti unisonu su visuomenės nuotaika. Mes turbūt ilgai sėdėjome, kamavomės, kurstėmės ir vėl vėsome, taisėme ir braukėme ir nebaigę kišome savo kūrinį į krepšį arba į stalčių, o jei kurį ir išspausdinom, tai šiandien nei mes, nei kiti juo nesidžiaugia. Aktualios, tratatuojančios visuomeninės lyrikos mes turbūt daugiau nerašysime. Kai tokiais klau-

simais norėsime pasisakyti, pabrėšime publicistinį straipsnį, o poezijai pasiieškosime tokių temų, kurios tinka mūsų poetiniam galėjimui. Mūsų poezijos kryptis – tai ne apsiaustas, mainytinas su kiekvienu sezonu, bet vidaus reikalas, ne visuomet klausąs gerų norų ir pastangų.

Bet ar dėl to mes esame nereikalingi ir nesuprantami, kaip visuomenininkai ir aktualistai nori įtikinti mus ir skaitytojus? Skaitytojas tuo tarpu gal ir patikės, bet mes – ne. Mes žinome, kad netrukus apsižiūrės ir skaitytojas. Bet ir dabar mes labai abejojame, ar aktualistų literatūra daugiau skaitoma kaip „nutolėlių" estetų. Sunku pagaliau įtikėti, kad šių laikų žmogaus dvasios reikalai būtų taip sumažėję ir jo domėjimosi sritis taip susiaurėjusi, kad jis nenorėtų kartais pasvarstyti kitokių žmogaus būties klausimų negu hitlerininkų plėšrumas arba kaimo sporūtinimas. Juk yra dar žmonių, kurie eina į simfonijos koncertą, lanko operą, gėris liaudies daina ir mielai klauso net lakštingalos neaktualių ir amžinai tų pačių čiaukštėjimų!

Žinoma, gyvenimas milžiniškais žingsniais eina pirmyn, ir Lietuvoje esama tokių atmainų, kokias Liudas Gira išgarbino savo „Manifeste". Kitur jų yra dar daugiau. Tačiau be viso to dar ir šiandien taip pat teka ir leidžiasi saulė, taip pat sprogsta ir žydi medžiai, taip pat pučia vėjas, žiemą sniegti, o vasarą lyja lietus ir trankosi perkūnas. Žmogus irgi nėra toks vištagalvis, kad, pavažinėtas 100 kilometrų greitumu, iškeltas į kelių tūkstančių metrų aukštį arba pasiklausęs radijo, pajustų savyje suirutę ir staiga užsimanytų keisti visą galvoseną, elgesį ir stilių. Tokių bandymų buvo, bet jie ėjo iš teorijos ir žlugo. Dėl to ir Liudo Giros „Manifesto" metaforiškas šūkis estetui suplėšyt pradėtą kurti sonetą ir stot pas dėdę bernaut mums neturi jokios prasmės. Pažangą gyvenime ir literatūroje mes pripažįstame: tarpusavinį įjudviejų vei-

kimą taip pat. Bet kreipti gaires į futbolo, runkelių ir žvieglių tematiką dėl aukščiau nurodytų priežasčių neketiname. Literatūrinių stilių evoliucijoj be visuomeninio mes pripažįstame ir estetinį individualinį pradą. Ir binkiškio Baltijos vėjo, ir sruogiškio Alpių vėjo, ir baltrušaitiškos ramunėlės poezija mums yra aktuali ir prasminga ne mažiau už Liudo Giros siūlomąją.

Mes manome, kad tokia poezija nėra nė mažiau patriotiška, nors joj skaitytojas ir neras jokios pūstos retorikos viešųjų iškilmių temomis. Bet Liudas Gira pats kadaise „Vaivorykštėj" įtikinamai yra apie tai rašęs.

Mes, vadinamieji estetai, pripratę klausyti žmogaus širdies, esame visokio ekskliuzyvizmo, siaurumo ir fanatizmo priešai. Mes suprantame visuomenininkų aktualistų gerus norus ir sakome, kad jie yra net naudingi: sukaktuves, iškilmes, jubiliejinius leidinius jie aprūpina skambiais, entuziastiškais eilėraščiais ir literatūrą daro aktualią, naudingą, reikalingą... Bet mes norėtume, kad ir kitiems būtų pripažinta teisė pasakyt tai, ką lietuvis jaučia, kai parėjęs iš iškilmių pasilieka vienas, netrukdomas nei radijo, nei motorų, nei žvieglių – net nė aktualiausių gyvenamojo momento problemų. Argi tada jis nieko neturi pasakyti?

Argi iš tiesų jums tai būtų neįdomu? Jei jis neturi, o jums neįdomu – tai mūsų gyvenimas darosi baisus.

1934

Ar mūsų literatūra neįdomi?

Iš mūsų senesniųjų ir jaunesniųjų inteligentų – moksleivių bei studentų – dažnai tenka išgirsti vieną priekaištą, kai tik imama kalbėti apie literatūrą. Esą lietuvių literatūra neįdomi. Esą mes neturime nei Šekspyrų, nei Gėčių, nei Dostojevskių, nei Tolstojų, nei kitų panašaus masto rašytojų. Esą lietuviškos knygos vienos baisiai nuobodžios, kitos nesuprantamos. Tat jei šiandien taip yra, tai kas, sako, buvo prieš šimtą metų ir kokia, girdi, galėjo būti lietuvių literatūros istorija! Priekaištas iš pirmo pažiūrėjimo atrodo teisingas. Juk tiesa, kad mes dar neturėjome ir neturime pasaulinių garsenybių, ir mūsų literatūros kūriniai negali lygintis nei su „Hamletu", nei su „Faustu", nei su „Broliais Karamazovais", nei su jokiu kitu pasaulinio masto veikalu. Tiesa taip pat, kad ir mūsų literatūros istorija nėra tokia turtinga kaip kitų didesnių ir senesnės kultūros tautų. O vis dėlto stabtelėkime ir panagrinėkime, ko vertas priekaištas, esą lietuvių literatūra esanti neįdomi.

Pirmiausia turime pasakyti, kad literatūros arba ir atskiros knygos įdomumas yra labai nepastovi ir maža ką reiškianti savybė. Prašom pasakyti nuoširdžiai ir atvirai: ar daug kam iš mūsų šiandien yra įdomūs toki visiems iš vardo žinomi pasaulinės literatūros šedevrai kaip Homero „Iliada" ir „Odisėja", Sofoklio tragedijos, Virgilijaus „Eneida", Dantės „Dieviškoji komedija", tas pats Šekspyro „Hamletas", Goethės „Faustas" ir daugelis kitų jo kūrinių? Šitą sąrašą galėtume dešimteriopai padidinti. Visa tai bus pirmaeilės reikšmės veikalai. O aš esu tikras, kad jeigu vieną iš tų, kurie sako lietuvių literatūrą esant neįdomią, pasodintume prie „Dieviškosios komedijos" arba ir prie „Fausto" ir priverstume nuo pradžios iki galo tuos veikalus perskaityti, tai didesnės bausmės ir kančios jiems turbūt nebereikėtų. Taip, gerbiamieji, daug, – aš galėčiau pasakyti

daugumas, – literatūros šedevrų yra nuobodūs ir sunkūs veikalai, nes tai nėra žaisliukai maloniai laikui praleisti, bet gilių jausmų ir minčių lobynai, kuriuos reikia atsidėjus žarstyti ir kurių turtus pasisavinti sugeba toli gražu ne kiekvienas. Ir atvirkščiai: tos knygos, kurias plačioji publika giria kaip įdomias, visoki kriminaliniai ir avantiūristiniai romanai, meilės ir egzaltuotų jausmų istorijos – visa tai neturi jokios meno vertės, ir raštų istorijoj nebus nė jų vardai minimi. Iš čia jau kiekvienam aišku, kad literatūroj pirmiausia svarbu ne vadinamas įdomumas, bet dvasinė, protinė bei dorovinė vertė turiny ir išreiškimo grožis formoj. Tiesa, reikia pripažinti, kad jei svarbaus turinio ir gražios išraiškos knyga sugeba dar sukelti ir mūsų smalsumą, yra, kaip sakoma, įdomi, tai juo geriau. Bet jeigu ji smalsumo ir nežadintų, tai dar nereiškia, kad ji nėra vertinga. Ne, ji gali būti labai svarbi, gali literatūros istorijoj užimti žymią vietą ir nukonkuruoti amžiaus ilgumu daugelį vadinamųjų „įdomiųjų". Vadinasi, skaitytojui reikia mokėti prie tokios knygos prieiti ir ją suprasti. Reikia praplėsti savo susidomėjimo sritį, savo dvasinius interesus, savo proto ir jausmų gyvenimą. Tuomet daug taip vadinamų neįdomių knygų pasidarys įdomios. Iš viso, juo turtingesnė žmogaus dvasia, juo daugiau įdomių dalykų ras jis gyvenime ir literatūroj. Tuščios sielos apsileidėlis, kuriam niekas daugiau nerūpi, kaip tik gerai pavalgyti ir išgerti, nesidomės jokia literatūra, jokia knyga. Padykęs jaunuolis gaudys kriminalinius romanus, lengvo elgesio ir palaidų papročių skaitytojai maitinsis erotine ir seksualine literatūra. Bet žmogus, kuris domisi svarbiausiais gyvenimo klausimais, tautos ir visuomenės reikalais, žmonijos pažanga, menu ir mokslu, susidomės ir rimtąja grožine literatūra, nes joj ras iškeltą ir nušviestą vieną šiokią ar tokią jam rūpimų problemų.

Bet mes, lietuviai, turime dar vieną priežastį, dėl kurios mūsų literatūra mums turėtų būti itin įdomi. Tai būtent, kad mes esame

lietuviai, o mūsų literatūra *lietuviška*. Sunku suprasti, kad veikliam, gyvam savo tautos ir visuomenės nariui, ne šiaudadūšiui, bet nuoširdžiam, sąmoningam patriotui būtų neįdomu tai, kas kuriama savoj raštijoj, kokios joj problemos keliamos, kaip jos nušviečiamos, žodžiu, kas ir kaip rašoma, kieno ir kada rašoma. Atsiminkime ne taip jau tolimos praeities laikus, „Aušros" gadynę. Tuomet mūsų literatūra buvo nepalyginti menkesnė ne kaip dabar. Eilėraščiai buvo rašomi taip nesklandžiai, neskambiai, ir turinys jų buvo toks naivus, nuobodus, neįdomus... O tačiau tos gadynės patriotai skaitė juos su ašaromis akyse, žavėjosi jais, deklamuodavo, dainavo ir skatindamiesi jais didžius darbus atliko. Bet ir vėliau, jau spaudą grąžinus, prieš karą, domėjimasis knygomis ir iš viso spauda buvo daug gyvesnis ne kaip šiandien. Literatūra, spauda buvo didelis lietuvių tautos sąmonėjimo, jos kultūrinių ir politinių idealų ugdymo veiksnys. Visai teisingai anais metais vienas lenkų publicistas pasakė, kad Lietuva – tai plunksna atkariauta valstybė. O mūsų Respublikos Prezidentas Antanas Smetona, kuriam juk geriau kaip kiekvienam kitam žinomi mūsų tautos ir valstybės keliai, pripažino, kad „Mūsų atgimimas prasidėjo ne paskaitomis, bet dainomis" ir kad „tautos atgimime estetinis jausmas turi beveik lemiamos reikšmės".

Nepriklausomoj Lietuvoj gyvenimas ir visuomenės reikalai bei inteligentijos skonis išsišakojo – išsišakojo ir literatūra. Vis tiek kokių jūs pažiūrų bei palinkimų būtumėt, jūs rasit ką nors sau gimininga ir mūsų literatūroj. Rasit joje ir patriotizmo, ir tautiškumo, ir marksizmo, ir realizmo, ir mistikos, pedagogizmo, utilitarizmo ir estetizmo. Bet jūs sakote, kad visa tai menkos vertės, nemeniška, nekūrybiška – visa tai, sakote, negali susilyginti su svetimųjų literatūrų kūriniais. Leiskime, kad iš dalies, bet tiktai iš dalies, jūs sakote tiesą: lietuvių literatūra nėra tokia turtinga kaip

tų tautų, kurių likimas buvo šimteriopai laimingesnis už mūsąjį. Bet užtat mūsų literatūra praneša kitas tuo atžvilgiu, kad ji, kaip minėjau, yra sava, *lietuviška*. Joj atsispindi mūsų gyvenimas, visuomenės ideologija ir tautos reikalai. Kam rūpi savos, lietuviškos kultūros ugdymas, tas randa mūsų literatūroj daug įdomių klausimų ir problemų, kurių neras nė vienoj kitoj. Antai, pav., Dobilas kokių tik klausimų neiškėlė, benagrinėdamas ir belygindamas mūsų veikalus su svetimaisiais! Jam, matyti, lietuvių literatūra buvo taip pat įdomi kaip ir kiekviena kita. Tad galų gale priekaištai, daromi mūsų literatūrai ir rašytojams, nukrypsta prieš pačius skaitytojus, prieš inteligentiją. Bloga ne tiek tai, kad mūsų knygos esą neįdomios, kiek tai, kad mūsų šviesuomenės akys nukreiptos svetur, kad ji savąja literatūra, kaip ir iš viso menu, nesidomi. Ji žiūri į literatūrą kaip į pramogą smagiai atliekamam laikui praleisti, dėl to ir reikalauja, kad ir lietuviška knyga būtų taip įdomi kaip menkaverčiai bulvariniai romanai, kuriais užverčia mus užsienis. Taip, lietuvių raštijoj maža randame veikalų, kurie tiktų pavaduoti intriguojantį arba erotinį kino filmą, bet veikalų rimtų, skaitytinų ir studijuotinų, yra nemaža. Jūs norite žinoti, kas tai per veikalai? Prašome. Suminėsiu ne visus, bet tik keletą senesniųjų ir jaunesniųjų autorių. Štai pirmiausia didelis 18-tojo šimtmečio poetas *Kristijonas Donelaitis*, kurio poema *„Metai"* gali būti ne tik mūsų, bet ir kiekvienos kitos literatūros pažiba. Ne be reikalo tie „Metai" yra versti į vokiečių, lenkų ir į latvių kalbas. Tokių ryškių, plastiškų vaizdų iš gamtos ir žmonių gyvenimo, išreikštų tokiais paprastais žodžiais, tokia gryna kalba, tokia gražia forma, ne visur lengva rasti. 19-tame šimtmety turime jau daugiau lietuviui įdomių raštų, bet su tam tikru malonumu ir pasigėrėjimu ir šiandien galime skaityti *A. Baranausko „Anykščių šilelį"*. Kai kurios jo vietos visai prilygsta Adomo

Mickevičiaus miško aprašymui „Pono Tado" poemoje. Tik „Anykščių šilelis" turėtų būti dar mieliau skaitomas, nes yra ne tik vaizdingai piešiamas, bet ir tikrai gilaus lietuviško jausmo dainuojamas. Pabaigoje 19 šimtmečio „Aušros" ir „Varpo" gadynėje pradeda rašyti visa eilė rašytojų patriotų ir visuomenininkų, kurių raštuose atsispindi visa epocha, visas to laiko lietuvių tautos gyvenimas. Štai jums *Vincas Kudirka* su savo satyromis. „Viršininkai" ir „Cenzūros klausimas" dar ir šiandien turėtų būti skaitomi su tikru malonumu. Juk Kruglodurovas ir Padleckojus tai toki gogoliški tipai mūsų literatūroj, kad juos turėtume dažniau atsiminti! Įdomu pasiskaityti ir Kudirkos publicistikos iš „Tėvynės varpų", kur taip gyvai atsispindi autoriaus temperamentas, visus Lietuvos reikalus aprėpianti jo dvasia ir didelis pasitikėjimas lietuvių tautos ateitimi. Gyvas vaizdingas stilius, jumoras, beletristiški įterpimai darė Kudirkos publicistiką beveik meno kūriniu. *Vinco Pietario* istorinė apysaka *„Algimantas"* gali jums pavaduoti nuotykių romanus, tik yra daug už juos vertingesnė, nes be įdomios intrigos ir nuotykių bando atvaizduoti XIII amžiaus lietuvius ir jų kaimynus. Skaitydami „Algimantą", jūs rasite ne tik įdomių nuotykių, bet ir pamatysite, kaip „Auszros" gadynės lietuvis-patriotas, atskirtas nuo tėvynės Rusijos gilumoj, romantiškai svajojo apie savo krašto senovę. Tos pačios gadynės lietuvio patrioto jausmus jūs rasite gražiausiai išdainuotus *Maironio* lyrikoj, iš kurios vieną kitą dainą, vieną kitą eilėraštį, be abejo, žinote, o gal ir mokate. Bet to nepakanka. Visa Maironio poezija gali būti su dideliu malonumu ir dažnai skaitoma. Ne tik jo lyrika, bet ir poemos „Jaunoji Lietuva", „Raseinių Magdė" ir „Mūsų vargai", ypatingai pirmoji, turi puikių vietų, kurios visuomet pasiliks gyvos ir įdomios. Tarp kitko, žinome, kad poema „Jaunoji Lietuva" yra padaryta iš ankstyvesnės poemos „Tarp skaus-

mų į garbę". Aš neiškenčiu neprimineęs, su kokiu džiaugsmu ir entuziazmu anais laikais skaitytojai tą netobulą poemą „Tarp skausmų į garbę" buvo sutikę. Štai kaip Tumas-Vaižgantas pasakoja savo įspūdžius: „Sykiu prarijau visą poemą, kaip praryja seilėse tirpstantį skanėsį, nors reikia jį čiulpti, ilgiau gardžiuotis. Ji tirpo nasruose, nepalikdama grauželių nė ašakų, kurių betgi poemoje būta. Ji veikė į jausmus kaip muzika. Dar į ją neįsiklausai, dar neatspėji, nesupranti, o jau ji, muzika, savo įtaką bus padariusi. Visa audra troškimų gimė galvoje ir širdyje. Teiravausi ir kitų, kokio jie įspūdžio yra prityrę, beskaitydami pirmąją Maironio poemą. Visi vienodai sakės buvę pagauti, patraukti, įkaitinti. Karšta tėvynės meilė, žėrinti kone iš kiekvieno puslapio, daugybė jausmo, liūdnai melancholingas, kartais lig patoso pakyląs stilius į visų širdis veikė gerai, minkštino jas ir graudino". Tai štai kaip mokėta džiaugtis anais laikais dargi silpnokais savo literatūros kūriniais! „Tarp skausmų į garbę" tada turbūt atrodė įdomiausias pasauly veikalas. Tat daug tobulesnė „Jaunoji Lietuva", ypač kai kurios jos vietos, turėtų būti dar ir šiandien mielai skaitomos.

Bet jeigu jūs labiau mėgstate prozą, iš senesniųjų rašytojų pavartykite *Žemaitę*. Jos raštuose rasite labai ryškių kaimo gyvenimo vaizdų ir žmonių. Iš *Lazdynų Pelėdos* raštų pažinsite mūsų prieš karą nusigyvenusios bajorijos gyvenimą, *Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos* raštuose rasite tos pačios bajorijos gyvenime ir šviesių reiškinių. Pečkauskaitės apysaka „Sename dvare" gali patenkinti jau ir išlepintą vardų literatūros skonį. Yra tai inteligentiškas ir tikrai gražiai parašytas veikalas, turįs ir humoro, ir melancholijos, ir giedrios saulėtos nuotaikos. Rasite jame ir visą eilę gyvai atvaizduotų, charakteringų personažų.

Iš vyresniosios mūsų rašytojų kartos kas negirdėjo ir nepažino *Tumo-Vaižganto*, kurio mirtį apgailestavo visa Lietuva? Bet ar daug kas iš mūsų inteligentų yra skaitęs jo raštus, ypač svarbiausią jo veikalą „Pragiedrulius"? Sako, tai nuobodu perskaityti tokį didžiulį veikalą, neturintį intriguojančios fabulos. Bet juk tai ištisos epochos vaizdas, visa kovų dėl spaudos ir dėl kultūros epopėja. Joje ne intrigos ieškoti, bet stebėtis dideliu ir įvairiu tų knygų turiniu, grūdinti jomis savo sielą, o kartu ir gėrėtis tais deimančiukais, tais protais naujienomis, tais nepaprastais charakteriais ir bruožais, kuriuos Vaižgantas iššvejojo iš pilko Lietuvos gyvenimo. Maža yra mūsų literatūroj tokių įdomybių kaip Valero Burzdulio ir jo gyvenimo aprašymas arba pasakojimas apie kvailių ašaras paskutinėj „Pragiedrulių" daly. Jei „Pragiedruliai" vis dėlto yra sunkoki, tai lengvesnė yra apysaka „Dėdės ir dėdienės". Ji gali būti su tikru pasigėrėjimu skaitoma nuo pradžios iki pabaigos. Smalsus skaitytojas rastų įdomių dalykėlių ir šiaip smulkesniuose Vaižganto vaizdeliuose ir feljetonuose. Visi jo raštai mirga vaižgantiško jumoro ir šviesaus optimizmo žiežirbomis.

Turime mes ir *Vydūną*, kilnaus žmoniškumo, dorovinių filosofinių temų rašytoją, davusį pirmaeilės svarbos kūrinių, pajudinusį daug tautinių ir apskritai žmogiškų problemų. Jis pirmas ėmė skatinti lietuvius būti sau žmonėmis ir praaugti savo priešus. Vydūno „Prabočių šešėliai", „Amžina ugnis", „Mūsų laimėjimas", „Gaisras", „Mūsų uždavinys" turėtų būti pirmaeilė literatūra rimties ir susikaupimo valandomis. Bet kas kaltas, jei šie kūriniai mums neįkandami, neįdomūs?

Po spaudos grąžinimo pasirodė visa eilė jaunesnės kartos rašytojų – poetų, apysakininkų ir dramaturgų, kurie ligi šios dienos prirašė nemaža svarių veikalų ir sudaro kartu su Vydūnu naujausios mūsų literatūros branduolį. Taigi pirmiausia *Vincas Krėvė*

su savo „Šarūnu", „Skirgaila", „Dainavos šalies padavimais", kaimo buities apysakomis ir Rytų pasakomis praturtino mūsų literatūrą rimtais, turtingais naujų temų ir naujo stiliaus veikalais. Iš Krėvės raštų lietuvio siela, charakteris, buitis ir likimas pasidarė mums geriau pažįstami, suprantamesni. *Liudo Giros* lyrika pastūmėjo mūsų poeziją ieškoti naujų motyvų ir naujų formų. Jo gi, kitaip tariant *Radzikausko*, kritikos raštai padeda auklėti literatūrinį skonį, ugdyti literatūros kultūrą. *Motiejus Gustaitis*, kilnaus idealizmo, romantinių sielos polėkių ir klasikinio dvasios skaidrumo poetas, lietuvių poezijai davė sausokos, bet rafinuotos išraiškos lyrinių kūrinių. Poezijoj mėgėjui bus įdomūs ir *Mykolo Vaitkaus*, ir *B. Sruogos*, ir *F. Kiršos*, ir *P. Vaičiūno,* ir *K. Binkio,* ir visos eilės kitų poetų rinkiniai. Iš beletristų *Vienuolis-Žukauskas*, *Ignas Šeinius* ir didelio artizmo turiny ir formoj pasiekęs *Jurgis Savickis* gali būti skaitomi su tokiu pat įdomumu kaip ir daugelis svetimų autorių. Tą pat tenka pasakyti apie *P. Cvirką* ir *L. Dovydėną*. J. Savickio „Šventadienio sonetai" ir „Ties aukštu sostu", B. Sruogos „Milžino paunksmė", J. Šeiniaus „Siegfried Immerselbe atsijaunina", P. Cvirkos „Frank Kruk" ir kiti nė kiek nemenkesni ir net geresni už daugelį Europoj plačiai skaitomų veikalų. Mūsų lyrika nepadarytų gėdos jokiai daug turtingesnei literatūrai.

Vienu žodžiu, ir savo literatūroj mes turime jau nemaža veikalų, kurie daugeliu atžvilgių gali būti įdomūs ir kaimo žmogui, ir miestelėnui, ir šiaip lietuviui inteligentui, ne svetimam savo kultūros reikalams.

Tie reikalai turėtų ypatingai rūpėti mūsų jaunimui, studiozams. Kai jie pakeis dabartinius „senius" ir atsistos jų vietoje, bus atėjęs laikas, kada lietuvių tauta ir valstybė turės pateisinti savo egzistavimą ne vien aktyviais prekybos balansais, bet ir indėliais į kūry-

bos lobyną. Sunku tikėtis, kad tokių indėlių pagamintų tie, kurie šiandien minta kriminaliniais romanais, menkos rūšies vertimais, o lietuvišką knygą smerkia jos visai nepavartę arba nesupratę.

1935

Patriotinės ir politinės mūsų literatūros gairės

Literatūros epocha, kurios gyvųjų atstovų po Maironio beliko du trys žmonės, buvo patriotinio entuziazmo ir politinių kovų dėl kultūros epocha, apėmusi 19 amžiaus pabaigą ir 20 pradžią. Nepriklausomoj Lietuvoj kultūrinio darbo aplinkybės griežtai pasikeitė, bet patriotinėj ir politinėj mūsų literatūros ideologijoj vis dar tebesama svyravimo. Vieni jau seniai paskelbė tautinio idealizmo krizę, kiti dar tebesistengia atpūsti to idealizmo kibirkštis. Vieni ištrimitavo klasinės luomų kovos šūkius, kiti tebegarbina idealią tautos vienybę. Tie, kurie nori būti moderniški, kursto pasekti naujojo laikotarpio dvasia bei laimėjimais, nors tie laimėjimai štai pasirodė labai negilūs ir trapūs. Tačiau patriotines ir politines literatūros gaires nustatyti šiandien neatrodo jau taip labai painus uždavinys. Pakanka įsižiūrėti į dabartinę mūsų tautos bei valstybės būklę ir į tuos reikalus, kuriuos gyvenimas šiandien pabrėžė nepaprastai ryškiai.

Anais laikais Vydūnas patriotines, politines ir moralines tendencijas nukreipė į sau – žmogaus idealą: lietuviai turį būti sau – žmonės. Gerai suprastas šis šūkis, be abejo, yra gražus. Bet jis pavojingas tuo, kad pataikauja mūsų ir taip jau dideliam palinkimui į kraštutinį individualizmą. Mes ėmėme būti toki sau – žmonės, kuriems jokis didelis sutartinis darbas tapo nebeįmanomas. Aktualūs dabarties uždaviniai tokį individualizmą smerkia ir sau – žmogaus idealą verčia suprasti kolektyvine prasme: mes turime būti sau – tauta. Šį idealą pateisina ne tik šiandien visur įsigalėjusi autarkinio ūkio sistema, bet ir artimiausi kultūriniai, tautiniai, politiniai mūsų uždaviniai: atsispirti gresiantiems tautai pavojams iš vidaus ir iš lauko. Iš vidaus mūsų tauta vis dar tebėra patižusi, neatspari svetimoms įtakoms. Lietuvis dar ir šiandien iš visų Eu-

ropos tautų bene lengviausiai duodasi nutautinamas. Jis lengvai tampa lenku, vokiečiu, amerikonu. Lietuviai vis dar tebėra, kaip pasakė Vydūnas, minkštakaulių tauta. Dar ir šiandien Lietuva yra išmarginta, praskiesta aplenkintais plotais, o germanizmas kaip ant mielių pučiasi viduj ir ima brautis neregėtu atkaklumu iš svetur. Dėl ko taip yra? Ne tiek dėl to, kad mūsų kultūra yra tariamai žemesnė, kiek dėl to, kad mes, kaip visuma, dar nesusivokiame savy. Mes nesižinome, kas esą. Mūsų bendrinis tautinis charakteris nėra išauklėtas, sukondensuotas, nušlifuotas. Mums dažnai stoka tautinės garbės jausmo. Mes arba lankstomės, prisiderindami prie visokių aplinkybių, ir ant galų pirštų vaikščiojame aplink demonstruojančius savo svetimumą atėjūnus, arba kartais storžieviškais veiksmais žeminame savo, kaip kultūringų krašto šeimininkų, vardą.

Šitokia būklė jau parodo, kuria kryptimi turėtų eiti mūsų patriotinė literatūra. „Aušros" laikų rašytojai tautinę garbę žadino garbingos senovės pavyzdžiais, garsiais kunigaikščių žygiais. Tuomet pavergtos tautos psichologijai tie argumentai tiko, bet šiandien jie atrodo jau per daug elementarūs. Šiandien mūsų literatūra, prisiderindama prie naujų aplinkybių ir gilesnės tautiškumo sąvokos, tautinį jausmą ir tautinę garbę turi žadinti kitokiomis priemonėmis. Žinoma, praeities siužetai ir šiandien labai tiktų, bet istoriosofinė ir psichologinė jų prasmė turėtų tikti šių dienų mūsų tautos būklei. Mūsų literatūra artimiausiu laiku turėtų sukurti tokių veikalų – istorinių ar šių dienų – kuriuose lietuvio charakteris būtų sutelktas, sukristalizuotas, – veikalų, kurie lietuvį parodytų įvairiose gyvenimo situacijose: kenčiantį, mylintį, kovojantį, pralaimintį ir laimintį, besisielojantį gilesnėmis gyvenimo problemomis. Nebūtinai veikale piešiamas personažas turėtų būti pavyzdingas, teigiamas; pakanka, jei jis bus gyvas ir gyvai

autoriaus pajaustas. Ir iš neigiamų personažų lengva padaryti teigiamų išvadų.

Ryškių personažų stoka lig šiol tebepasilieka didelė spraga mūsų literatūroj. Iš prieškarinės literatūros vienintelis Šarūnas gyvena mūsų vaizduotėj ir yra gavęs platesnės bendrinamos prasmės, bet ir tas pats tolimas, legendarinis. Iš gyvenimo išgriebtų personažų smulkesniųjų turime gana daug, bet stambių, sudėtingų, apimančių plataus psichinio ir buities gyvenimo plotą surastume tik vieną kitą. Šią spragą turėtų kuo veikiausiai užpildyti mūsų beletristai ir dramaturgai. Mums reikia personažų, kurių vardai taptų bendriniais. Jie paryškins lietuvio charakterį, apie juos telksis skaitytojų mintys ir jausmai, apie juos kursis ideologija, jie taps jungiamomis mūsų tautos gijomis. Jeigu apie tokius personažus veikale kaupsis mūsų krašto gamta, mūsų tautos gyvenimas, jos svarbesnieji istoriniai momentai, tai mūsų literatūra bus paruošta atlikti didelę patriotinę auklėjamąją misiją.

Be šitų, daugiau išvidinių tautiškumo veiksnių, kuriuos ugdyti būtų artimiausias mūsų literatūros uždavinys, jau dabar atėjo metas iš plunksnos vėl daryti ginklą, nukreiptą prieš lietuvių tautos priešus. „Aušros" ir „Varpo" laikais mūsų literatūros „užsienių politika" buvo nukreipta prieš rusų valdžią. Ta kryptis buvo taip įsigalėjusi, kad net ir nepriklausomoj Lietuvoj buvo tęsiama. XIX amžiaus pabaigoj ir XX pradžioj ligi pat karo kiekvienas mūsų rašytojas laikė savo pareiga arba stačiai instinktyviai kurstė opoziciją, atkaklų pasipriešinimą rusinimo pavojui. Atsiminkime V. Kudirkos politines satyras, Dėdės Atanazo-Pakalniškio „Obrusitelius", Maironio lyriką ir poemas „Jaunąją Lietuvą" ir „Mūsų vargus", Žemaitės, L. Pelėdos ir Šatrijos Raganos daugelį novelių, A. Vienuolio apysakas, I. Šeiniaus „Bangos siaučia", K. Puidos „Žemės giesmę", „Undinę" – ir

daug kitų, – vis tai yra veikalai, kuriuose glūdi įtikinamas įspėjimas budėti ir kovoti su gresiančiu rusiškumo (rečiau ir lenkiškumo) pavojumi.

Šiandien aplinkybės pasikeitė, bet pavojus iš esmės nesumažėjo, tik jis eina nebe iš rytų, bet iš vakarų. Ir jis nė kiek nėra mažesnis. Germanizacija yra padariusi lietuvių tautai daug daugiau žalos ne kaip rusifikacija. Pakanka pažiūrėti į Rytprūsių žemėlapį. Šiandien gi artimiausias germanizmo uždavinys – visiškai mus praryti. Ir metodai nė kiek ne kultūringesni už rusiškuosius. Rusų žandarai gaudė ir į kalėjimus grūdo knygnešius, bet niekur neteko girdėti, kad rusų miestelėnų minia būtų spjaudžiusi ir kojomis spardžiusi žilagalvį filosofijos daktarą vien dėl to, kad jis lietuvis, kaip tai yra atsitikę su mūsų Vydūnu suvokietintoje Tilžėje. Rusų valdžia mus žiauriai spaudė, bet rusų visuomenėj ir spaudoj mes turėdavom užtarėjų ir prietelių žiauriausio persekiojimo metu. Rusų spauda organizuotai niekad mūs nepuolė, nesityčiojo, neplūdo ir sąmoningai prasimanytais melais nesiundė prieš mus savo visuomenės ir viso pasaulio opinijos. Taip daro šiandien vieni vokiečiai.

O koks buvo lig šiol mūsų literatūros nusiteikimas vokiečiams? Prieškarinėj literatūroj, tiesa, randame veikalų, kurie germanizmo pavojų įspėja. Bet tie veikalai dažniausia vokietį vaizduoja amžių glūdumose, apsuptą kryžiuočio apsiaustu. Demaskuoto dabarties vokiečio ir jo apetitų tuose raštuose beveik nematome. Mažosios Lietuvos literatūroj randame tik nužemintą keliaklupsčiavimą, vergiškus kaizerio liaupsinimus, ištikimybės pareiškimus ir peticijas „maloningam karaliui", kad jis teiktųsi leisti mokyklose bent psalmių lietuviškai vaikus pamokyti. Tik Vydūno dramaturgijoj ryškiai atsispindi germanizacijos pavojus ir kova su juo. Didžiosios Lietuvos literatūroj šia linkme beveik nieko nepadaryta. Sveikintinas I. Šeiniaus „Immerselbe", bet ir

tas nukeltas daugiau į tarptautinę plotmę ir gina daugiau žydus, ne kaip lietuvius.

Taigi akivaizdoje daugybės faktų[1], dėl kurių prasmės šiandien nebelieka nė mažiausios abejonės, mūsų literatūrai kyla naujas uždavinys keisti politinę opozicinę kryptį nuo rytų į vakarus, organizuoti lietuvių tautą kovai su germanizmu. Aš anaiptol nemanau, kad mūsų rašytojai turėtų gaminti menkus agitacinius rašinius. Toki rašiniai tegali kilti iš menkų, smulkių reikalėlių, iš ūmai pakaitintų jausmų, iš greit praeinamo dienos momento. Bet čia reikalas ne toks. Mes artinamės prie amžiais tebesitęsiančios žūtbūtinės kovos finalo. Germanų smūgiai kartais jau buvo pasiekę kuo ne pačią tautos širdį. Tos kovos epizodų yra dramatiškų ir tragiškų. Šiandien jie gauna ypatingos prasmės. Senieji Pilėnai nuo Dzūkijos Nemuno krantų greitai gali būti nukelti į Baltijos pajūrį. Lietuvių vokietinimas Prūsuose ir Klaipėdos krašte yra sukrovęs medžiagos didesnio masto veikalui, kaip Vaižganto „Pragiedruliai". Toj gausioj medžiagoj rašytojas gali rasti autentiškų, tikrų gyvenimo duomenų, kurie savaime reikš jo idėją. Jam nereikės falsifikuoti tikrovės, ir jis nenusidės nei gyvenimo, nei meno tiesai. Komedijai, dramai, tragedijai ir romanui įžūlūs germanizmo riteriai Mažojoj Lietuvoj pasėjo mums rimtesnių temų ir įdomesnių siužetų ne kaip tie, kuriuos panaudojo Sudermanas[2].

Tautinio mūsų renesanso gadynėj literatūra suvaidino lemiamą vaidmenį. Ir dabar jos laukia panašūs uždaviniai.

1935

Lietuvių literatūra 1935 m.

Lietuvių literatūrinė kūryba 1935 m. buvo ypatingai gyva, produktyvi. Taip bent atrodo mums, lietuviams, iš tikrųjų suvokusiems sunkias savo literatūros gyvavimo sąlygas. Juk mūsuose iki 1904 m. buvo uždrausta lietuviškoji spauda. Didysis karas plačiai išblaškė mūsų negausią šviesuomenę, ir vokiečių okupuotoje Lietuvoje literatūrinis gyvenimas buvo visai pritilęs; silpnai jis reiškėsi ir pabėgėlių tarpe. Kai susikūrė nepriklausoma Lietuva, visos šviesuomenės jėgos buvo telkiamos organizuojamajam darbui. Miestai buvo nutautėję, ir šviesuomenės ratas labai margas; kas išaugo svetimose kultūrose, tas nesuprato savo jaunųjų rašytojų ir poetų. Dar prieš ekonominę krizę gyvenome sunkioje kultūrinėje, dvasinėje, o ypač literatūrinėje atmosferoje. Nepaisant šių sunkumų, naujoji lietuvių literatūra, kurios pradžia laikome 1883 m., kai Prūsų Lietuvoje pradėjo eiti pirmasis tautinis laikraštis „Aušra", žengė didelį žingsnį ir dabar gali visiškai patenkinti tautos kultūrinius ir dvasinius poreikius. Susiformavo griežtai apibrėžta vieninga literatūrinė kalba, praturtėjo tematika, ištobulėjo forma, susikūrė literatūrinės tradicijos ir išryškėjo srovės. Jau per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį buvo išlygintas kelias tolesniems laimėjimams: išaugo naujos jėgos, išaiškėjo daug klausimų, sujudo visuomenė.

1935 m. mūsų literatūros produktyvumas turi ir keletą artimesnių priežasčių. Pirmiausia tai Lietuvių rašytojų draugijos veikla, jos iniciatyva visame krašte rengiami literatūros vakarai, literatūrinės propagandos žurnalas „Literatūros naujienos" – visa tai skatino ir rašytojus, ir skaitytojus daugiau dėmesio skirti kūrybai ir knygai. Be to, jau prieš trejetą metų Lietuvos Raudonasis Kryžius įsteigė pirmą literatūrinę 1000 litų dydžio premiją už geriausią jaunimo knygą. Praėjusiais metais premijas įsteigė dar dvi spaudos bendrovės – „Sakalas" ir „Spaudos fondas". Praėjusiais metais įsteigta ir pirmoji valstybinė 5000 litų dydžio premija už

geriausią grožinės literatūros kūrinį. Visa tai ne vien tiktai įtakojo literatūrinę produkciją, bet davė jai kiek kitokią kryptį. Prieš keletą metų romanas dar buvo retas lietuvių literatūros svečias. O dabar pasirodė visa eilė romanų, dauguma sukurti jaunųjų autorių. Ypatingu meniniu brandumu jie nepasižymi, ir aš nemanau juos visus čia vardinti. Tačiau pabrėšiu, kad beveik visi tiria dabartinės visuomenės gyvenimo problemas – vieni šaltai objektyviai, kiti satyriškai arba humoristiškai. Sostinės ir provincijos valdininkai, gimnazijos mokytojai, dvasininkai, karjerizmas, idealų stoka, noras kuo greičiau pralobti – tokios yra dabartinės grožinės literatūros labiausiai mėgiamos temos. Šia prasme simptomingas J. Grušo romanas „Karjeristai". Ir vis dėlto turiu pabrėžtinai paminėti du premijuotus veikalus: Ievos Simonaitytės romaną „Aukštujų Šimonių likimas" ir Petro Cvirkos romaną „Žemė maitintoja". Simonaitytės romanas, laimėjęs valstybinę premiją, yra kronika, kuri vaizduoja vienos giminės 200 metų istoriją Prūsų (Mažosios) Lietuvos fone. Suprantama, kad tokiame romane negali būti vieningos fabulos, nes aprašymas turi būti fragmentiškas ir sintetiškas, iš dalies su simbolistiniais niuansais. Ir vis dėlto šiai moteriai rašytojai pavyko parodyti Mažosios Lietuvos ypatingą tautinį savitumą ir mūsų brolių padėtį šiame krašte. Veikale nemaža kompozicinių, formalinių trūkumų, tačiau jis veikia stipria nuotaika, originaliu stiliumi bei koloritu. Šis romanas skaitytojų tarpe pažadino didelį dėmesį, jis buvo gyvai aptarinėjamas literatūrinėje aplinkoje ir labai įvairiai vertintas. Pati autorė yra kilusi iš Klaipėdos krašto. Ji gerai pažįsta jį ir lietuvių buitį. Jinai pratęsia Prūsų Lietuvos garbingųjų rašytojų sąrašą, kur randame garsius lietuvių literatūroje vardus: XVI amžiuje išspausdintos pirmos lietuviškos knygos autorių Mažvydą, didžiausią XVIII šimtmečio lietuvių poetą Donelaitį, XIX šimtmečio garsų liaudies dainų rinkėją ir poetą Liudviką Rėzą, XX amžiaus didį patriotą, ideologą – teosofą ir dramaturgą Vydūną, tikrą lietuvių kankinį dabartinio vokiečių režimo sąlygomis.

Antrasis premijuotas romanas (spaudos bendrovės „Sakalas" premija) Petro Cvirkos „Žemė maitintoja" vaizduoja neturtingo valstiečio liūdną padėtį, kuris savanoriu dalyvavęs laisvės kare ir už savo nuopelnus gavęs iš dvaro atmatuotą žemės gabalą, yra kamuojamas sunkumų, ieško dvarininko pagalbos, o kai ateina krizės metai, parduodama iš varžytinių jo paskutinė manta. Žemės reforma ir naujakurių padėtis – tai labai aktuali mūsų visuomenės gyvenimo tema. Gaila, kad Cvirka, Tarybų Rusijos ideologijos ir kolchozų šalininkas, tyrinėdamas šią temą, nukrypo nuo gyvenimo tiesos ir realių faktų. Veikalas parašytas gyvu, raiškiu, sodriu stiliumi. To paties autoriaus neseniai išleistas novelių rinkinys „Cukriniai avinėliai" literatūros meno prasme yra vertingesnis už „Žemę maitintoją".

Aukščiausią meno vertybių pakopą lietuvių literatūroje yra pasiekęs lyrinis eilėraštis. 1935 m. taip pat išėjo keli, tegu nelabai dideli, tačiau dėmesio verti rinkiniai. „Sakalo" premiją gavo Antanas Miškinis už lyrikos rinkinį „Varnos prie plento". Šio poeto lyrikoje, kuri parašyta skambia, mažiau pažįstama modernizuota tautosakine forma, randame nuoširdžiai išgyventas lietuvių buities, kraštovaizdžio ir liaudies dainos motyvų idėjas greta šiandieninio gyvenimo iškeltų temų. Petras Vaičiūnas, kuris gavo „Spaudos fondo" premiją, rašo daugiau klasikine, sausesne forma, yra abstraktesnis poetas, mėgstantis visuomenines-tautines ir moralės temas. Jaunesnis už jį, bet jau įgijęs pirmaeilio poeto vardą, yra Jonas Kossu-Aleksandravičius, kuris praeitais metais išleido mažą rinkinį „Intymios giesmės". Jis iš tiesų yra intymių, gilių jausmų, liūdesio ir skundų poetas, kuris visa savo kūrybine galia kreipia žmogaus dvasią ir sielą į ieškojimų kelią. Siekdamas atverti savo vidinį pasaulį, jis ieško simbolių gamtoje, liaudies poetikoje ir simboliškuose pasaulinės literatūros varduose bei asmenyse. Jo

poetinė forma rūpestingai ištobulinta ir suderinta. Verta paminėjimų tos pačios kartos poetė Salomėja Nėris, kuri atskleidžia moters sielą ir socialines temas. Iš jaunosios poetų generacijos paminėsiu tiktai vieną Vytautą Sirijos Girą, kuris praėjusiais metais išleido savo trečiąjį rinkinį „Mergaitės ir asonansai". V. S. Gira nuo kitų mūsų poetų skiriasi savo labai originaliu tonu ir stiliumi. Niršdamas prieš patosą ir jausmingumą, visus gyvenimo reiškinius jis traktuoja su lengva ironija, pašaipa, ieškodamas paradoksų, stebinančių palyginimų, keistų paralelių.

Drama yra labiausiai apleistas lietuvių literatūros narys. Iki šiolei neturime tokio dramaturgo, kuris sugebėtų sujungti į vieną visumą scenos ir grynosios literatūros vertybes, tautinį lokalinį koloritą ir bendražmogiškus interesus. Mūsų dramos veikalai yra arba „skaitymo dramos", užgriozdintos ideologiniu, epiniu arba lyriniu balastu (Vincas Krėvė, Vydūnas), arba dar techniškai silpnų jaunųjų autorių pjesės. Mūsų teatro repertuarui daugiausiai yra davęs Petras Vaičiūnas, daugelio dramų ir komedijų autorius. Praėjusiais metais jis išleido dramą „Sulaužyta priesaika", traktuojančią valstietijos ir bajorų konfliktą, jaunosios ir senosios kartos, lietuvių ir lenkų ideologijos konfliktą, kurio fone – kovos už Vilnių. Mūsų draminę literatūrą praėjusiais metais praturtino Balys Sruoga viena gerai parašyta drama „Baisioji naktis". Dramos tematikai autorius paėmė 1905 m. revoliucijos įvykius. Konfliktas tarp tėvo – kaimo viršaičio, valdžios šalininko ir sūnaus – studento revoliucionieriaus, žmonių susirėmimai su policija ir kazokais, kaip psichozė auganti „juodašimčių" baimė – visa tai autorius naudoja stiprių psichologinių momentų ir draminių efektų kūrimui. Gaila, kad drama dėl savo lietuviškumo perviršio vargu galėtų būti suvokiama kitos tautos skaitytojui. Tas pats autorius praėjusiais metais paskelbė istorinę pjesę eiliuota forma, lyg ir libretą

„Radvila Perkūnas" ir jaunimui pagal liaudies pasakas parengtą pjesę „Aitvaras teisėjas". Pažymėsiu dar, kad vaikų literatūros premiją gavo jaunas rašytojas Vytautas Tamulaitis. Kelionių literatūrą papildė mūsų žinomas keliautojas Matas Šalčius, kuris motociklu apkeliavo Europą, Afriką ir Aziją ir savo kelionių įspūdžius paskelbė šešiose knygose „Svečiuose pas 40 tautų". Už tą veikalą jis gavo „Spaudos fondo" premiją. Mūsų žinomas veikėjas, anksčiau Rusų Dūmos deputatas Martynas Yčas davė memuarų: dvitomius „Atsiminimus". Pagaliau pabrėšime, kad už vertimus, ypač iš latvių literatūros, „Spaudos fondo" premiją gavo K. Korsakas-Radžvilas. Jis yra vienas iš talentingiausių jaunųjų kritikų. O apskritai mūsų literatūrinė kritika ir literatūros mokslas praėjusiais metais turėjo pasitenkinti žurnalais ir laikraščiais.

Baigdamas šią trumpą apžvalgą, kur buvo pažymėti tik būdingiausieji mūsų literatūrinio gyvenimo faktai, turiu į šių metų gryną pelną įrašyti dar vieną faktą, o būtent pažintį su estų rašytojais, šių santykių stiprėjimo ir bendro darbo pradžią. Estų knygos metai atvėrė mums duris į kultūrinę ir literatūrinę Estiją. Tikiuosi, kad ir mūsų literatūros sėkmingam vystymuisi pažintis ir kultūriniai ryšiai su mūsų Pabaltijo kaimynais atvers platesnius horizontus.

1935

Dabartinė lietuvių literatūra

Pasibaigus pasauliniam karui ir susikūrus nepriklausomai Lietuvos valstybei, lietuvių literatūrai atsirado naujos galimybės. Veikimo laisvė, nauji kultūriniai uždaviniai, nepriklausomybės kovose sustiprėjusi tėvynės meilė, išaugusi inteligentija – visos šios aplinkybės buvo palankios literatūros sužydėjimui. Išaugo ir pagilėjo būtent pačios literatūros vertingumas, tuo tarpu tautos psichologinis nusiteikimas ir materialinės sąlygos ilgą laiką buvo nepalankūs kūrybos darbui. Pirmaisiais nepriklausomybės metais visuomenės ir valdžios pajėgos buvo aukojamos valstybės tvėrimo darbui. Skurstanti ir kai kuriais atžvilgiais gana marga inteligentija menkai literatūra domėjosi, miestai buvo nelietuviški, lietuviai neturėjo turtingųjų sluoksnio, nebuvo atskirų mecenatų. Prasidėjo nesutarimai tarp rašytojų ir visuomenės. Rašytojai prikaišiojo visuomenei, kad ji neremianti literatūros, nes knygų tiražas buvo ir tebėra gana menkas. Tuo tarpu visuomenė prikaišiojo rašytojams, jog jie einą gyvenimui iš paskos ir jų veikalai esą menkos vertės. Šie nesutarimai tęsiasi iki šiolei. Ūkio krizė, suprantama, dar labiau pablogino rašytojų padėtį. Tačiau pastaraisiais metais ji palaipsniui gerėja. Valdžia rūpinasi bibliotekomis liaudžiai, Švietimo ministerija asignavo 5000 Lt premijai už geriausią literatūros veikalą, Raudonasis Kryžius skirs kas metai po 1000 Lt premiją už geriausią jaunimo literatūros knygą, o plačioji visuomenė dabar rodo didesnį susidomėjimą rašytojais.

Per 15 nepriklausomos Lietuvos gyvenimo metų lietuvių literatūroje, į kurią visuomenė menkai kreipė dėmesį, vyko intensyvus darbas. Nors sąlygos nebuvo palankios, lietuvių rašytojai išleido visą eilę žurnalų. 1920-1923 m. buvo leidžiamas

mėnraštis „Skaitymai", 1923-1924 – „Gairės", 1925 „Baras", 1926-1927 „Pradai ir žygiai", 1930-1931 „Gaisai" ir tuo pačiu metu – „Pjūvis". Visi šie žurnalai reprezentavo, jei taip galima sakyti, nuosaikiąją literatūrą, jie neturėjo kokių nors ypatingų novatoriškų tendencijų. Gyvesnę kritiką kultivavo „Skaitymai", norėdami pakelti rašytojų kūrybos lygį. Tautinį klausimą literatūroje daugiausia kėlė „Pjūvis", leidžiamas jaunimo grupės. Be to, 1922-1924 m. pasirodė „Keturių vėjų" novatorių grupė, leidusi savo organą „Keturi vėjai" ir aštriai protestavusi prieš kūrybos normų šabloną. Jie iš tikrųjų įdiegė į lietuvių literatūrą naujų siekių ir padarė didesnį įspūdį jaunajai rašytojų kartai. „Trečias frontas", jaunimo leistas 1930-1931 m., kėlė revoliucinius tikslus ne tiek formos, kiek ideologijos srityje. Jis rėmėsi proletariato visuomenine baze ir patyrė tam tikros analogiškos rusų literatūros poveikį.

Visos šios rašytojų kolektyvinės veiklos rezultatas buvo tai, jog lietuvių literatūra per pirmuosius 10 nepriklausomos Lietuvos metų pastebimai išaugo. Kritika ir novatoriškos tendencijos sudarė galimybę kelti ir svarstyti daug principinių kūrybos klausimų. Todėl rašytojų veikalų kalba ir formaliosios poetinės priemonės tapo pastebimai tobulesnės ir įvairesnės. Susumuojant nepriklausomos Lietuvos rašytojų veiklą iki mūsų dienų, reikia konstatuoti:

Lietuviai neteko visos eilės senosios kartos rašytojų, susijusių su tautinio atgimimo laikotarpiu. Savo kūriniais jie buvo įgiję populiarumo visuomenėje ir palaikė literatūros prestižą. Mirė Žemaitė, Lazdynų Pelėda, M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Maironis, J. Tumas-Vaižgantas, A. Kriščiukaitis-Aišbė, taip pat ir pirmieji tautinio atgimimo pionieriai Petras Vileišis bei „Aušros" įkūrėjas Jonas Basanavičius. Drauge su šiais rašytojais užsibaigė

kone ištisas literatūros laikotarpis, paprastai vadinamas tautinio idealizmo ar patriotinio romantizmo laikotarpiu.

Šią rašytojų kartą amžiaus atžvilgiu garbingai reprezentuoja trys asmenys: prelatas A. Dambrauskas-Jakštas, kurio žodis kritikos dirvoje dar ir šiandien autoritetingas; G. Petkevičaitė-Bitė, kuri po ilgesnės pertraukos išleido apysaką „Ad astra", ir Vydūnas, kuris savo amžiumi nors ir priklauso šiam laikotarpiui, tačiau savo veikalais yra toli jį pralenkęs.

Kita rašytojų karta, savo literatūrinę veiklą pradėjusi apie 1904 metus, taigi kartu su spaudos laisvės atgavimu, tebėra ir šiandien darbinga. Tai A. Vienuolio, Liudo Giros, Vinco Krėvės, A. Vaitkaus, S. Čiurlionienės karta. Jie dar prieš karą buvo žinomi kaip gabūs rašytojai, po karo jie irgi praturtino lietuvių literatūrą labiau negu kiti.

Dešimčia metų jaunesnė rašytojų grupė, iškilusi prieš pat karą, tik dabar pradeda rodyti savo kūrybinio darbo pasiekimus. Į šią grupę įeina rašytojai Ignas Šeinius, Faustas Kirša, Balys Sruoga, Adomas Lastas, V. Mykolaitis-Putinas, Kazys Binkis, J. Mikuckis, V. Bičiūnas. Prie šių dar galima priskirti ir P. Vaičiūną, J. Savickį ir J. Švaistą, nors rašyti jie pradėjo po karo. Iš šios grupės veikalų pastaraisiais metais didelį susidomėjimą visuomenėje sukėlė: J. Savickio novelių rinkinys, Balio Sruogos istorinė drama „Milžino paunksmė", V. Mykolaičio-Putino romanas „Altorių šešėly" ir Igno Šeiniaus politinis satyrinis romanas, nukreiptas prieš vokiškąjį rasizmą, „Siegfried Immerselbe atsinaujina".

Po karo nepriklausomoje Lietuvoje išaugo ištisa eilė gabių rašytojų. Minėtini J. Tysliava, Salomėja Nėris, A. Miškinis, J. Kossu-Aleksandravičius, Bern. Brazdžionis, kurie jau dabar yra paėmę į savo rankas lietuvių lyrikos pirmuosius smuikus. Beletristikos srityje jau spėjo į save atkreipti dėmesį V. Alanto,

A. Venclovos ir P. Cvirkos romanai. Pastarojo satyrinis romanas „Frank Kruk" sukėlė tikrai pelnytą susidomėjimą.

Kolektyvinę literatūrinę mintį šiandien reprezentuoja vienintelis grynai literatūrinis naujo tipo laikraštis „Literatūros naujienos".

Jei vertinsime naująją lietuvių literatūrą lygindami su kuria nors senos Europos tautos literatūra, aišku, turėsime pripažinti, kad lietuvių ji yra menkesnė: autoriai nei savo veikalų kiekiu, nei vertingumu neprilygsta ryškiausiems tų tautų rašytojams. Tačiau nors apskritai imant lietuvių literatūros lygis dar žemas, atskiri veikalai dažnai jau pasiekia europinį mastą, ir lietuvių literatūrinė poezija anaiptol nepadarytų gėdos jokios mažos tautos literatūrai.

Tačiau toks vertinimas pasiremiant vadinamuoju „europiniu" kriterijumi nėra teisingas. Kiekvienos atskiros tautos literatūrą ir atskirus veikalus galima vertinti tiktai tos pačios tautos gyvenimo fone, jos kultūros visumoje, nes tik tada kiekvienas reiškinys bus matomas iš tikros perspektyvos, tik tada jo charakteris atsiskleis tikroje šviesoje. Taigi šitaip vertindami lietuvių literatūrą, turime pripažinti, kad ji žengė milžinišką žingsnį į priekį ir net padarė stebuklą – turint galvoje, kad per 50 metų nuo Višteliausko, Kalnėno ir kitų autorių nelanksčių eilėraščių, skelbtų „Aušroje", ateita iki mūsų dienų rafinuotų lyrikos posmų, nuo Gužučio naivių dramų iki Vydūno misterijų, nuo pirmųjų beletristikos bandymų iki mūsų dienų romanų. Buvo laikas, ir dar ne taip seniai, kai lietuvių literatūros kontekstas rašytoją vertė rašyti elementariai, ribojo jo galimybes. O dabar jau lietuvių literatūra yra pasiekusi tokią pakopą, kad jos erdvėje gali visiškai išskleisti sparnus bet kokio dydžio talentas.

Iš visų žanrų lietuvių literatūroje pirmenybė priklausė lyrikai, bet pastaraisiais metais gerokai pasiyrė į priekį ir dailioji proza. Labiausiai atsilikusi yra drama. Iki pat šios dienos Vydūnas teberašo vien dramas, tačiau jų vertė yra kita, ne dramaturginė.

Nesistengsiu čia atsakyti į klausimą, kokiomis ideologinėmis ir formalinėmis kryptimis yra pasukęs dabartinės lietuvių literatūros veikimas. Tai ateities kritikos bei istoriko uždavinys. Kol rašytojas tebepalaiko nuolatinius ryšius su gyvenimu, kol jis vidujai išgyvena visą jausmų – dažnai prieštaringų – gamą, kol jis toliau kuria ir kol ieško savo veikalams vis naujų priemonių ir formų, tol tokio rašytojo negalima apibūdinti jokia šabloniška etikete nei krypties terminu. O dauguma mūsų dienų rašytojų tokie ir yra. Reikėtų pabrėžti tiktai vieną aplinkybę, kai kalbama apie dabartinės lietuvių literatūros kryptis, būtent, kad visi eksperimentiniai bandymai, visokie kraštutiniai futurizmai ir dirbtinės manieros nebesireiškia taip, kaip joks žmogus nei kalba, nei mąsto. Lietuvių literatūra, iš vienos pusės, išsilaisvinusi iš šablono ir trafareto, iš kitos pusės – išvengusi perdėtų novatoriškų eksperimentų, eina natūraliu tikro gyvenimo, aiškios galvosenos keliu. Tai kelias, kuriame rašytojas turi daugiausia garantijų, kad nenusižengs nei gyvenimo, nei meninei tiesai. Kelias, kuriuo eidamas jis nenuklys ieškoti tuščių formalumų, o ras rimtą gyvenimo turinį. Tiktai šitaip suvoktas jo darbas bus aktualus ir naudingas tautai, praturtins jo patyrimus ir taps patikima atrama siekiant tolesnių tikslų. Yra požymių, liudijančių, jog dabartinė lietuvių literatūra baigia gyventi materialinės ir moralinės krizės laikotarpį ir stoja prieš naujus visuomeninius ir meninius uždavinius.

1935

Redakcijos žodis

Vienas iš opiųjų mūsų literatūros reikalų buvo ir tebėra žurnalo reikalas. Daug jų buvo bandyta leisti, bet nė vienas, rodos, netesėjo ilgiau kaip dvejus metus. Mes čia nenagrinėsime tokio nepasisekimo priežasčių ir neieškosime, kas kaltas. Vis tiek kaip ten būtų buvę praeity, reikalingo ir gero darbo nepasisekimas neprivalo atgrasinti nuo tolimesnių mėginimų ne tik ryžtis nutrauktą darbą tęsti toliau, bet ir ištesėti.

Leisdami šį naują – „Sakalo" iniciatyva suorganizuotą – literatūros žurnalą „Dienovidį", mes žinome, kad sutiksime daugelį tų pačių kliūčių, dėl kurių suklupo mūsų pirmtakai. Vis dėlto viena aplinkybė mums yra palankesnė, būtent, kad žurnalo leidimą, administravimą ir visus susijusius su tuo reikalus apsiėmė aprūpinti pati „Sakalo" bendrovė. Tokiu būdu „Dienovidžiui" patikrinama ta materialinė atrama, kurios nesant turėjo sustoti eję kone visi ankstyvesnieji mūsų literatūros žurnalai, jeigu jie negalėdavo ar nenorėdavo pasijungti svetimiems tikslams arba *sudominti* gausesnį skaitytojų būrį agresingais kovos šūkiais. Matėm ir šitokių, bet ir jie žūdavo per ankstyba ir nesava mirtim, kaip tat kovoj dažnai atsitinka...

Mes nenorim pajungti „Dienovidžio" jokiai propagandai, nenorime, kad jis tarnautų kuriems kitiems tikslams kaip vien literatūrai, nes esame įsitikinę, kad kiekvienas gabiai ir gerai atliktas literatūrinis darbas ne tik save pateisina sudėtingame kultūriniame tautos gyvenime, bet yra reikalingas ir būtinas pačios kultūros pilnumui.

Statydami pirmoje vietoje literatūros meną, kritiką, mokslą ir visa, kas artimai liečia literatūros ugdymą, mes nenorime pamiršti ir tos dirvos, kurioje kerojasi literatūros šaknys, – ir tų

daugeriopų veiksnių, kurie jai daro įtakos, o kartais pakreipia viena ar kita linkme. Mes numanome, kad čia mums teks susitikti su nemenkomis kliūtimis, priekaištais ir nesusipratimais. „Dienovidžio" bendradarbių, redaktorių ir leidėjų sambūris yra gana mišrus, margas, įvairus, o šiais laikais žmonės yra pratinami bendrauti, veikti ar net kurti tik vienalypiais kolektyvais.

Neliesdami kitų gyvenimo sričių, mes manome, kad meno, literatūros ir iš viso dvasinės veiklos kūryboje visokis ribotumas, ekskliuzyvizmas bei siauras dogmatizmas veda į dvasinį menkėjimą ir kūrybinį nuovargį. Antraip vertus, mes nerandame galima nei tikslinga piršti literatūrai tą ar kitą ideologiją bei linkmę. Dėl to mes norėtume, kad „Dienovidžio" sambūris, vedamas nuoširdaus noro padirbėti pirmiausia literatūrai, visa kita, ideologijas ir kryptis, paliktų reikštis savaime, kiek tai siejas su kiekvieno rašytojo individualiniais polinkiais ir su literatūros kūryba apskritai. Mes norėtume, kad „Dienovidžio" šviesoj gyvenimas būtų regimas visoje pilnybėje, kad mūsų akiračiai prasiveržtų pro kasdienybės smulkmenas ir kad didybės pavėsiuose ištaigingai nesikerotų vešlios piktžolės.

Literatūriškumas raštams, pakantrumas bei tolerancija dvasios apraiškoms bus „Dienovidžio" gairės ir tarpusavinio susipratimo pradai.

Skelbdami tai, mes jaučiame reikalą pabrėžti, kad „Dienovidis" kovos su visokiomis nešvariomis sąžinės pastangomis, su intrigantų užmačiomis ir apskritai su rašytojui privalomos etikos iškrypimais, kurie, deja, kartas nuo karto drumsčia ir taip ne per giedrą mūsų padangę. Mes stengsimės, kad „Dienovidžio" lapuose nebūtų jokio smailaliežuvavimo, jokio užgauliojimo, atmindami, kad klaidos dažniausiai nėra nusikaltimai.

Nieko ypatingais pažadais neviliodami, tik gerų norų vedami, mes kviečiame į „Dienovidį" visus – rašytojus ir skaitytojus, – kurie nori, kad mūsų literatūroje atsirastų daugiau šviesos, šilumos ir gyvybės.

1938

„Lietuvos žinios" ir mūsų literatūra

Laikraščiai mūsų literatūrai visuomet turėjo didelės reikšmės. Norėdami pažinti literatūros kūrybos, kritikos ir visuomenės skonio raidą, turime vartyti sudulkėjusius laikraščių komplektus nuo „Aušros" ligi mūsų dienų. Prieš spaudos grąžinimą laikraščiais ir jų leidiniais mūsų literatūra daugiausia reiškėsi ir plito. Tačiau ir po spaudos grąžinimo laikraščių reikšmė nesumažėjo. Prieškarinio dešimtmečio literatūrinis sąjūdis pirmiausia gyvai atsispindi „Vilniaus žiniose", o paskui gausių jo atgarsių randame ir tiesioginio „V. ž." paveldėtojo – „Lietuvos žinių" lapuose.

Literatūros klausimais anais laikais „Lietuvos žiniose" daugiausia yra rašiusi Gabrielė Petkevičaitė. Kadangi ji darbavosi laikraščio redakcijoj, tai jos nuomones galime laikyti būdingomis ano meto „Lietuvos žinių" literatūrinei krypčiai. Čia randame šiuos svarbesniuosius G. Petkevičaitės straipsnius: Povilas Višinskis (1909, 54-8 nr.), IV lietuvių dailės paroda (1910, 24-27 nr.). Lazdynų Pelėdos „Klaida" (1910, 12 nr.), S. Kymantaitės-Čiurlionienės „Lietuvoje" kritika (1911, 2-14 nr.), Dobilo „Blūdo" kritika (1912, 120 nr.), J. Mačys-Kėkštas (1912, 128, 130, 133, 137, 150 nr.), Žemaitės raštai (1913, 80 nr.).

Iš šių straipsnių matome, kad G. Petkevičaitė buvo realistinės literatūros šalininkė, norinti, kad literatūra būtų naudinga visuomenei, ypač liaudžiai. Dėl to tie visi „liaudies skaitymėliai", apie kuriuos taip skeptiškai buvo atsiliepusi S. Kymantaitė-Čiurlionienė savo „Lietuvoje", jai esą brangesni už visokius Nietzsche's ir Baudelaire'us. Rašytojas ne tiek turįs rūpintis savuoju aš, kiek visuomene, liaudim. Meno kūrinio akivaizdoj mes turį stengtis atsakyti į klausimą, „ar bebus iš to kokia nauda tavo broliams". G. Petkevičaitė piktinosi dekadentais, kurie,

kaip „jautrūs silpnų nervų žmonės, nepakeldami kasdieninio gyvenimo pilkumo, prozos, pabėga nuo jos, užsisklęsdami šimtais skląsčių savo svajonėse ir galvojimuose" („L.ž.", 1911, 7 nr.). Tvirta meno bei literatūros atrama, pagrindas tegalinti būti visuomenė ir pilietinis žmonių susipratimas.

G. Petkevičaitės straipsniai buvo rašomi tuo metu, kai nepavykusios 1905 m. revoliucijos nuslopinimas sunkiai slėgė visus tuos, kurie tikėjosi, kad perversmas įvykdys jų gražias naujos santvarkos viltis. Toki, be abejo, buvo „Lietuvos žinių" rašytojai, o pirmiausia G. Petkevičaitė. Dėl to ji ypatingai jautriai atsiliepė į literatūros kūrinius, vaizduojančius revoliuciją. Didžiausią pasipiktinimą visų pažangiųjų rašytojų anais laikais sukėlė Lazdynų Pelėdos „Klaida". „Lietuvos žiniose" Petkevičaitė ir J. Šaulys-Bekampis, o „Visuomenėj" A. J.[1] ir M. Baltasis[2] prirašo „Klaidos" autorei daug karčių žodžių ir kaltinimų. Supeikusios „Klaidą", „Lietuvos žinios" tos pačios G. Petkevičaitės plunksna labai gražiai atsiliepia apie „Blūdą" ir jo autorių. Dobilo esama „didelio realisto ir didelio dailininko, didelio gyvenimo mokytojo, prieš kurį nei sielos, nei kūnas neturi paslapčių ir kurs ne vien pats moka kiekvieną širdies plakimą, pulsą sučiupti, puikiai moka tą širdį ir kitiems parodyti" („L. ž." 1912, 120 nr.). Kitas „Lietuvos žinių" kritikas A.[3], recenzuodamas Jono Jonilos[4] dramą „Jono vaikai", sako, kad kunigai palankiau pavaizdavę revoliuciją negu kai kurie atsimetėliai pasauliečiai.

Vyraujančią prieškarinių „Lietuvos žinių" kryptį galėtume pavadinti realizmu su G. Petkevičaite, J. Bekampiu-Šauliu ir G. Žemkalniu-Landsbergiu priešaky. Tačiau laikraščio redakcija buvo tolerantiška ir kitų pažiūrų žmonėms, kurie į literatūrą ir meną žiūrėjo daugiau estetų akimis. Nuo 1911 metų iš šios grupės randame Igno Jurkūno-Šeiniaus, Justino Vienožinskio, Antano Ja-

roševičiaus, Kazio Puidos rašinių. Bet estetai tuo metu ėmė daugiau spiestis į „Viltį", vėliau į prieškarinį „Vairą". Jaunieji literatai pirmeiviai susitelkė į moksleivijos laikraštį „Aušrinę", ėjusią prie „Lietuvos žinių" 1910-1915 metais. „Aušrinės" leidimas – vėlgi žymus „Lietuvos žinių" nuopelnas mūsų literatūrai. Juk „Aušrinėj" kūrėsi gausios mūsų rašytojų grupės ideologija, reiškėsi ir brendo nauji talentai.

Paskutiniais prieškarinės gadynės metais, juo labiau Nepriklausomoj Lietuvoj, literatūros gyvenimas ima telktis jau specialiuose literatūros žurnaluose arba tam tikruose bendresnio pobūdžio žurnalų skyriuose. Dienraščiams lieka kuklesnis, bet ne mažiau reikšmingas vaidmuo – palaikyti nuolatinius santykius tarp literatūros ir visuomenės: informuoti apie literatūrinio gyvenimo faktus bei juos vertinti, sudominti skaitytoją knygomis, leisti jam pačiam pasisakyti dėl jų vertės, pareikšti savo pageidavimus ir t. t. Šį uždavinį „Lietuvos žinios" stropiai pildė. Čia buvo recenzuojami berods visi žymesnieji veikalai, žymimos literatūrinės aktualijos, atsiliepiama į svarbesniuosius literatūros gyvenimo klausimus bei reikalus. „Lietuvos žinių" literatūrinės krypties gairės pasiliko tos pačios: realizmas ir visuomeniškumas. Redakcijos garbei reikia pripažinti, kad ji leidžia pasisakyti ir kitų krypčių atstovams arba palankiai vertinti jų kūrinius, jei tik jų literatūrinis svoris tokį vertinimą pateisina.

Pagyvinti skaitytojų susidomėjimui literatūra „Lietuvos žinios" prieš kurį laiką ėmė organizuoti konkursus, per kuriuos skaitytojai balsuodami taškų sistema rinkdavo geriausias, jų nuomone, knygas. Vieną ar du kartus buvo atsiklausta žymesniųjų skaitytojų nuomonės dėl valstybės premija premijuotų knygų. Dėl viso to buvo kilę nemaža kalbų. Kai kas tokius metodus smerkė kaip netikslius, klaidinančius, pataikaujančius minios

polinkiams. Toki kaltinimai buvo, be abejo, per daug abstraktūs, teoriški. Net ir klaidingi tų konkursų rezultatai, net ir „profaniškos" skaitytojų nuomonės apie premijuotinus veikalus niekam didelės žalos nepadarė – bent ne daugiau padarė negu šiaip kurio kritiko nuomonė, skelbiama su visu orumu bei neklaidingumo pretenzijomis. O gyvo susidomėjimo dėl tų „balsų iš publikos" vis dėlto būta. Pagaliau istorikui kritikui ar estetininkui tų balsavimų rezultatai, jeigu jų būtų daugiau, duotų brangios medžiagos pažinti publikos skoniui ir jo raidai.

Linkiu „Lietuvos žinioms", palaikant santykius su literatūra, tęsti visas gerąsias savo tradicijas.

1939

Adomas Jakštas.
Poetas ir kritikas intelektualistas

Kalbėti apie Adomą Jakštą kaip apie poetą ir literatūros bei meno kritiką, minint jo mirties metines sukaktuves – nėra malonus ir dėkingas uždavinys. Minėdami didžios taurios dvasios žmogų, mes norėtume tarsi paskęsti jo asmenybės spinduliavime, norėtume prisiminti vien tai iš jo gyvenimo ir darbų, kas turi neginčinamos vertės, kuo mes be atodairos galėtume žavėtis ir sekti. Tuo tarpu literatūrinė Adomo Jakšto-Dambrausko veikla visoje nuostabiai turiningoje prel. Aleksandro Dambrausko darbuotėje kėlė daugiausia ginčų, nesusipratimų, karčios polemikos ir tarpusavinių kaltinimų. Nepadoru būtų tuos ginčytinus dalykus kelti dabar, kuomet Dambrauskas-Jakštas nebegali stvertis savo kandžios plunksnos ginti savo tezėms ir pulti priešingosioms. Taigi ir aš čia neketinu nė bandyti kritikuoti velionies literatūrinės veiklos ar tai poezijos, ar tai kritikos srity. Aš norėčiau vien pasekti, į kurias versmes veda mus Adomo Jakšto literatūrinis kelias ir trumpai apibūdinti jo, poeto ir kritiko, literatūrinę linkmę.

Atsakyti į klausimą, koki yra to ar kito autoriaus kūrybos šaltiniai ir akstinai, naudinga esti paieškoti, žinoma, su kritišku atsargumu, ar pats autorius nėra tuo klausimu ko nors pasisakęs. Jakšto pasisakymas būtų mums dvejopai įdomus. Be atsakymo į minėtąjį klausimą mes dar patirtume autokritišką jo nuomonę apie save, o šitai Jakšto atveju būtų ypatingai įdomu. Juk šiandien berods sutiksime su bendra mūsų literatų visuomenės nuomone, kad Jakštas nebuvo nei pašauktas, įkvėptas poetas, nei specialiai pasiruošęs meno bei literatūros kritikas. Tad argi jis savo dideliu protu nenumanė, kad dirba ne savo darbą? O

jeigu numanė, tai dėl ko visą savo gyvenimą nepaleido iš rankų nei poeto, nei kritiko plunksnos? Turime vieną Jakšto pasisakymą*, kur jis prisipažįsta kritiku pasidaręs visai pripuolamai, ėmęs redaguoti „Draugiją", spiriamas reikalo recenzuoti naujai pasirodžiusias knygas, nes nebuvę kam to darbo dirbti. Net Maironio „Jaunosios Lietuvos" kritikos jis laukęs ištisus metus, o nesulaukęs pats turėjęs tą žymų anais laikais veikalą recenzuoti. Ten pat jis sakosi, kad iš pat jaunų dienų buvęs didelis knygų mėgėjas, mylėjęs knygas gal net daugiau negu žmones, dėl to rūpindavęsis kiekvieną naujai pasirodžiusią knygą pasveikinti ir kiekvienu nauju talento pragiedruliu pasidžiaugti. Jakštas nebūtų aušrininkų kartos rašytojas, jei prie šitų motyvų nebūtų pridėjęs dar patriotinio. Mat lenkai anais laikais neigdavę lietuvių kultūros buvimą ir sakydavę, kad mes neturį jokios literatūros. Dėl to Jakštą kiekviena nauja knyga ypatingai džiugindavusi „kaipo mūsų kylančios tautinės kultūros gaminys", ir jis keldavęs tai aikštėn savo „Draugijoje". Tačiau kritikų ir recenzijų rašymas nedavęs jam nė mažiausio malonumo; priešingai, tai buvęs „sunkus ir nuobodus darbas". Savo recenzijas jis apibūdina kaip trumpus, informacinio pobūdžio rašinėlius, kuriuose dažniausiai tenkindavosi nurodymu naujų knygų turinio, įdomesnių jų minčių, veikalo tikslo, rašymo būdo, kalbos ir vidujinės leidinio vertės. Ten, kur dėl turinio ar formos pasidžiaugti negalėdavęs, stengdavęsis recenzuojamųjų veikalų trūkumus objektyviai nurodyti.

Tokis Jakšto pasisakymas dėl savo, kaip recenzento, darbo neapima visos jo, kaip meno ir literatūros kritiko, veiklos. Juk, be recenzijų, A. Jakštas dar yra parašęs visą eilę didesnių ar mažesnių straipsnių bei studijėlių, savo apimtim ir pobūdžiu toli pra-

* Meno kūrybos problemos, 308 p.

nešančių anas kuklias recenzijas. Iš šitų kritikos straipsnių susidarė visas nemažas „Meno kūrybos problemų" tomas, išspausdintas 1931 metais. Knyga padalyta tokiais skyriais: 1) Meno kūrybos problemos. Čia principiniuose ir polemikos straipsniuose autorius nagrinėja kūrybos esmę, grožio sąvoką, kūrybiškumo bei meno esmės klausimą, meno ir grožio santykį ir meno kūrybos klaidas ir uždavinius. 2) Nuogybė ir menas. Skyriaus antraštė rodo, apie ką čia kalbama. 3) Mūsų meno parodos. Straipsniai apie 1909, 1920 ir 1921 m. meno parodas. 4) Meno srovės. Čia Jakštas rašo apie ekspresionizmą mene ir poezijoje, apie dekadentizmą ir jo atstovus mūsų poezijoje ir smerkia naujoviškos, kaip jis sako, poezijos gynimą katalikų jaunimo spaudoj. 5) Menas ir jo kritika. Šiame skyriuj Jakštas atremia savo kritikų priekaištus ir išryškina savo estetikos bei kritikos principus. Priede randame straipsnį apie „Matematiškąjį meno dėsnį". Jei prie to viso pridėsime dar Jakšto literatūrines parodijas bei satyras, iš kurių viena „Naujosios eilėdaros menas", susidedanti iš įžangos, keturių lekcijų ir epilogo, parašyta su ypatingu atsidėjimu, tai mums visa paaiškės, kad ilgainiui Jakštas anaiptol nebesitenkino kuklia recenzento role, bet pasidarė meno ir literatūros ideologu ir kritiku *ex professo*.

Į šį platesnį kritiko kelią Jakštą pastūmėjo iš dalies tie patys motyvai, kurie buvo čia suminėti, iš dalies jo prigimtis, temperamentas, palinkimas, iš dalies jo ortodoksija bei apologetiniai katalikų teologo–moralisto tikslai, nukelti į meno ir literatūros sritį. Iš tiesų vyriausieji A. Jakšto estetikos principai ir kritikos kriterijai yra kuo aiškiausiai susieti su scholastinės filosofijos mokslu ir morale. Dievas, Amžinasis Logos arba, paties Jakšto žodžiais, „Dievybės pilnybė, amžina savyje, bet apsireiškusi laike Mesijos Kristaus asmenyje", yra visokios buities prototipas ir visokio veiksnio bei kūrybos norma. Jis yra, žinoma, ir tiesos,

gėrio bei grožio šaltinis, ir aukščiausia realybė. Jam prieštaraunąs gyvenimas, sako Jakštas, virsta mirtimi, jai priešinga išmintis – kvailybe, ją niekinąs grožis – šlykštybe.* Iš metafizikos pereidamas į konkrečius meno kūrybos faktus, Jakštas randa, kad „mūsų modernieji dainiai savo kūriniuose yra parodę pilniausią nesugebėjimą kurti grožį. Mat ignoruodami Amžinąjį Logos ir smerkdami „logolatriją", jie mano privalą pradėti šių dienų „logomachiją", t.y. kovą su Logu."**

Iš šių Jakšto žodžių mums visai paaiški teologinės, apologetinės, beveik religinės jo kritikos šaknys: kovoti su visokiais modernistais, nes jie yra grožio – Amžinojo Logo – Dievybės priešai. Čia dar prisideda reikalas ginti krikščioniškąją dorovę, tariamai ir tikrai įžeidžiamą moderniajame mene. Teologinis apologetinis Jakšto kritikos pobūdis išeina aikštėn ne tik nagrinėjant veikalo turį, bet ir jo formą, ir apskritai poetiką. „Logomachinis" nemoralus turis pasirenkąs tokią pat formą, kuriąs naujovišką poetiką, nieko bendra neturinčią su grožiu. Mat iš Jakšto kritikos raštų atrodo, kad su Amžinojo Logo grožiu tėra suderinama tik maždaug klasikinė ir romantinė poetika, ta, kuri laikė poeziją dievų kalba. Ne be reikalo savo satyroje „Naujosios eilėdaros menas" Jakštas į dekadento „profesoriaus" lūpas, be kitų, deda ir šitokius turį ir formą liečiančius „pamokymus": esą reikalinga ieškoti originalumo, o vengti viso, kas sena:

Pav., kad ir Dievas. Seniausias dalykas:

Jam prirašyta aibės odų, himnų, psalmių.
Jį gerbia dar ir šiandien koks eilių kalikas, –

* Ten pat, 311 p.
** Ten pat, 132 p.

Jums nepatarčiau siekt čia pirmenybės palmių.
Nebent jei kas, norėdams tapt originalas,
Imtų blevyzgot Dievui kaip chamas nachalas.

Kitoj vietoj:

Nes Dievą ir beždžionę vienodai parašę,
Gausit už tą naujumą garbės pilną kašę.

Ir pagaliau ryškiausia, Jakšto mintim pasekant, dekadento formalinė tezė:

Nes tik senovės grožį mindami po kojų,
*Sukursime poezei skaistųjį rytojų.**

Kad Jakštas moderniųjų poezijos krypčių poetikoj matė pavojų ortodoksijai, parodo ne tik šios citatos. Antai jis rūsčiai įspėjo ateitininkus ir „Ateities" redakciją, kai ši išspausdino Petro Juodelio straipsniuką apie Kazio Binkio eileraščių rinkinį „100 pavasarių". Šio rinkinio tūry nieko bedieviško nė nemoralaus nėra, ir Juodelio straipsniukas nagrinėja daugiausia vien formalinius klausimus. Būtų galima rasti Jakšto raštuose ir daugiau vietų, įrodančių, kad poeziją iš esmės jis sieja su Dievu – Logosu bei jo grožiu ir kad tokiai poezijai tetinkanti tradicinė poetika. Dėl to darosi suprantamas tas didelis Jakšto statizmas bei konservatizmas, vieną sykį net pagundęs jį projektuoti organizuotą homerišką epų kūrybą Lietuvoje – ir iš antros pusės tokis negailestingas smerkimas kiekvieno naujoviškumo ir bandymo išsivaduoti iš for-

* A. Jakšto Lyrika, 376-379 p.

mos šablono. Tokiu būdu konstatuojame šiuos Jakšto akstinus: be savaime suprantamo įgimto palinkimo, temperamento ir knygų, tuo pačiu ir literatūros pamėgimo, dar tautinį visuomeninį reikalą, susijusį su jo, kaip redaktoriaus, pareigomis ir pasaulėžvalginį, tiksliau religinį jo, kaip apologeto, tikslą – ginti krikščioniškus principus ir moralę literatūros bei meno srity.

Poetinės Adomo Jakšto kūrybos, pirmiausia jo lyrikos šaknys glūdi draudžiamajame mūsų kultūros laikotarpy. Jeigu Jakštas būtų buvęs bent 30 metų jaunesnis, jis, galimas daiktas, visai nebūtų rašęs eilėraščių. Po spaudos grąžinimo mūsų lyrika pakrypo jau tokia linkme, kuria jis vargu būtų jautęsis galįs žengti, o gal nė reikalo nebūtų matęs. Bet „Aušros" metu žiūrėta kitaip. Beveik kiekvienas susipratęs jaunuolis stengėsi rašyti eiles, kad jomis galėtų išlieti savo tėvynės meilės jausmus ir kituose tokius jausmus žadinti. Poezija, nors ir visai menka, buvo atbundančiai Lietuvai galinga skatinamoji priemonė, jos kūryba – socialinis veiksmas. Ne be reikalo ir Jakštas jos atstovus – poetus vadina socialiniais veikėjais *par excellence,* „nes jie, sužavėję, veda paskui save visą tautą". „Aušros" metu tik labai kritiškai ir pozityviškai nusiteikę protai, kaip Jonas Šliūpas, Juozas Andziulaitis-Kalnėnas, Jonas Mačys-Kėkštas, protestuoja prieš per didelį poetų antplūdį. Du paskutinieji tačiau ir patys rašo eiles. Nenuostabu tad, kad ir Jakštas, pagautas patriotinio įkarščio, stveriasi poeto plunksnos ir 1884 m. siunčia „Aušrai" Giesmę prasčiokėlio, nemokančio rašyti, sulietuvintą iš Kondratovičiaus-Sirokomlės. To prasčiokėlio lūpomis jis, be abejo, išreiškė ir savo karščiausius norus:

Aš kad plunksnelę laikyt mokėčiau,
Vien dėl tėvynės tiktai krutėčiau;

Aš skinčiau broliams takus dorybės,
Smerkčiau žalingus vaisius girtybės,
Giedočiau – Dievas yr apgintuvė
Drąsaus žemaičio, tylaus lietuvio...
Ir didį, didį dainelių spiečių
Aš į Lietuvą paleist galėčiau!..

Šios programos Jakštas griežtai ir laikėsi savo poetinėj kūryboj: Dievo garbei jis parašė didoką pluoštą giesmių ir teologinio turinio eilėraščių, Lietuvai skyrė daug programinių, patriotinių, jos gamtą vaizduojančių dainų, broliams takus dorybės skynė savo satyromis, žalingiems vaisiams girtybės naikinti parašė ištisą poemą „Nakties matymai" – ir daug dar panašių temų randame jo lyrikos rinkiny, mažiausia dvigubai storesniame už Maironio lyrikos tomelį. Nukryptume nuo temos, jei norėtume čia pat panagrinėti, koki būdingi anos gadynės bruožai ir šūkiai yra išreikšti Adomo Jakšto poezijoj. Mums rūpėjo tik nurodyti vieną priežastį, paskatinusią šį abstraktinės minties galvotoją bei matematiką balnoti neklusnų pegasą.

Dėl poetinės A. Jakšto kūrybos akstinų jo paties pasisakymų man nepavyko aptikti. Sunku tokių pasisakymų rasti ir kitų poetų raštuose, nes pagaliau kokis čia gali būti ir pasisakymas? Rašau eilėraščius, kad noriu, kad galiu, kad manausi turįs talento. Bet šitokis suponuojamas kiekvieno rašančio eiles, taigi ir Jakšto atsakymas gali susilaukti kritiko pasipriešinimo: sveikas neturi talento, nes Tamstos eilės – ne poezija, ne kūryba. Jeigu eilių autorius bus sąmoningas, savo veiksmuose aiškiai susivokiąs žmogus, tai kritikui nenusileis ir ims ginčytis dėl poezijos ir kūrybos supratimo esmės. Ir tada iš jo pažiūrų mes patirsime paties kūrybos jei ne priežastį, tai bent versmę, kas berods yra dar svarbiau.

A. Jakštas ne vieną kartą plačiai, išsamiai yra aiškinęs, kaip jis supranta žmogaus kūrybos veiksmą. Iš viso to pasižymėkime tik šiuos esminius teigimus. Kurti – tai yra padaryti ką nors, ko anksčiau nebuvo. Absoliučiai naujus dalykus iš nieko gali sukurti tiktai Dievas, o žmogus tėra Dievo kūrybos tęsėjas, ir jo kūryba tėra tik reliatyvi. Žmogiškosios kūrybos norma yra dieviškoji kūryba. Dėl to kūryba tegali reikštis tik tiesos, gėrio ir grožio ribose, priešingai, ji būtų ne kūryba, bet griovyba. Jei kūryba reiškiasi grožio srity, tai ji bus menas. Vadinasi, menas yra grožio kuriamasai veiksmas. Palikę nuošaliai grožio sąvokos analizę ir filosofinę apskritai grožio definiciją, pasižymėkime vien, kaip Jakštas aptaria meno sukurtą grožį. „Meno grožis – tai tiksli vienybės ir įvairumo sintezė, vartojamoji idėjai išreikšti protui prieinamu ir jausmams maloniu būdu."*

Jau iš šių definicijų, o ypatingai iš paskutiniosios, matome, kad Jakštas skelbia grynai intelektualistinį meno supratimą bei aiškinimą: svarbiausias meno kūrinio tikslas esanti idėja, ir ji turi būti išreikšta protui prieinamu būdu. Atitinkamai meno poezijos uždavinys, pasak Jakšto, – „Skaistinti visus žmones, rodyti jiems ateities idealus, vesti į tai, ko dar nėra, bet kas turi būti."** Iš šitų žodžių aiškėja, kad poezijos kūrinyje protui prieinamu būdu išreikštai idėjai Jakštas skiria aiškiai didaktinį, tam tikra prasme, utilitarinį tikslą. Dėl to ir poeto įkvėpimas, ta būtinoji poezijos sąlyga, tik tuomet bus tikras įkvėpimas, jei bus gaunamas iš „tikros grožio dvasios, einančios iš Amžinosios Išminties ir vedančios poetą prie tikrojo grožio Šaltinio, kuriuo yra Dievas."***

Tokiu būdu Jakštas poeziją, kaip ir visą meną, pastatęs į intelektualinę plotmę, pavedęs ją proto valdžiai, padiktavęs jai di-

* Mūsų naujoji poezija, 7 p.
** Meno kūrybos problemos, 244 p.
*** Ten pat, 26 p.

daktinius dorinius tikslus, be to, pripažinęs tik tradicinę klasikinę poetiką, jautėsi pašauktas ir galįs tokią poeziją kurti. Kilusių idėjų, minčių bei jausmų jam nebuvo stoka. Religinių, dorovinių, tautinių idealų meilė jame visuomet buvo gyva, palinkimas į universalizmą stūmė jį reikštis įvairiose dvasios veiklumo srityse, o poetinės formos reikalavimai, suvesti į ritmo, rimo bei strofos taisyklingumą, pasirodė palyginti lengvai apvaldomi.

Tad Jakštas ir eiliavo kilnias mintis, posmais skelbė Dievo ir Tėvynės meilę, kovojo su Grožio, Tiesos ir Gėrio priešais, tikėdamas, kad jis kuria meną, vadinasi, „tikslia vienybės ir įvairumo sinteze išreiškia idėją protui prieinamu ir jausmams maloniu būdu", – manydamas, kad rašo poezijas, vadinasi „skaistina žmones, rodo jiems ateities idealus, veda į tai, ko dar nėra, bet kas turi būti". Ir taip manydamas Jakštas neklydo: tokį meną ir tokią poeziją jis tikrai kūrė. Jis eilėmis sudėstė daug kilnių minčių, daug išmintingų pamokymų rimais pagražino ir vaizdingais posakiais išreiškė. Ne be reikalo ir Tumas-Vaižgantas, nuoširdžiai vertindamas kadaise „Vilniaus žiniose" Jakšto „Dainų skrynelę", pavadino ją maldų ir pamokslų knyga. Šiandien mes šitą vertinimą galime drąsiai praplėsti: Adomo Jakšto lyrika priklauso ne tik giesmynams ir moralei, bet ir lietuvių literatūros istorijai. Niekas kitas nėra taip aiškiai, programiškai išreiškęs daugelio mūsų tautinio renesanso šūkių kaip Jakštas ir niekas kitas negali duoti tokio intelektualistinės protinės lyrikos pavyzdžio kaip jis.

Šita intelektualistinė Adomo Jakšto lyrikos ir kritikos linkmė man belieka paryškinti, sugretinus ją su dviejų didelių katalikų rašytojų koncepcijomis: Henri Bremondo literatūros estetikoj bei kritikoj ir Paul Claudelio – poezijoj.

Henri Bremond, šis taurus grynosios poezijos – „poésie pure" – riteris, laužęs ietis, gindamas ją nuo pozityvisto racionalisto Paul Souday intelektualistinių pasikėsinimų, tuo pirmiausia skiriasi nuo Jakšto, kad nepripažįsta jokios poetinės vertės protu suvokiamam turiniui, idėjai. Poezijai esąs visiškai svetimas bet koks didaktinumas, suprastas net ir plačiausia prasme, kaip galėjimas ką nors apreikšti, pasakyti protui. Grynoji poezija, pagal Bremondą, esąs kažkoks paslaptingas žavesys, magija, visai nepareinanti nuo žodžių prasmės. Tą žavesį mes esą galį pajusti kartais net ir nesuprasdami poezijos dalyko turinio. Tas žavesys išnykstąs pakeitus kartais tokią smulkmeną, kuri visai neturi reikšmės turiniui. Žinoma, poetas, naudodamas žodžius, negali jais ko nors nepasakyti, neišreikšti, bet tai nesąs jo tikslas. „Tarpininkaujant idėjoms, kurias poetas išreiškia, sako Bremond, arba tiksliau tarpininkaujant išsireiškimams, kuriuos jis naudoja, poetas bando mums ne ką nors pasakyti, nors jis ir negali išsireikšti ko nors nepasakęs, bet nori vien suteikti mums tam tikro susijaudinimo, bet įtraukti mus į tam tikrą patyrimą, bet pakelti mus į tam tikrą būvį."*

„Grynosios poezijos" pobūdį H. Bremond dar šitaip apibrėžia: „Negryna (vadinasi nepoetiška) yra visa tai, kas poezijos kūriny liečia mūsų sielos paviršiaus veiksmus, protą, vaizduotę, jausmingumą; visa tai, ką poetas atrodo norėjęs mums pasakyti ir yra pasakęs; visa tai, ką jis mums sugestijos keliu duoda; visa tai, ką gramatikas ar filosofas tame kūriny randa, visa tai, ką gali perduoti vertėjas. Negrynybė, aišku, tai siužetas arba kūrinio santrauka; bet taip pat kiekvienos frazės prasmė, logiškoji idėjų eiga, pasakojimo tąsa, aprašymo detalės ir viskas, net ligi keliamųjų

* Prière et poésie, 76 p.

emocijų imtinai. Mokyti, pasakoti, piešti, jaudinti ir ašaroms spausti, – visa tam puikiai pakanka prozos – ir tai yra jos tikrasis objektas". Kas gi pagaliau yra ta grynoji poezija. Poezija metaforiškai, atsako Bremond – tai vidujinė liepsna, balsas iš vidaus, į širdį įspausta amžinybės žymė, o ji atsiranda iš poeto mistinio kontakto su Absoliutu. Ne tik poezija, bet ir „visos meno rūšys sau tinkamais magiškais tarpininkais – žodžiais, balsais, spalvomis, linijomis – visos veržiasi susijungti su malda". Tad ir visiška mistinio religinio jausmo stoka, pagal Bremondą, esanti ir visiška poezijos gabumo stoka.

Aš nežinau, ką Jakštas manė apie Henri Bremondo „grynosios poezijos" teoriją. Jam, be abejo, patiko, kad kunigas iš prancūzų Akademijos grynosios poezijos šaltinį suranda maldoj, mistikoj, susijungime sielos su Absoliutu, vadinasi, su tuo pačiu Logu, kuriame ir Jakštas matė grožio šaltinį bei kūrybos normas. Tačiau iš to paties šaltinio atgal į realybę ir į žmogaus dvasią srovena du upeliai: vienas irracionalinės, intuityvinės veiklos, maitinąs žmogaus sielą, antras – intelektualinio, diskursyvinio svarstymo, maitinąs jo protą. Pirmuoju plaukia Henri Bremond, antruoju – Adomas Jakštas.

Šį skirtumą vaizdingai suvokti padės mums puiki Paul Claudelio parabolė apie Animaus – proto ir Animos – sielos šeimą – santykiavimą dvasinėj žmogaus veikloj: „Ne visa kas gerai klojasi Animaus ir Animos šeimoj. Jau tolimas laikas, ir medaus mėnuo jau seniai praėjo, kada Anima turėjo teisę kalbėti visa, kas jai patinka, o Animus jos klausė susižavėjęs. Nes pagaliau argi tai ne Anima įnešė kraitį, iš kurio šeimyna minta? Bet Animus neilgai leidosi laikomas šioj antraeilėj būklėj ir netrukus parodė savo tikrąją prigimtį – tuštoką, pedantišką ir ironišką. Anima esanti nemokša ir kvailiukė, *ji niekados nėra buvusi mo-*

kykloj, tuo tarpu kai Animus žinąs labai daug dalykų ir yra tiek daug *skaitęs knygose*... visi draugai sako, kad negalima esą *geriau kalbėti, kaip kad jis kalbąs.* Anima nebeturi daugiau teisės nė žodžio tarti... jis geriau už ją pačią žinąs, ką ji norinti pasakyti. Animus nėra ištikimas, bet tai nekenkia jam būti pavydulingam, nes gilumoje jis gerai žino (ne, jis ir tai pagaliau pamiršo), kad tai Anima turi visą turtą, o jis yra tik plikšas ir gyvena iš to, ką ji jam duoda. Taigi jis be paliovos ją išnaudoja ir kankina, norėdamas išgauti skatikų. Ji lieka namie, *tyloje* trūstis virtuvėje ir viską valyti *kaip* gali. Iš esmės Animus tai yra miesčionis – buržujus, jis turi *nusistovėjusius įpročius*, jis mėgsta, *kad jam padavinėtų vis tuos pačius valgius*."

„Bet štai kartą atsitiko keistas dalykas. Vieną dieną, kai Animus netikėtai sugrįžo namo, jis išgirdo, kad Anima viena, užsidarius duris, dainuoja įdomią dainelę, kažką tokio, *ko jis visai nežinojo; neįmanoma jam rasti nei gaidos, nei žodžių, nei rakto,* – keistą, stebuklingą dainelę. Nuo tada jis užsispyręs ėmė versti ją pakartoti, bet Anima apsimeta jo nesuprantanti. Ji tyli, kai tik jis į ją žiūri. *Siela tyli, kai tik protas į ją žiūri.* Tada Animus stvėrėsi apgaulės; jis susitvarko taip, kad ji patikėtų jį čia nebesantį. Pamažu Anima atsigauna, ji žvalgosi, ji klauso, ji atsikvepia, ji manosi esanti viena ir be triukšmo ji eina atdaryti durų savo dieviškajam mylimajam".

Ši parabolė, išryškinanti poezijos kūrybos vyksmą, išryškina ir Adomo Jakšto literatūrinę veiklą. Ne tik išryškina, bet ir pateisina. Jeigu jis rašė sausokas poezijas, jeigu mene ieškojo tik protu suvokiamo turinio, jeigu reikalavo tik iš tradicijos išmoktos formos, jeigu smerkė Čiurlionį ir kitus, protinėmis sąvokomis neapibrėžiamus kūrėjus, tai kaltas nebe jis, bet *Animus*, kuriam jis tarnavo.

1939

1938 metų dailioji proza

Prieš mane 27 tomai lietuviškų knygų. Tai pereitų metų dailiosios prozos derlius: 15 tomų romanų ir 12 tomų novelių. Šie skaičiai neapima kelionių ir galbūt vieno kito prasprūdusio iš mano dėmesio kuklaus autoriaus kūrinio. Palyginti trumpu laiku perskaitęs tokį davinį lietuviškos kūrybos, pasijunti pats „sulietuviškėjęs", susiniveliavęs savo mintimis, skoniu ir kriterijais sulig ta knygų rietuve ir jose bylojančiu lietuviškojo žodžio prozos menu. Imdamas apžvalgininko plunksną, stengiesi atgauti savarankiškumą, analizuoti, lyginti ir spręsti išsivadavęs iš šito gal per daug vienodo, monotoniško visų metų savosios literatūros antplūdžio. Bet su kuo lyginti? O jei imsi lyginti, ar dar pakaks tau noro svarstyti ir samprotauti, ar būtų pakakę optimizmo ir valios tų knygų rietuvę perskaityti? Mes vis dar toki „savotiški"! Bet mūsų savotiškumas taip pat savotiškas. Į literatūrą, ypač į beletristiką, mes braunamės su visu savo kasdieniškumu, su visu jausmų ir minčių chaosu, kurį kelia mumyse gyvenimas. Mūsų rašytojai – idealistai, patriotai, visuomenininkai, politikai, pozicionieriai ir opozicionieriai, gyvenimo reformatoriai, teisėjai ir apaštalai. Jie dažnai maištauja, piktinasi, kenčia ir smerkia, bet kaip visa tai kasdieniška, paviršutiniška ir banalu. Pataikūnas ir persimetėlis smulkus valdininkas, niekšas ir vagis stambus valdininkas, idiotas miesčionis, šiaudadūšis inteligentas, skurdžius kaimietis, vargšas darbininkas, išvaržytas savanoris, neištikimos žmonos ir patvirkę vyrai, degtinė ir visoki nešvarumai – štai mėgiama mūsų beletristų „medžiaga". O jos panaudojimas, žinoma, irgi „ideologinis". „Idėjos" kaip su lopeta krečiamos į skaitytojo galvą. O personažai sulig to vieni skaistūs kaip angelai, kiti juodesni ir už velnius. Dažnam mūsų beletristui pirmiausia, matyt, rūpi ne sintetiškai

suvokti vaizduojamąjį gyvenimą, ne išryškinti ir atgaivinti savo personažus, ne meniškai sustatyti kūrinį, bet pareikšti savo „nusistatymą", išlieti kam nors pagiežos, pasikapstyti miesčionijos šiukšlyne. Be to viso, dažnai dar elementarus nesuvokimas literatūros kūrinio technikos ir beletristinio vaizdavimo esmės. Taip dalykams esant, nyksta noras ir galimumas taikyti ir mūsų naujausiajai beletristikai kitokius kriterijus negu tie, kurie buvo taikomi senesniosios kartos rašytojams. Bet ir čia lyginimas daugeliu atvejų išeitų senesniųjų naudai.

Tad perverskime dvidešimt pirmųjų nepriklausomybės metų mūsų dailiosios prozos derlių. Pirmiausia romanai. Žiūrėdami jų turinio, tiksliau, jų fabulos fono, galėtume juos išrikiuoti šia tvarka. Pirmiausia retrospektyvus žvilgsnis į tolimesnę bei artimesnę praeitį: St. Vaineikienės „Vaišvila", J. Marcinkevičiaus „Kražių skerdynės", Ievos Simonaitytės „Pavasarių audroj" ir M. Eismonto „Užnugario mūšis". Toliau kaimo buitis: Žvirgždės „Trys ūkininkai", Kazio Jankausko „Vieškelyje plytų vežimai" ir Kazio Borutos „Mediniai stebuklai". Trečia grupė kaimo mokytojo buitis: Jurgio Jankaus „Egzaminai", to paties „Be krantų" ir V. Žilionio „Būdviečių mokykla". Iš miesčionijos gyvenimo – K. Vinvos „Musele, greičiau". Lieka dar apysakos vaikams: V. Janavičienės „Klajūnas" ir A. Molio „Piemenėliai", pagaliau Liūnės Janušytės negriškas flirtas Paryžiaus užkampiuose – „Korektūros klaida". Šių trijų knygų aš savo apžvalgoj toliau visai neliesiu, nes nieko apie tuos dalykus neišmanau.

St. Vaineikienės „Vaišvila" veda mus į paskutinius baudžiavų metus. Tai tipiškas baudžiavinės mūsų literatūros kūrinys. Autorė nepašykštėjo dažų kuo juodžiausiai pavaizduoti baudžiauninkų buičiai žiauraus, beširdžio, beveik į žmogų nepanašaus grafo valdžioj. Ne tik grafas, bet ir jaunieji ponaičiai ir visi dvariškiai –

grūstini į pat pragaro dugną nedorėliai. Užtat valstiečiai baudžiauninkai tiek nelaimingi, užguiti ir skriaudžiami, kad jokioms kitoms jų buities ir charakterio apraiškoms vietos nebelieka. Autorė savo knygoj vaizdingai pateikė tų pačių ano laiko baisenybių, kokių jau yra davusi ankstyvesniame savo romane „Grafas ir žmonės" ir kokių randame suregistruotų P. Rusecko „Baudžiavoj". Žinoma, mes nenorėtume abejoti, kad lažininkų ir baudžiauninkų būtis nebuvo tokia sunki, kaip ją mums piešia St. Vaineikienė, arba kad tie grafai su jų vaikais bei urėdais nebuvo toki nedorėliai. Vis dėlto skaitytojas pasigenda pilnesnio, visapusiškesnio kaip baudžiauninko, taip ir pono charakterio praskleidimo, jų buities ryškesniųjų momentų atrankos. Be šito Vaineikienės veikalas išėjo gerokai monotoniškas. Centrinis romano personažas Antanas Vaišvila, narsus baudžiauninkų sąmonintojas ir vadas, autorės parodytas per šykščiai ir nupieštas per blankiomis spalvomis. Be to, ir konstruktyvinis Vaišvilos vaidmuo romane kaip idėjiniu, taip ir formaliniu atžvilgiu nėra pakankamai ryškus. Dėl to ir veikalas, ypatingai pirmoji jo pusė, daro įspūdį ne viena fabula susieto romano, bet atskirų vaizdų rinkinio iš baudžiavos laikų. Tas scenas autorė, tiesa, piešia gyvai, talentingai, bet didesnės literatūrinės ir visuomeninės reikšmės jos knyga būtų įgijusi tik dėl Vaišvilos asmens išryškinimo, jeigu jis būtų buvęs parodytas kaip ponų sauvalės, baudžiauninkų skriaudų ir juose glūdinčių priešinimosi galių bei nuneigto žmoniškumo padarinys. Šia proga norėčiau padaryti vieną pastabą apskritai dėl veikalų, vaizduojančių baudžiavų laikus. Jei toki veikalai nėra tinkamai suprasminti, jei juose nuolatos rodomas tik mūsų senolių niekinimas, plakimas rykštėmis, prievartavimas, savo sielvartų degtinėj skandinimas, desperatiški maišto žygiai ir už tai pelnytos vėlgi tik rykštės, – tai kam visa tai? Argi gali mus paguosti ir kam nors

didingam paskatinti įsisąmoninimas, kad mūsų senolius kasdien rykštėmis plakė? Kam piešti vergiška praeitis, jei geriausios žmoniškumo apraiškos ir pastangos žūva be prasmės, taip, kaip matome ir šiame St. Vaineikienės veikale?

Šių paskutinių priekaištų negalėtume padaryti J. Marcinkevičiui, užsimojusiam dviejų tomų romane „Kražių skerdynės" parodyti mums nebe baudžiavų, bet artimesnį politinės ir kultūrinės vergovės vaizdą. Tiesa, ir Kražių pasiryžėliai „maištininkai" plakami kazokų nagaikomis, rykštėmis ir nuteisiami sunkiomis bausmėmis, tačiau visa tai lydi ne rezignacija, ne nusižeminimas skriaudėjams, bet dar gyvesnis savo idealų išpažinimas ir pasiryžimas dėl jų kovoti. Čia Marcinkevičiui beliko pasekti istorinė tiesa, nes iš tiesų Kražių įvykiai plačiai nuskambėjo to meto Rusijoje, sujaudino pažangesniąją visuomenę ir sudavė nemenką moralinį smūgį despotiniam rusų režimui. Idealas, dėl kurio kovojo kražiečiai, gindami savo Bažnyčią, buvo grynai religinis, be jokių politinių atošvaistų. Šitai primygtinai pabrėžia Marcinkevičius savo romane. Šiandien mes net gerokai nusiviliam, skaitydami, kaip Kražių didvyriai su naiviu pasitikėjimu šaukiasi į carą, pasitikėdami jo malone ir teisingumu. Tiesa, kražiečių žygio apolitiškumas apgaubia jį nekaltumo, nesuinteresuoto idealizmo aureole ir dar labiau pabrėžia rusų vyriausybės žiaurumą ir despotizmą. Vis dėlto šių dienų skaitytojas pageidautų, kad Kražių įvykius autorius būtų susiejęs su visu kultūriniu ir tautiniu sąjūdžiu, kuris tuo metu Lietuvoje buvo jau gana gyvas. Romanas dėl to būtų įgavęs daugiau svorio, reljefiškumo ir istorinės perspektyvos. Pats Marcinkevičius pažymi, kad kražiečių rankos buvo vartę „Aušrą", „Varpą" ir „Apžvalgą". Tik be reikalo jis kartu mini ir „Tėvynės sargą", pasirodžiusį tik 1896 m., tuo tarpu kai Kražių skerdynės įvyko 1893 m.

Romanas apie Kražius, be abejo, yra geriausias iš lig šiol pasirodžiusių Marcinkevičiaus veikalų. Jame nejaučiame to skubotumo, išsiblaškymo ir nusižengimo literatūriniam skoniui, kaip tai pasitaikydavo ankstyvesniuose jo kūriniuose. Tik vietoj pigiai įspūdingo ir jau laikraščių nuvalkioto pavadinimo „Kražių skerdynės" būtų buvę daug skoningiau romaną pavadinus stačiai „Kražiai". Čia bus papataikauta minios skoniui. Dėl Marcinkevičiaus romano konstruktyvinės sudėties tinka beveik tos pačios pastabos kaip ir dėl Vaineikienės „Vaišvilos". Ir čia padrikų buities scenų ir nesusietų personažų, kaip pav., senis Polikarpas (nors šiaip jau ryškiai apibrėžtas), esama net ir per apsčiai, o romano fabulos gija, Lauryno, Monikos ir Viktutės charakteriai, santykiai, veiksmai vos vos nužymėti, ne visur logiški ir pateisinami. Pav., minėtas Laurynas mato, kaip jo žmoną sučiumpa kazokai ir tempia išniekinti, o tolimesniuose romano lapuose niekur nerandame, kad dėl šitos gėdos dėmės bent kuris iš jų būtų sielojęsis ir kentęs. Šita būdinga smulkmena rodo, kad Marcinkevičiaus dėmesys buvo nukreiptas daugiau į išviršinius įvykius bei veiksmus, vietomis į kasdienės kaimo buities vaizdavimą, o žmogus taip ir liko nepakankamai išryškintas. Nepaisant šių romano netobulumų, jis su girtinu objektyvumu ir blaivumu atvaizduoja istorinius Kražių įvykius ir juos apgaubusią dvasinę anų laikų atmosferą. Autoriaus, matyt, su atsidėjimu išstudijuoti dokumentai, surinkti faktai, ir tai duoda romanui stiprią tikrovės atramą. Su ja derinas realistinis, paprastas, gyvas rašymo būdas. Vien gaila, kad vietos koloritui paryškinti Marcinkevičius pašykštėjo žemaičių tarmės.

Ievos Simonaitytės romano „Pavasarių audroj" paraštė sako, kad tai esančios Mažosios Lietuvos laisvės kovos. Iš tiesų veikale pasakojama apie tautinio lietuviško sąjūdžio pradžią ir pirmuosius jo pionierius Klaipėdos krašte prieš jo atvadavimą ir

prijungimą prie Lietuvos. Autorės tikslas, rašant šį veikalą, buvo, matyt, ne tik aprašyti tas laisvės kovas, bet ypač žadinti tautinį susipratimą savo krašte. Rašydamas tokio turinio ir tokiam tikslui skirtą veikalą, autorius sunkiai gali išvengti didaktinių įterpimų, patoso, dirbtinių situacijų ir tendencinių charakteristikų. Iš tiesų to nėra visai išvengusi nė Ieva Simonaitytė, kaip tai kiekvienas lengvai pastebės, skaitydamas „Pavasarių audroj". Tačiau šitie, galima sakyti, būtini kiekvieno propagandinio veikalo trūkumai Simonaitytės romane nėra toki dideli, kad visai naikintų jo literatūrinę vertę. Vyriausiosios situacijos atrodo visos galimos, veikėjų santykiai gyvenimiški, o visas fonas ir gyvenimo apyvoka – būdinga Mažajai Lietuvai. Iš dalies ir „Pavasarių audroj" dvelkia ta pati nuotaika, aiškėja tas pats krašto ir žmonių savotiškumas kaip ir „Aukštujų Šimonių likime". Reiktų net apgailestauti, kad „Pavasarių audroj" praėjo taip nežymiai ir nesužadino didesnio susidomėjimo. Literatūrinius jo nepriteklius atstoja, jei taip galima pasakyti, informacinė vertė, klaipėdiečių galvoseną ir nusiteikimą vaizduojančios vietos.

M. Eismonto „Užnugario mūšis" – tai inteligentiška, bet mažai originali ir dar mažiau lietuviška knyga. „Užnugario mūšis" – tai Didžiojo karo palaikų romanas, suvoktas pacifistinėj Remarque'o ideologijoj, su „remarkiškos" dvasios žmonėmis, apgaubtas „remarkiška" nuotaika. Romano veiksmo vieta – neva Kaunas, bet jokio nei kauniško, nei apskritai lietuviško kolorito jame nėra. Kone visų veikėjų vardai kažkoki internacionaliniai, jų gyvenimo apyvoka – taip pat. Negalima net įsivaizduoti, kad toki žmonės taip galėtų gyventi, mąstyti ir jausti Kaune. Tai, žinoma, ne priekaištas autoriui ir jo kūriniui, tik konstatavimas būdingų jo savumų. Svarbiausias romano personažas Albertas T..., Didžiojo karo dalyvis, grįžęs be vienos kojos, be kelių rankos pirštų, be

to, buvęs sužeistas į galvą, išgyvena ištisą sielvartų ir kančių golgotą ligi pamišimo ir mirties pamišėlių ligoninėj. Romano fabulą sudaro jo ir jo sužadėtinės jausmų ir santykių evoliucija, fone ir epizoduos dalyvaujant Alberto draugams, tokiems pat fiziškai ir moraliai karo sužalotiems kaip ir jis pats. „Užnugario mūšis" tai ir yra jų, karo palikuonių, skausmingas rungčiojimasis su jų pačių maištaujančia ambicija, pažeminimu, meilės ilgesiu ir nepasitikėjimu – tai mūšis su visa sveika, bet jiems svetima, kartais įsivaizduojama, kartais iš tiesų nedrauginga aplinka. Likimas lėmė jiems pralaimėti ir šį užnugario mūšį. Veikalas ištisai pesimistinis, kupinas karčios ironijos ir kritikos. Alberto psichologinė evoliucija nuosekli, jo išgyvenimai turiningi. Kitų veikėjų charakteristikos daugiau ar mažiau fragmentinės bei schematinės, bet tikros ir ryškios. Visa, kas rašoma – pajausta ir išgyventa. Lankstūs, gyvi ir gerai įterpti dialogai, su saiku ir net šykščiai duota gamtos fono ir kitų literatūrinių puošmenų. Kai kurie posakiai ir net būdingos gramatikos klaidos kelia įtarimą, kad veikalas buvo parašytas nelietuviškai arba bent nepakankamai ištaisytas.

Kaimo buitį vaizduojančių veikalų apžvalgą pradėsime Žvirgždės didele apysaka „Trys ūkininkai", paskirta Dr. Jono Staugaičio 70 metų amžiaus sukaktuvėms paminėti. Autorius pasakoja apie gerą pavyzdingą ūkininką Žiemį ir jo nerūpestingus apsileidėlius įpėdinius Matą ir Raulą Dūdas, kuriems Žiemys buvo patėvis. Apysakos pradžioje autorius padaro keistą ir nieku nepateisinamą įvykių chronologijos vingį: veikalą pradeda Žiemienės laidotuvėmis, dešimčiai metų praslinkus po Žiemio mirties, paskui staiga ir gana nesklandžiai grįžta į praeitį, pradeda smulkiai aprašinėti Žiemio piršimąsi jaunai dar tuomet našlei Dūdienei ir jau toliau nenutraukiamai pusę knygos skiria Žiemio ūkininkavimui, o antrą pusę Dūdų Raulo ir Mato liūdnai istorijai. Apysaka

blanki ir nevaizdinga. Aibes smulkmenų mes sužinome apie visus tuos žmones, bet mūsų vaizduotėje neatgyja nė vienas. Daug dalykų randame iš suvalkiečių ūkininkų buities, bet gyvai, meniškai suvoktos scenos, rodos, nė vienos. Vietomis skaitytoją pralinksmina nebent reto naivumo pavyzdžiai: antai, laidojant Žiemį, prabyla jo karstą vežusieji stoniniai bėriai „Paulius ir Graminis". Šitas arklių dialogas, kur jie tarp savęs nusiskundžia suskaudusiais nuo blogo pašaro pilvais, yra kažkas nepaprasta toje gedulingoje laidotuvių eisenoje... Kitoje vietoje vėl prakalba svirtis, krosnis, sena ieva prie kelio – ir tai visai paprastose aplinkybėse, be jokios fantastikos ir mistikos. Kad ne šitos visai jau nevykusios puošmenos, „Trys ūkininkai" būtų galima laikyti sklandžiai parašyta biografija be pretenzijų į meniškumą.

Kazio Jankausko romaną „Vieškelyje plytų vežimai" išleido Mokytojų knygynas „Rinktinių raštų" serijoj ir reklaminiam skelbime apibūdino, kad tai esąs romanas „iš mūsų atsistatančio, atbundančio kaimo". Kaip paprastai reklamos, taip ir ši skaitytoją apgauna. Jokio atsistatančio, atbundančio kaimo Kazio Jankausko knygoj mes nerandame, nes negi galima laikyti atsistatymu ir atbudimu pavėluotą, nenoromis vykdomą kėlimąsi į viensėdžius, autoriaus labai šykščiai pavaizduotą. Priešingai, Kazio Jankausko piešiamas kaimas yra toks atsilikęs, tamsus ir susnūdęs, kokių maža Lietuvoje beliko. Jo gyventojai yra toki girtuokliai, mušeikos ir apsileidėliai, kad net nyku darosi apie tai skaitant. Visos autoriaus simpatijos, deja, šito kaimo pusėje. Materialiam ir moraliam skurdui pateisinti romano autorius, tiesa, randa tariamą priežastį: mat prie kaimo jaunas lietuvis spekuliantas Plėtra įsisteigęs plytinę, o jo tėvas smuklę. Tad abudu ir išnaudoja kaimo žmones, čiulpdami iš jų sunkiai uždirbtus centus. Abu Plėtros parodyti stačiai neįtikėtinai pikti ir nedori žmonės. Greičiausiai

nė pats autorius netiki, kad jaunasis Plėtra būtų būdingas naujos pokarinės formacijos lietuvių pramonininkas. Kam gi tad juos šmeižti šitokiais į apibendrinimus linkstančiais pavyzdžiais? Jankausko romano fabulos metmenys yra toki: jaunas rašytojas, studentas Stasys atvyksta vasarą į gimtąjį kaimą, kur susitinka su mylima mergele Karile, dabar jau jaunojo Plėtros sužadėtine. Plėtrai nepavyksta nusikratyti konkurentu. Karilė, pasirodo, tebemyli Stasį, ir jiedu abu išvyksta savais keliais. Stasys – romano ašis ir visų autoriaus simpatijų objektas. Yra tai bent kiek simpatiškesnis personažas, taip pat kaip ir visas romanas, prisisunkęs hamsuninės nuotaikos. Stasys iš esmės simpatingas jaunuolis, bet aplinkybių, vargo, o dar labiau paties autoriaus savotiško nusiteikimo apgadintas: jis mėgsta pavalkatauti, pagirtauti, įtartinais būdais „skolintis" pinigų iš tokių pat vargšų kaip ir jis pats... Reikia vis dėlto pripažinti, kad romanas parašytas ne be talento, nors monotoniškai ir nuobodokai. Klaikus nihilizmas sklinda iš šios knygos. Nei autorius pats įkvepia kokią nors idėją savo skurdžiajam kaimui, nei vaizduojamąjį objektą tiek išryškina, kad jis savaime taptų idėjingas. Kaip Plėtros automobilis, taip ir romano „Vieškelyje plytų vežimai" autorius ties savo kaimu palieka tik „ilgą dulkių vėliavą".

Įdomią ir naują mūsų literatūroje temą – aprašyti dievdirbio gyvenimą – pasiėmė Kazys Boruta savo romanu „Mediniai stebuklai". Savo knygos prakalboje autorius įtikinėja skaitytoją, kad dievdirbis Vincas buvo didis meisteris, nuostabių kūrinių autorius ir kad būtų galėjęs varžytis su žymiausiais kūrybos galiūnais, jei būtų gimęs ne mūsų krašto pelkėse. Akylus skaitytojas, klausydamas toje prakalboje suposmuotų Vinco Dovinės liaupsinimų, vienur kitur tarsi nugirsta pašaipišką autoriaus toną, bet pradėjęs skaityti veikalą nusiteikia rimtai ir ima sekti Dovinės likimu nuo pat jo

gėdingos ir nelaimingos pradžios ligi skurdžios mirties pakelėje. Užverčiame rūpintojėliu papuoštą knygą ir nustebę klausiame: tai puikiųjų kūrinių, graudžiųjų Sopulingųjų, liūdnųjų smūtkelių didžiojo meisterio gyvenimas? Ne, turbūt pasijuokė Boruta iš savo Dovinės ir skaitytojo! Juoktis gal ir nesijuokė, bet jei norėjo tokio dievdirbio pavyzdy parodyti menininko sielos tragizmą, tai jam tas nepavyko. Boruta nesuprato savo Dovinės, o jo kūrinius, nors vadina gražiais vardais, knygos pabaigoje išniekino ir padarė kažkokio antireliginio farso priemone. Vincas Dovinė, kad išgyventų savo nelaimingą meilę ir rastų menininko pašaukimo kelią, turi pasidaryti paskutinis girtuoklis, valkata ir cinikas. Šituos jo žygius randame aprašytus labai plačiai, bet apie jo kūrybinį nusiteikimą, kuris juk turėjo kilti iš kitokių impulsų, autorius nieko nesako. Tiesa, komiškai nupasakoja, kaip Dovinė, rengdamasis dirbti šventą Jurgį, meldėsi, pasninkavo ir su velniais rungčiojos. To švento Jurgio istorija vėl farsas ir tai nelabai sąmojingas. Bet viską praneša pasakojimas apie Purviškių Stebuklingąją ir jos ašaras. Jei dar ankstyvesniuose skyriuose autorius laikėsi maždaug tikrovės galimybių ir tikėtinumo ribose, tai čia duoda valios prasimanymams ir visai nebūtiems dalykams. Taip pat ir savo Dovinei jis leidžia kvaršintis sunkiai įtikimais darbais: vienur drožinėti portretines statulėles, kitur spręsti jo protui nepasiekiamas menines problemas. Žiauriai nuskriaudė Boruta savo Dovinę: parodė jo kasdieninę menkystę, o iš dalies nuslėpė, iš dalies iškraipė jo menininko prigimtį. „Mediniai stebuklai" – veikalas nelygus, nesuderintas, nors parašytas gražiai, galima sakyti, net talentingai. Puikaus poezijų rinkinio „Eilės ir poemos" autorius prozoje šį kartą neištesėjo.

Mokytojų gyvenimas paskutiniais laikais duoda daug temų mūsų rašytojams. Jurgio Jankaus „Mokytojų palikimo" pirmoji dalis „Egzaminai" vaizduoja svarbų mokytojo gyvenimo mo-

mentą – išleidžiamuosius egzaminus. Tema atrodo sausa ir net banali, bet pasirodo, kad Jankus ją sudorojo geriau negu įmanoma. Egzaminų išgyvenimus ir įvykius autorius sugebėjo praplėsti, pagilinti ir suprasminti, įdėdamas į juos daug nuoširdumo, žmoniškumo ir vietomis išgaudamas net tragiškai nuskambančių gaidų. Tai skaitytina knyga, ypač pedagogams, kuriuos privers susimąstyti ir padaryti savo sąžinės apyskaitą. Iš „Egzaminų" atrodo, kad mokinio ir mokytojo pasaulis viens kitam labai svetimas ir priešingas.

Antras to paties autoriaus veikalas „Be krantų" nukelia mus į kaimo mokytojo darbo vietą ir su pirmuoju nieko bendra neturi. Šioje knygoje skaitytojas, ieškąs turinio, pasiges ryškesnio ir turiningesnio kaimo mokytojo gyvenimo ir darbo apibrėžimo, o ras apsčiai romantiškos meilės, svajingumo, autoanalizės, gamtos ir jau per daug sentimentalumo. Jankus rašo nuo savęs pirmuoju asmeniu lengvai, impresionistiškai, hamsuniškai. Turi gi mumyse pasisekimo šis didysis skandinavas! Tik kažin, ar jis tuo būtų patenkintas?

Su didesniu kriticizmu ir net kartumu kaimo mokytojo buities temą gvildena V. Žilionis „Būdviečių mokyklos" romane. Ne mokytojo darbas kelia autoriui juodų minčių ir karčių jausmų, bet to darbo administravimas, tam tikra auklėjimo politika ir mokytojo asmenybei bei jo įsitikinimams dedami varžtai. Dėl to romane publicistikos daugiau, negu meno veikalas gali suviršinti. Vienur kitur judinami klausimai nieko bendra neturi nei su veikalo tema, nei su jo beletristine medžiaga. Pasekant V. Žilionio rašymo metodu, būtų galima pririnkti devynias galybes visokių negerovių ir daug, ir teisingai išlieti tulžies ir ašarų, esant nuomonių skirtumui tarp vienos ir antros pusės. Bet kai nėra veikale nieko aiškiai konstruktyvaus, kai tų visokių negerovių

vartaliojimas nei padeda organizuoti beletristinę medžiagą, nei rasti kokią priimtiną išeitį, tai tokis kritikizmas atrodo vien įkyrus zurzimas. „Būdviečių mokykla" daro įspūdį fragmentinio, meniškai neapdoroto veikalo arba medžiagos rinkinio numatytam romanui.

Šią pereitų metų romanų apžvalgą baigsime K. Vinvos veikalu „Musele, greičiau", praskleidžiančiu šeimyninio mūsų miesčionijos gyvenimo balą. Stačiokiškas vyras, prašmatni, bet neištikima žmona, saldžialiežuvis suvedžiotojas, tuščias gyvenimas, išsigėrimai, vaišės, liežuvavimai, flirtai, kvailos pavyduliavimo scenos, – ak, kaip visa tai neįdomu tikrovėje ir dar neįdomiau K. Vinvos romane! Tai kažkoks kratinys be idėjos linkmės ir be formos. Turbūt gi autorius norėjo patiekti skaitytojui ne gyvenimo žaliavą, ir taip kiekvienam žinomą, bet sutvarkytą ir apdorotą viena ar kita linkme. K. Vinvos romanui stoka paprasčiausios literatūrinės technikos: sustingę, dirbtiniai, nesklandžiai įterpti dialogai, nesuderintas pasakojimas ir objektyvus vaizdavimas, paties autoriaus ir jo personažų samprotavimai, įvairūs stiliai ir dar tos „žvėriškos" kai kurių veikėjų pavardės! O ką gi kalbėti apie charakterius, apie psichologinių būsenų ir veiksmų motyvavimą! Taip pat ir idėjiniu atžvilgiu toks pat kratinys. Kame autoriaus ir jo kūrinio moralinis kriterijus? Kelčio šeima pairo, tai kas kaltas? Jis pats, jo žmona Muselė, Žvirblis, Jonaitis ar dar kas kitas? Kiekvieną iš jų autorius ir apkaltina, ir išteisina. Žodžiu, ir čia anarchija bei nihilizmas. Ne, šitokiomis knygomis nei literatūrai, nei visuomenei nepasitarnausime.

Savo apžvalgoje visas tas knygas vadinau patraukliu ir šiandien labai mėgstamu romano vardu. Bet ar tai romanai? Perverčiu dar sykį ir ieškau, kurgi juose charakterių raida, ar gili visa-

pusiška kurios nors charakterio apraiškos analizė, ar didelių aistrų bei konfliktų kova, ar platus epinis buities vaizdavimas, ar kokios socialinės žaizdos prasmingas praskleidimas, ar šiaip kokios kankinančios psichologinės bei moralinės problemos meniškas nušvietimas? Kur mūsų romanų toki asmenys – personažai, kurie ilgam laikui įstrigtų mūsų atmintyje, kurie mus sekiotų ar prisistatytų tam tikrose aplinkybėse, – kurie taptų bendrinamomis daugelio išgyventų minčių bei apraiškų sąvokomis? Kur formaliniai estetiniai uždaviniai? Nieko tokio ar beveik nieko mūsų „romanuose" nėra. Viskas smulku, pilka, kasdieniška kaip pati mūsų buitis – ne, dar smulkiau, pilkiau ir kasdieniškiau. Tai bent išryškinimas, sintezė ir realizmas! Mūsų romanai – tai ne plačios ir sraunios upės, bet, su mažomis išimtimis, seklios balos, kuriose knibžda menki smulkūs gyviai.

1939

1938 metų smulkioji beletristika

Dvylika autorių ir tiek pat knygų – štai apytikris pereitų metų smulkiosios mūsų beletristikos balansas. Mūsų sąlygomis skaičiai nemaži, ir jeigu kokybė atitiktų kiekybę, tai dėl tokio derliaus galėtume tik pasidžiaugti ir ateičiai palinkėti dar gausingesnio vaisiaus. Deja, ir čia kaip ir romano žanre mūsų kūryba yra linkusi plėstis horizontaline, lengvo ir seklaus pasiliejimo, ne vertikaline, sunkių pastangų ir polėkių kryptimi.

Neįmanoma apžvalginiame laikraščio straipsnyje supažindinti skaitytoją, ką ir kaip rašo kiekvienas iš tų dvylikos autorių, davusių po keliolika kartais labai skirtingo turinio dalykų. Kaimas, miestelėnai, inteligentai, darbininkai, ponai ir valkatos, – kasdienė buitis ir vidaus išgyvenimai, – objektyvusis realizmas, lyrinis nuotaikingumas ir filosofinė bei patriotinė didaktika, – visa tai gali būti be vargo surasta dvylikoj pernykščių smulkiosios beletristikos knygų.

Iš jų ryškiausiai išsiskiria Petro Cvirkos „Kasdienės istorijos". Cvirka – puikus žodžio meisteris, gerai jaučiąs jo spalvingumo bei vaizdingumo niuansus. Jo pasakojimas visuomet gyvas, vaizdavimas – reljefiškas. Skaitytoją jau nuo pirmų sakinių pagauna intensyvus, bet ir patrauklus jo judrios vaizduotės darbas. Cvirkos rašte nėra tuščių spragų, pilkų nuobodžių vietų. Jis gerai valdo ir gražiai derina du svarbiausius beletristinio rašymo būdus: pasakojimą nuo savęs ir objektyvų plastišką įvykio vaizdavimą. Cvirka supranta ir vykdo vyriausią smulkiųjų beletristinių žanrų dėsnį: glaustoje formoje ryškus tūris. Jeigu mes tenkintumės grynai forminiu bei stilistiniu literatūros kūrinio atžvilgiu, tai visą šią Petro Cvirkos knygą, išskyrus nebent „Vedybų istorijas", galėtume tik girti. Deja, mūsų entuziazmas rašytojui žymiai at-

vėsta, kai atkreipiame dėmesį į „Kasdienių istorijų" turinį. Nieko negalėtume prikišti tik „Tėvo", „Simano", „Devinto prakaito" ir „Vartiklio" novelėms. Bet kitose Cvirka pasakoja tokių vienas už kitą baisesnių dalykų, kad iš pradžių mus ima šiurpas ir baimė, o paskui – juokas. Antai „Uogelėj" skaitome apie žvėrišką sūnų, dėl gobšumo koneveikiantį mirštančią savo senutę motiną. „Šuliny" beširdis žentas užkala lentomis įvirtusį ten gyvą uošvį. „Didysis" tėvas Antanas moraliai kankina savo sūnų „mažąjį" Antaną. „Sąžinėj" buhalteris Tijūnėlis sielvartauja, kam jis, esant gerai progai, nepavogė įstaigos pinigų. „Broliuose" vienas brolis pasmaugia kitą, kad nereiktų dalintis ūkio. „Sienos" sargybos viršininkas šaltai ramiai nušauna įkyrėjusį žydelį ir tęsia nebaigtą anekdotą. „Vedybų istorijose" vienas vyras krosnies žnyplėmis nudaigoja žmoną dėl kvailų įtarimų, kitas tris žmonas vieną po kitos nuduria yla ir tik tada patenka į teisingumo rankas. Ir visa tai apibendrinta „Kasdienių istorijų" vardu!.. Knyga dedikuota Vincui Krėvei. Tačiau visa bedugnė skiria Cvirkos žmones-gyvulius, valdomus primityviausių impulsų, nuo Krėvės žmonių, nors ir skurdžiai gyvenančių, bet turinčių turtingą vidaus sielos pasaulį.

Gražių vidaus pasaulio kampelių parodo P. Orintaitė novelių rinkiny „Jurgučio pieva". Antraštinė novelė ir „Barboros rankos" bus geriausiai autorei pavykę dėl jų paprastumo bei natūralumo kaip temos, taip ir išraiškos. Šiaip Orintaitė vis dar mėgsta suktą, įmantrų vaizdą ir sakinį, kaip pav., „Velykinių azalijų" pradžia, mėgsta nuo savęs per daug aptarinėti, ieškoti niuansų, perkrauti dažus. Jos novelėse nėra nieko anekdotiško, tad ypatingai turėtų būti išryškinta psichologinė tiesa, vidaus išgyvenimas.

Anekdotą ir dėl to išviršinius įvykius bei situacijas mėgsta F. Neveravičius „Palaiminto juoko" rinkiny. Esama čia ir sva-

jingumo („Kliedėjimas", „Sveika Marija"), ir net egzotikos („Palaimintas juokas"), bet tai bene bus menkiausiai pavykę dalykai. Stipriausi rinkinio kūriniai – tai „S. O. S." ir „Anapus šiaudinės sienos". Pirmasis ryškiais dažais ir žiauriu realizmu vaizduoja vadinamųjų miesto padugnių ir elgetaujančių vaikų būtį, antrasis tokiu pat ryškumu ir paprastumu – išvaržyto ūkininko kraustymą. Tai vieni geresniųjų mūsų kritiškojo realizmo pavyzdžių. Galėtume pridėti dar ir „Eigulį Karką". Gaila tik, kad Neveravičius, turėdamas didelį žodžių lobyną, kas ypač matyti jo vertimuose, šiame rinkinyje nepasiekia sakinio lankstumo bei harmonijos, vietomis pasilieka sausokas ir abstraktus.

Jonas Marcinkevičius rinkinyje „Sidabriniai varpai" piešia daugiausia įvairių nusikaltėlių ir „buvusiųjų žmonių" skurdžią buitį. Šitose apysakose randame apsčiai melodramos ir sutirštintų dažų, o pasigendame psichologinės ir gyvenimiškos tiesos. Tai dažnai atsitinka dirbant panašiomis temomis. Bet Marcinkevičiaus knyga, nepaisant dar tūlų formos trūkumų, turi tą gera, kad žadina žmoguje humaniškumą, užuojautą ir paguodą gyvenimo nuskriaustiesiems. O literatūrai ir tai privalu. Antraštinė novelė trumpučiukė, bet graži ir prasminga.

Daug nepribrendusio žalumo jaučiama Stepo Zobarsko knygoje „Moters stiprybė". Tačiau jis turi tą gerą novelisto savumą, kad moka veiksmo eigą sudinaminti ir vesti ją tarp kolizijų ir priešingybių, duoti draminės įtampos. Gera tai, kad autorius pasakojimo eigai duoda kryptį, o ne tąso skaitytoją užrištomis akimis čia pirmyn, čia atgal.

Ignas Šeinius išsiskiria iš kitų savo autobiografinio pobūdžio knyga „Tėviškės padangėje". Į atsiminimus įterpta apysaka „Juzulis Ėglis" vaizduoja keletą epizodų iš kovų lietuvių savanorių su bolševikais. Apysakoje esama ir kinematografiškai „laimingų" sce-

nų ir mūšių, kas jaunimui skirtame skatinančio pobūdžio veikale gali būti visai pateisinama. Visa knyga parašyta lengvu grakščiu, tikrai šeinišku stilium ir dvelkia jam būdingo lengvo jumoro nuotaika.

Kazys Jankauskas apysakų ir novelių rinkinyje „Dulkini batai" daugiausia temų duoda iš geležinkeliečių gyvenimo ir pasilieka ištikimas savo įprastam impresionistiniam, hamsuniškam rašymo būdui. Jau ir tas vienas „hamsunizmas" rodo, kad Jankauskas gabumų turi, nes kuri nors žymesnė įtaka tegali pasireikšti tik talente. Jankauskas rašo gražiai, nuotaikingai ir vaizdžiai. Vietomis poetizuodamas, vietomis tyčia šiurkštokai „prozindamas", tačiau visur su tam tikra apsimestinio nerūpestingumo maniera. Visa tai ir sudaro jo literatūrinį „veidą", jo stilių ir jo raštų literatūrinę vertę. Siužetu Jankauskas mažiausia rūpinasi. Jis veria įvykius vieną prie kito, nepaisydamas vyriausio temos motyvo, pav., „Dovana". Antraštinė apysaka „Dulkini batai" užmuštinai nuobodi ir pretenzinga. Ar daug kas tesės perskaityti tuos begalinius monologus ir samprotavimus?

Gilią idėjinę prasmę savo knygai „Rudens melodijos" norėjo duoti St. Tamulaitis. Pastangos girtinos, bet šį kartą dar nepavykusios. Idėjų jo novelėse, tiesa, esama, tik joms įkūnyti medžiaga pasirinkta netinkama, negyvenimiška, sugalvota. Nei čia realus gyvenimas, nei tikrovės iliuziją duodąs darnus vaizduotės sukurtas pasaulis. Jeigu nėra nei vieno, nei kito, negali būti nė meno. Be to, St. Tamulaičio knygoje knibžda neskoningų, pūstų ir banalių posakių bei vaizdų. Neliteratūriškai skamba, kai autorius kreipiasi į savo personažus arba jiems patiems leidžia patetiškais žodžiais ir monologais reikšti savo mintis bei jausmus. Visa tai taip elementaru, kad autoriui patartina būti apdairesniam prieš duodant kitą savo knygą spausdinti.

Pagaliau du autoriai J. V. Narbutas ir Vl. Radziulis savo rinkiniuose – pirmas „Pažadėtoji žemė", antras „Neduosim savo žemės" – patiekė mums naujų temų, Vilniaus krašto gyvenimo vaizdų. Abiejose knygose randame daug žalios medžiagos, gerai, o vietomis ir įspūdingai pavaizduojančios Vilniaus krašto lietuvių būtį, bet dar nesuimtos į menišką literatūrinę formą. Vienur lyg ir būtų autobiografiniai atsiminimai, įspūdžiai, kitur – reportažas, dar kitur – lyriniai vaizdeliai. Mes suprantame, kad yra sunku rašyti apie aktualius, skaudamus, pačių patirtus ir iškentėtus dalykus. Dėl to ir šias dvi knygas priimame ne kaip kokius literatūrinius laimėjimus, bet kaip gyvus mūsų tautos patirtų skriaudų dokumentus, ne sausai užprotokoluotus, bet išgyventus ir krauju parašytus.

Mūsų smulkiosios beletristikos žanras vis dar tebėra labai palaidas. Autoriai jaučia reikalą savo kūrinius pavadinti kokiu nors bendrinamuoju vardu ir vadina vieni vaizdais, kiti novelėmis, apysakomis, pabiromis ar dar kitaip. Dažniausiai pretenduojama į novelę, literatūros istorijoje turinčią daugiausia pavyzdžių, o teorijoje – nagrinėjimų bei aptarimų. Novelė – tai klasiškas žanras, kurio dėsniai neleidžia autoriui blaškytis po visą gyvenimo plotą „ieškant medžiagos" ir tą medžiagą jaukti kaip pakliuvo. Mūsų smulkiosios beletristikos rašytojams, be abejo, reiktų orientuotis į novelę ir ją laikyti siektinu idealu. Bet kai skaitai šiandienines mūsų noveles, deja, įsitikini, kad jų autoriai turbūt nėra susipažinę nei su novelės pavyzdžiais, nei su jos teorija. Dažnai atsitinka, kad šiuo vardu krikštinama paprasčiausia, kasdieniškiausia gyvenimo iškarpa, kaimo buities scena, o tuo tarpu novelė, kaip tyčia, kasdieniškumo vengia. Neatitrūkdama nuo tikrovės, ji ieško ko nors naujo, nepaprasto, įspūdingo, ji vengia visokio nereikalingo balasto ir smulkaus buities vaizdavimo. Ryškumas tūryje ir formoje, veiksmo koncentruotumas, dramatinė įtampa, visuomet įdomi, o dažnai ir nelaukta pabaiga – štai kai kurie esminiai no-

velės nuostatai. Tačiau nėra prasmės rašyti apie tai laikraščio straipsnyje, nes kiekvienas, kam tai reikalinga, gali rasti visa tai kiekvienoje geresnėje literatūros teorijoje ir specialiuose veikaluose. Šių pastabų tikslas – paskatinti jaunus mūsų beletristus nepasikliauti vien savo talentu ir intuicija, bet susipažinti ir su literatūrinio meistriškumo reikalavimais.

1939

Motiejus Gustaitis
1927-1942

Gruodžio 23 d. sukanka 15 metų nuo kun. Motiejaus Gustaičio mirties. Gustaitis mirė Dzūkijos užkampy, Lazdijų miestely, kur buvo prisiglaudęs su Seinų gimnazija, Seinus lenkams okupavus. Pedagogo, mokytojo, jaunuomenės auklėtojo darbą kun. Gustaitis pradėjo dirbti Marijampolės gimnazijoj 1904 metais. Čia jis gavo dėstyti tikybą lietuvių kalba, tad turėjo progos suspiesti lietuvius mokinius ir pamažu žadinti bei stiprinti jų tautinę sąmonę. Visą tolimesnį savo gyvenimą ligi pat mirties kun. Gustaitis jau nebesiskyrė su jaunimu. Prieš Didįjį karą jis direktoriavo Marijampolės „Žiburio" mergaičių progimnazijoj; prieš pat karą, spėjęs suvažinėti į Ameriką, užmezgė ryšius su tenykščio jaunimo Vyčių organizacija, karo vargus vargo su „Žiburio" gimnazija Jaroslavlio mieste Rusijoj, o po karo vėl švietė, auklėjo Dzūkų jaunimą. Tas darbas, matyt, buvo meilesnis jo širdžiai, nes dėl jo atsisakė profesoriauti Lietuvos Universitete, nors buvo kviečiamas dėstyti literatūrą Teol. Filosofijos fakultete.

Daug nusipelnęs jaunosios mūsų inteligentijos auklėjimo darbe, Motiejus Gustaitis turi žymią vietą ir lietuvių literatūros istorijoj. Iš senesniosios kartos mūsų poetų, pradėjusių rašyti dar draudžiamojoj gadynėj, jis buvo įsigijęs geriausią literatūrinį išmokslinimą. Juk ir filosofijos daktaro laipsnį jis gavo už literatūrinę disertaciją apie orientalinius elementus Adomo Mickevičiaus „Krymo sonetuose". Literatūros studijas jis tęsė ir toliau. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais jis ypatingai buvo pamėgęs Romos klasikus ir nemaža išvertė lietuviškai iš Vergilijaus, Ovidijaus, Horacijaus ir kitų. Jis pirmas supažindino mus ir su M. Sarbievijum, XVII a. klasiku, skambiomis lotyniškomis eilėmis apdainavusiu Lietuvos gamtą.

Norėdami apibūdinti Motiejų Gustaitį kaip poetą ir susidaryti bent apytikrę nuomonę apie jo kūrybą, turime bent trumpai atsakyti į klausimą, ką mes vadiname poetu ir ko ieškome jo veikaluose. Kalbant apie Gustaitį, šis klausimas yra ypatingai svarbus, nes daug kam jo eilėraščiai atrodo šiurkštūs, sausi, sugalvoti, kaltiniai. Tačiau klaidinga būtų manyti, kad poetas yra tik tas, kas sugeba sklandžiai eiliuoti, o jo kūryba – tai vien tik žavi, skambi daina, jausmingumas, žaismingi fantazijos polėkiai arba estetinė svajonė, pasak kai kurių teoretikų. Ne, poetas yra dar ir tas, kuris giliai įžvelgia į būtį, į gyvenimą, į žmogaus sielą, kuris savo jausmu ir protu apima daugelį žmogų varginančių klausimų ir savo kūryba mus pačius padaro savo išgyvenimų dalyviais, praturtina mūsų dvasią, priverčia mus susimąstyti ir ko nors geresnio, ko nors amžinesnio pasiilgti. Poetas yra ne tik dainius, bet ir pranašas, ir mokytojas, ir teisėjas, nors jis moko be pamokslų ir teisia be kodeksų. Jis savo idealo šviesoj rodo save patį, rodo žmogų, rodo visą būtį, praskleisdamas gilesnę mūsų gyvenimo prasmę. Susimąstymas turi tokių pat teisių poezijoj kaip ir jausmingumas bei fantazijos žaismas.

Motiejus Gustaitis štai ir yra toks susimąstymo poetas, vedąs mus į aukštybes, į moralinio gėrio sritis, į rūsčius asketiško savęs išsižadėjimo žygius. Ir jeigu mes mokėsime pro šiurkštoką Gustaičio eilėraščių formą, pro keistus žodžius, pro menkus rimus pasekti jo išgyvenimu, jo mintim, tai pamatysime, kad jis yra originalus ir gilus poetas, – naujų mūsų literatūroje kelių ieškotojas.

Gustaitis, poetas idealistas, gyvenimo prasmės ir tikslo ieško anapus kasdienybės, anapus visų laikinųjų reikalų. Atitrūkimo ir pakilimo nuo žemės temą jis kartoja keleriopais variantais, kuriems pavaizduoti štai trejetas posmų.

1. Kaip skaistus grožybės dangus!
Nūn širdžiai sakyte kas sako:
Ant žemės gyvenimo tako
Negal sau pakakti žmogus.

2. Ir stebiuos, manyt pagavęs,
Jog pasaulį apkeliavęs,
Žemės purvo neliečiau –
Tik ant kalnų, ant aukštųjų,
Ant viršūnių jų baltųjų
Parymojau, pamąsčiau.

3. Ir kas man ta žemė? jos išsižadėjau.
Ir kas man tie žmonės, kuriuos pamylėjau?
Aš numiriau jiems.
Tavy, Sutvėrėjau, gyvenimas mano
Banguoja, kaip srovė plataus okeano,
Nutolus žmonėms.

Tačiau, smerkdamas žemę ir jos išsižadėdamas, poetas nesmerkia žmogaus. Priešingai, žemės išsižadėjimas, einant Gustaičio mintim, yra žmoniškumo ugdymo ir kūrybos vyriausia, o gal ir būtiniausia sąlyga. Parabolėj-prilyginime apie turtuolį ir jo sodininką dainių Gustaitis žemės gėrybių paneigimą taip sieja su kūryba: turtuolis turėjo sodininką dainių. Turtuolis būdavęs visados liūdnas, o sodininkas – visados linksmas ir vis dainuodavęs. Tuomet turtuolis apipila sodininką turtais ir atleidžia nuo darbo. Šis dainuot jau daugiau nesugeba. Po kiek laiko sodininkas išsižada turtų ir sako savo viešpačiui: imki sau auksą atgal ir sidabrą, tik mano dainas grąžinki.

Ta pati mintis, tik dar labiau paryškinta, yra įkvėpusi Gustaičiui ir du didesniuosius kūrinius: poemą „Meilė" ir oratoriją „Au-

reolė". Čia jau nebe žemės gėrybių, bet pačios gyvybės išsižadama dėl aukštesnio gėrio.

Smerkdamas žemę kaip visokio ribotumo, negalios ir nuodėmės pradą, Gustaitis yra giliai įaugęs į savo gimtąją žemę – Tėvynę. Patriotinė jo lyrika, turininga ir gausi, palyginus su visu ne per dideliu jo kūrybos palikimu, yra kilusi iš susirūpinimo savo tautos likimu, iš savo krašto ir žmonių meilės. Jo patriotinėj lyrikoj randa išraišką ir pirmosios sąmonėjančios Lietuvos viltys, ir po 1905 metų pasireiškęs veržimasis į kūrybą bei laisvę, ir Didžiojo karo nelaimės, ir nepriklausomoj Lietuvoj kilusios tautinės kultūros problemos, ir net greit praeinamos politinio bei visuomeninio gyvenimo aktualijos.

Tėvynė jam buvo nebe smerkiamoji žemė, kurios išsižadėjo, bet tvirta atrama ir pakopa siekti aukštųjų būties idealų.

1942

Už ką mes mylime A. Vienuolį

Visi literatūros draugai šiomis dienomis bendrauja su rašytoju A. Vienuoliu. Vieni varto skaito jo raštus, kiti prisimena jo pirmųjų kūrinių kadaise sukeltus įspūdžius, dar kiti džiaugiasi turėję progos pažinti jį patį, su juo draugauti, patirti jo tauraus, paprasto, lietuviško būdo žavesį. Prisiminus Vienuolio raštus, nesunku atsakyti į klausimą, už ką Lietuvos žmonės taip pamilo šį rašytoją. Pamilo pirmiausia už tai, kad ir jis pats myli juos kaip savo brolius, myli jų ir savo tėvynę su jos praeitimi ir dabartimi, su jos apsiniaukusiu ir giedru dangumi, su visa jos gražia gamta.

Skaitytojas gerai atsimena, kaip plačiai ir įvairiai Vienuolis atvaizdavo Lietuvos žmones nuo narsių kariautojų prieš kryžiuočius Mindaugo ir Vytauto laikais ligi Tarybų Lietuvos valstiečių. Dar niekas nėra sustatęs Vienuolio personažų galerijos. Ji būtų labai turtinga ir įvairi. Rastume čia visokių: jaunų ir senų, sveikų ir luošų, išmintingų ir kvailokų, gerų ir nedorų, vargšų ir turtuolių, žodžiu – visokių. Akyliau įsižiūrėję į Vienuolio personažų galeriją pamatysime, kad jis Lietuvos žmonių anaiptol neidealizuoja, bet ir nešmeižia. Rasime Vienuolio kūriniuose personažų, kuriuos mes rūsčiai smerksime kartu su autorium, rasime paveikslų, nutapytų niūriomis spalvomis, bet niekur nerasime beprošvaistinės dumblynės, nerasime liaudį ir tautą apibendrinančio niekšų ir degeneratų kolektyvo, dėl kurio mums būtų gėda prisipažinti, kad ir mes esame to paties kamieno atžalos. Skaitydami Vienuolį, jaučiame, kad jo rodomos žaizdos yra užgydomos, o priešdienio sutemos nėra tokios tirštos, kad jų ilgainiui neperskrostų patekančios saulės spindulys. Šiuo atžvilgiu Vienuolis garbingai tęsia didžiųjų lietuvių literatūros korifėjų – Donelaičio ir Žemaitės – tradicijas. Toks tai ir būtų teisingas kiekvieno rašytojo kelias.

Kad Vienuolis puikiai pažįsta Lietuvos kraštą ir jo gamtą, žino kiekvienas jo skaitytojas. Puikiai jis sugeba tą gamtą ir atvaizduoti. Jo gamtovaizdžiai sudaro puikiausią jo dailiosios prozos puošmeną. Tačiau Vienuolio peizažas nėra vien išviršinė šiaip sau prisegta kūrinio puošmena. Peizažas dažniausiai yra neatskiriamai suaugęs su personažo charakteriu, su jo išgyvenimu. Dar daugiau, gamtovaizdis kartais pasirodo lemtingai susijęs su svarbiu žmogaus gyvenimo posūkiu, su pačios gyvybės išlikimu. Ypač įdomu pasekti, kaip gimtojo krašto gamta paveikia moraliai ir fiziškai apluošintus žmones, kurie, svetur išeikvoję sveikatą ir gabumus, grįžta į tėvynę nuraminti sielos nerimasties ir ilgesio. Visi Vienuolio gamtovaizdžiai yra gyvi, nuotaikingi, sukurti su nuostabiu įžvalgumu ir įsijautimu. Jo vaizdai pasižymi plastiškumu. Jie skamba, juda, kvėpuoja gamtos gyvenimu. Šiuo atžvilgiu A. Vienuolis – tikras „Anykščių šilelio" autoriaus giminaitis, su kuriuo, kaip žinome, sieja jį ir kraujo giminystė.

A. Vienuolis nusipelnė skaitytojų meilę ir kaip puikus pasakotojas ir geras stilistas, rašąs gražia, turtinga, liaudiška lietuvių kalba. Literatūros draugams patikdavo, kad Vienuolis nuo pat pirmųjų kūrinių vengė visokių formalinių stilistinių įmantrybių. Paprastumas ir aiškumas yra svarbiausios jo raštų savybės.

Aš pats Vienuolio kūrybą seku nuo to laiko, kada jo apsakymai pradėjo rodytis moksleivių laikrašty „Aušrinėje", dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Atsimenu, kokį triukšmą sukėlė anais laikais „Paskenduolė", kaip neteisingai ši puiki apysaka buvo vertinta kunigų žurnale „Vadove"[1]. Straipsnio autorius Meškus prikaišiojo Vienuoliui, kad jis nepažįstąs gyvenimo ir žmonių psichologijos![2] Šiandien matome, kaip panašūs kritikai klydo. „Paskenduolė" ir kiti Vienuolio ano meto kūriniai išlaikė griežčiausio kritiko – laiko – bandymą.

Kai ėmė rodytis A. Vienuolio raštai atskirais tomais[3], kiekvieno naujo tomo pasirodymas buvo didelis įvykis mūsų literatūriniame gyvenime. Didelis įvykis yra ir dabartinis jo raštų leidimas[4]. Mes, senieji Vienuolio raštų skaitytojai ir jo draugai, džiaugiamės, kad jis, sulaukęs tokio gražaus amžiaus, yra sveikas ir kūrybingas. Džiaugiasi ir visa Lietuva, kad jis jai duoda dar vis naujų kūrinių, kurie sušvyti vis naujomis jo talento savybėmis. Tegul jis duoda mums tokių kūrinių dar ilgus metus!

1957

Juozas Sakalas ir Dasaitis. *Padangėse*

(Iš literato laiškų)

Geroji mano Drauguže.

Maloniausia Kalėdų šventėms dovana, be abejo, buvo man Tamstos laiškas ir dviejų, dar pirmą kartą viešiau sutinkamų autorių, kaip Tamsta juokingai sakai, „dvynučių" poezijų „Padangėse" knygelės.

Džiaugiuosi, kad esi vis tokia uoli jaunos mūsų literatūros mylėtoja. O, kad taip Tamstos pavyzdžiu pasektų kuo gausiausias mūsų inteligentų būrys! Kad taip užsimegztų kuo artimiausių santykių tarp rašytojų ir skaitančios visuomenės, Tamsta pamatytum, kaip sparčiai išbujotų susikrovusieji pumpurai. Menas yra lepus augalas. Jisai tarpsta tik ten, kur jaučia, kad juo domisi pasiilgusios akys, šildo mylinčios širdys. Meno kūrėjas turi žinoti, kad jo išnešiotasai žodis kris ne į kurčią bedugnę, bet į skambų ruimą, kur jį kas nors išgirs ir kaip nors atsilieps. Meno kūrėjui geriau nors ir papeikimų klausyti, negu šaltą kapų tylą aplink save jausti.

Kadaise, atsimenu, Tamsta pati man nusiskųsdavai, kad mūsų literatūroje taip maža esą įdomių kūrinių. Dabar jau tokio priekaišto, žinau gerai, iš Tamstos nebeišgirsiu. Ir tai ne vien dėl to, kad paskutiniais keleriais metais mūsų literatūra iš tiesų praturtėjo, bet svarbiausia dėl to, kad pati į ją įsigyvenai, įgudai ją sekti ir ją pamylėjai.

Tamsta klausi mano nuomonės dėl minėtosios poezijų knygelės. Gaila, kad pati pasibranginai plačiau savąją išdėti, o dar labiau gaila, kad negalime kartu jos pavartyti, kaip tai ne kartą darydavova su kitais mūsų poetais. Tiesa, kad bendras išsitarimas būdavo teisingesnis. Jau vien girdėti Tamstą skaitant man daug padėdavo. Kiekvienas nemiklus išsireiškimas, neaistetinis posakis, varu pritrauktas rimas išsiskirdavo Tamstos balso virpėjime. Aš tikiu, kad taip būtų atsitikę ir „Padangėse" skaitant. Taigi čia nė nenurodinėsiu eiliavimo ir stiliaus ydų, kurias Tamsta pastebėjai, pav., kad ir rimuotose J. Sakalo[1] eilėse.

Kalbant apskritai apie šias eiles, pastebėčiau, kad jomis autoriaus dar labai mažai pasireikšta. Per maža jų ir yra. Tamstai patinka „Mano gėlės" (6 p.) ir „Rudens melodijos" (21 p.) – neką ir aš galėčiau joms prikišti. Tačiau man svarbiau pastebėti tai, kad Sakalo eilėse apsireiškia gan savas ritmo nujautimas. Be minėtųjų dviejų, Tamsta dar įsiskaityk į „Pranašą" (107 p.) ir daug silpnesnes „Jūrių bangas" (58 p.) ir pastebėk ypač galūnių ritmą.

Didžiausias ir bene rūpestingiausiai apdirbtas dalykėlis tai „Erelis". Tačiau tai yra, rodos, vienas pirmųjų jo rašinių. Pradžia liaudies motyvu labai graži. Toliau įspūdis silpnėja, ir pasigėrėjimas visai žūva. Žinoma, dėl per daug negudrios ir naivios alegorijos. Poetas dainuoja neva tai apie erelį, kuris jaučia, kalba ir veikia visai žmogiškai. Tokia alegorija, dažnai mėgiama pradedančių eilininkų patosu reikšti savo jausmams, tinka turbūt vien pasakėčioms.

Tamsta visai nemini „Mirties melodijų". Nė aš jų neminėčiau: mudu abu per daug dar gyvenimą myliva. J. Sakalas taip pat jį myli. O tai matyti ne tiek iš jo gan prozaiškų pareiškimų, kiek iš to, kad „Mirties melodijose" jis mirties nė kiek neatjaučia: nei

tikro liūdesio, nei tragizmo, nei šiaip jau atatinkamo motyvui ūpo visai nerandame, o protu išspaustos refleksijos skamba gan šaltai ir mūsų maž nejaudina. Man netinka nei ištęstas kaip žarna „Žvilgių dialogas". Tokiais gudravimais poezijos nerašoma.

O štai dar kur gražūs gabalėliai:

Velyk būčiau dargios šiaurės uolą šaltąją pamilęs.
Kas man draustų ją lankyti, drauge būti.
Ar man speigas, ar man pūga, ar rudens naktis juodoji?
Nei man speigas, nei man pūga, nei rudens naktis juodoji.
Šiaurės vėju į ją skrisčia.
Mane audros palydėtų.
Prisiglausčia, apkabinčia ir liepsnojančią krūtinę nuraminčia.
Velyk būčia dargios šiaurės uolą šaltąją pamilęs. (6-7 p.)

Ir dar ta pačia lytimi: *O ir įsmigo jam į krūtinę trys balto plieno kalavijai. O ir ištriško trys kraujo srovės ir juodon žemėn trys nuriedėjo* (54 p.).

Tamsta pati pasiskaityk toliau. Tik prašau neskaityti paskutinės eilutės: *O minių minios jo mirtį pamatę, nežino ar juoktis ar verkti...*

Iš tiesų nelabasis įkvėpė Sakalą prikergti šią eilutę. Norėta, matyt, tragišku sarkazmu pabaigti, o išėjo kažkoks pusiau komiškas nesusipratimas.

Aš smagiai dar pasiskaičiau ir antikų rimtimi dvelkiantį „Stalą" (54 p.). O „Pasaka" (55 p.) galėjo būti kur kas geriau išvystyta kaip lyties, taip ir turinio žvilgsniu.

Bet labiausiai mano dėmesį atkreipė tai nuotrupos iš „Gyvybės pasaulio". O tai dėl to, kad jose bene pirmą sykį pajutau

gyvai plakančią J. Sakalo širdį ir jo kūrybos nors neaiškius dar horizontus. Aš čia nerašysiu Tamstai savo spėliojimų dėl tos kūrybos pobūdžio. Autorius dar per maža yra davęs. Jis ir pats lyg nežino dar, kame bus valdovas. „Jau jau, rodos, savo pasaulį pamatysiu. Apkabinsiu savo gilybių dvasią. Sava radęs, visa rasiu, visus pasaulius rasiu. Ir kaip galingas tarpukalnio vėjas pakilsiu žmonėms tiesos žodžio paskelbti." (115 p.) „Man reik budėt: nežinia, kuri valanda man bus išganymas. Nežinia, kuri .valanda man atvers tamsią pasaulio uždangą ir visa pamatysiu. Budėk! Akimirka gimdo karžygius. Akimirka plyksteli genijų mintys." (117 p.) Jam vaidenas ir socialinės problemos. Štai sukilusių vergų balsas: „Šiandien pasauly mes visi lygūs, mes visi žmonės, mes visi broliai. Kas prieš mus ranką išdrįs pakelti? Kas vergų pančius bandys uždėti? Kas atims mūsų brangiąją laisvę? Tam mūsų kerštas, tam prakeikimas, tam juodas kapas" (113 p.). O štai dar vienas pavyzdėlis:

Tu kūdikio akytėmis pasaulį pamatai. Atsiveria tau nematuota saulės karalystė. Vėjelis pūsteli ir sako: – Aš tau, ir saulė tau, ir žemė tau, ir dar tu visko nematai, kas tau. Duok man rankytę, apsikabink. Tave išnešiu ten, kur debesiai skrajoja. Iš ten tu visa pamatysi (119 p.).

Galėčiau Tamstai daug ištraukų patiekti įdomių ar tai minčia, ar tai ekspresija, tačiau geriau bus, jeigu pati į tas nuotrupas įsiskaitysi. Aš tik apskritai pažymėsiu, kad silpniausia laikau II „Miesto gatvėse", na, dar ir VII „Žmogaus dorybė". Šiaip jau visur jaučiama sielos jėga, geismas prasimušti į naujus ruimus (I. Pirmasis žodis, 111 p.), pasaulių slėpiniai patirti (III. Laukiamas rytas, IV. Jėgų eilė), švelnus savo pačio laimės sapnas (V. Keturioliktas pavasaris), pagaliau mistiškas ir didus Dievybės nujautimas (VI. Viešpaties giesmės):

Visi jėgos pasauliai – ne Tu.
Visi šviesos pasauliai – ne Tu.
Visų pasaulių meilė – ne Tu.
Visa Tavo didybėj nyksta.
Tavo keliai ne mum matuoti.
Tavo amžiai ne mum skaityti. (124 p.)

Sutiksi, Drauguže mano, kad tokios mintys yra vertos kilniausių dvasios pastangų. J. Sakalo pasistatytame uždaviny jos tampa ne vien poeto, bet ir filosofo kūrybos pradmenimis. Menui tai yra pavojinga. Ir Dieve duok, kad jaunas autorius to pavojaus išvengtų: kad jis kurtų savo pasaulį ne iš anksto sugraibytomis mintimis jį aprašinėdamas, bet gyva širdies intuicija jį atskleisdamas ir vaizdingomis poezijos lytimis mums patiekdamas.

Priėjęs prie dviejų Dasaičio[2] ciklų „Pavasario pasakos" (25-49 pp.) ir „Gyvybės aidai" (80-104 pp.), pamačiau, kad Tamstos pagalbos esu dar labiau reikalingas. Dasaitis „Padangėse" yra davęs per maža ir per vienoda, tat apsirikti nesunku. Be to, galimas daiktas, kad čia mudviejų nuomonės labiau skirsis: jaučiu, kad Dasaičiui Tamsta būsi palankesnė negu aš. Tiesa, kad jis turi poetingą sielą ir savyje gal yra labiau poetas negu jo draugas J. Sakalas. Jis gyvai jaučia grožį, jis akylas ir klusnus jo kuždesiams – jam žodžiai upeliu teka. Bet jis yra per daug pasyvus savo kūryboj – ir tai yra jo nelaimė. Tamsta atsimink, ką esu rašęs kadaise apie dailę, kaipo apie žmogaus kuriamąjį pasaulį *par excellence*. Iš daugelio šiame aptarime esamų išvadų yra ir ši, jog menininkas turi jaustis savo pasaulyje iš tiesų aukščiausias valdovas esąs. Jo karalystėj jam viskas siūlosi, per jojo sielą išsireikšti prašos. Bet jis teisia ir renkasi – ir ką pasirenka, atatinkama lytimi išreiškia. Lytis ap-

skritai, mene ir poezijoj yra svarbus daiktas. Be lyties nėra meno. Yra teoretikų, kurie sako, kad lytis tai viskas: yra ir tokių, kuriems lytis – tai niekai. Iš dviejų kraštutybių blogesnė yra antroji, ir tie, kurie mene neigia lytį, nežino patys, ką sako.

Kokia gi yra Dasaičio rašinių lytis? Tamsta pasakysi, kad jisai „laisvai" rašo, kaip ir pas mus ima bandyti vienas kitas, vadinasi, yra libristas, anot prancūzų. Bet ar tokį laisvą rašymą poezija pakenčia? Drauguže, aš esu giliausiai įsitikinęs, kad ne. Poezija sutinka reikštis tik ritmu gyvenančia lytimi, sutinka reikštis „baltomis eilėmis", sutinka net ir „eilėse prozoj" spindėti. Bet visa tai nėra laisvas rašymas. O labiausia „eilės prozoj", kurios yra pati eilių kvintesencija. Jos turi būti taip suglaustos, taip disciplinuotos ir sukurtos į tokią vienybę, kad spindėtų lyg tekintas deimantas. Ši vidaus vienybė ir vidaus ritmas yra siela visokios poezijos ir dailės. O ritmo ir vienybės ryšys yra kadencija, kurios reikšmę muzikoj Tamsta žinai geriau negu aš. Kame gi ritmas, kadencijos ir vienybė Dasaičio cikluose? Išskyrus keletą nuotrupų, pav., 7 ir 8 Pavasario pasakas, 15 ir 17 Gyvybės aidus, nei dalyse, nei visumoj aš neradau nei vidaus ritmo, nei vienybės. Rūpestingai keliskart skaičiau pirmąjį ciklą ir nei jausmų, nei minčių nesusekiau jo branduolio. Tik gavau įspūdžio, lyg kažin koks lunatikas su kažin kokia „ja" klajoja kaleidoskopiniuose gamtos vaizduose, kalba nepateisinamas šnekas, duodasi nešamas kiekvienos srovės, stabdomas kiekvienos minties ar jausmo, šaukiasi visokių sutinkamų dalykų ir taip ligi galo. Bet Tamsta gali pasakyti, kad visa tai ir šiaip gražu atskirais posakiais ir bendru neapribotumo svajingumu. Tiesa, atskirais posakiais ir vaizdais ir aš gėrėjausi, bet visuma, Drauguže, nuobodi, nuobodi. O tai svarbiausia. Aš tą pat kartoju: reikia kietos kūrėjo valios ir drąsios valdovo rankos, kuri teistų, smerktų ir rinktųsi. Be to, reikia įgudimo ir tech-

nikos valdyti lytį, ypač „laisvąją". Vargas tiems, kurie sekdami madą neįsigilina į prasmę kūrinių, tą madą įvedusių. Lytis juoba svarbu tokio būdo poetams kaip Dasaitis. Jeigu J. Sakalo temos jau pačios savaime degina mūsų širdis, tai švelni Dasaičio refleksija ir joj supinti vaizdai žavės mus tiktai suderinti, sukristalizuoti į atitinkamas lytis ir niuansus. Kitaip jo poezija pasiliks tik jam pačiam suprantama ir įdomi.

Baigiu, Geroji Drauguže. Ir štai paskutinis mano žodis. Dviejų autorių bandymai, turbūt dėl to vienose knygelėse kartu ir išleisti, jau rodo juodu skirtingų pobūdžių esant. Iš pirmųjų J. Sakalo bandymų matyti, kad jis nujaučia ritmo paslaptį ir poezijos lyties prasmę. Bet jis yra nerimstąs ieškotojas. Kad tik neperdegtų „užkeiktų" problemų sūkury. Dasaitis turi jautresnę sielą grynam grožiui. Kad tik jis rastų priemonių iš savęs išeiti ir tą grožį mums tinkamai patiekti.

1922

Jurgis Savickis. *Šventadienio sonetai*

Knygų vardas yra kaip ir prisistatymo kortelė, kurią nepažįstamas svečias, pirmą kartą atsilankydamas, mums įteikia. Iš jos paaiškėja svečio asmuo, ir gauname pirmo malonaus ar nemalonaus įspūdžio dėl svečio profesijos ar vardo. Knygų autoriai, norėdami, kad jų kūriniai jau iš anksto palenktų skaitytoją savo pusėn, paprastai stengiasi pristatyti juos gražiais, sumaniais vardais. Tokis elgimasis yra visai teisėtas, tik reikia, kad jis nebūtų apgaudinėjimas. Reikia, kad knygų vardas kaip nors atitiktų jų turinį.

Kūrinio pavadinimas nėra toks paprastas daiktas, kaip tai galėtų iš pradžių vienam kitam atrodyti. Atsižvelgdami į kūrybos procesą, pamatysime, kad kūrinio vardas dažnai yra pirmoji pačios kūrybos pradžia. Yra tai pati bendroji ir vaisingiausioji idėja, savaime iškilusi menininko sąmonėje. Ji neša savy visą kūrinio turinį ir savo vardu tinkamiausiai jį apibendrina. Tačiau yra pavadinimų, kurie stovi kūrybos proceso pabaigoje. Menininkas kuria ne iš anksto nušvitusios idėjos šviesoje, ne suskambėjusio obalsio ar paregėto vaizdo vedamas, bet kuria bendru savo dvasios impulsu, kas akimirksnį skeldamas naujas kibirkštis ir pindamas naujus posmus. Pirmame atsitikime menininkas kiekviename kūrybos momente turi sąmonėje visą savo kūrinį kartu, antrame – turi tik tą vieną dalelę, kurią šiuo momentu gyvena. Juomi paseks kita jai gimininga, bet kokia – nežinia. Ir kur, ir koks bus jų galas, taip pat nežinia. Taip kuriami stansai, bevardės elegijos, fantazijos, *rêveries*[1]. Menininkas ieško joms vardo, sintetina, bet tai ne visuomet jam pavyksta. Dar sunkiau duoti vardas visoms knygoms, kur jau ne vienas, bet keli ar keliolika kūrinių, parašytų įvairiu metu, įvairia nuotaika ir įvairiu turiniu, turi būti sujungta bendru ryšiu. Čia net ir toki platūs ir aiškūs kaip laiko apibendrinimai dažnai pasirodo netikslūs. Gražu, kai, pav., jaunas Maironis savo lyrikas kadaise pavadino „Pavasario balsais" arba senas Jakštas „Rudens aidais". Bet kaip „Pavasario balsuose" ne vienas ūkanotų senatvės šešėlių slankioja, taip ir „Rudens aiduose" ne viskas rudens ūpu skamba. Kalbant apie eilėraščius, reikia turėti didelį jų išteklių sudaryti visai knygai ir sumegzti vienu tinkamu vardu. Visa kelių ar keliolikos metų kūryba vargu ar duosis surišti bent kokiu bendru ryšiu. Gal dėl to vienas kitas ėmė savo kūrinius „Raštais" leisti, žinoma, nevykusiai, kaip jau buvo ne kartą pastebėta.

Išgirdęs, kad Jurgis Savickis išleido „Šventadienio sonetus", ėmiau vienas sau spėlioti, kas tai būtų per kūriniai. „Šventadienio"... reiškia kažkas kilnu ar bent šviesu, giedra, ramu, poilsiu dvelkia. „Sonetai?" Pažindamas šiek tiek p. Savickį, išsyk, tiesa, paabejojau, ar jis bus parašęs tikrų sonetų – 14 eilučių, dviem rimais ir kitomis griežtomis jų taisyklėmis. Tokių, rodos, niekas lietuviškai dar nėra rašęs – yra tik pseudosonetų. Vis dėlto, manau, bus tai kaip ir „sonetai prozoje", trumpi lyriniai kūrinėliai, labai griežta vidaus lytimi, užbaigti, nutekinti. Po kurio laiko gavau knygas ir kaipgi nustebau, pamatęs, kad tai ne sonetai ir ne eilės prozoje, bet vaizdai-apsakymėliai įvairaus turinio ir dydžio. Perskaitęs knygas, pamačiau, kad nė šventadienio ūpo jose nesama. Tad ir šį kartą pristatomoji kortelė mane suvedžiojo. Kelis kartus taip pat suvedžiojo ir atskirų vaizdų vardai. Kas skaitys, pats įsitikins, kad, pav., „Sachara", „Užburtos jachtos", o ypač „Ad astra", neturi nieko bendra su tų vaizdų turiniu.

Jurgis Savickis – naujas rašytojas, rodos, pirmąkart plačiau pasirodo viešumoje. Dar netolimoje praeityje pas mus buvo įprasta pirmąjį naujo autoriaus pasirodymą sutikti palankiau, negu verti jo raštai. Šie gi būdavo vertinami visai savotišku „pirmųjų bandymų" mastu: ar yra vilties, kad „kas nors iš jo išeis". Atsitikdavo ir taip, kad recenzentas ir skaitytojas vaduodavos dar niekingesne mintimi: ar „mūsiškis" tas naujas rašytojas?

Suprantama tad, kad tuomi padrąsintas vienas kitas jaunųjų į „pirmuosius bandymus" dėdavo ir visai be vertės menkniekių, o skaitytojai susidarė nuomonę, kad pirmame naujo autoriaus leidiny iš viso neverta esą nieko gera ieškoti.

Kas taip manytų ir apie Jurgio Savickio „Šventadienio sonetus", didžiai suklystų. J. Savickis jau pirmomis savo knygomis įeina į mūsų raštiją kaipo įdomus rašytojas.

Bet kas tai reiškia būti įdomiam literatūros mene? Jei sakoma „įdomi apysaka arba drama" dėl to, kad sudomina skaitytoją avantiūromis, intrigomis arba gudriai supainiotu ir išpainiotu veiksmu, tai tokis įdomumas dar nebus artistinis estetinis įdomumas, o geriausiu atveju bus pirmasis jo laipsnis. Juk ir kriminaliniai detektyvų romanai įdomūs. Geriau, jeigu beletristikoj įstengta praskleisti vidujinis ten vaizduojamų žmonių gyvenimas, sudominta jų psichologija ir parodyta tie paslėpti veiksniai, kurie suka, painioja ir išpainioja regimojo gyvenimo įvykius. Tai bus antrasis estetinio įdomumo laipsnis. Bet jei sakoma, kad poezija, pav.: lyrika, įdomi, tai čia jau bus aukščiau siekta. Poetas, būdamas laisvas savo kūrinyje nuo viršutinių kasdienio mūsų gyvenimo lyčių vaizdavimo, gali mus sudominti tik savo vidaus gyvenimu, savo sielos santykiavimu su jį apsupančiu pasauliu: kaip tas pasaulis atsispindi menininko vaizduotėje, kaip atsiliepia į tai pats menininkas ir kokios bus jo veiksmo išdavos. Tokio santykiavimo privalu ieškoti kiekviename meno kūrinyje, nes iš čia kyla estetinė menininko pasaulėžvalga, o taip pat ir jo stiliaus ypatybės.

„Šventadienio sonetų" siužetai savaime nėra labai įdomūs nei nauji. Mūsų dienų gyvenimas, pamuštas erotika, miesto skurdu ir mizerija. Be to, dar vienas kitas sodžiaus bruožas. Veiksmo ir intrigos nėra. Psichologijos daugiau, bet ji tik pačioje užuomazgoj. Įdomiausia „Vagis" ir „Ad astra". Silpniausia „Sachara" ir „Užburtos jachtos". Tačiau literatinės „Šventadienio sonetų" vertės ne čia reikia ieškoti. Įdomu juose tas santykiavimas, kuris pasireiškia tarp autoriaus asmenybės ir jo kūrinių medžiagos.

Jurgis Savickis – poetas. Tik jis nesireiškia tiesogiai, bet lyg ir tarpininkaujant gyvenimo atsitikimams ir vaizdams, juos pasakodamas ir piešdamas. Atpasakoti atsitikimas, atvaizduoti gyvenimo nuotrupa – tai jau beletristo darbas. Beletristas, vaizduoda-

mas gyvenimą, vaizduoja veiksmą, judesį, nuolatinį kitėjimą, nes ir pats gyvenimas yra judesys ir kitėjimas. Bet Savickis momentais gyvena. Pas jį, kaip minėjau, veiksmo dalelės, kurios ne vientisa srove plaukia, bet klojas kaip mozaikoj viena šalia kitos, greta ar atstu, tai šen, tai ten išmargintos kokiu nors fantastingu vaizdu arba lyrine prošvaista. Charakteringi tuo žvilgsniu „Komedijantai", „Didelė nuodėmė" ir dar „Kaukės".

Šiuose vaizduose atskiros nuotrupos taip atstu viena nuo kitos, kad pats veiksmas sunku sugauti. Aš neapsiimčiau nuosekliai atpasakoti „Didelės nuodėmės". Yra nė samprotavimu nepripildomų spragų ir „Kaukėse", pav., 72 pusl.

Tačiau tų spragų ir neaiškumų netenka gailėtis. Nes Savickio vaizdus negalima matuoti beletristikos mastu. Pasakysiu dar daugiau: ten, kur Savickis arčiausiai prieina prie paprastos beletristikos, yra silpniausias. Pavyzdys – „Užburtos jachtos". Perdėm neišlaikytas Kajetono Smilgos tipas, perdėm šlubuojanti jo ir „artistės" psichologija ir neįtikėtini, realiai žiūrint, jų santykiai. Silpnas beletristinis elementas ir „Sacharoje". Vaikas Mykoliukas ir jo klausimas, „kas ta meilė?", labai nenatūralūs. Daug geriau beletristikos žvilgsniu pavyko vaizdai „Ad astra", „Fleita" ir visos knygos įspūdingiausias „Vagis". Šiame paskutiniame elementarinio realizmo vaizdai net slegia savo žiaurumu: „Namon parvežtas vagis buvo pririštas grinčioje prie skersinio spyrio, veržiančio ingulusią sieną. Vienmarškinis, žado nustojęs. Virvės buvo giliai insipjovusios in bicepsus, galva nusvirusi, su pramuštu smilkiniu ir krauju užkrėkusiu ant grubių atlapių marškinių, rodančių jo geležinę krūtinę". O vaikas, „Šiaudą iš lovos ištraukęs, pasuoliu atsargiai prišliaužęs, badė vagiui šiaudu in nosę". „Vagis, atvertęs raudonas akis, pažiūrėjo kokliai po grinčią". „Vagies galva atšokinėjo in pasienį, o blauzdos buvo mušamos batų su pasagaitėmis". (25-26 p.)

Savickis, poetas, reiškiasi momentus vaizduodamas. Bet kaip? Ne šaltai, objektyviai juos atmušdamas, bet pirma susavindamas, per spalvuotas savo sielos prizmas praleisdamas. Jo siela gabi yra sugauti momento prasmei ir atatinkamu spinduliu jai nušviesti, bet ji neatsiliepia nei smerkimo, nei neapykantos, nei skausmo, nei jokiu kitu aistringu patosu. Pagrindinis jos motyvas – tai lengva ironija ir jumoras. Jumoro ypatybė, kad jo prizmoje maži daiktai mažėja, dideli didėja, lengvi gauna juokingumo, sunkūs tragizmo pobūdžio. Čia bene charakteringiausi bus „Koketė", „Komedijantai" ir „Fleita".

Kiekvienas meno kūrinys ne tik gyvenimo davinius apvelka tam tikru rūbu, ne tik apgaubia juos menininko sielos nuotaika, bet dar neša ir gausių atošvaistų ir naujai kilusių fantazijos vaizdų. Lygiai ir Savickio „Šventadienio sonetuose" beveik kiekvienas realybės prisilietimas skelia naują atobalsį arba naują vaizdą, arba tą patį iškelia naujon plotmėn. Kitokio pobūdžio rašytojas visa tai sutušuotų ir prilaikytų bendram kūrinio fonui. Savickis gi, momentais gyvendamas, dėsto savo impresijas gretimai – ir išeina vaizdas pusiau realus, pusiau fantastinis, tačiau gyvas ir įdomus. Pavyzdys iš „Koketės": „Vėsioje seklyčioje liūdnas žmogus armoniką mėgino. Braškučiai ir balti dobiliukai stiebės prie jo per langą ir jam pritarė. Ties paskendusio rūmo saulingais vartais trys baltos panos paslaptingai šnekučiavos. Virš jų buvo pilkas dangus su mėlynais protarpiais". (9 p.) Arba šitai dar įdomesnis supynimas:

Mirė balta, jauna. Varpai gaudė upelio dugne, kur atsimušė balzgani debesys, ant kurių plaukė aniolai. Gluosnių pumpurai išsprogo, nors tai buvo ruduo. Žmonės taisėsi kulti ir medžioti kiškius; kunigas išrašė sau daugiau laikraščių žiemai praleisti, o moterys pirko „Zingers" vyrų rūbams sužiūrėti.

Sutriško ledai ir iš ledų išaugo neišpasakyto skaistumo žibuoklės iš ultramarinių sapfirų, neišpasakytai kvepiančios. („Didelė nuodėmė", 23 p.). Čia skaitytinas dar 31 pusl. („Sachara"). Norėčiau išrašyti ir visą „Tėvo" pradžią, bet per ilga. Tos ir kitos vietos, kur kryžiais pinasi laiko, erdvės, realybės ir fantazijos akimirksniai ir dalelės, man įdomiausios ir gražiausios. Jos liudija, kad Savickio stilius ir visa jo kūryba nėra maniera arba teorijos vaisius, bet turi psichologinio pagrindo. Šia kryptimi ji, rodos, ir turėtų reikštis.

Baigdamas dar noriu prikišti autoriui savotišką „Šventadienio sonetų" rašybą, nors, tiesa, dažnai nė nelengva atskirti, ar tai korektūros klaida, ar gramatikos nemokėjimas, ar savotiška taisyklė. Aš būčiau linkęs visus „savotiškumus" laikyti nežinojimu, kas, be abejo, rašytojui garbės nedaro.

1923

V. Stonis. *Ašarėlės.* Eilėraščiai

V. Stonis, pradėjęs rašinėti dar bene prieš karą į „Ateitį" ir „Draugiją", tuojau papirko savo skaitytojus skambia savo eilėraščių forma, lengvu stiliumi, geroka nuoširdumo ir dar didesne sentimentalumo doze. Prie tokio, reikia pridėti, elementaraus skambumo ir lengvumo buvo pripratinęs mūsų Maironis, – ir taip pripratinęs, kad dar ir šiandien kitokio stiliaus poezija daugeliui mėgėjų yra nesuprantama ir neprieinama. Nenuostabu tat, kad ir vienas kitas net daugiau ar mažiau talentingas poetas savo „karjeros" pradžioj pateko į Maironio įtaką. Ryškiausias tokių „maironistų" pavyzdys yra V. Stonis.

Didelė dauguma jo eilėraščių savo vidujine ir išviršine forma, stiliaus papuošalais, žodynu ir motyvais yra tikra Maironio kopi-

ja. Ir tik nedidelė V. Stonio kūrybos dalelė yra daugiau nuo Maironio nutolusi.

Maironio įtaka Stoniui taip aiški, kad daug įrodymų nė nereikalauja. Vis dėlto štai pora pavyzdžių, kame ji pasireiškia turiniu ir forma:

Maironis:

Išvydau ją, kad vakarinė
Žvaigždė skaisčiai danguos' mirgėjo,
O marių erdvė begalinė
Nuo pilno mėnesio tviskėjo.

Gamtos ramumas neramino
Jos iškentėjusios krūtinės;
Nuo žemės ašarų vadino
Sesutę žvaigždės sidabrinės.
...
Gražus regėjimas prapuolė,
Ir kraujas gyslose sustingo!..
O vis negal širdis – varguolė
Užmiršt jos veido stebuklingo.
(Pav. bals. 5 p.)

V. Stonis:

Gražių dainelių daug girdėjau
Tyliuoju vakaro laiku,
Bet kai į tolį jas lydėjau
Nebuvo liūdna, nė klaiku.
...
Bet dainužėlė nepamilo
Vargelį vargstančio žmogaus

Ir apsiverkusi pakilo
Į erdvę mėlyno dangaus.

Dausų platybėj ji pranyko,
Nutilo žodžiai ir gaida,
O man giliai sieloj paliko
Beribio ilgesio žaizda.
(Ašarėlės. 9 p.)

Matome, kad abiejų eilėraščių prasmė ir forma ta pati, nors Maironis išsireiškia alegoriniu „regėjimu", o Stonis mažiau alegorine „daina". Stonio eilėraštis išeina lyg ir suprozintas poetinės Maironio personifikacijos komentorius.

O štai dar viena paralelė:

Maironis:
Aš nežinau, graži sesute,
Ar šluostei ašaras varguos,
Kada mylėjai vien matutę
Ir sargą – angelą danguos.
...
Kitų dienų kita saulute
Tau užžavėjo akelės,
Ir užmiršai dabar, sesute,
Linksmąsias savo daineles.
...
Jų neapveiksi, neužspausi,
Gyvatos žengdama taku!
Tik valandoj karčioj paklausi,
Kodėl, Dievuliau, taip sunku?
(P. b. 59 p.)

Stonis:
Dainuok sesute lepūnėle –
Nevaržo niekas tau dainų:
Nebedainuosi, vargdienėle,
Kitų sulaukusi dienų!

Globoj močiutės sengalvėlės
Lig šiol laiminga gyvenai,
Tau berūpėjo vienos gėlės
Ir beviliojo vien sapnai.
...
Bet greit likimas mūsų mainos,
Pakeisdams dieną naktimi...
Nūnai dar skamba tavo dainos,
Rytoj... gal verksi nerami.
...
Ir ant gražių, žydrių akelių,
Kaip perlai ašaros mirgės,
O skausmą, kritus tau ant kelių,
Tik vien Dievulis teregės.
(Ašarėlės 35 p.)

Tokių panašių arba primenančių Maironį vietų „Ašarėlėse" yra labai daug, ir aš jų nebecituosiu.

Jeigu kas sakytų, kad gal Stonis, pasisavinęs viršutinį Maironio poezijos rūbą, gali juom apvilkti lygiai vertingus kūrinius, o net ir savo pačio visai individualinį santykiavimą su pasauliu, tai tokia nuomonė galėtų kilti tiktai dėl neišmanymo. „Ašarėlių" poezija faktinai neprilygsta Maironiui, kaip matyti iš pirmiau sugretintų citatų. Tiesa, yra ir geresnių vietų, pav., „Gegužės lietus", 78 p. arba „Žiema", 93 p., bet tegu jie ir visai prilygs Maironiui, jie vis tiek bus mažiau vertingi, nes neoriginalūs. Kai dėl individualinio santy-

kiavimo su pasauliu, tai jeigu poetas iš tiesų savaip pergyvens gaunamus įspūdžius, jeigu jis mokės išsaugoti savo asmenybę, tai ir jo kūryba pasireikš tik jam atatinkamu stiliumi, o jo poezija turės savo dvasią, kuri išskirs jį iš kitų tarpo. Tada poetas ras ne tik savų motyvų, bet taip pat palyginimų, metaforų, poetinių figūrų. Stonio eilėse, deja, viso to nematyti, ir jo poezija yra tik antrų rankų darbas – *mimesis mimeseos.*

Kas dar Stonio poezijai duoda netikrumo žymių, tai nepaprastas stačiai jos sentimentalumas. Maironio poezijoje jau yra daug liūdesio ir ašarų, bet vis tai daugumoj dar gyvo jausmo tone. Jausmingoji Maironio lyrikos dalis atatiko iš prigimties jautrią Stonio sielą ir padėjo išbujoti ultrajausmingumui, kurs tuoj virto šablonu – sentimentalumu. Jau pirmasai rinkinio žodis – vardas „Ašarėlės" daro saldaus verksmingumo įspūdį. Ir verkia paskui gailiai, saldžiai, graudžiai, karčiai dainelė, širdelė, sesutė, girelė, dangus, Nemunas – viskas, ką tik poetas prakalbina savo „lyra":

Nešiau dainelę tau kaip turtą,
Kaip ašarėlę skaidrią, tyrą
Ir ją, giliai sieloj sukurtą,
Maniau dainuot, paėmęs lyrą...
Bet, Dieve mano, aš šiandieną
Radau ten stygą vienui vieną. (33 p.)

Tegu tik Stonis paieško, o tų stygų ras tikrai ir daugiau. Dabar gi iš tiesų jei ne ašaros, tai šiaip jau per didelis viso ko sujausminimas ir sumeilinimas neleidžia jam pastebėti ryškių ir įvairių gyvenimo bruožų ir taip pat ryškiai ir įvairiai į juos atsiliepti. Net „kanonadai gaudžiant" karo baisenybių akivaizdoj jis šaukias tik kai kokio sentimentalinio pietizmo:

Tiktai viena, vai viena nūnai begaliu
Padaryti ramus ir drąsus:
Nesiskųsdamas savo skaudžiu vargeliu,
Į Golgotą nueiti siauru takeliu
Ir maldaut už save... už visus... (17 p.)

Toki dar „Mūšio lauke" 41 p. ir nors kitokio turinio „Audėja" 69 p., neminint mažiau reikšmingų.

Charakteringa, kaip Stonio maironizme pasireiškia erotiniai motyvai, amžinas dviejų lyčių prie viena kitos linkimas. Retas kuris poetas nėra ėmęs erotinių temų, o kadangi jos liečia giliausias žmogaus buities ir instinkto šaknis ir kartu aukščiausias dorines vertenybes, tai čia ir yra plačiausia sritis pasireikšti kūrėjo individualybei ir įvairioms jos savybėms.

Čia ne vieta nagrinėti šiuo atžvilgiu Maironio poeziją. Tik trumpai pastebėsiu, kad Stonis nė šiuo atveju savo asmenybės nepareiškė. Jojo erotinių, jei taip galima pavadinti, eilėraščių objektas – ne gyva moteriškė – mergelė, bet kažkokia be lyties ir be kraujo „sesutė – graži, kaip deivė, daili, kaip nendrė pajūry, ir kaip rytmečio saulutė".

Tau žydrios akys, kai mėlynė
Blaivai nušvitusio dangaus,
Skruostai – aušrelė vakarinė,
Mina – dievaitės ne žmogaus. (29 p.)

Ji taip pat kuklumo ir dorybių pavyzdys:

Bet už žydrių akių gilybę,
Už veidą skaistų lyg aušra,
Gražesnė tavo nekaltybė,
Kaip gailios ašaros tyra. (29 p.)

Ne kitoki nė jos veiksmai: laimėj jai berūpi vien gėlės, ją bevilioja vien sapnai; gi nelaimėj ji ilgisi, svajoja ir gailiai verkia arba liūdnas dainas dainuoja (34, 35, 69, 70 p.). Pačio poeto santykiai su ja daugiau negu platoniški. Jis ją visokeriopai užjaučia, jis jos gailisi, jis jai tik gėlelę nuraško „tylomis pasiketinęs prisegti prie krūtinės" – ir tai tik „su malda" ir tik dėl to, kad ji jį „atsimintų kaip tą gėlę" (105 p.). Poetas prašo, kad ji jo nemylėtų dėl to, kad

Mano vargo našta tik tave suvilios,
Ją paėmus krūtinė tik gelia.
...
Palytėjus stygas mano kanklių balsai
Tik pravirksta, lyg rudenio vėjas...
Ir prabilusio himno veltui beklausai, –
Jis tau širdį sužeis užžavėjęs. (107 p.)

Tokių „sesučių" gyvenime visai nėra, o tokių jausmų ir santykių tuo labiau. Visoj toj erotikoj mūs neužgauna nė vienas gyvas bruožas, kame justume kraujo pėdsaką. Tai net ne idealizavimas ir ne abstrakcija. Tai stačiai suklastota apgaulė. Ir anaiptol ne „amžinojo moteriškumo" simbolis arba alegorija. Nes kam tada „močiutės sengalvėlės" globa, „pajuosti rūtomis plaukai" (29 p.) ir įspėjimas, kad

... išnyks skruostų rausvumas
Lyg nuo šarmos plaukai nubals,
Akių ir šypsenos meilumas
Širdin jau niekam nebebels. (30 p.)

Alegorijų kitu atveju, tiesa, randame, bet tai jau nebe erotika, pav., Kankinė, 31 p. Simbolinės erotikos V. Stonis nepasieks, kol

jo poezijoj neprabils gyvas jausmas ir kol jis neišdrįs jį tokį pareikšti. Į simbolį kelias tik per gyvenimą. O kad simbolis jam nėra svetimas, rodo tokie eilėraščiai kaip „Niekados", 27 p., „Raitelis", 21 p., „Aras", 68 p. Čia jau Stonis nutolsta nuo Maironio.

„Raitely" aiški Mickevičiaus „Farys'o" įtaka, tačiau Stonis jį savaip pritaikė prie savo pergyvenimų; štai pabaigos posmas:

Prisiglaudęs į žirgą karštai,
Neramus aš beklūpau šaly...
Per anksti tu be žado kritai,
Mane vieną palikęs kely...
Liūdesys savo pasakas seka liūdnai,
Apkabinęs mane amžinai... (23 p.)

Čion dar reiktų įskaityti „Rudens godos", „Tolimieji gandai", „Saulei užtekėjus". Tiesa, dar ir šitie kūrinėliai yra graudingumo praskiesti, tačiau vis dėlto juose yra gyvybės krislų. O štai visai negyvų produkcijų pavyzdžiai: „Kankinė", „Plaštakė", „Berželis", „Narvely", „Žvaigždelė", „Žvaigždei nukritus", „Kelionėje". Yra dar visa eilė šiaip jau silpnų eilėraščių, kuriuos čia minėti būtų bergždžias darbas.

„Ašarėlėse" randame dar porą kūrinėlių, kur Stonis nutolsta nuo Maironio. Tai „Akmenėlis", 45 p. ir „Karo daina", 53 p. Šitie du eilėraščiu parašyti liaudies dainų stiliumi.

„Akmenėlis" Stoniui labai pavyko ir tai bene bus geriausias jo kūrinys. „Karo daina" silpna, taigi sunku pasakyti, ar Stoniui sektųsi apskritai tos rūšies kūryba. Aš pats nematau prasmės mėgdžioti liaudies dainas, nes tai irgi savo rūšies „pseudo".

Be sąmoningo liaudies dainų sekimo, kažin, ar Stonis „Akmenėly" nebus dar nesąmoningai pasekęs ir Liudo Giros „Milžinkapių dainą". Štai keli vieno ir kito posmai:

L. Gira:
Aukšti Pilėnų rūmai,
Marburgo dar aukštesni –
Oi tik Lietuvos jaunų bernelių
Narsumas dar didesnis.

Aštrus mūsiškių plienas,
Kryžiuočių dar aštresnis, –
Oi tik Lietuvos jaunų bernelių
Rankos užvis smarkesnės...
...
Ne saulelė taip leidos
Už aukštų kalnelių –
Ugnele švietė Mozūrų pilys,
Lietuvininkų užkurtos...

Ne putinai raudoni
Krauju slėny varvėjo –
Jauni broliukai anksti rytelį
Kryžiuočių kraują liejo...

Stonis:
Gražus aukštas berželis,
Gražesnis jovarėlis,
Užvis gražiausia rūtų daržely
Jaunutė lelijėlė.

Gražus tėvelio dvaras,
Svirnelis dar gražesnis,
Vai tik gražiausia jauna dukrelė
Prie senųjų tėvelių.
...
Ne gaisios pašvaistėlės
Rytuos rūsčiai sušvito, –
Rūsčiai paraudo pamotės veidas,
Akys žaibais liepsnojo.

Ne Nemunėliai plaukia,
Ne Dunojėliai šnera, –
Liejas upeliais rinskas vynelis
Ir gelsvasai midutis.

Matome, kad ritmika ir palyginimų būdas yra čia abiejų poetų visai tie patys. Tačiau V. Stonis ne žemiau stovi už L. Girą, ir iš viso jo „Akmenėlis" nenusileidžia „Milžinkapių dainai". Panašumas į L. Girą čia daug mažiau reiškia negu ten panašumai į Maironį dėl to, kad čia turima trečią veiksnį, nuo kurio abudu: ir Gira „Milžinkapių dainoj", ir Stonis „Akmenėly" yra lygiai priklausomi, – būtent liaudies dainas ir jų stilių. Ir niekas neįstengs įrodyti, kad V. Stonis pamėgdžiojo L. Girą, o ne tiesiog liaudies dainas, nes abiejų vartojamas ritmas ir palyginimo būdai yra ir liaudies dainose.

„Akmenėlis" ir „Karo daina", savaime suprantama, parašyta baltomis eilėmis. Šiaip jau visame rinkiny tik vienas vienintelis eilėraštis „Rudens godos" turi baltųjų eilių formą. Reiškia, V. Stonis, matyt, ypatingai brangina rimuotąjį eiliavimą. Reikia pripažinti, kad jo rimai yra skambūs ir ne tik iš vienodų gramatinių formų parinkti. Štai kad ir toks posmas:

Susimąstė plačios dausos
Ir maldų galiūno klausos
Gilios raunios amžinai...
Ar manai, drąsuoli, kilti?
Palydėk svajonę – viltį!
Cit!.. Tau pančiuose sparnai... (68 p.)

Toki rimai gerumo geri, tik kuris mūsų eilininkas jų nėra vartojęs? Iš tiesų mūsų poezijoj vis labiau pasireiškia rimų ubagystė. Tik 4 – vėjininkams jų žodynas leidžia dar naujų surasti. Šiaip jau vienas kitas, vengdamas nuvalkiotų, o naujų nerasdamas, tenkinasi pusrimiais arba rašo baltąsias eiles. Ir gerai daro. Rimai pritvankino poezijos orą. Net ir Maironio paskaičius baltąsias „Vasaros naktis" („Pav. b.", 1920 m. 21 p.), gaiviau pasidaro. Taip pat ir čia Stonio „Rudens godos" padvelkia gaivesne srove. Bet dar ir kitu atžvilgiu baltasis eiliavimas turi savo teigiamų pusių. Tai, būtent, kad jis apsaugoja poetą nuo mechaninio tų minčių priėmimo, kurias pakiša vienodai skambą ir rimui tinką žodžiai. Galimas daiktas, kad ir Stonis, pabandęs rašyti baltosiomis eilėmis, labiau praturtintų savo poeziją.

Kad V. Stonis turi talento, abejoti negalima. Tai įrodo net peiktina jam Maironio įtaka. Rašytojas visai be talento jokiai įtakai nebus jautrus, žinoma, nė savo nieko nesukurs. Šiame straipsny, norėdamas apibūdinti Stonio poeziją, aš nurodžiau tik charakteringąsias vietas, o jos ne visados yra tos pačios, kurios šiaip skaitytojui galėtų duoti didesnio pasigėrėjimo. Bet tai jau bus daugiau skonio reikalas, ir skaitytojas pats sau tokių gražių vietelių susiras.

Stonis gi privalėtų rimčiau į savo uždavinį pažiūrėti. Poezija rašoma ne pensionatėms ir ne filisteriams, kurių skonis

nustatytas à la „Stonet sizy golubaćek", bet literatūros menui, kur valdo ne vien estetizmo, bet ir pažangos dėsniai. Pirmiausia gi jis turėtų lig pat sielos gelmių įgyvendinti nusijautimą, kad savo kūrybinių emocijų ir pergyvenimų srity jis yra tiktai poetas ir daugiau niekas.

1924

Vinco Kudirkos jubiliejinis „Varpas"

Tokiu vardu išleistas keliolikos autorių straipsnių rinkinys paminėti Vinco Kudirkos 25 metų mirties sukaktuvėms. Kas tuos straipsnius redagavo, nepažymėta. Rinkinys turi daugiau biografinės reikšmės. Šiuo atžvilgiu įdomiausias doc. J. Tumo straipsnis, be to, nušviečiąs lenkų pozityvizmo įtaką Kudirkai. Jis išleistas dar atskira brošiūra. Gaila, kad jubiliejiniam „Varpe" per maža paliesta V. Kudirkos raštai ir kūryba, o tai būtų buvę daug svarbiau negu biografinės smulkmenos ir atsiminimai. Žymėtinas A. Rimkos bandymas „Vincas Kudirka savo raštuose". Skaitant Kudirką pravartu bus ir dr. K. Griniaus sudarytas „D-ro Vinco Kudirkos raštų žodynas", taip pat atskira brošiūra atspausdintas. Ne be to, kad d-ro K. Griniaus žodyne nekyšotų noro vienur kitur grybštelti „ne savo" žmonės. Tendencijos dar daugiau straipsniuose „Varpo" metų knygnešiai". Rinkinį puošia kelios fotografijos. Kas studijuos Kudirką, be šio „jubiliejinio „Varpo" neapsieis.

1924

Alfonso Nowaczyńskio *Karo Dievas*

Autorius savo knygelės pradžioje pažymi, kad „šis dalykas atsitiko bemaž žodis į žodį gruodžio 10 d. po pietų Varšuvoje, parteriniame kambaryje Nr. 4, viešbutyje „Hôtel d'Angleterre", Verbų gatvėje". Iš šito prierašo viena aišku, būtent, kad autorius nepretendavo duoti meno kūrinį, nes jokis iš gyvenimo nukopijuotas epizodas kūrybos požymių neturi. Tačiau istorinė Nowaczyńskio brošiūros vertė taip pat nekokia, nes posakiui, kad „dalykas atsitiko bemaž žodis į žodį", galime tikėti, bet galime ir netikėti. Jokių įrodymų nė dokumentų čia nerandame. Knygelė parašyta dialogais tarp Napoleono, jo palydovų, grafo Potockio ir viešbučio šeimininkų, kur Napoleonas, bėgdamas iš Rusijos, buvo sustojęs. Autoriaus tikslas buvo atvaizduoti šiuo epizodu lenkų ūpą dėl Napoleono žygio, jo pažiūrą į lenkus ir į Lenkijos atstatymą. Paguodos ir garbės lenkams iš to maža, bet vis dėlto brošiūra jiems įdomi, nes liečia svarbų jų istorijos momentą. O mums, lietuviams? Argi visa, kas užgauna lenko širdį, turi jau tuo patim ir mus jaudinti? Šių dienų lietuvis teigiamai neatsakys. Tad aš ir nerandu jokio motyvo, dėl kurio ši brošiūra būtų reikalinga versti į lietuvių kalbą. Tiesiogiai ji mus liečia nebent tiek, kad Napoleoną atvežė į Varšuvą Marijampolės paštininkas Mikuličius, o sukvailėjusio karžygio iš po Rosequillas vardas – Bartkus. Tiesa, jei Napoleonas būtų atstatęs Lenkiją, be abejo, ir Lietuvos likimas būtų pakitėjęs. Tačiau tai labai tolimas motyvas, o Lietuvos problema čia nepaliesta nė žodžiu. Mums, be abejojimo, būtų dar įdomu pats Napoleono asmuo. Ir šiuo žvilgsniu brošiūra mums šį tą duoda. Tik per maža. Politiniai motyvai ir dialogai nustelbia vienur kitur blykstelėjusį genijaus bruožą. Juoba kad į pabaigą Napoleonas ima

šnekėti jau aiškioj Potockių vyno įtakoj. Pasaulinėj literatūroj galima rasti ir įdomesnių epizodų iš Napoleono gyvenimo. Pav., kad ir Alfredo de Vigny aprašytą Napoleono su Pijum VII susitikimą[1]. Ten iš tiesų matai milžinų valios žaismą dėl pasaulio likimo. Perskaičius Nowaczyńskio „Karo Dievą", neblogai, tiesa, Al. J. išverstą, pamatai, kad įrašyti knygelės pradžioje devizai lieka ne visai pateisinti.

1924

A. Vienuolis. *Raštai,* III knyga

Šiuo savo raštų tomu A. Vienuolis bent kiek papildo neturtingą šių metų literatūros leidinių rinkinį. Duok Dieve, kad jis drauge papildytų taip pat negausų ir mūsų skaitytojų būrį! Atrodo, kad tai nėra tuščia svajonė. Juk A. Vienuolis tai ne J. Savickis su savo „Šventadienio sonetais", kurių mūsų skaitytojas neįstengia suvokti, ir ne koks nors naujoviškas šių dienų poetas futuristas, kuriam „suprasti" mūsų skaitytojas neturi jokios priemonės, juoba kad jis jos nė neieško. A. Vienuolis mūsų literatūroj eina Žemaitės, L. Pelėdos ir kitų realistų tradicijomis. A. Vienuolio stilius neslepia jokių prašmatnybių: temas, vaizdus, mintis, lygiai kaip ir savo rašto sakinius jis traukia vieną iš kito, logingai, dažnai net ir nenuginčinamuoju „kadangi" juos apginkluodamas: „Kadangi Gerulavičiai, peržengę slenkstį, nei vienas, nei antras nepagarbino Kristaus, tai pana Ulijona pagarbino už juos pati ir pati sau atsakė: „per amžių amžius. Amen" (174 p.)... „Kadangi Marytė čia pat norėjo pervystyti kūdikį, tai pana Ulijona paprašė ją už lentelinės pertvaros, kur stovėjo jos lova, stalas ir siuvamoji mašina" (175 p.). Šitokio

aiškaus „kadangiavimo" skaitytojas ras ypatingai ten, kur jaučiama autoriaus išsekimas, nuovargis ar paskuba.

A. Vienuolis stipriai stovi ant vadinamos realybės pagrindo. Jojo kūrybinėj sąmonėj pasaulio vaizdas neišsiskaido ir nesisintetina savotiškai susiderindamas, nei jis tampa simboliu kam nors „iš anapus" pateikti, nei jis reikalingas simbolio savo pačio esmei nušviesti. Jis tiek tereiškia, kiek reiškia patsai gyvenimas arba kiekviena jojo smulkmena atskirai. Bet ir šita reikšmė yra be galo didelė ir prasminga, ir verta meno kūriny gyventi.

A. Vienuolis, kaip ir kiekvienas rašytojas realistas, renka „gyvenimo dokumentus". Šitie „gyvenimo dokumentai" – tai visas margas pasaulis, visa jo įvairybė ir pats gyvas žmogus su savo dorybėmis, aistromis ir nuodėmėmis, toks, kokį jį mes pažįstame arba tariamės pažįstą. Bet svarbu, kad tas „dokumentas" būtų tikras, nesufalsifikuotas, kad žmogus būtų gyvas. Plačiame gyvenime ko nerasi? Arba kokių priešingybių žmogaus psichologija nesutalpina? Ir jeigu mes sakome, kad pav., romane tas ir tas veiksmas netikėtinas, tas ir tas charakteris netikras, tai sakome ne dėl to, kad realybėj panašiose aplinkybėse tokio veiksmo arba charakterio nebūtų, bet dėl to, kad autorius jį mums atvaizdavo negyvą, tariant, sufalsifikavo.

A. Vienuolis, eidamas mūsų prieškarinio realizmo linkme, vis dėlto turi būti mūsų ir šių dienų visuomenei artimas, nes jisai eina kartu su gyvenimu – duoda „dokumentų" iš mums artimos ir pažįstamos aplinkos. Jeigu mūsų recenzentai kada ne kada mėgsta bakstelti poetams, kad šie esą nutolę nuo tautos reikalų ir idealų, tai Vienuolio atveju tokis išsikalbinėjimas būtų visai be pagrindo. Visi beveik jo raštai semti iš Lietuvos gyvenimo ar bent artimai jį liečia. Šia prasme A. Vienuolis tuom labiau brangintinas, kad jis, be to, dar „tautiškai ir valstybiškai nusistatęs".

Trečiojo A. Vienuolio raštų tomo turinį sudaro trijų dalių romanas „Prieš dieną", apysaka „Vėžys" ir du vaizdeliai: „Karantine" ir „Prabočių keliais". Visi keturi – pokarinėmis mūsų gyvenimo temomis.

Romanas – mūsų literatūroj lyg dar ir svetimas žodis. Mes daugiau turėdavome „apysakų". Kada savo kūrinį pavadinti „romanu", o kada „apysaka", turbūt nė patys autoriai gerai nežino. „Romanas" būdavo lyg ir nepadoru, lyg ir nekuklu, o dažniausiai per drąsu: per maža intrigos, per maža meilės avantiūrų, o svarbiausia per maža užsimojimo, per maža gyvybės, per maža vidaus architektonikos, gi per daug ištižimo, per daug feljetoniško balasto. Eidamas mūsų literatūros tradicijomis, aš linkčiau ir A. Vienuolio „Prieš dieną" pavadinti „apysaka", nors ji ir paima apie du šimtu didelių plokščios chrestomatijos puslapių.

„Prieš dieną" – alegoriškas pavadinimas. Reiškia, kažkas darėsi saulės šviesai dar neišsklaidžius „nakties tamsybių", kada paprastai atliekami, kaip manoma, visoki bjaurūs darbai. Bet diena jau netoli, pirmieji jos spinduliai jau blaško tamsybės šešėlius, o ir patys tie šešėliai kažkoki beformiai klajokliai, iš vidaus savaime tirpstą. Pasekti, kaip tokis šešėlis švintančioj atmosferoj yra, išsisklaido ir nyksta – tema, verta literato susidomėjimo.

Svarbiausias Vienuolio romano asmuo Alfonsas Gerulavičius tai toks irstąs klajoklis šešėlis. Jis ir į jį panašūs nardė mūsų gyvenime vokiečių okupacijos metu ir brėkštant Lietuvos nepriklausomybės dienai. Kas nežino, koki tipai sėdėjo tada provincijoj valdžios vietose ir kaip jie plėšė vardan tų, kuriuos pats Gerulavičius girtame susijaudinime garbina: „O yra dar, tėte, Lietuvoj žmonių, kurių už jokius pinigus nepapirks! Yra! Yra! Dar neišgalvojo žmonės tokių pinigų, už kuriuos jie savo sąžinę parduotų! Ant jų, tėte, Lietuva tik ir laikos" (59 p.).

Deja, tokių žmonių „Prieš dieną" mes dar nematome. Užtat Alfonso Gerulavičiaus dvasia knibžda šimtais pavidalų. Kilo jisai iš visokiomis nedorybėmis pasižymėjusio sodžiaus ir buvo turtingiausio ūkininko sūnus. Ėjo į kunigus, bet į seminariją neišlaikęs, „išėjo šunims šėko pjauti". Tėvas jį iš namų pavarė, skurdo jis kurį laiką pajuokiamas, pagaliau visai išnyko iš apylinkės.

Karas vėl išsuko Alfonsą į paviršių. Pradeda jis savo karjerą okupacijos metu gimtinėj apylinkėj amtforšterio vertėju ir, kadangi turi gerą uoslelę, tai sekasi jam neblogai. Žlungant vokiečiams, jis stoja žmonių pusėn, išnyksta prie bolševikų ir vėl atsiranda, besikuriant savajai valdžiai. Dabar jau Alfonso karjera ima eiti valstybine kryptimi. Tiesa, aukščiau valsčiaus raštininko jis nekilo, bet sugebėjo visą valsčiaus valdžią paimti į savo rankas, nes viršaitis buvo bemokslis. Ir atsivėrė Alfonsui gausūs pelno šaltiniai: pasai, leidimai, liudijimai, mokesčiai, pastotės, rekvizicijos, padegėlių miškas – viskas jam tarnavo.

Alfonsas Gerulavičius greitai prakuto ir pralobo. Parsivežė iš Kauno „sekretorką" Mariją Jakovlevną ir, rodos, jau visai įsistiprino savo pozicijoj. Bet Alfonso viduj slepias ir jo pražūties pradai. Pabunda jo sąžinė – ir jis norėtų tapti doru žmogum. Skaisti, kaip jam rodės, kaimietė Marytė Gliaudelytė apipina jį meilės ir doro gyvenimo iliuzijomis. Iliuzijos greit dingsta, bet jau per vėlu. Alfonsas, aplinkybių verčiamas, turi vesti Gliaudelytę. Čia dar susipainioja stambi nepavykusi piniginė afera – ir Alfonsas, kerštingos „sekretorkos" įskųstas valdžiai, pasprunka už demarkacijos linijos ir atsiduria Vilniuj, pas lenkus.

Čia jam nesiseka. Skurdo spaudžiamas, sąžinės graužiamas, Alfonsas netenka dvasios pusiausvyros ir pamažu tampa desperatas-mistikas. Atsitinka, kad jis, kažkokios keistos nuotaikos pagautas, ištisomis valandomis tūno prieš Aušros Vartų paveiks-

lą. Atvažiavusi žmona su dukryte dar labiau pasunkina padėtį. Pagaliau, žmonos prikalbamas, jis likviduoja visus savo reikalus Vilniuj ir slapta vėl visi grįžta į lietuvių pusę.

Čia jie apsigyvena mažam miestely, akloj provincijoj, Aukštaičių gilumoj, tarp miškų ir kalnų, kur niekas apie juos nė girdėte negirdėjo. Įsteigia jie draugėj su davatka tretininke Ulijona pavyzdingą siuvyklą su mokinėmis ir bendrabučiu. Alfonso gyvenimas yra kaskart vis labiau. Liguistas jo pamaldumas ima virsti pamišimu. „Didesnę dienos dalį jis praleisdavo prie lopšiuko arba klūpodamas prieš Jėzaus Širdies altoriuką. Atsiklaupdavo jis, padėdavo ant rankų savo nuvargusią galvą ir taip išklūpodavo ilgas valandas" (178 p.). Eidamas pasivaikščioti, jis viešai kalbėdavo ražančių. Už tai vaikėzai praminė jį „davatkų vyskupu".

Kai Alfonso pamišimas prieina ligi to, kad jis Kalėdų naktį pamato stebuklą ir visai apserga, brolis parsiveža jį į tėviškę. Namiškiams be pinigų jis dabar nebereikalingas. Tą pačią pirmą tėviškėj naktį įsibrauna milicija ir Alfonsą Gerulavičių kartu su broliu, jo kai kurių prasikaltimų dalyviu, išveža kalėti. Brėkšta – ir priešdienio šešėliai nyksta.

Tokia tai šito romano centrinė ašis, apie kurią sukasi margas čia užgriebto gyvenimo ratas. Matome, kad jau pati Alfonso nuotykių istorija yra labai plati. O jojo vidaus pergyvenimų gama dar platesnė: nuo niekinamo sodžiaus „daraktoriaus" ligi gudraus kyšininko apgaviko ir vėl ligi pamišėlio, ir tai „religingo" pamišėlio – juk tai ne bet kokio psichologinio romano turinys! Kad tokis tipas gali būti, aš neabejoju, bet reikalinga, kad autorius beletristas tokį tipą mums gyvą parodytų. Deja, Vienuolio Alfonsas Gerulavičius nėra gyvas žmogus. Visų pirma jis skyla į du pavidalu: Gerulavičius valsčiaus valdytojas ir Gerulavičius davatkinas, viešai kalbąs ražančių ir atmintinai mokąs maldeles „pamatęs žvaigždes kalbėk", „pamatęs baž-

nyčią kalbėk"... Kaip iš vieno tampa kitas, romane mes nematome, nors ir žinome to tapimo priežastis. Be to, šitas dvilypis Gerulavičius dar per maža veikia, kad mes galėtume gauti bent ryškius abiejų jo atmainų vaizdus. Mes tik žinome apie jo darbus, bet tas žinojimas gyvo vaizdo mums nekuria.

Čia autorius savo uždaviniui atlikti turėjo dvi galimybes: išsižadėti viso epizodinio balasto, pasekti vien savo didvyrio pergyvenimais ir tokiu būdu sukurti vientisą psichologinį tipą arba jį suschematinti ir duoti kelis, bet ryškius sprendžiamuosius jo gyvenimo momentus. Autorius šitų galimybių neišnaudojo, ir jojo Alfonsas išėjo ne intensyvia galia atgaivintas kūrinys, bet lipdytinis įvairiausių bruožų pavidalas.

Neaiškūs nė kiti romano asmenys. Alfonso brolis Edvardas, pradžioje patvirkęs berniokas, be jokio, kaip sakoma, dyselio gyvenime, tik dėl pelno vedąs turtingo malūnininko dukterį Papievaitę, nuo antros vestuvių dienos ją pamyli ir lieka visai padorus šeimynos galva.

Paliegusi džiovininkė, kraujais spjaudanti ir vien „vaistais mintanti" Papievaitė tampa visai gera motina ir šeimininkė. Dar nesuprantamesnė Alfonso žmona Marytė Gliaudelytė. Pradžioje ji atrodo visai padori ir skaisti kaimo mergaitė – ir sudaręs mums tokį apie ją įspūdį, autorius staiga parodo ją esant ištvirkusią koketę. Vėliau šitas įspūdis pasikeičia vėl kitais, nieko bendra tarp savęs neturinčiais.

Tokiu būdu charakteristikų atžvilgiu šitą A. Vienuolio kūrinį vykusiu laikyti negalime. Viskas čia surankiota, sulipdyta, stengtasi motyvuoti, paaiškinti, dėl to išėjo negyva. Autorius nė vieno savo veikėjo neima arti prie širdies, nei su vienu negyvena – nei myli, nei neapkenčia. Apskritai jis yra tik prieš juos nusistatęs kaip Lazdynų Pelėda prieš savo bajorus.

Šita aplinkybė daros tuom labiau pavojinga, kad A. Vienuolis ir šiaip jau dažnai linksta į šaržą. Šiuo atveju tai labai kenkia stiliaus ir nuotaikos vieningumui. Šaržo gan apsčiai pasitaiko, kai autorius ima aprašinėti nenormalų Alfonso pamaldumą. Gaunam vaizdą, labai artimą karikatūrai. Bet Alfonsas Gerulavičius, kaipo karikatūra, nesiderina nei pats su savim, nei su bendru romano pobūdžiu. Karikatūriškai taip pat nupiešta ir davatka Ulijona su savo altorėliais, novenomis ir kuklumu, mažinanti savo klientėms dekoltus ir ilginanti sijonus. Pigus panašios rūšies šaržas disonansu skamba visam kūriny: satyros iš jo nepadaro, o nuotaiką sudarko.

Kiekvienas didesnis kūrinys privalo turėti savo planą, dalių proporciją, vidaus architektoniką. Tai sena kaip pats menas taisyklė. Romanas „Prieš dieną" jai nusikalsta įkyriai jaučiamu būdu. Pradžioje, per visas keturias dešimtis su viršum puslapių, nesusivoki, kuri gi čia iš visokių situacijų bus tikroji romano užuomazga ir kas vyriausieji jo dalyviai. Ir suklysti manydamas, kad tai gražuolė Stašenytė, suviliota Edvardo Gerulavičiaus. Stašenių šeimynos istorija, smulkmeniškai pasakota per tris pirmuosius skyrius, pasibaigia visai nieko romanui nedavusi. Toliau manai, kad fabula užsimezga Skrebūnų viensėdy, ir vėl suklysti. Skrebūnų likimas tai vėl nieko nereiškiąs epizodas. Žodžiu, romanas „Prieš dieną" sudėties atžvilgiu atrodo tarsi atskirų feljetonų rinkinys, sujungtas Alfonso Gerulavičiaus prietykiais. Taip žiūrėdami galėtume pateisinti aukščiau nurodytas ydas, bet kartu turėtume ir pasakyti, kad A. Vienuolis šiuo savo kūriniu nedavė mums ne tik romano, bet nė pakenčiamos apysakos.

Tai dar nereiškia, kad „Prieš dieną" būtų jau visai silpnas dalykas. Jis yra vertingas, kadangi pagauna daug artimiausios praei-

ties charakteringų gyvenimo bruožų, kurie dar ir šiandien ne visai nusitrynė. Jis yra įdomus net ir savo fabula, net ir savo kitu atžvilgiu peiktinu šaržu. Tačiau vertindami jį kaipo visumą, apibendrintą „romano" vardu, privalome kelti dar ir kitokių reikalavimų.

Didžiausių „Prieš dieną" romano ydų – iškrikimo, stiliaus ir nuotaikos nevienodumo – negalima prikišti antrajam šio tomo dalykui apysakai „Vėžys". Ji yra vientisa ir vieninga, nors ir čia tikroji fabula – paskutinio Put-Putarleckio grafo Vladislovo mirimas – yra tiktai rėmai dideliam epizodui iš Put-Putarleckių giminės istorijos, kuris ir pripildo visą apysakos vidurį.

Fizinis vėžys baigia graužti grafo Vladislovo gyvybę, moralinis „vėžys" štai sugraužė visą kitados galingą Lietuvos didžiūnų giminę.

Daug gilaus tragizmo ir nykios melancholijos kelia šitas lėtas, bet visa naikinąs mirties procesas nuo žiaurios ir galingos despotės grafienės Barboros, šiurpiomis legendomis tebegyvenančios žmonių atminty, ligi paskutinio štai grafo Vladislovo, kuris veltui stengiasi nepripažinti naujų šių dienų gyvenimo sąlygų ir tiktai mirties akivaizdoj išsižada savo bejėgio išdidumo, ir pirmą kartą taikingai klauso mirdamas kareivių giedamo Lietuvos himno.

Niaurioj Put-Putarleckių šeimynos istorijoj kaip šviesi vizija išsiskiria ramios ir geraširdės austrės, buvusios vienuolės grafienės Kristinos paveikslas. Ji moka įspėti baudžiauninko sielą ir pastebi, ir įvertina ir lietuvio dvasios kūrybos grožybes. „Bet toji gėlė, kunigo žodžiais betariant, ir metų nepražydėjusi jūsų nešvarioj atmosferoj, nuvyto". Anyta jos nekentė, vyras ją paniekino, ir tik baudžiauninkų minios nujaučia joj laukiamos laisvės pranašą. Grafienė Kristina ir „gerasis ponas" iš Lazdynų Pelėdos „Senelio Juozo" pasakojimų yra geriausi mūsų baudžiavinės literatūros kūriniai.

„Karantine" ir „Prabočių keliais" – feljetoninio pobūdžio vaizdeliai. Vienas iliustruojąs iš Rusijos tremtinių grąžinimą, antras – Klaipėdos atvadavimą. Šio žanro kūriniams Vienuolis pas mus tikras maestro. Pilietiški ir patriotiški motyvai, atvėsus dienos ūpui, tiesa, nebetenka savo galios, atpinga ir subanalėja, bet Vienuolis moka ta proga panaudoti tokią formą, kuri padaro jo feljetonus įdomius literatūros meno atžvilgiu, arba užgauti tokią žmoniškumo stygą, kuri mums skamba visai nepriklausomai nuo dienos ūpo.

Yra tokių vertybių ir šiuose dviejuose vaizdeliuose. „Karantine" tvanki nuotaika epidemijos pavojuj, greito pasiliuosavimo belaukiant. Gyvybės instinktas nustelbia žmoniškumo jausmą, ir ligonė Rupeikienė žūva, savo bendrakeleivių nusikratoma.

„Prabočių keliais" einą jaunuoliai gimnazistai ir šauliai žūva, vaduodami gimtosios žemės kąsnį. Vežami užplombuotame vagone, fantastingoj mėnulio šviesoj karžygių lavonai pasakojasi savo slaptąsias mintis. Ir jeigu šio vaizdelio pradžios staigus anų dienų ūpas mums jau atšalo, tai jo pabaiga – fantastingas lavonų pašnekesys – manau, niekad nepames savo vertės.

1925

Vaižgantas. *Jaunam veikėjui.* 20 feljetonų

Rinkinys skiriamas jauniesiems kunigams, ir tik keturi pirmieji feljetonai tinka tiesiog kiekvienam jaunam veikėjui. Tačiau knyga ištisai įdomi. Nėra tai sausa, nuobodi didaktika, kurios jaunieji taip

nemėgsta, bet margas, įdomus gyvenimo kaleidoskopas, kuriame pamatysi save mėtomą įvairiose spalvose, visokiose padėtyse ir dar taip sumaniai, kad tau tuojau bus aišku: šitaip tinka, o šitaip ne. Savaime sausos ir nuobodžios temos, kitų veltui šlakstomos pietizmo ašaromis ir gaivinamos patetiškais šūksniais, Vaižganto vaizduotėj gyvena – knibžda įdomiais prietykiais, anekdotais ir savo paties pritirtais pergyvenimais. Vietomis atrodo, kad bene bus net per daug jau to margumo.

Linkėtina, kad ši knyga plačiai pasklistų mūsų kunigijoj. Rinkinį puošia a. a. kun. Pr. Turausko ir kun. J. Vizbaro atvaizdai.

1925

Tysliava. *Auksu lyta*

Tysliava, kad jisai yra gyvas, mėgsta primint ne vien žurnalų lapais, bet ir atskiromis savo poezijų knygelytėmis. Visos jos nestoros, o šią paskutinę sudaro vos 15 trumpučių eilėraščių, ir tai dar, gaila, nevienodo ūpo nė stiliaus.

Tysliava, matyt, tvirtai pasiryžęs į savo kūrybos pasaulį įtraukti visą mūsų modernųjį gyvenimą, o ypatingu pamėgimu bando poetinti technikos laimėjimus.

Lietuvi, mano mylimas lietuvi,
Užaugęs pievose ir girių duburiuos,
Kviečiu tave dabar į naują būvį,
Kur radio lakštingalos tau amžių amžius suoks.

Šitas eilėraštis, nežiūrint poros liapsų, savo sukaupta nuotaika yra vienas geresniųjų Tysliavos rinkiniuose. Jisai yra dar išraiška tos problemos, kuri kyla menininkui dviejų epochų persisvėrimo metu. Praeitis dar gyva, bet dabartis jau gyvena ateities nujautimais. Pievas, girias ir jų lakštingalas pakeis asfaltuotos gatvės, tramvajai, radijo koncertai...

Rytais mašinų, fabrikų švilpukai
Tau šičia tokius koncertus supūs,
Kad tu nebežinosi, kas įbruko
Į atmintį tau pievas ir laukus.

Atminimai, jeigu jie reiškiasi, tai reiškiasi gyvenamojo momento formomis, o šios negali būti tos pačios pievų-laukų-girių kultūroj ir asfaltuotų gatvių civilizacijoj. Kame grožis? Poeto pergyvenime ir nuoširdume, kai jis žarsto savy gyvybės ugnį, o ne išblėsusius pilkus pelenus.

Gyvumo, nuoširdumo ir fantazijos Tysliavai ne stoka. Paimkite jo „Dainą apie duoną" arba ekspansyvius „4 ratus", arba „Kertamąją" – visur gyva vaizduotė, išraiška. Kad tik daugiau saiko nuojautos, kad tik tampresnės vidaus jungties ir mažiau ekstravagantiškumų *á la* „taukų pavasariai"! Įkyru taip pat, kai Tysliava visu įsibėgėjimu plaukštelėja į prozą:

Pučia vėjas, vėjas pučia,
Pučia iš kalvos,
Nagi kas dabar, vyručiai,
Kliūtį išgalvos?.. (14 p.)

Arba šitai kokiu absurdišku silogizmu pradėtos „Mano dainos":

Visos žvaigždės apvalainos,
Saulė taipgi apvali,
Tad ir jūs, o mano dainos,
Lėkite toli, toli... (14 p.)

Nemanau, kad čia Tysliavą būtų suklaidinusi žinoma dainuška:

Daili daina apvalaina,
Pailgesnė dar dailesnė.

Šis menkas tautosakos pavyzdėlis rodo dar, kad kai kada ir liaudies kūryba, sugundyta sąskambesio, mėgsta pažaisti ne vien jausmažodžiais ir visokiais tralialiavimais, bet paneigia ir reiškiamųjų žodžių sąvokas ir prasmes.

Mėgsta sąskambesiu pažaisti ir Tysliava. „Auksu lyta", „Milijonai", „Darbininkai" – tai tokio žaismo pavyzdžiai, o toliau einąs „Keturkampis" – tai jau keršijanti autoriui paneigta sąvokų prasmė. Nieko čia negelbsti nė prierašas „kubistams". Nes jeigu tautosakos menas panašios rūšies kūriniuose sugeba vis dėlto išlaikyti saiką, tai sąmoningoj poeto kūryboj sąvokos „nusavinimas" vyksta daug sunkiau, o tokių pastangų vaisius – tai dažniausiai gan prasminga nesąmonė, kaip štai Tysliavos:

Dega plytos keturkampės...
Gal ir žemė kubu tampa...

Jeigu žemę saulė tampo,
Jai geriau būt keturkampei. (35 p.)

Na, bet už tokį ryškų nevykusio bandymo pavyzdį galima autoriui jo parašymo nuodėmė dovanoti.

1925

Stasys Santvaras. *Minių Mylimoji.* Pirmoji dalis: Karalius Lydingas

„Karalius Lydingas" yra susilaukęs jau dviejų recenzijų; B. Sirakūzino „Baro" 2 n-ryje ir A. B. „Krivulės" š. m. 1 n-ryje.

Abu recenzentu atsiliepia neigiamai apie kūrinėlį, o Sirakūzinas dar iškolioja ir patį autorių. Bet ne tai svarbu – ir ne mano reikalas puolamą ginti arba peikiamą girti. Tačiau vis dėlto reikia pastebėti, kad St. Santvaras koliojimų neužsipelnė, o jo veikalas, nors ir silpnas, bet silpnas ne dėl to, ką jo kritikai taip pliekia. Pirmiausia, nė vienas jų nepasistengė įspėti meniškos autoriaus intencijos, ir išeina taip, lyg kad paukščius norėtume meškere gaudyti.

Sirakūzinas (nekalbant čia apie jo straipsnio toną ir stilių) gerai nusako, kad „Santvaras tokių nuodėmingų pagundų neturėjo: dramą rašyti!" O vis dėlto kritikuoja ją taip, lyg tai iš tiesų būtų drama. Ir tai pats sau prieštaraudamas. Nes pirmiausia sako, kad Santvaras savo asmenų „natūras ant vieno kurpalio ištempė, kad jie visi būtų panašūs, kaip lašas į lašą...", o paskui ir pats, nors karikatūriškai, atpasakoja jų charakteristikas. Lirga – „kažkokia

lėlytė, į pudruotus vystyklus suvystyta", Lydingas – „bejėgis ožys", Vydraga – niekšas, idiotas, paleistuvis.

Stasys Santvaras savo kūrinį vadina pasaka – ir, kaip matyt iš jo rašymo būdo, ne vaidinti skirta. Žinome, kad pasakose apskritai nėra charakterių nė tipų, bet tik bendrosios schemos: durnelis, gudruolis, šykštuolis, žiauruolis ir t.t. Psichologinis pasakos veiksmų motyvavimas yra visai savotiškas – ir ne čia vieta plačiau šiuo klausimu rašyti. „Karalius Lydingas" per maža šiuo atžvilgiu duoda medžiagos. Vis dėlto ir jojo asmenys su savo veiksmais labiau tinka pasakai negu tikrenybei.

Geresniųjų liaudies ir rašytosios literatūros pasakų visa svarba glūdi jųjų simboliškame arba alegoriškame turiny. Koks gi „Karaliaus Lydingo" turinys ir ką jis slepia? Vienoj šaly, kurią svetimos valstybės karalaitis vadina ramybės kraštu, kur „kiekvienas žmogus sau valdovas", tačiau „tik mostelki ranka – ir jie jau pasirengę" klausyt savojo karaliaus. O tas jų karalius Lydingas – tai senas, be galo žiaurus žmogus, niekinąs ne tik savo pilies valdovą Vydragą, bet ir jauną gražią dukterį Lirgą. Šaly viešpatauja Karalius Lydingas, bet minių širdys garbina Lirgą. Kai pietų šalies karalaitis atvyksta pirštis Lirgai, tai bajoras Luišna minios vardu įspėja karalaitį, kad jis nieko nelaimėsiąs ir dar priduria: „taigi, taigi... aš ir kreipiuos daugiau į Lydingą, ne kaip į svečią karalaitį... Ir te pirmas pamena, kad nepaklystų savyje, o antras, kad jam iš čia su Lirga kelio nebėra. Tai tvirtina Minia, Šviesiosios Lirgos tarnas..." Lirga gi slaptai nuo tėvo myli savo pusbrolį Sargį ir tikisi su juomi sėsti į sostą: „Skubėk valyt minias, Sargi... Aš su tavim į sostą sėsdama, nekęsiu nešvarios gyvybės savo rūmuos. Jai laikas mirt dabar". O kai Sargis suabejoja: „Lirga, juk mudu broliai", – jinai taip atsako: „O aš tave myliu kaip brolį ir kaip ne brolį. Teišplečia klasta akis ir įsižiūri: va, tiesiog į

auštančiąją dieną slenka brolių minios ir Meilė... Težiūri, jei ji nemato jos – tai ji blogybių dievo padaras...“ Bet sosto ir Lirgos geidžia taip pat Vydraga, niekšingas karaliaus Lydingo pataikūnas. Jis tad įduoda Lirgą su Sargiu Lydingui, kurs Sargį nužudo, o dukterį, kai ji atsisako tekėt už pietų šalies kunigaikščio, prakeikia kartu su visa pilimi. Pilis ir Lirga žūva. Karalius su palydovais randa prieglaudą laukuose, Burtininko buveinėj. Ateina žinia, kad pietų šalies karalius už įžeidimą sūnaus užpuola Lydingo žemę, o minios ieško savo Mylimosios. Žuvusio Sargio draugas Rildis nuduria Vydragą, miršta ir karalius Lydingas. Minia šaukia Lirgą.

Tokis tai šios pirmosios trilogijos dalies turinys, bet jo gilesnė prasmė suvokti čia sunku. Burtininko ir Lydingo žodžiai *à propos* Lirgos žuvimo apie septynias krintančias žvaigždes ir septynis verkiančius amžius nieko skaitytojui nepasako. Didžiausia tad šios pirmosios dalies yda yra ne charakteristikų ir ne psichologinio veiksmų pagrindimo stoka, bet turinio neprasmingumas, kurio priežastis bus ta, kad autorius tolydžio painioja dvi krypti – simboliškąją pasakingą ir tikrenybiškąją. Dauguma jo asmenų ir jų veiksmų neturi suvokiamos prasmės. Be to, Lirgos santykiai su minia permaž nušviesti. O tai juk turėtų būti visos pasakos pagrindas. Reikia bet tikėtis, kad tai paaiškės kitose dalyse.

„Krivulės“ recenzentas, kalbėdamas apie Santvaro stilių, sako: „Autorius jaunas, o savo veikalui pavyzdį ėmė iš pasenusių Maironies stiliaus istorinių „pasakų“. Kas tos mūsų literatūroje per „pasakos“, sunku įspėti. Dar sunkiau sutikti, kad Santvaras būtų maironiškojo stiliaus rašytojas. Toliau dar prikišama, kad Santvaro asmenys „į savo aukšto tono posakius įpina vulgariškus išsireiškimus“, o B. Sirakūzinas „Bare“ dėl to aukšto tono nuogąstauja, būk Santvaras „sumanęs visai rimtai prisidėti prie tų mūsiškių, kurie žūtbūt nori priversti mus pergyventi lietuvišką ro-

koko, kurį mes istorijoj laimingai pražiopsojom". Tiesa, Santvaro stilius – tai vietomis gan keistas aukšto patoso ir žemų vulgarizmų mišinys. Bet negalima pasakyt, kad tokis stiliaus šiuo atžvilgiu kontrastingumas neturėtų savo estetiškos vertės. Bet „Karalius Lydingas" ir šiam klausimui per maža duoda medžiagos.

Reikia tikėtis, kad St. Santvaro kūryba tolimesniuose jo raštuose pasireikš aiškesne lytimi ir iškels tuos požymius, kurie glūdi šioj pirmojoj „Minių Mylimosios" daly.

1925

Faustas Kirša. *Suverstos vagos*

Faustas Kirša trečiąją savo eilių knygą, aprengtą paprastu, bet gražiu Jomanto darytu viršeliu, gražiai ir pavadino: suverstos vagos. Nesu tikras, ar gerai įspėčiau autoriaus situose žodžiuose paslėptą mintį, bet jeigu aš, kaip recenzentas, norėčiau ryškiai ir vaizdingai aptarti Fausto Kiršos poezijos stilių, tai tinkamesnės formulės nesurasčiau: suverstos vagos. Reiškia, didelio ir švento darbo pastangos, kur pasiryžimas ir nebojimas viens kitą neigia ir viens kitą papildo, kur ne viskas tiesu ir tvarkinga ir kur pats turi vartyti grumstus ir velėnas, jei nori rasti gyvo pasėlio grūdus. Toks yra Fausto Kiršos stilius.

Faustas Kirša – vienas mažiausiai suprantamų mūsų poetų. Kartą Vaižgantas dėl jo temperamentingai sušuko: tu man gi ir turėk tokio pašėlusio gabumo subrukti draugėn nieko nereiškiančių žodžių ir sakinių – jokio sąryšio! Iš tiesų priprastas mūsų mąstymo ir sąvokojimo procesas Fausto Kiršos poezijoj netenka galios:

Jaunuos šešėliuos paslėpiau mintį,
Už horizonto akis užlaužiau. (56 p.)

Dėl to ir pasaulis dvilypuojasi, ir daiktai kartais gauna kažkokios prietaringos, šmėkliškos prasmės:

Ir spindulingos, ir marioms gyvos
Ugninės akys akin prislinko.
Pakvipo žodžiais sapnų alyvos,
Širdis be meilės, aušra aplinkui. (67 p.)

„Pakvipo žodžiais sapnų alyvos" daugeliui atrodys nesąmonė, bet tame mistiškame nakties romanse su žvaigžde šis posakis yra tikras perlas. Gaila, kad pradžia banališka.

Faustas Kirša verčia simbolį ant simbolio, taip kad kartais gauname tikrą barikadą, kuri tačiau nuo kiekvienos aiškesnės minties ir vaizdo atakos gresia sugriūti ligi pamatų.

Kad aš sugaučiau pasaulio dieną,
Žilųjų kanklių laukuos dainuotą.
...

Rainieji paukščiai kraujų nelauktų,
Širdis ant morų iškeltų šventę
Ir šermeninės dienos rytojus
Palieptų minčiai migla gyventi. (68 p.)

Čia jau bloga. Veltui ieškotum bent kurio pagrindo, bent kurios jungties tarp šių prievarta į vieną strofą surinktų posakių. Aš žinau, kad Fausto Kiršos simbolikoj reikia labai atsargiai elgtis su vaizdo

ir minties pritaikymu, kad josios prasmė vos suvokiamai dvelksi bendroj posakių nuotaikoj arba glūdi giliai apačioj, kur ją tik tada pasieksi, jei laimingai neužkliūsi už priprasto žodžių prasmingumo bei vaizdingumo. Vis dėlto didelė dalis F. Kiršos „Suverstų vagų" nėra kūrybiškai pergyventa, ir tariamieji simboliai tai ne simboliai ir ne metaforos, bet sugalvoti posakiai ar tai išvengti „nuvalkiotų" formulų, ar tai eilėraštinės formos reikalams, ar kuriuo kitu tikslu.

Kaip ir kiek tobulėja Fausto Kiršos stilius, iš „Suverstų vagų" sunku spręsti. Rinkinys apima 1918-23 metų tarpą, bet tik nuotrupomis. Autorius, be to, žinoma, surinko vienodesnio stiliaus ir ūpo eiles, taip kad tų metų Fausto Kiršos kūryba pasirodo tik dalimi.

Visa gaubianti „Suverstų vagų" nuotaika – tai susimbolinta erotika ir susimbolintas sentimentalumas. Šitąja nuotaika Faustas Kirša pergyvena gamtą ir pasaulį, ja persunkia visą savo galvos ir širdies gyvenimą. Net realiausias viso rinkinio kūrinys „Žiema", kur lietuviškos gamtos vaizdai kartais prašyte prašos į vieną paveikslą, kažkaip pakeltas į kitą plotmę, skersai ir išilgai apipintas erotikos ir egoizmo, sentimentalumo voratinkliais. Tai ne Maironio plastiška, paveikslinga žiema. Tai lietuviška žiemos fantazija, lyrinės variacijos žiemos temomis.

Šaltą, vaiskią, prie mėnulio:
Siluetais apkaišytą,
Sutikau gražuolę naktį
Ir džiaugiaus, kaip jauną rytą. (77 p.)

O štai žiemos pasakos variantas:

– Kas ant kelio? – Senas Monas.
Ir toliau jau nebeklausiu

Niekur kelio... Čia jau galas,
Aš be atsako keliausiu. (79 p.)

Antrame gamtos temų cikle „Nuo Bornholmo salos" poetas dar toliau nutolsta nuo gamtos realių vaizdų. Jie čionai tampa tiktai progomis poetui savo refleksijoms išreikšti.

Iš bendros „Suverstų vagų" nuotaikos išsiskiria vėliausiai, nes 1923 metais, parašytasis „Helios" ciklas. Tai jau nebe simbolinė erotika ir sentimentalumas, bet beveik patosas, kilnumu ir rimčia siekiąs kosmoso didybės ir sintezės. Patosas Fausto Kiršos poezijoj retas svečias, ir reikia tikėtis, kad būsimuose rinkiniuose gausime arčiau su juo susipažinti.

Nebandau čia eiti giliau į Fausto Kiršos kūrybą, spėti jo pasaulį ir sekti pergyvenimus. Galimas daiktas, kad poetas vėlesniuose kūriniuose bus pilniau pasireiškęs. Vis dėlto ir „Suverstose vagose" jis įvairesnis, įdomesnis, nors kartu ir sunkesnis įspėti negu to pačio kūrybos laikotarpio „Aidų aidužiuose".

1926

Vaidilutė. *Tėviškė.* Romanas. I dalis

Rašyti recenziją nebaigto dalyko reiškia bent pusę nuomonės pasilaikyti rezerve dėl nenumatomų pabaigos siurprizų, kurie ir pačią pradžią gali pakreipti blogon ar geron pusėn. Vaidilutė davė tik pirmąją savo romano dalį, o ketina duoti dar dvi, tad siurprizams lieka apsčiai vietos. Linkėkime sau ir jai, kad tie siurprizai būtų malonūs.

„Tėviškė" – šeimyniškas, visuomeniškas ir patriotiškas romanas. Užsimota labai plačiai; kiek bus tesėta, pamatysime paskaitę dar dvi žadamąsias dalis. Po šios pirmosios dalies kyla baimės, kad čia per didelis autorės atsidėjimas piešiant romano foną, tą visą aplinką, kurioje vystosi svarbiausieji įvykiai, nepadarytų jį per daug ištęstą, nenutrintų reikiamo reljefingumo, žodžiu, nesunuobodintų.

„Tėviškės" šeimyniškumas, visuomeniškumas ir patriotiškumas pasireiškia jau ir šioj pirmoj dalyj. Jaunųjų meilės intriga, Daugėlų ir Norvaišų šeimynos likimas, mažažemio, turtingo ūkininko ir dvarininko reikalų susipynimas, pagaliau spaudos leidimo tautiniai motyvai įspaudžia „Tėviškėn" šią trejopą žymę.

Romano fabulą ir vyriausią jo intrigą sudaro Klemenso Daugėlos ir Reginos Norvaišaitės santykiai. Jis – vos baigęs užsieny agronomiją jaunas ūkininkaitis inteligentas, ji – graži, viliojanti, tačiau ne „šabloniška" bajoraitė. Klemenso būdas tiesus ir atviras, Reginos – vingiuotas, komplikuotas, sunkiai įspėjamas ir dar sunkiau sugyvenąs. Regina mėgsta kankinti savo meile, bet ir ji pati kankinasi. Šitokių dviejų būdų susipynimas romanuose mėgiamas dalykas. „Tėviškės" autorė, matyti, su ypatingu pamėgimu domisi savo Regina, nors vis dėlto kol kas dar neparodė joje tikrai turtingos ir komplikuotos moteriškės sielos. Tiesa, „Tėviškė" ne psichologinis romanas. Nepasižymi įvairumu nė dviejų įsimylėjusių santykiai. Turtingesnė epinė arba dramatinė vaizduotė būtų radusi įdomesnių situacijų negu tos, kuriose atsiduria „Tėviškės" jaunieji. Viena į kitą panašios erotinės scenos, vietomis gan banalus moteriškųjų grožybių vaizdavimas arba negilios buduaro paslaptys nesudaro nė vienos stiprios situacijos, kurioj ar Klemenso, ar Reginos būdas pasirodytų labai įdomiai, aistringai. Šiaip jau „Tėviškės" žmonės vis dėlto gyvi žmonės, kaip gyvas visas joje užgriebtas gyvenimas.

Sutuokti mūsų bajoriją su liaudimi – dažnai mūsų literatūroj randama tema. Devynioliktojo amžiaus bajoriškoji kultūra ir literatūra, nors palanki „mužikui", neatsispyrė prieš satyro Strazdelio ciniška liaudiškumą ir žuvo labai ilgiems metams. „Liaudizmas" tapo vyraujančia atgimstančios Lietuvos literatūros nuotaika. Net rašytojai-bajorai, kaip pvz., Fromas-Gužutis („Ponas ir mužikai"), Žemkalnis (Blindoj), Žemaitė, Lazdynų Pelėda, savo kūriniuose pasirodo esą nesukalbami bajorijos priešininkai, o kai kuriais atvejais net žemų liaudies instinktų pataikūnai. „Tėviškės" autorė, taip pat bajorė, eina vidurio keliu, kaip Šatrijos Ragana ar Maironis: ieško, kas yra gero bajorijoj, ir stengiasi tai persodinti į lietuvišką tautinę dirvą. Bijūnų dvaro Norvaiša ir Rasų sodybos ūkininkas Daugėla sueina į vienybę vedami ekonominių sumetinų. Ir tai, be abejo, yra stipresnis dviejų sluoksnių ryšys negu jaunųjų meilė ir sužieduotuvės. Tačiau šita meilė ir sužieduotuvės liudija, kad yra griuvusi toji prietarų siena, kurią labiau negu turto nelygybė skiria visuomenės sluoksnius. Regina įneš į Daugėlų šeimą, o kartu ir į visą jauną lietuvių visuomenę tai, ko šiai daugiausia stinga: dvasios aristokratiškumo, įgimto inteligentiškumo, senų kultūros tradicijų.

Jeigu prietarų siena tarp bajoro ir turtingo ūkininko „Tėviškėj" yra griuvusi, tai ta siena tarp to paties ūkininko ir neturtingo mažažemio stovi dar labai stipriai. Turtingo būro „fanaberija" daug atkaklesnė negu bajoro „unaras". Senis Daugėla yra pasiryžęs geriau išvaryti iš namų visus vaikus, negu užmegzti giminystės ryšius su žemesnės, jo nuomone, padėties žmonėmis. Šitas mūsų gyvenimo bruožas dar nė šiandien nėra nustojęs savo ryškumo.

„Tėviškėn" autorė yra įpynusi ir tautinį-patriotinį motyvą, kuris antroje dalyje, rodos, ketina virsti leitmotyvu. Veiksmas vyksta spaudos grąžinimo metais. Klemensas uolus patriotas. Jo širdy

tėvynės meilė rivalizuoja su mylimosios meile. Jis norėtų sudominti Reginą tėvynės reikalais, – ir tai jam, rodos, pavyks. Tuo tarpu gi sutuoktuvės atidėtos, ir Klemensas vyksta į Vilnių darbuotis prie „Vilniaus žinių" redakcijos.

Mano įsitikinimu, autorė, įpindama šitą tautinį-patriotinį motyvą, padarė estetinę klaidą. Jisai skaldo romano struktūrą, o taip pat ir jo nuotaiką. Jis, nežiūrint viso savo kilnumo, reališkai naudojamas įneša šiandien į literatūrą kažko pigaus, banalaus, tendencingo. Taip atsitiko su Čiurlionienės „Aušros sūnumis", taip gali atsitikti ir su „Tėviške". „Aušros" arba „Vilniaus žinių" momentas yra jau tiek toli nuo mūsų, kad mes negalime jo imti kaipo aktualios gyvenimo medžiagos, – ir kartu jis yra dar per arti prie mūsų, kad mes galėtume jį naudoti kaipo istorinį momentą – laiko perspektyvoj. Praeities įvykiai tiktai pro tolimo laiko ūkaną gali sužadinti kūrybinę fantaziją ir tapti literatūros meno tema. Žinoma, gali būti ir išimčių, tačiau šiuo atveju bene pasitvirtins bendrasis dėsnis.

Šiaip ar taip, Vaidilutė savo „Tėviškėj" duoda meniškai sudorotą didelį mūsų gyvenimo gabalą. Šalia ypatingai ryškaus despotiško senio Daugėlos ir kitų jau minėtųjų randame visą eilę epizodinių kaimo, dvaro ir jaunosios mūsų inteligentijos atstovų. Autorė, matyt, tyčia norėjo duoti smulkų jos užsibrėžto gyvenimo vaizdą. Galima tikėtis, kad „Tėviškė" surinks didelį skaitytojų būrį. Savo lengvu, visiems suprantamu stiliumi ji prieinama net kaimo skaitytojui.

Baigiant reikia vien palinkėti, kad autorė, apsidirbusi su „Tėviške", susiaurintų ir kartu pagilintų savo kūrybos pasaulėvaizdį, tuo pačiu suimdama jį griežtesnėmis romano formomis.

1926

V. Dubas. *Chateaubriand'as*

Stiprėjant Lietuvos universiteto gyvenimui, ima rodytis mūsų knygų rinkoj jau ir mokslo literatūros leidinių. Daugiausia čia bus pasidarbavę, kiek galima spręsti bent iš knygynų vitrinų, bene teisininkų skyrius. Lietuvių literatūros mokslui taip pat nemaža yra davę prof. M. Biržiška ir doc. J. Tumas. Gi su pasauline literatūra ima mus supažindinėti doc. V. Dubas. Jau 1923 m. jis yra išleidęs „Įvadą į bendrąją literatūrą", tiesa, kritikos nelabai palankiai sutiktą, vis dėlto mokyklose plačiai naudojamą. Dabar štai vėl neseniai pasirodė atskira jo monografija apie vieną pirmųjų ir žymiausių prancūzų romantikų – Chateaubriand'ą. Ta monografija esanti, pasak autoriaus, „kiek sistematizuotas kursas paskaitų, skaitytų Lietuvos Universitete per 1924 m. rudens semestrą". Be to, dar autorius norėtų, „kad šis darbas būtų naudingas ir prieinamas mūsų plačiai visuomenei" (8 p.), aš pridėčiau, ypatingai aukštesniųjų mokyklų vyresnių klasių jaunuomenei. Šiuo tikslu vadovaujantis ir tenka p. Dubo studiją vertinti.

Pirmiausia, kas krinta į akis skaitant p. Dubo knygą, tai daugybė smulkmeniškumų, kurie paskaitose metodo atžvilgiu yra leistini, bet knygoj nebereikalingi. Čia pakaktų bendro principo ir vieno kito pavyzdžio. P. Dubas ypatingu pamėgimu tiekia ir paskui griauna autobiografinius Chateaubriand'o prasimanymus, o „Kelionei į Ameriką" duoda ištisą skyrių. Ne be tam tikros, sakyčiau, pikantiškos tendencijos vaizduoja autorius Chateaubriand'o santykius su moterimis ir mėgsta pašiepti jo krikščionybę. Autoriaus tonas čia esti visai netinkamas rimtai mokslo studijai. Vietoje jumoro ir sąmojaus čia mes pasigendame ko kito, būtent gilesnio įžvelgimo į „romantizmo tėvo" sielą. Juk Chateaubriand'o gyvenimas tai ne prie-

tykingas donžuanizmas, o jo kūryba ne bet koks prasimanymas, tik gilus bent dalimi savo pačio gyvenimo „sumeninimas". Psichologinės Chateaubriand'o charakteristikos mes p. Dubo knygoj nerandam, o jo kūrybos pradengimo nė tiek to.

Šalia to, pasigendame monografijoj dar romantizmo esmės aptarimo. Juk negalima tinkamai orientuotis „prancūzų romantizmo tėvo" kūryboj, nežinant, kas yra pats romantizmas. P. Dubo klausytojai, be abejo, tai žino iš jo ar kito dėstytojo paskaitų, bet monografijoj, skiriamoj plačiajai visuomenei, šio klausimo apleisti negalima. Romantizmo šviesoj pats Chateaubriand'o gyvenimas gautų daug gilesnės prasmės, organiškai susijungdamas su jo kūryba. Reiktų dar bent kiek duot skaitytojams suprasti, kas prancūzų romantizmas ir prancūzų „Weltschmerzas" ir kokis jo santykis su vokiečių, anglų ir italų panašia kryptimi. Skaitytojas norėtų dar matyti Chateaubriand'ą glaudžiau sujungtą su pačia prancūzų literatūra ir jų to amžiaus visuomene. Tada turėtume aiškesnį supratimą ir apie klasicizmo liekanas Chateaubriand'o raštuose. Prancūzų romantizmo ir šatobrianizmo priežastys nepakankamai monografijoj nušviestos.

Nežiūrint šių spragų, vis dėlto p. V. Dubo knyga įdomi ir verta pasiskaityti kiekvienam literatūros mėgėjui, o ypatingai siūlytina mūsų moksleiviams, kurie šios rūšies lektūros labai yra reikalingi, o tinkamų knygų neturi. Lauksime iš p. Dubo daugiau monografijų apie žymiuosius Europos rašytojus.

1926

Spaktyva. Nr. 1 (4)

Vienas dalykas gana charakteringas pas mus – niekas nepajėgia ne tai kad jau tinkamą, bet bent pakenčiamą satyros bei juokų laikraštį leisti. Turėjo pretenzijų pakenčiamais būti kitados d-ro V. Bartuškos „Žaibas"[1], bet jam buvo lemta bepasirodyti tik trimis numeriais. „Ragučiui"[2] irgi nesisekė kiek ilgiau eiti, nes nepaėmė tinkamos satyros laikraščiui krypties ir galimo objektingumo. „Garnys"[3], galima sakyti, reaguodamas į tam tikrus įvykius, tik registruoja tam tikra pergromuluota forma arba išvirkščius juos pateikia saviems skaitytojams. Kartais, tiesa, pasitaiko „Garnyje" gan neblogų satyros dalykėlių, bet jie bendro turinio neatsveria.

Buvo besitarią ir užsimoję grupė dailininkų ir literatų leisti rimtą ir gerai vedamą satyros laikraštį – vėl visa apmirė. Nepajėgiam. O, rodos, pajėgų būtų ir medžiagos netrūktų, tik reikia energijos ir iniciatyvos.

Taigi duodame progos kyščiotis karts nuo karto po kelis numerius tokiems kaip „Šaipokas", „Raseinių Magdė", „Spaktyva". Šiom dienom vėl išėjo vienas bloznas P. Budvyčio „Spaktyvos" numeriukas – 1 (4). Turinys... niekniekiai, neįdomūs mažmožiai, yra nešvarumų. Piešiniai – nieko įdomaus neduoda, tekstas – bene paties vieno redaktoriaus prirašytas. O kur redaktorius pats vienas rašo, viskas atsiduoda nuplukimu, išsisėmimu, banalumu. Reikia mokslo, sąmojaus, etikos, kone enciklopedinės erudicijos, žurnalistinių gabumų, kad pajėgtų vienas sudaryti įmanomą pasiimtoj srity laikraščio numerį. Sunkiausiais laikais d-ras V. Kudirka tai pajėgė, bet tai Kudirka.

Pastebėtina Pr. Būdvyčio „Spaktyvoj" neva piešiniuose pamėgtasis „satyros", matai, arkliukas – bučkiai, kurių vaizdavi-

mas šiam numery yra bent keturiose vietose, o jam tolygūs dar du. Paskutiniam puslapy „gavėnios sezonui" – yra dviprasmingumo mėgėjų darbas, rusiškai vadinamas bene „dvuznačniki". Tai yra nedoras tendencijos darbas.

Kitas dalykas – kas čia randama juokinga potvynio nelaimėj ir koks tikslas paduotų su tema braižinių. Ir kad dar būtų pakenčiamo gabumo ir sumanumo juose.

„Spaktyvos" likimas panašus į vakarykščius barščius.

1926

Mūsų futuristai

Yra Kaune būrelis jaunų žmonių, kurie kas antri metai, kai išsipagirioja, tai pamato, kad mūsų gyvenimas yra labai liūdnas ir, kas blogiausia, nuobodus. Tada jie kurį laiką bruzda, bėgioja reikšmingais veidais, posėdžiauja ir nutaria padaryti viešą skandalą. Kadangi jie iš prigimties yra žmonės gabūs, o iš praktikos įgiję plačių mostų, tai skandalas pavyksta pusėtinai. Tuomet, atšventę savo pasisekimą, jie vėl dvejiems metams skęsta į nirvaną, ir niekas nieko apie juos nebegirdi. Tai yra užrašyta ir jų chronologijoj: 1922 m. „Keturių vėjų pranašas"; 1924 m. „Keturi vėjai" Nr. 1; 1926 m. „Keturi vėjai" Nr. 2. Be to, šis 2 nr. yra žymiai už pirmąjį mažesnis, bet užtat praktiškesnis: žymią jo dalį paglemžia biznieriški skelbimai. Didžiausią tačiau atlyginimą „brolija" bene bus gavusi iš Kauno radijo stoties, nes abudu prašmatniausi Broliai – Kazys Binkis įžangoj ir J. Petrėnas-Tarulis pabaigoj – gieda radijo himnus. Kitaip tas susižavėjimas mums atrodytų per daug jau naivus, nežiūrint J. Petrėno išvedžiojimų apie šių dienų epochą ir

charakteringus dabarčiai bruožus. Ir kokia yra ta naujoji mūsų keturvėjininkų estetika poezijoj, mums lig šiol neaišku. O p. Petrėno pasakymą, kad jie „mene pakartoja tai, kas yra pačiame gyvenime", mes laikome vien nesusipratimu. Kad jie „stengias naujus žodžius, lig šiol nepoetiškus, įvesti į poetinę apyvartą", tai dar ne toks didelis žygis.

Tiek to su teorija! Praktikoje Petrėnas-Tarulis „Trejose devyneriose" ir kitur ne taip jau labai nutolsta nuo „buržuazinės" estetikos, lygiai kaip ir Kazys Binkis, ką pripažįsta net ir pats A. Jakštas dideliam turbūt „Keturių vėjų" brolių susisielojimui. Kitiems geriau sekas vykdyti „Keturių vėjų" estetinę programą. Antai A. Rimydžio poezija ne vien naujais žodžiais, bet ir visa esme yra priartėjus prie „paties gyvenimo" – ir... buržuazinės prozos. Negausi, visokeriopos rūšies „Keturių vėjų" medžiaga turbūt vis dėlto neįstengė padengti visų žurnalo lapų, dėl to sumanūs redaktoriai surašė kažkokią 99 punktų maišalienę, kurios jokia, nė „demokratiškiausia" estetika nesuvoksi. Bet kur čia visa ką supaisysi! Greta naujoviškiausios pažangos poetui Putinui daromas „paklausimas", cituojant prieš 10 metų jo parašytas eiles.

Ne be to, kad „Keturiuose vėjuose" nebūtų šio to ir gera.

Didelės tiesos parašyta apie mūsų knygynus. Teisingai nurodyti ir kai kurie „netinkamai sprendžiami klausimai".

Būtų klaidinga manyti, kad mes esame pasiryžę žūtbūt neigti visas „Keturių vėjų" pastangas.

Mes pritariame, pvz., jų nusistatymui dėl utilitarinio arba didaktinio poezijos vardo panaudojimo partijų bei srovių reikalams, mes taip pat jaučiame literatūros atnaujinimo reikalą, nors esame įsitikinę, kad esminio poezijos nuo prozos skirtingumo paneigimas ir poetinės tradicijos atmetimas yra klaidingas žingsnis. Dėl to mes nesutinkame su „Keturių vėjų" kritikos išvadomis, pvz., dėl Balio Sruogos kūrybos. Mes matome pagaliau „Keturių vėjų" grupėj

daug gerų norų ir net jų estetikos (jei tik ji būtų) paradoksus suprastume kaip būtiną protesto paaštrinimą. Bet mes negalime pritarti ciniškam kai kurių jų palaidumui ir stačiokiškumui, nes nuo gero tono ir išauklėjimo pareigų (atleiskit, Gerbiamieji!) neatpalaiduoja jokios estetikos programos nei meno kryptys. Mes norėtume, kad „Keturių vėjų" grupė, kartkarčiais rodanti susirūpinimo Lietuvos meno reikalais, rimtai pažiūrėtų ir į savo meninius uždavinius, – ir jeigu jie moka gyventi „kaip Dievo paukščiai", tai tegu būna tikri poetai-literatai.

1926

Antanas Rimydis. *Knyga be vardo*

Vai, piemeniškos platumos,
jūs iš visur matomos. (44 p.)

Kadaise „Keturi vėjai", bandydami suformuluoti naujosios poezijos estetinius principus ir kūrybos priemones, be kitų paleido vieną obalsį, kurį ir A. Rimydis įsirašo savo programiniam, atsiprašant, eilėrašty:

šiandien poetas kalvis,
šiandien poezija žodžių betonas, (7 p.)

ir čia pat uja „simbolikus" bei „mistikus", pagąsdindamas juos atstatytomis patrankų tūtomis.

Man nėra reikalo nagrinėti šia proga tų naujų obalsių vertingumas. Meno programas pateisina ne koki teoretiniai sumetimai, bet pats jųjų kuriamasai menas. Veltui tad Rimydis didžiuojasi „žodžių betonu", jeigu jo poezija yra tik palaidas blevyzgojimas,

nors jis būtų vienur kitur ir pasūdytas sąmojaus druskele.

Ir koks gailiai juokingas atrodo jaunasis mūsų poetas, kai jis arlekiniškais mostais šūkauja apie kontrastingus neva amžių skirtumus, Homerą, inkviziciją, Rentgeną ir proletarizmą, o baigia „piemeniškomis platumomis". Kam čia stengtis „perspjauti" Tysliavą?

Atmetus tad visus tariamai gudrius, iš tiesų gi banalius Rimydžio šūksnius, matyti, kad jis savo vidaus pergyvenimų analizę, intymų santykiavimą tegu ir su moderniosios kultūros reiškiniais pakeitė pasigailėjimo vertu mostagojimu, kuriame iš viso jokios poezijos formos būti negali. Šiuo keliu eidamas Rimydis nieko nesukurs, o kad galėtų sukurti, rodo tegu ir toki bandymai kaip"Geležinkelio stotis", „Badas", „Naktigonė".

Rimydis norėtų savo stilių sudaryti iš ciniško stačiokiškumo, neminint jau stačiai niekingos klounados, kaip pavyzd., viršelyje „iliustracijos" arba „plakatas". Argi Rimydis nenusimano, kad jis save kompromituoja tokiais dalykais kaip „ūkiška poema"? Tas sąmoningas noras paimti cinizmo rekordą primena mums pienburnėlį, kurs įsikandęs tėvo pypkę didžiuojasi: va, ir aš vyras!

Jaunieji mūsų poetai mėgsta smerkti „simbolikus" ir „mistikus", prikaišioti jiems trafaretą, atsilikimą, išsigyvenimą. Vis dėlto tariamieji *morituri* sveikina mus naujomis gajumo atžalomis, o vakarykščiai naujagimiai jau spėjo išbūbnyti ausis savo įkyriais barškalais, neparodę jokio kūrybinio sugebėjimo. Liaukitės bent dūmę akis tuščiais savo knygelyčių puslapiais.

1926

Pradai ir žygiai
1, 2-3 n-riai. 1926 m.

Netesėjus ilgesnį laiką išsilaikyti nė vienam storam literatūros žurnalui, „Pradai ir žygiai" pasirodė kuklia mokyklos sąsiuvinio išvaizda. Dėl to reikia tikėtis, kad jie ilgiau pakaks gajumo ankštuose mūsų gyvenimo vingiuose. „Pradai ir žygiai" literatūros kūrinių, rodos, neketina duoti. Jie vien kelia opius mūsų menui klausimus, tariant, ruošia mūsų visuomenėj dirvą ir sąlygas tarpti menui ir literatūrai. Šiuo atžvilgiu naujasai žurnalas bene bus atsistojęs į visai teisingą kelią. Jeigu jam pavyks pravėdinti tvankią mūsų padangės atmosferą, jeigu jam pasiseks sudominti meno klausimais visuomenė ir išjudinti patys menininkai, tai kūryba atgis savaime ir jos reiškiniai neliks nepastebėti. „Pradų ir žygių" tad leidimas visai sveikintinas žygis.

Kaipgi naujojo žurnalo leidėjai imasi savo uždavinius vykdyti? Paskaičius pirmuosius du lig šiol pasirodžiusiu sąsiuviniu, atrodo, kad „Pradų ir žygių" rašytojai beveik visą savo dėmesį ir energiją yra atkreipę į neigiamuosius mūsų gyvenimo reiškinius: jie pakėlė kovos obalsį, kuriame dažnai atsiliepia aimanos ir net pagiežos aidų. Faustas Kirša sielojas dėl pačių bendrųjų mūsų kultūros darbo pradų, Vincas Krėvė iš pamatų judina mūsų kalbininkų santykiavimą su literatūros kuriamąja kalba ir kovoja dėl rašytojų teisių, Balys Sruoga piktinasi Švietimo ministerijos meno politika, A. Sutkus ir P. Vaičiūnas kelia mūsų teatro ydas, J. Benari nurodo plastikoj kūrybos stoką, Galaunė pašiepia Universiteto nerangumą Lietuvos Metrikos iš rusų grąžinimo reikale, V. K. pliekia nevykusius literatūros kritikus. Dėl didelės šių raštų dalies ginčytis netenka. Pateisinamas taip pat pats kovos bei blogo neigimo principas. Kas bloga, tai įkyriai jaučiama, tai

trukdo darbą, tą reikia naikinti. Tik klausimas kaip? Čia viskas pareina nuo priemonių. Gražiai rašo Faustas Kirša idealizmu lakiame 1 n-rio straipsny. Mes jam mielai atleidžiame sutirštintą to straipsnio pesimizmą, nes žinome, kad idealizmas labai dažnai meta ant gyvenimo juodą šešėlį. Bet mes negalime pateisinti B. Sruogos, kai jis dienraštininko atkaklumu tendentiškame to pačio n-rio straipsny „stilizuotai" vaizduoja Lietuvių meno kūrėjų draugijos valdybos atsilankymą pas buvusį švietimo ministerį. Ir apskritai, jeigu „Pradai ir žygiai" paėmė gan aštrų kritikos toną, tai korektingumo atžvilgiu tuom labiau turi būti be priekaištų. Mes norėtume dar, kad „Pradai ir žygiai" vis dėlto rastų mūsų gyvenime ką nors teigiamo, kūrybinio, prie ko galėtume sustoti, atsigauti, kad jie rinktų mūsų laimėjimus ir keltų pasitikėjimo savimi. Juk mūsų meno ir literatūros turtai visai nepaliesti arba, kas dar blogiau, užversti diletantiškos ir tendentiškos kritikos šapais. Visa tai apsivalyti, rodos, ir būtų vienas artimiausių „Pradų ir žygių" uždavinių.

1926

Salomėja Nėris. *Anksti rytą*

Pirmąjį jaunosios poetės eilių rinkinį sutiko palankiai įvairių krypčių kritika. Tai gana retas mūsų literatūroj atsitikimas – ir reiškia jis ne vien tai, kad S. Nėries talentas nekelia abejonių, bet ir tai, kad ji pirmuoju savo rinkiniu nei kovos šūkių, nei kovai progos nedavė: ideologinis ir forminis jos poezijos elementas yra ramus ir taikus.

Salomėjos Nėries poezija – tai daina. Daina nulemia Nėries kūrybos formą ir tematiką.

O saulės mylima daina!
Laukinio juoko skambesys –
Auksinio ryto dovana
Ir vakarinis ilgesys. (12 p.)

Ir visur šita dainiškumo nuotaika – ir visur tas emocinis jausminis leitmotyvas – ir visur sverdėjimas tarp išvidinio ir išviršinio pasaulio – ir visur geresniuose eilėraščiuose tos lengvėjančios ir raminančios išsidainavusios širdies kadencijos. Išvidinė poezijos – dainos forma čia rutuliojas visai kitaip negu, pav., refleksinės minties lyrikos forma. Refleksinė poezija kyla iš poeto susitelkimo savy akivaizdoj didžiojo pasaulio slėpinio, prieš kurį, pasak Jurgio Baltrušaičio, žmogus lyg baugštus šešėlis nusviro su maldingu klausimu. Salomėja Nėris gyvenimui ir pasauliui maldingųjų klausimų dar nekelia, ir jos formoj nerandame nei jaudinančių kreščendų, nei nušlifuotų kontūrų, nei sukaupto susitelkimo, kuriais kūrinio reljefiškumas neišdildomai įsmigtų mūsų sąmonėn. Tik gal vieni „Baltieji kalnai" šiuo atžvilgiu tai žymus poetės laimėjimas.

Iš dainos kelio neišvilioja S. Nėries nė gamtos peizažo plastiškumas bei spalvotumas. Ir ne pats vaizdas, tik dėl vaizdo kylanti dainos emocija riša jos pergyvenimą su išviršiniu pasauliu.

Šiltas vakaras dainuoja:
Rytoj pievos sužydės,
Rytoj bus gražu kaip rojuj,
Dainų daina suaidės. (8 p.)

Ir stačiai sunku rasti eilėraštis, kuriame nebūtų ne tik kad jau melodinio fono – dainingos ritmikos, bet ir kokio nors muzikinio žodžio termino: daina, giesmė, gaida, aidai, smuikas, trimitas,

skamba, ūžia, gaudžia ir groja...

Nesiduodama pavergti peizažui, S. Nėris jo neanalizuoja ir nesintetina, tik į atskirus jo bruožus lygiagrečiai pina išvidinio pasaulio atskambesius.

Ilgisi ant kalno pušys.
Meldžias vakaro tyla.
Sutemose verkia smuikas.
Verkia alpstanti siela. (24 p.)

Tokiu būdu išviršinis jos eilių fragmentiškumas ir autorės pamėgtoji taško punktuacija tirpsta vientisoje pergyvenimo melodijoj.

Šitas per lengvas emocinis, pasakyčiau, asimiliavimas kūrybinės medžiagos savo vidaus nuotaikai turi ir neigiamos reikšmės: jis daro S. Nėries poeziją per daug vienodą ir monotonišką, jis nutrina visus kontrastus bei priešingybes ir neleidžia įsitempti kūrybinei poetės galiai. Dinaminio dramatizmo pergyvenimuose ir stiliuj čia randame kuo mažiausiai. Bet tai nereiškia, kad ateity S. Nėries poezija nepaįvairės. Jau ir šiame pirmame rinkinėly randame bent du, nors dar nesuderintu, vis dėlto jau ne emocinio-dainiško, bet dramatinio stiliaus kūrinėliu: Pro langą (62 p.) ir Elgeta (69 p.).

Poezijos-dainos šviesoje aiškėja ir kiti S. Nėries poezijos teigiamieji ir neigiamieji savumai. Teigiamųjų eilėn pirmon vieton tektų statyti jos nuoširdumas, paprastumas ir savitumas. Iš tiesų, bendrai imant, jau ir šiame pirmame rinkinėly poetė mokėjo išvengti dirbtinio patoso ir šabloniškų mūsų eilėdaros formų, kurios, jei ir leistinos dar poetams su turtingesniu vidaus turiniu, tai S. Nėries poeziją būtų visai pražudžiusios. Jei ir toliau autorė ištesės likti sau pačiai ištikima ir nesileis suviliojama lengvo originalinimosi mados, tai ji sukurs visai įdomų, savitą stilių.

Neigiamu S. Nėries eilių reiškiniu reikia laikyti gan tankiai įkai-

šytus posakius – vaizdus, kurie su jos poezijos pobūdžiu visai nesiderina. Tie posakiai yra arba aiški kitų poetų įtaka, arba pačios autorės nevykusiai sugalvoti, turbūt norint papuošti savo poeziją simbolizmo atspalviu. Simbolizmas – geras dalykas, jeigu jis yra visai natūralus, plaukiąs iš savotiškos daiktų apercepcijos bei meninės pasaulėžvalgos. Tuo tarpu, kai S. Nėries eilėse skaitome tokius posakius kaip

Atėjai žalčiais apjuostas,
Su žaliom akim. (17 p.)

arba:

Varpai padange plevėsuoja,
Baltąsias vėliavas iškėlę (14 p.),

arba:

Čia tvanku man, kur gyvatės
Vien bešliaužo po žemes. (24 p.)

tai aiškiai matome, kad jie yra visai svetimi jos pergyvenimui ir visai poezijos-dainos nuotaikai. Elementariai nevykusį nenatūralaus simbolinimo pavyzdį turime eilėrašty „Saulėlydis", 26 p. ir „Juodas svečias", 48 p. Poetei visai nėra reikalo ieškoti kažkokių nepaprastų vaizdų-simbolių, nes jai pasaulis ir taip atrodo pasakiškai slėpiningas, gyvas ir sužmogintas, nors ir nebauginąs. Tegu jis tokis pasilieka ir jos poezijoj.

1927

M. Vaitkus. *Tvanas*

M. Vaitkus, lig šiol žinomas mūsų literatūroj kaipo poetas lyrikas ir dramininkas, štai išeina viešumon kaipo apysakininkas. Vadinasi, parodo jau visą savo literatūrinį „amplua" ir kartu įstoja į plačiausią ir turtingiausią literatūros meno žanrą. Kaipgi atrodo šis reikšmingas M. Vaitkaus kūrybos žygis?

Autorius savo kūrinį vadina „apysaka-fantazija" ir kaipo tokiai pasirinko visai tinkamą temą – biblinio didžiojo tvano dienas. Trumputis to tvano aprašymas Biblijoj ir gili senovė, kurios nesiekia jokie istorijos daviniai, palieka rašytojo fantazijai labai daug laisvės ir net nuima pareigą duoti šiokį ar tokį epochos foną ir pajusti jos dvasią kūrinio stiliuje ir vaizdavimo priemonėse: fantazija – tai fantazija. Bet tai tik teoretinis sumetimas. Praktikoje vis dėlto rašytojas negali būti laisvas nuo tam tikro derinimo vienoj plotmėj jo vaizduojamų žmonių ir nuo derinimo šitų žmonių su visa jų gyvenimo aplinka, ir nuo derinimo šito vaizduojamojo turinio su savo kūrinio stiliumi ir vaizdinimo priemonėmis. Ir štai didžiausias mūsų priekaištas „Tvanui" tai, kad jame to darnumo, tos natūralės gyvenimo visumą jungiančios logikos vietomis kaip ir pasigendame. Dėl to ir apysakos turinys, ir jos forma ne visur kūrybine gyvybe plazda ir ne visai mus įtikina.

M. Vaitkus talentingai veda skaitytoją į savotiškos pirmykštės civilizacijos gyvenimą. Žmonės čia galingi ir žiaurūs, dar gyvuliškų instinktų valdomi, su visomis pirmykštėmis aistromis, su fizinės persvaros, turtų, pramogų ir geismų tenkinimo troškimu. Jųjų prabangus ištvirkimas tai nėra rafinuotas smaguriavimas, bet stačiokiškas ir grubus gyvuliškosios žmogaus prigimties pasireiškimas. Itnah, Sunnam valdovas, šitoj aplinkoj yra mums suprantamas ir ryškus. Bet jau mažiau ryškus jo

priešininkas kilnusis Sinth ir išmintingasis Noach, o dar mažiau ryški ir suprantama skaisčioji Aninot. Šitais dviem asmenimis autorius iš anos pirmykštės civilizacijos susyk šoktelėja į mūsų dienų santykiavimo schemas. Jųjų dialogai eina mūsų pasikalbėjimų stiliumi, jųjų meilė mūsų flirtu pasaldinta, jųjų aistros mūsų jausmingumu atmieštos. – „Ko dėdė iš manęs nori?" – „Šį vakarą nedorybės sūnūs bei dukterys švęs savo nedorybės šventę, savo pražūties įvadą. Kas su jais susidės toj biaurioj iškilmėj, tas su jais turės ir žūti. Tad, brangioji Aninot, mano širdies dukrele, mano akių linksmybe, mano senatvės paguoda, neik niekur šį vakarą nuo Laivo, kad, švystelėjus Elio kerštо rykštei, tu su mumis drauge būtumei saugumoj!" – „Neik! būk čia! vis neik, visa negalima!.. O ten taip bus įdomu! Dėde, juk tokios iškilmės daugiau nebepamatysiu!" – „Taip. Bet ten nieko gero nepamatytumei, vien savo širdelę suteptumei." – „Vis baugini, vis grasai! nusibodo! O ten taip gražu, taip įdomu! Dėde, brangusis, leisk, leisk!" – ir ji kaip kačiukė ėmė gluosniuotis, meilintis, bučiuoti, apsikabinusi... Bet Noach nepakrutinamas. Tad Aninot, nepatenkintai purkštelėjusi ir metusi dėdei „negeras! nemyliu!" pabėgo vėl į kalną" (93 p.). Arba dar: – „Klausyk, Aninot! neik ten! negalima!" – „Ot, ir eisiu!" – „Sustok!" – „Susigauk, jei nori!" – „Palauk!" – „Aš ir neskubu." – „Klausyk!" – „Girdžiu." – „Sugausiu, gausi!" – „Laukiu!" – „Aninot, sesute! neik ten! prašau! Ir ką tu ten pamatysi?" ir t.t. Ne, tai ne iš Didžiojo Tvano pro amžių glūdumą rašytojo įspėtas aistrų balsas, bet mūsų panelės Miliutės ar Karutės grakštaus kaprizo gestas. Šitokio stiliaus dialogai nesiharmonizuoja su „Tvano" nuotaika, kaip nesiharmonizuoja ir visas idealizuotas bei modernizuotas Aninot vaizdas. Ne tuo koloritu jį autorius mums nupiešė.

Turėtume mes šį tą prikišti ir „Tvano" stiliui. Aš negalėčiau tikrinti, kad autorius norėjo jį padaryti orientališką, egzotišką, bet vis dėlto aišku, kad „Tvano" stilius yra apsčiai puoštas gausiomis poetiškosios kalbos priemonėmis. Tik vėl ir šitos puošmenys ne visados laimingai derinasi su reiškiamąja mintimi, turiniu ir nuotaika. Pirmykštės pusiau barbariškos civilizacijos žmonės ir egzotiški vaizdai mums piešiami barokinėmis ir „style précieux" priemonėmis: „Nustebusi svyruoja Itnaho minties švyturyje liepsna, kur visad degdavo rami ir nepakrutinama, ir nerimas, tas nepažįstamas jam lig šiol žvėris, ima veržti neragavusią dar laimės širdį" (117 p.). „Baimė iš vienos pusės pasistojusi, viltis iš antros negailestingai čaižo savo botagais darbininkus" (118 p.). „Bet džiaugsmo paukštė, suplasnojusi sieloj savo vaivorykštiniais sparnais, užgauna jais ir pažadina prisimetusią ten ir akies mirksniui apsnūdusią skausmo paukštę, kuri, ištiesusi savo galvą su ilgu plėšriu snapu, irgi suplasnoja dyglių prisagstytais plačiais sambrėškos sparnais, dvelkdama šalčiu, kurs taip suspaudžia širdį" (127 p.), sielos rūmų langai – akys (129 p.), akių žvaigždės (171 p.). Juk tai ne orientalizmas literatūroje. Tiesa, kad mes iš viso nedaug turime bandymų pritaikyti lietuvių kalbą tam tikrų epochų ir koloritų stiliams kurti. Šalia V. Krėvės kai kurių kūrinių M. Vaitkaus „Tvanas" ir šiuo žvilgsniu yra įdomus reiškinys.

Kai dėl fabulos, tai mums atrodo, kad autorius galėjo ją plačiau išrutulioti, panaudodamas romantiškąjį meilės elementą ir praplėsdamas Noacho vaidmenį, kuris dabar yra vos vos apmestas. Dėl to būtų sumažėję aprašymai, o turėtume daugiau veiksmo. Charakteristikos būtų išėję daug gyvesnės, ryškesnės, intriga įdomesnė. Na, bet turime tenkintis ir tuomi, kas duota.

Nežiūrint kai kurių apysakos nedarnumų, „Tvanas" vis dėlto yra žymus indėlis į mūsų literatūrą. Jau pats temos pasirinkimas imponuoja drąsiu užsimojimu. Grandioziškas ir kartu tragiškas tvano vaizdas M. Vaitkaus nupieštas tikrai pagaunančiai gyvai. Čia laki autoriaus vaizduotė ir intuicija mokėjo atspėti daugybę ir išviršinių bruožų, ir išvidinių sielos pergyvenimų bei virpesių. Tikrai vertas rašytojo uždavinys sekti, kaip gaivalingoj visa naikinančioj katastrofoj kovoja taip pat gaivalingas žmogaus gyvybės instinktas, gaivinamas aukščiausiojo gyvybės reiškinio ir reiškinio – meilės. Ir kažin, jei M. Vaitkus nebūtų norėjęs laikytis Biblijos tiesos, ar jis nebūtų surizikavęs padaryti tą meilės galią galingesnę negu aklas prigimties gaivalas – ir ar nebūtų naujosios žmonijos kilmės išvedęs iš tokios būtent meilės? Bet taip kilusios žmonijos kelias nebent ateity.

1927

Antanas Venclova. *Gatvės švinta*

Abiejų savo rinkinių vardais – pirmasis buvo „Sutemų skersgatviuos" – Antanas Venclova tarsi nori mus įtikinti, kad jis – miesto, didmiesčio poetas. Ir ne vien tik vardais:

Tavo dainos man primena manąją tėviškę,
tokią mielą radastų žiedais apipintą.
Ją išplėšė man miestas – padūkęs, pašėliškas,
ir į širdį įkėlė tamsiai rausvą žibintą.
...
Ir mano daina nebe tokia kaip tavo: –

iš miestiškų skersgatvių ji išskrist nesumano.
(Gatvės švinta, 26 p.)

Tai ne visai tiesa. Yra čia keletas eilėraščių ir kaimo gamtos temomis. Vieni jų, kaip štai „Kaimo nuotaikon", „Vasara", „Pro žydinčius javus", pagrįsti realiu gamtos vaizdu, kiti, kaip „Ar aš žinau", „Saulės užtekėjimas" ir „Mano pavasaris", tūla abstrakcija, kuri tačiau nėra sausa protinė atotrauka, bet gyva emocijos ir vaizduotės išraiška:

Svaigu taip ir gera. Apsvaigusios mintys
pavasariu sprogsta, lelijomis žydi.
Mane žalios gatvės ir žydinčios aikštės
džiaugsmingai sutinka, džiaugsmingai palydi. (11 p.)

Bando Venclova tokiu pat būdu kurti ir simbolinius miesto vaizdus, bet juose jaučiama daug daugiau dirbtinumo – ir gaunam tarsi nevykusius Čiurlionies, tikriau Šimonies, kai kurių paveikslų komentavimus:

Žvaigždžių vainikais bokštai žydi.
Žvaigždžių vainikuos – melsvas miestas.
Ir pasirėmusios sidabro angos
vilioja į auksinį miestą. (28 p.)

arba:

Saulė šilkiniais sparnais suplasnojusi,
mėlynus miesto vartus atrakino
ir jaunas poetas – ir mylintis angelas
ryto svajonėse skausmo nežino... (29 p.)

Kad „Švintančių gatvių" autorius dar nepajėgia poeto intuicija įsigyventi į didmiesčio paslaptį, rodo ir kitokio pobūdžio eilėraštis „Miesto panorama", kurioj randame apsčiai ideologinio iškalbingumo, bet kurios poetinė ekspresija ir fantazija yra silpnoka.

Gyviausių atbalsių jauno poeto kūryboj sukėlė, deja, miesto erotika, tragiškų gaidų užgaudama „Aistros ir bado poemoj". Žinoma, bergždžias darbas būtų kritikuoti prasmę šitos grupės eilėraščių, turiu tačiau pastebėti, kad egzaltuotai idealizuota „Dviejų mirčių" pabaiga yra nepriimtina ne vien doroviniu, bet ir estetiniu atžvilgiu, kaip visai nesiderinanti su išvidine eilėraščio prasme ir nuotaika.

Lauksime Antano Venclovos brėstant, gilinant savo kūrybos vagą.

1927

Kazys Boruta.
Dainos apie svyruojančius gluosnius

Lyrikai ir poemoms 32 puslapių mažoka, dėl to, nenusikalsdami nei rinkinėlio turiniui, nei formai, prierašą „poemos" visai išbraukiame. Dainose apie svyruojančius gluosnius autorius dainuoja į miestus išklydusio lietuviškojo kaimo berno rūstų liūdesį ir tokį pat rūstų šiaudinės pastogės pasiilgimą:

Lik sveikas. Dabar jau per vėlu
tave prisimint prie elektros liktarnų.
Tarp riksmo gatvės, dirbtuvių sirenų
jau aš nebe kaimiškas bernas.
Žinia, mėnesiena akyse dar liūdi,
nors ir įdubus į tamsią bedugnę,

nes kožną dieną vis naują smūgį
kakton suduoda gatvių kūjai atgrubę. (16 p.)

Miesto motyvais Boruta primena mums Venclovą, bet stiliumi, ekspresija ir savo kūrybinės medžiagos naudojimu labai nuo jo skiriasi. Charakteringas Borutos lyrikos savumas – tai tiesioginis stačiokiškumas, dažnai siekiąs vulgariškumo. Borutos žodis paprastas, ryškus ir stiprus, dėl to jis padaro įspūdžio. Bet stipraus žodžio įspūdis, žinoma, ne visuomet esti meniškos kilmės, nors jisai būtų ir nemeluoto jausmo išraiška. Su tokiu įspūdžiu mes greitai apsiprantame, ir jis netenka mums savo reikšmės. Mes bijomės, kad neatsitiktų tas pat ir su Borutos lyrika, jeigu ji ir toliau bus kuriama tuo pačiu metodu.

Mes norėtume ir Kazio Borutos, ir Antano Venclovos, ir visų kitų jaunųjų poetų kūryboj rasti daugiau artisto menininko akies ir rankos žymių.

1927

Antanas Kiliukas. *Trupinėliai*

Jeigu per dvidešimt metų Antanas Kiliukas pririnko tik tokį liesutį savo kūrinių rinkinėlį, tai jau iš to vieno galime spręsti apie jo rašytojiškos karjeros menkumą. Mes tokio sprendimo, žinoma, nedarytume, jeigu bent tie trupinėliai būtų rinktiniai, aukštos vertės dalykai. Deja, nuo pradžios ligi galo visas rinkinys kiekvienu puslapiu įtikina mus, kad autorius ne tik neturi jokio talento, bet ir nesugeba bent kiek pakenčiamiau apdirbti techniškąją eiliavimo pusę. Šabloniškiausia eilėdara, banališkiausi

rimai, nemokėjimas pasakyti paprasčiausios minties kamuoja skaitytoją jau nuo pirmojo puslapio. Juk štai kokios pasekos iš susidraugavimo su amžinatilsį Mūza:

Kas su Mūza susidraugavo,
To pašaukimo – dalis sunkesnė;
Regės pasaulį jis painesnį,
Kas smagurių jos paragavo.
Ir į gelmes tautų senovės
Mintis vis smelksis į keliones,
Kaip plaštakėlė prie žiedų;
Ir tarp kasdieninių peštynių
Ir kraujingiausiųjų žudynių
Užmiršti kvies bent kiek vaizdų. (3 p.)

Kai kur tas slebizavimas siekia stačiai komizmo laipsnio:

Ar jautei, kai miglos krinta,
Medis kaip maldoj susnūdęs
Patepimo laukia... (22 p.)

Randam rinkiny dar ir „gotiko stiliaus puikiąją vėlę" (28 p.), ir „didžios harmonijos chaosą" (37 p.), ir kitokių nesąmonių. Nesuprantama, kaip autorius, žmogus, matyt, nebejaunas ir vis dėlto inteligentas, galėjo šitą rinkinį šiais laikais į žmones leisti. Teisingumo dėlei turiu pažymėti ir porą labiau vykusių eilėraščių – tai „Lacrimae Christi" ir „Pūga".

1927

Petras Vaičiūnas. *Nuodėmingas Angelas*

Iš visų P. Vaičiūno dramų ši paskutinė yra geriausiai vykusi kaip scenos taip ir literatūros atžvilgiu. Fabula jos tokia: Skulptoriaus Arno Raimundo žmona Dalia kadaise yra mylėjusi muziką kompozitorių Gandą. Savo praeitį, kurioj, *nota bene,* nieko nuodėminga nebuvo, ji vis dėlto nuslėpė nuo vyro, bijodama turbūt kad šis jos neatstumtų. Dalios paslaptimi pasinaudoja turtuolis Gauras. Jis aistringai geidžia Dalios, terorizuoja ją ir net priverčia lankytis į slaptus pasimatymus „Džiaugsmo valandos" namuose. Po vieno tokio vizito Dalia pamiršta ten savo ridikiulį, iš kurio kažkoks nepilnaprotis ekskunigas Chichi pačiumpa Dalios fotografiją ir parodo ją Gandui, kuris vis dar Dalią tebemyli. Per Arno ir Dalios sutuoktuvių sukaktuves Gandas iš kerštо ir paniekos vos vos susilaiko neiškėlęs aikštėn „Džiaugsmo valandos" paslapčių. Sviedęs į žemę iš Gauro gautą kūrybos tikslams stipendiją, jis bėga laukan, paskui jį puola Gauras neva jo nuraminti, bet pasinaudojęs patogiai susidėjusiomis aplinkybėmis prieškambary kompozitorių nušauna. Visi mano, kad Gandas pats nusižudė. Tik viena Beatrisa, mokinė, slapta matė Gauro žmogžudystę, bet kurį laiką, įbauginta pačios Dalios, baisios paslapties neišduoda. Netrukus po to Chichi įteikia Arnui Gando dar prieš mirtį paliktą raštelį, kviečiantį jį atsilankyti į „Džiaugsmo valandos" namus, kame jis galėsiąs sužinoti apie savo žmoną įdomių dalykų. Arnas vyksta į nurodytą vietą, randa „klienčių" albumėly ir savo žmonos fotografiją, o namų šeimininkei tarpininkaujant, susitinka ir su pačia Dalia. Šeimyniška katastrofa. Tuo tarpu Beatrisa vis dėlto pranešė policijai Gauro nusikaltimą. Gaurą Velykų rytą suima Arno namuose, kur jisai buvo atėjęs atsisveikinti su Dalia, o klebonas kun. Robertas sutaiko Dalią su Arnu.

Drama pavadinta „Nuodėmingu Angelu" dėl to, kad Arnas laikė Dalią geruoju savo gyvenimo Angelu. Į ją nusižiūrėjęs, jis net buvo nukalęs kun. Robertui angelo stovylą pastatyti prie bažnyčios. Tik po susitikimo „Džiaugsmo valandoj", manydamas, kad jojo Angelas nuodėmingas, sudaužo ir savo kūrinį.

Ši bent kiek kinematografiška fabula p. Vaičiūno yra sumegzta intriguojančiai, nors ne visur stipriai. Daugely vietų pasigendame labiau įtikinančio motyvavimo ir klausimas: kodėl? pasilieka be atsakymo arba duoda tokį atsakymą: taip autoriui reikėjo, nes kitaip nutrūktų fabula ir nebebūtų dramos. Na, bet tokių silpnų siūlių galima apčiuopti ne vieno Vaičiūno dramose, ir dėl jų aš autoriui didelio priekaišto nedarau. Man būtų svarbiau rasti pateisinimo dviem dramos personažam: kompozitoriui Gandui ir ekskunigui Chichi. Gandas yra toks nevykęs padarinys, kad gerai, jog jį antrame veiksme nušovė, nes dar per tris veiksmus jis būtų prikalbėjęs nepakeliamai daug kilnių nesąmonių. Ir ankstyvesnėse Vaičiūno dramose būtinai figūruodavo koks nors kilniaširdis ardyti veikalo nuotaikai. Tarsi kūrinio prasmė savaime nebūtų iš jo pačio aiški. Bet „Nuodėmingo Angelo" Gandas yra dar įkyresnis už anuos rezonierius, nes jame matome didelę bedugnę tarp autoriaus idėjos ir jos įvykdymo. Jis turėjo būti įkvėptas menininkas-kūrėjas, meilės garbintojas ir jos kankinys, iškilęs aukščiau kasdieniško smulkmeniškumo, dėl to turįs mokėti suprasti ir atleisti. Ir visos jo kilnios šnekos rodo, kad pats autorius jį tokiu norėjo padaryti ir išidealizuoti. Bet visa tai skamba Gando lūpose falšyvai, nes pro tą patosą mes matome visą jo smulkumą ir egoizmą, pradedant egoistiška meile, džiaugsmu dėl pinigų, kerštingumu ir baigiant rašteliu, įduodančiu tą moterį, kurią jis sakėsi mylėjęs kaip savo gyvenimo svajonę, kurios jis nedrįsęs paliesti ir dėl to... turėdavęs dar ir paprastesnių meilužių. Ne, Gando rolė turėtų

būti apgobta ne kilniu tragiškumu, bet pašaipos satyra ir nuožiūra pro išviršinį kilnumą parodyti visą jo dvasios menkystę.

Chichi dramoj scenos atžvilgiu yra visai geras. Bet P. Vaičiūno, kaip ir kiekvieno kito, dramos gali būti imamos ne vien scenos atžvilgiu. Pats autorius tyčiomis net semia joms motyvų iš mūsų visuomeninio gyvenimo ydų, jas net pabrėždamas. „Nuodėmingo Angelo" Chichi jis turbūt irgi ne be priežasties pavadino ne kuo kitu, bet ekskunigu. Scenai Chichi lygiai gerai galėtų būti koks nors prasigėręs zakristijonas arba vargonininkas. Vadinasi, jeigu jis vis dėlto yra pavadintas ekskunigu, tai čia P. Vaičiūnas ir taikė į tą mūsų šių dienų gyvenimo skaudulį. Juoba kad ir Chichi kai kur tarsi norėta apgaubti tragizmo šešėliu: kažkas jam šventąją Dvasią išvogė, jis ėmęs abejoti savim, kitais, Kristum. Vis dėlto Chichi nuo pradžios ligi galo yra ne tragedijos, bet farso personažas.

Dėl to autoriaus noras paliesti „iškunigėjimo" skaudulį nuėjo niekais. Ir ne tik kad nuėjo niekais, bet sukelia dar kažkokį neskanų koktumo įspūdį ne dėl Chichi kaip ekskunigo, bet dėl autoriaus pasirinktos tokios netinkamos ir šiam reikalui, ir dramos sceniškumui priemonės. Iškunigėjimas anaiptol ne farso vertas reiškinys. Jis eina kartu su daugelio mūsų gabių žmonių ir talentų likimu. Jo priežastys anaiptol ne vynas ir moterys, bet pirmiausia nenormalios mūsų kunigijos kilmės ir auklėjimo aplinkybės. Rastume čia ir turtingos psichologinės medžiagos. Deja, p. Vaičiūnas problemą farsiškai išsprendė. Jojo Chichi nė vienas bruožas nėra charakteringas. Lotyniškų žodžių vartojimas ekskunigo lūpose yra psichologinis absurdas. Ir nenori tikėti, kad autorius norėjo tik pajuokinti publiką, liepdamas idiotui „Džiaugsmo valandos" namų reikalams naudoti liturgiškus tekstus. Ir reikia tikrai kompozitoriaus Gando gabumų įspėti žmones, kad į aiškiai

nenormalaus Chichi išvedžiojimus taip atsilieptų: „Ne, aš nesutinku nė su viena tamstos mintim. Tamsta todėl taip kalbi, kad gyveni tik protu..."

Baigdamas noriu dar pastebėti, kad savaime graži trečiojo veiksmo pradžia, kur Arno ir Dalios sąžinės kova atsispindi skulptoriui jo kalamojo angelo veido išraiškoj kaipo pagrįsta simbolizmo pradais, ne visai derinasi su realistine visos dramos nuotaika. Po „Nuodėmingo Angelo" turime teisės laukti iš p. Vaičiūno jau visai darnaus kūrinio, kuris ne tik praturtintų Dramos repertuarą, bet ir liktų pastovi visos literatūros vertenybė.

1927

Kazys Puida. *Geležinis vilkas*

Tokio dydžio romanas mūsų literatūroje – retas svečias. Mūsų kritika šitą svečią kažkodėl ne visai palankiai sutiko – ir be reikalo. „Geležinis vilkas", tiesa, tendencinis patriotinis romanas, populiarizuojąs Vilniaus problemą ir fantastiškai vaizduojąs jos išsprendimą. Tokio tipo beletristikos kūriniui negalima taikyti, pav., psichologinio arba šiaip grynai meniško romano kriterijų. Propagandinei literatūrai pakanka sumanios fabulos, gyvo stiliaus ir propaguojamos idėjos parodyto, tegu ir fiktyvaus, triumfo. Visa tai „Geležinis vilkas" ir duoda. Kazys Puida čia ir plačiau užsimoja. Jis nori nupiešti ir platų mūsų visuomeninio politinio gyvenimo vaizdą; ir piešia jį gan juodomis spalvomis. Tai neišėjo romano naudai. Viena, kad tai įklampina autorių į sausokus ir ginčytinus samprotavimus ir trukdo beletristinį kūrinio tempą, antra, šaldo skaitytojo optimizmą ir entuziazmą,

kuris turėtų ugdyti pajėgas realiai pasiekti aną fiktyvų propaguojamos idėjos triumfą. „Geležinis vilkas" – pirmas mūsų literatūroj bandymas tučtuojau sukonkretinti meno lytimis plačiau tautoj išsiliejusį reikalą ir net pralenkti gyvenimo ruošiamą jo išsprendimą. Dėl to šis Kazio Puidos romanas mums ir žymėtinas.

1927

„7 meno dienos"

Tokiuo vardu leidžiamas dabar ir pardavinėjamas kartu su programomis Valstybės Teatro kaip ir organas. Pasirodė jis spalio mėn. pradžioj ir eina, rodos, kas savaitė po 12 pusl. teatro programos formato. Laikraštėlio redakcija užsibrėžė gana platų tikslą: „Mes norime sukurti pastovų, periodišką organą visų meno šakų klausimams nušviesti". Kitoj vietoj sako, kad jos „pagrindinis uždavinys bus ne tik meno propaganda bendrai ir provincijoj ypatingai, bet ir priartinti meną prie tautinių masių, tikslu daboti jo atspindį tautinėj minty ir formoj". Tikslai, ką ir besakyti, gražūs, bet mums atrodo per platūs ir tokio tipo laikraščiui per sunkūs. Gana bus ir to, jei „7 meno dienos" pasiliks tuo, kuomi yra: meno gyvenimo informacijų ir antraktų metu lengvo pasiskaitymo laikraščiu. Informacijų „7 meno dienos" duoda apsčiai: pirmiausia, žinoma, apie teatrą ir jo veikėjus, bent kiek reklaminio pobūdžio, apie literatūros naujienas, muziką, dailę, sportą, pagaliau ir kinų programas. Įžymesni įvykiai aptariami atskirais straipsneliais. Štai, pav., kad ir 7 n-ry. Mirė Stan. Przybyszewskis, Vysk. Ant. Baranausko sukaktuvės, Petras Vaičiūnas (auto-

biografinis straipsnis), Amerikoniškoji mūza Riogla. Tai turiningas numeris. Reikia pastebėti, kad panašaus tipo laikraštėliai leidžiami ir didesniuose Vakarų Europos teatruose. Mes linkime „7 meno dienoms" pasisekimo.

1927

Nauji prof. M. Biržiškos darbai

I. Rinktiniai mūsų senovės raštai

Beveik tuo pačiu laiku susilaukėm dviejų mūsų senosios literatūros chrestomatijų: prof. Jurgio Gerullio „Senieji lietuvių skaitymai" I dalis – tekstai su įvadais, Lietuvos universiteto leidinys, ir štai čia minima prof. Biržiškos knyga. Ir gerai, kad atsitiko taip, jog abudu leidiniai vienas antrą papildo. Gerullio chrestomatija reprodukuoja senoviškuosius tekstus su jų rašyba ir visomis ypatybėmis, kiek tai galima mūsų laikų šriftais padaryti. Prof. Gerullis sakosi norėjęs parodyti, „kaip anais laikais iš tikrųjų kalbėjo ir rašė". Jo veikalas tad atstoja mums pačius šaltinius. Tuom tarpu prof. Biržiškos knyga palengvina, moko ir pratina tuos šaltinius skaityti ir naudoti. Ji yra skirta mokyklai literatūros istorijos kursui. Tuo tikslu autorius parinkęs tokius tekstus, „kurie padėtų moksleiviams orientuotis to ar kito amžiaus literatūroje, suprasti rašytojo kūrybą, jo ir jo visuomenės pažiūras, nuotaiką, būdą. Kalba kaip tokia yra... čia, palyginus su literatūriniu-istoriniu pradu, antraeilis dalykas, tiek tesvarbus, kiek jąja reiškiasi rašytojo individualumas, kiek ji yra kuriamoji jo individualybė. Tad jau rašyba bus net trečiaeilis dalykas". Ir iš tiesų tekstai nurašyti mūsų dienų rašyba ir ištarimu. Gausiose išnašose randame

kritiškų dėl teksto pastabų, paaiškinimų ir literatūrinių-istorinių žinių, nors ir ne taip plačių kaip prof. Gerullio knygoj. Kiekvienas literatūros dėstytojas būtinai turės įsigyti abejas knygas. Prof. Biržiškos chrestomatija apima lietuvių raštus nuo 16 iki 18 šimtm.; tik Antano Strazdo bažnytinėmis giesmėmis kliudo 19 šimtmetį. Medžiaga duota labai gausiai. Jau vien vartant šią didelę knygą, malonu darosi, kad štai tie tamsūs mūsų tautos amžiai vis dėlto nebuvo tušti ir kad lietuviškųjų raštų tradicija yra gilesnė, negu mes dažnai manome.

II. *Donelaičio gyvenimas ir raštai*

Ši knyga yra anos chrestomatijos kaip ir papildymas; ten Donelaitis visai praleistas. Šis naujas Donelaičio gyvenimo ir raštų leidimas sudarytas iš 1918 ir 1921 m. leidimų, kurie buvo sudėti iš dviejų atskirų dalių. Kalbos paaiškinimai dabar duoti tekste, išnašose, ir visa knyga sudaro vieną planingą visumą. Prieduose pridėta dar Šulco „Dvi peli" ir Šimelpenigio „Studentas", o Vaičaičio hegzametrai pakeisti Ralio išverstos Odisėjos ištraukomis.

III. *Iš Adomo Mickevičiaus raštų*

Ir šis leidimas skirtas mokykloms, aprūpintas gausiomis išnašomis-komentarais. Nuo pirmojo leidimo jis skiriasi kai kuriais pakeitimais ir papildymais, kurių žymiausias – „Pono Tado" K. Šakenio vertimo ištraukos. Be to, šiame leidime nėra lenkiškųjų originalo tekstų, kurie mokiniams, tiesa, nereikalingi, bet mokytojams, mokantiems lenkų kalbos, būtų tikrai naudingi, nes lietuviškieji vertimai kai kur, pasak p. Biržiškos, stačiai „suprozinti" ir šiaip jau vietomis labai silpni. Knyga tinka

pasiskaityti ir šiaip kiekvienam literatūros mėgėjui, kuris negali Mickevičiaus suprasti originale.

Mickevičiaus lietuvybės problema ir jo įtraukimas į mokyklų programas dar turi daug priešų mūsų literatų tarpe. Prof. M. Biržiška yra vienas iš uoliausių Mickevičiaus lietuvintojų. Šiame leidiny jis duoda vieną kaip ir dokumentinį įrodymą – paties Mickevičiaus ranka užrašytų lietuviškų dainų autografą. Lapelis iš tiesų daro jaudinantį įspūdį.

1928

Juozas Eretas. *Beethoveno jaunystė*

Pernai visame pasauly buvo švenčiamos 100 metų Beethoveno mirties sukaktuvės. Kukliai jas minėjo ir Lietuva. Be eilės koncertų ir paskaitų, turime štai vieną ir pastovesnį tų sukaktuvių paminklą: tai minimoji prof. J. Ereto studija. Mūsų literatūroje šalia išversto Romain Rollando „Beethoveno gyvenimo" tai vienintelė šiuo klausimu knyga. Šita monografija, kaip rodo jau pats vardas, apima tiktai genialaus kompozitoriaus jaunystę, t.y. Bonnos gyvenimo laikotarpį, ligi 1792 m. Dėl ko taip ilgai sustota ties šiuo būtent laikotarpiu, autorius taip aiškina: „... būtų klaidinga manyti, kad Bonnos Beethovenas neturi reikšmės Vienos Beethovenui. Tie 22 metai, praleisti Bonnoje, ypatingi ir reikšmingi: per juos pasirodė in nucleo[1] viskas, kas vėliau kitoje žemėje ir tarp kitų žmonių taip nuostabiai išaugo. Bonnos Beethovenas yra tikras Beethovenas... Vienietis bonniečio logingas tęsinys". Autorius imasi savo uždavinio labai metodiškai ir moksliškai. Žinodamas, kiek genijaus kūrybai suprasti padeda jo gimtinės šalies, aplinkumos ir kartų

kartomis susikrovusių šeimynoj savumų pažinimas, jis pirmiausia duoda platų geografinį ir istorinį Koelno žemės vaizdą, paskui nupiešia šeimynos likimą, kol III-oj daly prieina prie pačio Liudvigo Beethoveno vaikystės. Gyvenimas vaizduojamas dokumentaliai, bet ir gyvai. Vieno tik tenka pasigesti: kad autorius neaprašė viso šito žmonijos genijaus gyvenimo ir nesupažindino su jo kūryba. Prof. Eretas juk turi tam net paruoštos medžiagos iš „Židiny" spausdintų straipsnių ir iš įvairių savo paskaitų. Lauksime tolimesnės „Beethoveno" monografijos tąsos.

1928

Liudas Gira. *Žygio godos*

Liudo Giros lyrikoj visuomeniniai-patriotiniai motyvai ir anksčiau turėjo žymią vietą. Bet štai dabar susilaukėme viso rinkinio, sudaryto ištisai, su mažomis išimtimis, iš šios būtent rūšies eilėraščių. Tai gana retas mūsų naujausioj poezijoj reiškinys. Šalia Liudo Giros tiktai vienas Petras Vaičiūnas turėtų teisę, remiantis kūryba, pasivadinti nepriklausomos Lietuvos poetu piliečiu-patriotu. Smerkti dėl to kitus mūsų poetus būtų tačiau neprotinga. Nes jeigu Liudas Gira ir Petras Vaičiūnas gieda iš patriotizmo, tai kiti galbūt iš to pačio patriotizmo... tyli, nenorėdami gaminti tokios nuotaikos kūrinių, kaip pav., Fausto Kiršos „Pelenai" arba kad ir to pačio P. Vaičiūno „Patriotai". O kažin, ar ne šita būtent nuotaika yra persunkusi mūsų refleksijas apie šių dienų Lietuvos gyvenimą? Rašydami gi tokia nuotaika, jie galbūt susilauktų dar didesnių priekaištų, negu visai nerašydami.

Liudo Giros „Žygio godos" yra patriotinio kovos entuziazmo vaisius. Šitos kovos tikslas – Lietuvos laisvė, Vilniaus atvadavi-

mas, lygios tarptautinės teisės – yra visai realus, bet entuziazmo pagrindas – garbinga praeitis, tautinis autoidealizavimasis ir pasitikėjimas absoliutine metafizine Teisybe – šiandien atrodo nebepakankamas, išgyventas. Tai buvo maironinio laikotarpio tautinio entuziazmo pagrindas, „Aušros" romantikų sukurtas. Tada, tautinės sąmonės kėlimo, vilčių žadinimo laikotarpy, tas pagrindas atatiko laiko dvasią, bet šiandien jau nebe žadinimo, bet realių darbų ir kovų metu aliuzijos į anuos ideališkus senovės laikus nebetenka įtikinamos galios. Pats poetas, žinoma, jaučia tą tarp pasakos ir tikrovės bedugnę ir pirmame savo rinkinio puslapy kelia skaudų klausimą:

Ei, Vytie, lietuvininkų Vytie,
Kitados žaibu šokinęs žirgą,
Varstų tūkstančiai tau, būdavo, tik mirga –
Kodrin nūn jo šuoliai nebe tie?!..
Tavo kelią kitkart jau iš tolo
Ten kraujų žymė, čia gaisro rodė dūmai...
Kodrin nūn nustojai to smarkumo,
Kodrin žirgas klumpa ir parpuola?!

Ir veltui šiandien poetas bando šitų klausimų sukeltą nerimastį išblaškyti iš senovės pasemtų motyvų patosu:

Juk tau Vytautas nustatė aiškią gairę:
Jot pirmyn, kol žirgas neparkritęs.
Ei, Vytie! Pasmaginki tik ranką,
Pašokinki žirgą, kaip kadai! (6 p.)

Šių dienų skaitytojas šitokius šūksnius palydės vien karčiu pasigailėjimu. Dėl to ir visas „Žygio godų" obalsis: „Lietuvai ke-

lią! Ei, girdite, kelią!" tikrai kūrybiniam žygiui jį vargiai įžiebs, nes yra kaitinamas šiandien jau nešildančiomis, išblėsusiomis vakarykščiomis žarijomis.

Visai suprantama, kad L. Giros lyrikoj tiek daug patriotinio „aušrininkų" gadynės patoso. Juk „Žygio godų" autorius, nors vienas pirmųjų pomaironinio laikotarpio atstovų, vis dėlto yra suaugęs su to būtent laikotarpio ideologija daug glaudžiau negu kuris kitas iš jaunesniųjų mūsų poetų. Visuomeninių patriotinių motyvų evoliucijoj Liudo Giros lyrika bus įdomi kaip perėjimo tarpsnis iš pavergtosios į Nepriklausomąją Lietuvą.

Nereikia nė sakyti, kad anie patetiškieji eilėraščiai atrodo mums šalti ir sausi, retoriško iškalbingumo, o ne poetinės emocijos padariniai.

Laimei, poetas, be tų abstrakčių dainų apie skrendančius Vytis, žirgus, kalavijus ir karžygius, duoda mums ir visai nuoširdžių kūrinių, kilusių iš tikro pergyvenimo, gyvo santykio su žeme ir tikrove: „Vilniaus žemei", „Vilniaus vakarai", „Lietuva ir jūra". Paskaitę gi eilėraštį „Jūrai", mes stačiai pasigendame ir laukiame daugiau tokios nuoširdžios ir sukauptos lyrikos – ir jau visai nebenorime grįžti į aną sausą ir pernelyg ištęstą patriotinį-visuomeninį patosą.

Pabaigoje „Žygio godų" poetas duoda keletą kūrinių filosofinio pobūdžio, kur rimta refleksija supoetinta melancholiškai pesimistinės nuotaikos, blaivaus vaizdingumo ir fantazijos. Čia geriausiai nusisekusiu aš laikyčiau eilėraštį „Pavasariai ir žiemos". Tuo tarpu ilgiausias šio rinkinio kūrinys „Žemė", nežiūrint gana dėkingos bendros koncepcijos, dėl labai dažnų pasikartojimų žodžiais ir prasme tapo per daug ištęstas. Be to, šito kūrinio turiniui, prasmei ir nuvokiamai nuotaikai netinka poeto pasirinktoji per lengva išsireiškimo forma: ritmika, sakinių konstrukcija ir net leksikonas. Dėl to kūrinys iš viso stipresnės nuotaikos ir gilesnio įspūdžio nepadaro.

Lauksime daugiau Liudo Giros poezijų dėkingesniais motyvais, kur poeto talentas galės plačiau pasireikšti, atskleisdamas poeto pergyvenimus santyky ne su momento nykstamais šūkiais, bet su giliais bendrai žmogiškais širdies ir proto reikalais.

1928

Jurgis Savickis. *Ties aukštu sostu*

Pirmoji Jurgio Savickio knyga „Šventadienio sonetai" jau parodė jos autorių esant miesto kultūros žmogų. Ne dėl to rinkinio siužetų. Siužetai ten daugiausia kaimiški, ir veiksmas eina ne didmiesčio mūruose, bet gamtos plotuose. Vis dėlto jo vaizduojamieji žmonės ne naivūs kaimo žmonės, bet kultūros „įgadinti" keistuoliai, jų mąstymo ir elgimosi būdas kažkoks schemiškai mechaninis, kaip šokinamų marionečių, o Savickio gamta – tai ne gyvoji gamta, bet pieštas teatro dekoracijos vaizdas.

Iš „Šventadienio sonetų" matėme, kad Savickis atsižadėjo analizuoti reiškinius, į juos pasinerdamas, bet tarsi išsijungė iš įvykių eigos, atsistojo virš jų ir ėmė fiksuoti tik atskirus momentus ir tai taip, kaip kad jie atsimuša jo paties meninėje vaizduotėje. Savickiui visai nerūpi duoti realus įvykio arba vaizdo paveikslas taip, kaip jis vyko tikrovėje logiškose laiko ir vietos sąvaržose. Savickis turi savo schemas ir sintetinimo priemones, pagrįstas irgi, sakyčiau, miestišku laiko ir psichinės energijos ekonominimo principu. Dėl to Savickio kūriniai ne visi ir ne visiems suprantami.

Šis antrasis Jurgio Savickio beletristikos rinkinys „Ties aukštu sostu" daug ką turi bendra su „Šventadienio sonetais". Kūrybos psichologinis pagrindas ir rašytojo nusistatymas pasiliko tas pats:

išsinėrimas iš įvykių eigos, savivališkas jų gretinimas ir scheminis momentų fiksavimas. Tačiau randame ir kai kurių atmainų. Svarbiausia tai, kad šiame antrame rinkiny Savickis yra daug realistiškesnis, negu buvo „Šventadienio sonetuose". Savickio schemos kažkaip priartėjo prie tikrojo gyvenimo schemų. Ir čia jau mes nerandame tokių sunkiai įmanomų dalykų kaip „Šventadienio sonetų" „Kokietė", „Komedijontai" arba „Sachara". Be abejo, tai žingsnis pirmyn, nes, šiaip ar taip, „Šventadienio sonetų" schemiškumas vietomis buvo labai artimas pozai ir manierai. Ima pagunda papranašauti, kad dar vienas žingsnis pirmyn – ir nudils dar viena žeidžianti tikrovę briauna, būtent disharmonija ir disproporcija tarp vaizduojamojo žmogaus, jo veiksmų ir jo aplinkos. Štai, pvz., ilgiausiame Savickio kūriny „Velnio šeinė katarinka". Nereikia būti dideliam žmonių žinovui, kad pajustum tą tūleriopą nesantaiką, kuri kyla tarp jau įsivaizduojamo Petro Eimučio ir jo veiksmų, tarp gatvės merginos – Eimučio žmonos ir jos pasielgimų ir pagaliau tarp abiejų, ir tų kaimo bei miesto gyvenimo sąlygų, kuriose autorius mums juodu rodo. Tą patį pastebime ir „Paskutiniame rapsode".

Skaitydami situos ir kitus J. Savickio kūrinius, mes aiškiai nusimanome, kad čia nė nereikia ieškoti etnografinių, fizinių ir net psichologinių tikrovės bruožų, kad čia turime greičiau lyg ir kokią gyvenimo metafiziką. Vis dėlto mes justume didesnio pasitenkinimo, jei ta metafizika būtų pagrįsta ne kokia abstrakcija, ne vienu kuriuo realybės atžvilgiu, bet suderintu ir harmoningu tikrovės vaizdu. Suderintas visumos vaizdas kaip kūrybos pagrindas svarbu ypač tokio metodo ir pobūdžio rašytojui kaip J. Savickis. Mat rašytojas realistas savo metodu ir priemonėmis gali pateisinti ir motyvuoti daugelį keistenybių, disproporcijų ir netikėtumų. O Savickio pobūdžio kūrėjas, atmetęs diskursyvinį analitinį kelią, turėtų imti jei ne tipiškus, tai bent tikrus, autentiškus

reiškinius. Tiesą pasakius, Savickis taip ir daro, išskyrus aukščiau minėtus ir dar vieną antrą mažiau ryškų pavyzdį.

Siužetų ir bendros nuotaikos atžvilgiu šitas antrasis rinkinys dar labiau miestiškas negu „Šventadienio sonetai". Mūsų liaudiškoj beletristikoj Savickis atvertė naują lapą. Dėl to ši jo knyga mūsų miesto inteligentijoj turėtų rasti gyvo susidomėjimo. Juoba kad tapęs miestišku, Savickis nepaliovė buvęs lietuviškas. Čia randame ne tik daugybę atskirų savojo gyvenimo bruožų ir motyvų, bet ir lietuviškos psichikos pasireiškimų tiek autoriaus vaizduojamuose tipuose, tiek ir jo paties kūrybos procese. Tik paskaitykime savotiškos mistikos kupiną „Vaiką"!

Tačiau apskritai J. Savickio kūryba nėra nei mistiška, nei emocinė lyriška. Jei galima kalbėti apie kokį nors maždaug emocinį jo kūrybos atspalvį, tai tokiu atspalviu pirmiausia turėtume laikyti tą šaltą, tarsi net tyčiomis pabrėžtą autoriaus abejingumą, kuriuo jis palydi savo herojų likimą, vis tiek ar liūdną, ar linksmą („Susitikimas"!). Drauge su abejingumu eina subtilus humoro ir pašaipos atspalvis, taip gerai susiderinąs su išvidiniu kūrinio struktūros schematizmu ir išviršiniu stiliaus lakonizmu, dažnai naudojančiu – *o horrendum* kalbininkams! – vienus šalutinius sakinius be pagrindinių...

Jurgio Savickio kūryba inteligentiška, vientisa ir stilinga. Stebėti pasauliui ir gyvenimui autorius pasikėlė nuo žemės „ties aukštu sostu". Galbūt, kad iš ten gyvenimas atrodo tikra „menkysta", bet tik ten gali iš tos menkystos kurtis viršžemiškų vizijų regėjimai, nušviečią ir realybės prasmę, ir kūrybos kelius.

1928

Vydūnas. *Pasaulio gaisras*

Naujas, didelis ir gražus Vydūno kūrinys, kaip pati antraštė rodo, vaizduoja pasaulinio karo metą Lietuvoj. Veikalas dedikuotas Lietuvaitei, nes vyriausia tragedijos veikėja herojiškos dvasios lietuvaitė simboliškai sukaupia savy tą didžiulį vaidmenį, kurį Vydūnas skiria moteriai, ugdant dvasinę tautos kultūrą.

Pirmoji, visa naikinanti karo banga ritasi per Lietuvą. Rusai traukdamiesi varo žmones į rytus ir degina trobesius. Dvarelio savininkas Tautvilas su šeima taip pat ryžtasi keliauti į Rusiją. Bet jo vyresnioji duktė Magė, baigusi medicinos mokslus Vokietijoje, lieka namie ir savo gyvybe pasižada tėvui išsaugoti gimtuosius namus. Pirmasis sunkus žygis jai pavyksta: ji įrodo rusų karininkams, kad deginti namus nėra prasmės. Ateina vokiečiai. Magė, suspietusi aplink save kaimo mergaites, saugo jų dorą ir globoja visą apylinkę. Vokiečių karininkų tarpe ji sutinka ir žvalgą leitenantą Arvydą Gintautą, lietuvį, studentavimo metų pažįstamą, kilnų žmogų. Jiedu mylisi skaisčia viltimi sulauksią šviesios ateities. Tikrųjų vokiečių karininkų yra visokių. Dramoje išsiskiria trys: kilnus hauptmanas von Teutburg, niekšas ištvirkėlis Unschlitt ir teisus, bet tikrai vokiškai atkaklus Majoras. Jis taip pat susitikdavęs Magę Berlyne ir štai dabar pasiryžta ją sau laimėti. Magės kilnumas, dora ir išmintis iš pradžių pajėgia atsispirti prieš vokiečių skleidžiamus svetimos dvasios antkryčius. Bet karas siaučia – ir pavojingi dorovinio pakrikimo nuodai prasiskverbia į Magės globojamų mergaičių tarpą. Katastrofa gresia ne vien Magės asmens laimei ir jos gyvenimui, bet ir jos atstovaujamai idėjai: moters skaistybė – tautos gyvybės šaltinis. Bus reikalinga didelė auka išpirkti nuodėmei ir sustiprinti silpstančiųjų dvasiai. Arvydas Gintautas nukeliamas į Vakarų frontą. Majorui kliūtis pašalinta,

ir jis, daugiau nesiskaitydamas su priemonėmis, nori priversti Magę gera valia, o jei ne, tai pajėga keltis į Vokietiją ir būti jo žmona. Rusai vėl artinasi – kyla sumanymas sudeginti kalnely stovinčius Magės namus. Majoras galėtų dar namus išgelbėti, jeigu Magė paklausytų jo norų. Bet Magė žino savo uždavinį – ir žūva savo gimtinės liepsnose. Ir net lebemanas[1] Unschlitt, giliai susijaudinęs, sušunka: „Vis dėlto yra taurių moterų! Ji buvo tikrai skaisti žmona!"

Pilėnų didvyrių dvasia prabilo naujuoju Vydūno kūriniu Pasaulio gaisro liepsnose. Ir tokio gilaus prasmingo veikalo, apmesto Didžiojo karo metmenimis, mes savo literatūroj dar neturėjome.

„Gaisras" nėra psichologinės analizės arba gyvenimiško tikrumo drama. Ir čia randame vydūniškos dvasios abstraktiškumo, sausumo ir bent kiek egzaltuotos retorikos apie kilnumą, skaistumą ir žmoniškumą. Be reikalo; tą mes ir taip pajustume iš dramos veikimo, konfliktų ir išsirišimo. Gyvo žmogaus širdies mes pasigendame ir išidealizuotoj Magės tobulybėj. Bet kaipo simbolis ji giliai prasminga. Jos dialogai su Majoru tai iš tiesų dviejų kultūrų, dviejų pasaulėžvalgų ir dviejų priešingų etniškųjų pradų dvikova. Ir skaitydami šituos dialogus, pav., nuo 130 pusl., nuo 214 pusl., nuo 256 pusl., mes ne tik suprantame, bet ir pajuntame, kaip giliai Vydūnas įžvelgė į dvasinį tų kovojančių pusių turinį.

Vis dėlto, nežiūrint tūleriopo savo abstraktiškumo, „Gaisras" daug arčiau stovi prie gyvenimo tikrovės negu kiti Vydūno kūriniai. Ir čia pastebime vieną reikšmingą aplinkybę: kaip daug būtent šiuo atžvilgiu nusveria gyvos kalbos dvasia ir stilius. Dalykas toks, kad beveik trečdalis „Gaisro" – ten, kur kalba vokiečiai, – yra parašytas vokiškai ir lietuviškai. Ir tuoj pamatome, kad

vokiečių kalba (vokiškai) yra mikli, sklandi, net temperamentinga, visai gyvų žmonių kalba. Lietuviškai, deja, tas gyvumas kažkaip žūva. Jaučiama sustingimas, bendrumas. Daugelį gaivinančių kalbą žodelyčių, interjekcijų Vydūnas lietuviškai arba visai nevartoja, arba pastato juos netinkamoj vietoj bei tvarkoj. Štai kad ir tokį netyčiomis paimtą posakį: „kas tše būtų? Jis tik labai skubinos" būtų galima kad ir šitaip atgaivinti, priartėjant prie vokiško teksto ritmikos ir gyvumo: kas gi čia būtų? Juk jis taip labai skubinos! Bet tai nėra reikšmingiausias pavyzdys. Skaitytojas pats tuojau įsitikins. Tokis vydūniškos lietuvių kalbos kaip ir sustingimas gana tinka misterijoms, bet, be abejo, kenkia gyvenimiškos nuotaikos kūriniams. Vydūnas savo pastabose paprastai pasisako, kad jis savo knygų kalbą yra davęs žiūrėti tam ar kitam kalbininkui. Šitiems „žiūrėtojams" patartina, kad jie pasirūpintų Vydūno kalbos ne vien sausu taisyklingumu, bet ir emociniu gyvumu. Paskaitęs vokiškus tekstus, aš esu tikras, kad gerbiamas mūsų rašytojas ant jų dėl to nė kiek nepyktų.

Baigdamas turiu dar pastebėti, kad Vydūnas šio savo paskutiniojo kūrinio ne tik turiniu, bet ir išviršine išvaizda daro garbės mūsų literatūrai.

1928

Juozas Grušas. *Ponia Bertulienė*

J. Grušas, prisidengęs Kriaušės slapyvardžiu, jau ir anksčiau buvo pasirodęs periodinės spaudos atkarpose. Dabar štai jis duoda visą savo novelių rinkinį – 10 dalykų, – pavadintą pirmojo vardu „Ponia Bertulienė". Reikia pasakyti, kad surinkimas jų į vieną knygą išėjo autoriui į naudą. Čia novelės viena antrą papildo, skai-

tytojas įsitraukia į autoriaus stilių ar vaizdus, pripranta prie jo ypatybių – ir jeigu po dviejų trijų kūrinėlių ne tik nemeta knygos į šalį, bet dar su didesniu susidomėjimu verčia tolimesnius lapus, tai reiškia, kad autorius, nežiūrint kai kurių trūkumų, vis dėlto įstengė nugalėti pikčiausią kiekvieno apysakininko priešą – nuobodumą. Ir bendrai, paskaitę visą J. Grušo knygą, pamatome, kad gan įkyriai jaučiamas kai kurių novelių, atskirai paimtų, ydas rinkiny nustelbia gerosios jo raštų pusės.

Pirmiausia skaitytoją pagauna gyvas Grušo pasakojimo ir vaizdavimo būdas, nors negalėtume pasakyti, kad aprašomai pasakojamasai ir dramatinis vaizduojamasai stilius visai sklandžiai jo novelėse jungtųsi. Esama šiurkštokų perėjimų iš pasakojimo į dialogus ir šiaip dar neįgudusios plunksnos žymių. Matyt, kad autorius dar nenusistatęs, kuriuo keliu jam eiti, bet tuos svyravimus išperka gyvai jaučiama jo dvasia ir mintis.

Toliau J. Grušas patraukia skaitytoją savo knygos, tuom pačiu ir savo fantazijos įvairumu. Vis naujos temos, nauji siužetai, naujos situacijos, gaivindamos skaitytojo dėmesį, veda jį iki paskutinio knygos lapo. Skaitytojo dėmesys neilsta dar ir dėl to, kad visos Grušo novelės turi švarios idėjinės prasmės – jos stačiai yra išaugusios iš tam tikrų tezių, kurios savaime nėra nei naujos, nei nepaprastos, bet nepaliauna buvę gyvos ir įdomios jau vien dėl daugeleriopo pasireiškimo, kad ir paprastame gyvenime.

Bet čia mes ir išstumsime svarbiausią savo priekaištą „Ponios Bertulienės" autoriui, išeidami iš šių sumetimų: jeigu meno kūrinys esti pagrįstas idėjine prasme, teze, tai jis turi atsakyti dviem reikalavimam: pirma, kad idėjinė prasmė būtų visai organiškai sutapusi su vaizduojamąja gyvenimo nuotrupa, nes kitaip turėsime antmestą tendenciją – ir antra, kad ta gyvenimo nuotrupa būtų taip vieninga ir logiška savo išvidine būtenybe, jog mums nekiltų jokio įtarimo dėl jos tikrumo ar bent galimumo, nes kitaip kūrinys pasirodys esąs ne tik beprasmis, bet stačiai neįmano-

mas, juoba jeigu autoriaus kūryba rutuliojasi paprastose tikrovės schemose ir realistinėj gyvenimiškoj nuotaikoj, nesiekdama nei romantiškos fantastikos, nei atskirų kompozicijos bei stiliaus meniškų uždavinių.

Ir štai, skaitydami J. Grušo knygą, pastebime, kad autorius, laikydamas gyvą skaitytojų dėmesį, keldamas vis naujas temas ir grįsdamas savo noveles idėjine prasme, dažnai neatsako į antrąjį reikalavimą, būtent, kad jo vaizduojamos situacijos dažnai yra netikros, o jų išsirišimas nelogiškas. (Ir gyvenimas kai kada esti nelogiškas, bet menas čia turi arba tapti tobulesniu už gyvenimą, arba tą patį jo nelogiškumą praskleisti.) Šitai J. Grušui atsitinka, mano nuomone, dėl dviejų priežasčių: dėl pačio kūrinėlio rėmų siaurumo, kai į juos norėta sugrūsti per didelis gyvenimo gabalas, ir dėl autoriaus nepajėgumo apimti visą savo kūrinio medžiagą ir suderinti visus jo elementus.

Ir taip, skaitydami pirmuosius du rinkinio dalykus, daug ko pasigendame, kas yra praleista, o galėtų paaiškinti kylančias abejones ir atsakyti į klaustukus. Argi galėjo taip įvykti?.. argi galėjo tardymas duoti tokių vaisių?.. argi viso to išsirišimas yra tokis?.. Čia gyvenimas platus, o rėmai siauri. Antrajai nepasisekimo priežasčiai nušviesti paimkime „Pušies koplytėlę" ir „Lelijos sapną". Novelės yra labai prasmingos ir turtingos savo sudėtimi. Bet tas jų turtingumas ir blaško autorių įvairiomis kryptimis. Jis nenuvaldo savo kūrinio medžiagos ir nesuderina jo į vieną organišką visumą. Jis yra aiškiai nusistatęs dėl pamotės Rimutienės ir viso kaimo davatkiško tamsumo, bet jam neaiškus Simo Rimučio asmuo ir kelias, kuriuo jis turėtų eiti. Šalia visai gyvų, ryškių ir teisingų bruožų vietomis saldokas sentimentalizmas ir melodramatiniai efektai eina disonansais ir mūs neįtikina. Tą patį galėtume pasakyti ir dėl

„Lelijos sapno". Čia mums atrodo, kad autoriaus pozicija dėl Pajautos katastrofos priežasties yra klaidinga. Jeigu leisime, kad mirštančios motinos įsakymas savo dukteriai tekėti už majoro ir tetos šito įsakymas pildymas yra realus dalykas, tai autoriui į jį derėjo žiūrėti ne kaip į kokį nepermaldaujamą fatališką žodį, bet kaip į eilinę Pajautos laimės kely kliūtį. Tada Pajautos žuvimas mums atrodytų visai teisingas: arba kaip neteisėto motinos įsikišimo, arba kaip prietaringos dvasios, arba pagaliau kaip silpnos valios vaisius. Dabar gi Pajautos būdas, jos veiksmai ir žuvimas į vieną visumą mums nesiderina. Melodramatiškų mostų neišvengta nė šitoj, šiaip jau gražios koncepcijos novelėj.

Mažiau priekaištų, o daugiau pasigėrėjimo aš galėčiau pareikšti dėl „Tėvo", „Aleksiuko piršlybų" ir „Pasiaukojimo", nežiūrint kai kurių nesklandžių perėjimų. Baigdamas noriu vien pasidžiaugti paskutiniu viso rinkinio dalyku – „Žuvėdrų kerštu". Vieningas, glaustas ir išlaikytas nuo pradžios iki galo šis kūrinėlis tiek fabulos, tiek stiliaus, tiek nuotaikos atžvilgiu yra tikrai gražus. Simetriškas ir aiškus savo kompozicija jis jaudina tuo paprastu, bet giliu sąryšiu, kurį autorius čia paskleidė tarp žmogaus gyvenimo ir gamtos paslapčių.

1928

Liudas Gira. *Paparčio žiedas. Beaištanti aušrelė*

Abu šitie L. Giros kūriniai daug kam bus nebe naujiena: „Paparčio žiedo" misterija prieš kelerius metus buvo vaidinta atvirame ore Kaune ir kitur, o „Beaištanti aušrelė" dar prieškarinis poeto kūrinys, tiesa, gerokai perdirbtas. Bet skaitančiai publikai abudu dalykai tik dabar tapo prieinami.

„Paparčio žiedas" – 4 veiksmų su prologu ir epilogu poema misterija. Taip pats autorius ją pavadino. Misterijų jau ir anksčiau mums buvo davęs Vydūnas, bet Giros „Paparčio žiedas" daug kuomi skiriasi nuo vydūniškių misterijų. Vydūno misterijos yra painesnės, nes jų simboliai ir alegorijos dažnai siekia bendrosios prasmės, bet ir atskirų detalių bei veikiamųjų asmenų („Jūrų varpai"), tuom tarpu Giros misterija yra simboliška bei alegoriška tiktai bendrąja prasme, ne atskiromis detalėmis, ne įvaizduotomis į veikiamuosius asmenis idėjomis. „Paparčio žiedo", pav., Bernelis, Šauklys, vaidilutės, kriviai, Skaidrutė, seneliai, riteriai jokios alegorinės prasmės neturi, o ir bendroji kūrinio prasmė įgauna simbolinės reikšmės tiktai Prologo ir Epilogo šviesoj, kai karžygių žodžiai suveda į vieną praeities kovos laimėjimus ir dabarties pasiryžimą:

Taip ligi amžių pagynos,
pasauly bus ir švies visiem
savo drąsa ir meile, ir dora,
tiesos ir ištvermės patapus simboliu žmonijai,
mūs bočių žemė – Lietuva!
...
Nes Gediminų mes tebebudėsime budėjimu
tamsiausią mūsų naktį,

Kad mūsų žemės laisvės
nebeužpūstumėt žibinto niekados! (12 p.)

Tiesioginis „Paparčio žiedo" turinys taip atrodo: Bernelis nakčia ieško miške laimės ir visokeriopo pasisekimo davėjo – paparčio žiedo. Piktos raganos Bernelį gąsdina, o undinės vilioja jį. Laumės padedamas jis randa žiedą ir pasiryžta ginti tiesą ir teisę, o tarnaut pareigai, meilei, drąsai ir teisumui. Čia šauklys praneša, kad artinasi šalį užpuolę kryžiuočiai. Antro veiksmo pradžioj ilgos kulto scenos. Pasirodo gaisro pašvaistė. Bernelis praneša apie artimą nelaimę, Romuvą brangindamas daugiau negu gimtąjį sodžių ir savuosius. Čia įvyksta stebuklas: iš dausų atskrenda sidabro šarvais apkaustytas kovos žirgas ir atsiranda du ginklanešiu, kurie įteikia žirgą ir ginklus Berneliui. Šis, gavęs dar nuo Krivio stebuklingą ragą, kaipo Vaduotojas vyksta gelbėti tėvynės. Trečiame veiksme kryžiuočiai užpuola Bernelio gimtinę ir kartu su kitais paima į nelaisvę ir gražiąją Skaidrutę. Raganos džiūgauja, bet Laumė pranašauja Bernelio laimėjimą. Ketvirtame veiksme kryžiuočiai varo belaisvius, žiauriai juos kankindami. Bet čia, Bernelio vedami, lietuviai puola kryžiuočius, nugali juos ir išvaduoja savuosius. Bernelis ir Skaidrutė laimingi.

Šioj fabuloj esama, tiesa, stebuklingų dalykų, bet visuma pasilieka gan realus praeities kovų vaizdelis, apgaubtas gilesne bendrinamąja prasme. Misterijai to, žinoma, pakaktų. Tačiau man atrodo, kad ta gilesnė bendrinamoji Bernelio žygių prasmė yra per silpnai nušviesta, o simbolinė paparčio žiedo reikšmė plačiam misterijos veiksmui rutulioti nepanaudota. Ir atbulai, lyrinio prado kaipo dramos kūriniui, o istorinių ir lokalinių bruožų (scenos šventovėj, jaunimo žaislai, belaisvių scenos) kaipo misterijai yra

per daug. Užtat Epilogas dar geriau negu Prologas įprasmina ne per turtingą „Paparčio žiedo" turinį:

Ir laisvės, ir garbės skaistus paparčio žiedas
ir pro vargų didžiausiųjų tamsybę
Spindėjo Lietuvai negęstama viltim.
...
Ir tas drąsusis Bernelis
tebgyvas mumyse, tebgyvas ligi šiol! (94 p.)

1929

Liudo Giros *Raštai.* I tomas. Lyrika

Šitas pirmasis Liudo Giros raštų tomas apima 1908-1918 metų kūrybą, tačiau toli gražu ne visą, kaip pats autorius įžangos žody pasisako. Tame pat „autoriaus žody" poetas įspėja mus, kad šito tomelio eilėraščiai jo kūrybos ir neišsemia, ir dar neparodo nei jos povyzos, nei tikrojo būdo. „Šie eilėraščiai, – sako jis, – tėra vos kelios pirmosios kūrybinio mano poezijos raidyno raidės". Dėl to su Liudu Gira nesiginčysiu, pastebėsiu vien, kad, mano nuomone, pirmųjų jo poezijų reikšmė ir mūsų literatūrai, ir jo pačio kūrybai yra didesnė, negu pats autorius mano. Šitame pirmame tomely randame visas gerąsias Liudo Giros poezijos ypatybes: paprastumą, nuoširdumą, formos lankstumą, o nerandame to sausumo ir patoso, kuris vietomis pasireiškia jo vėlyvesnių metų kūryboje. Pirmaisiais savo eilėraščių rinkiniais, kurie dabar sudaro šį tomelį („Dul-dul-dūdelė", „Žalioji pievelė" ir „Tėvynės keliais"), Liudas Gira pradėjo naują, pomaironinį mūsų poezijos laikotarpį: atgaivi-

no jos turinį naujais motyvais ir nuotaika, atnaujino jos formą ir stilių laisvesniu taip minties, vaizdo ir žodžio santykiu ir kitoniška, taip pat laisvesne rašymo technika. Tų taip pat poeto kūrybos metų ir rinkinių nuopelnas – sąmoningas įvedimas liaudies dainos motyvų ir formos į mūsų literatūrą. Čia Gira trumpu laiku pasiekė tikro maestriškumo tokiomis dainomis kaip „Trys berželiai", „Ne margi sakalėliai", „Vai verčia laužo" ir epine „Milžinkapių daina".

Vartydamas šį Liudo Giros lyrikos tomelį, aš antrą sykį gyvenu lygiai prieš 20 metų patirtais įspūdžiais, skaitant mažulytį geltoną „Dul-dul-dūdelės" rinkinėlį. O po jo ir kitus, jau žinomo tada poeto rinkinius. Čia randu ir dzūkišką „Oi žinou aš vienū kraštū", ir jaunuolio melancholiją, abejojimų ir vilčių sudėtus ciklus „Ei, tai buvo laikai", „Resurexi et vivam", ir tuomet naujai mums skambantį, pasimbolintą „Kely šventyklon", ir žaismingą „Ar girdėjai", ir daugelį kitų anais laikais mėgiamų Giros eilių.

Taip, šiandien jau mes toli nužengėme. Bet nejaugi pirmąsias Liudo Giros poezijas reiktų vertinti tiktai atsiminimų šviesoj? Aš esu tikras, kad ne. Ir šiandien jos bus atvirai priimtos ypač tų, kurie dar nėra užsikrėtę bendra šių dienų mūsų liga: maigytis, pūstis, gudražodžiauti, stilizuotis ir literatūrintis.

1929

Liudas Gira. *Amžių žingsniai*

Po „Žygio godų" trumpu laiku štai antras to pačio pobūdžio Giros poezijų rinkinys. Šitais dviem rinkiniais poetas-patriotas sudėjo auką pirmam Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui ir pajudino didelę daugybę temų, kurias šis neramus, margas,

bet drauge ir garbingas laikas tegalėjo iškelti. (Aš manau, kad Liudas Gira jaučiasi atlikęs savo pareigą.) Vis dėlto lengvai pastebės kiekvienas, kad Liudas Gira, pasirinkdamas temas savo patriotinei lyrikai, yra vienašališkas. Tiksliau kalbant, jis, kaipo dainius, reaguoja tik į vieną tą garbingąją, šviesiąją, romantiškąją tautinio valstybinio gyvenimo pusę. Jis yra entuziastas, kovos ir laimėjimų šauklys, bet ne patriotinis autokritikas, kokiu aukštame laipsny pasirodė kad ir Faustas Kirša savo „Pelenuose". Entuziazmas gi yra labiau paviršutiniškas dalykas negu kritiškoji refleksija, dėl to ir Giros ta daugybė temų yra sublokšta į negausias pergyvenimo, jausmo ir vaizduotės schemas. „Amžių žingsniuose" mes ypač pasigendame poetinės fantazijos, kuri ne tik gyvais vaizdais ir simboliais įvairintų ir sintetintų kūrybinės minties eigą, bet duotų artizmo ir pačiai žodinei jos išraiškai. Tokios fantazijos, kurios randame pačio Giros gražiai išverstose ir į šį rinkinį įdėtose K. D. Balmonto eilėse:

Ašai gaudžiau svaja tuos šešėlius, kur nyko,
Tuos šešėlius, kur nyko, gęstant dienai, slėny...
Aš į bokštą lipau – ir virpėjo iš tyko,
Ir virpėjo iš tyko bokšto laiptai seni. (18 p.)

Arba dar šis posmas:

Tu man išskaičiuok, ligi kol švies da saulė,
Ir kiek debesy tam lašelių rasotų.
Tik tas, kas skaičius tuos tiksliai sudorotų,
Tik tas gal įspėt – kam aš siųstas pasaulin. (19 p.)

Arba tokio sukaupto sintetinimo, kurio pavyzdį duoda ir pats Liudas Gira:

Bet greitai, greit visi, kas abejojo,
pamatė: Taip! Smūtkelių sodu tapus,
drąsos darbais atgijo vėl mūsų žemė. (29 p.)

Užtat Liudui Girai ne stoka poetinio iškalbingumo, ir jo kūrybos procesas eina kitu – tiesioginio išsireiškimo keliu, jeigu neskaitytume kai kurių alegorijų ir įasmeninimų, kaip pav.,

Žengia amžių žingsniai sunkūs,
Mumiem neša naštą skaudžią,
Kam po kojų žemė smunka,
To negelbsti jie, tik baudžia... (7 p.)

Tokio pobūdžio yra visas ilgokas kūrinys „Stebuklo valanda".

Bet tiesioginio poetinio iškalbingumo pavojus yra tas, kad jis liejasi nepripažindamas jokių formų – ir didžiausia tokios poezijos yda – tai jos tąsumas, iškrikimas.

Šitokių priekaištų aš negalėčiau padaryti visam ciklui sonetų, pavadintų „Balmontas", nežiūrint vietomis aiškiai panegiriško jų pobūdžio. Išsiskiria ir toki posmai:

Pavasariai išaušo ir vasaros švito,
Kukavo gegutės ir sirpo serbentai.
Pulkai mūs žygiavo nuo ryto lig ryto,
Kad tujen, Tėvyne, laisva vėl gyventai. (42 p.)

Tik vėl tie nuolatiniai kreipimaisi į Gediminą, Vytautą, Žalgirį ir ta visa a. a. „Aušros" romantikų frazeologija, taip gausiai patriotinėj Liudo Giros lyrikoj panaudota ir išnaudota, šiandien man skamba jau tokiu pigiu patosu ir dirbtiniu efektu, kad aš nebežinau, kaip tą reiškinį tokio nuoširdaus poeto kūryboj ir

aiškinti. Ta frazeologija, turėjusi anais laikais tautoj psichologinio pagrindo, šiandien mums, sąmoningai gyvenantiems realaus kūrybos darbo laikotarpį, tapo anachronizmu, šablonu. Ir ten, kur Giros poezija pagrįsta ne tais atgyvenusiais tradiciniais motyvais, bet gyvu santykiavimu su aplinkiniu pasauliu ir dabartimi, ji yra įdomi, lanksti, turininga ir gaivinanti. Laimei, „Amžių žingsniuose" ir tokios randame apsčiai: visas pirmasis rinkinio skyrius su tikrai lyriškais „Saulėlydžio posmais". Teisingai įvertindamas dabartį, poetas randa gilių ir prasmingų žodžių:

Dešimt metų, dešimt Laiko žingsnių,
Nuskardeno praeities kapuosna.
...
Nuskardeno, bet paliko mumiem
Ir mūs ainiam pakeliui tiek gairių,
Kad, duos Dievas, jau nebesuklysim,
Nors teks ne kartą gal suklyst... (31 p.)

Tikru patriotišku entuziazmu skamba „Pražydo vėliavom mūs žemė",

Žibintų liepsnomis sužiuro miestų gatvės,
Kalnų viršūnėse laužų sužibo žvilgiai.
Sutvisko džiugesiai, kad susilaukėm Jos,
Kurios tiek amžių veltui buvom išsiilgę. (44 p.)

Čia dar pridėkime „Lietuva Velykų rytą", „Mūsų Kalėdos", tai šalia aukščiau minėtų ir turėsime „Amžių žingsnių" poetinį branduolį. – Vertimuose randame dar garsųjį Balmonto laišką lenkų

poetui Jonui Lechoniui „Vilnius Lietuvai", Eugenijaus Škliaro porą eilėraščių ir Heinės ilgoką ciklą „Vokiečiai".

Šiaip ar taip, Liudas Gira, sudėjęs auką pilietiškam patriotizmui, turi jaustis savo pareigą atlikęs ir eiti vykint dėkingesnių poeto uždavinių, kuriems jis yra pašauktas.

1929

Liudas Gira. *Šilko gijos*

Ši naujoji Liudo Giros knyga apima išimtinai erotinę meilinę poeto lyriką. Erotinis jausmas – amžinas poezijos šaltinis – dėl to nepasensta ir neįkyri, kad yra jausmas, vadinasi, gyvas, individualus ir net subjektyvus kiekvieno žmogaus pergyvenimas. O tai, kas gyva ir individualu, mene mus visados patraukia ir sujdomina.

Liudo Giros poezijai nuoširdumo stokos negalima prikišti. Joje – visas poetas su savo intymiškiausiais jausmais, mintimis, temperamentu ir būdu. Net ir per daug. Nuoširdumas, reikalas pasisakyti kai kada pastumia jį net už tos ribos, kurios jis neturėtų peržengti kaipo menininkas – ir tęsti eilėraštį net po to, kai poetas-menininkas jau turėtų statyti tašką. Dėl to, be abejo, nukenčia forma, ryškumas ir įspūdžio vientisumas. Be to, įsibrauna vietomis tokio asmeniškumo, kuris, tiesa, gali sujdominti mūsų smalsumą, bet, neturėdamas gilesnės, bendrai žmogiškos prasmės nei ypatingai stiprios emocijos bei išraiškos galios, nesudaro nė pastovesnės literatūrinės vertės. Laimei, tokio siauro asmeniškumo „Šilko gijose" maža, bet užtat daugiau ano, iš nuoširdumo einančio daugiažodžiavimo.

Nuoširdžiai dainuodamas apie meilę, Liudas Gira ne visados turi galvoj konkretų, jei taip galima pasakyti, meilės kazusą. Juk

nuoširdžiai galima dainuoti ir apie įsivaizduojamą meilę bei mylimąją. Ir šitai, tokios įsivaizduojamos arba svajojamos meilės „Šilko gijose" yra apsčiai. Dėl to šita poezija tokia iškilni, vietomis net abstraktiška, įgaunanti simbolio ir alegorijos prasmės:

Nusitieskit šilko kilimai,
Žvaigždžių raštais meilės išdabinti!
Klokit taką mano Mylimai,
Taką tiesų žemės labirinte!
Tai nušvieskite visus kelius ir pakeles
Liepsnomis, kur žydi amžinai!
Te kas žingsnis rodo kelią džiaugsmo fakelas,
Kad neklysdama rastų mane jinai. (3 p.)

Svajingoj „Egzotiškoj fantazijoj" poetui vaidenasi tolimųjų Havajų ir Taiti „gražios gryno vario spalvos" juodaplaukė, kurios paveikslą jis nori mums parodyti kaip gyvą, bet visa tai yra tik poetiškas įvaizdis:

Tik veltui manęs tujen lauki
Ir meilės manosios ilgiesi,
Graži, tolima juodaplauke,
Kurios niekados neregėsiu!.. (19 p.)

Sakytume, kad tai „amžinasis moteriškumas" – „das Ewig-Weibliche" raizgo visas tas „šilko gijas" aplink poeto įvaizdžius, jo jausmus ir pagaliau gyvenimo tikrovę, kuri, nors ir jaučiama daugely vietų, vis dėlto apgaubta to pačio idealistiško atspalvio. Bet Liudo Giros moteriškumo įvaizdis per maža turi kosmiško visuotinumo ir būtinumo, o per daug gyvenimiško, tegu ir svajojamo pripuolamumo, kad jo lyriką būtų galima laikyti filosofiškomis mistiškomis refleksijomis „das Ewig-Weibliche" te-

ma. To „Šilko gijų" autorius, matyt, nė nesiekia. Išskyrus pirmuosius, įžanginius eilėraščius ir „Egzotišką fantaziją", jis svajoja tai apie grakštutes, meilutes „mažutytes" – minjončikus, kurioms galima „paspausti ranką"..., tai apie artimas, bet likimo atskiras gyvenimo drauges, kurių poetas liūdi ir ilgisi. Visa tai, žinoma, tiktai poezija arba tam tikrų įvaizdžių kryptis, kuria reiškiasi jojo erotinė lyrika – ir mes neturime teisės nei daryti poetui priekaištų, nei apgailestauti, kodėl ji nėra mistiška, filosofiška arba kokia kitokia.

Yra dar „Šilko gijose" ir tokių kūrinių, kuriuose jaučiame ne svajotą arba tolimą, bet gyvenamą momentą ir gyvą jo impresiją. Toki dalykai kaip „Uogyne", „Agrastų alėjoj", „Senam sode" yra daug gyvesni už visą eilę kitų svajonių ir atsiminimų. Dar tenka išskirti iš viso rinkinio eilėraštį „Vasara", kuris savo stiliumi, nuotaika ir ekspresija visai nėra „giriškas":

Palijo. Apsėmė. Patvinko.
Bet ir padžiovina, kai pūsteli.
Bus žiemą vežioti ką rinkon.
O vasara dar tiktai puskely...

Danguj mėlyna. Žemėj žalumas.
Širdyje ir žalia, ir mėlyna.
Žėdnoje bakūžėj lyg rūmuos.
Ir meilė nū niekur nevėlinas... (68 p.)

Palinkėtume Liudui Girai nukonkuruoti Binkį su visa plejada jaunųjų, bet ir savęs neišsižadėti. Berods nuogąstauti dėl to nė netenka.

1929

Salomėja Nėris. *Pėdos smėly*

Prieš ketvertą metų recenzuodamas pirmąjį S. Nėries lyrikų rinkinį „Anksti rytą", aš apibūdinau jos poeziją kaip dainą ir nurodžiau, kad dainiškumas nulemia jos eilių motyvus ir formą. Šis antrasis tos pačios autorės rinkinėlis, apskritai paėmus, išėjo taip pat su dainos ženklu. Ir čia randame apsčiai melodingumo, skambumo ir lengvumo nuo pat pirmųjų posmų:

Mūsų dienos – kaip šventė,
Kaip žydėjimas vyšnios, –
Tad skubėkim gyventi,
Nes praeis – nebegrįš jos!

Tad skubėkime džiaugtis –
Greit praeis – nebegrįš jos!
Tos mūs dienos, kaip paukščiai,
Kaip žydėjimas vyšnios. (5 p.)

Paskaitykime dar „Sakalai", „Sidabrinės uogos", „Kada manęs nebus", „Mano dienos", „Vėjas" – ir mes įsitikinsim, kad dainos pradų suderinimas čia daug tobulesnis negu pirmame S. Nėries rinkiny. Ir iš viso formos tobulėjimas matyti kone kiekviename šio naujo rinkinio eilėrašty.

Pagrindinis S. Nėries lyrikos emocinis motyvas, kartu ir visos jos kūrybos variklis – tai gyvenimo džiaugsmo ieškojimas, laimės pasiilgimas. Motyvas – senas kaip pasaulis ir kartu naujas kaip kūdikio užgaida ir kaip momento sušvytrėjimas. Jo pergyvenimas – viena iš bendriausių ir vaisingiausių visokios kūrybos versmių. Šito pergyvenimo gama gali iškelti dvasią ligi entuziazmo, džiaugsmo ekstazės ir vėl ją nugramzdinti į juodo nusiminimo bedugnę. Salomėjos Nėries pergyvenimo gama pakankamai

plati, kad jos poezija nebūtų nei monotoniškai džiaugsminga, nei monotoniškai niūri. Aukščiau cituoti posmai, lygiai kaip ir šie, rodo poetės giedrąsias emocijos viršūnes:

Žali lapai ant mėlyno šilko išsiūti:
Rytas. Saulė. Dangus ir šilai.
Svyro pušys. Svajoti išmokau iš jų tik –
O virš jų – Sakalai!! Sakalai!

Mesk batus sudėvėtus, skylėtą kepurę –
Tegu saulė myluoja laisvai!
Uždainuokim linksmai, nors ir nieko neturim –
Ei, jauni, mėlyni sakalai! (6 p.)

Lygiai taip pat įtikinančiai ir pagaunančiai skamba ir žemieji depresijos tonai, kai poetės vaizduotėj kyla simbolinis tariamos „per greit prarastos" jaunystės vaizdas:

Ar ji dar kūdikis, ar moteriškė?
Ją vakarą grįžęs prie durų randu.
Akys įdubusios, veidas išblyškęs,
Ko nori nesako, nei kuo ji vardu. (35 p.)

Pagauna mus ir tokio pat pobūdžio „Baltoji poema". Šitas palyginti didelis emocinės gamos plotis yra tikrai brangintina S. Nėries poezijos ypatybė. Mes dar norėtume šitoj gamoj rasti ir įvairaus spalvingumo, kaip kad orkestre randame įvairaus tembro instrumentų. Pagrindinė S. Nėries lyrikos spalva – tiesioginis dainiškas nuoširdumas. Tačiau ir šiuo atžvilgiu randame kelerio-pų atspalvių, nežiūrint to, kad „Pėdos smėly" turi viso tik apie 50

eilėraščių. Štai skaitome padykusio, beveik vaikiško grakštumo „Sidabrines uogas" šalia sarkastiško „Juokis, gyvenime", modernizuotą „Jauną Apoloną" šalia idiliškos „Piemenaitės", tragiški kontrastai pinasi „Vienoj" ir skeptiški klausimai palydi „Volgos trubadūrą". Randame dar taikios rezignacijos, bet randame ir maištaujančio protesto posmų.

Emocinis Salomėjos Nėries nusiteikimas poezijoj reiškiasi visa eile vaizdinių ir idėjinių motyvų, kurių pasirinkimas ir suderinimas rodo gerą autorės skonį ir literatūrinę techniką. Įdomūs šiuo atžvilgiu yra posmeliai „Kada manęs nebus", kur paprastumas siekia beveik primityviškumo ir kartu rodo labai artistišką eilėraščio konstrukciją.

Šalia emocinių, dainiškų, egocentrinių eilėraščių, kurie savo gausumu nusveria visą šio rinkinio pobūdį, randame dar keletą, kurie bent savo motyvais priklausytų patriotinei ir visuomeninei poezijai, būtent „Lik sveikas", „Pilkam broliui", „Laiškas į kalėjimą". Ir šitas savaime sausas temas S. Nėris sugebėjo atgaivinti gyvu nuoširdumu ir vaizdingumu. Eilėraštis „Lik sveika" gali būti laikomas stačiai pavyzdžiu ne trafaretinės, bet gyvos patriotinės poezijos.

Tad „Pėdos smėly" visokeriopu atžvilgiu sveikintina mūsų literatūroj knyga. Jeigu tie tikros kūrybos pradai, kurie joj glūdi, išbujos plačiau ir giliau, praturtės gyvenimo patyrimo ir refleksijos vaisiais, Salomėjos Nėries vardas užims garbingą vietą mūsų literatūroj. Ir baimė ima, kad ir jos kūryboj nepasikartotų jau ne kartą pastebėtas mūsų literatūroj reiškinys: nesugebėjimas išnaudoti, išrutulioti visų tam tikros plotmės motyvų ir medžiagos, o per greitas ir paviršutiniškas blaškymasis ir per dažnas keitimas stiliaus ir krypties. Šitą baimę kaip ir paremia paskutinis „Pėdų smėly" eilėraštis, tarsi kokia autobiografinės išpažinties dalelė, kur tarp kitko sakoma:

Jei šiandien šypsaus ir tikiu į gyvenimą,
Tai todėl, kad nueitą kelią nulaužiau,
Kaip vyšnios išdžiūvusią šaką.
Sugrioviau altorių, kur melstasi amžiams,
Kur garbinta meilė ir mėlynos pasakos.
Ir tiltą į praeitį visą sudeginau. (59 p.)

Žinoma, keista polemizuoti su eilėrašty pareikštomis mintimis, vis dėlto, jei tos mintys yra kartu ir autorės nuomonės, tai ji, be abejo, klysta. Jos praeitis nebuvo nei klaida, nei trafaretas, kad jos reiktų išsižadėti. Ne išsižadėti jos reikia, bet žengti toliau, vaduojantis pasiektais laimėjimais ir įgytu prityrimu. Klysta S. Nėris, jeigu mano, kad „tiltą į praeitį sudeginti" taip lengva, kaip ir tuos žodžius parašyti. Meno kūryba visados esti išaugusi iš viso dvasinio vidaus gyvenimo komplekso, kurio staiga nepakeisi. O vietoj jo susidarius kokį erzacą, galima sukurti nebent menkos vertės manierą ir sausos ideologijos griaučius. „Meilės ir mėlynų pasakų" garbinimas, kaip gražiai nusako poetė, sukūrė žmonijai tokių brangenybių, kurių naikintojai vadinama vandalų vardu. Kiekviena kūryba, vis tiek iš kokios pasaulėžvalgos ji eitų ir kokiu stiliumi reikštųsi, visados bus iš meilės ir kančios nuausta „mėlyna pasaka", gaivinanti ir guodžianti žmoniją ir žmogų nuo lopšio ligi karsto. Kiekvienas noras paversti tą pasaką geltona arba raudona vėliava su įrašytomis joje programomis daro didelę skriaudą žmogui, naikindamas tikrai dievišką kūrybos dovaną. Šiandien gyvenimo praktikai ir agitatoriai vienur kitur pajungė meną į savo vežimą. Bet ar ilgam?

1931

O. V. de L. Milosz-Milašius. *Poemos*

P. O. V. Milašiaus vardas yra jau plačiai žinomas mūsų šviesuomenei. Tuoj po karo jisai stojo ginti Lietuvos reikalų Paryžiuj ir ligi šiol šioj srity tebesidarbuoja. Jisai organizavo viešas paskaitas apie Lietuvą, jisai vertė mūsų dainas ir pasakas, sukeldamas nuoširdaus susidomėjimo rinktinėj prancūzų visuomenėj. Patiems gi prancūzams jis jau seniai buvo pažįstamas kaip subtilus, aristokratiškos nuovokos elito poetas. Fr. de Miomandre, toks pat subtilus kritikas, baigdamas savo etiudą apie Milašiaus kūrybą, taip išsitarė: „Vienoj ar kitoj vietoj atsivertęs šį rinkinį, vis tiek būsi sujaudintas, jei tik turi nors kiek poetinės nuovokos, o baigęs turėsi pripažinti, kad stovime prieš vieną iš tų poetų, kurių dar niekad nebuvo mūsų kalba, nesakau – prieš didžiausią, nes nenumanau, ką šis žodis reiškia, bet iš tikrųjų – prieš giliausią." Mūsų skaitytojams lig šiol nebuvo tekę plačiau susipažinti su šio poeto kūryba. Dėl to p. A. Vaičiulaičio paruoštų vertimų rinkinį reikia priimti ištiestomis rankomis. Šio rinkinio pasirodymas ir iš viso mūsų literatūrai turi ypatingos reikšmės, nes tokio pobūdžio filosofinės lyrikos, tokių refleksijų motyvų ir formos pavyzdžių mes savo literatūroj dar neturėjome. Tiesa, kad tai yra sunkoka poezija, bet užtat išmokime jon įeiti, įsiskaityti, įsigyventi. Pastangos gausiai apsimokės, nes turime garantijų, kad tai yra didelio poeto kūryba.

Vertimas – žinoma, kaip vertimas. Originalui prilygti negali, bet vis dėlto pakankamai geras su juo supažindinti. Išversta tik labai maža dalis O. V. Milašiaus lyrikos.

1931

Monografija apie A. Galdiką

A. Galdiko paveikslų paroda Paryžiuj davė progą pasirodyti šiai monografijėlei. Jos autorius – Waldemar George – vienas iš labiausiai kvalifikuotų prancūzų meno kritikų, ir jeigu jis apie ką rašo, jau pats šis faktas rodo, kad dalykas vertas susidomėjimo. Jau pačioj pradžioj garsusis kritikas nurodo, kad Galdikas kaip tapytojas yra išsaugojęs savo kūrybos originalumą ir giliai įspaustas savo gimtojo krašto Lietuvos žymes. Galdikas parodo savo asmenybę, nesinaudodamas mokyklinėmis formulėmis, ir ieško pastovių vertybių, išsireikšdamas tapybai tinkamu būdu. Galdiko dramatinės ekspresijos kūryboj esą glūdi dualistinis principas. Jo peizažų topografija esanti nepastovi. Jos planai esą susprogdinti ir iššerpeloti spalvų, kurios išsilieja iš konvencionalinių formų ribų. O spalvos, šis esminis tapybos veiksnys, čia veikia tiesiogiai, laisvai, spontaniškai. Galdikas šiuo atžvilgiu esąs pralenkęs impresionistinio stiliaus stadiją, nutolęs nuo Monet'o linijos, ir jo spalvos reiškią ne pasyvų lyrizmą, bet aktyvų nusistatymą. Galdiko akvarelėse reikią ieškoti ne motyvų prisiminimo, bet tiesioginio žmogaus pasisakymo, žmogaus, kuris praskleidžia save, piešdamas gamtą. Gelsvi Galdiko tonai esą tolimi impresionistų melsvumui. Aptardamas spalvos reikšmę Galdiko tapyboj, prancūzų kritikas nurodo, kad mūsų menininkas anaiptol neieško perspektyvų iliuzijos, bet panaudoja vien fizines spalvų ypatybes, dėl to jo akvarelės esą kaip ir koki miražai ir spalvingos fikcijos. Dualistinį Galdiko kūrybinės dvasios pradą prancūzų kritikas įžiūri sugretindamas jo natiurmortus ir peizažus. Natiurmortai lietuvio sukurti iš liaudies meno motyvų, kurie praskleidžia tautinį lietuvio charakterį ir jo santykiavimą su gamta kaipo primityviško mistiško panteizmo formą. Tačiau atrodo esą, kad Galdikas religinio folkloro dalykuose ieško tik linijų, spalvų bei formų santykiavimo. Bet štai jis padaro sunkų perėjimą iš natiurmorto į gyvą gamtą. Animistinis tikėjimas ir

dieviškojo prado nujautimas gamtoj leidžia jam atidengti kupiną paslapčių Lietuvos atmosferą. Palikęs grynai formalinius ieškojimus, jis praskleidžia antgamtinės pajėgos visuresimą. Nors jis niekur nekuria jokių simbolių ir mano vien sekąs gamta, vis dėlto jo pamiškės, prošvaistės ir lygumos esą užburtos vietos. Iš santykiavimo su Lietuvos peizažu, sako kritikas, kyla tie kartaus grožio ir neramaus ritmo kūriniai. Savo raštą W. George'as baigia gražiais žodžiais apie Lietuvą ir jos ateitį. Pabaigoj įdėta 15 A. Galdiko paveikslų reprodukcijų.

1931

Vytautas Sirijos Gira. *Golas į ateitį*

Antrasis Gira (L. Giros sūnus) išėjo į literatūros rungtynių lauką su dideliu pasiryžimu ir optimizmu. Bet taip pat ir labai karingai nusiteikęs. Ideologiniu atžvilgiu jis sakosi esąs darbo klasės atstovas:

Žinokite, kad aš nemėgstu storų buožių,
Ir man nepatinka net,
Kai jų žmonos – visokios puošnios Rožės –
Perka brangias skrybėles pas Madame Žannet. (16 p.)

Bet klystų, kas iš šio pareiškimo padarytų išvadą, kad jaunasis Gira ketina grumtis raudonosios vėliavos fronte. Atbulai: atkaklesnio raudonųjų priešo vargu ir linkėti begalima. Jis visu griežtumu drįsta išpažinti:

Tai nesvarbu, kad aš poetas modernistas,
Kad eilės be lyrikos, gan plikos.
Bet aš tikiu Dievą, tikiu Kristų,
Aš – katalikas. (36 p.)

Jis nori „pavartoti tankus sutriuškinti raudonam vabalui" ir yra įsitikinęs, kad raudonosios idėjos jau smarkiai paseno. Šitos mintys kartojamos dar keleriopomis variacijomis.

Formos atžvilgiu, kaip skaitytojas mato, Gira-sūnus priklauso kraštutinei moderniškai krypčiai, „nepripažįsta chorėjų ir jambų, nemėgsta teatrališkų perukų". Ir pats liepia stebėtis, kad

Keisti laikai atėjo, nauji laikai atėjo,
Ir taip atsitiko,
Kad moderniškąjį poezijos vėją
Pažabojo katalikas. (37 p.)

Kodėl gi ne? Jokis katalikybės principas nedraudžia rašyti keturvėjišku arba futuristišku stiliumi. Vis dėlto įdomu. Lig šiol mūsų visuomeninė ideologinė poezija eidavo beveik išimtinai kairiąja kryptimi. Taip pat ir moderniškasis stilius daugiau būdavo kairiosios pasaulėžvalgos reiškėju. Susilaikydami tuo tarpu nuo bet kokių vertinimų ir išvadų, tenkinamės pristatę mūsų skaitytojams Vytautą Sirijos Girą ir laukiame jo tolimesnių literatūroje žingsnių.

1931

Naujų literatūros vertybių beieškant

Mūsų literatūros istorikai, norėdami praturtinti ir pailginti lietuvių literatūros amžių, archyvų dulkėse yra suradę nemaža rašytojų ir poetų, kurie, šiaip ar taip, tenkino nedidelius to laiko mūsų tautos, daugiau liaudies, o kartais savo pačių dvasios reikalus. Istorikų kruopštumo dėka bent ketvertas tamsių kultūriniu atžvilgiu mūsų praeities amžių nušvito keliomis dešimtimis vardų tų žmonių, kurie nepalankiomis dvasinio skurdo aplinkybėmis, dažnai nė patys neturėdami pakankamai pajėgų, gamino pirmuosius lietuvių kalba raštus, kūrė ankstyvąją bažnytinę ir pasaulietinę literatūrą. Dabar bent žymesnieji archyvai jau išvartyti, ir vargu, ar dar galime tikėtis praturtinsią mūsų literatūros istoriją kokiu žymesniu lig šiol nežinomu vardu ar veikalu. Tačiau nors ir viskas būtų surankiota, kas tik kada nors buvo parašyta lietuviškai, naujų vertybių ieškojimas turi būti tęsiamas toliau jau kita linkme. Tai, ką davė mums literatūros istorikai, tebėra dažniausiai bibliografinė medžiaga, pliki tekstai komentuoti filologiniu atžvilgiu, o geriausiu atveju, patiekti laikotarpio fone ir nušviesti kilmės aplinkybėmis. Žinoma, ir tai jau daug, bet dar ne viskas. Lig šiol mūsų senosios literatūros tyrinėjimuose mes pasigesdavom bet kokio literatūrinio atžvilgio, kuris tuos raštus nušviestų ir susietų kaip *žodžio meno* reiškinius. Uždavinys, be abejo, keblus – rasti meniškumo primityviose XVI-XVIII a. giesmėse ir kaltiniuose eilėraščiuose. Tačiau nereikia pamiršti, kad ir meniškumo sąlyga labai plati ir reliatyvi. Bergždžias būtų darbas to laiko literatūroj ieškoti estetinių vertybių, kurios šiandien mus patenkintų. Vis dėlto literatūros meno pradų, jų sąryšio ir augimo bent išviršinėj formoj paieškoti galime – ir tai darbas jau nebus bergždžias. Tai yra įrodęs E. Ra-

dzikauskas-Liudas Gira savo etiude „Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida", kurio I dalis, apimanti XVI-XVIII amžius, išspausdinta Hum. m. fakulteto literatūros skyriaus žurnalo „Darbų ir dienų" III knygose. Iš tiesų jau ir tokio grynai išviršinės formos, stačiai eilėdaros technikos nagrinėjimo šviesoj minėtųjų amžių literatūra atrodo įdomi, reljefiška ir susieta nauju meniškumo ryšiu.

E. Radzikausko etiudo objektas yra platesnis negu rašytinė giesmių ir eilėraščių-dainų literatūra. Norėdamas praturtinti lietuvių literatūros istoriją, šiuo atveju poetiką, ypač eilėdarą, jis apima taip pat ir liaudies dainas. Čia autoriaus pažiūros gana savotiškos ir diskutuotinos. E. Radzikauskas liaudies dainas laiko pirmuoju mūsų poezijos, taigi ir eilėdaros, kūrimosi etapu, prasidėjusiu apie XV-XVI a., o savo aukštybių pasiekusiu XVIII a. Taigi ir lietuvių literatūros istoriją reiktų pradėti dainomis, nedegraduojant jų į kažkokį primityvų liaudies kūrybos žanrą, bet imant kaip tobulus, užbaigtus lyrinius kūrinius. Su tuo, be abejo, reikia sutikti. Jeigu rusai, pvz., savo meninės literatūros istoriją pradeda bylinų epika, tai kodėl mes negalėtume pradėti dainų lyrika? Bet šiam reikalui pirmiausia reikia atlikti daug paruošiamojo darbo: iš milžiniško mūsų dainyno išrinkti charakteringiausias ir tobuliausias dainas, kuriose rastume visas svarbiąsias jų turinio ir formos ypatybes. Bet jau ir dabar būtų galima geresniais pavyzdžiais ir nagrinėjimais paįvairinti tą sausą, pedantišką schemiškumą, kuriuo pasižymi mūsų dainų dėstymas mokyklose. Dažniausiai mokiniams pateikiami menki pavyzdžiai neva paaiškinti dainų kilmei arba rūšiai, o visai neatkreipiama jų dėmesio į turtingiausias, gražiausio turinio ir formos dainas.

E. Radzikauskas juo labiau yra linkęs sieti dainas su literatūra, kad laiko jas grynai individualinės kūrybos vaisium ir norėtų net nebevadinti jų *liaudies* dainomis, nes tas vardas jas nutrau-

kęs žemyn, degradavęs. Atskiras dainas esą išdainavę tegu ir nežinomi, bet vis dėlto atskiri dainiai – poetai individai. Iš jų lūpų išėjusi pirmoji dainos redakcija buvusi tobuliausia. Liaudis ir jos „kūryba" tokią dainą ilgainiui gadinusi. Taip galime aiškinti daugelio netobulų fragmentų, variantų atsiradimą. Su šitokiomis E. Radzikausko mintimis vargu galime sutikti. Tiesa, subankrutavus herderiškai ir apskritai romantiškai mistiškai tautos dvasios sąvokai, šiandien visi pripažįsta, kad tauta, liaudis, kolektyvas bendrai dainos kurti negalėjo ir kad atskiro dainiaus individo vaidmuo tokioj kūryboj buvo svarbus, o gal ir lemiamas. Vis dėlto ir tokiose atskirų dainių dainose liaudies kūrybos pradas yra labai žymus. Dainos kūrimo „kolektyvumas" gali būti dvejopai suprastas. Pirmiausia pastebime, kad E. Radzikausko tvirtinimas, kad liaudis tobulą dainą savo „kūryba" vien tik gadinanti, nėra nieku įrodytas, nes jei liaudis iškreipia ir sužaloja jai pateiktą knyginės poetikos eilėraštį, tai tas dar nereiškia, kad ji taip pasielgs ir su savojo liaudiško stiliaus daina. Taigi valia mums spėti, kad liaudies dainius paleidžia į žmones ne tobulą dainą, bet tik jos užuomazgą, embrioną, kuris, eidamas iš lūpų į lūpas, auga turiniu, turtėja poetinėmis priemonėmis, šlifuojasi ir kondensuojasi tol, kol psichologinis ir gyvenimiškas dainos pagrindas bus gyvai jaučiamas ir suprantamas. Tada daina pasieks savo tobulumo viršūnę – ir ims menkėti, skaldytis, kai tas pagrindas bus išgyventas, užmirštas, o daina taps tik įpročio ir atminties kartojamų posmų virtine. Bet sakykim, kaip nori E. Radzikauskas, kad dainius paleido į žmones tobulą dainą. Tačiau ir tuomet liaudies kolektyvo vaidmuo dainos kūrime yra taip pat reikšmingas. Liaudis į savo repertuarą priima ir jame išlaiko tik tas dainas, kurios tinka jos gyvenimui, būdui, galvosenai ir jausenai. Tokiu būdu liaudies dainius nejučiom yra priverstas pasilikti liaudies gyvenimo rate ir

savo dainose vartoti jau kitų paliktas ir įsigyvenusias, pripažintas priemones, kartais ištisas formules ir net tam tikrą šabloną. Šia prasme tad ir galime vadinti dainas ir *kolektyvine* kūryba, ir *liaudies* kūryba. Grynai individualinių, asmeninių nusiteikimų dainų lyrikoj nėra. Čia bendras liaudies kolektyvo balsas, nors ir atskirų dainių lūpomis pirmą kartą išreikštas. Ar yra ir kiek yra liaudies dainose individualizuojančių pradų, klausimas vertas susidomėjimo ir studijų. Aš netikiu, kad, tą klausimą nagrinėdami, mes prisiraustume iki dainiaus individo asmenybės, bet tikrai rastume visą eilę tipizuojamų situacijų, išgyvenimų, nuotaikų ir psichologinių būsenų, sukūrusių atitinkamų siužetinių motyvų ir poetinių priemonių grupes. Visa tai sudarytų turtingą ir įdomų pagrindą literatūriniam dainų lyrikos nagrinėjimui.

E. Radzikauskas, sekdamas savo minėtojo etiudo tikslu ir planu, nagrinėja tik dainų eilėdarą: metriką, ritmą, posmų struktūrą. Ne vieta čia gilintis į smulkias autoriaus analizes ir išvadas tuo gana specialiu klausimu. Man atrodo, kad tos autoriaus analizės ir išvados ne visur įtikina ir kelia abejojimų dėl paties metodo. Autorius visai teisingai pastebi, kad dainos yra kūręsi kartu su melodija. Tą pripažįsta visi dainų tyrinėtojai. Bet E. Radzikauskas toliau nuo šito vienintelio teisingo dainų ritmikos pagrindo nuslysta ir, be muzikalinio, kaip jis sako, rentavimo, ima ieškoti dar ir šiaip knyginės eilėraštinės metrikos, aiškiai linkdamas į toninę eilėdarą. Suprantama, kad jam tai buvo reikalinga, norint sumegzti pirmąjį, dainų lyrikos, laikotarpį su antruoju, rašytinės knyginės poezijos, laikotarpiu, kuriame toninė eilėdara vis labiau ima įsigalėti, kol pagaliau visai išstumia kitas. E. Radzikauskas toj tariamoj toninėj dainų eilėdaroj ir jos nesutapime su muzikaliu rentavimu norėtų įžiūrėti didelį formos artizmą. Man gi atrodo, kad dainų skandavimas, jas skaitant, tiesa, įgalina maždaug

suskirstyti į toninės eilėdaros pėdas, bet ir tą tariamai toninę teksto metriką gauname tik iš reguliarių melodijų taktų, kaip tai yra parodęs T. Brazys[1] savo studijoj „Apie tautines lietuvių dainų gaidas (melodijas)", 29 p. Muzikaliojo rentavimo sužymėjimas, kokį pateikia E. Radzikauskas, taip pat atrodo subjektyvus ir gana savivališkas. Pvz., jo analizuojamos dainos „Gieda gaideliai" skaitytinę metriką ir muzikalųjį rentavimą aš suskirstyčiau kitaip, trečias dar vėl kitaip. Antai T. Brazio, tikro melodijų žinovo specialisto, tos pačios dainos ritmas yra sužymėtas ne taip kaip E. Radzikausko. Be to, dar galima stipriai paabejoti, ar tos dainos melodija yra lietuviška ir ar ne vėliau tik buvo jai pritaikyta. Jei taip, tai ir visos išvados apie tos dainos rentavimą suirtų. Šiaip ar taip, kruopštus skaitytinės dainų metrikos nagrinėjimas, mano nuomone, nėra reikalingas ir poetinio dainos svorio nepadidins. Gana to, kad mūsų dainų tekstai dėl glaudaus sutapimo su melodijomis net ir skaitomi yra ritmingi. Negausūs prasilenkimai su įprastu žodžių kirčiavimu yra lengvai pakenčiami, o kartais net ir malonūs mūsų ausiai, pripratusiai prie nereguliarių, asimetrinių moderninės poezijos ritmų. Kai kuriuos tokius prasilenkimus su įprastais žodžių kirčiais E. Radzikauskas aiškina skiemeninės lenkų poezijos metrikos įtaka. Šia įtaka jis aiškina charakteringą mūsų liaudies dainose pusdalyvių kirčiavimą: eidámas, vaikščiodámas ir pan. Man atrodo, kad toks kirčiavimas galėjo atsirasti ir savaime, nes šias gramatines formas, turinčias kirtį ant trečio ir net ketvirto nuo galo skiemens, liaudies dainininkui yra sunku, stačiai negalima įstatyti į eilutę ir į melodiją, nepastūmėjus kirčio arčiau prie galo, ypač kai eilutėj pasitaiko du tokie pusdalyviai: svyruodama, linguodama liūdna vaikštinėjo.

Paanalizavęs dainų metriką, E. Radzikauskas vadina ją lietuviškąja tonine metrika, pagrįsta kuo didžiausiu metrų–pėdų įvairumu, – ir tuo ji labiausiai esą skiriasi nuo Vakarų Europos knyginės metrikos. Iš čia autorius iškelia net dainos senumo kriterijų: juo metras vienodesnis, juo ir daina esanti vėlybesnė.

Nesekdamas tolimesniais E. Radzikausko etiudo nagrinėjimais, pastebėsiu vien, kad eilėdaros šviesoje jo iškeltos kai kurios vėlyvesnio laikotarpio dainos, parašytos aiškiai knyginių eilėraščių įtakoj, tikrai yra įdomios kaip pirmieji jau individualinės poezijos, nors dar nežinomų autorių, kūriniai. Surinktos į vieną leidinį, jos mūsų literatūros istorijoj sudarytų įdomų ir svarbų vienetą kaip pirmieji pasaulietiškos poezijos pavyzdžiai. Turint galvoj, kad mūsų literatūra visą laiką buvo artimai susijusi su liaudies gyvenimu ir kad dainų įtaka visą laiką buvo ir tebėra jaučiama mūsų rašytinėj poezijoj, negalima nepritarti E. Radzikausko minčiai, kad dainų lyriką turėtume traktuoti „ne kaip kažkokį atskirą tautosakos priedą, bet kaip organiškai, esmingai ir tradicingai susijusią su liet. literatūros ir jos istorijos visuma, pagrindinę jos dalį".

Jei liaudies dainas liečianti E. Radzikausko etiudo dalis vis dėlto kelia kai kurių abejojimų dėl metodo ir išvadų, tai paskutinieji skyriai, kur kalbama apie bažnytinių Mažosios ir Didžiosios Lietuvos giesmių poetiką ir apie nežinomojo autoriaus „Pavasario" giesmelę, yra visai priimtini. Pasirodo, kad ir tose daugelio paniekintose senoviškose giesmėse esama gražių posmų, o istoriniu atžvilgiu vaisingų tolimesnei poetinei formos raidai pradų. Deja, ta raida, kaip teisingai pastebi autorius, kelis kartus buvo nutrūkusi, ir vėl iš naujo reikėdavo pradėti tai, kas jau anksčiau buvo laimėta.

Ši E. Radzikausko etiudo dalis apima, kaip minėjau, XVI-XVIII a. Žinoma, ir šio laikotarpio ne visus tekstus autorius panagrinėjo. Pvz., visai neminėta ilgoka Kristijono Gotlibo Milkaus poemėlė „Pilkalnis", nors kiti XVIII a. tekstai, surinkti prof. V. Biržiškos ir išspausdinti „Tautos ir žodžio" VII knygose, autoriui, matyt, buvo žinomi ir trumpai paminėti. Bet svarbu tai, kad autorius, vaizduodamas ankstyvesnės eilėdaros raidą, vis dėlto iškėlė svarbiausius atramos punktus, kurie laikotarpiui jau duoda reljefiškumo ir apie kuriuos jau galime sutelkti ir kitus, autoriaus nenagrinėtus raštus.

Pažymėtina dar tai, kad E. Radzikauskas šioj savo studijoj norėjo žūtbūt verstis lietuviškais terminais – naujadarais, kurie skamba gana dabušiškai: *gėlgiesmė* (elegija), *minčiokryptis* (ideologija), *nuosmukis* (dekadansas), *įskambis* (motyvas), *lyčiarūšis* (žanras), *pirmabandis* (primityvas), *mintyratis* (tematika), *pirmavaizdis* (originalas), *sprendinys* (problema), *rentavimas* (ritmika), *gyvaveika* (dinamika)...

Lauksime antrosios etiudo dalies, kuri turės apimti devynioliktojo amžiaus eilėdarą.

1934

Dėl „Lietuvių poezijos antologijos lenkiškai"

Pereitame „Dienovidžio" n-ry išspausdinta tokia antrašte straipsnelis buvo įdėtas be mano, kaip atsakomojo redaktoriaus, žinios. Aš nesutinku nei su to straipsnelio tonu, nei su jo turiniu. Straipsnelio autorius nusigando per didelio į antologiją įtrauktų poetų skaičiaus. Susipažinęs su antologijos turiniu pamačiau, kad ji yra ap-

žvalginio pobūdžio, apimanti lietuvių poeziją nuo Donelaičio ligi pačios jauniausios kartos. Tiesa, dėl kelių vardų būtų galima kelti rimtų abejonių, tačiau ar vertėjas neturi teisės paimti vieną kitą ir „nepripažintų" autorių eilėraštį, jeigu tie eilėraščiai atrodo jam kuo nors būdingi Lietuvai? Ar mes galime reikalauti, kad vertėjai apskritai vadovautųsi vien tik mūsų pačių kriterijais? Pagaliau kiekvienas supranta, kad eilėraščių vertimas yra ir paties vertėjo kūryba, ir dėl to jis pats daugiausia atsako už savo vertimų literatūrinę vertę. Nesiimdamas čia vertinti knygos, kurios dar nėra, turiu vien pareikšti apgailestavimą, kad „Dienovidy" buvo bandyta tai daryti, neturint pakankamų duomenų.

1938

Naujas Kristijono Donelaičio raštų leidimas

Didžiojo lietuvių literatūros klasiko Kristijono Donelaičio kūryba tik Tarybų Lietuvoje susilaukė tinkamo susidomėjimo ir pasiekė plačiąsias skaitytojų mases. Per visą buržuazijos viešpatavimo laiką Lietuvoje nepasirodė nė vienas pilnas Donelaičio raštų leidimas. Lietuviškajai sumiesčionėjusiai buržuazijai ir biurokratijai atrodė nereikalingas ir neįdomus šis XVIII amžiaus baudžiauninkų buities poetas. Geriausiu atveju jo raštai, specialiai suredaguoti, buvo skiriami tik mokyklos reikalui.

Tarybų Lietuvoje per trumpą palyginti laiką dviem atvejais liuksusiniu leidiniu buvo išleista vien tik „Metų" poema, 1945 metų leidimas su prof. K. Korsako įvadu apėmė „Metus" ir pasakėčias, o paskutinis 1950 m. leidimas apima įvadinį straipsnį „Kristijonas Donelaitis", M. Ročkos straipsnį apie Donelaičio eilėdarą,

paties poeto kūrinius – „Metus", pasakėčias ir „Pričkaus pasaką apie lietuvišką svodbą", pagaliau paaiškinimus ir žodynėlį. Tokiu būdu šiame leidinyje turime visą poetinę mūsų klasiko kūrybą, jei neskaitytume apie 50 eilučių, praleistų pedagoginiais sumetimais.

Šis paskutinysis Donelaičio raštų leidimas sėkmingai galės būti naudojamas mokyklose, jis bus naudingas ir šiaip skaitytojams. Jis padės suprasti Donelaičio kūrybą, kuri be įvadinio nušvietimo, be paaiškinimo ir žodyno šiandien daugeliu atvejų jau gali kelti nemaža neaiškumų. Šiandien kiekvieno naujo Donelaičio raštų leidimo uždavinys turėtų būti vis gilesnis praskleidimas didžiojo mūsų poeto kūrybos prasmės, jos idėjinio ir meninio vertingumo, išryškinant tuos jos atžvilgius, kurie ypatingai gali būti įdomūs ir brangūs Lietuvos liaudžiai, kurie praeityje skatino liaudies kovą dėl geresnio gyvenimo, o šiandien gali liudyti apie patirtas praeityje skriaudas ir įsisąmoninti tarybinės santvarkos pranašumus bei laimėjimus kuriant laimingą darbo žmonių buitį. Iš tiesų milžiniški kontrastai iškyla, lyginant dviejų šimtmečių tarpu atskirtą gyvenimą, visuomeninę santvarką ir atskirų visuomenės klasių bei grupių santykius! Donelaitis su didele realistinės poezijos jėga nupiešė ryškų, gyvenimišką tų santykių paveikslą, savo pagrindiniais kontūrais tokį gyvą ir tikrovišką, kad, nepaisant viso moralizuojančio pamokslininkiško balasto, apsunkinusio jo „Metų" poemą, nepaisant paties poeto pažiūrų bei vertinimo ribotumo, vis dėlto ryškieji to paveikslo bruožai yra toki būdingi, kad jie sukaupia savyje jau ir ateities būsimųjų reiškinių užuomazgas.

Naujasis Donelaičio raštų leidimas yra, be abejo, žingsnis pirmyn poeto kūrybos populiarizavimo ir aiškinimo linkme. Reikšmingiausias čia yra įvadinis straipsnis, kuriame trumpai nušviečiamas Donelaičio gyvenimas ir literatūrinė veikla, socialiniai kūrybos bruožai ir žanrinės, kompozicinės bei stilistinės jo raštų ypaty-

bės. Įvade paliesta daug klausimų, jame duoti teigimai yra apskritai teisingi, ir dėl jų ginčytis berods nereikėtų. Straipsnio autoriui būtų galima vien prikišti, kad jis, iškėlęs daug klausimų, apsidirbo su jais labai trumpai, ir dėl to straipsnyje atsirado nemaža neaiškumų bei spragų.

Taip, kalbant apie socialinius Donelaičio kūrybos bruožus, įvade teisingai nurodoma, kad „Metų" autorius atskleidė „visą eilę valstiečių sąmonės bruožų, jų ideologijos formavimosi pradmenų" ir aštrius klasinius prieštaravimus tarp dviejų pogrindinių feodalinės to laiko visuomenės klasių – valstiečių, baudžiauninkų ir bajorų dvarininkų. „Metuose" šie prieštaravimai labai ryškiai atvaizduoti, tad skaitytojui suprantami ir be platesnio komentaro. Tačiau išryškinimo ir komentaro būtų reikalingi valstiečių diferenciacijos reiškiniai ir iš čia kilę prieštaravimai, taip pat atsispindėję „Metuose", bet poeto parodyti klaidingame nušvietime, aptemdyti neteisingo jo paties vertinimo. Tai prasigyvenusių valstiečių, vadinamųjų „viežlybųjų" gaspadorių, iš vienos pusės ir nusigyvenusių valstiečių, vadinamųjų „nenaudėlių" bei samdinių, iš kitos pusės prieštaravimai, nors ir vykę toje pačioje baudžiauninkų klasėje. Juk ne tik anie ponų – būrų, bet ir šitie „viežlybųjų" ir „nenaudėlių" prieštaravimai įgalina atskleisti ne tik valstiečių ideologijos formavimosi pradmenis, bet ir tolimesnės raidos, vadinasi, pačių valstiečių skilimo į antagonistines klases užuomazgas.

Šiam klausimui nušviesti geriausia tiktų paanalizuoti Krizo asmenį, jo pralobimo kelią, jo santykius su samdiniais ir apskritai glūdinčius jame būsimojo buožiškumo daigus. Tai reikalinga padaryti juo labiau, kad Donelaitis Krizo paveikslą nupiešė idealizuodamas, rodydamas jį kaip sektiną pavyzdį, pritardamas jo šykštuoliškiems nusiskundimams dėl samdinių ištvirkimo ir eksploata-

toriškiems turtėjimo norams. Antra vertus, pravartu būtų atkreipti skaitytojo dėmesį ir į tą progresyvų vaidmenį, kurį suvaidino ekonomiškai stipresni valstiečiai yrančio feodalizmo laikotarpyje. Lygiai reikšmingi yra ir „nenaudėlių" Slunkiaus, Pelėdos, Plaučiūno santykiai su „viežlybaisiais" gaspadoriais, dėl poeto pažiūrų ribotumo taip pat atvaizduoti neteisingoje šviesoje. Įvadiniame kalbamojo leidinio straipsnyje visa tai užkliudyta tik prabėgomis, galima sakyti, užuomina. Ankstyvesnėje straipsnio redakcijoje, matyt, tas klausimas buvo plačiai nagrinėtas, o paskui sutrumpintas. Apie tai galima spręsti iš to, kad dabartiniame įvade atitinkama pastraipa prasideda žodžiais „Tačiau vaizduodamas šiuos valstiečių ir samdinių santykius...", tuo tarpu kai ligi tol nieko apie tuos santykius rašyta nebuvo. Tame pačiame puslapyje vėl skaitome, kad Dočio kalba teisme, „kaip minėjome anksčiau, yra ryški baudžiavinės santvarkos kritika". O anksčiau niekur apie Dočį ir apie jo kalbą teisme neradome nė žodžio! Matyt, vėl kažkas iš straipsnio iškrito. Ir be reikalo, nes tokio „Metų" epizodo kaip Dočio nusikaltimas ir teismas panagrinėjimui vietos nereikėjo gailėtis. Drąsūs Dočio žodžiai teisme yra ryškiausias vargingojo valstiečio-baudžiauninko protestas prieš išnaudojimą, prieš baudžiavą, prieš feodalinę santvarką. Ir vėlgi Dočys „Metuose" poeto pavaizduotas kaip neigiamas personažas. Į šį „Metuose" dažnai pasikartojantį prieštaravimą tarp objektyvios istorinės vaizduojamojo reiškinio vertės ir riboto subjektyvaus poeto vertinimo reikalinga atkreipti skaitytojo, o ypatingai mokinio, dėmesį ir išaiškinti jo priežastį.

Dočio bylos epizodas „Metuose" yra labai reikšmingas realistinio meno pavyzdys, vaizduojąs „tipišką charakterį tipiškose aplinkybėse", kaip tai yra aptaręs realizmą Engelsas savo laiške Margaritai Harknes. Tipiškos baudžiavinės santvarkos aplinkybės, kurios išauklėjo Dočį, tai pirmiausia skurdas ir badas, ver-

tęs baudžiauninkus maitintis varniena, panieka iš turtingesniųjų pusės, ponų ir valdžios tarnų žiaurumas, teismo nežmoniškumas, liudininkų pataikavimas ponams: „Liudija taip vertai, kad ponai liudymą gyrė", pagaliau kunigų pastangos su religijos pagalba net ir dvasiškai pavergti valstiečius feodalams: „O kieksyk kunigai, mišias laikydami, barė, Kad mes ponams, kaip mums reik, klausyt nenorėjom". Tad iš tiesų įdomus ir naujas reiškinys, kad tokiomis aplinkybėmis išaugęs Dočys teisme, „rankas įsirėmęs, provninkams visiems nė gero nedavė žodžio" ir savo kalba metė ponams didžiausią kaltinimą: „Juk jūs, ponai, mus, būrus, jau taip nustekenot, kad paskiaus mums ėst reiks žiurkės irgi pelėdos". Šitokiose tipiškose aplinkybėse šitoks Dočys yra ne vien įdomus, bet ir tipiškas charakteris. Jis yra tipiškas tai epochai ne dėl to, kad panašių žmonių būtų buvę daug, ne dėl to, kad jie būtų plačiai įsišakniję gyvenime, bet kaip tik dėl to, kad jis buvo naujas, bet būtinas reiškinys, iššauktas istorinės dialektinės visuomeninių santykių raidos. Dočio nepagarba feodaliniam teismui ir ponų smerkimas dėl baudžiauninkų išnaudojimo, suprantant tai apibendrinamąja prasme, yrančio feodalizmo fone yra nors dar nedažnas, bet tipiškas reiškinys. Donelaičio realistinis kūrinys tuo ir yra vertingas, kad, nepaisant paties poeto pažiūrų ribotumo, o kai kuriais atvejais ir reakcingumo, atkuria XVIII a. vidurio valstiečių ir ponų santykių vaizdą su daugeliu būdingų, tipiškų bruožų, kurių idėjinė prasmė trykšta savaime iš jų pačių. Ta prasmė ir yra tikroji „Metų" idėjinė vertė, o ne paties Donelaičio pamokslai.

Ne visai suprantama, dėl ko kalbamojo leidimo įvadiniame straipsnyje, aptariant socialinius klasinius prieštaravimus, visiškai neminimi tautiniai prieštaravimai. Donelaitis „Metuose" vaizduoja lietuvių baudžiauninkų buitį ir jų santykius su ponais, kurie

yra nelietuviai. Be to, jis dažnai priešpastato savo lietuvninkus svetimtaučiams, visokiems „švеisteriams bei prancūzams", norėdamas apsaugoti saviškius nuo šių žalingos įtakos. Visiems yra žinomos „Metų" vietos, kur poetas „smirdu" ir „kiaule" plūsta lietuvninką, „kurs lietuviškai kalbėdams ir šokinėdams, lyg kaip tikras vokietis, mums gėdą daro", arba kur jis apgailestauja dingusias lietuviškas gadynėles, „kaip dar prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo". Žinoma, šis Donelaičio patriotizmas, šis gimtosios kalbos ir papročių branginimas tryško iš kitokių šaltinių negu vėlesniųjų nacionalinių sąjūdžių sukeltas patriotizmas, vystantis kapitalistiniams santykiams. Kapitalizmo kilimo epochos nacionaliniai sąjūdžiai, vadovaujami buržuazijos, kaip žinome iš draugo Stalino mokslo, organizavo naciją, mobilizavo jėgas kovai su svetima buržuazija dėl rinkos, dėl klasinių savosios buržuazijos interesų. Patriotizmas, kalbos ir tėvynės meilės žadinimas čia tampa kovos priemone dėl įsistiprinimo gyvenime, dėl klasinių reikalų. Donelaičio patriotizmas kovoja ne dėl rinkos, ne dėl klasinių interesų, bet vien dėl moralinių, dvasinių vertybių, nes mūsų poetui atrodė, kad svetimybėmis neapsikrėtęs lietuvis yra doroviniu atžvilgiu aukštesnis už visus tuos apsirijėlius, nusigėrusius ir prasikeikusius vokiečius, šveisterius bei prancūzus, kurių vieni priklausė feodalų, ponų klasei, o kiti, dažniausiai kolonistai ar šiaip perėjūnai, buvo vyriausybės globojami ir iš tiesų nepasižymėjo aukštais moraliniais savumais ir dažnai sunkia našta guldavo ant vietos gyventojų lietuvių pečių. (Palygink „Rudikis jomarkininks": „Daug yra valkatų, kurie be darbo maitinas ir kampuos belindodami tik gatavo laukia".) Žinoma, kiek lietuvių kalba ir papročiai buvo susiję su valstiečių baudžiauninkų klase, o svetimos kalbos ir nemoralūs veiksmai su feodalų klase, tiek ir šie tautiniai prieštaravimai įgyja klasinių prieštaravimų pobūdį. Šiam klausimui geriau

suprasti būtų buvę gera, jei įžangoje būtų kiek plačiau nušviesta vakarų Lietuvos kolonizacija ir tautiniai santykiai tame krašte. Be šito eiliniam skaitytojui bus nesuprantama, iš kur čia atsirado tie „Metuose" minimi šveisteriai ir prancūzai.

Donelaičio poemos patriotinės vietos – gimtosios kalbos gynimas, solidarumo jausmo ugdymas savųjų tarpe, lietuviškumo siejimas su aukštu dorovingumu, yra labai įdomus ir vertingas reiškinys XVIII a. literatūroje. Jau pačių šitų žodžių Lietuva, lietuvninkas, lietuviškai pagarbus minėjimas, ypatingai dažnas II, III ir IV poemos dalyse, turėjo veikti labai stiprinančiai ir vienijančiai ano meto darbo žmones. Dvarininkų ir jų tarnų stumdomas, išnaudojamas ir niekinamas baudžiauninkas turėjo jausti didelę paguodą, išgirdęs, kad „kožnas Lietuvą giria", kad yra vokiečių ir prancūzų, kurie „lietuviškai kalbėdami valgo ir jau rūbus mūs, kaip mes, vilkėti pagavo", kad gerasis nabašninkas ponas, kai norėdavo ką pagirti, „tai jis tam lietuviškai padarydavo garbę", kad „viežlybumas" tuomet „į nieką pavirto", kai „lietuvninkai su vokiečiais susimaišė", ir kad reikia gailėtis tų „barzdotų gadynių", kaip „lietuvninkės dar vokiškai nesirėdė ir dar vokiškus žodžius ištart negalėjo", – vienu žodžiu, kad visa, kas lietuviška, yra garbinga, dora, gražu ir sava. Toki tad yra būdingi donelaitiškojo patriotizmo motyvai. Dėl šių motyvų mūsų XVIII a. klasikas laikytinas, tiesa, dar ne nacijos, bet lietuviško tautiškumo ir lietuvių tautybės formuotoju. Reikia dar pastebėti, kad ir čia Donelaitis dėl savo, kaip moralizatoriaus, uolumo vietomis atrodo per daug konservatyvus, kai jis būtent be atodairos peikia visa, kas nauja, ne tik prancūziškai padabintus „sopagus" ir kurpes, bet ir vokiškas klumpes, gi savo lietuvninkus norėtų matyti amžinai vyžotus, o mergaites marginiuotas ir visus valgančius kisielių su pienu bei šiupinį su lašiniais. Čia mūsų poetą

galėtų pateisinti tik jo didelis prisirišimas prie viso to, kas sava, lietuviška, ir noras visokiomis priemonėmis užkirsti kelią svetimybėms, kurios visos, jo manymu, buvo pavojingos dorovei ir tautiškumui.

Lietuvių nacionalinio sąjūdžio laikais Donelaičio kūryba buvo branginama dėl jos tų lietuviškų patriotinių motyvų. 1897 m. Kr. Donelaičio raštų leidime sakoma, kad tie raštai bus „sveiku ir atsakančiu maistu lietuviškam protui" ir kad „praplatinimas Metų Laikų autoriaus idėjų lietuvystei tik ant gero gali išeiti".

Grįžtant prie paskutiniojo, čia minimo Donelaičio raštų leidimo, reikia pripažinti, kad įvadiniame jo straipsnyje negalima buvo duoti išsamaus visos Donelaičio kūrybos nagrinėjimo, vis dėlto turėjo būti iškelti bent esminiai klausimai, susiję su ta kūryba, o kai kurie iš jų ir kiek plačiau nušviesti.

Minimame leidiny po Donelaičio kūrinių teksto įdėtas M. Ročkos straipsnis „K. Donelaičio eilėdara". Toks straipsnis yra būtinai reikalingas mokykloms. Draugas Ročka tarė čia kompetentingą žodį, kaip reikia suprasti Donelaičio hegzametrą ir jo santykį su antikiniu hegzametru. Vis dėlto viena vieta šiame straipsnyje sukels ne tik mokiniui, bet ir mokytojui neaiškumo ir abejonės. M. Ročka rašo, kad „toninėje eilutėje tarp dviskiemenės ir triskiemenės pėdos praktiškai skirtumo nėra. Iš tikrųjų toninėje eilutėje kirčiai gali būti nutolę vienas nuo kito per tris, keturis skiemenis arba gali būti šalia vienas kito, o ritmika vis tiek bus vienoda: kur bus daugiau skiemenų, skaitytojas juos peršoks greičiau, kur mažiau – lėčiau, o kur visai nebus, padarys pauzę". Yra tai per daug teoretinis, abstraktus samprotavimas. Niekas nepatikės, kad toninėje eilėdaroje nebūtų skirtumo tarp dviskiemenės ir triskiemenės pėdos. Ir Donelaičio hegzametras, praktiškai skaitant, juk visai kitaip skambėtų, jei penktoji pėda būtų ne triskiemenė, o dviskiemenė. Teisingai teoretiškai suprasti cituotajam M. Ročkaus teigimui reiktų išaiškinti skirtumą tarp grynosios toninės eilu-

tės, pagrįstos vien kirčių skaičiumi, ir toninės-skiemeninės, pagrįstos kirčių ir skiemenų skaičiumi, kaip kad toninis jambas, chorėjus, anapestas, amfibrachijus ir daktilis. Bet ir grynai toninę eilutę skaitant, tie peršokimai, sulėtinimai bei pauzės praktiškai nepasiteisina, ir ritmika grynai toninėj eilutėj su nevienodai išskirstytais kirčiais nėra vienoda.

Ar šiaip, ar taip mes aptarinėsime Donelaičio hegzametrą, turėsime pripažinti, kad jis yra sunkokas, ir nepasiruošusiam skaitytojui nemaža kliūtis įsisavinti didžiojo mūsų klasiko kūrybai. Tad jei ne įvadinių straipsnių, tai bent platesnių nagrinėjimų autoriai turėtų stengtis kiek galima plačiau sudominti skaitytoją Donelaičio kūryba, ne tik nušviesti jos socialinį atžvilgį, bet ir praskleisti jos literatūrinę meninę vertę, žodžio meistriškumą, išraišką, lyriškumą, humorą, satyrą, gamtovaizdžių vaizdingumą, donelaitiško realizmo liaudiškumą ir visą eilę kitų klausimų, kuriais būtų galima nušviesti šio pirmojo žymaus lietuvių literatūros klasiko didelį kūrybinį pajėgumą. Taip pat ir tų raštų leidimų apiforminimas turėtų būti patrauklus, šriftas ryškus, lengvai skaitomas. Deja, paskutinysis leidimas tuo nepasižymi. Atsivertus knygą, pilkumas ir nuobodis pūstelėja iš tų smulkių, pedantiškai skaitmenimis sunumeruotų eilučių. Nesuprantama, kam ta numeracija reikalinga populiariame leidinyje. Kas norės lyginti įvairių leidimų tekstus, lengvai susiras reikalingas vietas ir be numeracijos. 1945 m. leidimo tekstas buvo patrauklesnis, ryškesnis, lengviau skaitomas. Užtat paaiškinimai ir žodynėlis teigiamai papildo naujausiąjį 1950 metų leidimą.

1951

II. MENO KULTŪRA

Mūsų skaitytojams

Gera vilčia leidžiame pirmąjį „Židinio" numerį. Mes žinome visas sunkenybes, kurias tenka šiandien pakelti mūsų spaudai, tačiau mes taip pat jaučiame, kad platiems mūsų inteligentijos sluoksniams prieinamo žurnalo reikalas yra visai pribrendęs. Tas reikalas pasidarė ypatingai gyvas, paliovus eiti „Draugijai", kuri taip ilgą metų eilę viena atstovavo inteligentinę Lietuvos visuomenės dalį.

Sumanymas leisti „Židinį" kilo akademinio mūsų jaunimo tarpe, toje būtent jo grupėje, kuri plačiai žinoma ateitininkų vardu. Ši grupė, turėdama tiek jai artimų, toje pačioje srovėje į gyvenimą jau išplaukusių jaunų pajėgų, šiandien veikiančių visose kultūros srityse, gali, rodos, tikėtis, kad jos pradėtas darbas taps palankiai priimtas ir paremtas. „Židinio" redakcija tad iš buvusių ir tebesančių ateitininkų laukia visokeriopos paramos.

Bet kartu mes kreipiamės į visus ir kiekvieną mums prijaučiantį, kviečiame gyvai susidomėti mūsų žurnalo tobulėjimu ir dėl to remti jį raštais, ir platinti visuomenėj. Mes norime, kad „Židinys" padėtų pralaužti mūsų kultūrinio gyvenimo sustingimą ir sudomintų kitokiomis vertybėmis negu tos, kurias teikia negilus mūsų dienų siautulys.

Mes neskelbiame iš anksto numatyto mūsų bendradarbių būrio, bet norime, kad jis susidarytų iš gyvo, darbu pasireiškiančio mums pritarimo.

Taip pat neskelbiame nė smulkesnės programos be tos, kuri yra pažymėta mūsų žurnalo antrašty. Tegu ji savaime išsivysto

„Židinio" turiny. Čia tik viena norime pažymėti – mes stengsimės, kad mūsų žurnale būtų kuo daugiausia atobalsių į kiekvieną garsesnį gyvenimo reiškinį.

Ir dar vienas reikalas. Susikūrus ir besiplečiant mūsų universitetui, atsidarė gyva ir įdomi akademinio gyvenimo sritis. Čia auga ir bręsta kuriamosios mūsų tautinės kultūros pajėgos. Taigi „Židinio" redakcija randa reikalinga įvesti ir akademinio gyvenimo apžvalgą.

Baigdami mes dar kartą kviečiame visus mums palankius gyvos minties reiškėjus į bendrą kūrybos židinį.

1924 m. literatūros apžvalga

Mūsų literatūra dar niekad negyveno savo „gerųjų metų". Visi jie būdavo tik daugiau ar mažiau blogi. Praėjusius 1924-tuosius metus tenka pažymėti ypatingai bloga nota.

Visuomenės nuotaika literatūros ir apskritai meno kūrybos nežadino. Palyginę šiuos metus su artimiausiais metais prieš karą, matome, kad anie buvo palankesni kūrybai. Tada nedaug mūsų būta: nei visuomenės, nei rašytojų – poetų. Bet vieni kitus jautė, vieni su kitais bendravo. Rašytojas žinodavo, kad jojo kūrinys yra laukiamas, bus godžiai skaitomas ir minimas. Kas neatsimena, su kokiu džiaugsmu skaitančioji visuomenė sutiko „Dul-dul-dūdelę", „Žaliąją pievelę", „Dainavos šalies padavimus", „Šviesiuosius krislus"? Laikraščių lapuose būdavo ieškomi naujų autorių vardai ir jau nepaleidžiami iš akies. Tada tai buvo kūrybą ugdančios šilumos, o jei nesukurta didžių dalykų, tai kad iš viso dar mūsų jėgos buvo per silpnos.

Šiandien mūsų daug. Visuomenė išsišakojo. Turime pretendentų į aristokratus, turime aukštąsias politikos ir diplomatijos sferas, turime tūkstančius valdininkų, mokytojų ir ištisus šiaip jau inteligentų sluoksnius. Ir ką gi? Geriausių knygų neišperka nė

tūkstančio egzempliorių! O juk dabar turime labiau subrendusių ir įdomesnių rašytojų. Sakysite, kad šiandien jau ne taip lengva pragarsėti, nes reikalavimai didesni. Anaiptol. Šiandien jokių reikalavimų nėra, nes visuomenė kūryba visai nesidomi. Išleido užpernai Balys Sruoga gražią knygą „Dievų takais" arba P. Vaičiūnas „Rasoti spinduliai" – ir lyg į bedugnę metė. Išleido pernai St. Santvaras, V. Stonis ar kas kitas eilėraščių rinkinį, dramą, vis tiek – įspūdis tas pats. Viena kita recenzija, nors jų ir būtų, dar nuotaikos nesudaro. Juk ar yra Kaune bent du trys salonai, kur būtų minimi mūsų literatūros kūriniai, jei bent pats ten pasipynęs literatas duos progos pakelti klausimą, „ką jis nauja rašąs", ir dar kai ką atsargiai iš tolo suminėti. Bet tokiam literatui greit tenka įsitikinti, kad jo klausytojai apie literatūrą dar mažiau nusimano negu jis apie biržą, namų statybą arba naujausias madas. Kuri gi tokio apgailėtino reiškinio priežastis? Negi vien tai, kad ponai kortomis lošia, ponios pliotkas kuria, „auksinis jaunimas" flirtuoja ir baliuose dūksta, o valdininkai loto klubuose smilksta. Priežastis bus ta, kad tarp visuomenės ir poetų prasivėrė kažkokia spraga, dėl kurios vieni kitiems nebeprieinami liko. „Nesuprantam mes tos jūsų poezijos" – šiandien visai drąsiai skamba iš buvusio mėgėjo lūpų. Ir tas posakis jau ima reikštis stačiai priekaišto tonu. Spaudoje buvo ėmę kilti balsų, šaukiančių poetus grįžti prie gyvenimo, prie liaudies, prie tautos, prie visuomeninių-tautinių-politinių temų. Poetų šitie raginimai neįtikino, kadangi tai buvo visai kitos, ne kūrybos plotmės balsai. Ir spraga pasiliko kaip buvusi.

Kas čia kaltas? – būtų netikslus klausimas, jeigu nenorėtume tenkintis šablono atsakymu: mūsų gyvenimo aplinkybės. Tik reikia konstatuoti, kas yra. Mūsų visuomenė tebegyvena tais pačiais meno idealais, vaduojasi tais pačiais kriterijais ir tuomi pa-

čiu skoniu, kokį išsinešė anksčiau ar vėliau prieš karą iš mokyklos sienų, iš klasės.

Šalia tos „klasiškosios" literatūros romantizmas ir natūralizmas buvo paskutinis mūsų pasiektas literatūros evoliucijos laipsnis. Ir tai tik išrinktųjų. Šiaip jau inteligentas turi dar paprastesnį mastą: smagaus pasiskaitymo laisvą valandą. Šiuo atžvilgiu visuomenę auklėti tegalėjo mokykla, kurios mes neturėjome, ir spauda, tariant kritika, kuri būdavo dažniausiai klaidinga. Menas būdavo vertinamas būk tai „objektyvaus grožio" mastu, kuris tuoj virsdavo labai subjektyviu kritiko skoniu, moralybės kodeksu, pagaliau atatinkamos srovės arba partijos ištikimybe, arba asmens simpatija. Į poezijos kūrinį žiūrėta kaipo į logiškai sudėstytą minčių ir jausmų padarą, ir logiškoji jungtis buvo laikoma vienintele tarp įvairių poezijos kūrinio elementų. Neatsižvelgta į tai, kad meno kūrinio vieningumą sudaro daugiau sugestijos, asociacijos, vaizdų žaismo ir nuotaikos jungtys ir kad toks meno kūrinys gali būti visai alogiškas ir iracionalus.

Mūsų literatūros kūrėjai šiuo keliu pažengė jau gana toli, o kritika nesugebėjo visuomenei pradengti jų kūrybos prasmės – ir tarpusavio santykiavimas trūko.

Literatūros ir meno organai visados turi daug reikšmės kūrybai, duoda gyvumo, sudomina visuomenę. 1924 metai ir šiuo atžvilgiu buvo skurdūs metai. „Skaitymai" jau anksčiau buvo žlugę, toliau liovės ėjusi „Draugija", pagaliau netesėjo nė „Gairės" – vienintelis literatūros ir meno žurnalas. Viso išleista 8 knygos, kurių tik dvi paskutinėsės tenka 1924 metams. „Gairių" buvo plačiai užsimota. Savoji kūryba, literatūros, teatro, muzikos ir meno kritika, dailės reprodukcijos, svetimųjų literatūrų apžvalgos, istorijos studijos, teorijos straipsniai įvairiais meno klausi-

mais turėjo sudaryti įdomų „Gairių" turinį. Deja, šis organas nesugebėjo suburti aplink save mūsų literatų ir menininkų, ir intensyvaus bendradarbiavimo jame nematome. Originalių kūrinių „Gairėse" maža. Pavartęs jas gauni įspūdžio, kad jų daugiau dėmesio kreipiama į svetimas literatūras negu į savąją. Bet ir svetimųjų literatūrų studijos daugiau apžvalginio pobūdžio. Kritikos srity „Gairės" daugiausia nusipelnė, nors planiško intensyvumo nė čia nematyti. Šiaip ar taip, „Gairės" buvo vertos daug didesnio susidomėjimo, negu kad joms parodė mūsų visuomenė.

„Draugija" nebuvo literatūros ir meno organas, vis dėlto turėjo literatūros skyrių ir, kas svarbiau, uoliai A. Jakšto prižiūrimą kritikos ir bibliografijos skyrių. Galima nesutikti su pačiais pagrindiniais tos kritikos dėsniais, galima pašaipos dėlei automatiškai reikšti priešingą nuomonę: išpeikė – vadinas, gera, išgyrė – vadinas, bloga; galima net pagaliau kalbėti apie blogą tos kritikos įtaką visuomenei ir kai kuriems rašytojams, tačiau negalima nepripažinti, kad A. Jakšto balsas siekdavo plačiausiai, sudarydavo nuotaiką ir išgarsindavo kone visas mūsų literatūros naujienas. Šiuo atžvilgiu „Draugijos" žlugimas yra apgailėtinas mūsų literatūrai įvykis.

Čia dar dera suminėti „Krivulė" – iliustruotas žurnalas. Nėra tai koks organas, tik šiaip jau pigaus tipo laikraštis fotografijomis ištisais lapais vaizduoti pilietiškus dienos įvykius. Tekstas tokio tipo žurnaluose yra antraeilis dalykas. Vis dėlto „Krivulė" daug arčiau literatūros stovi negu buvusis „Vairas" arba jį pamainęs „Lietuvis", nors ir šie turi literatūros ir kritikos skyrius. 1924 metų „Krivulė" minėtina dar dėl to, kad, norėdama paraginti rašytojus ir sudominti skaitytojus, buvo paskelbusi konkursą parašyti baladei, kurią turėjo įvertinti patys „Krivulės"

skaitytojai. Tačiau konkursas, rodos, neįvyko, nes parašyta vos tik trys baladės, ir tos pačios labai silpnos.

1924 metų pabaigoj padėtis pagerėjo. Ėmė eiti naujas mėnesinis žurnalas „Židinys", pasiryžęs, be kitko, tarnauti literatūros kūrybai, mokslui, istorijai, kritikai. Susikūrė dar „Dainavos" bendrovė leisti dideliam literatūros ir meno organui „Barui", kurio pirmas n-ris jau pasirodė. „Barui" lemta tęsti „Vaivorykštės", „Pirmojo baro", „Dainavos", „Skaitymų" ir „Gairių" uždaviniai. Pirmasai „Baro" n-ris leidžia laukti geresnių laikų. Pastatyta ant kojų visi žymesnieji įvairių profesijų ir meno šakų atstovai. Atrodo, kad susidarė palankios nuotaikos, tik reikia, kad ir visuomenė bandytų šiuos žygius suprasti. Pagaliau ir Švietimo ministerija turėtų subsidijuoti tą vienintelį literatūros ir meno spaudos organą. Juk jeigu skiriama gan didelės sumos teatrui, muzikos mokyklai, meno mokyklai – ir gerai daroma, tai dėl ko tik vienos literatūros menas turi skursti dėl lėšų stokos, nors tų lėšų jis reikalauja iš viso labai nedaug. Pas mus yra jau profesionalų muzikų, plastikų, vaidilų, dainininkų ir šokėjų, tik profesionalų-literatų (be žurnalistų) dar mes neturime. Visi jie dirba daugiau ar mažiau pražūtingą savo talentui darbą, o kūrybai teskiria nuliekamo laisvalaikio valandas. Tik šituo be jokių filosofavimų galima išaiškinti, dėl ko mes turime palyginti daug smulkiosios poezijos – lyrikos, o niekaip nesusilaukiame apysakų, romanų, dramų.

Literatūros kūryba pernai metais vis dėlto buvo gyva. Tą kūrybos gyvybę rodo ne gausiai leidžiamos knygos, ne seniai parašytų eilėraščių rinkiniai, bet sutvirtėjimas pajėgų ir ištvermės, ugdymas naujų kūrybos daigų. Ne apatijos tyla. Žymiausias 1924 metų mūsų literatūros reiškinys, susilaukęs daugiausia susidomėjimo ir kalbų, bus, be abejo, „Keturi vėjai", kolektyvus mūsų ne visai tiksliai vadinamų ekspresionistų kūrybos

vaisius. Randame čia bene vienuolika autorių ir kelis svetimuosius. Kritika gerokai juos apkūlė. Bendrai pripažįstama tik Kaziui Binkiui ir J. Petrėnui – Taruliui neabejotino talento požymių. P. Morkus[1] ir J. Tysliava dar senojo stiliaus poetai. Kiti per mažai pasireiškę. „Keturi vėjai" išleista dideliu entuziazmu, kuris šiandien jau žymiai nuslūgo. Per ištisus metus 2 n-rio taip ir nesulaukėme. Jeigu 4-vėjininkų prisipažinimas apie savo „laboratoriją", mieliau už lakštingalą klausomą karvės maurojimą, kalimo amatą, nepriklausomą nuo naravingo įkvėpimo kolektyvų poezijos darymą, – jeigu visa tai nėra jų teatrališkas gestas, bet nuoširdus ir pritirtas jų kūrybos potencijos ir eigos aptarimas, tai mes galime tik viena konstatuoti: tiems žmonėms meno pasaulis devyniom spynom užrakintas. Bet tikėkimės, kad jie darys ne taip, kaip jie sako. Dabar visa „Keturių vėjų" reikšmė galima tiktai negatyviai aptarti: didelė satyra prieš mūsų amžiaus negalios reiškinius.

„Keturi vėjai" buvo pasiryžę saviškių kūrinius ir atskirais leidiniais spausdinti. Tepasirodė dar viena maža eilėraščių knygelytė gąsdinančiu vardu – *Salio Šemerio „Granata krūtinėj"*. Buvo pasklidę gandų, kad ta trijų dešimčių mažiukų puslapių knygikė dėl jos nemorališkumo ketinta ant laužo deginti, bet docentas Tumas, išsitardamas už Šemerį, tuos ketinimus niekais pavertė. Prieš doc. Tumo recenziją *„Mūsų naujaautoriai"* 1924 m. „Lietuvio" 1 n-ryje pakėlė balsą O. Puidienė „Krivulės" 11 n-ryje, iš ko paskui kilo karti polemika. Doc. Tumas šį kartą atsistojo daugiau meno kritiko, jo oponentė – pilietiškojo pedagogiškumo plotmėn. Taip tai kartais mažas kupstas didelius vežimus varto. Salio Šemerio eilėraščiai bendrai daro sausų sugalvotų ieškinių įspūdžio – neįmanomų posakių ir vaizdų griozdinys. Kai kur išmintingai pasakyta, bandoma net duoti epochos vaizdas (kas ir palenkė, matyt, doc. Tumą),

esama ir fantazijos, bet daugiau smailialiežuvavimo, o emocijos ir formos beveik niekur jokios.

Pereitais metais pasireiškė naujas gabus poetas *Stasys Santvaras,* išspausdinęs eilėraščių rinkinį *„Saulėtekio maldos"*, keturių vaizdų dramos svajonę *„Saulytė"* ir trijų dalių pasakos dramos *„Minių Mylimoji"* pirmąją dalį, 5 vaizdų *„Karalius Lydingas"*. Stasys Santvaras, neoromantikas, simbolistas, savo kūrybos pagrindan deda savo pačio jausminius pasaulio pergyvenimus, atskirus reiškinius, iškeldamas iš jų individualios prasmės. Dėl Stasio Santvaro artimiausioj ateity „Židinys" išsitars plačiau.

Juozas Mikuckis rinkiniu *„Vakaro kaukės"* ir *Juozas Tysliava – „Nemuno rankose"* ryškiau savęs nenusakė. Mikuckis – tipiškiausias pas mus dekadanso poetas. Turinys – prabangos pertekliumi išvakarių gęstanti aistra. Simboliai – vaizdai – nuo romantiškai sentimentalių ligi moderniškai dreskiančių: „narcizai saulės išbučiuoti, nekaltos rožės, giacintai" – pliažas, konkubina, Londonas, Paryžius, Nahasaki, šeštarnės, transmisijos. Sintezė – „elektra žiba – protai gi aptemę!". Forma – nori būti virtuozas, tampa lamdytojas.

Kai dėl Tysliavos, tai jis „Nemuno rankose" rodo kai kurį stiliaus tobulėjimą. Gaila, kad jojo lyriškasis nuoširdumas reiškiasi gan pakrikusia forma. O futuristiškos Tysliavos pastangos davė tik tokių apgailėtinų vaisių kaip „Pieniška daina", „Ponas Dieve", „Literatūros šėpa", „Kalambūras", „Futbolas". Visa tai nė kiek ne geriau negu egzaltuota „Ach, brangioji mano meile".

Maironiškojo stiliaus mokyklą papildė V. Stonis savo „Ašarėlėmis". Formos atžvilgiu vietomis jis visai prilygsta savo mistrui, nors mosto pločiu liekasi toli užpakaly. Stoniui linkėtina prasimušti į platesnį poezijos kelią.

Didesnio masto kūrinių mums nedažnai tenka išvysti. Pernai metais judrus M. Vaitkus išspausdino savo keturių veiksmų dramą „Žvaigždės duktė", gavusią pirmąją Valstybinę Dramos konkurso premiją. Kūrinys didelis ir svarbus savo turinio problemomis, tačiau formos atžvilgiu yra visai silpnas. Perdėm jaučiamas dramatiško veiksmo iškrikimas ir dialogo nevaldymas. Be to, daug dar galima prikišti veiksmo motyvavimui. Matyt, kad Vaitkus savo kūrybos pagrindan deda ideologiją, kurios tačiau jis neįstengia pergyventi kaipo poetas ir organiškai sujungti su atatinkamomis jos išsireiškimo formomis. Tas pat jau buvo matyti kituose kūriniuose. Girdėt, kad M. Vaitkus dalyvavęs ir „Blaivybės" konkurse, kame gavęs antrąją premiją už trijų veiksmų dramą „Nejučiomis bei netyčiomis". Ši drama dar nespausdinta.

Pirmąją „Blaivybės" konkurso premiją yra laimėjusi Petro Vaičiūno drama „Sudrumsta ramybė". Iš tiesų ši drama yra gana sceniška ir, statoma Valst. Teatre, turi pasisekimo, išskyrus dikčiai nuobodžią pirmojo akto pradžią su ilgais ir pasikartojančiais dialogais. Laimingu saiko nujautimu Petras Vaičiūnas išvengė tendenciškų kūrinių patoso ir įkyraus savo idėjos brukimo, nors kai kuriuos *ad hoc* įterptus sakinius dar galėtų išbraukti. Laimingai taip pat autorius pasūdė savo dramą vykusiomis mūsų gyvenimo pastabomis ir lengvu jumoru, kas ją itin daro malonią žiūrėtojams. Policijos vado žmona, nors epizodinis asmuo, savo sąskaiton gali įsirašyti didžiulę dramos pasisekimo dalį. Vieną kitą stipresnę dramatinę situaciją randame tik dramos pabaigoj.

Petras Vaičiūnas pernai yra išleidęs dar vieną trijų veiksmų dramą „Giedrėjanti sąžinė". Yra tai naujai parašyta trečioji dalis „Žodžių ir atbalsių", išspausdintų dar 1920 m. knygoje „Mano taurė". Dabar ši trečioji dalis išėjo neproporcingai ilga. Visas kūrinys reikalingas didesnio susidomėjimo ir platesnio įvertinimo.

Vaisingiausias ir stipriausias mūsų rašytojų Vincas Krėvė po „Nemirtingųjų" davė vėl didelį veikalą „Skirgailą", statomą Valst. Teatre. Toki svarūs kūriniai kaip šis sudaro jau specialių studijų objektą.

Maironis, kaip tenka patirti, pernai metais parašė naują dramą „Kęstutis pas kryžiuočius"[2]. Galima spėti, kad tai bus panašaus stiliaus kūrinys kaip ir „Kęstučio mirtis".

Matome, kad mūsų rašytojai dramai rodo nemaža susidomėjimo. Tuo tarpu beletristika vis dar nesusilaukia savo metų. Pernai „Ryte" buvo spausdinama tik viena didelė Lazdynų Pelėdos apysaka „Iki mirties". Na, bet Lazdynų Pelėda šiandien mus jau nebepajėgia sudominti. Visa kita – smulkmenos. Minėtinas čia Romo Striupo rinkinys „Žmogus žmogui" – kilnios ideologijos didaktiški vaizdeliai. Kai kurie jų turi stačiai parabolių pobūdį. Autorius iš tiesų sugeba jomis sužadinti ne vieną kilnų žmoniškumo jausmą, moka taip pat vykusiu kontrastų sustatymu įspūdingai nušviesti savo idėją. Jeigu Romas Striupas ištobulins savo stilių ir pajėgs rasti subtilesnio turinio savo parabolėms, tai jo kūryba bus tikrai sveikintina.

Pereitieji metai praturtino mūsų literatūrą ir daugiau mažiau vykusiais vertimais iš svetimų kalbų. Štai keletas žymesniųjų: J. I. Kraševskio „Vitolio raudą" gražiai išvertė Faustas Kirša ir lygiai gražiai išleido, padabintą Smakovskio ofortais, J. Stauskaitės knygynas. A. Mickevičiaus „Ponas Tadas" susilaukė net dviejų vertimų: A. Valaičio (nepabaigtas) ir K. Šakenio. Išversta visur žinomas Rabindranath'o Tagore's „Gitandžali" (K. Vairo vertimas). Balys Sruoga išvertė Novalio „Himnus nakčiai" (Gairių 2 n-ry, 1924 m.), Heinricho Heine's „Šiaurės jūrą" (Krivulės 11 ir 12 n-riai), A. Čechovo „Tris seseris". M. Karužaitė Shakespeare'o „Otello". „Klaipėdos žinios" feljetonuose leido žymaus vokiečių romantiko E. T. A. Hoffmanno fantastišką

romaną „Velnio eleksyras". Visų vertimų čia nesuminėsim. Viena turim pastebėti: nors daug vertimų jau yra išleidusi ir leidžia Švietimo ministerija, tačiau vertimams gaminti, matyt, nėra nustačiusi jokio plano. Taip pat daro ir privatinės firmos. Tad ir verčia kas nori ir ką nori. Priversta Zudermanų ir Main Ridų, o pasauliniai literatūros šedevrai veltui laukia savo eilės. Tuo tarpu nepasisavinę ir per mokyklas nepergrumulavę savo paveldėjimų, naujiems laimėjimams siekti nebūsime stiprūs.

1925

Literatūros padėtis Lietuvoj

Bijausi būti nuobodus ir įkyrus. Tiek jau prirašyta ir pridejuota mūsų spaudoj meno ir literatūros vargų tema, kad, rodos, ką čia nauja pasakysi ir ką čia padės tie visi raštai. Tačiau mūsų knygų rinkoj jaučiamas tokis bankrotas, kad tylėti nebegalima, tuom labiau kad yra žmonių, kuriems šita nepakenčiama padėtis atrodo visai normalus dalykas: bendra krizė... sunkus gyvenimas... susitvarkysim, praturtėsim, viskas bus gerai... Tuom tarpu laikas bėga, entuziazmas blanksta, pajėgos blaškosi ir dvasinis skurdas vis labiau ir labiau ima ėstis į tautos dvasią, į jaunuomenės sielas; ir vieton susitvarkymo ir praturtėjimo pasijusime beesą kultūros driskiai.

Rašyti ir šaukti nori dar labiau, kai pajunti iš šalies, iš svetimų padangių smalsų žvilgsnį ir gerais norais mestą klausimą: kaipgi pas jus? pas mus ir pas jūsų kaimynus štai taip ir taip... Pas mus ką gi? Vien baugu, kad „Bibliografijos institutas" nepaskelbtų už-

sieniui mūsų leidinių statistikos, nes ji pelnytų mums beraštės tautos vardą. O kad dar tuos leidinius parodytume!

Neseniai pakliuvo man į rankas viena iš Danijos atkeliavusi anketa, kuria norima sužinoti, kiek valstybė ir visuomenė remia mūsų literatūros ugdymą. Toj anketoj esama tokių klausimų: Ar valstybė teikia autoriams tiesioginių metinių, įstatymu nustatytų paramų? – Kokia jų suma? – Kiek gali gauti vienas rašytojas? – Ar toji parama duodama ligi gyvos galvos, ar kuriam metų kiekiui? Ar valstybė teikia rašytojams kitokių, netiesioginių paramų, pav., kelionėms išlaidų, premijų ir atlyginimų už žymius kūrinius, subsidijų rašytojų draugijoms? Ar yra dar kitokių valdiškų pašalpų, plaukiančių iš įstaigų, fundacijų, miestų ir t.t.? Ar yra dar kokių turtų, premijų, atlyginimų ir pašalpų, įsteigtų privatinių asmenų? – kokios sumos, kiek kartų ir kam jos gali būti duodamos? Visa tai mes skaitome karčiu jausmu, lyg ir kokią ironiją ar pasityčiojimą iš mūsų skurdo. Nė į vieną tos anketos klausimėlį mes negalime atsakyti teigiamai. Net tokia kukli, tačiau vaisinga priemonė kaip konkursai ir premijos pas mus visai nepraktikuojama, išskyrus vienintelį anais metais Teatro konkursą. O buvo jų visokių: bankams, stotims, pinigams, pašto ženklams, kortoms, – tik literatūros kūriniams nėra.

Latvijoj kultūros reikalams rūpinti yra sudarytas iš tam tikrų, įstatymu numatytų pajamų vadinamasis „Kultūros fondas". Žymi to fondo lėšų dalis tiesiogai ir netiesiogiai eina ir literatūros reikalams. Prieš Velykas laikraščiai pranešė Latvijos „Kultūros fondo" biudžetą, kurio štai kai kurie mūsų reikalui įdomūs skaitmenys: liaudies ir mokyklų bibliotekoms 130 000 latų, mokslo draugijoms 10 000 latų, kultūros draugijoms 150 000 latų, premijoms už mokslo, beletristikos ir muzikos kūrinius 12 000 latų, žurnalų prenumeratai 80 000 latų, knygoms leisti ir rankraščiams

įgyti 105 000 latų, užsienio komandiruotėms 36 000 latų. Čia suminėtos liaudies ir mokyklų bibliotekos stipriai remia literatūros augimą. Tokiomis bibliotekomis yra nusėta visa Latvija, visos jos išsirašo visus žurnalus ir perka visas geresniąsias knygas, tokiu būdu leidėjams nėra jokios rizikos, nes vienos jau bibliotekos apmoka leidimo išlaidas. Pas mus gi ir negausūs ne tik jau mokyklų, bet ir gimnazijų knygynėliai neturi lėšų nė vienam žurnalui išsirašyti ir bent žymiausių rašytojų raštams įsigyti. Mūsų „Lietuvių meno kūrėjų draugija" buvo bandžiusi pasekti latviais ir sudarė savo „Kultūros fondo" projektą. Bet kai su tuo projektu kreipėsi į įtakingesniuosius Seimo tiek pozicijos, tiek opozicijos atstovus, tai paaiškėjo, kad priimti „Kultūros fondo" įstatymą nėra mažiausios vilties.

Tiek jau to su „Kultūros fondu"! Mūsų gyvenimo sąlygoms gal tai ir per platus kol kas užsimojimas. Vis dėlto bent šiokios tokios pagalbos – ir tai ne rašytojams, bet knygoms ir žurnalams leisti – mes turime teisės reikalauti. Bent privatinę iniciatyvą paremti. Ir to minimumo mes neturime. Buvo antai susikūrusi gerų norų „Dainavos" bendrovė leisti „Barui" ir šiaip literatūros raštams. Ir nieko nereikalavo, vien tik mažos 25 000 litų grąžinamos paskolos. Ir tos negavo. Keleto autorių knygos ir šiandien tebeguli neišleistos – ir pakirstas noras toliau dirbti, nes kam gi? Juk mūsų rašytojai kiekvienas turi dar savo pareiginių darbų, rašo laisvalaikio valandomis, kada kiti sau maloniai svečiuojasi arba šiaip ilsisi. Tokis kūrybos darbas reikalauja dvigubo pajėgų įtempimo ir ne visados pavyksta. Ir po visa to – nei moralinio pasitenkinimo paleisti savo kūrinį į žmones, nei kuklaus materialinio atlyginimo gyvenimo reikalams aprūpinti. Neturime nė vieno literatūros žurnalo. Ar gali tad būti kalbos apie gyvą kūrybos pulsą, apie rašytojų bendravimą, apie kritiką, apie pakraipas ir sroves? Ar galime nusimanyti, kur mūsų literatūra krypsta, koki reiškiniai joj įsigali, ar galime su jais

kovoti arba juos ugdyti? Sakote, buvo bandymų – ir jie nepavyko: mūsų literatūros žurnalai buvę silpni, neturiningi. Bet kada jie galėjo ištobulėti? „Skaitymai" ėjo bene du metu, „Baras" nė metų. Per tokį laiką joks spaudos organas nespės sutvirtėti ir parodyt savo veido. Tegu jie buvo silpni, vis dėlto, kai atsimeni „Vaivorykštės", „Skaitymų", „Baro" dienas, kažkaip pragiedrėja dvasioje, pamatai tarsi kokį krištolo indą, o jame susikristalizavusią kūrybinės tautos minties dalelę. Visa kita – pilka, šiurpu ir negyva.

Bet palikime pagaliau ir mūsų rašytojus su jų vargais. Jie, kol gyvi, padarys, ką galės. Daug kam jų raštai nepatinka – ir tie lai sau laukia genijų. Tačiau ar be mūsų rašytojų raštų jau nebėra kas reikalinga mūsų inteligentijai ir mokslus einančiai jaunuomenei? Šis klausimas ypatingai turėtų rūpėti tokiai įstaigai kaip Švietimo ministerija. Jis jai, matyt, ir rūpėjo, nes prie Švietimo ministerijos gyvuoja tam tikra „Knygų leidimo komisija". Deja, pažiūrėję į tos Komisijos darbus bent nuo 1922 m. ligi mūsų dienų, matome, kad josios reikšmė literatūrai sumažėjo beveik ligi nulio. Šitos Komisijos darbas niekad nepasižymėjo planingumu. Vis dėlto pradžioje ji, matyt, norėjo mums parūpinti gerų vertimų iš Europos literatūrų. Tikslas gražus ir didelis. Ir jeigu Švietimo komisija būtų gerai šį uždavinį atlikusi, ji būtų nusipelniusi lietuvių tautai. Bet ji netesėjo. Jau iš pat pradžių padaryta klaida, kad nenusistatyta, kas versti, ir nesuorganizuota vertimo darbas. Išleista tad atsitiktinai pakliuvęs vienas antras tikrai svarbus kūrinys, kaip pav., Odisėja, suomių epas Kalevala, kai kas iš naujosios literatūros, bet be Turgenevo, Sudermano, Pszybyszewskio, blogo Lermontovo vertimėlio puikiausiai galėjome apsieiti. Tuom tarpu stoka kone visų didžiųjų senovės ir naujųjų literatūrų genijų. Vis dėlto ačiū ir už tai, kas išleista. Ką gi randame 1925 metais? Vien Turgenevo „Tėvus ir vaikus"

ir Vaižganto „Pragiedrulių" I tomą. Šiaip tik vadovėliai ir paskaitos, be kitu atžvilgiu svarbių M. K. Čiurlionies muzikos kūrinių ir Būgos lietuvių kalbos žodyno. Svarbu ir vadovėliai, bet man atrodo, kad juos galėtų visai sėkmingai leisti ir privačios firmos, nes jie dažniausiai apsimoka ir dar duoda nemaža pelno.

„Knygų leidimo komisijai" prie Švietimo ministerijos, be pasaulinės literatūros, reiktų susirūpinti ir mūsų pačių senesniaisiais raštijos paminklais. Gražus darbas atliktas 1922 m., išleidžiant Mažvydą. Tokiu pat būdu reiktų pasielgti su Daukšos ir Sirvydo raštais. 19-to šimtmečio rašytojų šiandien sugaudyt negalime; neturime nė plačios mūsų literatūrai chrestomatijos. O kurgi begaliniai tautosakos turtai? Juškevičių ir Basanavičiaus leidiniai šiandien jau bibliografinė retenybė, daug šiaip jau surinktos medžiagos palaidai blaškosi arba neprieinama platesniam naudojimui. Štai kur „Knygų leidimo komisijai" plačios darbo perspektyvos. Tesutraukia ji į vieną krūvą mūsų senosios literatūros trupinius, tesutvarko tautosakos lobyną, tai ji lietuvių kultūrai bus padariusi didelį darbą.

Literatūros padėtis Lietuvoje, kaip matome, yra blogesnė negu bet kurioj civilizuotoj tautoj, juoba valstybėj. Toji padėtis ne gerėja, bet tarsi linksta dar blogesnėn pusėn. Knygų rinkos duomenys krinta ligi nerimastį keliančio menkumo. Tai sunkios negalios simptomas. Juk literatūra, tegu ją imsime vien tiktai meno prasme, vis dėlto yra turiningiausias menas. Nejaugi jai nelemta prigyti vien lietuvių tautoj?

1926

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1926 metais

1. Visuomenės nuotaika

Nepriklausomosios Lietuvos gyvenimo istorijoj 1926 metai gali būti pažymėti kaipo politinių aistrų ir kovų metai. Nebuvo tai kovos su svetimu tautos priešu nei aistros dėl gresiančio iš šalies pavojaus, bet vidujinės grupių ir partijų rungtynės dėl valdžios, rungtynės, varomos ne tik visuomeniniais, bet ir asmeniniais sumetimais. Tautos kultūrai ugdyti kenkia visokie neramumai: skambant ginklams, mūzos tyli. Vis dėlto net ir kruvinos kovos su svetimu priešu nėra šiuo atžvilgiu taip pragaištingos kaip išvidinės, nors ir be kraujo praliejimo, nesantaikos šalies piliečių tarpe. Karas, laikinai sutrukdęs teigiamąjį kūrybos darbą, sukelia bent tautinio solidarumo jausmą, krauju pašvęstą giminystę ir pasiryžimą ateities darbams. Pilietinės politinės kovos gi skaldo ir smulkina tautos pajėgas, slegia dvasią, alsina ir demoralizuoja kovojančius, o tuos, kurie pasilieka neįtraukti į rungtynių sūkurį, gramzdina į apatiją, nusiminimą ir neveiklumą. Pereitais metais mūsų visuomenė pergyveno nelemtą Seimo rinkimų procesą ir atkaklios kovos keliu pasiektą dviejų vyriausybių keitimą. Kokie buvo tos kovos būdai, mes šiandien neturime reikalo minėti. Ateities istoriko pasipiktinimas ras jiems pasmerkti tinkamą žodį.

Aišku, kad tokiu metu visuomenės nuotaika buvo be galo nepastovi, besiblaškanti į įvairias sensacijas, o gyvenimo paviršutiniškumas ir sumaterialėjimas diktavo vieną šūkį: naudokis momentu. Rimties ir susikaupimo apie kultūrines tautines vertenybes, susidomėjimo kūrybos vaisiais pereitais metais buvo kuo mažiausia. Pagaliau pats tautos atsparumo pagrindas – tautinis ir

religinis jausmas – kosmopolitiškai nusiteikusios vyriausybės atstovų buvo paneigtas keleriopu būdu. Du charakteringi šiuo atžvilgiu atsitikimai vaizduoja visą antrojo pusmečio oficialią mūsų gyvenimo kryptį: spalio mėn. 3 d. per Šiaulių gimnazijos sukaktuves švietimo ministeris viešai pasakęs, kad mokyklą reikią paliuosuoti nuo tikybos ir tautybės prietarų, o lapkričio 21 d. policija išvaikė tautinę studentų demonstraciją. Gruodžio 17 d. perversmas, brendęs taip pat tarpusavio kovų aistrose, grąžino Lietuvai tautinę vyriausybę, bet ar ji pajėgs sudaryti ir kultūros kūrybai palankias sąlygas, parodys ateitis.

Taip dalykams esant, pereitieji metai tenka pažymėti kaip žūtbūtinio lietuvių tautos bandymo metai. Jau ir taip svetimuoju elementu labai praskiesta ir susilpninta mūsų tauta galėjo neišlaikyti stiprėjančio bolševizmo ir svetimų tautybių antplūdžio. Gyvenimo pakrikimas demoralizuojančiai ėmė skverbtis į tautos ateities ugdymo židinius – mokyklas. Skandalingų atsitikimų ėmė rastis mokytojų ir mokinių santykiuose. Minėtina čia visa eilė p. O. Puidienės paskelbtų „Lietuvy" straipsnių, iškėlusių pasibaisėtinų dalykų iš kai kurių mūsų mokyklų gyvenimo. Tauta ėmė nebetekti vadų, autoritetų ir ateities.

Visame tame sudrumstame gyvenimo potvyny tik keli visuomeniniai tautinio pobūdžio įvykiai įstengė valandėlei sukaupti visuomenę ir sujungti vienon tautinėn mintin kovojančius gaivalus. Pirmasis skaudus įvykis – tai Petro Vileišio mirtis ir laidotuvės rugpjūčio 16 d. – antrasis džiuginantis tai Jono Basanavičiaus 75 metų amžiaus sukaktuvės lapkričio 23 d. Buvo dar apsčiai švęsta ir kitokių sukaktuvių, bet tos jau nebeturėjo to visuotinumo ir gilumo požymių, ir jas mes suminėsime kitose vietose.

2. Spauda

Dienraščiai – politinių grupių organai buvo tos tarpusavio kovos ne tik reiškėjai, bet ir kiršintojai. Pereitais metais jie buvo pasiekę turbūt žemiausią dorovinio puolimo laipsnį. Šmeižtas, melas, sąmoningas priešininko minties iškraipymas, blogiausio skonio pataikavimas minios instinktams buvo naudojami ne vien priešininkui nusmogti, bet ir didesniam skaitytojų būriui prisitraukti. Rekordinio cinizmo tuo nešvarumų laistymu buvo pasiekusios *„Lietuvos žinios"*, kurių lapuose asmens negerbimas, prasilenkimas su tiesa, fanatiškas netolerantiškumas, studentijos pravardžiavimas buvo kultivuojamas su nemenkais publicistiniais gabumais. „L. ž." naudai reikia pasakyti, kad jųjų literatūros, meno, o ypač teatro kritikos, skyrius buvo geriau aprūpintas negu, pav., „Ryto" ir kitų laikraščių. Tiesa, kad ir toji kritika dažniausiai atatikdavo bendrą šio dienraščio stilių. *„Rytas"* tais klausimais retai kada išsitardavo, ir su juo toj šakoj nebuvo skaitomasi. Tik pačiu paskutiniuoju metu, persiorganizavus redakcijai, „Rytas" žada šią svarbią spragą papildyti. Be Kauno, daugelis ir provincijos vietų rinkimų metu buvo pratrūkę partiniais žemos doros laikraštukais. Iš mūsų dienraščių viena *„Lietuva"* bent pirmąjį pusmetį laikėsi kultūringumo ribose, duodavo bendresnio pobūdžio straipsnių, ir ji viena akyliau sekė knygų rinką, naujus leidinius recenzuodama ar bent paminėdama. Tapusi socialistinės vyriausybės organu, ir „Lietuva" buvo padaryta partijos pakalike, tačiau paskutiniuoju metu sparčiai ima vėl reabilituotis. Iš viso reikia pasakyti, kad perversmas labai dorinančiai paveikė partinę spaudą, ir čia matyt, kad cenzūros globa įkaitusioms galvoms yra labai sveika. Įgrisus tai šmeižtų orgijai, jau ir anksčiau buvo kelta mintis įvesti kaip ir kokią kultūrinimo cenzūrą ir sunkiomis bausmėmis smerkti spaudoj skleidžiamą melą, svetimos minties iškraipymą ir šmeižtą.

Be dienraščių minėtinas dar čia *„Lietuvis"*. Jis kad ir partijos organas, bet eidamas kartą per savaitę, nežiūrint aštraus tono, vis dėlto išsilaikė tinkamoj aukštumoj. „Lietuvis" sekdavo ir šiaip mūsų kultūros gyvenimą, o teatro darbus ypatingai. Dabar „Lietuvis" jau yra virtęs dienraščiu ir pagimdęs kaimui savaitinį *„Tautininkų balsą"*. Tinkamoj aukštumoj stovėjo ir nepartiniai kariškių organai *„Kardas"*, *„Karys"* ir *„Trimitas"*. Bet jie, lygiai kaip ir dar keli specialūs laikraščiai, mūsų inteligentijai mažiau buvo žinomi ir partinės spaudos atsverti negalėjo. Kaimo jaunimui skiriamas *„Pavasaris"* ir moksleivijos *„Ateitis"* tarnavo savo siauresniems tikslams ir ramiai varė nuo seniau užsibrėžtą darbo vagą.

Atskirai reikia minėti dar Šiaulių mėnesinė *„Kultūra"*, pasistačiusi aukštą tikslą populiarizuoti mokslą ir kelti Lietuvoje kultūros gyvenimą. Šitas žurnalas parodė daug judrumo propagandos srity. Deja, jojo darbą mes negalime teigiamai vertinti. „Kultūra" maitinasi ir savo skaitytojus maitina senu suplėkusiu rusų materializmo kratiniu, populiarindama ne vien svetimas iškasenas, bet ir Darviną, Hekelį ir beždžionžmogį. Turi „Kultūra" ir dailiosios literatūros skyrių, kuriame tačiau be J. Švaisto kelių nuotrupų nieko, kas būtų verta dėmesio, neradome. Vis tai pirmieji jaunųjų bandymai. Dar blogiau atrodo „Kultūroj" meno kritikos skyrius. Bet apie tai kalbėsime kitoj vietoj. Apskritai pavartęs „Kultūros" lapus įsitikini, kad mūsų antireliginės srovės netolerantiškumas, pasiekęs fanatiško atkaklumo dr. J. Šliūpo, gyd. J. Kairiūkščio *et consortium* žygiuose, ir viso mūsų „kultūrkampfo" aštrėjimas glūdi tose idėjose, kurias šis žurnalas skleidžia. Ir kartu pamatai, kaip toli dar mums ligi šių dienų Vakarų Europos inteligentijos krypčių, pasireiškiančių, pav., kad ir prancūzų mokslinėj ir dailiojoj literatūroj. Visa eilė idealistiškai ir religiškai nusiteikusių rašytojų duoda toną visuo-

menės viršūnėms. Pakanka paminėti toki vardai kaip filosofų Jacques Maritain, Et. Gilson, Maurice Blondel; mokslininkų: Jean Brunhes, P. Termier; kritikų: Henri Bremond, Fr. Lefevre, H. Massis; beletristų ir poetų: René Bazin, Paul Claudel, Louis Bertrand, H. Bordeaux, Max Jacob, Valéry Radot, Paul Bourget. Pakanka priminti, kad daugelis jųjų yra Prancūzų akademijos nariai, ir jau dėl to vieno bus aišku, kad mūsų inteligentijos kryptys ir idealai toli gražu neliudija nei apie jos tikrą pažangumą, nei apie šių dienų kultūrininkui privalomą dvasios platumą. Gerai yra pasakęs poetas Faustas Kirša, pradėdamas leisti „Pradus ir žygius": „Vakarų Europa kalba apie daugybę krizių: politinės ideologijos, socialinių įsitikinimų, pozityvių mokslų, spekuliatyvinės filosofijos, pilietinių mąstymų, žmonijos psichologijos krizę ir daug kitų. O Lietuvoj? Čia visuomenė susirūpinus tik dėl prekybos ir pramonės bei žydų banko krizės. O mūsų spaudai, kuri turėtų būti tautos davinių ir perspektyvų rodiklis, atstovauja daugiausia gimnazistai ir partiniai studentai. (Sprendžia beždžionžmogio problemas! V. M.) Rašytojas bei mintytojas mūsų spaudoj retas paukštis. Taip gyventi darosi trošku" („Pr. ir ž." 1 n.).

Visos Lietuvos partijos turi po vieną ar net po kelis laikraščius. Žymesnės organizacijos ir grupės turi taip pat po organą. Nuostabu dėl to, kad plačios ir taip svarbios meno bei literatūros šakos pereitais metais skurdo be savo žurnalo. Dar 1925 m. rudenį žlugęs „Baras" taip ir neįstengta atgaivinti. Meno ir literatūros žurnalo spragą bandė užkišti *„Pradai ir žygiai"*, mėnesinis meno kritikos žurnalas, pradėtas leisti rėmėjų aukomis pereitų metų gegužės mėnesį, redaguojamas Fausto Kiršos. „Pradų ir žygių" teišėjo 7 numeriai, penkios sąsiuvinio formato brošiūros. Tolimesnis „Pradų ir žygių" likimas kol kas neaiškus. Aplink juos jaučiama lyg koks

pakrikimas, lyg nuovargis. Kame to priežastis, aš čia nesistengsiu spėlioti. Vis dėlto jeigu ir šį žurnalą ištiko ar ištiks jo pirmtakų likimas, tai čia bus ne kieno kito kaip tik pačių iniciatorių kaltė ir netesėjimas. Bet kol kas nereikia įvykiams bėgti už akių. „Pradai ir žygiai", nors pasivadinę meno kritikos žurnalu, tikrąja meno kritika kol kas maža tesirūpino. Svarbiausiu savo uždaviniu jie, matyt, laikė sielotis dėl menkos meno kultūros būklės Lietuvoje dienraštinio publicistinio tono straipsniais. Vis dėlto tai buvo aktualu, nors ir vienpusiška. Tik vienas „Pradų ir žygių" iškeltas klausimas plačiau atsiliepė spaudoje ir, matyt, negreit dar paliaus būti diskutuojamas. Tai Vinco Krėvės pajudintas mūsų literatūros kalbos reikalas („Pr. ir ž." 1 n-ris), kur rašytojas-stilistas-kūrėjas eina kolizijon su kalbininku-gramatiku-teoretiku. Tas ginčas turi mūsų literatūrai pirmaeilės svarbos, ir mes kitoje „Židinio" vietoje dėl jo dar išsitarsime. Minėtina dar, kad „Pradų ir žygių" 7 nr. buvo paskirtas Vinco Krėvės kūrybai apžvelgti rašytojo 20 metų literatūros darbo sukaktuvių proga. Nežiūrint per siauros tokiam reikalui savo apimties, tas numeris vis dėlto yra teigiamas į mūsų literatūrą indėlis. Kritikos raštų mūsų skaitančioji visuomenė yra labai išsiilgusi.

Tuomi aš ir baigiu savo pastabas dėl pereitų metų spaudos, apie „Židinį" palikdamas spręsti patiems jo skaitytojams. Keldamas mūsų spaudos ydas, aš jų matau ir „Židiny", bet ne mano dalykas apie tai rašyti.

3. Menininkų gyvenimas

Nors politinės aistros pereitais metais buvo uždengę visą Lietuvą, menininkų garbei tenka pasakyti, kad jie politinių kovų sūkurin nesidavė įtraukiami ir tarpusavy, nežiūrint pažiūrų skirtumo, jautėsi gan vienlypi šeimyna. Ne kartą tekdavo išgirsti iš menininkų lūpų demagogiškų kovos metodų smerkimas ir pasipiktinimas spaudos nekultūringumu. Dideliu susirūpinimu buvo sielotasi dėl meno būklės Lietuvoje. Lietuvių meno kūrėjų draugija, gavusi veikti labai sunkiose aplinkybėse ir neturėdama jokios paramos nei iš vyriausybės, nei iš visuomenės, vis dėlto subūrė į save diktoką pakrikusį įvairių profesijų menininkų būrį. Jos pastangomis pavyko pagaliau metų pabaigoj sudaryti Meno taryba prie Švietimo ministerijos. Lieka dar antras eilinis svarbus uždavinys: sudaryti valstybinio pobūdžio Meno ir kultūros fondas. Tiktai tuomet ir Meno tarybos sumanymai galės būti realizuoti, ir visas meno gyvenimas atsistos ant tvirtesnių pagrindų. Tada tiktai galės kilti ir platesnių sumanymų, ir programinių darbų gelbėti dar esamus Lietuvoj kultūros turtus, tvarkyti tautinį liaudies meną, daryti įtakos kūrybos kryptims ir skinti kelias į platesnį pasaulį. Prityrimas parodė, kad atliekamais bendrojo biudžeto trupiniais nė vienas tų uždavinių negali būti atliktas, o be jų lietuvių tautai gresia visiškas pakrikimas. Ir labai klysta tie, kurie mano, kad mūsų gyvenimo apystovose visus tuos dalykus galima palikti privatinei pačių menininkų iniciatyvai ir kad menas kaipo tam tikras liuksusas pats savaime tarpsiąs, kai atsirasią materialinės gerovės ir pertekliaus. „Kol saulė patekės, rasa akis išės".

Artimesnį menininkų tarpusavio bendravimą trukdė ta aplinkybė, kad nebuvo vietos, kur rinktis ir jaukioj draugiškoj nuotaikoj aptarti bendrus klausimus ir savo reikalus. Ten pat būtų ragi-

nama ir kūrybinė iniciatyva, veiklumas ir pasiryžimas. Menininkų klubo reikalas visus metus buvo aktualus – ir tokiu pasiliko ligi šios dienos.

Apibūdinti menininkų santykiui su visuomene man stoka ryškesnių duomenų. Tačiau kartais jaučiama, kad visuomenė neturi menininkais tinkamo pasitikėjimo. Ypač tai buvo galima pastebėti aukštesniuose vyriausybės sluoksniuose. Menininkų sumanymai būdavo sutinkami šaltai, skeptiškai. Dėl Meno tarybos sudarymo buvo girdėti atsiliepimų, kad menininkai esą vis tiek patys tarpusavy nesusitars, o kitiems su jais sutarti būsią dar sunkiau. Tokiam nepasitikėjimui įsišaknyti anksčiau, tiesa, yra buvę priežasčių, bet pereitų metų gan solidarus veikimas, ypač Meno kūrėjų draugijos pasiūlytas Švietimo ministerijai bendradarbiavimas, ir pagaliau Meno tarybos sudarymas gerokai tą nepalankią nuomonę išsklaidė. Platesnėj visuomenėj taip pat esama nuomonės, kad menininkams bet koks organizuotas darbas vykstąs labai sunkiai. Buvo girdima priekaištų ir dėl menko jų kūrybos pasireiškimo, bet šį priekaištą menininkai moka paversti visuomenės kaltinimu. Šiaip jau metuose buvo kelios progos, kada regimai pasireikšdavo menininkų ir visuomenės bendravimas. Pradžioj metų paprastai įvyksta bent du trys atskirų grupių surengti baliai, kurie Kauno inteligentijos ypatingai yra mėgiami ir laukiami. Pernai vieną tokį balių suruošė Valstybės Dramos artistai, antrą plastikai Meno mokyklos stipendiatų naudai. Šis antrasis davęs nemaža pelno. Be to, Operos ir Dramos artistai yra programinės visų koncertų-balių dalies atlikėjai. Žymi tokių pramogų dalis rengiama labdarybės tikslais. Mūsų akademinė jaunuomenė su kai kuriais artistais palaiko labai šiltus santykius ir džiaugiasi jų parama.

Pernai buvo atšvęstos kelios žymių meno kultūros ugdytojų sukaktuvės, per kurias visuomenė turėjo progos parodyti savo susidomėjimą menu ir jo atstovais. Taip buvo minimos Č. Sasnausko, Pr. Vaičaičio, M. Pečkauskaitės, Kipro Petrausko, Vinco Krėvės kūrybos darbų sukaktuvės. Savo metu jos buvo „Židiny" žymėtos. Tikrai grandiozinės džiaugsmo manifestacijos įspūdį darė visų mylimo dainininko, mūsų operos įkūrėjo Kipro Petrausko 20 metų scenos kūrybos minėjimas. Ta proga susidaręs komitetas pasiėmė išleisti plačią dainininko monografiją ir surinko diktokai tam tikslui lėšų iš publikos, tačiau pažadėjimo įvykimo uolūs būsimos monografijos prenumeratoriai-aukotojai gali ir nesusilaukti.

Visos kitos sukaktuvės visuomenei praėjo nežymiai. Gaila. Jos galėjo turėti didelės auklėjančios reikšmės ir visuomenei, ir patiems menininkams. Pav., Č. Sasnausko 10 metų mirties sukaktuvėms paminėti reikėjo suruošti didelį velionies kompozitoriaus kūrinių koncertą. Jo žymiausių kūrinių: „Requiem", kantatos „Broliai", vargoninių kompozicijų – platesnei publikai niekad neteko girdėti. Tokis koncertas visai lengva buvo surengti, esant Kaune visokeriopų muzikos įstaigų ir kvalifikuotų toj srity žmonių. Apsileidimas. Ne visai pavyko nė Vinco Krėvės sukaktuvės, dalimi dėl menkos reklamos, dalimi dėl nepatogaus laiko, o svarbiausia dėl Kauno publikos nerangumo lankytis į tokius vakarus, kuriuose ne linksminama, ne šokama, o kas nors skaitoma, pasakojama – ir dar mąstoma. Mąstyti mūsų visuomenė pirm visa ko nemėgsta. Dėl to ir visokeriopos jos simpatijos linksta į tuos menininkus, kurių menas reikalauja kuo mažiausiai mąstymo.

4. Literatūra

Jeigu spręstume iš pereitais metais išėjusių knygų, tai tektų pasakyti, kad literatūros kūryba pernai buvo labai silpna. *Senesnieji* rašytojai, kurių daugelis yra dar vos tik pasiekę savo amžiaus ir kūrybos brandos, naujų savo raštų paskelbė labai mažai. *Maironis* pradėjo spausdinti tomais tuos pačius savo kūrinius ir išleido poemų tomą. *Vaižgantas* naujai išleido „Pragiedrulius", *V. Krėvė* misteriją „Likimo keliais", *Faustas Kirša* naują, tiesa, rinkinį „Suverstos vagos", kuriame tačiau naujesniųjų jo kūrybos pavyzdžių nerandame. Jei dar paminėsime čia S. Čiurlionienės „Aušros sūnus" ir P. Vaičiūno „Tuščias pastangas", tai bene bus ir visas knygų rinkos pernykštis lobis, senesniųjų rašytojų sukrautas. Tikresnį pereitųjų metų literatūros kūrybos vaizdą mes galėtume susidaryti tik tada, jei mums būtų leista pavartyti rašytojų tekas. Nesant literatūros žurnalo, gyvenamojo momento kūrybiniam vaizdui nupiešti nėra kitokios galimybės. Deja, rašytojų tekos uoliai saugojamos, gandai, pranašauja naujus kūrinius, dažnai pasirodo netikri, o ir tarpusavio bendravimas rašytojų tarpe yra toks šaltas, kad nė iš jo apie kūrybinę pereitų metų kaitrą spręsti negalima. Vis dėlto yra žinių, kad *V. Krėvė* uoliai tęsė savo biblinę apysaką-poemą „Dangaus ir Žemės sūnūs", kurios nuotrupas pernai vienur kitur tekdavo skaityti. To pačio autoriaus per „Iliustruotąją Lietuvą" ėjo „Kunigaikštis Kunotas". Yra žinių, kad ir *M. Vaitkus* kūrė naujų dalykų. Jo gi „Tvanas", kadaise „Baro" nutrauktas, vėl pasirodė „Lietuvy". Susirūpinęs M. Vaitkus ir savo anais metais Teatro premijuoto „Žvaigždės dukters" pritaikymu scenai. *Faustas Kirša* rengęs savo naujausių poezijų rinkinį. *Petras Vaičiūnas* davė teatrui naują pjesę „Patriotai", turėjusią publikoj didelio pasisekimo. *M. Gustaitis,* 1925 m.

išleidęs mažai kur minėtą sonetų rinkinį „Varpeliai", pernai išvertė A. Mickevičiaus II „Vėlinių" dalį ir buvo įsigilinęs į romėnų klasikus, praturtindamas mūsų literatūrą gražiais jų vertimais. Šito M. Gustaičio darbo auklėjamoji ir iš viso kultūrinė reikšmė, be abejo, bus poetui kaip ir kompensacija už jo pačio sumažėjusią dėl to kūrybą. *Putinas* išspausdino „Židiny" ideologinę-simbolinę dramą „Žiedas ir moteris" ir parengė spaudai poezijų rinkinį „Tarp dviejų aušrų", kuris knygynuose pasirodė šių metų pradžioj. Skaitančioji visuomenė pasigedo pernai metais *Vaižganto* ir *Balio Sruogos,* kurie vienas po „Pragiedrulių", kitas po "Dievų takais" literatūros menui, rodos, nėra nieko davę. Beje, seniai nesirodęs *Kazys Puida* pernai atsidėjęs rašė sensacinį politinį visuomeninį romaną Vilniaus klausimu. Ar *Vaidilutė*–Puidienė tęsia savo „Tėviškės" antrąją dalį, neteko girdėti. Buvo kalbama, kad ir *Liudas Gira* pradėjęs grįžti į literatūros kūrybą ir kritiką – ir kad jo naujoji kūrybinė kryptis būsianti ekspresionistinė.

Kai dėl krypčių, tai čia suminėti senesnieji rašytojai pereitais metais pasiliko sau ištikimi. Dėl to realizmas ir neoromantizmas, kai kur bent kiek sudekadentintas, pasilieka viešpataujančios mūsų literatūroj kryptys. Pažymėtina, kad šie rašytojai daugiausia dėmesį kreipia į ideologinę savo kūrybos pusę, o per maža rūpinasi formos ir stiliaus problemomis literatūros mene. Dėl to jų kūriniai nei poetikos, nei pasaulinės literatūros stiliaus rutuliojimosi, nei išvidinės struktūros žvilgsniu nėra labai įdomūs ir turtingi. Iš senesniųjų rašytojų pažangiausi bene bus buvę be, B. Sruogos, *J. Savickis* ir *Ign. Šeinius-Jurkūnas*. Deja, nė vienas jų pereitais metais su savo kūriniais spaudoj nesirodė. I. Šeinius, pamilęs švedų kalbą, ar tik nebus lietuvių literatūrai visai žuvęs. Aš čia neminiu *Vydūno* ir *J. Herbačiausko*, nes jiems reiktų skirti visai

atskirą vietą. Be to, literatūros menui pereitais metais, rodos, nė vienas jų nieko nėra davęs.

Kalbant apie kūrybos priemonių įdomumą ir naujumą, galima vien gan tikrai spėti, kad jeigu tie patys mūsų rašytojai su tais pačiais talentais kurtų kuriai nors kitai Vakarų Europos literatūrai, tai jų kūryba reikštųsi visai kitokiomis formomis – tokiomis, kokių reikalauja tų literatūrų meninis „kontekstas". Bet ką padarysi, kad tas „kontekstas" šiandien dar laiko mus pora istorijos lapų atgal.

O kad iš to meninio literatūros konteksto išsiveržti sunku, rodo mūsų *jaunesniųjų* rašytojų pastangos. Jie ne tik kad neranda pritarimo visuomenėj, bet ir skursta, neturėdami gyvybės syvų tautinėj dirvoj, neturėdami tradicijų, kurios būtų juos į tą plotmę įstatę, žodžiu, neturėdami nei ideologinės, nei forminės jungties su visa lietuvių tautos kultūra. Dėl to jie kybo ore ir graibstosi svetimos atramos. Pirmiausia bendras šios grupės balsas nuskambėjo „Keturių vėjų pranaše" dar pradžioj 1922 metų ir bandė sutelkti savo šalininkus po ekspresionizmo vėliava. Dviem metais vėliau „Keturių vėjų" 1 n-ry jie bandė remtis tautiniu liaudies menu ir ieškoti savo kūrybos pradų tautosakoj ir tautodailėj (smūtkelių braižiniuose). Bet kadangi iš tikrųjų jiems rūpėjo ne liaudies kūrybos pradų ieškoti, bet lenkti ją prie savo teritorijos, tai keliai, žinoma, greitai išsiskyrė. Kad 4-vėjininkai neturi Lietuvoj pagrindo, rodo jų darbo vaisiai. Lig šiol jie nėra davę mūsų literatūrai nė vieno žymesnio kūrinio, ir nė vienas jų pačių dar nėra subrendęs ligi savaimingo savo meniškojo stiliaus reiškėjo. Vyriausias jų būry *Kazys Binkis,* kaip poetas turįs daugiausia pasitikėjimo, pernai yra išleidęs vieną plonelytę savo naujosios krypties eilių knygelę – „100 pavasarių". Kritika ir skaitytojai sutiko ją gana palankiai. Antras talentingas grupės atstovas *Petras Tarulis* pabaigoj metų pradėjo spausdinti

pirmąją savo beletristikos knygą, bet lig šiol dar jos neteko matyti. *Salys Šemerys*, nevykusiai debiutavęs „Granata krūtinėj", pernai išleido naują rinkinėlį „Liepsnosvaidis širdims deginti". Iš šitų dviejų rinkinių ir iš periodinėj spaudoj pasirodžiusių atskirų eilėraščių matyt, kad poetas tebeieško tiek idėjinio turinio, tiek ir forminės išraiškos savo kūrybai. Vietomis linkimas į romantinę nuotaiką ir klasikinę formą atrodo gana simptomatingas. Grupės indėlių nepagausina nė *Antanas Rimydis* savo „Knyga be vardo", dėl kurios jau buvo „Židiny" atsiliepta. *J. Tysliava* savo nauju rinkinėliu „Tolyn" taip pat nieko svaresnio nepasakė. Tysliava, tiesa, pats savęs ir nelaiko „Keturių vėjų" dalyviu, vis dėlto teisės ten priklausyti turi ne mažiau negu Rimydis. Kokiais keliais nueis *J. Švaistas*, vos pereitais metais susibičiuliavęs su „Keturiais vėjais", šiandien sunku įspėti. Ankstyvesnieji Švaisto kūriniai nieko keturvėjiško neturėjo.

„Keturių vėjų" naujoviškumo prasmė yra ta, kad jie sumanė (kitus pamėgdžiodami) reformuoti literatūros meną, taikydami jį prie bendro šių dienų civilizacijos vaizdo. Technika, urbanizmas (miesto kultūra) ir kolektyvizmas bene bus tai vyriausieji pradai, iš kurių turįs kilti ir idėjinis naujosios literatūros turinys, ir josios pasireiškimo forma. Bet Lietuvos gyvenime nė vienas tų pradų nėra dar tiek išbujojęs, kad galėtų maitinti atatinkamą meno kryptį, juoba kad meno kūryba nėra jau taip visiškai priklausoma nuo visuomeninių gyvenimo veiksnių. Kolektyvizmas, turįs atstoti meno kūryboj individualizmą, tam tikrų rašytojų raštuose randa sau įasmeninimą proletariate. Iš čia eina proletariškoji naujosios literatūros šaka, labiausiai ir dirbtinai išbujojusi, žinoma, Sovietų Rusijoj. Pereitais metais tokios „poezijos" buvo jau pasklidę ir Lietuvoj. Jos ideologija – bolševistinės proklamacijos, forma eiliakaltinė.

Šitų autorių, nė jų „knygų" aš čia neminėsiu.

Pereitais metais pasirodė dar visa eilė pradedančiųjų poetų, išspausdinusių ar tai atskirai, ar tai susidėjus po plonelytę knygelę. Tai jau bus trečioji, *jauniausiųjų* grupė. Apie juos aš tačiau nerašysiu jų pačių ir skaitytojų gerui. Tegu tik jie auga ir jaunam amžiuj saugojasi nuodinti savo kūrybą gimnazijos suole išsėdėtomis visuomeninėmis idėjomis ir siauraprotyste.

Šalia kūrybinių pastangų pereitais metais teko pastebėti tris itin džiuginančius rašytojų tarpe reiškinius: pirmas, tai organizacinis reikalas, antras – susirūpinimas įeiti bendrojon Europos rašytojų šeimon ne tik organizacinėj, bet ir kūrybinėj plotmėj, trečias – pasiryžimas sudaryti platų ir pilną lietuvių literatūros augimo vaizdą – parašyti plačią literatūros istoriją. Pirmuoju reikalu sudaryta Literatų sekcija prie Lietuvių meno kūrėjų draugijos. Antruoju – pertvarkyta PEN klubo skyrius. PEN klubas – tarptautinis vien dailiosios literatūros atstovų susibūrimas palaikyti kūrybiniam bendravimui, supažindinant su geriausiais atskirų literatūrų kūriniais ir juos verčiant į kitas kalbas. Jau seniai buvo jaučiamas reikalas išversti ši tą iš lietuvių literatūros į Vakarų Europos kalbas. Pereitais metais tas reikalas visai pribrendo ir šiais metais bus vykinamas. Mums patiems net ir naminiu atžvilgiu turėtų tai dideliausios reikšmės. Juk kol Vakarų Europa netars savo žodžio, tai tol mūsų visuomenė nežinos, kad mes turime literatūrą ir bent vieną vertą dėmesio rašytoją. Šia linkme pirmą žingsnį padarė, kad ir keista, J. Tysliava. Pereitais metais Paryžiuje, kur autorius nuvyko studijuoti, pasirodė prancūzų kalba verstas jo eilių rinkinys „Coup de vents". Dabar kalbama apie platesnę lietuvių literatūros antologiją. Latviai ir estai šiuo žvilgsniu mus pralenkė jau seniai. Kai dėl lietuvių literatūros istorijos, tai šį darbą pasidalino atskirais laikotar-

piais mūsų Universiteto literatūros dėstytojai: M. Biržiška, J. Tumas-Vaižgantas, V. Krėvė-Mickevičius, B. Sruoga ir V. Mykolaitis.

Literatūros kritika pereitais metais nieko džiuginančio nedavė. Palaidos recenzijos spaudoj nei galėjo sudaryti gyvenamojo momento kūrybos vaizdą, nei tuom labiau giliau įžvelgti į atskirus kūrinius ar kryptis, nei duoti autorių apibūdinimų, nei etiudų šiaip literatūrinėmis temomis. Minėtinas čia tik vienas bandymas, tai Balio Sruogos parašytoji V. Krėvės „Skirgailos" charakteristika, spausdinta „Lietuvos" feljetonuose. Apie „Pradus ir žygius" jau esu minėjęs aukščiau. Literatūros kritikos skyrių turėjo dar „Kultūros" žurnalas. Tačiau toji kritika, kaipo nebrendęs darbas ir, be to, dar išeinanti ne iš literatūros meno, bet iš tam tikrų socialinių-politinių idėjų plotmės, gali būti įvertinta vien tiktai neigiama prasme. Čia reikia dar paminėti, kad mūsų rašytojai keldavo žodžiu ir spaudoj sunkios mūsų meno, literatūros ir knygų padėties klausimą. Didesnio susidomėjimo sukeldavo J. Herbačiausko balsas.

Sąryšy su literatūra reikia dar pažymėti Humanitarinio fakulteto spausdinamus „Tautoj ir žody" tautosakos rinkinius, M. Gustaičio Petro Kriaučiūno monografiją ir dr. K. Griniaus jubiliejinį „Varpą".

5. Teatras

Teatras pernai metais gyveno sunkią persiorganizavimo krizę. Dar pirmame pusmety, esant senajai direkcijai, buvo pakeltas artistų personalo ir algų mažinimo klausimas, gerokai sunervinęs Teatro, ypač Dramos, gyvenimą. Po Seimo rinkimų, susidarius

naujai vyriausybei, Teatro direktorium vieton p. L. Giros buvo paskirtas p. A. Sutkus. Įvyko šiokių tokių reformų, kurios palietė daugiausia *Dramos* teatrą. Turėjo pasitraukti keletas žymesnių ir nežymesnių aktorių, o jų vieton įėjo buvusiojo Tautos teatro aktoriai. Tokiu būdu susidarė ne visai darnus vaidybinis ansamblis. Pradžioje tų dviejų grupių skirtumas buvo gan žymiai jaučiamas, tačiau laikui bėgant jis vis labiau ima užsitrinti. Vaidybos stiliuje ir pastatymų meniškume ryškesnių atmainų nematyti, nes režisūra ir didžiuma aktorių pasilieka ta pati. Dabar tik norima duoti galimybės kiekvienam aktoriui kuo plačiausiai pasireikšti, pašalinant „premjerų" ir „primadonų" bei aktorių rūšiavimo sistemą. Mūsų teatro uždavinys yra ne vien tiktai tenkinti publikos reikalavimus, bet dar labiau auklėti vaidybinius pradus pačiam teatrui – jo ateities kūrybai. Pastanga pralaužti vadinamojo aktorių „amplua" sienas ima duoti jau pastebimų gerų rezultatų, pav., artisto p. Lauciaus vaidinime. Be to, dabar teatre daugiau kreipiama dėmesio į atskirų rolių parengimą, mokantis teksto ir įsigyvenant vaidybiškai tiek į atskiras roles, tiek ir į visą veikalą. Einama prie sumažinimo suflerio reikalo ligi minimumo. Rolių nemokėjimas ne tik varžo kūrybinę aktorių ekspansiją, bet aiškiai girdimu publikoj suflerio balsu ardo auditorijos nuotaiką. Pagaliau dabar daugiau reikalaujama iš artistų lietuvių kalbos mokėjimo, ypač akcento ir kirčiavimo žvilgsniu. Pastebėta, kad publika paskutinį pusmetį mažiau lankė dramą negu seniau. Galimas daiktas, kad tai įvyko dėl p. K. Glinskio ir p. O. Rymaitės pasitraukimo, kurių vieton publika dar nespėjo susirasti naujų favoritų. Bet kandidatai jau ima reikštis.

Dėl pereitų metų Dramos repertuaro nedaug kas galima pasakyti. Jisai nebuvo įvairus, nebuvo nė turiningas. Iš originalių veikalų buvo pastatyta tik P. Vaičiūno komedija „Patriotai", ilgai

išsilaikiusi scenoje dėl savo aktualaus satyrinio pobūdžio. Tokios dramos kaip Zudermano „Gėlėse" miesčioniškai publikai kad ir patinka, tačiau dėl savo banalaus turinio, dvasinio tuštumo, seklaus ir lėkšto dramatizmo daro įspūdį kažkokio falsifikato ir eina konfliktan su pačia meniška ir literatūros, ir vaidybos forma. Žiūrėdamas tokios dramos, nenoromis manai, kad tie visi tariamieji skausmai ir tragiški konfliktai verti ne meniško atvaizdavimo, bet... gero bizūno, kuris juos tinkamai išrištų. Minėtinas H. Ibseno „Visuomenės šulų" vaidinimas, turtingas tikrai įdomiais išvidiniais efektais, davęs pasireikšti aktoriams H. Kačinskui ir K. Juršiui. Dikenso „Kalėdų giesmė" buvo pavyzdys sumanaus inscenizavimo ir rūpestingos režisūros. Šis pastatymas savo originalumu išsiskiria iš viso pereitų metų repertuaro. Jis, be to, dar sykį atkreipė publikos dėmesį į artistų J. Lauciaus, K. Juršio ir H. Kačinsko sceninius gabumus. Pereitų metų pabaigoj buvo dar paruoštas Moljero „Tartiufas", vaidinamas gan tingiai ir monotoniškai, kas prancūzų komedijai atima pusę meniškos vertės.

Opera pereitais metais išsilaikė toj pačioj aukštumoj; vokaliai dargi praturtėjo, įstojus dviem gabiom dainininkėm: p-lei V. Jonuškaitei (mezzo-sopranas) ir p-niai M. Žilinskienei[1] (koloratūrinis sopranas). Užtat buvo jaučiamas p. Olekos nedalyvavimas, ypač „Sevilijos kirpėjuje" (Don Bazilio) ir „Fauste" (Mefisto). P. Oleka, studijavęs Italijoj režisūrą, jau grįžo bandyti šioj šakoj savo pajėgų. Tai visai gera, nes svetimi režisieriai ligi šiolei tebetramdo mūsų operos tobulėjimą. Pernai buvo pastatytos keturios naujos operos: „Lohengrin", „Hofmano pasakos", „Mignon" ir „Kaukių balius". Svarbiausias operos gyvenime įvykis – tai Wagnerio „Lohengrino" pastatymas, paruoštas Kipro Petrausko sukaktuvių šventei. Šita moderniško stiliaus opera, suvaidinta palyginti visai gerai, neišsilaikė ilgai scenoje dėl menko mūsų pub-

likos muzikinio išsilavinimo, o taip pat dėl nepakankamai stipraus orkestro ir choro. Dėl publikos nemuzikalumo nelabai esti lankoma nė Puccinio „Madame Butterfley", viena gražiausių muzikos žvilgsniu operų visame mūsų repertuare.

Operoje gimęs *baletas* pereitais metais sutvirtėjo ir ėmė dažniau rodytis atskiruose savo statymuose. Kritika daug ką jam prikaišioja, tačiau publikai baletas tinka. Didžiausio artizmo jis buvo pasiekęs turbūt „Pikų damoj" ir „Fausto" Valpurgijų nakty. Šiaip ar taip, šita meno sritis lietuvių kultūrai yra dar visai svetima, ir dar negreit susilauksime baleto, išaugusio iš mūsų pačių kūrybinio pajėgumo. Pats lietuvio etninis tipas kol kas berods neatitinka šitai meno rūšiai reikalingų fizinių ir psichinių ypatumų.

Provincijoj nuo šio sezono pradžios lankėsi išstojusios iš Valstybės teatro artistės O. Rymaitės sudaryta trupė *„Mūsų teatras"*, turėjusi nemaža pasisekimo. Scenos menu rūpinosi dar Kaune *„Karių teatras"* ir *„Liaudies teatras"*, kurių tačiau veikimas plačiau nepasireiškė.

6. Plastika

Iš visų plastinio meno šakų *tapyba* yra Lietuvoje plačiausiai pasireiškusi ir įgijusi palyginti nemažo visuomenės susidomėjimo. Tai matyt iš visos eilės įvykusių pereitais metais parodų, kurios vis dėlto buvo lankomos, o paveikslai perkami. Iš tų tat parodų ir galime spręsti apie mūsų dailininkų tais metais sukurtus darbus. Parodos buvo ruošiamos ne tik Kaune, bet dar Marijampolėj, Šiauliuose ir Klaipėdoj. Jos visos savo metu buvo „Židiny" minėtos, išskyrus tik paskutiniąją Klaipėdoj suruoštą A. Varno kūrinių parodą. Pereitųjų metų parodos buvo labai įvairios ir sa-

vo dydžiu, ir pobūdžiu. Kūrybos žvilgsniu, žinoma, mums įdomiausios lietuvių dailininkų parodos. Deja, jų liudijimas dailininkams ne visai palankus. Recenzentų ir kritikų buvo pastebėta, kad tos parodos turiningumu nepasižymėjo. Mūsų dailininkams stoka kūrybinės ekspansijos, platesnių užsimojimų ir fantazijos. Vienas antras didesnio masto paveikslas skęsdavo visoj jūroj etiudü ir peizažų. Žanrinių ir istorinių scenų arba fantastinių simbolinių vaizdų visai kaip ir nebūta. Parodose labiausiai išsiskirdavo A. Varnas ir P. Kalpokas, kurių portretai bus svarus indėlis lietuvių tapybon. V. Krėvė, „Pradų ir žygių" 4-5 n-ry rašydamas „menininkų ir vyriausybės" klausimu ir konstatuodamas viso meno stagnaciją, gan skaudžiai kaltina ypač plastikus. Šiaip ar taip, reikia pripažinti, kad tam tikro pakrikimo vis dėlto daugiausia yra plastikų tarpe.

Be lietuvių dailininkų parodų, pernai įvyko dvi senosios tapybos parodos: viena nuolatinė Čiurlionio galerijoj, antra laikinė Lietuvių dailės draugijos salone. Lietuvių meno kultūrai tai didelės svarbos įvykiai. Meno istorijos ir tradicijų pažinimas turi daug reikšmės ir skoniui lavinti, ir kūrybai gilinti. Savotiška nuotaika apgaubia pasijutus šitų nuo laiko patamsėjusių paveikslų akivaizdoj. Čiurlionio galerija, kur be to dar randas mistiški mūsų genialaus dailininko kūriniai ir turtingas tautodailės skyrius, turėtų tapti nuolatinio visuomenės, o ypač moksleivijos, lankymo, dvasios susikaupimo ir poilsio vieta.

Kalbant apie parodas, reikia pabrėžti minėtąjį Lietuvių dailės draugijos saloną. Jeigu jisai išsilaikys, tai mūsų plastikos menui padarys daug gera kaip nuolatinė jungtis tarp meno ir visuomenės. Lig šiol salone įvyko jau keturios parodos: senosios tapybos, latvių kairiųjų dailininkų porcelianinės tapybos, lietuvių dailininkų būrio ir dabartiniu metu prijuosčių ir juostų paroda. Rei-

kia tikėtis, kad Lietuvių dailės draugija, pereitais metais atgijus ir susitvarkius, pajėgs savo nelengvus uždavinius vykdyti.

Tautodailei populiarinti be šįmetinės prijuosčių parodos pernai ypatingai daug pasidarbuota p. Varno. Jo surinkta didelė daugybė kryžių fotografijų, pačio dailininko išleista dviem gražiais albumais ir didelėmis reprodukcijomis išstatyta Čiurlionies galerijoj. Atsilankę užsienio svečiai šita paroda ir dar nesutvarkytais „smūtkeliais", ir drožtomis stovylėlėmis labai domėdavęsi. Lietuvių liaudies skulptūra esanti stilingesnė ir savo išraiška įdomesnė negu Vakarų Europos tautų. Užsienis gavo susipažinti su mūsų tautodaile bent dalimi iš pernai A. Varno surengto lietuvių skyriaus tarptautinėj Monzos parodoj Italijoj.

Esant taip įdomių ir gausių liaudies drožinių, keista, kad mūsų meniškoji dailininkų *skulptūra* yra labai neturtinga. Parodose tekdavo matyti vieną kitą smulkesnį kūrinėlį, bet didesnių darbų dar labiau stoka negu tapyboje. Paskutinėje parodoje salone matytas Zikaro projektas Laisvės paminklui yra visai nevykęs nei koncepcijos, nei kompozicijos žvilgsniu. P. Rimša buvo paskendęs medalionų darbe, kur jis pasiekė išties gerų rezultatų. K. Šklėris padirbdino monumentalią alegorinę embleminę grupę naujai statomo Lietuvos banko frontui. Tai yra pirmasis šios rūšies kūrinys Lietuvoje. Jeigu tokių dekoratyvinių darbų atsirastų daugiau, tai gal mūsų skulptūra su tapyba ir nusikratytų dabartinio susmulkėjimo.

Minint Lietuvos banką, eilėn išeina *architektūros* klausimas. Nors yra Lietuvoj architektų sąjunga, bet su architektūros menu ji, rodos, nieko bendra neturi. Kauno ir visos Lietuvos statyba eina be jokių meniškų sumetimų. Jeigu tiesa, kad architektūroj charakteringiausiai reiškiasi laiko dvasia, tai šio laiko Lietuvos architektūroj pakrikimo, anarchijos, storžieviškumo ir nekultūringumo iš tiesų yra labai apsčiai. Dvarų rūmų griovimas eina

tolyn, o Kaune dėl „vietos stokos" lūšnos puošia Laisvės alėją, o Universitetas, Čiurlionies galerija, Meno mokykla turi kraustytis už miesto. Tie patys Lietuvos banko rūmai Kauną puošia... užpakaliu. Bendras jų architektūros įspūdis dingsta dėl vietos ankštumo, Šklėrio skulptūra krypsta nenatūralėj perspektyvoj – ir jei nori ją pamatyti, prisilaikyk kepurę. Apie mūsų šiandienę statybą stiliaus žvilgsniu gal dar iš viso per anksti kalbėti.

Jau neminėsiu kitų mūsų kultūros ir meno reiškinių, kiek jie pasirodė pereitų metų gyvenime. Mano tikslas buvo tik priminti svarbesniuosius dalykus ir pasidalinti viena kita mintimi bei pastaba. Gyvenimas – ne buhalterija, ir jokio griežto metų balanso čia būti negali. Galų gale ar negyvename mes visi viena nuojauta, jog esama gerų norų ir laisvesnių mostelėjimų, bet siauras provincializmas, nepriteklius ir dar kažkas sunkiai suvokiamas, bet už visa ką galingesnis slėgia visus mūsų kultūros reiškinius ir graužia kūrybinę dvasios galią.

Mūsų menas, mūsų kultūra jau gimė. Bet ji nėra dar pažinta, ir jokis vardas dar nėra jai duotas. Ji skursta, ji vos vegetuoja, nes mes nežinome, kokiu maistu ji penėti. Bet ar mums iš tiesų visa tai rūpi?

1927

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1927 metais

1. Visuomenės nuotaika

Sutikdami kiekvienus Naujus metus, mes esame pratę tikėtis ir laukti laimingesnio gyvenimo arba bent šiokio ar tokio savo būklės pakitėjimo. Dažniausiai tie lūkuriavimai ar spėliojimai esti vien nieku nepagrįstas sentimentas. Vis dėlto būva atsitikimų, kada laimingesnių Naujųjų metų viltys atrodo kilusios iš visai realių ir palankių davinių. Taip buvo atsitikę sveikinant ir praėjusius 1927 metus. Patekėjo jie, kada svetimi, priešingi ar kosmopolitiškai-indiferentiški elementai buvo pašalinti nuo Lietuvos valstybės vairo, kada buvo jaučiamas aukščiausias tautinių pajėgų pakilimas, kada į tautos vadų vietas stojo žmonės, iš kurių turėjom teisės laukti, kad tautinės kultūros kėlimą jie laikys svarbiausiu savo, valstybės ir tautos uždaviniu.

Šiandien, pabaigę tuos gražiai patekėjusius metus, matome, kad daugelis mūsų vilčių nuėjo niekais. Tiesa, gal per daug ir per greit buvo tikėtasi. Metai laiko kultūros gyvenime per mažas tarpelis, kad jame galėtų įvykti žymių atmainų, vis dėlto pakankamas bent darbui pradėti ir pribrendusiais reikalais susirūpinti. Dar blogiau, kad Vyriausybės vedama taupumo politika daugiausia atsiliepė kultūros reikalų sąskaiton. Pirmiausia teko tai pajusti Universitetui, kurio lėšų klausimas ypatingai paaštrėjo prie tautinės vyriausybės. Artėjant 10 metų Lietuvos nepriklausomybės sukaktuvėms, menininkų tarpe buvo kilęs sumanymas surengti didelį visų meno šakų konkursą, galėjusį duoti keletą žymių kūrinių. Sumanymas neįvyko dėl lėšų stokos. Spaudos srity tokis pat lietuviškos knygos merdėjimas kaip ir anksčiau, o gal dar didesnis. Vyriausybės gi Knygų leidimo komisija lig šiol neatliko

nė vieno darbo, kuris turėtų mūsų tautinei kultūrai plačios reikšmės. K. Būgos lietuvių kalbos žodynas, tautosakos rinkiniai, Europos klasikų vertimai dar tebelaukia organizuoto ir vyriausybės subsidijuojamo darbo. Tebelaukia ir tautodailės rinkiniai bei albumai, meno monografijos bei studijos valstybės paramos, kad galėtų atlikti savo tautos auklėjimo ir jos garsinimo uždavinį.

Reikia pripažinti, kad 1927 m. šitiems ramiems kultūros darbams dirbti nebuvo palankūs. Lietuva gyveno ne tik vidaus, bet ir užsienių politikos krizę, kuriai likviduoti reikėjo daug visokeriopų pajėgų. Tokiais momentais svarbu esti, kad visuomenės vienybė nebūtų skaldoma tarpusavio vaidų ir kad tautos atsparumas nebūtų silpninamas. Tautinės mūsų visuomenės vienybė, deja, netrukus ėmė krikti. Iširus vienybei, entuziazmas atšalo ir prasidėjo senosios partijų rietenos. Palyginę šiuo atžvilgiu pereituosius metus su 1926 m., turime pasakyti, kad vis dėlto tos rietenos pereitaisiais metais buvo daug kultūringesnės. Greičiausia, kad tas „sukultūrėjimas" bus tik aštrios karo cenzūros vaisius, dėl to nelabai galim juomi pasidžiaugti. Be teigiamos cenzūros įtakos, buvo, be abejo, ir neigiamos, pirmiausia ta prasme, kad cenzūra sunkiai slėgė visuomenės nuotaiką, nuolat duodama jausti tam tikros prievartos slogutį, be to, dar sudarydama palankią dirvą visokiems gandams ir prasimanymams.

Tad ir visuomenės nuotaika vaisingai kultūros kūrybai nebuvo palanki, ypač metų pabaigoj, kada pavojus ėmė grėsti pačiai Lietuvos nepriklausomybei. Visuomenės gyvenime 1927 m. daugiausia gyvumo ir kūrybinių pajėgų parodė katalikiškojo jaunimo organizacijos – ateitininkai ir pavasarininkai. „Pavasario" sąjunga, švęsdama 15 metų savo gyvavimo sukaktuves, liepos 2-4 d. buvo suruošus Kaune savo kongresą, kuriame dalyvavo apie 10 000 jaunimo. Didelė kultūrinė to kongreso reikšmė paaiškėjo

ne vien iš tos organizuotos ir disciplinuotos minios lankstumo ir tamprumo, bet dar daugiau iš kongreso metu įvykusios dainų šventės, sporto olimpiados ir tautodailės parodos, kuri buvo, be abejo, turtingiausia ir įdomiausia iš visų lig šiol Lietuvoje buvusių. Tokios pat reikšmės turėjo ir Reorganizacinė ateitininkų konferencija Palangoje liepos 15-20 d., taip pat su savo sporto olimpiada, spaudos paroda, dainų švente ir misterijos vaidinimu. Šitose iškilmėse parodytas jaunimo entuziazmas, idealizmas ir pasišventimas liudijo, kad brėstančioji mūsų visuomenės karta eina šviesiu tautos kultūrėjimo keliu. Minėtinas čia dar VI Katalikų kongresas, III Kultūros kongresas ir visa eilė konferencijų bei suvažiavimų, kurie tačiau daugiausia buvo politinio ir ekonominio pobūdžio. – Pereitų metų vasarą atlankė Lietuvą kelios Amerikos lietuvių ekskursijos. Daugiausia visuomenės susidomėjimo ir palankumo sukėlė „Vyčiai", organizuotai dalyvavę pavasarininkų kongrese ir per dainų šventę įteikę kariuomenės vadui generolui Žukauskui aukso kardą.

Iš visos eilės pereitų metų įvairių sukaktuvių, švenčių ir šiaip visuomeninio pobūdžio įvykių atskirai reikia paminėti trijų žymių žmonių pasitraukimas iš gyvųjų tarpo. Sausio 27 d. mirė arkivyskupas Jurgis Matulevičius, buv. Vilniaus vyskupas, katalikų Bažnyčia Lietuvoje jo asmeny neteko vieno iš kilniausių ir įtakingiausių savo vardų. – Vasario 16 d. Vilniuj mirė Dr. Jonas Basanavičius, tautinio lietuvių renesanso patriarchas, „Aušros" įkūrėjas, savo asmeniu simbolizavęs mums viso to laikotarpio dvasią. – Pagaliau gruodžio 23 d. Lazdijuose mirė kun. Dr. Motiejus Gustaitis, žymus poetas ir Romos klasikų vertėjas.

Baigiantis 1927 m., įvyko vienas svarbus politikos aktas, turįs plačios reikšmės ir visam mūsų kultūros gyvenimui. Tai panaikinimas karo stovio su Lenkija ir kaip to pasėka normalių

santykių pradžia. Normalūs santykiai kultūros srity su kuria nors tauta savaime jokio pavojaus nesudaro. Bet lenkų kultūra dalimi yra lietuvių tautos įnamis – ir tai įnamis priešininkas. Gavęs pagalbos iš savo metropolijos, jis gali imt mus pačius stelbti, kaip tai yra buvę netolimoj praeity. Mes visu rimtumu turime būti pasiruošę atsverti lenkų kultūros antplūdį, kuris bandys atkovoti per 15 metų prarastas pozicijas. Jau dabar lenkų agentūrų, spaudos ir vyriausybės atstovai skverbte skverbiasi į Lietuvą, o atvykę dideliu susidomėjimu seka visus mūsų gyvenimo reiškinius ir džiaugiasi, kad lietuvių visuomenės viršūnės esą labiau sukalbamos, negu jie buvo manę. Iš daugelio aplinkybių atrodo, kad likimas vėl nori nukreipti mus nuo istorinės lietuvių tautos misijos – nešti šviesą į Rytus.

2. Spauda

Mūsų spaudos tonas pereitais metais surimtėjo ir sukultūrėjo cenzūros įtakoje ta prasme, kad joje mažiau buvo koliojimų, šmeižtų, prasimanymų ir asmens negerbimo. Bet jai vis dar stoka žurnalistiškos dresūros ir gero publicistiško stiliaus. Mūsų dienraščiai svyruoja tarp kaimo ir miesto skaitytojų – ir neįtinka nei vieniems, nei antriems. Kaimą dienraštis sunkiai pasiekia, netenka savo aktualumo ir iš viso kaimiečiui neįmanomas. Dėl to visokios kaimiško stiliaus korespondencijos ir straipsniai dienraščiui yra negyvas balastas. Kenkia mūsų dienraščiams ir per siaura partinė, ir šiaip „redakcinė" ideologija. Dažnai jie ligi įkyrumo rašo ne tai, kas būtų įdomu plačioms skaitytojų masėms, bet tai, kas atrodo įdomu patiems leidėjams ir redaktoriams. Didesnio judrumo šiuo atžvilgiu buvo pradėjusi rodyt „Lietuva", kuri ir

šiaip jau kultūros istorikui duodavo daugiausia medžiagos. Literatūros, teatro, meno parodų recenzijų, originalinės ir verstinės beletristikos ir poezijos pavyzdžių „Lietuvoj" rasdavom apsčiausiai. Antrą vietą čia tektų duoti bene „Lietuviui", iš savaitinio pernai virtusiam dienraščiu. Reikia pasakyti, kad „Lietuvis" savaitraštis kadaise buvo svaresnis ir rimtesnis už „Lietuvį" dienraštį. Lieka dar „Lietuvos žinios", pereitais metais surimtėjusios ir labiau korektiškos, ir „Rytas", kuris cenzūros padarytas spragas, matyt, dėl bendradarbių stokos neįstengdavo papildyti įdomesniais raštais.

Visas kitas spaudos vaizdas per pereitus metus nedaug pasikeitė. Jaunimo ir kariškieji žurnalai ėjo kaip ėję, liaudžiai skiriami savaitraščiai, ypatingai „Šaltinis", tobulėjo ir platinosi. Atskirai čia tenka minėti „Mūsų rytojus" dėl nepaprasto ir Lietuvoj dar negirdėto pasisekimo liaudies tarpe. Šito laikraščio garbei reikia pasakyti, kad tą pasisekimą jis pelnė ne vien pigia prenumeratos kaina, bet ir tikrai kaimui įdomiu ir suprantamu turiniu. Jeigu „Mūsų rytojus" ir toliau išsilaikys tinkamoj aukštumoj, tai kultūrinė jo reikšmė Lietuvos kaimui bus tikrai didelė ir naudinga. Girdėti, kad gerai sekasi dar blaivininkų „Sargybai" ir jėzuitų „Žvaigždei". Gero įspūdžio pereitais metais darė ir šaulių „Trimitas".

Satyros ir jumoro žurnaliukai atrodė gan prastai. „Spaktyva", tiesa, skaitytojų gausumu galėjo pasigirti, bet jos turinys buvo plokščias, karikatūros ir šiaip iliustracijos dalimi skolintos iš užsienių „lengvosios" spaudos, dalimi nevykusios ir neestetiškos. Dar menkesnio įspūdžio darė „Aitvaras", visai jau tuščias, be jokio skonio ir sąmojaus šlamštelis. Kadaise buvęs populiarus „Garnys", matyt, paseno ir nebetekęs akylumo merdėja paskutines savo dienas.

Literatūros ir meno žurnalo pereitais metais visai nebuvo. Šitą gėdą mums darančią spragą stengėsi užkimšti net keli savotiško pobūdžio žurnalai. Rimčiausi ir tinkamiausi šiam reikalui buvo „Pradai ir žygiai". Gaila vien, kad jų per visus metus teišėjo trys, tiesa, storoki sąsiuviniai. Nereguliariai eidami „Pradai ir žygiai" negali duoti bent kiek pilnesnio mūsų literatūros ir meno vaizdo, nė įsigalėti visuomenės ir pačių literatų bei menininkų tarpe. Dėl to šis žurnalas daro įspūdį ne organo, bet sporadiško, atsitiktinai susibėgusių žmonių leidinio. Turi literatūros skyrių dar šiauliškė „Kultūra", pereitais metais diktokai suliesėjusi, bet joj spausdinami literatūros dalykai dažniausiai neprašoka „pirmųjų bandymų" vertės. „Židinys" taip pat ima telkti apie save jaunųjų rašytojų būrelį ir yra pasiryžęs literatūros skyrių plėsti ir tobulinti. Čia reikia suminėti dar Valstybės teatro leidžiamas laikraštėlis „7 meno dienos", apie kurį esame rašę pereitame „Židinio" n-ry. Literatūrai ir menui nori tarnauti dar ir „Naujas žodis", universalus, iliustruotas, miestelėniško tipo žurnalas, parodęs daug gajumo ir vertas visokeriopos paramos. Panašaus pobūdžio pernai turėjome „Iliustruotą Lietuvą", „Lietuvos" dienraščio priedą. Apgailėtina meniškosios ir iliustruotosios spaudos menkystė rodo, kaip silpnai plaka mūsų kūrybinio ir iš viso kultūrinio gyvenimo pulsas.

Vaizdo pilnumui turime dar priminti tokius žurnalus, kaip „Lietuvos mokykla", „Tiesos kelias", Universiteto leidinius „Tauta ir žodis", „Logos", „Kosmos", „Soter", švietimo ministerijos „Švietimo darbą", „Knygas". Bet tai jau yra leidiniai, skirti siaurai specialiems tikslams, atstoją knygas; juose kolektyvūs visuomenės reikalai gal tik netiesiogiai atsispindi.

3. Literatūra

Suvedant į balansą metų laimėjimus, kiekvieną kartą tenka paaimanuoti dėl mūsų literatūros kūrybos menkumo. Kai mūsų artimiausių kaimynų latvių ir estų literatūros bujoja dideliu intensyvumu ir jau į Vakarų Europą kelią prasiskina, mūsų dailiojo žodžio kūryba vis dar nepajėgia nusikratyti kažkokio sustingimo ir apatijos slogučio.

Aš čia nė nemanau pedantiškai kataloguoti visas pereitais metais pasirodžiusias poezijos ir beletristikos knygas, – rezultatas vis tiek mūsų nepaguostų. Pereitų metų literatūros kūrybos vaizdas, kiek jis atsispindėjo spaudoj, aiškus savo skurdumu. Senesnieji rašytojai – *Maironis, Vydūnas, Vaižgantas* – tylėjo. Jaunesnieji neką daugiau yra paskelbę: *Vincas Krėvė* rašė, bet nieko nespausdino. Tik šiais metais netrukus pasirodys jo nauja „Dainavos šalies padavimų" laida, kurioj bus naujas, pernai parašytas „Margirio" epas. Baigė pernai Krėvė ir savo misteriją „Likimo keliais", o šįmet, be kitko, rašysiąs dramą apie Kęstutį. *Liudas Gira* rašė ir tvarkė spaudai savo poezijų ir kritikų knygas, bet nieko neišleido. Lauksime šįmet. A. a. *M. Gustaitis* vertė Romos klasikus ir kai ką „Židiny" spausdino. Gausingiausias pasirodė *Petras Vaičiūnas*, išleidęs „Sudrumstąją ramybę", „Patriotus", „Tuščias pastangas", „Nuodėmingąjį angelą" ir eilių rinkinį „Gimtuoju vieškeliu". *Putinas* išleido poezijų rinkinį „Tarp dviejų aušrų" ir „Židiny" išspausdino misteriją „Nuvainikuotoji vaidilutė". *Faustas Kirša* rodėsi spaudoj su atskirais eilėraščiais, *Balys Sruoga* tebetyli. Nedaug pereitais metais bylojo nė mūsų literatūros graužianti sąžinė *J. Herbačiauskis*. *Jurgis Savickis* kažką turįs išleisti. *M. Vaitkus* išspausdino biblinę apysaką „Tvanas", o *Kazys Puida* visuomeninį politinį romaną „Geležinis vilkas". *A. Vienuolis* nieko neišleido.

„Keturių vėjų" grupė 1927 metais rodė daugiau veiklumo. Išleido vieną savo organo numerį, suruošė literatūros vakarą ir aktyviai dalyvavo „Keturių vėjų" teisme. Dėl tų dalykų „Židiny" plačiau buvo rašyta. Grupės vadas *Kazys Binkis* su savo kūryba beveik visai nepasirodė, užtat *P. Tarulis* išleido vertą dėmesio beletristikos rinkinį „Mėlynos kelnės". *J. Švaistas* irgi išleido gražią knygą „Šilkinė suknelė". Dešinysis vėjininkas *A. Gricius*, skaitytojų ir kritikų palankiai sutiktas, paskutiniaisiais laikais pamilo groteskinius šaržus-feljetonus, kurie jam kai kada labai gerai pavyksta (Pivoša). *J. Tysliava*, buvęs vėjininkas, bastėsi ir tebesibasto po užsienius, pernai nieko neišleido ir mažai rodėsi spaudoj.

Pagaliau iš jauniausiųjų grupės keli vardai ėmė kilti viešumon ar tai atskirais leidinėliais, ar tai periodinėj spaudoj dažniau pasirodančiais raštais. *Salomėja Nėris*, išleidusi poezijų rinkinį „Anksti rytą", buvo palankiai sutikta visų krypčių kritikos. *Antanas Venclova* išleido rinkinį „Gatvės švinta" ir literatūros vakare debiutavo apysakos nuotrupa. *Kazys Boruta* išleido „Dainas apie svyruojančius gluosnius". *K. Inčiūra,* nors nieko atskirai neišleido, bet per pereitus metus spėjo įsigyti daug žadančio poeto vardą. Pernai vėl atgijo ilgai tylėjusi *Br. Buivydaitė*.

Iš šitų ir kitų jaunesniųjų autorių raštų matyti, kad mūsų poezija ima galutinai tolėti nuo maironiškojo stiliaus ir klasinių formų. Ji ima kurtis naują stilistiką ir poetiką,kurių ypatumus iškelti būtų artimiausias mūsų kritikos uždavinys.

Pereitais metais išleisti raštai ir dienraščių atkarpos rodo, kad mūsų literatūroj pamažu ima tarpti dailioji proza – beletristika. Tai seniai lauktas reiškinys – ir liudija jis, kad mūsų literatūra ima išaugti iš jaunuoliško lyrikos amžiaus, kad ji ima bręsti, kad ateina pusiausvyros metas, kada ir pati lyrika taps svaresne ir kuklesne.

Verstinė literatūra pereitais metais praturtėjo Ožeškienės raštais ir Kazio Puidos redaguojamais „Universalės bibliotekos" leidiniais.

4. Teatras ir muzika

Bendra šio straipsnio tvarka reikalauja, kad duotume ne Teatro sezono, bet metų apžvalgą, nors Teatro darbų visumą sudaro sezonas, ne metai. Taigi per 1927 metus *Valstybės Drama* pastatė 10 premjerų: Moljero „Tartiufą", Dregelio komediją „Dailus frakas", M. Šiaulėniškio „Pilėnų kunigaikštį", L. Andrejevo „Mūsų gyvenimo dienos", Romain Rolland'o „Šv. Liudviką", L. Andrejevo „Tas, kuriam antausius skaldo", C. Gozzi'o „Princesę Turandot", K. Čapeko „R. U. R.", L. Camoletti'o melodramą „Už vienuolyno sienų" ir P. Vaičiūno „Nuodėmingą angelą".

Kai kas gali iš tokio gausingo repertuaro tik pasidžiaugti. Tačiau tas gausumas kaip tyčia rodo mūsų Dramos silpnumą. Pastatymas neturi pasisekimo, teatras tuščias – ruošk naują premjerą. Tiesa, kad mažame ir dar pusiau nelietuviškame Kaune publikos Dramos teatrui iš viso per maža. Nelietuviai jo beveik visai nelanko. Dažnai statomos premjeros neleidžia režisūrai nė aktoriams rūpestingai jas prirengti, dėl to ir dekoratyvinė, ir vaidybinė pusė esti kartais labai menka; stoka gilesnio į kūrinį įsigyvenimo, susiderinimo ir atsidėjimo. Mūsų drama neranda savo kelio. Repertuaras, kaip matome, margų margiausias: Tartiufas ir R. U. R., Šv. Liudvikas ir Princesė Turandot! Be to, vienintelis režisierius, be to – kažkoks skilimas vidaus gyvenime. Ne, savo Dramos teatro dar palauksime.

Reikia paminėti vieną įdomų pereitų metų teatrinį eksperi-

mentą – tai lietuviškų vestuvių pastatymą. Apie tai „Židiny" buvo rašyta.

Valstybės Opera visais atžvilgiais stovėjo nepalyginamai aukščiau už dramą. Opera visoms svarbiausioms rolėms turi europinio masto dainininkų ir vaidilų, drama du, tris. Čia jau savaime taip įvyksta: operoj nepasirodys nė vienas be ilgų metų sistemingų studijų, dramai visoj Lietuvoj mėgėjų kiek nori.

Opera pastatė tik 3 premjeras: F. Halevy „Žydę", Dž. Puccini'o „Bohemą" ir Dž. Verdi „Aidą". Šis antrasis pastatymas – tikras įvykis mūsų Operos gyvenime, parodęs aukštą jos tobulumo laipsnį. Operoj pereitais metais lankėsi su gastrolėmis latvių svečiai A. Kaktinas ir p-nia Rebane, ir rusas (žydas) Sibiriakovas. Pereitais metais pasikeitė kai kas ir Operos vadovybėj: vieton režisieriaus N. Vekovo turime N. Tichomirovą, be to, pakviestas antras dirigentas p. M. Bukša, kurio darbas Operoj labai aukštai vertinamas.

Auga pamažu ir mūsų baletas. Žymiausias jo laimėjimas 1927 metais, tai Čaikovskio „Gulbių ežero" pastatymas.

Muzikos šakoj koncertais Kaunas pasigirti negali. Visur kitur taip branginami simfonijos koncertai pas mus retenybė. Atsilankė du kartus Klaipėdos konservatorijos orkestras, ir Operos orkestras Beethoveno mirties sukaktuvėms prirengė V jo simfoniją, uvertiūrą „Leonore" ir Credo iš Missa Solemnis kartu su choru. Šitos sukaktuvės kovo ir balandžio mėnesy buvo kiek sužadinę garsų pasaulį ir pas mus, bet neilgam. Buvo dar kamerinių Muzikos mokyklos koncertų, o pianistus turėjome du: B. Dvarioną ir V. Bacevičių, abu jaunu ir abu gabiu. Malonų siurprizą padarė muzikos mėgėjams p. Štarka, surengęs retą vyrų choro koncertą, puikiai pasisekusį. Atlankė pernai Kauną ir viena pasaulinė garsenybė – smuikininkas Jan Kubelik. Viešo bažnytinės

vargonų muzikos, taip mėgiamos Vakarų Europoj, negirdėjome nė vieno koncerto – ir reikia tai apgailestauti, nes Kauno Bazilikos vargonai visai tinka šiam reikalui. Iš viso bažnytinė muzika pas mus dar labiau apleista negu pasaulinė. Net didžiausių bažnytinių iškilmių ir tautos švenčių metu Bazilika nepasirūpina nė kiek geresniu choru, nė orkestru, nė vargonais.

5. Plastika

Meno parodos, jei spręstume iš pereitų metų, tampa kasdieniu mūsų reikalu. Rodos, nebuvo tokio tarpo, kada nebūt buvusi atidaryta kokia nors paroda. Dailės draugijos salone matėme apžvalgines A. Varno ir A. Žmuidzinavičiaus parodas, Lietuvių dailininkų pavasarinę parodą, K. Šimonio ir S. Varašiaus paveikslų parodą, kitoj vietoj A. Šimkūno ir J. Arbitblato kūrinių parodą ir kelias tautodailės parodas. Čiurlionies galerijoj dar buvo originali ir įdomi liaudies raižinių paroda. Mūsų tautodailė pereitais metais plačiai išgarsėjo ir užsieny: Italijoj, Prancūzijoj ir Skandinavuose. Dideliausio susidomėjimo sukėlė lietuvių kryžiai, kurių daugiausia surinko ir išgarsino A. Varnas. Kai dėl mūsų menininkų kūrybos, tai tik vienas K. Šimonis išdrįso ir pajėgė pasirodyti su savo paveikslais Paryžiuj. O juk būtų kas parodyti. Skulptūroj per pereitus metus tapo žinomu jauno menininko R. Antinio vardas. Jo darbo Širvintų paminklas ir dabar liedinamas a.a. Vytauto Endziulaičio kapo paminklas. R. Antinis yra mūsų Meno mokyklos auklėtinis, jau baigęs savo studijas. Iš senesniųjų skulptorių vienas Petras Rimša intensyviai darbavosi ir sukūrė visą eilę aukštos meninės vertės medalių. Vis dėlto mūsų skulptūra tiesiogine prasme dar labai nežymi.

Baigiant pereitų metų apžvalgą, tenka dar pridurti, kad organizacinis meno gyvenimas buvo labai pakrikęs. Meno taryba prie Švietimo ministerijos iširo, meno tarėjo vieta panaikinta, o menininkų organizacijos veiklumo nerodė. Išganinga Kultūros fondo idėja šiose aplinkybėse turbūt dar ilgai lauks savo įsikūnijimo dienos. Tautinės lietuvių kultūros likimas tebelieka privatinėj geros valios žmonių globoj.

1928

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1928 m.

1. Bendras žvilgsnis

Pereitieji metai buvo keleriopų sukaktuvių metai. Lietuvių visuomenė, rodos, turėjo progos pasvarstyti savo laimėjimus įvairiose kultūros srityse. Brangiausios ir bendriausio pobūdžio sukaktuvės tai buvo L i e t u v o s n e p r i k l a u s o m y b ė s 1 0 m e t ų s u k a k t u v ė s. Visa mūsų spauda jas minėjo gana plačiai. Buvo suruošta daug viešų iškilmių. Daug kalbėta ir džiūgauta. Praskambėjo kalbos, džiūgavimai pasibaigė – ir užsivylę pamatėme, kad jokio pastovesnio paminklo šitoms brangioms sukaktuvėms paminėti lietuvių tauta neįsigijo. Sukaktuvių proga nepasirodė nė vieno monumentalinio spaudos leidinio, kaip pav., tautosakos rinkinio, tautodailės ir šiaip meno albumo, neįsikurta nė vienos kultūrinės įstaigos, kaip pav., Kultūros fondo, Tautos muziejaus, Meno galerijos, nesuruošta nė vieno kūrybinę iniciatyvą žadinančio konkurso, kaip pav., parašyti operai, simfonijai, romanui arba sukurti plastikos meno didesnio

užsimojimo kūriniui. Tiesa, Karo muziejaus sodelis pasipuošė Nepriklausomybės statulėle, o kai kurie provincijos miestai miniatiūriškais blogo skonio paminklėliais, kurių ne vieną teks nugriauti, gal nelaukiant nė antrųjų sukaktuvių. Žodžiu, tautinė lietuvių kultūra į antrąjį kūrybos dešimtmetį žengia visai pakrikai, nesusintetinus savo laimėjimų nė vienoj srity. Sumanyta, tiesa, atlikti vienas didelis darbas: pastatyti Kaune paminklinę Prisikėlimo bažnyčią. Bet šito sumanymo įvykdymas nyksta tolimos ateities metuose ir kaipo toksai nieku realiu šių sukaktuvių nepažymi, nes negi galima laikyti kultūros laimėjimu sumestų statybos pradžiai skatikų ir kelių pusiau nevykusių tos bažnyčios projektų.

Kitos pereitais metais atšvęstos sukaktuvės: kariuomenės, policijos, teismo buvo tik kaip ir papildymas, ir pasėka Nepriklausomybės sukaktuvių. Visos jos praskambėjo žodžiais, pasibaigė rautais ir parodė, kad mūsų valstybinis organizmas dar nėra gaivinamas tautinių syvų ir kad mūsų tautinės kultūros kūrimo procesas tebevyksta šalia valstybės, jos remiamas tik tiek, kiek jis tarnauja valstybės reprezentacijos tikslams arba tiesiogiai rišasi su kai kuriomis jos funkcijomis. Toki pirmiausia yra š v i e t i m o r e i k a l a i. Šitą kultūros sritį valstybė palyginti daugiausia remia. Bet ir čia pereitieji metai ypatingai ryškiai parodė, kad valstybei rūpi ne tiek bendras kultūrinis, kiek specifinis valstybinis švietimo atžvilgis. Tai įrodo pereitais metais visai aiškiai pasirodžiusi vyriausybės tendencija spausti, mažinti ir naikinti, o dalimi valstybinti privatines mokyklas, nors jos auklėjimo ir mokslo atžvilgiu pastatytos ne menkiau už valstybines ir kraštui yra reikalingos. Toliau, siaurinimas autonomijos tokioms įstaigoms kaip Meno mokykla ir Universitetas. Pereitais metais panaikinta Meno mokyklos autonomija mokslo joj nepakels, bet užtat duos

Švietimo ministerijai galimumo skirti sau mėgiamą direktorių ir mokomąjį personalą. Lygiai tą pat tenka pasakyti ir dėl sumanymo panaikinti Universiteto autonomiją. Šitokio kraštutinio valstybinimo darbas ypač gali būti žalingas tokiame mažame krašte kaip Lietuva, kur asmeniniai įsitikinimai yra per maža gerbiami, o per uoliai ieškomi ir kur vyriausybės laikosi aiškiai partinės ideologijos.

Valstybingumo šūkis pereitais metais skambėjo kuo plačiausiai. Vardan valstybingumo buvo slėgiama privatinė iniciatyva, vardan valstybingumo kovojama su partijomis ir organizacijomis. Atrodė, kad viskas turi būti niveliuota arba suvalstybinama. Tuo tarpu iš vienos pusės visai teisėti atskirų grupių reikalavimai, iš kitos pusės kurios nors grupės monopolizuojamas valstybiškumas aiškiai parodo tokios tendencijos klaidingumą. Tautinei kultūrai ji yra tuomi žalinga, kad, sprausdama į politinės santvarkos rėmus visus tautos gyvenimo reikalus, trukdo daug tautos kilimo veiksnių, kurie visados yra gausingesni negu valstybės gyvenime.

Pereitais metais išbujojo dar vienas charakteringas kai kurių visuomenės grupių gyvenime bruožas – tai *kova dėl ortodoksijos*, dėl ištikimybės religijai ir Bažnyčiai. Žinomosios Lietuvoj krikščioniškosios partijos ir vadinamoji tautininkų partija jau nuo seniai gaivina tarpusavinį antagonizmą. Abi pusės viešai išpažįsta savo ištikimybę katalikų Bažnyčiai, tuom tarpu viena antrai prikaišioja tai ideologinius nukrypimus, tai elgesio nesuderinimą su skelbiamais principais. Šita kova, jau seniai prasidėjusi, pereitais metais itin paaštrėjusi, nesibaigė ligi šiolei. Kas čia teisus, kas kaltas, ne mums spręsti. Aišku tik vienas dalykas: kad katalikiškosios visuomenės dauguma, neišskiriant nė dvasiškijos daugumos, tebesilaiko krikščioniškųjų partijų pusėj. Ši kova parodo, kaip Bažnyčios autoritetas yra svarbus viešame valstybės gyvenime.

Santyky su aukščiau paminėtąja valstybinimo tendencija ir kova dėl ortodoksijos visai nekaltai teko nukentėti toms grupėms, kurios pasilikdavo nepartinėmis, vis dėlto sviro į katalikiškos daugumos, vadinamos opozicijos, pusę. Tokiomis grupėmis pasirodė esą jaunimo organizacijos: ateitininkai ir pavasarininkai. Pereitieji metai jiems buvo sunkūs metai. Nežiūrint to, abiejų organizacijų gyvenimas neatrodo esąs nusilpnėjęs. Atbulai, pavasarininkų konferencija, įvykusi gruodžio mėn. 29-31 d., savo gausingumu, rimtu pasiryžimu ir organizacine disciplina parodė, kad ši organizacija tebeina stiprėjimo linkme. Tą patį tenka pasakyti ir apie ateitininkus. Keblesnis yra padėjimas tokių draugijų kaip „Saulė" ir „Žiburys", nes jų veikimas visai pareina nuo Švietimo ministerijos ir teikiamų privatinėms mokykloms subsidijų. O vyriausybės nusistatymas privatinėms įstaigoms, kaip matėme, nėra palankus.

Bendrai reikia pasakyti, kad ir pereitieji metai ramiam kultūros darbui ne visai buvo palankūs. Kažkoks netikrumas bei neramumas viduj, kažkokios neaiškios reformos bei sumanymai drumstė inteligentijos darbingumo nuotaiką.

2. Spauda

Į spaudos gyvenimą pereitieji metai ypatingų atmainų neįnešė. Visi svarbesnieji, nuo seniau įsigyvenę laikraščiai ir žurnalai ėjo kaip ėję, išskyrus senąjį oficiozą „Lietuvą", kurią pakeitė naujas oficiozas „Lietuvos aidas". Šituo vardu norėta atgaivinti Vilniaus laikų tradicijas, kur „Lietuvos aidas" kadaise buvo ėjęs. Tačiau, be vardo, jokio kito sąryšio tarp dviejų laikraščių nėra. „Lietuvos aidas", deja, neįstengė tęsti nė „Lietuvos" tradicijų.

„Lietuva", tarnavusi visokių krypčių vyriausybėms, vis dėlto buvo įstengusi išlaikyti tam tikrą kultūrinę autonomiją, platumą ir tolerantiškumą. Dėl to „Lietuvoje" nebūdavo nepatogumų dalyvauti žmonėms, nepriklausantiems nei valdančiai, nei kuriai kitai partijai. „Lietuva" stovėjo dažniausiai tik valstybinėj plotmėj, tuom tarpu „Lietuvos aidas", pasekdamas „Lietuviu", stovi valdančios grupės interesų sargyboj. Ir tokio tono polemikos, kokios randame dabartiniame oficioze, „Lietuvoje" nebūdavo. Dėl to šito dienraščio sustabdymas reiktų laikyti tikru kultūriniu mūsų spaudos nuostoliu.

Kiti du didžiausi mūsų dienraščiai „Rytas" ir „Lietuvos žinios" eina seniau užsibrėžta kryptim. „Rytas", į pabaigą pereitų metų perėjęs į pačių leidėjų spaustuvę, be to, sustiprėjus redakcijai, rodo palinkimą tobulėti ir didėti. Didžiausio pasisekimo liaudyje pereitais metais turėjęs „Mūsų rytojus" pačioj metų pabaigoj susilaukė žinios apie pavojingą konkurentą. Juomi pasirodė esąs Katalikų veikimo centro jau pradėtas leisti „Mūsų laikraštis", tokio pat pobūdžio, brangumo ir dydžio savaitinis laikraštis. Aš nedrįsčiau tikrinti, kad „Mūsų laikraščio" pasirodymas yra pasėka minėtųjų varžytinių dėl ortodoksijos. Žinoma, kiekviena grupė ir srovė savo įtakai plėsti gali rinktis visas leistinas priemones. Tačiau šiuo atveju ima baimės, kad konkurentai belenktyniuodami abudu nenusisuktų sau sprando. Tokio pigumo laikraščių retai rasime ir užsieniuose. Jiems reikalingas masinis skaitytojų skaičius. Padalinus jį į dvi dali, gali nepakakti nei vienam, nei antram. Be to, lenktyniavimo metu yra pavojaus griebtis ir neleistinų priemonių, ar tai įperšant savo laikraštį, ar tai pakreipiant jo turinį minios mėgiama linkme, pataikaujant jos trivialiam skoniui arba užgaunant jautriąsias įsitikinimų stygas. Dėl viso to kultūrinė abiejų konkurentų plotmė gali nusileisti žemyn. Mes linki-

me, kad lenktyniavimas būtų sveikas ir abu laikraščiu tobulėtų. Kalbant apie pataikavimą neaukštam liaudies skoniui, ateina į atmintį kai kurie „Sargybos" numeriai, kur naiviško neva prisitaikymo prie liaudies supratimų ir net trivialumo tekdavo pastebėti ir piešiniuose, ir straipsniuose. Pagaliau be reikalo inteligentiški liaudies laikraščių redaktoriai mano, kad liaudies galvojimas yra jau toks naivus, o skonis triviališkas. Šviesesnis kaimietis tokius dalykus pavadina negražiu vardu, o prie tamsesnių argi apsimoka taikintis?

Nematau reikalo čia minėti visų ėjusių pereitais metais laikraščių ir žurnalų. Kaune ir provincijoj labai plačiai ir labai siaurai žinomų yra gan didelis skaičius, apie 100. Turėjo savo organus ne tik savivaldybės, policija, gaisrininkai, bet net ir medžiotojai.

Kalbant apie siaurai specialius žurnalus, reikia paminėti pernai pradėtos leisti „Bibliografijos žinios", redaguojamos prof. Vacl. Biržiškos, Bibliografijos instituto prie Universiteto vedėjo. „Bibliografijos žiniose" buvo vedama tiksli registracija visų Lietuvoje išeinančių knygų, sekamas žurnalų turinys, duodama viena antra recenzija ir šiaip straipsnelis spaudos reikalais. Iš „Bibliografijos žinių" aiškiai matyti visos mūsų literatūros gamyba pereitais metais. Jeigu šitas žurnalas bus leidžiamas ir toliau, tai jis atliks didelį darbą mūsų spaudos istorikui, o ir šiaip bus naudingas kiekvienam, kurs domisi knygomis.

Literatūros ir meno žurnalų padėtis pereitais metais nepagerėjo. Atskiro literatūros ir meno žurnalo neturėjome nė vieno. „Pradai ir žygiai" visai sustojo ėję. Literatūros ir meno reikalams atstovavo „Židinys", „Kultūra", „Naujas žodis" ir „Studentas", neminint dienraščių, karių ir moksleivijos laikraščių. Iš iliustruotųjų tik vienas „Naujas žodis" garbingai tęsia nelengvą savo dar-

bą. Pereitais metais jis buvo iš tiesų gražus ir įdomus miestelėnams ir vidurio inteligentijai tinkąs žurnalas. Norėjusios būti populiarios pigaus pobūdžio „Mūsų dienos" žlugo. Žlugo po kelių numerių ir meno kritikos dvisavaitinis žurnalas „Meno kultūra". Šito žurnalo, užsimojusio ir išsireklamavusio labai plačiai, žlugimas galima pavadinti stačiai demoralizuojančiu visuomenę reiškiniu. Jau ir lig šiol buvęs nepasitikėjimas meno ir literatūros žurnalais dar labiau įsišaknijo ir parodė mūsų nepajėgumą šioj srity sukurti ką nors pastovaus. Žlugo taip pat ir dienraštis „Banga", pradėtas leisti, matyt, grynai komerciniais sumetimais. Apskritai mūsų periodinės spaudos padėtis yra dar tokia, kad be subsidijų arba be tiksliai suorganizuoto leidimo darbo, paremto kokios nors organizacijos, nė vienas leidinys bent porą pirmųjų metų savaime išsilaikyti negali.

3. Literatūra

Knygų gamyba pernai buvo gausingesnė negu kitais metais. Augant lietuviškajai inteligentijai ir kultūrėjant kaimui, mokslinė ir dailioji literatūra sukelia vis didesnio susidomėjimo ir reikalavimo. Tačiau mokslinė literatūra vis dar neišeina iš mokyklos ribų. Mokslo knyga, kaipo subrendusios inteligentijos dvasios reikalo ieškinys, kaipo laisvų studijų bei refleksijų objektas, dar nėra įėjusi į intymųjį mūsų gyvenimą, išskyrus negausų būrelį, kuris, be to, naudojasi knygomis svetimomis kalbomis.

Užtat dailioji literatūra jau skinasi kelią į platesnius visuomenės sluoksnius. Pirmiausia vis daugiau reikalaujama lengvo skaitymo. Dėl to pereitais metais pasirodė visa eilė vertimų, kurie jau duoda leidėjams pelno. Šios rūšies literatūrą ir jos skaitytojų sko-

nį geriausiai apibūdina Al. Duma „Grafas Montekristas", sako, turįs nepaprasto pasisekimo. Tačiau šalia šitokių sensacijų susilaukėm visos eilės ir žymių kūrinių vertimų. Paminėkime tik Knuto Hamsuno „Paną", Moljero „Juokingąsias pamaivas" (Les précieuses ridicules), Romain Rollando „Mykolo Angelo gyvenimą", Oscar Waildo „Canterville pilies vaiduoklį", Viktoro Hugo „Amžių legendą", Ed. de Amicis „Širdį", „Rolando giesmę" ir visą eilę „Universito" leidinių: Moljero „Šykštuolis", „Tartiufas", H. Ibseno „Helgolando kovotojai", M. Meterlinko „Marija Magdalena", „Mėlyna paukštė", Z. Krasinskio „Nedieviška komedija". Reikia pastebėti, kad „Universito" vertimai išleisti su Švietimo ministerijos paskolų pagalba.

Originalinėj beletristikoj susilaukėme taip pat kelių storokų knygų. Pirma vieta čia priklauso Jurgiui Savickiui, išleidusiam didelį novelių rinkinį „Ties aukštu sostu". Toliau eina Vienuolio IV raštų tomas, J. Švaisto „Naujan gyveniman", V. Bičiūno „Paskendę milijonai", „Mano apysakos", „Brolio Vitalio naktys", K. Puidos „Geležinis vilkas" ir dviejų jaunų beletristų – J. Grušo „Ponia Bertulienė" ir J. Paukštelio „Vidurnakčių baladė".

Naujais tomais pasipildė Žemaitės ir Lazdynų Pelėdos raštai, sulaukėme pilno Šatrijos Raganos raštų rinkinio, naujos papildytos Vinco Krėvės „Dainavos šalies padavimų" laidos, Aišbė išleido „Atliekamo literato užrašus", o Vaižgantas rašė ir fragmentais spausdino atkarpose „Normanto vėžius". Girdėti, kad metasi į prozą ir visa eilė kitų senesnių ir jaunesnių rašytojų.

Šitoj rašytojų eilėj aš neminėjau A. Griciaus-Pivošos, pernai išleidusio savo feljetonų rinkinėlį „Pamokslai idėjos broliams". Griciaus nukrypimas į feljetoną nėra sveikintinas, juoba kad jo feljetonų dvasia ir stilius yra aiškus rusų Zoščenkos pamėgdžio-

jimas, ir jau spėjo mums galutinai įgristi. Įdomu kartais kretino ir idioto akimis pažvelgti į miesčionišką pasaulį, bet šitoj rolėj pasilikti ilgiau nebesveika. Dalykas tuo labiau vertas susirūpinimo, kad šita liga pasirodė apkrečiama – ir štai jau susilaukėme zoščenkizmo antrųjų ir trečiųjų rankų. Kad Pivoša pasimaigė ir pastripinėjo, tai dar tiek to: gal jis tai tyčiomis darė, bet kad jauna panelė Jonušytė ima stripinėti ir durnių, pasak rusų, volioti, tai jau darosi visai nebeskanu, ir jos atkeptas zoščenkizmas nebetenka nei druskos, nei kvapo.

Dramos ir poezijos srity pereitieji metai taip pat nebuvo bergždi. Vydūnas išleido didelį kūrinį „Pasaulio gaisras", P. Vaičiūnas parašė „Stabus ir žmones", Liudas Gira išleido „Paparčio žiedą" su „Beauštančia aušrele", „Žygio godas" ir antologiją „Sveika, Nepriklausomoji". K. Binkis-Alijošius – „Tamošių Bekepurį ir kitas Alijošiaus dainuškas". Mus ima baimė, kad Tamošiaus Bekepurio laimėjimas neapkrėstų mūsų jaunų poetų, kaip Zoščenka apkrėtė feljetonistus. Antai „Sargyboj" ir „Mūsų laikrašty" jau randame neabejotinos Tamošiaus įtakos. Mums atrodo, kad naujieji Binkio laimėjimai mūsų literatūros nepraturtino ir nepraturtins.

Iš jaunųjų poetų tarpo pernai metais ryškiausiai pasirodė A. Miškinis „Balta paukšte", K. Inčiūra „Su jaunyste" ir A. Tilvytis „Dūšios išpardavimu". Debiutavo dar keletas, kurių gabiausias bene bus Jonas Graičiūnas, ne be pretenzijų ir manieros išleidęs eilių rinkinį „Karo stovis (dūšioj)".

Santyky su literatūra Lietuvos vardas pereitais metais plačiai nuskambėjo ir užsienio spaudoj. Mūsų tautiečio prancūzų poeto O. Milašiaus išverstas lietuvių liaudies dainų pluoštas rado gyvo atbalsio prancūzų spaudoj ir jau tapo žinomas literatūros pasauliui. O garsaus rusų poeto K. Balmonto susidomėji-

mas Lietuva, jos dainomis ir literatūra įgauna ne vien literatūrinio, bet ir politinio pobūdžio. Pirmiausia Balmontas sukėlė susidomėjimo savo skirtomis Lietuvai poezijomis, paskui straipsniais apie lietuvių liaudies dainas ir pačių dainų vienu antru vertimu. Pagaliau poeto balsas mūsų byloj dėl Vilniaus jau rado atgarsių ir lenkų, ir prancūzų poetų tarpe. K. Balmontas jau yra pramokęs lietuvių kalbos ir žada versti kai kurių mūsų poetų kūrinius į rusų kalbą.

Literatūros kritika pereitais metais pažangos nepadarė. Uoliausiai savo kryptį varė Šiaulių „Kultūra". Pasmerkdami visas mūsų literatūros sroves, neišskiriant nė „Keturių vėjų", kaipo „miesčioniškos, buržuazinės dvasios" apsireiškimą, jauni „kultūros" kritikai perša mums utilitarinę, agitatorišką poeziją, neva einančią kartu su gyvenimu, iš tiesų gi vergaujančią rusiško proletariato šūkiams. Įvertindami „Kultūros" kritikų pastangas literatūros mastu ir mūsų literatūros istorijos kontekste, galėtume pasakyti, kad tai yra išsižadėjimas formos ir tautiškumo šūkių, kuriais lig šiol vaduojasi visas pomaironinis laikotarpis, neišskiriant nė „Keturių vėjų" grupės, ir grįžimas į turinio poeziją. Mums vis dėlto neaišku, kuriomis priemonėmis „Kultūros" kritikai mano išlaikyti savo peršamą kryptį poezijos meno plotmėj.

4. Kitos meno šakos

Artimiausių santykių su visuomene turi teatro menas – opera, drama ir baletas. Tačiau tikslesnę teatro apžvalgą galima padaryti tik pasibaigus sezonui. Čia tik pastebėsiu, kad šis sezonas pereitais metais prasidėjo pasikeitimu Teatro direkcijos ir Operos

režisūros. Šito pasikeitimo pasėkas dabar dar per anksti būtų vertinti.

Muzikos šakoj svarbiausias pereitų metų laimėjimas – tai Filharmonijos įkūrimas. Kaip jai vyks ugdyti mūsų muzikos kultūrą, parodys ateitis. Be Filharmonijos suruoštų simfonijos koncertų, pereitais metais kaip paprastai turėjome Klaipėdos konservatorijos orkestro gastroles, Muzikos mokyklos pedagogų koncertus, Schuberto sukaktuvių minėjimus ir visą eilę žymių gastrolierių. Iš savųjų tarpo tepasirodė jau žinomi pianistai: B. Dvarionas ir žymiai subrendęs V. Bacevičius. Bažnytinė muzika pereitais metais jokios pažangos nepadarė, jei neskaitysime vieno vargonų koncerto, suruošto Muzikos mokyklos mokinių.

Plastikos šakoj, be eilinių parodų, nieko įžymaus neįvyko. Senesnieji menininkai eina iš seniau žinomomis kryptimis. Naujų talentų pereitais metais nepasirodė. Meno mokykla išleido pereitais metais kelis diplomuotus menininkus, bet platesnei visuomenei jie pasilieka dar nežinomi, išskyrus R. Antinį, Širvintų paminklo ir Endziulaičio kapo paminklo autorių. Be to, mūsų menininkams priklauso Lietuvos banko išpuošimas. Bet šis darbas dar tebelaukia kritiškų studijų ir įvertinimo.

Visų meno šakų atstovų tarpusavio santykiai pereitais metais buvo taip pat pakrikę kaip ir anksčiau. Tik metų pabaigoje įsikūrė bendras menininkų klubas, kuris turėtų tapti artimesnio bendradarbiavimo židiniu.

1929

1929 metai Lietuvoje

I

Užpernai atšvęstos 10 metų nepriklausomybės sukaktuvės, kaip ir reikėjo tikėtis, jokių ypatingų planų ir pasiryžimų į kultūrinį mūsų gyvenimą neįnešė, išskyrus vieną – paminklinės Prisikėlimo bažnyčios statymo sumanymą, kuris lig šiol tebelieka popieriaus, fantazijos, poleminių straipsnių ir kelių žvyro krūvų ribose. Taigi pereitų metų gyvenimas prabėgo įprasta vaga, tenkindamas dienos reikalus ir kūrybiškai tepasireikšdamas tiek, kiek gyvenamasai momentas tam buvo palankus. Jeigu nepriklausomybės sukaktuvių metais būtų buvęs įkurtas, pav., Kultūros fondas, Tautos muziejus, pradėtas tautosakos leidimas ar kuris kitas programinis didelis darbas, tai pereitieji metai būtų parodę, kiek mes sugebėjome dirbti kultūros darbą organizuotai ir kiek nepriklausomo gyvenimo dešimtmetis mus subrandino. Bet tokio naujo programinio uždavinio nebuvo pastatyta. Visus juos mes paveldėjome iš pirmojo dešimtmečio: teatras, muzikos ir meno mokyklos, Čiurlionies galerija, Karo muziejus, universitetas. Visos šitos kultūros įstaigos yra labai svarbios, bet mūsų gyvenimo sąlygose nepakankamos, ypač meniškosios kūrybinės iniciatyvos žadinimo ir organizavimo atžvilgiu.

Visuomeninis gyvenimas pereitais metais nebuvo nei ramus, nei taikus. Valdančiųjų sferų absoliutizmas buvo pasiekęs berods aukščiausio laipsnio. Tiesa, kad tai iš dalies pateisino anarchistinių gaivalų įsigalėjimas. Gegužės 6 d. prie Valstybės teatro įvyko pasikėsinimas nužudyti vyriausybės galvą prof. Voldemarą, pasibaigęs kruvinomis aukomis. Plečkaitininkų veikimas grėsė ne tik esamai vyriausybei, bet ir visos Lietuvos valstybės pagrindams. Legalios

opozicijos ribose pereitais metais taip pat parodyta daug nepasitenkinimo ir aštrios kritikos, kiek tai leido dar aštresnės karo cenzūros žirklės.

Šalia aiškių valstybės priešų ir vyriausybės legalios opozicijos pereitų metų visuomenės gyvenimą drumstė dar kažkokios pusiau viešos, pusiau slaptos organizacijos, apie kurių veikimą, tikslus ir priemones ėjo nepaprastų, stačiai fantastiškų gandų. Padėjimas čia pakitėjo, išėjus iš vyriausybės prof. Voldemarui, kurio pasitraukimas sudaro svarbiausią, stačiai epochinį įvykį politiniame pereitų metų Lietuvos gyvenime.

Jau pernai šiuo pat laiku ir šitoje pačioje vietoje užpereitų metų gyvenime konstatavome tarp kitko tris svarbius dalykus: valstybės idėjos absoliutinimą su skriauda tautos kultūros idėjai, privatinių mokyklų mažinimą ir kovą dėl ortodoksijos. Šitie trys reiškiniai klestėjo ir pereitais metais. Ir toliau buvo kovojama su partijomis.

Be to, kreipta ypatingo dėmesio į dekoratyvinę valstybinio gyvenimo pusę.

Ginčas dėl privatinių mokyklų pereitais metais dar labiau paaštrėjo. Švietimo ministerijai išleidus aplinkraštį, apsunkinantį šiose mokyklose matūros egzaminus ir, be to, mažinant joms pašalpą, dviejose privatinėse „Saulės" ir „Žiburio" gimnazijose įvyko mokinių streikai su tikslu jas suvalstybinti. Tokiu būdu tapo nusavintos ir suvalstybintos Utenos, Plungės ir Vilkaviškio gimnazijos. Galima ginčytis dėl pačio suvalstybinimo principo, bet priemonė, mokinių streikai, yra griežtai smerktinas dalykas. Ilgainiui tas gali labai neigiamai atsiliepti ir į kitų mokyklų auklėjimą bei discipliną. Dėl įvykusių streikų atatinkamoms katalikų organizacijoms savo žodį tarė ir dvasinė Lietuvos vyresnybė.

Tai, ką mes aukščiau pavadinome kova dėl ortodoksijos, pereitais metais vystėsi ir toliau, sudarant ginčų objektą tarp pozici-

jos ir katalikų opozicijos spaudos, kuriai buvo daromas priekaištas, kad ji katalikybę monopolizuojanti partiniams tikslams. Ginčų objektu buvo taip pat ir konkordatas bei jo aiškinimas. Į pabaigą metų paaiškėjęs dvasinės vyresnybės nusistatymas ginčą nulėmė katalikiškosios opozicijos naudai. Tačiau dar daug kas pasilieka neaišku – ir tik ateitis teparodys, kaip galų gale nusistatys santykiai tarp Bažnyčios, partijos ir valstybės.

Universiteto reformos klausimas ir Teologijos-filosofijos fakulteto likimas pereitais metais buvo gyvai diskutuojamas, bet irgi pasiliko neišspręstas. Į vyriausybės patiektą Universiteto statuto projektą Senatas patiekė plačių pataisų, kurios sudaro kaip ir kontrprojektą, palaikantį Universiteto autonomiją, praplečiantį Senato kompetenciją atskirų fakultetų atžvilgiu, pertvarkantį katedrų sutvarkymą ir kiek pakeičiantį etatus bei atlyginimo normas. Universiteto reformos įgyvendinimo laukiama 1930 metais.

Pereitieji metai iškėlė keletą sensacingų bylų, kurios ilgą laiką jaudino ir ligi šiol tebejaudina Lietuvos visuomenę. Ypač Lietuvos banko tarnautojų, prel. K. Olšausko ir amerikoniškųjų lašinių bylos. Pirmoji ir antroji dar nebuvo nagrinėtos apeliacinėj instancijoj – Vyriausiam Tribunole. Be to, visa eilė politinių bylų, kurių svarbiausios – Tauragės pučistų ir atentato dalyvių bylos, taip pat kėlė didelio visuomenės susidomėjimo. Visos tos bylos parodė, kad mūsų viešame gyvenime esama daug skaudulių, kuriems pašalinti ne visados atsiranda tinkamų ir autoritetingų priemonių. Iš kitos pusės, visuomenės ir net spaudos dalis kai kurių bylų proga parodė per didelį sensacijų pamėgimą ir net šališkumą, kuris visai nustelbė blaivaus orientavimosi ir krikščioniškos etikos jausmą.

Šalia gyvenimo kovų ir drumzlių 1929 metai Lietuvos valstybės ir tautos gyvenime paliko ir daug ka gera. Viešasis gy-

venimas vis dėlto susikonsolidavo, užpereitų nederliaus metų spragos iš dalies padengtos, žemės melioracijos ir krašto kultūrinimo darbai buvo varomi plačiu užsimojimu. Laikinoji sostinė Kaunas susilaukė net trijų didelių gelžbetoninių tiltų: Panemunės, Vytauto Didžiojo per Nemuną ir Petro Vileišio per Nerį. Vandentiekio įvedimas – didelis pereitų metų darbo vaisius.

Keletas sukaktuvių buvo sukaupę mus aplink visiems brangius, grynai kultūrinio pobūdžio įvykius ir reikalus. 25 metų spaudos grąžinimo sukaktuvės buvo atšvęstos rimtai ir turiningai. Minėjome Vinco Kudirkos mirties 30 metų sukaktuves. Pagaliau visų mylimo J. Tumo-Vaižganto 60 metų amžiaus sukaktuvės buvo tikra tautos džiaugsmo šventė. Šia proga Humanitarinių mokslų fakultetas jubiliatui suteikė literatūros garbės daktaro laipsnį. Spaudoje buvo dar minėtos suomių mokslininko, didelio lietuvių draugo prof. A. Niemi 60 metų amžiaus sukaktuvės ir d-ro Zauerveino-Girėno 25 metų mirties sukaktuvės.

II

Periodinės spaudos srity pereiti metai didesnių atmainų neįnešė. Dienraščiai, savaitiniai ir žurnalai jau mums ir anksčiau buvo gerai pažįstami; jie ėjo ta pačia kryptimi. Iš žymesniųjų nemirė nė vienas. Didesnio judrumo parodė „Naujas žodis", į savo globą paėmęs savaitinę „Dieną" ir satyros mėnesinę „Vapsvą". „Naujas žodis" daro pastangų sudaryti aplink save ir knygų leidimo firmą. Specialaus meno ir literatūros žurnalo neturėjome nė pereitais metais. Jaunųjų literatų būrelio leidžiamas „Pjūvis" jau vien dėl nereguliaraus ėjimo šios spragos neužkišo. Metų

pabaigoje pasirodė naujas mėnesinis kultūros žurnalas „Vairas", J. Lapėno redaguojamas.

Knygų rinkoje buvo pastebėta didesnio gyvumo. Jau pernai šioje vietoje mes konstatavome augantį visuomenės susidomėjimą dailiąja literatūra. Bet ir 1929 metais pirmoje vietoje vis dar stovėjo verstiniai romanai, dažniausia sensacinio pobūdžio. Šalia jų pasirodė Č. Dikenso, A. France, V. Hugo, E. Ožeškienės, A. Puškino, I. Turgenevo, L. Tolstojaus, A. Čechovo ir S. Lagerloef vertimų. Pažymėtina G. Papini „Kristaus istorija". „Universitas" išleido F. Dostojevskio „Nusikaltimą ir bausmę", J. Slovackio „Balladiną"; H. Longfellow'o „Hiavatos giesmę", G. Hauptmano „Prieš saulėtekį"; F. Šilerio „Plėšikus" ir B. Shaw „Cezarį ir Kleopatrą".

Iš savųjų rašytojų pereitais metais gausumo rekordą paėmė jubiliatas J. Tumas-Vaižgantas, davęs dvi storas apysakas „Dėdės ir dėdienės" ir „Normanto vėžiai", keletą tomų medžiagos literatūros istorijai ir keletą tomų jo redaguotų raštų (M. Valančiaus, J. Kubiliaus). M. Vaitkus išleido novelių rinkinį „Iš įvairių pasaulių", o J. Herbačiauskas „Dievo šypsenas". V. Krėvė atidavė į spaudą paskutinę misterijos „Likimo keliais" dalį. L. Gira davė lyrikos „Amžių žingsniai", „Šilko gijos" ir „Raštų" I tomą. Be to, savo (E. Radzikausko) kritikos raštų I tomą ir suredagavo antologiją „Aš deklamuoju". P. Vaičiūnas, be vertimų, išleido savo „Stabus ir žmones" ir parašė „Liepsnojančias širdis", jau vaidintas Valstybės Teatre. Ilgai tylėjęs Kazys Puida išspausdino savo novelių rinkinį „Raudonas gaidys" ir keletą vertimų. Faustas Kirša pabaigė ir išleido „Pelenus".

Iš jaunesniųjų Pivoša išspausdino jumoristinių feljetonų rinkinį „Vyrai, nesijuokit", T. Tilvytis parodijų rinkinį „Parnasas parodijose" ir „Artojėlį", o J. Žengė „Anykščių šilelį". K. Inčiūra davė net tris knygas: noveles „Fatima burtininkė" ir dramas „Savano-

rio duktė" ir „Painiava". Justas Piliponis debiutavo neįtikėtinų avantiūrų romanu „Juodoji kaukė", o J. Grinius visuomenine filosofine drama „Sąžinė". Buvo ir daugiau „žadančių" debiutantų beletristų, poetų ir dramaturgų, bet jų visų čia ir nesuminėsi. Jaunajai mūsų poetų kartai bent iš dalies pažinti minėtina Petro Kubilevičiaus suredaguota antologija „Pirmas dešimtmetis – 18 poetų".

Nesiimu čia kritiškai vertinti pereitų metų mūsų literatūros. Tiek tik galima pastebėti, kad visoj toj knygų gausybėj berods nerastume nė vieno pereitais metais parašyto pirmaeilės reikšmės kūrinio. Daugelis iš pernai išleistųjų buvo jau mums žinomi ir anksčiau iš žurnalų ir laikraščių. Dėl to 1929 metus kūrybiniu atžvilgiu vaisingais laikyti negalime.

Pagaliau tenka pažymėti dar vienas dalykas, pernai pirmą kartą pasirodęs mūsų literatūros gyvenime: tai teismai. Ne inscenizuoti „literatūros teismai", bet tikri pas taikos teisėją teismai, su apskrities viršininku ir policija. Du jauni autoriai buvo patraukti į teismą dėl pornografijos. Laimei, abu tiedu autoriai mūsų literatūrai neturi jokios reikšmės, neatstovauja jokiai literatų grupei, o ir skaitančiai visuomenei yra nežinomi. Vis dėlto tų teismų proga buvo kiek patriukšmauta, o kai kurių ir pademonstruota iš simpatijos „jauniesiems". Visai kitokiais sumetimais keletą mėnesių buvo sukonfiskuota ir J. Herbačiausko knyga „Dievo šypsenos". Šia proga reikia paminėti ir vieną inscenizuotą „literatūros teismą", kur buvo kaltinamas ir nuteistas „lietuviškasis romantizmas", kažkokia abstrakcija, kurios esmė iš visos tos bylos nepaaiškėjo. Dėl šito teismo „Židiny" anuo metu buvo rašyta.

1929 metais mūsų literatūra bandė išeiti ir už lietuvių kalbos ribų. Paryžiuj lietuvių literatūros antologija prancūzų kalba rūpinosi tenykščiai lietuviai ir poetas O. Milašius, puikiai išvertęs lie-

tuvių liaudies dainų pluoštą. Rusų poetas K. Balmontas, iškėlęs anais metais literatūroje Vilniaus klausimą, pramokęs lietuvių kalbos, davė mūsų liaudies kūrybos ir literatūros pavyzdžių rusų kalba. Poetė J. Wichert-Kairiūkštienė sudarė gana platų rinkinį iš lietuvių poetų lenkų kalba. Pagaliau čia pat Lietuvoj padaryti pirmieji žingsniai į tarpusavinį lietuvių-žydų susipažinimą. Iš žydų pusės tuo reikalu susidomėjo rašytojai: N. Grinblatas, N. Šapiro, J. Livšinas, Ch. Lemchėnas, Trakmanaitė. Dėl kalbų kliūčių ir lėšų stokos visi šitie pradėtieji darbai dar tebelaukia realizavimo.

Valstybės opera 1929 metais pastatė šias premjeras: E. Napravniko „Dubrovskį", A. Ponchiellio „Džiokondą" ir Dž. Verdi „Trubadūrą". Lietuvių dainininkių-kų vardai ir lietuviškoji daina plačiai nuskambėjo ir užsieniuose. K. Petrauskas su dideliu pasisekimu dainavo rusų operoj Paryžiuj ir lig šiol tebegastroliuoja Pietų Amerikoj, deja, daugiau reklamuojamas kaipo buvusis Petrapilio operos artistas negu kaipo Lietuvos operos dainininkas. Paryžiuj lietuvių dainos menui iškelti bene daugiau nusipelnė dainininkės A. Galaunienė, V. Podėnaitė ir S. Dievaitytė, dalyvaudamos koncerte, kurį suorganizavo „Cercle musical universitaire" ir „Cercle international de musique" Sorbonos Richelieu amfiteatre pereitų metų sausio 22 d. Ten pat buvo ir paskaita apie lietuvių dainas. Italijoj didelio pasisekimo turėjo mūsų dainininkės p-lės V. Podėnaitė ir D. Katkauskaitė.

Valstybės drama pereitais metais davė šias premjeras: A. Bisonaro „Nežinomoji", V. Krėvės „Likimo keliais", S. Moemo „Pažadėtoji žemė", M. Enekeno, B. Kolijaso „Pirmas skambutis", P. Vaičiūno „Liepsnojančios širdys", Putino „Valdovas" ir V. Krėvės „Šarūnas", vadinasi, iš septynių keturis lietuviškus kūrinius. Žymiausias pereitų metų Dramos gyvenime įvykis – tai jos gastrolės Rygoj, turėję gal daugiau viešnagės negu meniškojo žygio pobūdžio.

Vis dėlto Rygos spaudos jos buvo įvertintos palankiai ir teigiamai. Baigiantis metams į Dramą atvyko dar vienas režisierius – p. A. Oleka-Žilinskas, lig šiol darbavęsis žinomam Maskvos dailės teatre. Pirmuoju savo pastatymu – „Šarūnu" naujas režisierius kuo geriausiai prisistatė ir sukėlė daug naujų vilčių mūsų vaidybos menui.

Baletas, pereitais metais švęsdamas 100-tąjį spektaklį ir atsisveikindamas su savo vedėju P. Petrovu, pastatė I. Stravinskio „Skaidrųjį paukštį" ir R. Drigo „Arlekinadą".

Muzikos srity pereitais metais turėjome kelis rimtus simfonijos koncertus su garsiais užsienių dirigentais, tradicinį Klaipėdos konservatorijos simfoninį koncertą ir kelis kamerinius koncertus. Visi jie stovėjo tinkamoj meno aukštumoj, bet populiarumo neįsigijo. Gal čia kaltos kainos, gal reklamos stoka, o tikriausiai tai menkas mūsų publikos muzikalis išauklėjimas ir bendras inteligentiškumas.

Iš savųjų muzikų – menininkų – virtuozų tarpo pereitais metais plačiau pagarsėjo V. Bacevičius, kaip pianistas ir kompozitorius, pats dirigavęs savo simfoniją ir uvertiūrą į rašomą operą. V. Bacevičius, dar tik pereitais metais baigęs savo studijas Paryžiuj ir ten turėjęs viešų koncertų, buvo palankiai įvertintas kaipo pianistas ir kompozitorius. Kauniečiams labiau pažįstamas B. Dvarionas pernai su dideliu pasisekimu koncertavo Rygoj.

Kolektyvaus dainavimo menas – *chorai* visoje Lietuvoje stovi dar labai žemai. Kaune pereitais metais čia daugiausia pasidarbavo du geriausi mūsų chorvedžiai – J. Štarka ir A. Kačanauskas. Abu jiedu davė po vieną koncertą, labai gerai pavykusį. Be to, dar buvo atsilankęs gražus Rygos lietuvių choras, gerai susidainavęs ir puikiai savo uždavinį atlikęs.

Plastikos menas pereitais metais atrodo, kad reiškėsi gan silpnai. K. Šimonis, kaip paprastai produktingas, su L. Gogeliu suruošė vieną parodą, o K. Šklėrius su V. Brazdžium – kitą. Ši antroji paroda įdomi tuo, kad joje bene pirmą kartą pamatėme gausesnį savos keramikos (V. Brazdžius) eksponatų skaičių. Pereitais metais į Lietuvą grįžo garsus dailininkas M. Dobužinskis, pakviestas dėstyti paišybą Kauno Meno mokykloje. Per Kalėdų šventes atidaryta jo kūrinių paroda buvo viena iš įdomesniųjų Kaune matytų meno parodų.

Skulptūros ir architektūros šakos pereitais metais nieku nepasižymėjo. Prisikėlimo bažnyčios projektui pagaminti konkursas laukiamų vaisių nedavė. Šiai paminklinei bažnyčiai projektą pagamino inž. K. Reisonas, bet dėl jo kritika dar netarė galutinio žodžio, nors polemikos spaudoje jau buvo.

1930

Mėnesinė kronika

1925

Lietuvių visuomenė mini Generolo J. Bulotos 70 metų gimimo sukaktuves

Mini jas dėl to, kad Gerbiamas Jubiliatas yra vienas to jau šiandien negausingo būrelio žmonių, kurių gyvenimas apsčiai išrašytas mūsų tautos kovų ir laimėjimų žygiais, – kurie yra mums gyva jungtimi su pirmaisiais didžiais atgimstančios Lietuvos pasiryžimais.

J. Bulota – kovotojas Aušrininkas. Slaptas persekiojamos idėjos kovotojas.

Šiandien J. Bulota – nepriklausomos Lietuvos kariuomenės Generolas. Retas ir pavydėtinas ne tik jam, bet ir visai tautai sugretinimas.

Lietuvių spauda jau paminėjo J. Bulotos sukaktuves. Pritardama gausingiems linkėjimams ir sveikinimams, „Židinio" redakcija jaučiasi laiminga, galėdama paskirti Gerbiamam Jubiliatui šį savo žurnalo numerį brangioms sukaktuvėms paminėti. Juoba kad ta proga gauname pažinti ne vien Jubiliatą, bet ir vieną kitą naują įdomų laikotarpio bruožą.

Linkime Gerbiamam Generolui dar ilgai ir vaisingai pasidarbuoti lietuvių visuomenei.

1926

„Tuščios pastangos". P. Vaičiūno 4 veiksmų komedija Valstybės Teatre, kovo mėn. 17 d.

Kauno literatų ir teatralų tarpe apie P. Vaičiūno naująją komediją, kurią jis bene pereitą rudenį parsivežęs iš Palangos, vaikščiojo įvairių gandų. Kai pats autorius viename viešame literatūros vakare paskaitė jos ištrauką, kritika tarė porą palankių žodžių. Buvo neaišku, dėl ko Dramos direkcija, kęsdama vaidintinų veikalų badą, buvo atmetusi „Tuščias pastangas". Pagaliau štai pats režisierius p. Dauguvietis pasirinko jas savo benefisui – nežinau, kuriais sumetimais, tačiau finansiški, jei jų būta, galima laikyti visai pasisekusiais – ir kiek teko matyt iš publikos ūpo, „Tuščios pastangos" išsilaikys ilgiau scenoje negu kiti šių metų statymai. Deja, mūsų publikos skonis nėra teisingas veikalo vertingumo rodiklis. Žiūrovai (ne galiorka, kurios šį kartą beveik visai nebuvo) džiūgavo ir net bandė ploti labai pigios rūšies kalambūrams, kaip antai „filosofija – pilvo sopa", „etikieta – man kieta" ir panašiems, sudarytiems pseudokaimietiško proto iš svetimųjų žodžių. Aišku tada, kokiu malonumu gėrėtasi maskarado scena *à la* Trijų Kunigaikščių kambary, kur švaistėsi aukšti ponai, šokėjos, panelės, damos, velnias, kazokas ir lenkai; kur gerta „šimpanzė", kurta kažkokios „Šampanijos" bei „Barbarijos" karalystės ir dainuota „ot čevo ty lysy"... Tegul man dovanoja gerbiamas šios komedijos autorius, kaip jam, tikiuosi, dovanojo Melpomena, kad jis tokiais plokščiais, labai banaliais triukais parodė mūsų publikos meniškąjį pajėgumą.

„Tuščių pastangų" fabulos aš nesiimu tiksliai atpasakoti. Jos branduolys toks, kad pasiturinčio ūkininko Dalbos sūnus, eksklierikas, pasibastęs užsieniuose, ištvirksta, pasisavina „filosofijos daktaro"

titulą, grįžęs į Lietuvą Hymanso projekto[1] gadynėje tampa žymus asmuo, nori vesti ir kartu apgaudinėja dvarininkaitę Vandą Gintautaitę ir idealistę Birutę, o pagaliau yra priverstas vesti savo tėvų augintinę kaimietę Barborą. Tuščių pastangų komedijoj gan daug, ir sunku pasakyti, kurias autorius laikė vyriausia savo veikalo tema. Visos jos margaliuoja ir painiojasi bendrame chaose, kur veltui ieškotum meniško vieningumo ir jungties. Nereikalingi pašnekesiai ir ištisos scenos išdraiko ir šiaip nestiprų veiksmą. Kam reikalinga, pav., visa ilga, nuobodi ir banali Tamošiaus piršlybų scena pirmame veiksme? Arba kokį akcijos išsivystymo momentą vaizduoja visas trečiasis veiksmas? Charakteristikos silpnos. Kilniaširdės Birutė ir Vanda nesiderina į bendrą paveikslą, o jųjų elgesys visai nesuprantamas. Birutė (Kaukė-Idėja) maskarade ima kalbėti labai kilnius dalykus, Vanda ten pat deklamuoja apie tėvynės meilę. Įsimylėjusi „daktarą" Joną ir prieš pat sutuoktuves patyrusi jo neištikimumą ir niekšystes, ji įpuola į geriausią nuotaiką. Jono motina atvaizduota labai plokščiai – lyg durnelė, lyg naivi geraširdė senutė. Apskritai reikia pasakyti, kad už P. Vaičiūno kaimiečius mes jau turime įdomesnius „Amerikoj pirty" ir nereikėtų prie jų daugiau grįžti. Inteligentingas šių dienų rašytojas gali sumanyti ką nors įdomesnio negu apie stalą tūpčiojimas, botago pliaukšėjimas ir juokingumo dėlei to pačio sakinio kartojimas. Komiškieji efektai, kurie būtų galėję kilti iš „daktaro" Jono santykių su kaimiečiais, su Birute, Vanda ir Barbora, autoriaus visai nepagauti ir nepanaudoti. Gal vienintelė komedijos vardo verta scena tai paskutiniojo veiksmo pabaiga. Jono tėvų atsiradimas maskarade – gera proga, bet ir ji nepanaudota. Ar P. Vaičiūnas pagaliau sutiko Lietuvoj nors vieną tokį „daktarą" iš „Tuščių pastangų", aš nežinau. Viena galima tvirtinti, kad tai nėra dar mūsų gyvenime charakteringas reiškinys, juoba komedijos vertas.

Autoriaus norėta duoti mūsų visuomenės ir valstybės gyvenimo ydų paveikslas ar karikatūra. Jis tų ydų pririnko gana daug, bet apdirbo jas kaip kupletistas, o ne dramininkas. Tiesa, jis padarė tai gana gyvai. Bet juk mes einame į teatrą ne kupletų klausyti ir ne natūralistinių gyvenimo scenų žiūrėti – tam yra restoranai, baliai, gatvės ir aikštės – mes einame ieškoti meniško tų scenų sudorojimo, vis tiek kokia dramos forma jis būtų apvilktas. P. Vaičiūnas – gabus rašytojas, ir mes turime teisės reikalauti iš jo sąžiningesnio ir savęs verto pasidarbavimo ugdinti mūsų dramą literatūrai ir teatrui.

Pamačius „Tuščias pastangas" scenoj, daros suprantama, dėl ko Dramos direkcija taip ilgai nesigriebė jų statyti. Man atrodo, kad būtų buvę geriau, jeigu ši komedija ir visai Valstybės Teatre nebūtų pasirodžiusi. Tegu mūsų gyvenime buvo ir yra ydų, tačiau jeigu tos ydos liečia pačias visuomenės ir valstybės viršūnes, tai turėkime takto, kur ir kaip jas karikatūrinti ir pajuokti. Valstybės Teatras turi būti mūsų tautinei garbei ir mūsų laimėjimams reikšti vieta, o ne pamfletais save koneveikti ir žeminti, nesidrovint net Vytį kažkokiu arkliu pravardžiuoti. Valstybės Teatre vaidinti girtas scenas, į kurias žiūri Didžiųjų Kunigaikščių paveikslai ir kuriose dalyvauja, kaip galima spręsti iš autoriaus noro, prie valdžios stovį žmonės, tai maždaug tas pat, kaip vieną gražią dieną paleisti „Elta" komunikatą, kad esame bekultūriai, sukčiai, spekuliantai, girtuokliai, nedorėliai.

Taip, taktu mes nepasižymim dar ir dėl to, kad tame pačiame Valstybės Teatre esame verčiami benefisų ir premjerų proga klausyti visokių pasveikinimų, linkėjimų, adresų, žodžiu, šeimyniško mandagumo formulių – nuoširdžių ar „diplomatiškų", bet mums, piliečiams meno mylėtojams, lygiai neįdomių ir nuobodžių.

Recenzentai supyko!

Mano pastabos „Židinio" 3 n-ryje dėl P. Vaičiūno „Tuščių pastangų" pernelyg sunervino du žinomu Teatro recenzentu: „Lietuvio" Vikt. Pr.[1] ir „Lietuvos žinių" Zablockį[2]. Iš nerimto jųjų rašinių tono jau galima spręsti, kad jiems rūpėjo ne meniškoji „Tuščių pastangų" vertė, bet visai kas kita, apie ką tačiau pravartu geriau nutylėti.

Nesuinteresuoti skaitytojai, be abejo, nusistebės, išgirdę iš Vikt. Pr., kad aš savo recenzija norėjęs „supurvinti „Tuščias pastangas" ir kad ji esanti „purvinas rašinėlis". Gerbiamas Pone! Kam tiek patoso? Gi dėl to, kad štai kokį, pasak Vikt. Pr., šedevrą aš drįsau paliesti: „sąmoningos replikos, logiškoji veiksmo dinamika, nuoseklus dramatinės intrigos rutulavimas ir pagaliau užbaigti tipai – padėjo P. Vaičiūnui iš įvairiaspalvių margumynų sukurti esminį vieningumą" („Lietuvis" 14 nr.). „Vri, da mieru znaj", pasakyčiau p. Vikt. Pr., vaduodamasis taip jo mėgstamais rusiškais priežodžiais. Bet dar ne galas. „Tuščios pastangos" siekią Gogolio ir Moljero kūrinių. Ir čia Vikt. Pr. randa tvirtą meniškos šių trijų autorių giminystės pagrindą: „Įterpdamas savo veikalan politiškąjį istoriškąjį elementą (Hymanso projektą) ir iš jojo praktiškųjų atbalsių megzdamas įdomų vieningą buitinį rezginį, Petras Vaičiūnas, be abejo, panašėja ir Moljerui, ir Gogoliui". *Sapienti sat!* Beje, dar turiu p. Vikt. Pr. nuraminti, kad aš nesu joks p. Vaičiūno konkurentas, jokios „makulatūros" Valstybės Dramai nesiūliau ir neketinu siūlyti.

Antras supykęs recenzentas – Zablockis iškolioja mane žandaru, menkos teatralinės inteligencijos tipu, o mano pastabas vadina „žandarišku burnojimu" („Lietuvos žinių" 88 n-ry). Aš dabar ne koliojama prasme, visai rimtai galėčiau pastebėti, kad

Zablockis tai iš tiesų yra toks įdomus psichologinis tipas, kurs, kai pasislepia už skambių kriptonimų, tai pasijunta esąs didžiausias neklaidingas autoritetas, o visi, kas drįsta kitaip manyti arba jam nepatikti, vien jo koliojimų verti neišmanėliai. Prie Zablockio pasiūlytų taikos derybų posmų aš pasiūlyčiau pridėti dar vieną, specialiai jam pačiam: sukultūrinti savo temperamentą ir kitaip manančius nelaikyti savo tulžies kaltininkais. Tada ir jo šiaip jau įdomios mintys teatro reikalais ras palankesnio pritarimo arba kritikos.

Atgijo Lietuvių dailės draugija

Garsi prieš karą, 1907 metais Vilniuje įkurta Lietuvių dailės draugija p. A. Žmuidzinavičiaus rūpesniu vėl atgijo. 1926 metams ji numato šiuos darbus: surengti metinę dailės parodą Kaune (ką jau ir atliko), surengti dailės parodų kituose Lietuvos centruose ir užsieniuose, dalyvauti pasaulinėj tautų kultūros parodoj Filadelfijoje, įsteigti Kaune dailės centrą su nuolatine dailės paroda ir skaitykla, išleisti periodinį spalvotą lietuvių tautodailės leidinį. Kaip matome, sumanymai platūs ir naudingi, tik reikia tesėti juos įvykdyti. Lietuvių dailės draugija nėra profesinė organizacija; į ją gali rašytis kiekvienas ir ne dailininkas. Net valdyboje patys dailininkai yra mažumoj. Ar nesudaro tai pavojaus meniškiems šios draugijos uždaviniams? Šiaip ar taip, Lietuvių dailės draugijai stoti vienon plotmėn su kitomis menininkų organizacijomis dėl tos pačios priežasties būtų sunku.

Lietuvių dailės parodos

1. Kaune, Universiteto rūmuose, nuo kovo 27 d. ligi balandžio 12 d. Dalyvavo N. Arbitblatas, G. Bagdonavičius, Z. Römerienė, B. Didžiokienė, Vl. Didžiokas, Ald. Didžiulytė-Kazanavičienė, O. Dubeneckienė, V. Dubeneckis, A. Galdikas, P. Kalpokas, G. Markus, K. Šklėrius, St. Staniševskis, J. Šileika, K. Šimonis, Ig. Šlapelis ir A. Žmuidzinavičius, kurie išstatė viso 142 eksponatus. Bendras parodos įspūdis gan pilkas. Stoka didesnių kompozicijų, platesnio užsimojimo, kūrybinės fantazijos. Peizažai ir portretai ima jau nusibosti. Ir kitose meno parodose būdavo nedaug, o šitoj visai nebuvo matyti skulptūros ir lipdybos kūrinių. Ar mūsų skulptoriai nieko nekuria, ar tik visuomenei nerodo?

2. Marijampolėj, Mokytojų seminarijos rūme, nuo bal. 4 d. ligi 14 d. Dalyvavo A. Aleksandravičius, V. Didžiokas, B. Didžiokienė, O. Dubeneckienė, A. Galdikas, J. Janulis, E. Jeneris, P. Kalpokas, E. Kulvietis, J. Pautienius, K. Šklėrius, J. Šileika, K. Šimonis, A. Varnas, A. Žmuidzinavičius, S. Zelmanavičius. Paroda menkesnė už kauniškę. Daug paveikslų jau kitose parodose matytų. Marijampoliečiai, kiek teko girdėti, nepatenkinti. Apgailestaujant pastebėta, kad tokis dailininkas kaip A. Varnas nesirodo su naujais kūriniais.

Spaudos paroda

buvo atidaryta Kaune ligi balandžio 15 d. Gaila, kad ji buvo suruošta, matyt, ant greitųjų, taip kad ne visos firmos ir ne visi leidėjai galėjo joje dalyvauti. Pav., net Šv. Kazimiero draugijos leidiniai nebuvo išstatyti. Paroda apėmė tik pokarinį laikotarpį, ir tai ne visą. Bendras vaizdas nuo to, tiesa, nedaug nukentėjo, nes vis

dėlto buvo išstatyta didelė dauguma leidinių. Ši paroda ryškiausiai liudija, kaip vargingas yra mūsų spaudos gyvenimas. Be vieno kito valdžios ar šiaip jau atsitiktinai atsiradusio geresnio leidinio, vis tai daugiausia menkos knygelytės, be išvaizdos, be pobūdžio. Vien „Švyturio" bendrovės tomeliai ir turiniu, ir forma šiek tiek paguodžia lankytoją. Kaip eina knygų leidimas ir pirkimas, kiek egzempliorių spausdinama ir kokios rūšies knygos daugiausia platinasi, iš parodos negalima buvo sužinoti, nes jokių statistikos duomenų nei diagramų nepasirūpinta paruošti. Metais paskirstymo taip pat nepadaryta. Spaudos parodos daug ko pamokytų, bet reikia jas rengti atsidėjus ir gerai išstudijavus. Turėtų būti keleriopas tų pačių knygų sugrupavimas, žiūrint, ką jis turi iliustruoti. Eilėmis nuklotos lentynos su firmų ir leidėjų vardais pasako labai nedaug.

Įvykiai Valstybės Teatre

Valstybės Teatras gyvena neramias dienas. Dėl sąmatos nepriteklių Švietimo ministerija ketina sumažinti artistams algas, o iš Dramos nuo galo sezono visai paleisti apie 7 aktorius su pačiu režisierium p. B. Dauguviečiu. Tokioms priemonėms pritarti negalima. Nepriteklių atsirado ne dėl artistų kaltės, ypač kad lig šiol artistai neturėjo galimybės dalyvauti Teatro gyvenimo tvarkyme. Sumažinus Dramos personalą, ji dar labiau sumenkės ir padarys žymią spragą mūsų kultūros gyvenime. Numatydama tai, Valstybės Teatro direkcija ketina dramos spektaklius papildyti baleto spektakliais. Tačiau matant mūsų baleto sąstatą, per drąsu būtų laukti ir jo meno uždavinių atlikimo. Publika, tiesa, gali jį mėgti labiau negu dramą, tačiau ar nebus tai tik kafešantaninio pobūdžio pamėgimas, seklus ir tuščias. Baletas reikalauja puikios mokyklos, ilgų tradicijų

ir turtingų apystovų – visa, ko mums stoka. – Kai dėl p. Dauguviečio, tai visi žymesnieji Kauno rašytojai su pačiu Maironiu priešaky rašosi po tam tikru raštu į p. švietimo ministerį, kad p. Dauguvietis būtų ir toliau paliktas savo vietoje.

„Pradai ir žygiai"

Šiomis dienomis išeina iš spaudos naujas mėnesinis meno ir kritikos žurnalas „Pradai ir žygiai". Naujajam žurnalui leisti susidaręs rašytojų ir menininkų būrelis iš Fausto Kiršos (redaktorius), V. Krėvės-Mickevičiaus, J. Benario[1], B. Sruogos, A. Sutkaus ir P. Vaičiūno.

„Pradai ir žygiai" būsiąs toks žurnalas, kuris „tikslingai nesiekdamas bei nesidomėdamas jokiais asmens interesais, – tik pačiam reikalui tarnaudamas, nagrinėtų meno bei dvasios kultūros problemas, kreipdamas ypatingo dėmesio lietuvių menui, ir informuotų mūsų visuomenę apie žymesnius meno įvykius plačiajam pasaulyje".

Jeigu „Pradai ir žygiai" iš tiesų sugebės išsisaugoti „asmens interesų" ir pajėgs tinkamu rimtumu kelti opius mūsų literatūros ir meno klausimus, tai jie turėtų rasti pritarimo ir menininkų, ir visuomenės tarpe. Deja, kritiko kelias yra gana slidus ir į „asmens interesus", ir į ambicijas, o kas blogiausia – ir į netolerantišką absoliutizmą. Lig šiol ėję literatūros žurnalai turi ne vieną ryškų tam įrodyti pavyzdį. Na, bet tikėkimės, kad „Pradai ir žygiai" savo pasižadėjimus ištesės.

Lietuvių meno kūrėjų draugijos visuotinis susirinkimas

įvyko rugsėjo 26 d. Meno mokyklos rūmuose. Iš veikimo apyskaitos paaiškėjo, kad Valdyba, visai neturėdama lėšų, nedaug ką galėjo padaryti. Svarbiausias jos atliktas darbas – tai Meno tarybos ir Kultūros fondo reikalo iškėlimas. Įstatų projektai jau galutinai parengti, ir Meno taryba prie Švietimo ministerijos būsianti sudaryta iš visų meno šakų atstovų. Kultūros fondo gi įstatymas turės dar pereiti per Seimą. Susidarius Meno tarybai, reikia tikėtis, kad meno reikalams skiriamos sumos, o taip pat ir stipendijos bus sunaudotos daug tikslingiau. Bet iš viso meno ir kultūros reikalų pagerėjimo Lietuvoje reikia laukti tiktai įkūrus Kultūros fondą. Toki fondai Latvijoj ir Estijoj duoda gerų rezultatų.

Pastebėta, kad menininkai šiemet daug veikliau ėmė dalyvauti draugijos gyvenime. Senoji valdyba, nors didelių darbų neatliko, bet ji vėl subūrė draugėn išsisklaidžiusius draugijos narius ir bendrą padėtį paliko daug geresnę, negu kad pati buvo radusi. Dabar draugija turi apie 70 narių.

Atsistatydinus visai senajai valdybai, naujai išrinkti šie menininkai: A. Kutkauskas, J. Tallat-Kelpša, F. Kirša, P. Kubertavičius ir A. Varnas; kandidatais A. Žmuidzinavičius ir A. Gricius. Dabar žiūrima, kad į valdybą patektų visų meno šakų atstovai. Kaip naujoji valdyba pasiskirstė pareigomis, dar neteko sužinoti.

Prie Meno kūrėjų draugijos susitvarkė pagaliau ir *Literatų sekcija*, kurios pirmininku yra J. Tumas-Vaižgantas.

be pačio Čiurlionio kūrinių, šiuo metu atidaryta dar laikina kryžių paroda. Yra tai A. Varno puikiai atliktų ir padidintų nuotraukų rinkinys, kuris jau teko kadaise matyt Žemės ūkio parodoj. Be šių nuotraukų, kurių čia yra apie 200, išstatyta dar labai gražių senoviškų geležinių kryžių, kurie stebina žiūrėtoją savo linijų paprastumu ir harmoningumu.

Be to, Čiurlionio galerijoj jau baigiamas tvarkyti senosios tapybos skyrius, kur esama ir labai vertingų kūrinių. Gaila tik, kad dėl vietos ankštumo ne visi paveikslai galės būt išstatyti. Tai bus pirma šios rūšies paroda Lietuvoje, ir, be abejo, ji sudomins mūsų visuomenę. Girdėti, kad tokią parodą ruošianti ir Lietuvių dailės draugija.

Čiurlionio galerijoj lieka dar nesutvarkytas turtingiausias liaudies religinės skulptūros skyrius. Čia esama labai charakteringų stovylėlių, smūtkelių ir net ištisų komponuotų grupių, kaip pav., šv. Pranciškaus stigmatai. Dėl vietos stokos visa tat sukrauta viename kambary ant grindų ir lankytojams neprieinama. O kur dar šiaip drožiniai, juostos ir audiniai, kurių taip pat galerija turi gan apsčiai.

Matant visa tai darosi aišku, kad jau atėjo metas žūtbūt susirūpinti Tautos muziejaus statymu. Būtinai reikia sutraukti kultūros brangenybes į vieną vietą, o jau surinktas tinkamai sutvarkyti. Ar ne nuostolis, kad to pačio M. K. Čiurlionio apie 60 paveikslų dėl vietos stokos lankytojams neprieinami! O kiek dar šiaip dailės kūrinių, visuomenės nepastebėtų, dulkėja kur nors užkampy.

Jau ir dabar, atsilankius laikinoj Čiurlionio galerijoj, džiaugsmu auga širdis. Štai kame nenugįnčinami nepriklausomybės metų laimėjimai. Ir kaip keista, kai pamanai, kad šis reikalas vis dar neįeina į mūsų valstybinių darbų programą.

Meno parodos

Žemės ūkio parodos metu *Šiauliuose* Lietuvių dailės draugija surengė ir meno parodą, kurioje dalyvavo šie dailininkai: J. Bagdonavičius (47 dalykai), J. Mackevičius (189 dal.), J. Pautienis, Z. Petravičius, Z. Römerienė, K. Šimonis (26 d.), A. Varnas (11 dal.), J. Zikaras ir A. Žmuidzinavičius (30 dalykų). Paroda buvusi gausiai publikos lankoma. Buvo kilę balsų, kad dailės parodose, ypatingai rengiamose Žemės ūkio parodos metu, būtų ir taikomojo meno skyrius.

Kaune pirmojoj rugsėjo mėn. pusėj Seimo rūmuose buvo tik J. Mackevičiaus ir K. Šimonies kūrinių paroda. Nepaprastu eksponatų gausumu pasižymėjo J. Mackevičius, išstatęs apie 300 dalykų. Šimonis davė apie 50. Tame skaičiuje, ypač Mackevičius, davė daug smulkučių dalykėlių, kurių dauguma buvo išpirkta. Nupirkta taip pat ir keletas didžiulių paveikslų. Nei vienas, nei antras tapytojas naujų kūrybos priemonių nepareiškė. Šimonis buvo išstatęs eskizus „Gulbių ežero" baleto kostiumams. Nesiimam spręsti apie menišką jų vertę, bet mums atrodė, kad tos žvaigždės ir saulės sijonuose bei kelnėse yra labai naivios fantazijos padarinys. Jos jau tapo šablonu šio menininko kūriniuose. Beje, K. Šimonis, gavęs iš Švietimo ministerijos stipendiją, važiuoja į užsienius.

Mūsų dainos pajėgos

sparčiai auga. Šią vasarą baigė mokslus užsieniuose trys kvalifikuotos dainininkės: ponia M. Lipčienė, mezzo-dramatinis sopranas Paryžiuj, p-lė Yza Avietėnaitė, mezzo-sopranas Romoje šv.

Cecilijos akademijoj, ir p-lė V. Podėnaitė – dramatinis sopranas, ten pat. Visos trys stovi dainos meno aukštumoj. Be to, baigusi Kauno muzikos mokyklą ir jau žinoma kauniečiams ponia M. Žilinskienė, koloratūrinis sopranas, jau eina repeticijas savo debiutui Valstybės Operoj. P. Bručkus, baritonas, taip pat baigęs Kauno muzikos mokyklą, Operoj jau sukontraktuotas.

„Židinio" bendradarbis poetas *S. Santvaras* pasirodė turįs puikų tenorą, kas tapo vienu balsu visų muzikų pripažinta. P. Santvaras, neapleisdamas ir poezijos, nuo šių metų ima studijuoti dainavimo meną.

Valstybės Teatro direktorius

yra dabar žinomas Lietuvos visuomenei p. A. Sutkus, buvusis Tautos teatro vedėjas. Menininkų ir teatralų sferose p. Sutkaus paskyrimas apskritai buvo palankiai priimtas. Laukiama jį įnešiant į mūsų vaidybos meną tikrai kūrybinių ir tautinių pradų. Įvykę pradžioje nesusipratimai tarp direkcijos ir teatro personalo dabar esą jau likviduoti. Gaila vien, kad dėl tų nesusipratimų netenkame kelių pasižymėjusių vaidilų: O. Rymaitės, K. Glinskio, V. Dineikos ir V. Steponavičiaus. O. Rymaitė suorganizavusi naują trupę „Mūsų teatras".

Vinco Krėvės-Mickevičiaus sukaktuvės

Šiemet sukanka 20 metų nuo pasirodymo lietuvių spaudoj pirmųjų Vinco Krėvės kūrinių.

Per tą laiką prisirinko jau 7 tomai jo raštų, neskaitant spausdinamųjų šiaip jau žurnaluose ir laikraščiuose. Vincas Krėvė – vie-

nas pirmųjų naujosios mūsų literatūros atstovų, pasireiškusių ne tautos žadinimo šūkiais, bet grynąja literatūros kūryba. Savo sieloj išsaugojęs tyras etniškąsias lietuvio būdo savybes, pažinęs ir perjautęs gimtojo dzūkų krašto padavimus ir dainas, jis savo raštų forma, stiliumi ir turiniu suėmė ir iškėlė gilių tautinių psichologinių ir kultūrinių problemų. „Dainavos šalies padavimai", „Šarūnas", „Skirgaila" ir „Likimo keliais" šiuo atžvilgiu yra svariausi mūsų literatūros dalykai. Spausdinti vienur kitur jojo, rodos, dar nebaigto kūrinio „Dangaus ir žemės sūnūs" fragmentai leidžia mums laukti jau tikrai pasaulinio masto veikalo. Laikydami savo pareiga ateityje dar grįžti „Židinio" lapuose prie Vinco Krėvės kūrybos, šia proga mes linkime Gerbiamam rašytojui ilgiausių metų ir naujų meno laimėjimų.

Valstybės Teatras

kaip vienas svarbiųjų mūsų kultūros veiksnių šio sezono pradžioj didesnio Kauno publikos dėmesio, deja, nesusilaukė. Operos spektakliai, nekalbant jau apie dramą, net Kiprui Petrauskui dalyvaujant nesurenka pilno teatro. Sezono atidarymui buvo pastatyta „Mignon", A. Thomas 3 veiksmų opera, nepasižyminti didele kūrybine galia. Vis dėlto įspūdingų lyrinių momentų muzikaliniu sukaupimu ir dramatizavimu ji darė progos p-lei V. Jonuškaitei pirmą sykį pasirodyti su turtingais dainininkės-aktorės gabumais.

Valstybės Drama suvaidino jau matytą V. Krėvės „Skirgailą" ir P. Vaičiūno naują komediją „Patriotai". Ši komedija turi tuos pačius geruosius ir bloguosius požymius, kuriuos jau matėme „Tuščiose pastangose": gyvas dialogas ir sceningumas iš vienos

pusės – estetinio saiko stoka ir šaržo perteklius iš kitos pusės, daro „Patriotus" ne buitine komedija, bet vilkolakine parodija, kuri Valstybės Teatro uždaviniams ne visai atatinka. Rūpestingame šitos komedijos pastatyme ir vaidinime disonansu skyrėsi p. H. Kačinsko vilkolakiškas stilius ir p. P. Petkūno visiškas nesugebėjimas įeiti į savo rolę. Visuomenėje ir spaudoje ima reikštis nepasitenkinimo balsų apskritai dėl visos eilės naujų iš Tautos teatro ir Vilkolakio priimtųjų artistų, aplenkiant net bandomąjį spektaklį.

„Pradai ir žygiai"

4–5 n-ry V. Krėvės straipsnis „Menininkai ir vyriausybė" liečia opų mūsų meno padėties klausimą. Straipsnio autorius visai motyvuotai stebisi, „kad menininkai laukia kūrybai pagalbos iš Švietimo ministerijos, o ne patys ją mano gelbėti". Taip pat teatro menkėjimo kaip ir plastikos susmukimo priežasčių V. Krėvė yra linkęs ieškoti pačių menininkų apsileidime.

Tas pats autorius straipsny „Knyga ir mokykla" dar kartą kelia gerų knygų ir vertimų reikalą. „Aukštesniųjų klasių, tų klasių mokiniai, kuriuose gimsta pasaulėžiūra ir idealai, neturi nei ko skaityti, nei kuo lavinti savo protą ir širdį. O kadangi neskaitę negali būti, skaito įvairias agitacines, menkos rūšies politines brošiūrėles. Deja, tik pas mus, tik mūsų mokyklose pastebimas tas pavojingas apsireiškimas, kurs ir mūsų nepriklausomybei gresia pavojum: partinės rietenos, partinis kerštas, stoka platesnių idealų, stoka tiesos nujautimo, svetimos nuomonės gerbimo – vienu žodžiu, stoka visuomeninės doros, to tikros kultūros pagrindo". Autorius ragina vyriausybę tęsti p. K. Bizauskui ministeriaujant pradėtą gerų vertimų gaminimo darbą.

Literatūros kritikos nauja nesąmonė

Literatūros kritikos naują nesąmonę išspausdino Šiaulių „K u l t ū r a" 9 n-ry. Tai F. Rogūzos[1] straipsnis apie Fausto Kiršos poeziją. Nežinia, kuomi čia daugiau stebėtis: ar F. Rogūzos jaunuolišku naivumu, ar jo akiplėšiška drąsa, kai jis, pasipešiojęs vieną kitą svetimą mintį, kėsinasi spręsti painiausias literatūros meno problemas. Koktu skaityti po autoritetingų frazių: daugel mokslininkų įrodė etc., vaikiškus išvedžiojimus, kuriuose veltui ieškotum elementarinio supratimo, kas yra poezija ir ko iš jos reikalautina. Mums ne tiek svarbu, kaip kas Faustą Kiršą ar ką kitą įvertins, bet mes turime teisės reikalauti, kad tas įvertinimas būtų daromas atatinkamais meno kriterijais, o ne bačkinės iškalbos šūksmais. Dalykas dar pablogėjo, kai visoki Rogūzai leidžia valią liežuviui ir per daug jau eikvoja savo „sąmojaus" perlus. Su Rogūzais tuščia ginčytis. Bet kodėl „Kultūros" redakcija leidžia save tokiais raštais kompromituoti, mums stačiai nesuprantama.

Lietuvių tautos krizės keli bruožai

Lietuvių tautos krizės kelis charakteringus bruožus iškelia Vydūnas „Pradų ir žygių" 6 n-ryje. Pirmiausia tai, kad po karo mūsų žmonės, „ypatiai* jaunimas, nepaprastai gausingai susigrūdo didiose vietovėse". Pasisavinus išviršines civilizacijos formas, pasidarė priešingumų tarp vidaus ir paviršiaus. „O jeigu žmogus pradeda ir dar gyventi anų žmonių gyvenimą, invyksta jo vidaus sugriuvimas". Be to, mūsų „kinai" ir teatrai bruka tuos pačius didelių miestų puvėsius. Toliau įsidegė staigaus ir neteisingo pra-

* Citatose paliekame pačio Vydūno rašybą.

lobimo aistros ir nešvarus dviejų lyčių santykiavimas. Pagaliau „kad tūli žmonės, kurie seniau nieko nereiškė, dabar užimti galėjo žymias vietas. Žmonės, seniau inpratę tik kitų klausyti ir nemokėdami savęs suvaldyti, galėjo dabar liepti kitiems žmonėms netgi didiamjam jų skaitiui. O tokiai vietai ingyti kartais nė nedaug tereikėjo, tiktai papeikti vienos pažiūros žmones ir atsistoti galingųjų pusėj". O intelekto kultūros siekimas pasireiškia labai žemu laipsniu. Tokiu būdu gerbiamas rašytojas randa, kad „Lietuvių tauta savo esmėje žymiai kinta. Ir nebėra pažystami tūli žmonės, in kuriuos tiek metų atgal su tikru malonumu galėjai žvelgti". Naujų pribrendusių žmonių maža, o dauguma chaotinga. Dėl to rašytojai turėtų gaminti veikalus, „kurie kurti iš sveiko gyvumo". Tam reikalinga esą „būti tikrai natūraliems... nesileist išraut iš savo prigimto sveiko ypatingumo".

Dar dėl meno tikslo, menininkų pareigų ir jų santykių su visuomene rašo ir A. Jakštas tame pačiame „Pradų ir žygių" n-ryje. Išeidamas iš principo, kad menininko laisvė nėra ir negali būti beribė, kad jo kūriniuose neprivalo būti „šlykštynių, tikybos bei tautybės išniekinimo, doros bei grožio įžeidimų", autorius smerkia svetimų formų sekimą, ypač dekadentizmą, kubizmą. Lietuviams reikia kurtis tautinis menas, remiantis liaudy glūdinčia tautine kūryba.

Mūsų dienraščių menkumas

Mūsų dienraščių menkumo labai aktualų klausimą palietė Balys Sruoga „Lietuvos žinių" 268 n-ryje. Išvanojęs kailį partinei spaudai, jis ypač pamatuotai smerkia vyriausybės oficiozą „Lietuva"[1]. Ką Sruoga parašė dėl šito dienraščio sumenkėjimo, tai gyvai jautė kiekvienas, kuriam rūpi Lietuvos kultūros reikalai ir bent vieno laisvesnio nuo partinių ginčų dienraščio tinkamas

sutvarkymas. Ir veltui „Lietuva", 265 n-ryje iškreipusi p. Sruogos mintį, didžiuojasi nebūsianti tokia kaip „Segodnia"[2] arba kaltina rašytojus, kam jie nenorį bendradarbiauti. Tokia jau, matyt, susidarė nuotaika, kad „kai išlenda, pasak Sruogos, iš rotacinės mašinos „Lietuva", tai per visą Lietuvą pereina milžiniška žiovulio banga". Dėl to vieton tiražo padidėjimo sulaukėme... kainos pakėlimą. Pikti liežuviai tai savaip komentuoja, nes iš tiesų, kam gi reikalingas antras partijos organas, nors jis ir būtų ramios amžinybės plotmėn iškeltas! Dalykas tampa dar reikšmingesnis, kai to pačio „Lietuvos" numerio vedamajam straipsny pasiskaitome demagogiško sąmojaus apie... kun. Butvilos lazdą...

Adomo Varno 20 kūrybos metų

sukaktuves menininkai mini šį mėnesį. A. Varnas yra tiek žymus mūsų tapytojas ir tiek aukštos kultūros bei inteligencijos menininkas, kad jo kūryba jau susikaupė mums ryškia tautinio meno vertenybe. Adomo Varno talentas ir darbštumas pasireiškė keliomis kryptimis. Kaip *portretistas* jis yra sukūręs žymių dvasine išraiška ir bruožų tikrumu paveikslų. Pr. Mašioto, J. Žiliaus ir Noraus-Naruševičiaus portretai – tai puikūs autoriaus talento šioj šakoj įrodymai.

A. Varnas, kaip *peizažistas*, šalia grynai tapybinių privalumų pasirodo dar esąs subtilus gamtos nuotaikos poetas. Švelniu paprastumu stilizuoti gamtos vaizdai savo lietuviška melancholija pagauna mus ir įsispaudžia į sielą ilgų atsiminimų godoms. Pagaliau Varno *karikatūros-šaržai* yra vieninteliai šioj srity tikrai kultūringi pavyzdžiai. Išviršinis pastabumas, idėjinis turinys, aštrus sąmojus ir kartu neužgauli pašaipa retai kam pavyksta suderinti į

tokią artistišką vienumą. Lietuvių tautinei kultūrai A. Varnas yra dar atlikęs didelį darbą, rankiodamas *liaudies dailės*, ypač kryžių, pavyzdžius. Keli šimtai didelių fotografinių reprodukcijų ir pora gražių albumų sudaro turtingą šitos nykstančios tautinės architektūrinės ornamentikos kolekciją. A. Varno triūsu surengtas Italijoje, Monzos parodoje, mūsų tautodailės skyrius sudomino Europą ir, be abejo, padės praskinti lietuvių menui kelią į platųjį pasaulį.

Lietuvių dailininkų būrelio paroda

Šiuo metu yra atidaryta Lietuvių dailės draugijos salone prie Laisvės al. 61. Šalia dažniau matomų A. Galdiko, P. Kalpoko, A. Kulviečio, P. Rimšos, I. Šlapelio, A. Varno, J. Zikaro ir A. Žmuidzinavičiaus čia pasirodė ir G. Bagdonavičius, V. Bičiūnas, V. Jomantas, Pautienius – ir keletas dar mažiau pažįstamų, kaip R. Jakimavičius, Jakovlevas, Sakalauskas, Kaminskas, Valatka.

Prieš šią parodą toj pačioj vietoj buvo išstatyti taikomosios tapybos ant porceliano *latvių menininkų* pavyzdžiai. Šios rūšies mene kol kas dar nė vienas žymesnis mūsų dailininkas nėra pasireiškęs.

Nauji kompozitoriaus J. Gruodžio kūriniai

Naujų kompozitoriaus J. Gruodžio kūrinių neseniai yra išleidusi „Aušros" b-vė. J. Gruodis, mūsų operos dirigentas, baigė aukštąjį muzikos mokslą Leipzigo konservatorijoj ir jau ten pasi-

žymėjo talentingais ir originaliais kūriniais. Dabar išleista naujų dainų solo ir chorui, penki trumpesni kūriniai fortepijonui (1. Lietuvoj, 2. Skunda, 3. Rudenėlis, 4. Katarinka, 5. Rytmečio daina), didelė (40 pusl.) sonata cis-mol fortepijonui ir kita tokio pat dydžio sonata smuikui su fortepijonu. Tai pirmieji tikrai didelio užsimojimo moderniški mūsų muzikos kūriniai. Ir išleisti jie europiškai, gražiai; viršeliu primeną „Peters Edition" leidinius. Kompozitoriaus ir leidėjų žygis tikrai sveikintinas.

Šia proga prisimena ir kiek anksčiau pasirodęs *K. V. Banaičio* taip pat diktokas kūrinys fortepijonui „Sutemos giesmės ir vizijos" – variacijos liaudies dainai „Vidur tamsios naktelės žiba danguj žvaigždelės".

Abudu autoriai bene pirmieji pas mus šiomis kompozicijomis bus pasiekę šių dienų muzikos reikalavimų plotmę.

1927

Meno taryba

Be meno kūrybos, kuri yra asmeninis kiekvieno menininko reikalas, esama dar ir viešųjų, visuomeninių meno reikalų bei įstaigų, kurių aprūpinimas tenka vyriausybei, ypatingai Švietimo ministerijai. Šitie reikalai, būdami gana painūs, opūs ir specialūs, sudarydavo Švietimo ministerijai daug keblumų ir ne visada gera kryptim būdavo vedami. Kadangi Lietuvoj padėtis yra tokia, kad be valstybės paramos meno reikalai juoba negali būti išspręsti, tai menininkų tarpe kilo sumanymas Švietimo ministerijai pagalbon sudaryti Meno taryba, kuri, turėdama kompetentingų kiekvienoj meno šakoj žmonių ir dar pasikviesdama ekspertų, galėtų vie-

šuosius meno klausimus tinkamai išrišti. Tokia Taryba pereitų metų pabaigoj ir buvo sudaryta iš literatūros atstovo F. Kiršos, plastikos A. Varno, muzikos J. Tallat-Kelpšos, architektūros Dubeneckio, archeologijos P. Galaunės, dramos P. Kubertavičiaus ir meno tarėjo J. Vienožinskio. Sausio 15 d. įvyko pirmasis Tarybos posėdis, kuriame po įžangos kalbų apsistota prie „Valstybės archeologijos komisijos įstatymo".

Meno taryba, eidama į gyvenimą ir žmones, žinoma, ne visiems patiko. Jos darbai ir šiaip jau bus svarstytini ir kritikuotini. Gaila vien, kad iš pat pradžios jau puolami ne jos darbai, bet pati Taryba. „Lietuvio" 19 nr. p. J. Sadukonis (slapyvardis)[1] stengiasi diskredituoti Meno tarybą dėl rinkimų formalybių. Bet kiekvienam turėtų būti aišku, kad šiandien pravesti geresnius formaliu žvilgsniu rinkimus yra stačiai negalima. Tuo tarpu menininkams turėtų rūpėti ne rinkimų formalumai, bet Tarybos kompetentingumas, kurio, rodos, neišdrįs neigti nė p. Sadukonis, – ir jos darbai, kurie kol kas dar nedavė progos griauti jos autoritetą.

PEN klubo skyrius Lietuvoj

PEN klubas yra tai tarptautinė rašytojų-menininkų organizacija, įkurta anglų rašytojos Dawson Scott 1921 m. Žodis *pen*, angliškai plunksna, kiekviena savo raide aptaria, kas gali į organizaciją dėtis: P – poets and playwrightes – poetai ir dramaturgai, E – essayists and editors – eseistai-kritikai ir literatūros meno leidėjai, N – novelists – novelistai, beletristai. PEN klubo skyriai susikūrė kone visose Europos šalyse. Organizacija turi galingų rėmėjų ir nemaža lėšų, kurios naudojamos įvairių tautų rašytojų susiartinimui, kongresams, vertimams. PEN klubo centras jau

sudaręs ir paskelbęs daugelio tautų vertėjų ir leidėjų sąrašus. Kai kurios tautos per PEN klubą paskelbė eilę verstinų į kitas kalbas savo kūrinių. Lietuvoj PEN klubo skyrių pereitais metais buvo sudariusi Žurnalistų sąjunga ir PEN klubo oficialiame biuleteny 2 nr. 1926 m. paskelbė narių sąrašą, kuriame iš 40 žmonių rašytojų menininkų yra vos 4. Pagaliau pereitų metų gruodžio mėnesį, susidarius literatų sekcijai prie Lietuvių meno kūrėjų draugijos, susidarė ir PEN klubo skyriaus branduolys, atatinkąs pagrindinius organizacijos reikalavimus. Naujojo PEN klubo skyriaus Lietuvoj pirmininku išrinktas V. Krėvė-Mickevičius, sekretorium V. Putinas-Mykolaitis ir valdybos nariu Balys Sruoga.

Valstybės Dramoj

turi šįmet pasisekimo dvi naujos komedijos: Moljero „Tartiufas" ir G. Dregelio „Dailus frakas". Moljero „Tartiufo" pastatymas yra žymus įvykis ne tik vaidybos, bet ir literatūros žvilgsniu. „Tartiufas" yra viena turiningiausių Moljero komedijų, kurioj jis nepaprastai aštria satyra praskleidžia vieną didžiausių gyvenimo melagysčių, kai nuduotas padorumas ir šventuoliškumas slepia vidaus niekšybę, ištvirkimą ir menkumą. Tai mėgiamas Moljero komedijų motyvas. „Tartiufas" Valstybės teatro scenoje buvo suvaidintas stilingai, tik bent kiek per lėtu tempu ir nepakankamai ryškia teksto prasmės interpretacija, kas didelę sąmojaus dalį užtrynė. Komedijos nuotaiką slėgė ir per sunkus, iškilmingas lietuviškojo ponios S. Čiurlionienės vertimo amfibrachis, iš viso scenos tikslams netinkąs per daug aiškia deklamatoriška savo melodika.

vasario mėnesį ėjo paprasta vaga. Karnavalo laikas, žadindamas linksmą nuotaiką, vilioja publiką į balius, šokių vakarus, maskaradus ir restoranus. Tiesa, kad ir gripo epidemiją daugelis panaudojo kaukės vieton paslėpti tragiškai savo kišeniaus padėčiai. Gal dėl to ir *menininkų plastikų balius* šįmet nekaip pavyko.

Trys rimti *koncertai* praturtino meniškąją vasario karnavalo pusę. Pilnutėlį teatrą sutraukė p. St. Šimkaus vedamas *Klaipėdos konservatorijos simfoninis koncertas* vasario m. 7 d. Turtinga programa ir svečiams palankumas sudarė tikrai puikią šio vakaro nuotaiką. Ir meniškoji atlikimo pusė rodo žymią Klaipėdos konservatorijos orkestro pažangą. – Tą pačią savaitę Baltosios Gulbės salėje koncertavo jaunas ir bene žymiausias mūsų *pianistas B. Dvarionas*. Virtuoziškai ir subtiliai jo technikai turbūt nieko negalima prikišti, nors kūrybinės interpretacijos kritika norėtų daugiau. – Antrojo jauno, mums mažiau žinomo *pianisto-kompozitoriaus Vytauto Bacevičiaus* koncertas įvyko vasario 22 d. Klasinės B. Dvariono atlikimo rimties ir tyrumo V. Bacevičius dar nėra pasiekęs, bet jo temperamentas leidžia laukti iš jo originalaus artisto ir kompozitoriaus. Savo kompozicijose V. Bacevičius pasirodo esąs, pasak V. Žadeikos, kraštutinio modernizmo reiškėjas. „Jo veikalai, bendrai imant, sako tas pats kritikas, yra daugiau dramatinio charakterio, paremti tam tikrais dramatiniais epizodais, kurių pagrindinę esmę sudaro ritminis bei dinaminis įvairumas" („Lietuva" 47 nr.). Iš V. Bacevičiaus esą galima laukti didelių rezultatų. Deja, mūsų publika kaip visuomet taip ir šį kartą abiejų pianistų koncertus pakeitė sau šokiais ir kinematografais.

Valstybės Operoj

nieko nauja neįvyko, nebent apsileidimas, švenčiant Nepriklausomybės šventę. Tos dienos vakaro spektakly, kuris paprastai sutraukia nemaža rinktinių užsienio svečių, geriausios mūsų operos pajėgos „Fauste" nepasirodė. Gal ir čia „gripas" kaltas, o gal ir mažiau pateisinamos priežastys.

Valstybės Drama

Nepriklausomybės šventės išvakarėse *V.Drama* pastatė M. Šiaulėniškio „Pilėnų kunigaikštį". Mes, su džiaugsmu sekdami mūsų dramos pažangą, negalime tačiau neišreikšti apgailestavimo dėl šito visai nevykusio spektaklio. Metas jau būtų liautis išnaudoti patriotinius žiūrovų jausmus Nepriklausomybės švenčių proga amatoriškais vaidinimais tokių dramų, kurios šiaip jau scenoj nedrįstama rodyti. „Pilėnų kunigaikštis" Valstybės Dramos pastatyme atrodė taip elementariai nevykęs, kad net publikos tarpe buvo girdėti pasipiktinimo balsų dėl šitokio Nepriklausomybės šventės išvakarių pagerbimo.

Vasario mėnesio *spaudoj* visų dėmesį kreipė atkaklūs ginčai Teatro ir Meno tarybos reikalais. Teatro klausimu mums atrodo, kad jo priešininkai, puldami teatro direktorių dėl priėmimo Tautos teatro aktorių, neturi tvirto pagrindo, nes naujieji aktoriai savo gabumais visai pateisina šį teatro direktoriaus žingsnį. Juoba kad Valstybės Drama meno atžvilgiu ir pirma stovėjo visai žemai. – Kai dėl Meno tarybos, tai mūsų nuomonė „Židiny" jau buvo pasakyta ir mes jos lig šiolei laikomės. Mes laukiame Tarybos darbų ir tik iš jų ir jais vaduodamiesi už ar prieš ją pasisakysime.

Meno tarybos posėdy

vasario 26 d. svarstyta lietuvių literatūros antologijos prancūzų kalba reikalas. Šis reikalas jau seniai yra pribrendęs, ir mes linkime, kad Meno taryba kuo greičiausiai rastų būdą jį įvykinti. Tame pat posėdyje p. Tallat-Kelpšai pavesta sudaryti kanklių orkestras.

Lietuvių dailės draugijos salone

jau pora savaičių kaip atidaryta Latvijos nepriklausomųjų dailininkų paveikslų paroda. Ši latvių dailininkų organizacija, įsikūrusi 1920 m., esanti stipriausia Latvijoj.

Be kitų jos darbų, pažymėtina visa serija tikrai meniškai išleistų Latvijos dailininkų monografijų ir šiaip knygų apie meną. Šioje Kauno parodoje dalyvauja 26 dailininkai, išstatę 88 kūrinius ir įvairius meno žurnalų ir šiaip leidinių pavyzdžius. Iš jų mes matome, kaip toli jau latviai nužengę kultūros darbe. Ši paroda pasižymi siužetų įvairumu, žanrinėmis scenomis ir keliais tikrai didelio užsimojimo paveikslais. Tačiau meniškoji šios parodos pusė mūsų dailininkų parodas gal ir nepralenkia.

Prie Lietuvos universiteto

sumanyta įkurti Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija, susidedanti iš 4 skyrių: literatūros, istorijos, filosofijos ir filologijos. Vasario 28 d. įvyko literatų susirinkimas sudaryti literatūros skyriaus branduoliui, į kurį ir išrinkta: Maironis, V. Krėvė-Micke-

vičius, J. Tumas-Vaižgantas, M. Biržiška ir V. Mykolaitis-Putinas. Į literatūros skyrių tikraisiais nariais bus priimami tik 20 pasižymėjusių literatų ir 30 nariais korespondentais.

Meno gyvenimas

Lietuvoj kovo mėnesį buvo gana įvairus. Bendresnio pobūdžio įvykis – tai *meno tarėjo* prie Šv. ministerijos p. J. Vienožinskio atsistatydinimas. Kalbama, kad meno tarėjo vieta būsianti visai panaikinta ar bent pakeista referento pareigomis. Jeigu tai įvyktų, tai būtų didelis žingsnis atgal. Meno reikalai reikalauja visai atsidėtinio dąrbo. Referentas to darbo neatliks, nes jo kompetencija yra per siaura, o darbo dirva plati. Būtų labai apgailėtinas reiškinys, jeigu tautinė vyriausybė imtų trukdyti svarbiausią tautinės kultūros veiksnį – meną.

Lietuvių meno kūrėjų draugijoj kilo sumanymas 1928 m. – 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuvėms – paskelbti didelį visoms meno šakoms *konkursą*. Konkurso tikslas – paraginti menininkus imtis platesnio masto kūrinių: skulptūroj bent trijų asmenų grupė, muzikoj sonata, simfonija ir opera. Kai dėl literatūros, tai bus du konkursu: novelei ir romanui. Kiekvienai konkurso šakai būsią skiriamos trys premijos, kurių didžiausia siekianti trijų ar keturių tūkstančių litų. Konkursas turėsiąs būti išspręstas prieš 1928 m. gegužės 15 dieną. Išlaidų konkursui įvykdinti numatoma 30 000 litų. Šį sumanymą įgyvendinti imasi Meno taryba prie Švietimo ministerijos. Konkurso svarba ir reikšmė visai aiški. Dešimties metų nepriklausomo gyvenimo laimėjimai turi duoti progos pasireikšti ir kūrybinėms meno pajėgoms, kurias ugdinti valstybė lig šiol per maža rūpinosi. Be medžiaginės paramos mūsų gyvenimo sąlygose menas tarpti negali.

Meno taryba

jau parengė Archeologijos komisijos projektą, kuris bus vyriausybės priimtas. Eilinis Meno tarybos uždavinys – tai kultūros turtams Lietuvoje apsaugoti įstatymo projektas. Nesant tokio įstatymo, labai brangūs kultūros turtai: knygynai, senovės liekanos, meno kūriniai, kurių dar apsčiai buvo ypač Lietuvos dvaruose, buvo gabenami svetur arba nykdavo vietoje be priežiūros. Dar ne taip seniai tokiu būdu tapo sunaikintas turtingas Raudondvario knygynas. *Kultūros fondo* reikalas taip pat stovi Meno tarybos dienotvarkėj lygiai kaip ir lietuvių literatūros *antologijos* prancūzų kalba leidimas.

Valstybės Drama

kovo mėnesį J. Lauciaus benefisui suvaidino L. Andrejevo pjesę „Mūsų gyvenimo dienos", kurioje prieš 10 metų artistas debiutavo Rusijoj. Tik ši aplinkybė ir pateisina šį kūrinį mūsų scenoje. Silpnas dramatiniu žvilgsniu, nors gana stiprus lyrine nuotaika, jis mums nepriimtinas nei dėl savo elementarinio natūralizmo, deja, scenoje dar labiau pabrėžto (Kurmytė), nei dėl savo *par excellence* rusiškos nihilistinės dvasios. Vis dėlto pjesė sutraukė pilną teatrą publikos, šį kartą apsčiai ir žydų, kurios santykiavimas su scena buvo labai gyvas. Šis spektaklis įrodė, kaip artima dar mums rusų gyvenimo ir kultūros dvasia.

Valstybės Opera

davė naują premjerą „Žydė", F. Halevy 5 veiksmų operą. Nors operos autorius – žydas, o jos siužetas pagrįstas krikščionių ir

žydų religine neapykanta Konstanco santarybos metu, tačiau autoriui laimingai pavyko išvengti užgaulios tendencijos, ir šiandien opera maloniai žiūrima kaip žydų, taip ir krikščionių. Tai, žinoma, ir režisūros nuopelnas – ir p. P. Oleka šiuo pirmuoju savo pastatymu visai gerai užsirekomendavo kaipo režisierius.

Antras V. Operos minėtinas įvykis – tai p-lės *V. Jonuškaitės debiutas Karmen* rolėje. Turėdama gerą balsą, artistė savo uždavinį atliko, tačiau buvo aišku, kad karmeniškas gaivalas yra visai svetimas jos meniškajam pergyvenimui, linkstančiam į gilų, bet sukauptai nuoširdų lyrizmą bei dramatizmą.

Rygos Operos premjero *A. Kaktino gastrolės* mūsų Operoj šį kartą praėjo mažesniu meniško pasisekimu, nes neseniai sirgtas gripas atsiliepė dainininko balse, ypač „Hofmano pasakose". Užtat pirmasis spektaklis davė progos dar kartą stebėtis Kaktino sukurtuoju Demonu.

Koncertai

kovo mėnesį turėjo nemaža pasisekimo. Visi jie buvo pašvęsti *Beethoveno 100 metų mirties sukaktuvėms* paminėti. Tartum didžio genijaus dvasia kažkokia meniška nuotaika šmėkštelėjo ir per Lietuvos padangę tuo metu, kai visa Europa skamba jo galybingos muzikos aidais. Trys Muzikos mokyklos surengti koncertai praėjo dideliu pasisekimu. Kovo 26 – kompozitoriaus mirties dieną, Valstybės Teatre įvyko didelis simfonijos koncertas. Pradžioje prof. J. Eretas labai vaizdžiai apibūdino didžiojo muziko kūrybą ir nupiešė jo gyvenimą. J. Gruodžio diriguojamas orkestras išpildė V simfoniją, uvertiūrą „Leonore" ir Credo *iš Mis-*

sa solemnis su operos choru ir solistais. Gaila vien, kad šį kartą programos išpildymas nepasisiekė tinkamos meno aukštumos.

Universitete Beethovenui paminėti viešą seminarą darys Teologijos ir filosofijos fakulteto Filosofijos skyriaus klausytojai, prof. J. Eretui vadovaujant.

Adomo Varno kūrinių paroda

Lietuvių dailės draugijos salone kovo 20 d. atidaryta Adomo Varno apžvalginė kūrinių paroda labiau negu pernai švęstos jo 20 metų kūrybos sukaktuvės duoda progos mūsų visuomenei susipažinti su jo kūrybos žygiais.

A. Varnas gimė Jonišky, Šiaulių apskr. 1879 m. Pasimokęs Mintaujos gimnazijoj, jis stoja į Dvasiškąją Kauno seminariją, kurioje išbūva bene trejus metus. Laimingai išvengęs daugelio mūsų talentų Scilės – kunigystės, A. Varnas atkakliai prasigrūmė ir pro jų Charibdę – džiovą ir į kapus varantį gyvenimo skurdą. 1899 m. jis jau eina dailininko mokslus Peterburgo meno mokyklose, bet tapęs politiškai neištikimu rusų vyriausybei, kurį laiką pasibastęs Rusijoj, 1903 m. pabėga į Austriją ir stoja Krokuvos meno akademijon. Iš ten vyksta į Šveicariją ir 1908 m. baigia Ženevos L'Ecole des Beaux Arts aukščiausiu pažymiu – *hors concours*.

Iš akademinių savo darbų 1906-1908 m. dailininkas šioj parodoj išstatė 5 paveikslus. Pirmasis „Dailininkas ir elgeta" simbolinio pobūdžio, vaizduoja patį autorių, besidalinantį su elgeta ąsotėliu vandens ir juodos duonos pluta. Kiti keturi – peizažai – dar neturi stipresnių Varno asmeninės kūrybos savumų ir vertintini vien tapybinės technikos žvilgsniu.

Baigęs mokslus, vargo persekiojamas dailininkas dar keletą metų prasibasto po svetimus pasviečius – Italijoj, Austrijoj, Prancūzijoj ir Rusijoj, kol pagaliau 1914 metais grįžta į Lietuvą ir apsigyvena Vilniuj. Tuo metu Varno tapytojo talentas jau yra išaugęs ir pasireiškęs visu gražumu. Parodos katalogas šiam laikotarpiui duoda 24 kūrinius, o jų, be abejo, buvo dar daugiau. Keli žymūs portretai ir visa eilė gamtos vaizdų apgaubia mus tikrai kūrybine „varniška" nuotaika. Tačiau pirmieji A. Varno portretai dvasinio sielos ryškumo dar neduoda. Jį čionai atstoja lyrinis paveikslo koloritas ir tuo tikslu komponuotas fonas. Tokis „Pesimistas" su liūdinčiu pro ūkanas mėnuliu (9 nr.), rūpestinga „Senutė" fabrikų fone (10 nr.), egzotiškas Br. P. atvaizdas keistu kostiumu (8 nr.). Dar daugiau švelnaus lyrizmo ir poetiško svajingumo Varno kukliuose gamtos vaizdeliuose, kurių daugelio, matytų kitose parodose, čia pasigendame.

Apsistojęs Vilniuje 1914 m., A. Varnas pagamina originalių stilingų piešinių žymiausiam mūsų to laiko literatūros leidiniui „Pirmajam barui". Čia prasideda karas, dailininkas vyksta Rusijon ir įsitraukia į sunkų organizacinį darbą lietuvių tremtinių kolonijose Odesoj, Voroneže ir Petrapily. Čia pagamina visą eilę šaržų, karikatūrų ir piešinių iš mūsų visuomenės veikėjų gyvenimo ir politikos žygių. Sudarytas iš to albumas „Ant politikos laktų" tarp kitko yra iškalbingiausias dokumentas apie garsųjį Lietuvių Seimą Petrapily. Parodoj išstatyti šito leidinio originalas, lygiai kaip ir kiti tos rūšies dalykai, traukte traukia žiūrėtoją savo sumanumu, jumoru ir originališkumu.

1918 m. A. Varnas grįžta į Vilnių, kurį lenkams užėmus, apsigyvena Kaune. Gyvenimas dabar neramus, nervingas ir meno kūrybai nepalankus. Materialė padėtis menka, o visa eilė visuomeninių darbų, meno gyvenimo organizavimas (Lietuvių meno

kūrėjų draugija), vėliau banknotų piešinių gaminimas ir spausdinimas, pašto ženklų piešimas – visa tai išblaško pajėgas į visas puses. Be to, visiems yra žinomas didžiulis A. Varno darbas, renkant ir tvarkant lietuvių kryžių nuotraukas, jau sukėlusias gyvo susidomėjimo Vakarų Europos menininkų tarpe.

1916-1926 metai tapybos kūriniais parodoj yra atstovaujami palyginti nelabai gausiai. Šito tarpo kūrinių centre reiktų statyti Pr. Mašioto portretas, kuris jau visu kuom skiriasi nuo pirmųjų A. Varno portretų. Didelio mosto kūrinys, tačiau savo realistiniu aiškumu atrodo per daug šaltas ir sustingęs, kas ypač Varno kūrybai yra svetima. Taip pat ir kiti du dideli to laikotarpio paveikslai „Vilnius po audros" (33 nr.) ir „Vilnius" (96 nr.) atrodo daugiau protinės abstrakcijos vaisiai.

Paskutiniausiais 1926 m. dailininkas vėl, matyt, turėjo progos susitelkti, nes jo kūrybos lobis šiais metais yra didelis, gyvas ir įvairus. Jojo portretai, ypač J. Žiliaus (116 nr.), be grynai tapybinių privalumų, kūrybine gyvybe trykšta. Jojo Klaipėdos ir Kauno vaizdai yra tos pačios kosminės visumos pasaulėvaizdžio dalelės kaip ir vieniši berželiai melancholingoj pilkumoj, kaip ir visa jo kūrybine nuotaika gyvenanti Lietuvos gamta. Ryškiausias to pavyzdys – didelis, simbolio prasmės siekiąs Klaipėdos vaizdas „Ūkanotuose rytmečio pragiedruliuose" (126 nr.). Įsigyvenę į Varno kuriamąjį pasaulį, vargu galėtume sutikti su Ig. Šlapelio nuomone, kad „jo realizme ypač stipriai, su ypatingu kirčiu pabrėžiamas vaizduojamųjų daiktų medžiagiškumas. Šiuo atveju jis yra diametraliai priešingas M. K. Čiurlioniui, kurio vaizduojamas pasaulis yra visai sumedžiagintas (turbūt numedžiagintas? M.) ir sudvasintas" („Pradai ir žygiai", 8 n-ris, 194 p.). Tiesa, kad A. Varno vaizdai tai nėra nykstamos šviesos spinduliuose momento impresijos, bet jie taip pat nėra nė „pabrėžiamas vaizduojamų

daiktų medžiagiškumas". Realistinėse daiktų formose A. Varnas duoda tarsi viršmedžiaginę jų esmę ar gal kai kuria prasme tą „spiritus loci", kuris jaučiamas daugiau iš bendrų nuvokiamų schemų, o ne iš detališko apčiuopiamo medžiagiškumo. Dvasinis animistinis Varno pasaulis yra vaizduojamas tikrai lietuvišku paprastumu.

Parodoj į akis puola visą salės plotį apimąs didžiulis šaržas „Vienuolikos dailės apaštalų posėdis" – rodos, vienas paskutiniųjų dailininko darbų. Panašaus tipo kūrinys tai retenybė ne tik mūsų, bet ir užsienių parodose. Būtina gero šaržo sąlyga – pro hiperbolišką charakteringųjų bruožų atvaizdavimą nepaneigti portretinio panašumo. Šiuo žvilgsniu silpniausiai pavyko Šileika, Vienožinskis, Šklėrius ir P. Čiurlionis. Šiaip jau piešinys ir spalvų suderinimas yra tikrai artistiškas.

Daug triūso padėta klasifikuojant 1500 kryžių nuotraukų į 3 albumus: eilinį darbo, geografinį ir rūšinį. Lietuvos kryžių klasifikacija – tai pirmutinė ir būtina sąlyga jų studijavimui. Reikia tikėtis, kad šia kryptimi nenuilstamas dailininkas dar eis ir toliau.

A. Varnas jau populiarus menininkas lietuvių visuomenėj, ir ši apžvalginė jo kūrinių paroda publikos gausiai lankoma.

Gerai lietuviams pažįstamas dailininkas

M. Dobužinskis, nupiešęs daug gražių Lietuvos vaizdų, anais metais surengęs Kaune ir Klaipėdoj savo kūrinių turtingas parodas ir sukūręs puikias „Pikų damos" dekoracijas Valstybės Operai, dabar gyvena Paryžiuj, gamina daug naujų kūrinių ir turi didelio pasisekimo Paryžiaus meno sferose. „Rudens salone" M. Dobužinskis buvo išstatęs mūsų „Pikų damos" dekoracijų eskizus,

o dabar „Pavasario salonui" ruošia savo grafikos kūrinius. Anuo metu šitas tikrai didelis dailininkas, bene iš Lietuvos ir kilęs, kažkodėl mūsų tarpe nerado pritarimo...

Prancūzų rašytojas Jean Mauclère, pernai pavasarį lankęsis Lietuvoj, parašė *romaną iš Lietuvos gyvenimo* „La fille du Haff", kurį jau pradėjo spausdinti didžiausias prancūzų dienraštis „Le Temps". Kiek anksčiau tas pats autorius išleido gražią ir labai mums palankią knygą „Sous le ciel pâle de Lithuanie", kur jis beletristiškai vaizdžiai aprašinėja savo įspūdžius iš Lietuvos.

Radijas

Radijas ir Lietuvoj ima plisti labai greitai. Aišku, kad šitą nuostabų technikos stebuklą reikia sumaniai ir uoliai sunaudoti. Labai tad gera, kad sudaryta pagaliau tam tikra tarpžinybinė radijo programai ir kitiems reikalams komisija, kurios priešaky stovi p. L. Gira. Lig šiol radijo programai daug kas buvo galima prikišti. Komisijos uždavinys turėtų būti ne vien nusistatyti programos punktus, bet ir prižiūrėti, kad jie tinkamai būtų atlikti. Pav., esperanto kalbos kursai gal savaime ir pateisinami, bet taip, kaip jie lig šiol buvo vedami, tikrai jokios naudos niekam nedavė. Nuobodžiausias ir be jokio parinkimo žodyno diktavimas, banaliausi pavyzdžiai, alsinančiai monotoniškas pačio lektoriaus balsas galėjo atbaidyti ir uoliausius esperanto šalininkus.

Muzika

– būtina radijo programos dalis, bet ir ji privalo būti įdomi, įvairi, gerai atlikta, ir ypač tautiška. Šito paskutiniojo savumo

p. Virzingo vedamuose radijo koncertuose kaip tyčia buvo mažiausia. Neminėdami čia smulkiau koncertų programos, konstatuojame vien, kad *Beethoveno* kūrinių: III simfonijos ir „Egmonto" uvertiūros – koncertas kovo 28 d. buvo visai savo vietoje. Gaila vien, kad koncerto metu neįvyko paskelbtoji p. J. Bendoriaus paskaita apie didžiojo kompozitoriaus kūrybą.

Paskaitos – iš viso gera radijo medžiaga. Tik ir jos turi būti aiškios, gyvai parašytos, ne per ilgos ir ne per specialės. Radijo paskaitą jau skaitė V. Krėvė – apie tautosaką ir jos rinkimą, V. Bičiūnas – literatūros temomis, P. Vaičiūnas įspūdžius iš užsienių ir dar vienas antras, be sekmadieniais 10 val. sakomų pamokslų.

Poezijas per radiją pradėjo skaityti pirmieji bene mūsų ekspresionistai K. Binkis ir P. Tarulis. Dar skaitė Faustas Kirša, Liudas Gira ir iš jauniausiųjų K. Inčiūra. Man atrodo, kad čia mūsų poetams reiktų būti atsargiems ir skaityti tik tokius dalykus, kurie iš pirmo karto klausytojui taptų aiškūs savo prasme ir forma. Deja, labai dažnai poezijos grožis sušvinta tik po lėto ir intymaus į kūrinį įsiskaitymo ir įsijautimo. Tokių kūrinių radijo „momentanizmas" neįkvėps nė į jautriausius aparatus. K. Inčiūra, pav., labai gražiai paskaitė savo „Dangaus žadinį", bet dėl kūrinėlio ilgumo ir išsyk nepermanomo alegoriškumo žuvo visa jo prasmė. Taip pat nedėkinga radijo medžiaga nė dramų nuotrupos.

Kinas

Rimtoji mūsų spauda apie kiną lig šiol drovisi rašyti. Jeigu rašo, tai vien piktindamos dėl jo nepadorumų arba ieškodama, kokiems čia praktiškiems tikslams būtų galima jis išnaudoti. Tuo tarpu užsieniuose kino problema jau yra tapusi rimta estetinės

plotmės meno problema, ir rimti žurnalai skiria kino apžvalgai ilgas rubrikas. Kinas yra tapęs galingu teatro konkurentu ir gresia jį visai ištuštinti ne vien pataikaudamas miniai, bet ir meniškai jį nukonkuruodamas bei paveržd amas geriausias jo pajėgas. Daugelis žymiausių aktorių eina kino filmui vaidinti. Technikinės kino priemonės leidžia sudaryti begalinę daugybę efektų, veiksmą daryti fragmentarį arba vientisą, nesiskaityti su laiko ir erdvės aplinkybėmis – ir duoti tokiu būdu galimybės visai pasireikšti režisieriaus fantazijai ir sumanumui. Suprantama tad, dėl ko kino filmuose ryškiau negu kur kitur ima reikštis ir tautiniai savumai.

Lietuvos kinus užplūdę vokiečių filmai dažniausiai pasižymi be skonio liuksusine prabanga, riebiu seksualizmu ir echtmiesčioniškai filisteriška dvasia. Vokiečių kinematografijos šedevrais laikomi Fritz Lango „Nibelungas", E. A. Dupont'o „Variétés" – jau Kaune rodyti – ir naujas Lango filmas „Metropolis", ateities visuomeninių kovų vaizdas. Matytasis jau Kaune Murnau'o „Faustas" laikomas grandiozišku, bet nepavykusiu sumanymu, kurį pražudė smulkus psichologizmas, vietose lengvas pasakiškas fejeriškumas ir banalūs ugnių efektai. Visa tai iš tiesų nesiderina su niauria titaniška Fausto legendos dvasia.

Lietuva savo filmų turbūt dar negreit susilauks. Ne per seniai, tiesa, buvo pasiskelbusios dvi kino studijos: p. Pakarklio ir p-lės Sienkevičaitės. Pirmoji turbūt nė nepradėjo darbo, o antrąją Švietimo ministerija po revizijos turėjo uždaryti kaip visai nerimtą įstaigą. Lietuvos reikalams tuom tarpu pakaks gero kronikinio filmo vaizduoti žymesniems tautinio ir valstybinio gyvenimo įvykiams. Deja, J. Basanavičiaus laidotuvių nuotrauka, lygiai kaip kadaise Nepriklausomybės šventės, parodė, kad mūsų operatoriams stoka elementariausio sugebėjimo šitą darbą bent kiek įmanomai atlikti.

Viešieji meno reikalai

balandžio mėnesį į priekį nepažengė nė žingsnio. *Meno tarėjo* vieta prie Švietimo ministerijos panaikinta. Meno taryba gyva, bet ką ji veikia, nėra žinių. Du aktualiausi šios dienos meno reikalai: *Lietuvių literatūros antologija* prancūzų kalba ir *Meno konkursas*, apie kurį buvome rašę pereitam „Židinio" n-ryje, bene bus susikūlę į „nuo mūs nepareinančias kliūtis". Jeigu iš tiesų taip yra, tai mums lemta merdėti dar ilgas laikas. Jeigi dar yra vilties tuos sumanymus įvykdyti, tai Lietuvių meno kūrėjų draugija ir Meno taryba turėtų kuo greičiausiai ir visomis pajėgomis to siekti.

„Pradai ir žygiai"

iš meno kritikos virto *literatūros*, meno kritikos žurnalu ir ketina eiti kas trys mėnesiai. Gaila. Dėl savo pobūdžio ir aktualaus turinio jiems tiktų eiti kuo dažniausiai, bent kas mėnuo. Iš pirmojo šių metų n-rio sužinome, kad Faustas Kirša žurnalą leidžia ir redaguoja jau ne menininkų būrelio, bet stačiai menininkų vardu. Mes abejojame, ar tokis apsibendrinimas yra teisėtas, nes žinome, kad ne visi menininkai pritaria „Pradų ir žygių" krypčiai. Pirmame š. m. n-ryje iš dailiosios literatūros randame Vinco Krėvės, Fausto Kiršos, A. Giedriaus ir Petro Vaičiūno kūrinių. Toliau eilę straipsnių meno reikalais, apžvalgų, paminėjimų, recenzijų ir kronikos. Skaitytojui nemalonaus įspūdžio daro kai kurie per daug aitrūs polemiški straipsniai Meno tarybos ir teatro reikalu. P. Galaunės „Chamas žengia" net išeina iš viešam žodžiui reikalingo susivaldymo ribų. Didžiausia, žinoma, klaida buvo tų, kurie pir-

mieji menininkų šeimos reikalus išnešė į dienraščių lapus. Teigiamieji šio n-rio straipsniai tai P. Galaunės „Užsienis apie Lietuvos meną ir kultūrą", F. Kiršos „10 metų Nepriklausomybės sukaktuvės ir menas", J. A. Herbačiausko ir P. Vaičiūno straipsniai.

Valstybės Drama

balandžio mėnesį pastatė dvi premjeras: Romain Rolland'o „Šventasis Liudvikas" ir Leonido Andrejevo „Tas, kuriam antausius skaldo". Deja, nė vienos jų pasisekusia mes negalime laikyti. Suvaidinti „Šventasis Liudvikas" – per sunkus mūsų dramai uždavinys kaip režisūros, taip ir vaidybos atžvilgiu. Stoka įsigilinimo į epochos dvasią, į vedamąją kūrinio idėją ir į vaidinamųjų asmenų charakterius buvo svarbiausia šios dramos nepasisekimo priežastis. Be to, ji mūsų publikai yra per sunki. – L. Andrejevo pjesės nepasisekimas krinta daugiausia ant režisieriaus galvos. Režisierius, statydamas šią dramą, ne tik neiškėlė idėjinio simbolinio jos turinio, bet jį stačiai paneigė ir paaukojo fabulai bei intrigai, kurios yra nelabai sumanios, o dar mažiau įtikinančios. Bet mes labai skeptiškai žiūrime ir į simbolinį Andrejevo pjesės turinį, nors jis ir būtų buvęs tinkamai iškeltas. Per daug jau pigios filosofinės jo idėjos ir per daug jau rusiškas jų įsimbolinimas, kad galėtų pateisinti šią dramą mūsų teatre.

Valstybės Operoj

nieko žymesnio šį mėnesį neįvyko. Kipras Petrauskas dideliu pasisekimu dainavo „Žydėj", P. Oleka grįžo į sceną „Fauste", siūlydamas naują Mefisto interpretaciją, dėl kurios mes išsitarsime kitą kartą. Taip pat dideliu pasisekimu praėjo latvių dainininkės A. Rebane gastrolės „Carmen" ir „Mignon" rolėse.

Koncertai

Koncertais balandis nebuvo turtingas. Mėnesio pradžioj dar buvo keli Beethoveno sukaktuvių minėjimai, kurių tarpe savotiškai įdomus Teologijos-filosofijos fakulteto Filosofijos skyriaus viešasis seminaras, surengtas prof. J. Ereto rūpesčiu. Sutrumpintai seminaras buvo pakartotas per radiją.

A. Varno kūrinių paroda

Meno parodas visą mėnesį atstovavo Lietuvių dailės draugijos salone apžvalginė A. Varno kūrinių paroda, apie kurią jau esame rašę. Dabar Lietuvių dailės draugija rengia didelę pavasarinę visų menininkų parodą.

M. K. Čiurlionio galerijoj

šiuo metu atidaryta lietuvių liaudies raižinių paroda. Tai religinio turinio paveikslai, atspausti nuo ranka raižytų medinių lentų,

siekią 18 šimtm. pradžios. Ši paroda, pirmoji ir vienintelė Lietuvoj, supažindina mus ne vien su šiuo originaliu mūsų liaudies menu, bet ir su tautinio stiliaus savumais, ypač kaipo liaudies skulptūros-drožinių papildymas. Su lietuvių liaudies raižinių gaminimo technika, istorija ir reikšme gauname susipažinti iš p. P. Galaunės sudaryto katalogo, kuriame randame šiems dalykams skirtą studijėlę, nuotraukų ir eksponatų aprašymų. M. K. Čiurlionio galerija, apimdama vis platesnes tautinio meno sritis, tampa turtingiausiu mūsų kultūros židiniu.

Tarptautinėj kilimų parodoj

Paryžiuj rengiasi dalyvauti ir Lietuva. Lietuvių skyrių rengia Lietuvių dailės draugija. Renkami kilimai, prijuostės, juostos ir visoki užtiesalai. Reikia laukti, kad ir šie mūsų liaudies dirbiniai turės tokio pat pasisekimo kaip Monzos parodoj lietuvių kryžiai.

Lietuvių kryžiai

O lietuvių kryžiai jau atkreipė dėmesį žymių Europos etnografų ir meno tyrinėtojų. Švedų etnografas, Rytų žinovas B. Idestam-Almquist „Stockholms Tidningen" Velykų numery duoda įdomų straipsnį „Lietuva prinešė savo kryžių prie laimėjimo", kuriame recenzuoja italo G. Salvatori knygą „L'Art rustique et populaire en Lithuanie".

B. I. – Almquist sako, kad senos valstybės labai domingai klausiančios naujųjų, susidariusių po didžiojo karo:

– Pasakykit, kuo jūs galite pasirodyti? Ar turit kai ką savo, savitą asmenį, savitą kultūrą? Kas jūs?

Naujos valstybės nurodo į savo praeitį:

– Buvo laikai, kai mes buvom jums lygios, turėjom savo valdovus, kurie kariavo su jūsiškiais.

– Visa tai teisinga. Istorijos palikimai ir atminimai turi savo reikšmės, sako Almquist. Bet to, jo žodžiais, dar per maža. Pasigirti savo seniai nutrūkusia ir apiblyškusia istorija svetimiems, tai dar per maža. Daug daugiau sveria, jei kokia naujųjų valstybių, įeidama senųjų tarpan, gali parodyti, kad jos nelaisvės laikai neišdildė jos veido ir jos senovinės savitos kultūros.

Almquist sutinka, kad naujos valstybės pradeda tai suprasti ir stengiasi žodžiais ir žygiais sutvirtinti savo savumo pozicijas. „Atrodo, kad jų daugeliui vyksta". Jis atpasakoja, kad Amerikos, o gal ir pasaulio rimčiausio teatro laikraščio „Theatre Arts Monthly" bendradarbis, apvažiavęs visą Europą, radęs įdomiausią teatrą Rygoj. Tas moderninis teatras buvęs inspiruotas Maskvos teatrų modernių idėjų, bet įgyvendintas labai savarankiai ir genialingai tautiškai. „Tai labai didelis pagyrimas, kuris turi nudžiuginti latvius. Anksčiau juk amerikiečiai vargiai ir girdėjo, kas per viena ta Latvijos respublika".

Lietuva lig šiol daugiau buvusi žinoma iš telegramų ryšy su Vilniaus klausimu ir jo svarstymu Tautų Sąjungoj. Bet G. Salvatori knyga ir jos gerai parinktos iliustracijos parodo mums, kur tikrai reikia Lietuvos ieškoti. Kultūros atžvilgiu tik ne Rusijoj. Lietuvoj randam mes kultūrą, kuri yra „nuostabiai nerusiška", sako Almquist.

Toliau jis daro paralelę tarp lietuvių ir rusų tautinės kultūros – šią jis matomai gerai pažįsta – ir daro tokių išvadų:

„Rusų tautodailę charakterizuoja smarkios varsos, ten dominuoja raudona– lietuviai mėgsta mėlyną ir dirba švelniomis varsomis su nepaprastai dailiais niuansais. Salvatori knygoje paro-

dyti juostų pavyzdžiai yra komponuoti iš juodų, balšvų, dramblio kaulo, lengvai violetinių ir švelnaus purpuro varsų. Taip gražiai ir tokiu skoniu suderinta varsų skalė yra aukštos kultūros ženklu."

„Charakteringiausi Lietuvos tautodailei tai jos kryžiai, kurių pilna visa šalis, pakeliais, prie bažnyčių, kiemuose, ant kalnelių, tai pavieniai, tai krūvoje, – jų įvairumas siekia tūkstančius. – Tokių kryžių Rusija visai nepažįsta."

„Rusų tautodailė šviesi ir linksma, lengva net ir savo melancholijoj. Lietuvių tautodailė niuri ir sunki. Lietuviai įdomi ir sena tauta."

Almquist išdėsto lietuvių kilmę, kalbą, jų gamtos meilę, jų dainas, – visa tai jį įtikina, kad lietuviai ne slavai ir kad jie visiškai nepriklauso Azijai.

Rusų tautodailėje Almquist randa didelę totorių ir apskritai mongolų įtaką. Esąs didelis panašumas tarp rusų šventųjų paveikslų ir Buddos atvaizdų. Rusų tautodailė ne vien savo varsomis, bet ir formomis gimininga tautodailei jos muhamedaniškų kaimynų pietuose ir budistiškų kaimynų rytuose. Jis randa tų panašumų ir kasdieniniuose papročiuose, ir apsivilkime. Tai esanti pasekmė rusų seno bendradarbiavimo su tomis tautomis ir ypatingai jų priklausomybės totoriams. „Lietuva totorių pavergimo ne tik nepažinojo, ji, atvirkščiai, būdama tuomet stipri valstybė, sulaužė jų pajėgą ir uždarė vartus Europon."

„Lietuvių kultūra sėmės iš kitų šaltinių negu Rusijos. Skandinavija yra suvaidinusi Lietuvoje savo vaidmenį, gauta kiek įtakos iš suomių tautų ir iš katalikiškos Lenkijos. Bet visų daugiausia yra lietuviai pasiėmę iš pačių savęs, iš savo izoliuotos ariškos gelmės."

Protarpiu Almquist atpasakoja Čiurlionio, „kuris tvėrė iš tautinių mistiškų gelmių", įtaką į naująją rusų dailę ir Mickevičiaus, lygiai tokio pat lietuvio, įtaką į lenkų kultūrą.

„Kiek tuose kryžiuose ir skulptūrose lietuviškumo? Viskas. Ar beveik viskas", – klausia ir atsako Almquist. Jis nurodo, kad lietuviai priešingai savo kaimynams slavams jau senovėje mėgdavę medžio skulptūrą, statydavę ypatingus stulpus savo numirusių kapuose. Tie stulpai, krikščionybę įvedus, pamažu virtę kryžiais. Jų ornamentai kartais rodą gotikos ir baroko įtakos, bet ta įtaka esanti tik paviršutinė. „Ji neturi jokios didesnės reikšmės. Pro ją ir šiandien matyti nepriklausoma senovinė kultūra."

Tarp medžio skulptūrų Almquist ypatingai pažymi susimąsčiusį Kristų, kuris esąs visų skulptūrų originaliausias. „Jis daro tipingo lietuviškumo įspūdžio: vidaus liūdesio suveržtas, išdidžiai kontempliatyvus."

Idestam-Almquist baigia žodžiais:

„Krašto savitumas nėra išmiręs. Prisiminus visa, ką Lietuva iškentė lenkų ir rusų priklausomybėje, ir minint tautodailę, galima taip pasakyti: Lietuva prinešė savo kryžių prie laimėjimo."

Radijas

Radijo programos komisija jau pradėjo darbą ir perdavimų turinys iš tiesų įvairėja ir gerėja. Vis dėlto radijo naudojimo būdai ir programa tebėra dar bandymų stadijoj, tad ir griežtai ką nors dėl jos tarti būtų dar per anksti. Komisijos uždavinys nelengvas, nes tenka taikytis prie įvairaus išsilavinimo ir skonio klausytojų. Čia tik vienas reikalavimas gali būti neabejotinai teisingas – tai, kad kiekvienos rūšies būtų duodami geri dalykai ir gerai duodami. Geras dalykas meniškoji dalis, gera ir paskaitos, ir vaikų valandėlė, ir ūkininkų laikraštis, ir Vilniaus valanda. Bet ar gerai visa tai atliekama? Čia ypač prelegentai ir kal-

bėtojai turėtų tinkamai pasirengti, o geriausia tik iš rašto skaityti savo paskaitas ir pranešimus. Dėl to blogo įspūdžio daro, kaip tai jau porą kartų buvo atsitikę, kalbant dažni pasikartojimai, mikčiojimai, grįžimai prie sakinio pradžios, minčiai suklydus, ir visi kiti improvizuojamos kalbos netobulumai. Minties aiškumas, kalbos sklandumas ir turiningumas turėtų būti kiekvieno radijo pranešimo reikalavimai. – Kai dėl dailiosios literatūros kūrinių perdavimo, ypač didesniųjų ir sunkesniųjų, tai mes ir šiandien esame skeptikai. Liudo Giros „Valteris ir Aldona" ir „Paparčio žiedas" optimistiškai mus nenuteikė. Klausysime, kaip vyks paskelbtasis radijo romanas „Vilniaus!" Spėjame, kad jis turės pasisekimo, jei bus ne knyginės, bet tikrai radijo literatūros pavyzdys. Bet apie tai kitą kartą.

Kinas

Mechaniškasis arba techniškasis meno kūrybos perdavimas paskutiniaisiais laikais didelio tobulumo pasiekė ypač kino srity. Mechaniškoji kino meno pusė daro didelės įtakos ir į tikrosios kūrybos reiškimąsi. Kinas sukūrė ne tik savotišką vaidybą, savotišką dramaturgiją, bet braunasi ir į grynąją poeziją. Štai „Révue des Deux Mondes" vasario mėn. kritikas André Chaumeix įrodinėja, kad vienas ryškiausių šių dienų literatūros bruožų – vaizdų gausumas ir smarkus jų kitėjimas, yra kino įtakos vaisius. „Visai tikra, – rašo jis, – kad tarp priežasčių, kurios aiškina šitokį regėjimo būdą, reikia laikyti ir kino įtaką. Galima kiną mėgti arba nemėgti. Bet tai yra menas, kuris turi savo dėsnius, pagrįstus šviesos ir judesio tyrinėjimais; menas, kuriam yra lemta didžiau-

sias išsiplėtimas. Kinas įėjo į papročius. Argi gali jis neveikti į jautimo ir matymo būdą?"

Užsienio spauda plačiai rašo apie vieną naujausių filmų „Metropolis", kuris esąs kinematografijos šedevras ir dėl savo meniško inscenizavimo, ir dėl didumo. Filmą režisavo garsus vokiečių kino režisierius Fritz Lang pagal p-nios Thea von Harbou veikalą. „Tai socialės kovos mitas, pasak *L'Art vivant* (55 nr.), galingi moderniškojo amžiaus konfliktai; kartu tai dorovinanti Kaino ir Abelio susitaikymo misterija, žmonijos bendravimo visuotinoj meilėj misterija." Deja, idėjinis problemos išsprendimas neįtikinąs nei meno, nei filosofijos atžvilgiu. Jos optimizmas virstąs plokščiu miesčioniškam bei pilietiškam skoniui patenkinti dviejų priešingybių sutaikymu, o ne pranašinga žmonijos sinteze. Blogo skonio prabanga ir pikantiškumas nustelbia daugelį tikrai reto grožio kilnių ir įspūdingų scenų. Kino meną slegia gobši biznieriško kapitalizmo minios instinktams pataikaujanti letena.

Meno tarybos memorandumas

Panaikinus prie Švietimo ministerijos meno tarėjo vietą ir iš viso blogėjant viešiesiems meno reikalams, Meno tarybos nariai įteikė Ponui Respublikos Prezidentui *memorandumą*, kuriame išdėsto kaip meno tarėjo, taip ir tarybos reikalingumą. Rašte nurodyti ir artimiausieji šių įstaigų uždaviniai: globoti dvaruose nykstančius kultūros paminklus, rinkti liaudies kūrybos liekanas, archeologijos dalykus. Visa tai reikia tinkamai sutvarkyti ir padaryti prieinama plačiam naudojimui. Monografijų ir albumų leidimas yra gyvas reikalas sintetinti ir populiarizuoti tautinės kūrybos lai-

mėjimus ir savo krašte, ir užsieniuose. Mūsų merdėjanti literatūra taip pat yra reikalinga organizuoto darbo ir paramos. Ir daugelis dar kitų reikalų ir motyvų įtikina, kad „reikalingas kompetentingas centrinis, menininkų pasitikėjimo turįs valstybės organas, kuris koordinuotų meno darbą, jungtų visas esančias meno įstaigų ir atskirų menininkų pajėgas ir turėtų Vyriausybės pasitikėjimo ir paramos. Tokiu organu gali būti tik Meno taryba su meno tarėju." Memorandumo autoriai kreipiasi į Poną Prezidentą, prašydami, kad jis palaikytų menininkų pastangas pravesti per ministerių kabinetą meno tarėjo etatą.

Valstybės Operoj

š.m. gegužės mėn. 4 dieną „Kaukių baliuje"[1] Ulrikos rolę atliko nauja dainininkė Amerikos lietuvaitė *p-lė Ona Katkauskaitė*. Nors dainininkė bene pirmą kartą operos scenoje dainavo, tačiau tiek dainavimo, tiek ir vaidinimo atžvilgiu nedaug kas tegalima jai prikišti. Jos balsas stiprus, platus ir malonus kontraltas. Ypatingai gražiai skamba vidutinėse ir aukštesnėse gaidose. Kaip kontraltas bent tuo tarpu dainininkė, rodos, konkurenčių sau neturi. Nors dainininkė gimusi ir augusi Amerikoje, tačiau iš dainavimo to veik nebuvo juntama, nes žodžius lietuviškai tarė visai gražiai. Garsaus rusų dainininko boso *Sibiriakovo gastrolėmis* mūsų Opera baigė šį sezoną, gegužės mėnesį suskubusi pastatyti dar vieną *premjerą* – Puccini'o *„Bohemą"*. Ši opera, pilna gražaus jumoro ir jaudinančio tragizmo, turėtų dažnai rodytis mūsų teatro scenoj.

Baletas

gegužės mėn. parodė seniai lauktą Čaikovskio „Gulbių ežerą", vieną iš mėgiamiausių klasikinių baletų ne tik Rusijoj, bet ir Vakarų Europoj. Nors kūrinys ėjo su didelėmis kupiūromis, nors mūsų pajėgoms jis buvo aiškiai per sunkus, vis dėlto įgijo visiško publikos pritarimo.

Valstybės Drama

pabaigė savo sezoną tyliai ir nežymiai – be paprastos reklamos „sezonui baigti". Deja, mūsų Dramos sezono pabaiga yra panaši ne tiek į kuklų susiturėjimą, kiek į anemišką nusilpimą, kuris reiškia sunkų negalavimą. Tuo tarpu tik palinkėsime, kad vasaros atostogos pagydytų ligonę ir apsaugotų nuo sunkesnių komplikacijų bei operacijų.

Mėgėjų trupė

sudaryta Lietuvių tautinės muzikos ir dainų draugijos „Gabijos" gegužės mėn. 18 d. Valstybės teatre statė „Lietuviškas vestuves". Yra tai p. K. ir J. Strazdų surankiotos ir į 5 veiksmus suskirstytos tautinės liaudies vestuvių apeigos, jau reta kur ištisai beužeinamos. Šio savotiško spektaklio autoriai ir rengėjai atliko gražų ir naudingą darbą. Nežiūrint daugelio kaip redakcijos, taip ir pastatymo klaidų, vestuvių drama scenoje ėjo visai įdomiai. Pataisius, kas taisytina, reiktų ji dar kartą parodyti, iškeliant ne vien jos charakteringumą, bet ir visą gilią prasmę bei grožį.

Vyrų choro koncertas

Koncertų negausioj eilėj reikia atskirai paminėti birželio mėn. 3 d. V. Teatre įvykusį koncertą, kuriame žymiausią programos dalį atliko p. J. Štarkos vedamas *vyrų choras*. Geras vyrų choras yra retenybė beveik visur, o pas mus, kur muzikinė kultūra yra taip žema, atrodė, kad tokis choras yra tarsi nė negalimas dalykas. P. J. Štarka minėtame koncerte mus stačiai nustebino ir nudžiugino. Jo vyrų choras jau yra pasiekęs aukšto tobulumo laipsnio, o dar toliau tobulinamas galės drąsiai važinėti po visą Europą. Metas būtų ir mūsų meną globojamoms įstaigoms sudaryti p. Štarkai palankesnes darbo sąlygas, o tuomet jo „komanda" tikrai giliau kultūrintų mūsų tautą ir keltų Lietuvos vardą negu visoki boksininkai ir spardytojai.

Vilniaus klausimas dailiojoj literatūroj

Dailiojoj literatūroj pasidarė aktualus Vilniaus klausimas. Neminint gausingų eilėraščių, štai K. Puida leidžia didelį romaną „Geležinis vilkas", V. Bičiūnas jau kuris laikas skaito per radiją irgi romaną „Vilniaus!", o M. Vaitkus Amerikos „Drauge" spausdina 5 v. dramą „Vilnius mūsų!"

Vasaros poilsio mėnesiais

meno gyvenimas paprastai esti apmiręs. Didieji meno kolektyvai ir įstaigos atostogauja, atskiri menininkai, jei ką ir kuria, tai viešumon nesirodo. Vasaros metu meną atstoja *pramogos*, ku-

rios betgi mėgsta dangstytis kilnesne meno priedanga. Kaunas tokių pramogų šią vasarą turėjo apsčiai. Jos dažniausiai ne tik kad būdavo nemeniškos, bet, deja, ir visai mums svetimos. Buvo užplūdusi didelė daugybė įvairių įvairiausių gastrolierių, nusigyvenusių garsenybių arba ir stačiai afišinės reklamos „žvaigždžių". Buvo jų pilna kinų estradose, restoranų salėse ir parkų aikštėse. Rusų kalba skambėjo, pradedant numiltuotu klounu, čigoniškųjų romansų dainininke, blogo farso komediantu ir baigiant pasaulinio rungtynių čempionato referi ir pačių „teatrų" direktoriais. Lietuviškasis, policijos išreikalautasis, oficialus numeris būdavo atliekamas „artisto" ar „artistės" nusikaltusia drovia fizionomija, nesuprantama tarsena ir dažnai nušvilpiamas. Tuo numeriu jeigu neidavo karikatūriškas romanso vertimas, tai jį pakeisdavo „Kur bakūžė samanota" arba „Mano sieloj šiandie šventė", o kartais ir kukli, nekalta liaudies dainelė. Ir bloga širdžiai darydavos, girdint iš plačiųjų laukų atneštą „Vai pūtė, pūtė šiaurus vėjelis!" ir įterptą į kafešantanišką kakofoniją. Lietuviškasis elementas „nesikultūrino" ir į moderniškąją mūsų šių dienų gyvenimo sintezę nėjo. Ir ačiū Dievui!

Vasaros teatras

Miesto sode turėtų būti atskirai minimas. Ne dėl to, kad jis būtų atsistojęs aukštesnėn plotmėn, bet dėl to, kad jis, buvusiojo mūsų Valstybės Dramos artisto vedamas, turėjo tai padaryti, o nepadarė. Publikos išnaudojimas per aukštomis kainomis, menka programa ir ta pati rusiška žydiška atmosfera. Jau seniai metas būtų mūsų dainininkams ir scenos menininkams susirūpinti vasaros teatrais ir iš anksto paruošti jiems tinkamą ir savą repertuarą.

Valstybės Dramos aktorių grupė bandė vienur kitur provincijoj daryti vaidinimus, bet be didelio pasisekimo.

Valstybės Operoje naujas dirigentas ir režisierius

Valstybės Operai pakviestas naujas dirigentas p. M. Bukša ir naujas režisierius p. N. Tichomirovas. Pirmasis, kilęs iš Vilniaus lietuvis, darbavęsis rusų operose, antrasis, rusas, dirbęs teatro srity Rusijoj ir užsieniuose. Mūsų Opera, visą laiką negalavusi, neturėdama gero režisieriaus, gal pagaliau šį kartą atatiks tikrą šiai sunkiai meno šakai specialistą. Naujai pakviestieji jau pradėjo ruošiamąjį darbą artimam rudenio sezonui. Sezono gi atidarymas teks suvėlinti dar ir dėl to, kad Teatro direkcija dėl kilusių kivirčų su artistais ilgai nepajėgė jų sukontraktuoti. Linkėtina, kad mūsų Teatras šiais metais parodytų daugiau kūrybinio sugebėjimo ir rimto susirūpinimo scenos menu.

Dainų šventės

Dainos meno šakoj pirmiausia minėtina *Pavasarininkų kongreso* Dainų šventė, įvykusi š. m. liepos 2, 3 ir 4 d. Jungtinis pavasarininkų choras iš 2000 dainininkų savo, tiesa, nesunkią programą atliko pavyzdingai. Ypatingo dėmesio vertas puikiai pavykęs bandymas sudainuoti keletą dainų ir giesmę „Pulkim ant kelių" liaudies mėgiamu būdu – su paprastu pritarimu. Tenka vien pasigailėti, kad į tikrai tautišką Dainos šventės programą vienas choras įnešė didelį disonansą, priversdamas publiką klausyti vokiečio K. M. Weberio „Medžioklės dainos" ir jau stačiai tarptautinio šlamšto – Vakarų Europos studiozų kneipėse nuvalkioto kažkokio „salvum klavigum, zuazua" ir t.t. O pavadinta tai buvo p. Po-

ciaus kompozicija... Į Dainų šventes iš viso jokių svetimų, kad ir rimtų, kompozicijų nereikėtų traukti. Gerų rezultatų davė ir atskirų chorų konkursas, be grynai auklėjamos reikšmės, parodęs jau ir tikrai meniškų sugebėjimų. Ypač teko pasigėrėti Rygos „Šviesos" choru, p. Karoso vedamu.

Dainų šventė su mažesniu choru įvyko ir per *Ateitininkų reorganizacinę konferenciją* Palangoj liepos 17 d. Ten pat, prie Birutės kalno, liepos 18 d. studentų ir moksleivių jėgomis buvo pastatyta Putino misterija „Nuvainikuotoji vaidilutė", p. L. Girai režisuojant ir p. J. Dambrauskui vedant savo sukomponuotąją choro partiją. Nežiūrint visų netobulumų, kilusių dėl skuboto rengimo, galima tikėtis, kad mūsų jaunimo pastangos šiose meno šakose greitu laiku gali duoti labai gražių vaisių.

Tautodailės paroda

atidaryta Pavasarininkų kongreso pradžioj buvo, be abejonės, turtingiausia šios rūšies paroda iš visų lig šiol Lietuvoj buvusių. Kas matė šią parodą, tas galėjo susidaryti apie lietuvių liaudies gabumus ir skonį labai palankią nuomonę.

Lietuvių dailės draugijos salone

visą vasarą taip pat buvo atidaryta tautodailės paroda. Čia matėme labai gražių uždangalų ir rankšluosčių pavyzdžių. Prie tokio subtilaus ir harmoningo piešinio bei sudėtingo audimo liaudį galėjo privesti tik ilgų amžių kultūra. Lankydamas tautodailės parodas, ne sykį apgailestauji, kad šitie dirbiniai taip sunkiai

prieinami inteligentijos ir šiaip miestelėnų namų reikalams. Jie puikiai atstotų fabrikinius baldų apmušalus, uždangas, kilimus, staltieses ir kitas panašias reikmenis. – Parodoj išstatyti ir keli artistiški p. Prapuolenio medžio dirbinių pavyzdžiai. Pasirodo, kad iš lietuviškojo beržo „gumbų" ir seno ąžuolo galima gauti puikių spalvotumo ir piešinio efektų, dar labiau paįvairintų sumaniai atliktos inkrustacijos. P. Prapuolenis (Meno mokyklos mokinys) yra dar sumanęs padaryti savo komponuoto lietuviško stiliaus baldų. Lietuvoj esą apsčiai tam reikalui puikios medžiagos. – Įdomus dar toj pačioj parodoj išstatytas p. Žilevičiaus liaudies muzikos instrumentų rinkinys: ragai, skudučiai, trimitai, birbynės, kankliai įvairių dydžių ir išvaizdų. Dauguma šių įrankių jau dabar retai kur sutinkami – ir visas tas rinkinys dvelkia kažkokia ypatinga gilios senovės romantine nuotaika. Imi tikėti, kad tautodailės parodos mūsų menui ir visai kultūrai padarys lemiančios įtakos, jei tik jos bus gausiau lankomos.

Valstybės Dramos sezono atidarymas

įvyko spalio 1 d. Suvaidinta C. Gozzi (Gocci), 18 šimtmečio italų teatrininko, 5 veiksmų pasaka „Princesė Turandot". Yra tai pjesė, parašyta grynai teatro ir vaidybos sumetimais. Dėl to visas jos pasisekimas pareina nuo to, kiek tiksliai visi tie scenos ir vaidybos galimumai režisieriaus ir aktorių yra išnaudoti. Mūsų dramos režisierius p. Dauguvietis sakosi savo pastatyme be to dar pabrėžiąs „mūsų lietuviškąjį teatrališkumą ir mūsų pažiūrą į veikalą". Vadinasi, veikalas ypatingu rūpestingumu buvęs studijuotas ir statomas. Deja, mes negalėtume pasakyti, kad vaidinimas būtų davęs ką nors nauja, o į pabaigą jis pasidarė net ir kiek

nuobodus. O kadangi pjesė kitais atžvilgiais yra tuščia, tai ir visas spektaklis praėjo be stipresnio įspūdžio, ir ilgiau ji mūsų scenoje neišsilaikys. A. Galdikas šiame pastatyme pasirodė kaip sumanus ir gabus dekoratorius.

Valstybės Operos sezonas

buvo atidarytas spalio 2 d. opera „Faustas". Čia jau turėjome progos susipažinti su naujo režisieriaus p. N. Tichomirovo[1] pirmaisiais žingsniais: p. N. Tichomirovas „Faustą" yra kiek pertvarkęs. Gaila vien, kad tie pertvarkymai yra arba visai nežymūs, arba ne geresni arba blogesni negu tai, kas pirmiau buvo. Taip, pav., scena bažnyčioj moterų choro įvedimu yra visiškai sugadinta, ir stačiai nesuprantama, kokiais sumetimais p. režisierius šitą absurdišką pataisą padarė. Bet lauksime pilno jo debiuto „Aidos" operoj.

Organizuotas meno gyvenimas

štai jau kuris laikas yra visiškai apmiręs. Meno tarybos, tarėjo ir Kultūros fondo reikalai, seniau buvę taip aktualūs, dabar, rodos, visai užmiršti. Nėr kam jų nė kelti. Lietuvių meno kūrėjų draugija, vienintelė apimanti visą meno gyvenimą organizacija, tebemerdi po senovei, ir jau turbūt niekas neįstengs jos atgaivinti. Kokiais pagrindais reikėtų sudaryti naują, veikli ir autoritetinga menininkų organizacija, klausimas platus ir kol kas dar maža nagrinėtas. Ilgų metų prityrimas rodo, kad mūsų menininkai savo

organizacijose dirbti nėra linkę. Sekant mūsų meno organizacijų veikimą, galima buvo pastebėti, kad darbas geriau vyksta ten, kur yra susibūrę vienos kurios meno šakos menininkai – profesionalai. Labiausiai pakrikę atrodo rašytojai-literatai. Jų mažiausiai ir yra tikrų profesionalų – ir juos gyvenimas labiausiai blaško ir skandina. Dėl to paskutiniuoju metu vieno antro imta kalbėti apie pirmąjį didelį visos Lietuvos rašytojų – menininkų susivažiavimą – kongresą. Šitas reikalas iš tiesų yra visai pribrendęs. Mūsų rašytojų uždaviniai, pareigos ir teisės dar nė kartą nebuvo jų pačių aptarta. Mūsų literatūros gyvenimas yra visai pakrikęs, jo reiškiniai atsitiktini, sporadiški. Literatūros organas žurnalas vis dar pasilieka mūsų kultūros opiausia viso gyvenimo spraga. Reikia laukti, kad artimiausioj ateity šitie ir daugelis kitų ne mažiau svarbių, pribrendusių reikalų bus iškelti ir išspręsti.

Lietuvių dailės draugija

– bene vienintelė meno organizacija, stovinti ant realaus pagrindo ir varanti rimtą kultūros darbą. Ji suruošė visą eilę parodų, kurių reikšmė ir svarba yra jau tinkamai mūsų visuomenės ir pačių menininkų pripažinta ir įvertinta. Paskutinė ir dabar dar tebesitęsianti – tai Antano Žmuidzinavičiaus (Žemaičio) apžvalginė kūrinių paroda, nuo spalio mėn. 16 d. ligi lapkričio 16 d. Šitas darbštus ir gausingas tapytojas yra vienas populiariausių mūsų menininkų ne tik Lietuvoj, bet ir Amerikos lietuvių kolonijose. Antano Žmuidzinavičiaus-Žemaičio kūryba savo paprastu gamtos vaizdavimu ir nuoširdumu labiau prieinama ir suprantama plačiai visuomenei negu kurio ki-

to mūsų tapytojo. Žmuidzinavičius – tapytojas realistas, ištikimas gamtos mokinys, vienur kitur romantiška nuotaika ir fantazija užsimanęs suprasminti vaizdą vedamosios idėjos – tezės įpynimu. Tačiau tas jam ne visur gerai vyksta. Labiausiai pasisekusiu šios rūšies kūriniu reiktų laikyti populiarų ir plačiai žinomą „Regėjimą", kur fantastiškas padangių Vytis – raitelis harmoningai derinasi su visa peizažo aplinka ir visas kūrinys yra gyvas simboline nuotaika. Gaila, kad šito paveikslo parodoj nėra. Panašiomis priemonėmis sukurtas „Keistas rytas" (reprodukcija „Židinio" 5 n-ry 1926 m.) daro jau sausos protinės alegorijos įspūdžio ir neįtikina, o realistinis ir fantastinis elementas nesiderina į bendrą visumą. Taip pat neįtikina nė „Susigrieži-mas" („Susigraužimas"? *Red.*) iš pirmojo, akademinio kūrybos periodo. Šiaip visoj savo kūryboj Žmuidzinavičius yra nuosakus, artimas ir mielas. Parodos katalogas supažindina lankytoją su tapytojo asmeniu, patiekdamas pluoštą biografinių žinių, ir su jo kūrybos evoliucija, pažymėdamas metais ir vieta paveikslų kilmę.

A. Šimkūno ir J. Arbitblato paveikslų paroda

buvo atidaryta pirmoj spalio mėn. pusėj Biržos salėje. Apie A. Šimkūną, kaipo apie tapytoją, dar netenka kalbėti, nes piešinio ir technikos trūkumai jo paveiksluose nustelbia visus kūrybinius pradus. J. Arbitblatas, jau šiek tiek pažįstamas ir iš ankstybesnių lietuvių parodų, sumaniai valdo teptuką. Jo „Senas žydas" ir kiti portretai bei etiudai gerai liudija apie jauną dailininką.

M. K. Čiurlionio galerija

po atostogų pertvarkyta ir papildyta naujais mūsų dailininkų kūriniais. Ruošiamas turtingas tautodailės skyrius.

Valstybės Drama

pastatė naują premjerą – čekų rašytojo K. Čapeko fantastinę dramą „R.U. R." (Rosums Universal Robots). Šitas kūrinys yra žinomas Vakarų Europos scenose. Juomi 1925 metais pradėjo savo darbą belgų teatras „Groupe Libre" Briusely.

Senovės klasikinis teatras

Senovės klasikinio teatro vaidinimus Italijoj organizuoja Romagnoli ir Tumiati. Ostijos arenoj bus pastatyta Sofoklio „Antigonė" ir Eschilo „Septyni Tėbuose". Sirakūzuose eis Euripido „Medėja" ir „Ciklopas", ir Aristofano „Debesys" – Pompėjoj rodys Euripido „Alcestą".

Menas akademiškosios jaunuomenės tarpe

Paskutiniaisiais laikais pastebimas didelis susidomėjimas menu ir literatūra akademiškosios jaunuomenės tarpe. Tuo tikslu pernai įsikūrusi ateitininkų draugija „Šatrija" šįmet padvigubėjo ne tik narių skaičiumi, bet ir pajėgumu. Gruodžio pradžioj šatrijiečiai ruošia savo vakarą kol kas dar tik Universiteto sienose, bet

netrukus ketina pasirodyti ir platesnei visuomenei. Draugijos narių tarpe esama poetų, beletristų, kritikų, muzikų ir originalios ekspresijos bei šaržo deklamatorių. Anksčiau už „Šatriją" įsikūrusi Humanitarų draugijos Literatūros sekcija Kauno publikai jau anksčiau spėjo užsirekomenduoti. Girdėti, kad ruošiamas dar ir bendras šiaip jau jaunųjų literatų vakaras. Tokiu būdu galima laukti, kad šalia „Keturių vėjų" grupės pasireikš dar kokia nauja srovė, iškeldama naujų kūrybinių pajėgų.

Valstybės Operoj

lapkričio mėnuo pažymėtas garsiausios Verdi operos „Aida" pastatymu. Ši grandioziškumo ir didelių masių opera vis dėlto ir mažoje mūsų teatro scenoje nenustojo savo ypatumų ir vertės. Sumanios p. N. Tichomirovo režisūros dėka visos scenos atrodė darnios ir suderintos. Kai dėl artistų, tai šalia K. Petrausko ir A. Sodeikos ypatingai reikia pažymėti V. Jonuškaitės puikus savo rolės atlikimas kaip balso, taip ir vaidybos atžvilgiu. Mūsų operai tobulėti daug, matyt, padeda ir naujas šalia J. Tallat-Kelpšos dirigentas p. M. Bukša. Orkestro susiderinimas, balso švarumas ir visa partitūros interpretacija iškelia daug naujų jo diriguojamų operų gražumų. Eskizus „Aidos" stilingoms dekoracijoms ir kostiumams pagamino latvių dailininkas L. Libertas.

Valstybės Dramoj

šį mėnesį pastatyta nauja premjera – melodrama „Už vienuolyno sienų"[1]. Tai veikalas, pritaikytas plačiosios publikos

skoniui: intriguojąs savo fabula, sentimentalus nuotaika ir efektingas patetiškais sugretinimais ir finalu. Nežiūrint didelio graudumo ir liejamų kaip scenoj, taip ir publikoj ašarų, ši premjera nei vaidybine, nei literatūrine puse mūs nesudomino.

K. M. Čapek

garsus čekų rašytojas, kurio dramą „R. U. R." stato ir mūsų Teatras, mirė Prahoj lapkričio 4 dieną, 67 metų amžiaus. Pradėjęs savo literatūrinę karjerą kaip žurnalistas ir meno kritikas, jis gan vėlokai, jau po 40 savo amžiaus metų, pragarsėjo kaip literatas. Nuo 1908 m. jo kūryba eina labai intensyviai. Čapekas savo kūryboj artistiškai jungia moderniojo gyvenimo reiškinius su praeities idiliškumu ir akylaus gyvenimo observatoriaus dokumentalinę medžiagą su visai savotišku ir originaliu visos tikrovės pergyvenimu. Čapekas, nors yra grynai tautinis čekų rašytojas, bet tapo plačiai žinomas ir už savo tėvynės sienų.

St. Przybyszewski

savo metu plačiai pragarsėjęs lenkų rašytojas mirė lapkričio mėn. 23 d., sulaukęs 59 metų amžiaus. Przybyszewskis pirmuosius savo kūrinius išleido vokiečių kalba: Totenmesse, Vigilien, Zur Psychologie des Individuums, Homo sapiens, De profundis, Satans Kinder, Die Synagoge des Satan. Jau šiais veikalais jis sau pelnė „vokiečių sataniko" vardą dėl to liguisto misticizmo ir tų žmogaus psichinio gyvenimo nenormalumų, kuriuos jis savo kūriniuose išreiškė. 1898 m. apsigyvenęs Krokuvoj, Przybyszew-

skis ėmė daryti didelės įtakos lenkų jaunimui. „Confiteor" – žymiausias jo ideologijai pažinti veikalas. Čia jis pasiskelbia esąs amžinojo, laiko ir vietos aplinkybių nepriklausomo gyvenimo ir visumos esmę pasiekiančio, metafizinės reikšmės meno šalininkas. Menas negalįs reikšti jokių utilitarinių pedagoginių dorovinių tendencijų, esąs atpalaiduotas nuo visokių įstatymų. Menas esąs aukščiausioji religija, o menininkas – aukščiausis jos žynys – „ipse philosophus, daemon, deus et omnia"[1]. Tokiais obalsiais Przybyszewskis sukėlė didelio triukšmo lenkų spaudoj. Parašė dar visą eilę apysakų ir dramų, kuriose negirdėtais paradoksais ir keistenybėmis vaizduoja juodąsias žmogaus dvasios pakampes. Przybyszewskio reikšmė remias ne tiek meniškąja jo kūryba, kiek sugebėjimu sudominti dekadentizmo idėjomis platesnius literatūros ir visuomenės sluoksnius. Visas Przybyszewskio gyvenimo žygis jau praeity.

Literatūros vakarai

paskutiniais laikais įėjo į madą. Ruošia juos dažniausiai jaunųjų rašytojų grupės, rašytojų, kurie visuomenei maža dar tėra žinomi ir kurie, viešai pasirodydami, tarsi nori prasiskinti kelią į literatūros pasaulį. Bet vis tiek kokis būtų rengėjų tikslas, patys vakarai paprastai esti dvejopo pobūdžio: literatūros kūrybos – poezijos ir literatūros propagandos bandymai. Literatūros vakarui antrasis pobūdis gal dar geriau tinka. Iš tiesų dailiosios literatūros kūriniai, viešai skaitomi, didele dalimi pasprunka iš klausytojų dėmesio ir kritiško įvertinimo. Be to, pats skaitymo būdas gali pražudyt ir geriausią kūrinį, o gali iškelti į padanges ir visai menkos vertės dalykėlį. Ir labai dažnai atsitinka, kad patys auto-

riai gerus savo kūrinius visai blogai skaito. Literatūros propagandos vakaras – tinkamiausias būdas skleisti naujiems šūkiams, naujoms kryptims, sudominti ir patraukti publikai literatūros gyvenimo reiškiniais. Dėl to ypač naujos, revoliucinės kryptys mielai literatūros vakarus organizuoja ir juose savo idėjas skleidžia. Mūsų literatūros vakaruose kol kas propagandos ir kovos obalsių nedaug – ir tas didžiausias jiems priekaištas ir menkoko jų pasisekimo priežastis. Gruodžio 4 d. Konservatorijos salėj suruošė literatūros vakarą *„jauniausių rašytojų grupė"*. Be literatūrinio amžiaus jaunatvės, joks kitas principas tos grupės nejungė. Kiekvienas jų kalbėjo savo vardu ir krypo vis kitokiomis vėžėmis. *P. Juodelio* „Atvirame laiške Faustui Kiršai"[1] iškelti kaip ir principiniai nusistatymai „jauniausių rašytojų" ne tik nejungė, bet didžiumai jų dargi buvo visai priešingi. Pats „laiškas" parašytas sumaniai, bet jo teigimai gan migloti ir pagrįsti subjektyviu, abstraktiniu paties autoriaus filosofavimu. Beieškant gan paprastų dalykų „giliausiųjų priežasčių", labai dažnai esti pavojaus paklysti fantazijose. P. Juodelis norėjo įtikinti mus, kad šių dienų Lietuvos visuomenė, liaudis ir jaunoji inteligentija einanti visai kitais keliais negu F. Kiršos „Praduose ir žygiuose" atstovaujamoji rašytojų grupė. Dėl to šitie rašytojai pasilieką nesuprantami, įpuolą į pesimizmą ir apatiją. Mintis, ne kartą mūsų visuomeniškai nusiteikusių kritikų kartota, tik P. Juodelio transponuota į aukštesnę oktavą. Mums atrodo, kad Lietuvos gyvenimas visose srityse yra dar tiek pakrikęs, jog kalbėti apie tarpusavinį veikimą platesniųjų masių ir literatūros krypčių, o juoba atskirų autorių, bene bus dar per anksti. „Laiško" autoriui atrodo, kad „Keturių vėjų" kryptis atatinkanti mūsų visuomeninio gyvenimo evoliucijos momentą, esanti išaugusi gimtinės dirvoj ir kad metas esą mesti pasaką apie svetimas tos krypties atsiradimo priežastis. Mat senesnioji inteli-

gentija, išaugusi svetimose kultūrose, pasirodė esanti labai jautri tautinėms formoms, kurios tačiau jau atgyvenusios savo amžių. Ir p. Juodelis sakosi lengva širdimi sudegintų visus mūsų senoviškuosius kryžius. Jaunoji inteligentija, namie auginta, atstovaujanti dabartinę kaimiškai-chamišką epochą ir kurianti tinkamą jai literatūrą. Visa tai yra gryna teorija. Mes mielai sutinkame, kad „Keturių vėjų" grupėj yra daug chamizmo, bet negalime juomi apibendrinti visą jaunąją kartą. Nesutinkame taip pat, kad ir iš kaimo eina chamas, ir ano „neišprusinto plungiškio" mes šituo vardu nepavadintume. Mūsų šių dienų viso kultūrinio gyvenimo chamizmas auga iš tų palaikų, kuriuos atpūtė į Lietuvą svetimi vėjai ir kuriems visokios mūsų kūrybinės pastangos yra visai svetimos. P. Juodelis turėtų žinoti, kad ir patys „Keturių vėjų" pionieriai yra išaugę svetimose kultūrose ir jomis persisunkę dar daugiau negu „Pradų ir žygių" grupė. Paties p. Juodelio pasiryžimas deginti tautinės kūrybos liekanas yra tarsi išimtas iš burnos tų revoliucinių meno novatorių, kurių vandalizmas, tiesa, daugiausia vien žodžiais, yra ryškiausiai pasirodęs anuo metu Rusijoj. Mūsų jaunoji inteligentijos karta, deja, ne tik nėra nuo tų svetimų palaikų atsipalaidavus, bet jąja dažnai tie palaikai mūsų gyvenime ir reiškiasi. Jaunoji mūsų inteligentija, bent jos dalis, tai tarsi putos tautos inde, sproginėja ir šnypščia iš nugrimzdusių inde drumzlių. Mūsų kultūros gyvenimas tik tada praskaidrės ir susikristalizuos, kai tos drumzlės nebeteks fermentavimo galios. Tada mes pažinsime savo kelius ir tada tik galėsime kalbėti apie tamprų tarpusavį visuomenės ir meno krypčių santykiavimą. Kol kas visuomenė – mums beprasmė masė, kurioj mes visai sporadiški reiškiniai, einame apgraibomis, sekdami kiekvienas savo intuicija ir savo išvidinio gyvenimo palinkimais, asmens iniciatyva ir nuožiūra. Lig šiol visuomenė mums buvo tiktai *rinka* mūsų

literatūros prekei pirkti, bet mūsų idealų ir kūrybinio pajėgumo ji neugdė ir nežadino. Plonas mūsų literatūrinių tradicijų tinklas kaip voratinklis buvo iš mūsų pačių rezgiamas – ir jeigu mūsų spaudoj buvo apsčiai balsų dėl visuomenės nesidomėjimo literatūra, tai tie balsai reikia suprast ne kaip nusiskundimai, bet kaip kaltinimai dėl tų drumzlių, dėl chamizmo ir dėl viso mūsų kultūrinio gyvenimo pakrikimo. Neabejotinai pasireiškusios kai kurių mūsų poetų (ir „Keturių vėjų" grupėj) kūrybos krizės kilo ne dėl tariamai nutrūkusio ryšio tarp tų poetų ir visuomenės bei epochos, bet, drįstu manyti, dėl grynai subjektyvių jų asmeninio, išvidinio gyvenimo priežasčių. Ir čia mes stojame ne prieš literatūrinę visuomeninę, bet prieš psichologinę problemą.

Šiaip ar taip, p. Juodelio „Atviras laiškas Faustui Kiršai" buvo įdomiausias to vakaro dalykas, kaip gyvai liečiąs aktualius mūsų šių dienų literatūros klausimus. To paties autoriaus vaizdelis „Negudri istorija" visais atžvilgiais yra nevykęs rašinėlis, nuobodus pasakojimas neįdomia tema. *K. Inčiūra* perskaitė fragmentą iš savo dramos „Matumba jūros dugne". Tai fantastiška, eilėmis rašyta dramatizuota pasaka. Skaito K. Inčiūra gerai, bet apie jo dramą iš to, ką paskaitė, sunku ką nors tikra pasakyti. Klausytojų kol kas ji nesuintrigavo, nors gražių vietų teko pastebėti. Daug nepalankiau tenka atsiliepti apie to paties autoriaus novelę „Senoj varpinėj". Tai buvo kažkoks alegorijų ir simbolių galvosūkis, klausyti visai neįmanomas ir nesuprantamas. Panašaus pobūdžio bandymų Inčiūros kūryboje jau ir anksčiau dažnai pasitaikydavo, ir ima baimė, kad jaunas poetas nesustingtų tose negyvose alegorijų bei abstrakcijų kombinacijose. *Salomėjos Nėries* keletą jau spausdintų eilėraščių paskaitė p-lė *Vilčinskaitė*. Jie nuoširdūs, paprasti, be pretenzijų, su pasigėrėjimu buvo auditorijos klausomi. Sudomino klausytojus ir *A. Venclova* savo apysakos „Že-

mės reforma" nuotrupa. Šitas pirmasis A. Venclovos prozos debiutas tikrai sveikintinas. Stiliaus ryškumas, apibūdinimų tikslumas, vidaus ekspresijos galia leidžia laukti iš A. Venclovos tikrai gabaus beletristo. *Ant. Miškinio* eilėse dar stiprokai jaučiamas galvotas dirbtinumas ir savojo stiliaus stoka. Vakarą baigė *Alė Sidabraitė,* labai gražiai, nuoširdžiai paskaičiusi pluoštą K. Inčiūros ir savo eilėraščių. Viena, ko pasigendame Sidabraitės poezijoj, tai originalesnių motyvų ir jaunesnės formos.

Valstybės Dramoj

gruodžio 6 d. ėjo nauja premjera „Nuodėmingas angelas", Petro Vaičiūno 5 veiksmų drama. Gyvas veiksmas, intriguojanti fabula, diskretiškai paslėptas pikantiškumas, laiminga atomazga, pagaliau vietos koloritas duoda palankios scenai medžiagos ir garantuoja pasisekimą publikoj. Aktoriai bendrai savo uždavinį atliko gerai, kiek tai galima iš viso mūsų Dramoj. Daugiau priekaištų būtų galima padaryti p-lei Jurašūnaitei (Gaurienės rolėj) ir K. Juršiui (Gando rolėj). Ypatingai p. Juršys nesugebėjo pravesti savo rolės, o sceną, kada jis gauna iš Gauro pinigų važiuoti į užsienį, padaro stačiai šlykščią savo nevykusiu, žeminančiu ir menininko dvasiai netinkamu dėl tų pinigų džiaugsmu. Reikia tiesą pasakyt, kad kompozitorius Gandas Vaičiūno veikale yra neįmanomas, bet scenoj jį vis dėlto buvo galima padaryti nuosakesnį.

Valstybės Operoj,

be kitko, kas trečiadienis dideliu pasisekimu eina „Aida". Kaskart vis daugiau pastebima publikos iš provincijos.

Koncertai

Koncertų šiais laikais Kaune nedaug. Grynąją muziką mūsų publika nelabai mėgsta. Nebent kokia pasaulinė garsenybė suvilioja. Lapkričio 21 d. tokia garsenybė į Kauną buvo užklydusi. Tai pasaulinės garbės smuikininkas čekas *Jan Kubelik*. Yra tai vienas iš nedaugelio menininkų, kurie aukščiausio laipsnio technikos virtuoziškumą moka jungti su giliu menišku pergyvenimu. Iš savo padangės minėtini Kauno muzikos mokyklos pedagogų įdomūs periodiniai koncertai mokyklos salėje.

1928

A. a. M. Gustaitis

1927 metams baigiantis gedula apsitraukė Lietuvos meno, ypatingai literatūros, padangė. Gruodžio 23 dieną Lazdijuose staiga mirė poetas Motiejus Gustaitis, gimęs Rokuose, Suvalkijoj 1870 metais, mokslus ėjęs Marijampolėj, Seinuose, Šveicarijos Friburge ir Romoj. Buvo aplankęs jis ir Ameriką, o karo metus praleido Rusijoj, globodamas tremtinius ir moksleivius. Motiejus Gustaitis viešai pasirodė mūsų literatūroje jau visai subrendęs ir kaip

žmogus, ir kaip poetas. Šiandien susivokti jo kūryboje nėra lengvas dalykas. Gustaičio raštai ne visi dar išspausdinti, kiti trupiniais išbarstyti periodinėj spaudoj, atskirai gi išleistieji prieš karą ir karo metu rinkinėliai yra smulkučiai, ir tie patys sunkiai gaunami. Gustaičio kūrybos visuma galbūt praskleis mums visai dar nenumatytų dalykų.

Motiejaus Gustaičio poezija nebuvo populiari nei liaudies, nei inteligentijos tarpe. Jo sunkokas stilius, keistas žodynas ir dažnai savotiškas kirčiavimas daugelį atgrasindavo jo eiles skaityti. Rimta, svari ir sunkoka yra ir jo poezijos prasmė. Gustaitis ne lengvo nuoširdumo, ne svajingo muzikalumo ir juoba ne erotiško jausmingumo poetas, bet gilios refleksijos, maldingos askezės ir abstrakcijos mintytojas. Jisai pajėgė pakilti virš aistringosios žmogaus prigimties, kurioj visas pasaulis esti persunktas egoistinėmis ar tai džiaugsmo, ar tai dar dažniau skausmo emocijomis. Dėl to jo kūryboj tiek ramios rimties, dėl to ir jo poezijos forma daugiau kūrybinio intelekto padarinys, negu emocinio pergyvenimo išsiliejimas.

Dėl to iš jo veido visą gyvenimą švietė ramumas ir šypsnys, viską suprantąs ir viską mokąs atleisti. Sukrikščioninta Hellados ir Romos klasiko dvasia byloja jo elegijomis, odėmis ir sonetais. Keldamas iš numirusių klasikus lietuvių literatūrai, poetas Motiejus Gustaitis ir baigė savo gyvenimo dienas.

„Židinio" bendrija, netekusi didžiojo savo bendradarbio ir rėmėjo, liūdėdama lenkia galvą šviesiam jo kapui.

1928 metų pradžia

jokių atmainų į meno gyvenimą neįnešė. Organizacinis veikimas apmiręs, ir šviesesnių perspektyvų kol kas nematyti.

Išėjo iš spaudos pavėlavęs „Pradų ir žygių" 1927 m. 3-4 nr., įdomus ir turiningas. P. Galaunė kelia Tautos muziejaus reikalą, kuris iš tiesų yra visai pribrendęs. Iš esamų jau rinkinių būtų galima sudaryti turtingas muziejus. Apie jo reikšmę lietuvių kultūrai netenka nė kalbėti – ji kiekvienam aiški.

Valstybės Drama

sausio mėn. pastatė naują premjerą, Carl Roesslerio 3 veiksmų komediją „Batas", B. Sruogos verstą. Ši komedija turininga ir sąmojinga. Vaizduoja ji porevoliucinę, ultrademokratišką Vokietijos nuotaiką, kada ministeriai, generolai ir profesoriai eina batų siūti, o kurpiai ir lekajai renkami į parlamentą. Daug charakteringų to laiko bruožų, parašytų „Bate", tinka ir Lietuvos gyvenimui, dėl to ši komedija gauna dar ir satyros aktualumo. Tas aktualumas būtų buvęs dar su didesniu dėmesiu sekamas, jeigu šios komedijos pastatyme būtų mažiau šaržo ir groteskiškumo. Vaidybinė pusė dėl to nebūtų nukentėjusi. Ypač gerai atliko savo roles A. Vainiūnaitė, sukūrusi gyvą amerikonės tipą, J. Petrauskas ir J. Laucius. Šioj komedijoj pasigedome E. Kačinsko, kuriam duota visai maža rolė. Galima įsivaizduoti, koks būtų buvęs Kačinskas Babinskio rolėj ir kiek visas spektaklis dėl to būtų laimėjęs.

Baletas

taip pat davė premjerą – P. Čaikovskio „Spragtuką", atliktą, kiek tai pas mus galima, visai gerai.

Nepriklausomybės šventės išvakarėse pastatė naują premjerą – Juozo Cicėno[1] 5 veiksmų dramą „Pamurys". Juozo Cicėno vardą teatro ir literatūros ne tik mėgėjams, bet ir specialistams teko pirmą kartą išgirsti. Dėl to nenuostabu, kad daugelis ėjo tą vakarą į teatrą vien tik šventės nuotaikos traukiami. Juk buvo jau atsitikimų, kad net labiau žinomų autorių pjesės po pirmo karto daugiau nesirodydavo. Taip skeptiškai nusiteikusi publika šį kartą bent kiek apsivylė: Cicėno pjesė pasirodė galima žiūrėti ir vietomis net gėrėtis. Pjesės siužetas paimtas iš draudžiamojo laiko kovų su rusų valdžia dėl spaudos, dėl tautinės ir tikybinės laisvės. Pas ūkininką Daugėlą ateina knygnešys su knygomis. Jaunas žandaras, lietuvis kilme ir mylįs Daugėlos dukterį, įspėja, kad kaime krata. Daugėla knygnešį su spausdiniais siunčia pas kleboną Burbą ir rašo jam laišką, kuriame išpasakoja ne tik apie šį siuntinį, bet ir pasisako, kad iš valsčiaus gautąsias rusų raidėmis spausdintas knygas jis sudeginęs. Laišką ir siuntinį duoda savo bernui, kad šis nuneštų klebonui. O prieš valandėlę Daugėla su tuo pačiu bernu buvo stipriai susipykęs, nes nenorėjo už jo leisti savo dukters. Bernas, pačiupęs laišką, jaučiasi turįs Daugėlą savo naguose ir galįs grasinimu gauti jo dukterį. Taip jis ir daro. Tuom tarpu kun. Burba stato naują bažnyčią toj vietoj, kur popas nori statyti cerkvę. Sužinojęs ano laiško istoriją, klebonas pamato pavojų ne tik sau, bet ir visos parapijos reikalui. Jis galvoja, kaip čia tą laišką iš berno išviliojus. Bet bernas gudrus. Sužinojęs, kad anas žandaras lietuvis ketina paveldėti savo dėdės ūkį ir vesti Daugėlaitę, nutaria vienu žygiu su kitais įklampyti ir jį. Bernas duoda laišką savo konkurentui žandarui, kad šis įteiktų jį viršininkui, tačiau pasilieka sau kopiją su žandaro parašu, kad

tokį laišką yra paėmęs. Atsivertėlis žandaras pasijunta tarp kūjo ir priekalo: įduos laišką – pražudys Daugėlus, kleboną ir neteks mylimos mergelės, neįduos laiško – pats įklius. Kreipiasi į kun. Burbą, kas daryti? Kunigas paima valandėlei laišką, žadėdamas pagalvoti, ir tuom tarpu pakeičia jį kitu, nurašytu kitos rankos, ir pataria įduoti jį viršininkui. Iš to pačio atsivertusio žandaro kunigas sužino, kad popas rengiasi užgrobti jau baigiamą statyti bažnyčią, dėl to paskubomis sušaukia žmones ir suspėja ją pašventinti. Dėl visų tų dalykų įvyksta tardymas, kuriame tačiau kaltintojai dokumentaliai ir aiškiais faktais negali įrodyti apskųstųjų kaltės. Mat ekspertizė parodo, kad svarbiausias įrodymas laiškas nėra rašytas Daugėlos, kaip tvirtino bernas. Visų nuomone, laiškas buvęs sufabrikuotas pačio berno keršyti Daugėlai. Viskas tokiu būdu baigiasi laimingai. Tokia tai „Pamurio" fabula. Dramoj ji susiūta ne visai sklandžiai ir stipriai. Vyriausia fabulos jungtis – anas nelaimingas laiškas – nuo pat pradžių atrodo neįtikimas dalykas. Juk kuris kaimietis rašys klebonui laišką, visus prasikaltimus jame suprotokoluodams, kai tam nėr nė mažiausio reikalo, nes klebonas ne tik kad be laiško, bet ir be žodžio būtų puikiai supratęs, ką su knygų kontrabanda reikia padaryti. Yra ir daugiau nereikalingų, neįtikimų dalykų, bet didelę jų dalį atsveria pjesės sceniškumas ir graži jos nuotaika. Pjesė nenuobodi – štai didelė scenos veikalo dorybė, išperkanti ne vieną net ir mirštamąją literatūros atžvilgiu nuodėmę. J. Cicėnas gali būti scenos veikalų autorium. Režisūra būtų galėjusi „Pamurį" dar kiek suderinti, išbraukdama vieną antrą sakinį. Bet apskritai pastatymas buvo rūpestingas. P. Kubertavičius davė labai gerą kun. Burbą, o J. Petrauskas puikų popą. „Pamurys" turbūt bus dar ne kartą žiūrimas.

Valstybės Opera

Vasario 16-osios šventei suruošė nors kartą visai tautišką programą. Buvo išpildyta pirmą sykį Kaune Č. Sasnausko didžiulė kantata „Broliai" M. Gustaičio žodžiams. Kantata buvo pagiedota K. Petrausko ir Operos choro A. Varno sukomponuotose dekoracijose su alegoriniais gyvais paveikslais, vaizduojančiais žymesnius lietuvių tautos gyvenimo momentus. Gaila vien, kad kantatos tekstas ne visur atatinka literatinio kūrinio reikalavimus, o muzika bent kiek monotoniška. Nežiūrint to, kantata padarė didelio įspūdžio. Tą pat vakarą Operos orkestras išpildė J. Gruodžio simfoniją ir J. Karnavičiaus „Lietuvišką rapsodiją" su Petrovo inscenizuotu baletu.

Užgavėnių antradienį vasario 21 d. Opera pastatė naują premjerą „Pakalnė", d'Alberto muzika.

Lietuviškas repertuaras mūsų teatre

Prie Valstybės teatro leidžiamos „7 meno dienos" 15 n-ryje išspausdino aktualų Dramos režisieriaus B. Dauguviečio straipsnį „Originalaus lietuviško repertuaro likimas mūsų teatre", kurį čia ištisai pakartojame:

„Visai neseniai mūsų Valstybės teatre ėjo premjera. Buvo vaidinama originali mūsų tautiečio J. Cicėno pjesė „Pamurys".

Mūsų teatrinės kritikos dalis į šį veikalą pažvelgė gana aštriai, o tai sukėlė manyje visą eilę atsiminimų.

Skaitau reikalingu pabrėžti, kad aš nesiruošiu nei ginti, nei kaltinti, nei neigti. Noriu tik atkreipti dėmesį į keletą faktų ir pasistengti padaryti iš jų išvadas.

Nuo 1924 m. sausio mėn. 1 d. Valstybės teatre originalių veikalų statymas, likimui lėmus, tapo kaip ir mano monopolija. Ir per tą laiką, t.y. per 4 metus stropaus darbo, aš pastačiau 37 veikalus, tame skaičiuj 13 lietuviškų originalių veikalų.

Ir štai dabar atėjo man galvon tų veikalų ir jų pastatymų likimas.

Pirmas mano pastatymas buvo Maironio „Kęstučio mirtis".

Spauda daugumoje kaip apie patį veikalą, taip ir apie pastatymą atsiliepė gana neigiamai. O tam pačiam mėnesy pigų Zudermano „Drugelių" menką pastatymą spauda sutiko gana švelniai. (Lygiai menką ir to pačio Zudermano pjesę „Gėlėse". *Red.*)

Toks pat kaip ir „Kęstučio mirtis" ištiko likimas ir antrąją trilogijos dalį „Vytautas pas kryžiuočius".

Didžiai gerbiamas poetas Maironis nustojo ūpo, numojo ranka ir nusprendė scenai nieko daugiau neberašyti.

V. Krėvės „Skirgailos" pastatymą spauda sutiko palankiai, bet tuo metu vadovaujančios politinės sferos (? *Red.*) tiek šį veikalą apkarpė, kad jo visai nebepažinsi.

V. Krėvė tuo pasipiktinęs davė žodį niekados daugiau scenai nerašyti, davė žodį, kuriame iki šiol stovi.

Dabar prisiminkime, kaip atsiliepė mūsų kritika apie jauno poeto Santvaro „Žvejus". Baisu ir pamanyti. Suvaidinus trejetą kartų, pjesė tapo išimta iš repertuaro, o vargšas autorius net iki šiol neatsigauna nuo ištikusio jį smūgio ir jau, žinoma, nieko neberašo.

O juk negalima pasakyti, kad jis be talento. Jis turėjo tikrąjį sceniską patosą ir net įkvėpimą. Docentas Tumas, kritikuodamas jį kaip poetą, pavadino jį ir talentingu, ir daug žadančiu.

Prisiminkime dabar kito originalaus „Per audrą", Tarvydo[1] veikalo, likimą. Nors tai jau reikalas užmirštas, bet Dievas mato,

ranką ant širdies padėjęs sakau: neblogas buvo veikalas. Daug jame buvo tuščių niekų, bet daug buvo ir to, kas rodo autoriaus gabumus. Kritika šį veikalą „apdirbo", kad autorius kažkur žuvo ir iki šiai dienai nė žodžio apie jį negirdėti.

Ir dabar kritikų dalis užsisėdo ant jauno pradedančio autoriaus veikalo „Pamurys". Manau, nereikės ilgai laukti, kad ir jis nuleis rankas ir išsižadės rašyti teatrui. O būtų labai gaila. Daug ką gero galėčiau pasakyti apie jo pjesę – bet tai ne mano reikalas.

Laimingiausiai, lyginant su visais kitais, išėjo tik su P. Vaičiūno veikalais, bet ir jo pirmoji drama „Sudrumsta ramybė" perėjo per „dantis". Prisiminkime pašiepimus už pastatymą „Taip mirdavo lietuviai"[2] ir „Amerika pirtyje", ir visiškai pakaks pavyzdžių palyginimui, kad į originalius lietuviškus veikalus kritika žiūri ypatingai griežtai. Kritika žiūri į autorių kaip į savo asmeninį priešą. Vieni jį kritikuoja už tai, kad jis ateitininkas, kiti – kad jis aušrininkas, treti už tai, kad jis jų kaimynas, ketvirti stačiai jaučia nepaprastą drąsą kritikuoti gimtuosius tipus ir vaizdus.

Ir kokios iš viso to išvados? Autoriai nuleidžia rankas, pameta norą rašyti, o režisierius nervuojasi ir labai nenoriai imasi lietuviškų originalių veikalų pastatymų. (Koks malonumas kęsti už „kompaniją".)

O juk rodos, kad Lietuvos dramos uždavinys ir yra kultivuoti originalius lietuviškus kūrinius ir visokeriopai palaikyti jų autorius. Juk ir Puškinas ne nuo „Boriso Godunovo" pradėjo rašyti!

Kad ir silpna būtų pradžia, tai vis tik niekam neduoda teisės statyti ant žmogaus kryžių. O rašyti dramas, neturint galimybės patikrinti jas visais atžvilgiais scenoje – sunkus ir bergždžias darbas.

Teatrą kuria dramaturgas, o dramaturgą – scena.

Kad susilauktume gražaus kūrinio, reikia išmokti kantriai žiūrėti į pradedančiųjų dramų rašytojų klaidas".

Iš principo pritardami p. Dauguviečiui, mes vis dėlto turime pastebėti, kad mūsų, ypač jaunųjų autorių, dramos turėdavo gana daug ir elementarių trūkumų, kurie dalimi ir nulėmė jų nepasisekimą. Publika paprastai esti egoistiškai žiauri.

Valstybės Drama

kovo 20 dieną šventė savo režisieriaus B. Dauguviečio 20 metų scenos darbo sukaktuves. Ta proga buvo pastatyta premjera, F. Schillerio 5 veiksmų, 12 paveikslų tragedija „Plėšikai". Šis didžiulis 12 paveikslų kūrinys režisūrai kelia sunkų uždavinį ir leidžia jame pasirodyti. Galbūt dėl to p. Dauguvietis jį ir pasirinko savo sukaktuvių spektakliui. Reikia pasakyti, kad tas uždavinys buvo atliktas gražiai ir sumaniai. Bet kitu atžvilgiu „Plėšikai" vis dėlto pavojingas spektaklio pasisekimui kūrinys dėl savo grynai literatūrinių ypatumų. Šitas pirmasis didysis Schillerio kūrinys pasižymi visomis ydomis, kurias tik galėjo genialus jaunuolis autorius (tada 21 metų amžiaus) padaryti. Be to, „Plėšikuose" per daug anos, jau šiandien mums visai svetimos, epochos dvasios, o per maža bendrai žmogiškos psichologinės tiesos ir artistiškos kūrinio santvarkos, kad jis galėtų šiandien sukelti platesnės publikos entuziazmo, kaip sukelia to pačio poeto „Klasta ir meilė". „Plėšikais" mes gėrimės kaip dideliu charakteringu istorijos dokumentu ir Schillerio genijaus užuomazga, bet tokis atžvilgis masinei teatro auditorijai yra svetimas. Reikia dar pridurti, kad „Plėšikų" vaidintojai mūsų Dramoj ne tik kad nesušvelnino ligi kraštutinumo išpūsto šitos tragedijos patoso, bet jį padarė vietomis visai jau nepakenčiama retorika. Režisūrai gi reikėjo padaryti dau-

giau kupiūrų. Spektaklis praėjo šventės nuotaika. Publikos kaip per pirmaeiles Operos premjeras. P. Dauguvietis gavo daug sveikinimų, dovanų ir gėlių.

Valstybės Opera

naujų premjerų šį mėnesį nepastatė, bet įvyko joj šiokių tokių atmainų. Vieton išvažiavusio kuriam laikui į Ameriką A. Sodeikos iš Italijos atvyko naujas dainininkas p. J. Būtėnas. Jo debiutas „Rigolete" parodė J. Būtėną esant didele operos meno pajėga. P. J. Bieliūno pasirodymas, kaip tenoro, sunkioj Radameso partijoj „Aidoj" dėl dainininko nesveikatos ir kitų aplinkybių buvo mažiau laimingas.

Koncertai

Koncertų kovo mėnesį buvo palyginti apsčiai ir įdomių. Kovo 3 d. Konservatorijos salėj įvyko pianisto Balio Dvariono koncertas, kuriame buvo išpildyti J. S. Bacho, V. F. Bacho, A. Skriabino, M. K. Čiurlionio ir J. Gruodžio kūriniai. Reikia padėkoti p. Dvarionui, kad jis vis dažniau ima koncertuoti mūsų kompozitorių kūrinius, kurie pasirodo esą verti visokeriopo dėmesio.

Kovo 6 d. Valstybės Teatre p. Štarka suruošė retą ir puikų vyrų choro koncertą, dalyvaujant K. Petrauskui, V. Jonuškaitei ir smuikininkui V. Hajos. Iš didelio šito koncerto pasisekimo galima spręsti, kad dažnesni šios rūšies koncertai yra jau visai pribrendęs reikalas.

Reikia dar paminėti *Konservatorijos pedagogų* kamerinį koncertą Schuberto 100 metų mirties sukaktuvių proga ir prancū-

zų pianistės *Ivonne Herr-Japy* koncertą, įvykusį Konservatorijos salėj kovo mėn. 17 d. Įdomi programa, puikus atlikimas ir pats prancūzų pianistės atsilankymo faktas duoda šiam koncertui pirmaeilės reikšmės.

Vydūno 60 metų amžiaus sukaktuvės

Šiais metais sukako 60 m. nuo žinomo mūsų rašytojo filosofo Vydūno gimimo. Lietuvių visuomenė, vertindama jo nuopelnus lietuvių tautos atgimimui ir jos menui bei mokslui, sukaktuvių proga jubiliatą tinkamai pagerbė. Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas jam suteikė filosofijos garbės daktaro laipsnį. Š. m. balandžio mėn. 21 d. 10 val. rytą didžiojoj Universiteto salėj tam tikslui įvyko viešas fakulteto posėdis, kuriame buvo atsilankęs švietimo ministeris p. inž. K. Šakenis, daug profesorių, studentų ir publikos.

Posėdį atidarė Universiteto rektorius prof. M. Römeris, pažymėdamas, kad ši iškilmė turi ne vien fakultetinio pobūdžio, bet yra sykiu ir visos Almae Matris iškilmė, kadangi joj dalyvauja visas Universitetas rektoriaus asmenyje. Į posėdį atvykęs prof. Ig. Jonynas jubiliatą sveikino ministerio pirmininko ir užsienio reikalų ministerio prof. A. Voldemaro vardu. Toliau žodį gauna Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas prof. V. Krėvė-Mickevičius. Jis pažymi, kad jo šiandien esanti pareiga apibūdinti naujo daktaro gyvenimą ir darbus. Tačiau Vydūnas tiek yra žinomas mūsų visuomenei, kad apie tai kalbant, būtų galima tik užgauti patį jubiliatą ir susirinkusius. Dėl to, pasisako, nė nebandysiąs apie tai kalbėti, kas visiems žinoma.

Seka Vydūno paskaita „Menininkas ir mokslininkas", po kurios Universiteto rektorius prof. Römeris įteikia jam garbės dak-

taro diplomą ir pasveikina kaip naują Universiteto pajėgą. Šia proga iškelia jo nuopelnus lietuviams. Du dalykai daro Vydūną dideliu – tai, kad jis be paliovos žmonina lietuvių tautą ir kad jo gyvenimas ir kūryba eina drauge. Jis yra idealistas ir kitus nori prie to vesti. Kuria ne materialinių išskaičiavimų vedamas, bet jautrios širdies skatinamas. Dėlei šio mums Vydūnas darosi ypatingai brangus ir artimas. Dar sveikina švietimo ministeris p. inž. K. Šakenis ir prof. M. Biržiška. Iškilmingas posėdis baigiamas, sugiedojus Gaudeamus.

Tą pačią dieną jubiliatui pagerbti kan. J. Tumas-Vaižgantas savo bute suruošė vaišes, kuriose, be jubiliato, dar dalyvavo būrelis žymesniųjų mūsų literatų.

Vakare Valstybės Teatras pastatė Vydūno veikalą, trilogijos „Amžinos ugnies" dalį, tragediją „Vaidilutė". Pasibaigus antram veiksmui, autorius buvo iškviestas į sceną. Čia jubiliatas susilaukė daug dovanų ir sveikinimų.

Valstybės Opera

gegužės 15 d. iškilmėms pastatė premjerą, O. Nicolai operą „Linksmosios Vindzoro moterys". Pastatymas geras, bet atlikimas menkas. Artistai jautėsi tartum ne savo kaily, dėl to linksma šios operos nuotaika ir komiškasis elementas beveik visai žuvo. Viena J. Dvarionaitė laikėsi tinkamoj aukštumoj. Gaila, kad šita būtent opera pastatyta Nepriklausomybės iškilmių vakarą[1], kada teatras buvo pilnas aukštų užsienio svečių.

Valstybės Drama

paskutiniam sezono spektakliui suvaidino premjerą „Šiaip arba taip", Luigi Pirandello 3 veiksmų pjesę, J. Narijausko išverstą iš italų kalbos. Tai buvo įdomiausias ne vien tik visų metų, bet ir iš viso mūsų Dramos pastatymas. Čia galėjome pamatyti, kas yra tikras teatrališkumas. Perdėm įdomi dramos konstrukcija, atatinkama režisūra, puikus dekoratyvinis fonas, pagaliau gyvas vaidinimas, – ne suflerio žodžių kartojimas – sudarė darnią visumą ir vertė domėtis sceniškaisiais ir vaidybiniais šios premjeros elementais. B. Dauguvietis čia pasirodė tikrai plačių užsimojimų ir režisierius, ir aktorius.

Dailės draugijos salone

atidaryta lietuviškų plakatų paroda estetinio pasigėrėjimo duoda labai nedaug. Šalia negausingų gražios kompozicijos ir piešinio plakatų matome ištisas eiles elementariai nevykusių baisybių, ypač iš priešrinkiminių agitacijų laikų. Dalimi tai yra moralinio bankroto ir gėdos paroda.

Meno mokykla

gegužės mėn. pabaigoje mokslo metams baigti buvo atidariusi savo mokinių darbų parodą. Šių metų paroda nuo pereitųjų metų skiriasi nebent tuomi, kad joje randame išstatytus šešių baigusiųjų menininkų išleidžiamuosius darbus: J. Vienožinskio studijos – Josimas Akimas, Puišys Juozas ir Piščikas Ignas, A. Var-

no studijos – Šulcas Fabijonas ir Žilevičaitė Marė, pagaliau K. Šklėrio studijos – Antinis Robertas. Šis paskutinis skulptorius, anie visi tapytojai. Antinis jau žinomas mūsų visuomenei iš Širvintų paminklo.

Meno mokyklos sferose labai aktualus yra pritaikomojo meno reikalas ir tam reikalingų dirbtuvių įrengimas.

Teatras vasaros atostogų metu

Užsidarius vasaros atostogų metu didžiausioms mūsų meno įstaigoms – Valstybės Operai ir Dramai, jų vietą užima pora privatine iniciatyva suorganizuotų trupių, kurios tačiau Kaune didesnio pasisekimo neturi ir ieško sau simpatijų provincijos publikoj. Kaune, prasidedant vasarai, įsiviešpatauja visoki perėjūnai-gastrolieriai, dažniausiai rusai, Kauno žydiškosios publikos priimami išskėstomis rankomis ir skatinami gausiais aplodismentais ir nemenku uždarbiu.

Lietuviška operetė

Norėdami užkirsti kelią atėjūnams, keli lietuvių artistai suorganizavo *lietuvišką operetę*, kurios pasirodymas visų buvo palankiai sutiktas. Vasaros metu grakšti, lanksti, gyva, linksmos nuotaikos operetė tinkamiausia miesto publikai pramoga ir, tinkamai pastatyta, galėtų nukonkuruoti dažniausiai menkos vertės gastrolierius. Deja, žydiškajai Kauno publikai mielesni banalūs rusiški kupletai ir plokščios komedijėlės negu lietuvių operetės spektakliai. Dėl to reikia abejoti, ar konkurencija pasiseks išlaikyti.

Valstybės Teatro direktoriumi paskirtas p. Jurgis Savickis

Baigiantis šių metų sezonui, Valstybės Teatro direktorium paskirtas p. Jurgis Savickis, žinomas mūsų beletristas, „Šventadienio sonetų" ir „Ties aukštu sostu" autorius. Teatro sluoksniuose šitas paskyrimas palankiai komentuojamas. Ateinančiam sezonui sukontraktuoti keli nauji artistai: p. Būtėnas, jau gerai Kaunui pažįstamas, p-nia I. Gustainienė-Avietėnaitė, sopranas, ir p-lė V. Podėnaitė, dramatinis sopranas, šįmet baigusi dainavimo mokslus Italijoj ir birželio 30 d. su dideliu pasisekimu koncertavusi Rotušės salėje. Pakitėja šiek tiek ir Dramos personalas. Publikos mėgiamas K. Glinskis vėl grįžta į teatrą. Ateinantieji metai teatro gyvenime kelia daug naujų vilčių.

Antroji visos Lietuvos Dainų šventė

Liepos mėn. 1 ir 2 d. Žemės ūkio ir pramonės parodos metu įvyko antroji visos Lietuvos Dainų šventė. Kas atsimena pirmąją Dainų šventę, galėjo pastebėti nemaža pažangos. Choras gal dusyk didesnis, estrada praplėsta ir patobulinta, tvarka ir disciplina geresnė, visos šventės nuotaika iškilmingesnė. Tačiau meniškos pažangos, tobulesnio programos atlikimo antroj Dainų šventėj nebuvo matyti. Jungtinis choras parodė tik *minimumą*, be kurio visai nebūtų galėjęs viešai rodytis. Šventės programa buvo sudaryta iš elementariai lengvai harmonizuotų liaudies dainų, išskyrus Č. Sasnausko „Kur bėga Šešupė", J. Naujalio „Jaunimo giesmė" ir dar J. Gruodžio „Šiltas gražus rudenėlis". Šitą lengvutę programą choras atliko patenkinamai, vadinas, balsai

mokėjo savo partijas ir sudainavo maždaug laikantis dirigento takto. Apie artistinį gi dainų išbaigimą, niuansus, klusnumą dirigento batutai kalbėti dar netenka. Kaltas čia gal skubotas programos paruošimas, bet dar daugiau kaltas bendrai per žemas muzikinės kultūros laipsnis Lietuvoje. – Antrą Dainų šventės dieną, be jungtinio choro, pakartojusio tas pačias dainas, dalyvavo dar apie pustrečio šimto moksleivių, kurie atliko dainų melodijoms keletą ritminės mankštos numerių. Šitą programos dalį, deja, vykusia negalima pavadinti. Pirmiausia buvo stoka organizacinio griežtumo ir planingumo. Choras, kuris dainavo mankštai, buvo visai nesutvarkytas – atrodė būrelis atsitiktinai čia pat susitelkusių žmonių – dainavo silpnai ir ne visados tinkamu mankštai tempu. Pati mankšta nerūpestingai paruošta ir atlikta: kreivos, pakrikusios eilės, nesutartiniai judesiai kiekvienam krito į akis. Antroji Dainų šventės diena darė daugiau privatinės, šeimyniškos iškilmės įspūdžio. To neturėtų būti. Šitaip išreklamuotų švenčių metu, kada atvyksta net užsienio korespondentų, reiktų rodytis tik su gerai paruošta programa. Nes ir rūpestingiausiai ruošdamiesi, mes vis tiek dar būsim toli atsilikę kad ir nuo artimiausiųjų savo kaimynų. – Nežiūrint šių gan įkyrių trūkumų, antroji Dainų šventė padarė didelio įspūdžio. Jau pats milžiniško 7000 žmonių choro dainavimas, siekiąs didingumo, pagauna dvasią ir užtrina meniškuosius nepriteklius. Stipri lietuvių dainos nuotaika apgaubia ir pagauna klausytoją savo nuoširdumu ir paprastumu. Ir tik paskui, refleksijos metu, pasiilgsti to įspūdžio, kurį įsivaizdini gauti, jei šalia šito natūralaus lietuviškosios dainos grožio turėtum dar ir artistišką, tobulą jos atlikimą. To turėtų siekti visi Dainų švenčių rengėjai.

Vasaros metu sostinėje

meno gyvenimas paprastai apmiršta, užtat kiek atgyja provincijoj. Šią vasarą provincijoj didelio susidomėjimo ir pasisekimo turėjo viena vaidintojų trupė su p. Bičiūnu priešaky, atlankiusi ne vien didesniuosius miestus, bet ir vienur kitur nepaniekinusi nė daržinių. Juk jos turi tokių gražių tradicijų!

Prasidėjus rudeniui, meno žmonės vėl ima spiestis Kaune. Jaučiama šiokio tokio bruzdėjimo. Teatras šįmet vėliau pradės savo darbą negu paprastai. Sutrukdė kontraktų pasirašymo ir atlyginimo klausimas. Kiek galima spręsti iš spaudoje pasirodžiusių vienos ir antros pusės pasiaiškinimų, artistų pozicija šį kartą mums atrodo silpna.

Vytauto Bacevičiaus koncertas

Iš paskutiniųjų meno gyvenimo įvykių pirmiausia minėtinas p. Vytauto Bacevičiaus, Paryžiaus konservatorijos laureato, koncertas, įvykęs rugsėjo 16 dieną Konservatorijos salėj. Pianistas Vytautas Bacevičius, baigęs Varšuvos konservatoriją, trumpai studijavęs Kauno universitete, pereitus metus praleido Paryžiuj, kur spėjo pasižymėti kaip pianistas ir kompozitorius. Šiais metais jis dar vyksta į Paryžių, o paskui ketina tęsti mokslines studijas, nes randa artimą ryšį tarp muzikos ir filosofijos. Kaip kompozitorius jis turi parašęs kelis didelius kūrinius, o artimiausiu laiku rengiasi rašyti operą, kuriai uvertiūrą jau yra pradėjęs. Operos siužetas būsiąs paimtas iš Lietuvos senovės kultūros gyvenimo ir turėsiąs simbolinį pobūdį.

Vytautas Bacevičius jau pereitais metais porą kartų yra Kaune koncertavęs. Šįmet visi vienbalsiai pripažįsta, kad jis yra padaręs

didelę pažangą kaip technikos, taip ir interpretacijos savaimingumo atžvilgiu. Belieka vien tiktai tobulėjimo kelias. Turtingoj šio paskutiniojo koncerto programoj buvo atlikta Gruodžio „Katarinka" ir pačio Bacevičiaus „Poema" Nr. 4. Turtėjant mūsų muzikos literatūrai, į koncertų programas reiktų įtraukti ir daugiau savųjų autorių veikalų.

Teko patirti, kad ir Klaipėdoj Vytauto Bacevičiaus koncertas labai gerai pasisekė.

Paveikslų paroda

Rugsėjo 16 dieną pasibaigė dviejų jaunų Lietuvos tapytojų – žydų – *paveikslų paroda*. Arbitblatas jau ne kartą dalyvavo ir bendrose lietuvių tapytojų parodose, bet Greenburgas Kaune pasirodė bene pirmą kartą. Jo paveikslai nieku ypatingu žiūrėtojo dėmesio nepatraukia. Ilgiau stabteli tik ties karikatūromis, kurių tarpe matome ir mums pažįstamus Tilvytį, Petrėną, Tysliavą. Bet žydų karikatūros yra daug charakteringesnės ir geriau piešėjui pavykusios. Kai dėl Arbitblato, tai mums tenka diktokai užsivilti. Ankstyvesni jo darbai, matyti ir lietuvių menininkų parodose, kaip „Senas žydas", „Senojo miesto žydelis", buvo daug geresni. Paskutiniais laikais jaunas tapytojas pakrypo mat į kubizmą ir davė tokių nesąmonių kaip pav., Tilvyčio vienakis portretas, Tysliavos portretas arba portretai NN 10 ir 18. Joki teoriniai gudravimai dėl „specifinių tapybinių uždavinių" šitokiais kūriniais negali mus įtikinti.

„Meno kultūra"

Tyliai numerdėjus vieninteliam literatūros ir meno kritikos žurnalui „Pradams ir žygiams", štai pagaliau pasirodė *„Meno kultūra"*[1], savaitinis meno kritikos žurnalas. Kas jį leidžia ir redaguoja, iš 1 n-rio nematyti, nes pasirašė tik atsakomasis redaktorius ir leidėjas – Ona Pleškevičaitė-Lubickienė. Iš pirmo numerio būtų ankstoka daryti išvadų apie naujo žurnalo turinį. Žymu pasiryžimas daryti žurnalą įdomų ir gyvą. Tik nesuprantama, kam čia dar kartą atspausdinta J. Savickio „Vasaros kaitros" iš jo knygos „Ties aukštu sostu". „Meno kultūra" – šiandien būtinai reikalingas žurnalas, ir mes šį kartą tenkinamės tik palinkėję jam geriausios kloties.

Valstybės Dramoj

Pirandello *„Šiaip arba taip"* pasisekimo neturi. Kaltė dėl to krinta šį kartą ne ant režisieriaus ir artistų, bet ant autoriaus, jeigu jau norime pateisinti publiką. Režisūra čia padarė, ką galėjo, ir jos darbas sekti šioj pjesėj labai įdomu. Režisūrai dėka, kad atsilankiusi publika neišbėgioja, o vis dėlto laukia spektaklio galo. Nors beprasmiški autoriaus galvosūkiai ir sofizmai savaime būtų nebepakenčiami.

Geresnio pasisekimo susilaukė Moljero „Tariamasis ligonis", gaila, vertėjo per daug „sulietuvintas", einant principu „kaip čia žmonės pasakytų"... Pastatymas įdomus, išskyrus gal pirmąją intermediją – „Pastoralę", kuri buvo per ilga, vietomis plokšti ir nuobodi.

Dail. J. Mackevičiaus ir skulpt. J. Zikaro paveikslų ir skulptūros paroda

Biržos salėje šį kartą užvilia lankytoją. J. Zikaras išstatė nuostabiai blogą p. A. Smetonos ir ne geresnį kunigaikščio Jonušo Radvilos biustą. Šitais darbais jis sėkmingai konkuruoja su garsiais A. Aleksandravičiaus kunigaikščiais ir veikėjais. Užtat Zikaro bareljefai visai gražūs. Savotišką sensaciją ir net pasipiktinimą sukėlė jo moderniška „Madona" su bubikopfu ir trumpa suknele. „Naujam žody" p. Zikaras ne per seniai aiškino, kad Madona tai esanti moterystės idėja, kurią kiekvienas laikotarpis savaip suprantąs ir savo amžiaus rūbais velkąs. Ne visai taip. Madona vis dėlto daugiau negu paprasta moterystės idėja. Madona – bendrai priimta prasme, tai Dievo Motina ar bent šventoji Motinystė. Dėl to ir ne kiekvieno laikotarpio charakteringi bruožai, o tuom labiau rūbai, tinka jai vaizduoti. Kilniosios idėjos reikalauja ir ideališkų savo atvaizdavimui simbolių. Savo „Madonoj" Zikaras davė tokį pat nesuderinamų elementų ir bruožų mišinį kaip ir anas Berlyno dailininkas, nupiešęs Kristų su Apaštalais – frakuotus.

J. Mackevičius išstatė daug gražių paveikslų, kurie stebina savo tobula gamtos kopijavimo technika. Ir jeigu meno tikslas būtų gamtos kopijavimas, tai J. Mackevičius būtų didelis dailininkas, nes jis tą tikslą yra beveik pasiekęs, kiek jis tapyboj iš viso gali būti pasiekiamas. Deja, šis tikslas yra vienas iš paskutiniųjų meno tikslų, o jokių kitų kūrybinių siekimų šio dailininko paveiksluose mes nematome. Pats gamtos atvaizdavimas išeina pas jį kažkaip sausas, mechaniškas, abstrakčiai neindividualus. Tai net nėra „tikrovės kampelis, regimas per temperamentą", pasak Zola. Dėl to daugelis didelių paveikslų daro gerų oleodrukų įspūdžio. Gaila, kad J. Mackevičius į savo kūrybą neįdeda

nė tiek idėjinio turinio, kiek jo turi kai kurie prasmingi pačios tikrovės reiškiniai. Įdomesni tapybos atžvilgiu mažieji mūsų dailininko paveikslėliai, ypač iš ciklo „Lietuva". Iš didžiųjų geriausias bene bus „Žvejys". Užtai „Tykus vakaras ties Nevėžiu" su banaliu mėnulio pilnačiu yra visai trafaretinis pigaus efekto paveikslas.

Ekslibrisų paroda

Kreipiame mūsų skaitytojų dėmesį į Čiurlionio galerijoj atidarytą Ekslibrisų parodą, kuri tęsis ilgesnį laiką. Prie jos turbūt dar teks mums grįžti.

Menininkų klubas

Pilkame paskutiniųjų metų mūsų meno gyvenime lapkričio mėn. 20 diena yra šviesi diena. Tą dieną buvo atidarytas Lietuvių meno kūrėjų draugijos įrengtas menininkų klubas. Tokiu būdu pagaliau įvykdytas labai seniai kilęs sumanymas ir patenkintas vienas iš gyviausių reikalų. Įkurtasis menininkų klubas visai neturi, kaip kas gali įsivaizduoti, kavinės pobūdžio. Tai du nedidoki, kukiūs, su skoniu apstatyti kambariai, kava ir arbata aptarnaujami iš šaulių namų bufeto. Didelis žurnalų ir laikraščių, vietos ir užsienių, daugiausia iliustruotų, rinkinys bei naujas pianinas sudaro klubo turtą, papuošimą ir atrakciją.

Klubo atidarymas ir draugiška vakarienė, kurioje dalyvavo apie 50 žmonių, praėjo geroj nuotaikoj, su prakalbomis, skaitymu, deklamacija ir muzika.

Ar klubas atgaivins socialį mūsų meno žmonių jausmą, ar jis ugdins kūrybines pajėgas ir ar spinduliuos į visuomenę gaivinančia meno šviesa, mes čia spėlioti nedrįstame, bet nesame pesimistai. Taip turėtų būti. Skeptiška išraiška nuskambėjo trumpa Vinco Krėvės kalba, kurioje jis, darydamas aliuzijas į Herbačiausko kalbą ir ją kaip ir surealindamas, linkėjo, kad atsidarytų durys, įeitų Dvasia ir atgaivintų apmirusį meno gyvenimą. Bet jam esą ilgai lemta būti apmirusiam...

Iš įkurtuvių vakaro negalima spręsti, nė kokia nuotaika įsiviešpataus menininkų klube. Tą vakarą ji mums atrodė, deja, gana kasdieniška, prozišką. J. Herbačiausko skaitymas, B. Dvarionui akomponuojant, nei klaikaus romantiškai mistiško, nei kurio kito nusiteikimo dalyvių visumoj nesukėlė. Čia, žinoma, ne rengėjų kaltė, bet pačių svečių per didelis viens nuo kito nutolimas, įvairumas ir nenumaldomai artėjanti... „polizeistunde", čia virtusi ne vien pilietinės laisvės, bet ir meniškos fantazijos paneigimo simboliu. Bet ar verta pasigesti to, ko nebuvo, džiaugiantis tuomi, kas įvyko?

Filharmonijos simfoninis koncertas

Kiek anksčiau, spalio mėn. 30 d., suruošė pirmą simfonijos koncertą naujai įsikūrusi Lietuvos filharmonijos draugija, kurios tikslas yra ugdyti Lietuvos muzikos kultūrą, pirmoj eilėj sistemingai rengiant simfoninius bei kamerinius koncertus, paskaitas ir t.t. Pirmasis koncertas savo iškilmingumu turėjo didelės šventės pobūdžio. Koncerte pilnutėlis teatras publikos – retas atsitikimas. Prakalbos ir sveikinimai. Šį pirmą koncertą dirigavo suomių muzikas R. Kajanus, jau senas, tad ir prityręs dirigentas. Vis

dėlto meniškoji koncerto pusė neprilygo išviršiniam jo iškilmingumui. Gaibūt kad Filharmonijos orkestras (papildytas Operos orkestras) ne visai buvo klusnus dirigento batutai, galbūt kad ir programa buvo kiek per sunki. Beethoveno Es-dur simfonija atrodė pilkoka, nors Wagnerio „Tristano ir Izoldės" nuotrupa ir Berliozo uvertiūra iš „Le Carnaval romain" buvo atlikta labai gražiai.

Iš Teatro gyvenimo

lapkričio mėnesį pirmiausia minėtina nauja Operos premjera, *Ermano Volf-Ferrari „Madonos brangenybės"*. Modernia muzika, spalvotumu ir giliais dramatiniais momentais ši opera pavergia žiūrėtojo dėmesį, o masinėmis scenomis ir baletu duoda spektakliui ir išviršinių efektų. „Madonos brangenybių" pastatymui nedaug ką galima prikišti. Mūsų sąlygose ir ankštoj teatro scenoj būtų buvę geriau religinės procesijos su paveikslais, statula ir po baldachimu einančiu vyskupu nevesti į pirmąjį planą. Lietuvio religinis jausmas yra intymus ir drąsus[1], dėl to scenos spektakliai, sudaryti iš religinių dalykų imitavimo, mus visados daugiau ar mažiau užgauna. Didžiuliame teatre, tolimoj scenos perspektyvoj, kur realybės iliuzija yra tikresnė, tas atrodytų visai kitaip, bet pas mus, kur visa scenos butaforija krenta į akis teatrališku dirbtinumu, iš esmės neteatrališki dalykai visados kelia disonansų.

A. Vainiūnaitės-Kubertavičienės sukaktuvės

Lapkričio 19 d. dramos artistė *A. Vainiūnaitė-Kubertavičienė* šventė 10 metų lietuvių scenos darbo sukaktuves. Jubiliejiniam spektakliui buvo pasirinkta *M. Longelio* 3 veiksmų komedija „Nakties serenada", ne idėjinė, bet sceniška ir labai gerai parašyta pjesė. K. Glinskiui režisuojant, ji buvo gražiai ir suvaidinta. Vakaras virto tikru mėgiamos aktorės – jubiliatės triumfu. Scena skendo gėlėse ir dovanose. P-nia A. Vainiūnaitė-Kubertavičienė, pradėjusi vaidinti dar karo metu Odesos lietuvių kolonijoj, yra viena iš tų mūsų teatro pajėgų, kurios ir subrendo savoje lietuviškoje scenoje.

M. K. Čiurlionio galerijoje

pasibaigus lietuviškųjų ekslibrisų parodai buvo išstatyta gausi kolekcija rusų ekslibrisų, kurių tarpe teko matyt nepaprastai gražių ir subtilių miniatiūriškų kūrinių. Galerijos direkcija dabar ruošia naują liaudies paveikslų parodą ir užimta labai gausingų tautodailės rinkinių tvarkymu. Dėl vietos ankštumo, deja, šitie įdomūs rinkiniai negali būti išstatyti, o tie, kuriuos pavyko išstatyti – drožiniai, statulėlės, smūtkeliai – yra taip sugrūsti, kad jų suskirstymas, rūšiavimas ir šioks ar toks studijavimas yra beveik negalimas. O gaila, nes kai kurių vietų ir meisterių stilius gana aiškiai duotųsi nustatyti. Be to, lėšų ir tarnautojų stoka neleidžia p. Galaunei visų ten sugabentų turtų net tinkamai suregistruoti ir sužymėti.

Schuberto sukaktuvės

Studentų ateitininkų meno draugija „Šatrija" gruodžio mėn. 8 dieną ateitininkų rūmų salėje suruošė Fr. Schuberto 100 metų mirties paminėjimą. Buvo paskaitytas pranešimas apie Schuberto gyvenimą ir jo kūrybą, o koncertinėj daly smuiku, fortepijonu ir dainavimu visai gražiai buvo atlikta keliolika smulkesnių kompozitoriaus kūrinių. Verta buvo „Šatrijos" šiuo vakaru susidomėti ir platesnei publikai.

Filharmonijos koncertas

Mūsų muzikos kultūrai žymėtinas antrasis Filharmonijos koncertas, skirtas didelio rusų kompozitoriaus P. Čaikovskio kūriniams, ir pora pirmaeilių muzikų gastrolių: violončelisto Em. Feuermano ir pianisto N. Orlovo. Deja, lietuvių visuomenė nepakankamai šias progas įvertina.

Amerikos lietuvių dainininkų koncertas

Amerikos lietuvių dainininkų koncertas, kuriame dalyvavo M. Rakauskaitė, Iz. Avietėnaitė-Gustainienė, J. Butėnas ir pirmąsyk mūsų girdėtas P. Stogis, tik priminė, kad Amerika yra davusi mums kelis pirmaeilius dainininkus. Mūsų „amerikonų" kompozitorių kūriniai buvo per menka jiems medžiaga, bet rusiški žodžiai stačiai paradoksaliai skambėjo amerikiečio Stogio lūpose.

1929

„Židinio" 50-tasis numeris

Visiems yra žinoma, kad pirmąjį Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį mūsų spaudos gyvenimas buvo nepaprastai sunkus. Visa eilė žurnalų, neištesėjusių tų sunkenybių nugalėti, turėjo sustoti ėję, vieni kitus pakeisdami; atsiminkime tik „Skaitymus", „Draugiją", „Gaires", „Krivulę", „Barą", „Pradus ir žygius" ir pagaliau „Meno kultūrą". Tokiu būdu „Židinio" 50-tasis n-ris ir penktieji žurnalo gyvavimo metai be jokių subsidijų ir pašalpų yra džiuginąs mūsų spaudos reiškinys ir drąsinąs į tolimesnį darbą laimėjimas. „Židinio" leidėjai, pradėdami tą darbą, numanė ir kliūtis, su kuriomis teks grumtis, ir priemones joms prašalinti. Tuomet mes rašėme: „Gera vilčia leidžiame pirmąjį „Židinio" numerį. Mes žinome visas sunkenybes, kurias tenka šiandien pakelti mūsų spaudai, tačiau mes taip pat jaučiame, kad platiems mūsų inteligentijos sluoksniams prieinamo žurnalo reikalas yra visai pribrendęs". Mes neapsirikome. Visuomenė, ypatingai jaunimas, mus parėmė, ir šiandie „Židinys" stovi jau ant tvirto pagrindo. Mus džiugina ir tai, kad mūsų žurnalo ne tik skaitytojų, bet ir bendradarbių tarpe yra žmonių, kurie, nors ir skirdamiesi nuo mūsų kai kuriais pasaulėžvalgos klausimais, vis dėlto sutampa su mumis plačiose mokslo, literatūros ir bendro kultūrinio tautinio darbo srityse. – Pasidžiaugdami laimėjimais, mes matome mūsų organo nepriteklius ir spragas. Mūsų tolimesnis uždavinys bus plėsti ir tobulinti tą programą, kuri lig šiol buvo „Židiny" nužymėta.

Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos Literatūros skyriaus visuotinis susirinkimas

įvyko vasario mėn. 10 d. Į Literatūros skyrių, apimantį dailiąją literatūrą ir literatūros mokslą, gali įeiti tiktai 15 tikrųjų narių ir 30 narių bendradarbių. Tikraisiais skyriaus nariais yra M. Biržiška, S. Čiurlionienė, L. Gira, J. Herbačiauskas, F. Kirša, V. Krėvė-Mickevičius, J. Maironis-Mačiulis, V. Mykolaitis-Putinas, B. Sruoga, J. Tumas-Vaižgantas, P. Vaičiūnas, M. Vaitkus, A. Vienuolis-Žukauskas ir Vydūnas. Į valdybą išrinkti: V. Krėvė-Mickevičius pirmininku, V. Mykolaitis-Putinas sekretorium ir J. Tumas-Vaižgantas kasininku. Literatūros skyrius pereitais metais yra išleidęs visą eilę vertimų („Universitas"): H. Ibseno „Helgolando kovotojai", Moljero „Šykštuolis" ir „Tartiufas", M. Meterlinko „Mėlyna paukštė" ir „Marija Magdalena" ir Z. Krasinskio „Nedieviška komedija". Šiais metais vertimų leidimas bus toliau tęsiamas. Jau paruošta spaudai Šekspyro „Karalius Lyras" ir „Hamletas", A. France „Thais", H. Balzako „Tėvas Gorijotas", J. Ch. M. Bedier „Tristanas ir Izoldė", H. Longfellow „Hajavata", J. Slovackio „Balladyna", Z. Krasinskio „Iridionas", B. Shaw „Cezaris ir Kleopatra", F. Dostojevskio „Nusikaltimas ir bausmė", R. Tagorės novelių rinkinys ir numatyta visa eilė kitų žymių veikalų. Šiais metais Literatūros skyrius rūpinsis leisti ir originalius lietuvių rašytojų raštus. Netrukus bus pradėtas spausdinti J. Herbačiausko novelių rinkinys. Sumanyta išleisti informacinė knyga „Lietuvos meno enciklopedija".

vasario 16 d. pastatė V. Krėvės misteriją „Likimo keliais". Šito sunkaus veikalo pastatymas, apskritai paėmus, pavyko gerai, ypač pirmieji paveikslai. N. Vosyliūtė (Vaišvilienė), E. Žalinkevičaitė (Vincukas), J. Oškinaitė (Marytė) ir O. Kurmytė (Laumė) tikrai atatiko kūrinio stilių ir nuotaiką. Labai geras buvo Amžinasis Žynys – K. Glinskis ir jo scena su Vincuku, viena iš geriausiųjų šiame vaidinime. Kitos to pačio paveikslo scenos, deja, mažiau pavyko. Per daug jau realistiškai atrodė tie visi Amžinojo Žynio „svečiai": Galingas vyras, Jadvyga su Jogaila, o ypač Kaizeris su Caru. Nevykusiai buvo inscenizuotas ir Kęstutis, čia kažkoks mažas, pasišiaušęs seniokas. Negalima laikyti pavykusia nė scena Višvilio su trimis Mergelėmis (Rusija, Lenkija, Vokietija), per skaidri šviesa (taip pat kaip ir Laumės-Panikės pasirodymo Vincukui paežery scenoj), muzikos akompanimentas iš banališkų motyvų „mein lieber Augustin"... ir pagaliau Kubertavičiaus interpretuojamas Vincas Višvilis visai neatatiko „Likimo kelių" dvasią. Alegorinės mergelės atrodė per daug flirtininkės, o simbolizuojąs lietuvių tautą Vincas Višvilis – gerai nusiteikęs neklaužada durnelis. Ne mistiškai išėjo nė lenkų suirutės scena. Pabaiga vėl būtų buvusi labai gera, jeigu būtų žymiai trumpesnė, juoba kad vaidinimas jau buvo nusitęsęs po 24 valandos. – Misterijos pasisekimui daug padėjo tikrai gražios, fantastiškos dekoracijos, deja, ne visur vykusiai apšviestos. Mano nuomone, būtų išėję kur kas geriau, jeigu visas vaidinimas būtų ėjęs švelniuose pustoniuose. – Režisūros ir artistų naudai reikia pasakyti, kad Krėvės misterijos pastatymas atrodė beveik neįvykdomas uždavinys, o vis dėlto pasirodė visai gerai įvykdytas. Galutinai įvertinant šį pastatymą, reikia turėti galvoj šio didžiulio Krėvės kūrinio scenai nepakankamą dramatinį elementą ir

toli gražu ne vientisą misterijos stilių ir nuotaiką. Bet čia turėtume įsileisti jau į literatūrinį „Likimo kelių" nagrinėjimą, o veikalas lig šiol dar ne visas išspausdintas.

Valstybės Opera

vasario mėnesį pastatė naują premjerą – E. Napravniko „Dubrovskį". Ši opera, antraeilis, o gal ir trečiaeilis dalykas, nelabai palankiai buvo kritikos sutikta, bet pastatyta ir atlikta mūsų teatre visai gerai. Publikos tarpe vis dažniau tenka išgirsti balsų už bent vienos Mocarto operos pastatymą. Juk „Užburtoji fleita", o ypač „Figaro vestuvės", nebūtų per sunkus mūsų Operai uždavinys. Bent vienos Mocarto operos pastatymas būtų indėlis į mūsų muzikinę kultūrą, tuo tarpu kai „Dubrovskio", tegu ir geras atlikimas, yra visai eilinis, kasdienis dalykas.

Romantizmo teismas

įvykęs kovo 3 d., gyvai sudomino Kauno literatus ir studijuojančios jaunuomenės būrį. Gaila, kad susidomėjusių geri norai buvo užvilti. Visas priruošiamasis darbas turėjo būti atliktas rūpestingiau, ypač nevykę buvo liudininkai. Dėl griežtesnių aptarimų stokos klausytojai negalėjo suvokti, kas būtent ir už ką kaltinamas. Be to, jau visai nedovanotinas kai kurių teismo dalyvių užgaulus, nemandagus ir stačiai neleistinas tonas savo oponentų arba idėjinių priešininkų atžvilgiu. Teismo atbalsių apsčiai nuskambėjo ir periodinėj spaudoj. Buvo ir kuriozų. Antai „Sekmadienio" 10 n-ry korespondentas savo pranešimo punkte „Šileris klasikas

arba mūsų humanitarų erudicija" nenuginčinamu tonu pareiškia štai ką: „Ar tai ne „Likimo kelių" ironija, kad humanitarinių mokslų fakulteto studentai, romantiko dekano mokslinami, Šilerį vadina klasiku!". Tegu ponas korespondentas pasiskaito kad ir Fritz Stricho „Deutsche Klassik und Romantik" arba Michael Hochgesango „Wandlungen des Dichstils", pagaliau kad ir seną W. Scherer arba J. Hartą, – tai jo įsitikinimas apie Schilerio romantiškumą tikrai sumažės ir Amerikos nereikės iš naujo ieškoti.

Apie lietuvių ir slavų liaudies dainas

Sorbonoje skaitė rusų poetas K. D. Balmontas. Šitas pranešimas sukėlė didelio susidomėjimo kaip lietuvių, taip ir rusų tarpe. Lietuvių kalbą prelegentas pavadino geniališka kalba, o mūsų dainas vertino labai aukštai dėl jų senoviškumo ir grožio. Be to, poetas nurodė ir kai kurių bendrumų ir panašumų tarp lietuvių ir slavų liaudies dainų, pav., lopšinės dainos, dainos apie saulę, aušrinę ir mėnesį. Vieną dainą pats poetas, jau pramokęs lietuvių kalbos, paskaitė lietuviškai.

Meno mokykloj riaušės

Meno mokyklos dar prieš Velykas prasidėjusios riaušės, galutinai suardę tvarką, privedė mokyklą prie laikino uždarymo. Mokykla šiomis dienomis jau atidaryta iš naujo. Direktorium Respublikos prezidento aktu paskirtas Ign. Šlapelis. Trys iš buvusių pedagogų: A. Galdikas, A. Varnas ir J. Vienožinskis iš mokomojo personalo turėjo pasitraukti. Mokyklos darbas dėl to turės nu-

kentėti, nes pasitraukusieji ir visuomenėj, ir mokinių tarpe buvo žinomi ir kaipo talentingi menininkai, ir gabūs pedagogai. Sudemoralizuotas meno mokyklos gyvenimas dar negreit įeis į normalias vėžes.

Teatro gyvenime

balandžio mėnesį taip pat įvyko žymių atmainų. Į vietą pasitraukusio dramos režisieriaus B. Dauguviečio paskirtas p. Glinskis. Abudu Kauno ir visos Lietuvos teatralams yra per gerai pažįstami, kad būtų galima ką plačiau dėl šito pasikeitimo rašyti. Ir vienas, ir antras turi savo kryptį – turi ir savo šalininkų, ir priešininkų. K. Glinskis jau pastatė premjerą „Pažadėtoji žemė"[1] ir grąžino kadaise turėjusį didelio pasisekimo L. Fuldos „Glušą", kuris ir dabar sutraukia nemaža žiūrėtojų.

Valstybės Teatro vaidybos studijos III kurso mokinių spektaklis

įvyko balandžio mėn. 15 d. Valstybės Teatre tiktai kviestajai publikai. Išleidžiamoji B. Dauguviečio klasė suvaidino tris veiksmus Moljero „Tartiufo" ir vieną veiksmą su pabaiga Edm. Rostando „Romantikų". Bendrai paėmus, „Tartiufas" suvaidintas silpniau negu „Romantikai", tiksliau sakant, teatrališkame Moljero veikale jaunų vaidintojų silpnybės pasirodė ryškiau negu lyrinėse Rostando scenose. Moljero pavojus yra tas, kad pirmiausia epochų skirtumas kai dėl pažiūros į vaidybos uždavinius ir į vaizduojamųjų žmonių bei gyvenimo pobūdį yra toks didelis, kad jį pridengti vai-

dinimo meniškumu reikia tam tikrų aktorių moljeristų, kaip Šekspyrui – šekspyristų. Antra, kad Moljero personažai, jau savaime nukrypę į teatrališką ryškumą, stumia neatsargų aktorių dar labiau tuos bruožus pabrėžti, kartais ligi karikatūros. Tokio perdėjimo, pervaidinimo matėme A. Mackevičiaus – Orgono ir A. Bindokaitės – Pernel rolių interpretavime. Be to, pirmasis per daug priminė J. Staniulį, o antroji pernelyg jau lankstė savo balsą. Šios ydos ji išsisaugojo „Romantikuose". Abudu tačiau visai laisvai jautėsi scenoje ir, matyt, kad jai visai yra priaugę. Šito laisvumo buvo stoka V. Artemjevaitei – Marijonai, dėl to ji atrodė silpnesnė, negu iš tiesų galėtų būti. Tai įrodo visai gerai pravesta scena su Valeru (A. Rudzevičius). Damiso – St. Petraičio ir Kleanto – J. Gučo rolės per mažos, kad būtų galima ką daugiau apie juos spręsti. Nebent tik, kad išvaizda buvo tikrai sceniška ir graži. Lieka dar dvi pirmaeilės rolės: Tartiufo ir Dorinos. Tartiufas K. Jurašūnas puikiai savo vaidmenį atliko ir scenoje atrodė kaip įgudęs artistas. Norėtume gal kiek daugiau tartiufiškos dvasios visoj išraiškoj, tik, žinoma, be šaržo. Buvo gera ir Dorina – E. Grikevičiūtė, tik ji kalbėjo kiek per žemu tonu, neatatinkančiu Dorinos temperamentą. Kažin ar nebūtų išėję geriau, jeigu Grikevičiūtės ir Bindokaitės rolės būtų buvę sumainytos?

„Romantikų" vaidinime labai gražiai pasirodė L. Rutkauskaitė – Persinė, „Tartiufe" turėjusi tik nebylią rolę. Puiki dikcija, tikras mostas, gyva išraiška ir sceniška išvaizda leidžia lemti šitai jaunai aktorei gražią ateitį. Visai tinkanti jai partnerė buvo A. Bindokaitė – Silveta. Gražiai savo roles parodė ir A. Mackevičius su A. Gedmantu, o J. Gučas buvo geresnis Strafarelis negu Kleantas. „Romantikų" publika mielu noru būtų pažiūrėjusi ir ištisai.

Šis vaidinimas parodė, kad į vaidybos studiją susispietė gabaus jaunimo būrys. Atėjo laikas kultūrinančią dramos teatro įta-

ką plėsti po visą Lietuvą, o ne rezervuoti ją privilegijuotai Kauno publikai. Be to, reikėtų ir pačią vaidybos studiją plėsti ir tobulinti, nes tik iš jos mes sulauksime tikro ir savo vaidybos meno.

Baletas

balandžio 9 d. atšventė jubiliejinį 100-tąjį spektaklį, kuriame buvo pastatyta I. Stravinskio „Skaidrusis paukštis" ir R. Drigo „Arlekinada". „Skaidrusis paukštis" sunkus dalykas ir muzikiniu, ir baletiniu atžvilgiu. Modernios krypties muzika, pagrįsta disonansais ir chaotiškumu, neigianti melodiją ir ritmo simetriją, o ieškanti vien charakteringumo ir ekspresijos, stato sunkų uždavinį baletui, ypač tokiam nesubrendusiam kaip mūsų. Užtat ir buvo vietomis tikro chaoso ir maišaties. Ne, tai ne mums! Be to, šitas rusų tautiškumas: visoki kaftanai, po pažastimis parišti sijonai, aukšti batai, cerkvė, popas – kaip tai visa nusibodo! Vakarų Europai visa tai nauja, bet mums įkyru, nes labai gerai pažįstama, o vis dėlto svetima. „Arlekinadoj" įdomi buvo tik sumodernizuota pabaiga, lengvo *revue* žanro stiliuje. – Šiuo spektakliu atsisveikino su mūsų baletu ir Lietuva baletmeisteris P. Petrovas. Nesileisdami čia į platesnį darbų įvertinimą, pastebėsime vien, kad jo nuopelnai mūsų teatrui yra visų pripažinti ir tikri. Jisai mums baletą sukūrė stačiai iš nieko. Paliko ir mokyklos užuomazgą. Kas tęs jo pradėtą darbą, dar nėra žinių. Kalbama, kad būsią sunku gauti tinkamą baletmeisterį, kuris apsiimtų dirbti mūsų neparuoštos baleto trupės sąlygomis.

Valstybės Opera ir Drama

gegužės mėn. pabaigoj baigė sezoną, užleisdamos vietą Vasaros teatrui miesto sode. Šį sezoną teatro gyvenimas ėjo palyginti ramiai, gal dar kiek ir sustiprėjo, tačiau naujų laimėjimų nei naujų gairių į numatytus tikslus kol kas nematyti. Opera eina lygiais, išbandytais tarptautinio repertuaro ir režisūros keliais. Drama gi serga chroniška ne tik savojo, bet ir visokio repertuaro stoka: vaidinamųjų kūrinių pasirinkime nematome nei aiškesnės linijos, nei tikslingumo. Teatrališkiausiu pereito sezono pastatymu reikėtų laikyti Moljero „Tariamąjį ligonį". Būta nukrypimų į melodramą („Nežinomoji")[1] ir net į farsą („Skambutis")[2]. Pagrindinės mūsų aktorių ydos pasilieka tos pačios, nors žymiai sumažėję: netikra išraiška, dirbtinė tonacija, siauras rolės supratimas ir pagaliau net lig šiolei tas pats blogas lietuvių kalbos akcentas, kurio, matyt, ir nemanoma nusikratyti.

Kaip paprastai pabaigoj sezono, taip ir šiemet Kauną atlankė visa eilė gastrolierių iš užsienių.

Lietuvos kompozitorių simfoninis koncertas

įvyko gegužės mėn. 29 dieną Vasaros teatre, suruoštas Lietuvos filharmonijos dr-jos. Programoj buvo J. I. Karnavičiaus siuita iš baleto „La bellote", V. Bacevičiaus simfonija op. 2, uvertiūra operai „Vaidilutė" ir J. Gruodžio simfonija c-moll, „Rudenėlis", „Katarinka" ir „Gyvenimo šokis". J. Karnavičiaus baletas, matyt, parašytas senovišku būdu – atskirais numeriais – šokiais, sujungtais pereinamųjų fabulos momentų, turi gražių temų, bet atrodė per mažai spalvingas ir kiek monotoniškas. V. Bacevi-

čiaus simfonijoj žymu R. Vagnerio įtakos, bet taip pat ir stiprios vietomis emocijos. Uvertiūra bene bus labiau pribrendęs dalykas, tik silpniau orkestro suprastas ir atliktas. Turint galvoj, kad autorius eina vos 24 savo amžiaus metus, reikia laukti iš jo žymių indėlių į mūsų muzikos literatūrą. J. Gruodis, moderninės disonansinės muzikos šalininkas, šiam koncertui, be kitų, davė visai naują „Gyvenimo šokį", muzikalinės iliustracijos pavyzdį. Koncertas, skirtas Lietuvos kompozitorių kūrybai, galėjo būti turtingesnis ir įvairesnis. Bet gera ir tai, kas buvo. Publikos, deja, atsilankė nedaug, o žydų, kurie šiaip jau muziką myli ir apie ją nusimano, šiame koncerte beveik visai nebuvo.

J. Štarkos vyrų choro koncertas

Valstybės teatre š. m. gegužės mėn. 21 d. padarė gražaus įspūdžio. Žymu didelis susidainavimas ir klusnumas dirigento rankai. Šio choro branduolį sudaro operos choro dalyviai, taigi jau gerokai prasilavinę ir muzikalūs žmonės, įstengią atlikti ir sunkesnius dainos meno uždavinius. Tačiau šį kartą programa buvo ne per sunkiausia, nes veik viskas – vieno ar kito muziko harmonizuotos liaudies dainos, kurių kad ir malonu klausytis, tačiau jose tegali pasireikšti tik niuansavimas, o ne visa choro technika ir pasirengimas. Publikai, žinoma, daugiau patiko banalesnės dainelės, kaip „Išgėriau septynias", „Pamylėjau vakar" ir kt. Kelias daineles gražiai padainavo ir mišrus vyrų-moterų choras. J. Štarkos chorus, jeigu jie susidarys rimtesnį repertuarą, galima bus laikyti pirmaeiliais lietuvių chorais, kurie jau galės reprezentuoti mūsų dainos meną ir svetur. Reikia pastebėti, kad ir išvaizda abu chorai darė malonaus įspūdžio. Apie „pamarginusius" koncerto programą ope-

ros solistus p-lę M. Rakauskaitę ir p. J. Būtėną nėra reikalo kalbėti, nes jie kaip dainininkai seniai jau yra visų įvertinti ir mėgiami.

Kanauninko J. Tumo-Vaižganto 60 metų sukaktuvės

Šį mėnesį kan. J. Tumas-Vaižgantas švenčia savo amžiaus 60 metų sukaktuves. Jubiliatas yra gimęs rugsėjo 8, šv. Panelės gimimo dieną, pagal senąjį kalendorių. Tad naujuoju kalendorium tikroji sukaktuvių diena išeitų rugsėjo 21. Girdėjome, kad ir pats jubiliatas esąs linkęs prie šios datos. Bet nekantri mūsų visuomenė nebežiūrėjo į visas kalendoriaus gudrybes bei subtilumus ir šio mėnesio 8 dieną apipylė mūsų Tumą daugybe sveikinimų iš visų Lietuvos kampų, iš užsienių, net iš tolimos Amerikos. O Vytauto bažnyčia, kurios restauratorius ir rektorius yra jubiliatas ir kurioje pajunti Tumo lietuviškai mistiškąją sielą, buvo grūste prisigrūdusi Kauno visuomenės, nuo paprastų piliečių iki pačių šviesuomenės bei vyriausybės aukštybių. Ir negalima mūsų visuomenės kaltinti dėl tokio jos nekantrumo, ji tik parodė, kiek jos širdžiai yra brangus ir mylimas kan. Tumas. Minėdami šias šviesias mūsų bendradarbio sukaktuves ir linkėdami jam dar ilgus metus gyventi ir dirbti, primename savo skaitytojams, jog apie jubiliato asmenį ir kūrybą esame plačiai rašę pereitais metais „Židinio" 2 ir 3 numeriuose.

K. Šklėriaus ir V. Brazdžiaus meno darbų paroda

buvo atidaryta rugsėjo mėn. pabaigoj ir spalio pradžioj. K. Šklėrius žinomas mums kaipo skulptorius ir tapytojas-akvare-

listas. Šioj parodoj buvo išstatyti jo akvareliniai (vandeninių dažų) paveikslai. Didelė jų dauguma – tai pereitos vasaros dailininko parvežti iš Italijos įspūdžiai. Visi jie meniškai parinkti, gyvai jausti ir artistiškai atvaizduoti. Akvarelisto darbas yra tuo įdomus ir sunkus, kad jis yra greitas ir reikalaująs didelio technikinio įgudimo ir kiekvieno brūkšnio tikrumo, nes jo nepertepsi ir nepataisysi. K. Šklėrius šioj parodoj davė labai daug ir įtikino mus, kad jo technika yra puiki, o dažų parinkimas darnus ir kartu natūralus. K. Šklėrius yra linkęs gilintis į peizažo detales kaip kontūrų, taip ir spalvų atžvilgiu, ir tuo jis žymiai skiriasi nuo kito žymaus mūsų akvarelisto A. Galdiko, kuris visumą apima daugiau sintetiškai, mėgsta platesnį mostą, o koloritą ir spalvas labiau individualizuoja.

Vytautas Brazdžius – mūsų visuomenei dar naujas dailininkas, mokęsis Čekoslovakijoj, ir jo kūrybos sritis, keramika, taip pat beveik nauja. Šį kartą jis parodė kelias gražias vazas ir visą eilę smulkių keramikos darbų – papuošalų. Jaunam dailininkui linkime pasisekimo ir šia nauja darbo sritim papildyti Lietuvos meno lobyną.

Valstybės Operos premjera

Valstybės Operos pirmoji šio sezono premjera „Trubadūras", Verdi 4 veiksmų, 8 paveikslų opera, praėjo su dideliu pasisekimu. Pastatymas, dekoracijos ir puikūs kostiumai derinosi su pirmaeilių mūsų operos jėgų atlikimu. A. Sodeika, V. Grigaitienė, V. Jonuškaitė, A. Kutkauskas ir P. Oleka – tai stačiai retas operos ansamblis. Dėl pačios operos tenka pasakyti, kad ji tikrai „verdiška", bet po kitų, jau pažįstamų mums ir geresnių Verdi operų „Trubadūras" nieko nauja nepasako.

lapkričio mėnesy pastatė naują Petro Vaičiūno 5 veiksmų dramą „Liepsnojančios širdys". Šį kartą foną savo dramai autorius sudarė iš Lietuvos nepriklausomybės kūrimo įvykių, būtent kovų su okupantais vokiečiais ir atsirandančiais bolševikais. Naujosios Vaičiūno dramos fabula yra tokia: stambus ūkininkas Kalnėnas ruošia sutuoktuves dviejų savo dukterų: Reginos su gimnazijos direktorium Vytautu Audroniu ir Salomėjos su vokiečių kapitonu lietuvininku Linde. Bet Audronį myli jauna našlė dvarininkė Gardeckienė, pikta nedoro būdo intrigantė, lenkininkė. Ji pasiryžusi suardyti Reginos ir Audronio sutuoktuves ir siekia savo tikslo tuo drąsiau, kad parvyksta pirmasis Reginos sužieduotinis Tadas Vėtra, kurį ši buvo laikiusi žuvusiu karo laukuose. Vėtra, dėl iškentėtų karo baisenybių tapęs liguistos dvasios žmogumi, dabar įsitikinęs, kad Regina pamilo Audronį, pasiryžta abiem žiauriai keršyti. Vėtra netiki į jokius idealus, nė į Lietuvos nepriklausomybę. Jis tampa bolševikų vadu, pavilioja paskui save net ir ištikimą Kalnėnų berną Banadą Dundulį, norėjusį stoti savanoriu į lietuvių kariuomenę. Vėtrai pavyksta paimti į nelaisvę Audronį, dabar jau lietuvių karininką, ir įsibrauti į Kalnėno namus. Čia jisai kankina Audronį, jo kaina norėdamas laimėti sau Reginą. Bet ši, išgirdusi lauke šūvius ir manydama, kad tai žudomas išvestasis į kiemą Audronis, nuduria peiliu Vėtrą, kai šis jau buvo nusiteikęs gerumu viską baigti ir pasitraukti jiedviem iš kelio. Banadas Dundulis iš bolševikų pereina į Audronio pusę ir visus išgelbsti. Drama išpinta dar visa eile scenų, einančių iš Salomėjos su Linde, Dundulio su tarnaite Alena ir lietuvių su vokiečiais santykių.

Tikro džiaugsmo ir pasigėrėjimo kėlė „Liepsnojančių širdžių" sceniškumas – lengvas, grakštus ir natūralus. Šis sceniškumas ir sudarė didžiausią dramos pasisekimo dalį. Ypač dėkingos Lindės, Dundulio, Salomėjos ir Alenos rolės, gerai parašytos ir taip pat gerai suvaidintos, jei neskaitytume vietomis Dundulio šaržavimo ir nieku nepagrįsto kraipymosi. Gerai buvo suvaidintos ir sunkiausios Reginos, Audronio ir Vėtros partijos, tik čia jau autoriui menkiau pavyko. Daugiausia priekaištų galėtume padaryti Tado Vėtros ir Reginos asmenims, kurių ir kalbos, ir veiksmai mūs neįtikina. Tai yra visai kitokio stiliaus partijos negu visas veikalas. Mes jas galėtume gal suprasti tokiam kūriny, kurio pagrindan būtų paimta gili laiko arba stiliaus idėjinė perspektyva, bet nieku būdu ne realistinės nuotaikos kone šių dienų gyvenimo dramoj. Kūrinio nesusiderinimas ypač buvo jaučiamas ketvirtame ir penktame veiksme. Gaila dar, kad taip nežymiai kažkur dingo simpatinga Lindės rolė.

Apskritai reikia pasakyti, kad apmatus šiai dramai P. Vaičiūnas davė labai gerus, tik nelygiai ją ataudė ir neišlaikė piešinio stiliaus. Bet tai lengvai pataisomas dalykas. Publikoj buvo jaučiamas nuolatinis ir gyvas susidomėjimas.

Žydų menininkų paroda

Lietuvos žydų menininkų paroda – tai nepaprasta naujiena. Ikšiol Lietuvos žydai menininkai noriai vadindavo save rusais, amerikiečiais ar kuo kitu, bet Lietuvos vardo jie vengdavo.

Galbūt todėl ir šioje parodoje dalyvauja tik dalis Lietuvos žydų menininkų. Parodos dalyvių priskaitoma 16. Bet vyrauja šioje

parodoje vos keli: tapytojai Levinsonas ir Kazlauskas ir skulptoriai Goršeinaitė ir Jofė.

Daugumas parodos dalyvių – jauni debiutantai. Bet esama ir įgudusių menininkų (Levinsonas), ir su dideliais gabumais (Kazlauskas). Jiedu yra mokęsi užsieniuose; savo kūrybine kryptimi jie artimi ekspresionistams. Tie gi, kurie lankė ar tebelanko Meno mokyklą Kaune, turi lietuviško kolorito žymių (Šerenzonas), lyriškesni, jaukesni. Parodoje išstatytos skulptūros – daugumoje portretinės studijos. Ir Goršeinaitės, ir Jofės matyti pamėgimas vaizdinio ryškumo, mokėjimas analizuoti tikrovę, įliedinant ją į skulptūriškai įdomias formas.

Viso parodoje išstatyti 105 eksponatai. Bendras parodos įspūdis – teigiamas. Gaila tik, kad parodos patalpa labai ankšta.

1930

Valstybės Dramoj

praeitų metų gruodžio mėn. sulaukėm p. A. Olekos-Žilinsko pirmo pastatymo, kuriam naujas režisierius pasirinko V. Krėvės „Šarūną". Į šito didžiulio veikalo pastatymą daugelis žiūrėjo skeptiškai. Kūrinys juk „ne scenai rašytas". Atrodė, kad žus jo vieningumas, fabula, charakteristikos, kad turėsime nesijungiančių fragmentų eilę. Taip daugelio buvo manyta iš įpratimo žiūrėti į vaidybą kaipo į tikslų interpretavimą autoriaus duotojo teksto, vien daugiau ar mažiau jį pritaikant scenos aplinkybėms ir stilizuojant išviršinę dekoratyvinę pusę. Šis „Šarūno" pastatymas parodė, kad tokia pažiūra gali būti klaidinga. Režisierius gali elgtis su autoriaus kūriniu labai laisvai, panaudodamas jį tik kaipo žalią me-

džiagą naujam vaidybos meno kūriniui. Ir šito vaidybinio kūrinio vieningumas ir meniškumas gali būti visai kitokis negu autoriaus literatūrinio kūrinio. A. Olekos-Žilinsko pastatyme mes maža radome literatinių V. Krėvės „Šarūno" savybių ir jo vaizduojamos epochos bruožų, bet mes to nė nepasigedome. Visas „Šarūnas" buvo suskirstytas į 10 vaizdų, kurių kiekvienas gražus ir teatrališkas, ir visi drauge sudaro vieną vieningą visumą. Kaip tikslingai, sumaniai ir kartu laisvai režisierius panaudojo scenos reikalams „Šarūno" tekstą, – matome iš tokių vietų kaip Dzengio, jo žmonos ir Voverės scena ties varteliais, Dzengio ir Briedžio gėrimo scena, maro ir pagaliau Šarūno laidotuvių scenos. Atskirų gražių momentų, kaip, pav., Šarūno ir Rainio dialogai, buvo išbarstyta po visą veikalą. Prie gražesniųjų vietų priklauso taip pat masinės scenos, kur grupės, spalvos ir šviesos kartais sudarydavo reto plastiško grožio įspūdį. Labai gražus buvo ir muzikos pritarimo fonas, gaila, kad nelygiai po visą veikalą išskirstytas. Buvo vietų, kur jis prašyte prašėsi.

Dėl atskirų vaidintojų manau, kad nedaug galima ką pasakyti. Šiame „Šarūno" pastatyme aktorius kaipo vienetas buvo paaukotas visumai, stiliui. Jokio psichologinių pergyvenimų rutuliojimosi čia nereikėjo kurti. Tik atskiri momentai ir aplama charakterio schema parodyta elementariu paprastumu. Užtai daugiau reikšmės duota gestui, judesiui, kurie vieni suintriguodavo žiūrovą. Iš čia ir ryškumas. Sveikintinas reiškinys, kad „Šarūno" vaidinime buvo galima pastebėti daugiau natūralumo ir įvairumo balso moduliacijose. Nebuvo to patoso, monotoniškos deklamacijos ir dialogų viename tone, kurie užmuša auditorijos dėmesį ir jautrumą. Deja, vietomis per greitai kalbėta, kad sunku buvo ir suprasti, kas sakoma.

Dekoratyvinė pusė buvo visai santarminga: tamsių gelumbių fonas ir reikalingiausi vietos apyvokos dalykai. A. Galdikas gražiai tai padarė. Bet tikro pagyrimo verti jo kostiumai – stilingi, efektingi ir kartu lietuviški. A. Olekos-Žilinsko „Šarūno" pastatymas suvoktas vaduojantis estetizmo obalsiu – ir tuo jis vyriausiai skiriasi nuo ankstyvesnių to paties veikalo pastatymo bandymų.

Valstybės Opera

vasario mėnesį davė naują premjerą – Musorgskio „Borisą Godunovą". Šito žymaus muzikos literatūroje kūrinio pastatymą mūsų teatre reikia įvertinti visai teigiamai. Mes nematome čia jokio „rusicizmo demonstravimo", kaip vieno antro buvo nuogąstauta, nes tokios vertės meno kūriniai kaip „Borisas Godunovas", nors ir pasilikdami giliai tautiniais, o galbūt tik ir dėl to, tampa kartu ir tarptautinėmis vertybėmis. Kitas klausimas, ar ši opera atitinka mūsų teatro artistines pajėgas. Ir čia iš tiesų pastatymas pasirodė ne be spragų. Vokalinė operos dalis neišėjo pakankamai ryški. Vyriausiąją Godunovo rolę pirmame sąstate atliko P. Oleka, kurio vaidinimas buvo pergyventas nuo pradžios iki galo. Dėl bendro pastatymo tenka čia pastebėti vien per didelis gyvenimiškų detalių pamėgimas, dažnai priešingas estetiniam saikui ir skoniui. Čia tą matėme minios scenoje. Be to, visai nereikalingas ir jau tiesiog peiktinas kai kurių religinių dalykų, tikintiesiems turinčių gilios simbolinės reikšmės, stačiai valkiojimas. Pav., kam reikalingas didelis rožančius su kryžium prie kunigo juostos? Juoba kai tas kunigas atvaizduotas su tam tikra nuožiūra, o mūsų scenoje įgyvendintas... Šulgino! Čia siūlyte siūlosi žinoma

Puškino epigrama, kur prašoma išgelbėti kryžių nuo latro... Tokių šokiruojančių smulkmenų „Borise Godunove" ras ir pravoslavai jųjų kulto atžvilgiu. Ponai režisieriai, jūs bent pagerbkite tai, kas kitiems yra šventa!

Mirė Alois Jiràsek

Kovo 12 d. mirė žinomas čekoslovakų rašytojas Alois Jiràsek. Prieš penkias dienas tauta džiūgavo, minėdama vieno savo didelio vado Masaryk'o[1] 80 m. sukaktuves, ir šit vėl gedulo šydu apsidengia kraštas. Buvo tai ir didelis tautinis literatas, ir kartu žymus kultūros darbininkas. Velionis yra daug nusipelnęs, žadindamas savo tautos sąmonę istoriniais veikalais. Jis laikomas čekų istorinio romano ir novelės pradėjėju. Tuose savo istoriniuose romanuose Jiràsek vaizdavo tiek senesnę savo tautos praeitį iš husitų kovų laikų (Mezi proudi; Proti všem; Bratrstvo; Na dvore vévodském), tiek paskutinių laikų, XIX ir XX a., čekų tautos atgimimą (F. L. Vek – 5 dalių romanas; U nas)[2]. Iš savo Litomyšly buvimo laikų, kur buvo istorijos profesorium, parašė istorinį romaną iš Litomyšlio studentų ir profesorių gyvenimo „Filosofskà historie". Be to, rašė istorinių dramų (Voinarka; Jan Hus; Jan Žižka; Otec) ir smulkių novelių. Visur vyrauja patriotiniai motyvai, todėl veikalai turėjo didžiausio pasisekimo tautoje.

Jiràsek buvo kartu ir visuomeninis bei politinis darbininkas ir parodė nemaža aktyvumo karo ir pokariniam laikotarpy, daug nusipelnydamas čekų nepriklausomybės atgavimui.

Gimęs buvo velionis 1851 m. rugpjūčio 23 d.

Prancūzų grafikos ir knygos meno paroda Kaune

Kovo 13 d. Leono XIII fondo salėj atidaryta prancūzų grafikos ir knygos meno paroda. Parodą suruošė susidėjusios trys organizacijos: Čiurlionio galerija, Prancūzų-lietuvių draugija ir L'Association Française d'Expansion et d'Echanges Artistiques. Vyriausias organizatorius yra Čiurlionio galerijos direktorius p. P. Galaunė, bet daug prisidėjo ir prancūzų ministeris Lietuvai p. Ristelhueber. (Tą proga kitame n-ry padėsime p. P. Galaunės straipsnį apie naująją prancūzų grafiką. – *Red.*).

Valstybės Drama

balandžio 11 d. davė naują premjerą, Č. Dikenso „Varpus", kurių tekstą scenai pritaikė B. S., o režisavo A. Oleka-Žilinskas. „Varpų" pastatymas mūsų teatro scenoje – reikšmingas ir sveikintinas įvykis dvejopu atžvilgiu: dėl idėjinio pačios pjesės svarumo ir dėl meniškos pastatymo vertės. Tiesa, „Varpų" idėja – turto nelygybė, vargšų skriaudimas, turtuolių patvirkimas, teisybės bei gailestingumo žadinimas – vis tiek, kaip ją aptartume, pavaizduota tokiomis antitezėmis ir kontrastais, kaip Tobi Vek, Mega, Viljam Fern iš vienos pusės ir Kjut, Failer, Bauli, Anni Čikenstoker iš antros pusės, kai kam gali atrodyti jau per daug tendencinga ir net kurstomai agitatoriška. Menkesnio talento ir kitokios pasaulėžvalgos rašytojas greičiausia būtų to nė neišvengęs. Bet Dikenso pjesėje mes nematome nei turtuolių neapykantos, nei klasių kovos kurstymo. Matome tik iškeltą skaudžią, nors gal ir būtiną visuomenės santvarkos neteisybę, kuri vertus ir dorus

atiduoda išnaudoti ir skriausti nevertiesiems ir nedoriesiems. „Varpuose" dorieji varguoliai kiek išidealizuoti, o nedorieji turtuoliai kiek sušaržuoti, sukarikatūrinti. Kitaip nė negali būti, klausimą statant grynai dorovinių vertybių plotmėn. Be to, pats Dikensas ryškiausius tos antitezės kontrastų bruožus iš realaus gyvenimo nukėlė į sapną, į galimybę, tarsi norėdamas parodyti, kokios klaikios pasėkos glūdi mūsų tikrovės premisoje. „Varpų" finalas, pasibaigus baisiam Tobi Vek'o sapnui, rodo, kad ne tik moralė vertenybė, bet ir šiaip gyvenimo džiaugsmas bei laimė gali sušvisti ir varguolio lūšnoj. Nekelsime čia klausimo, ar pagrindinė „Varpų" idėja išvesta nuosaikiai ir įtikinamai, ar kūrinio fabula ir konstrukcija atitinka vaizduojamųjų įvykių ir pergyvenimo prasmę. Mums gana to, kad šis Dikenso kūrinys ne tik kelia problemą, bet ir *prabyla į sąžines* – ir dėl to mes jį sutinkame palankiai mūsų Dramos scenoje, kur turinio menkumo dažnai nepavykdavo paslėpti nė teatralinio meno forma.

„Varpai" – inscenizuota apysaka. Teksto pritaikymas atliktas visai vykusiai, nors tikros dramos čia mes, žinoma, neturime. „Varpai" – tai ištisa virtinė fragmentų, scenų, vaizdų. Nesant dramatinio veiksmo, tie vaizdai turi būti gyvi, ryškūs, nenuobodūs. Taip beveik ir būta, išskyrus antrojo veiksmo pradžią, sceną Tobi Vek'o bute, kuri buvo per daug ištęsta, gyvenimiška, nuobodi. Atskiri vaizdai-fragmentai vis dėlto tikros dramos niekados neatstos – ir šito žanro jau pakaktų ilgesniam laikui.

A. Olekos-Žilinsko pastatymas buvo mums naujas ir įdomus. Vietoj dekoracijų M. Dobužinskio sukombinuoti juodo aksomo uždangalai vertė visą žiūrovo dėmesį koncentruoti į aktorius, kurie „Varpuose" iš tiesų pasiekė tikrų laimėjimų. Ir idealizuojamosios, ir šaržuojamosios rolės režisūros buvo puikiai nustatytos, suderintos, stilizuotos ir lygiai puikiai įgyvendintos.

„Varpų" nuotaikos foną papildė J. Gruodžio muzika. Jo „Dies irae" antrame veiksme skambėjo nepaprastai įspūdingai.

Koncertai

Iš gausių paskutiniuoju laiku koncertų trys yra tikrai minėtini. Balandžio 11 d. Muzikos mokyklos salėje įvyko jauno kompozitoriaus *Kazio Banaičio* kūrinių koncertas, suruoštas Lietuvos filharmonijos draugijos. Buvo atlikti šie kūriniai: „Sutemų giesmės ir vizijos" – fortepijonu skambino B. Dvarionas, trys dainos sopranui – padainavo Gr. Matulaitytė, „Sonata Rapsodica" violončelei ir fortepijonui – atliko P. Berkovits ir B. Dvarionas, ir tris dainas tenorui padainavo A. Kutkauskas. Visoms dainoms akompanavo pats autorius. Šitas koncertas parodė, kad p. Banaitis yra rimtas ir talentingas kompozitorius. „Sutemų giesmės ir vizijos", nors ir yra švelniai melancholingos liaudies dainos variacijos („Vidur tamsios naktelės žiba danguj žvaigždelės"), vis dėlto turi bent kiek per daug bravūros. Užtat „Sonata Rapsodica" tikrai vieningas, nuoširdus ir gražus kūrinys. Jis vienas jau gali duoti autoriui rimto kompozitoriaus vardą.

Balandžio 12 dieną toj pat vietoj koncertavo jauna smuikininkė ir kompozitorė *Gražina Bacevičiūtė*, Vytauto Bacevičiaus sesuo, dar neseniai grįžusi į Lietuvą. Programoj buvo Händelio sonata D-dur, Kreislerio Preliudium ir Allegro, Čaikovskio Serenada, Griego Sonata c-moll, Vieniavskio Tarantella, na, ir pačios jaunutės smuikininkės sukomponuota sonata. Šiuo pirmuoju viešu pasirodymu p-lė Bacevičiūtė užsirekomendavo kaip geros technikos smuikininkė, nors dar ir ne visai subrendusi interpretatorė. Apie jos, kaipo kompozitorės, gabumus iš tos vienos sonatos dar

sunku spręsti. Vis dėlto jau ir iš šito koncerto p-lei Bacevičiūtei drąsiai galima linkėti gražios ateities, auklėjant didelius savo gabumus.

Balandžio mėn. 13 d. Valstybės teatre įvyko VII-tas *simfonijos* koncertas, paskirtas lietuvių kompozitoriams. Dirigavo N. Malko. Programoj J. Karnavičiaus „The Oval Portrait", J. Gruodžio „Gyvenimo šokis" ir siuita dramai „Šarūnas", J. Naujalio simfoninė poema „Ruduo" ir V. Bacevičiaus koncertas op. 12 fortepijonui su orkestru ir baletas „Auštant" iš operos „Vaidilutė". Didžiausių ovacijų teko J. Naujaliui, kurio lyrinis, melodingas, nuoširdus kūrinys, parašytas klasikiniu stiliumi, buvo publikai daugiau suprantamas negu moderniškoji disonansinė muzika. Didelio ir visai teisėto pasisekimo turėjo ir Gruodžio kūriniai, ypač siuita „Šarūnui", tikrai vertingi ir įdomūs fragmentai. V. Bacevičius, ryškiausiai naudojęs moderniškosios muzikos priemones, mums atrodo, geresnių rezultatų pasiekė savo fortepijoniniame koncerte negu balete „Auštant", kuris per daug jau yra dirbtinis ir nenatūralus, su visokiais kompozicijos ir orkestracijos triukais. Gaila, kad į programą neįėjo, nors buvo skelbta, Čiurlionio „Miškas". Taip pat ir Naujalio „Ruduo" ne visas buvo atliktas. Dėl to, programos atžvilgiu, šis koncertas visai patenkinamu laikyti negalima.

Meno parodos

Paskutinis mėnuo buvo gausus ir meno parodų. Minėtina pirmoji *jaunųjų menininkų kūrinių paroda*. Čia buvo išstatyti šių Kauno meno mokyklos auklėtinių darbai: H. Naruševičiūtės, O. Draugelytės, R. Kalpoko, A. Kairio, J. Martinaičio, Br. Pun-

dziaus, A. Samulevičiaus, L. Truikio ir S. Žuko. Paroda turtinga eksponatų skaičiumi ir gan marga jų pobūdžiu. Šalia mokyklos uždavinių čia matėme ir „naujų kelių" ieškojimo, ir visai gražių kūrinių. Charakteringa, kad senojo, tradicinio akademinio stiliaus šioje parodoje berods neteko pastebėti.

Balandžio 13 d. I Universiteto rūmuose atidaryta *paveikslų paroda*, kurioje dalyvauja Vl. Didžiokas, B. Didžiokienė, O. Dubeneckienė, P. Kalpokas ir A. Žmuidzinavičius. Visi šitie menininkai jau turi aiškų savo veidą ir yra pakankamai mūsų visuomenei žinomi. Naujų įdomių kūrinių parodė P. Kalpokas. B. Didžiokienė šį kartą patraukia dėmesį pasakiškų ir egzotiškų savo darbų motyvais, kompozicija ir koloritu. Žmuidzinavičius kaip paprastai daugiausia davė peizažų, ar tai lyriškai svajingų, ar tai realistiškai tikrų. Didžiokas išsiskiria dviem dideliais religiniais paveikslais „Nukryžiuotas" ir „Puota". Pagaliau O. Dubeneckienė visą sieną nuklojo stilingais Valstybės teatrui kostiumų eskizais. Šioje parodoje labiausiai imponuoja savo kūrinių išbaigimu ir monumentalumu P. Kalpokas.

Užsidarius prancūzų grafikos parodai, toje pačioje Leono XIII namų salėje atidaryta *paveikslų, etiudų* ir *lietuvių tautodailės meno* paroda. Iš jos dalyvių, rodos, tik vienas E. Jenneris yra kiek plačiau lietuvių visuomenei žinomas. Turtingas Elenos Saliamorienės lietuvių tautodailės raštų rinkinys. Savotiškai įdomūs Matildos Tibursky-Reher iš popieriaus kirpti siluetai. Valatas Aleksa, taip pat kaip ir Jenneris, tapybos mene vos pasiekia vidutiniškumo.

Valstybės Dramos artistas p. J. Petrauskas

gegužės 19 d. šventė 25 metų scenos darbo sukaktuves. Buvo vaidinta nauja A. Domanto Sakalausko komedija „*Pūkio pinigai*", kuri pirmą kartą buvo pastatyta gegužės 17 d. Jubiliejinis spektaklis sutraukė daug publikos, nes J. Petrauskas yra vienas mėgiamiausių mūsų dramos artistų. Pati lig šiol visai dar nežinomo autoriaus komedija nepasižymi nei literatūriniais, nei sceniniais privalumais. Latvijos pasienio gyvenimas, kaimiečių lietuvių-latvių santykiai sudaro įdomų komedijos veiksmui foną ir koloritą, bet pats tas veiksmas yra per daug monotoniškas, nesudaro ryškesnių komiškų situacijų ir neduoda progos aktoriams plačiau pasireikšti nei atskirai, nei ansamblio scenose. Tas monotoniškumas įkyriai buvo jaučiamas ir vyriausioj Pūkio-Petrausko rolėj: riksmas, bėgiojimas, spjaudymas... Vis dėlto J. Petrauskas padarė visa, kas buvo galima padaryti tos komedijos rėmuose. Geras buvo Pūkio sūnus Paulius – K. Jurašiūnas ir Zelma – A. Vainiūnaitė. Taip pat Vincas – H. Kačinskas ir Morta – N. Vosyliūtė. Šių dviejų scena su armonika – verta pasigėrėjimo. Antroji komedijos pusė žymiai silpnesnė, o kaimo teismo scena – visai tuščia ir nuobodi. Čia jau aiškiai autoriaus kaltė.

Klaipėdos konservatorijos orkestras

šiemet atlankė Kauną paskutinį kartą, nes pati Konservatorija vyriausybės likviduojama. Gegužės mėn. 15 d. Valstybės Teatre įvyko paskutinis šio orkestro simfoninis koncertas, dalyvaujant solistams Nicolaus v. B. Feher'ui (smuikas) ir E. Eckert-Jacevičienei (pianinas). Programa buvo didelė ir įdomi: Beethoveno VIII

simfonija, St. Šimkaus poema „Nemunas", Beethoveno koncertas fortepijonui g-dur ir F. Mendelssohn-Bartoldy koncertas smuikui e-mol. Šią sunkią programą jaunas orkestras pačio p. Šimkaus diriguojamas atliko tikrai gerai ir įrodė, kad jis yra gerokai pažengęs priekin ir visai pasiruošęs net ir sunkesniuosius muzikos veikalus atlikti. Kaip paprastai, lietuviškąjį p. Šimkaus orkestrą publika priėmė karštai, draugiškai.

Gegužės 24 d. tas pats orkestras grojo „Aidą", dalyvaujant K. Petrauskui. Ir šitą sunkų uždavinį jis atliko kuo geriausiai ir buvo stačiai entuziastiškai publikos sveikinamas. P. St. Šimkaus energija ir pastangomis mes pagaliau susilaukėm tikrai lietuviško simfonijos orkestro, paruošto visiems sudėtingiems tos rūšies uždaviniams. Reikia vien, kad vyriausybė paremtų tolimesnį jo darbą, neleistų jam pakrikti, bet, ar tai sujungus su Valstybinės Operos orkestru, ar tai atskirai, leistų ugdyti muzikos kultūrą Lietuvoje. Tuo labiau kad tokis orkestras galėtų dažnai koncertuoti daugely Lietuvos vietų, o ne vien tiktai Kauno publiką lepinti, kaip tai buvo ligi šiol.

Dainų diena

įvykusi birželio mėn. 20 d. Žemės ūkio ir pramonės parodos metu, sutraukė į Kauną dideles dainininkų ir klausytojų minias. Šiais jubiliejiniais Vytauto Didžiojo metais Dainų diena turėjo būti ypač rūpestingai paruošta ir parodyta, kiek padaryta pažangos, keliant tautinės dainos meną ir muzikinę kultūrą mūsų liaudyje. Dainininkų gausingumu ši Dainų diena iš tiesų pranešė visas anksčiau buvusias: šiais metais chore dalyvavo 9000 žmonių. Deja, choro disciplina ir meniškas jo sugebėjimas, mums atrodo, nė

kiek į priekį nepažengė. Pačiame chore teko pastebėti didelis nuošimtis pasyvių dalyvių, balasto, kuris žymiai praskiedė chorą ir trukdė jo susidainavimą. Toliau atsilikimas nuo takto ir didelė balsų disproporcija – tai tokios choro ydos, kurios neleidžia kalbėti nė apie elementarinį artizmą, kokio vis dėlto būtų galima reikalauti net ir iš tokio didžiulio choro.

Šių metų Dainų dienoje visas dainas dainavo tiktai bendras jungtinis choras, jei neskaitysime latvių Raudonojo Kryžiaus choro. Tai didelė organizatorių klaida ir kaltė. Atskirų chorų ir jų grupių atliktos dainos paįvairindavo programą ir turėdavo didelės pedagoginės reikšmės. Dabar bendrajam chorui užkrauta per sunki našta, o toliau paženguslems chorams atimta proga pasireikšti, kitus paskatinti, o ir klausytojams suteikti daugiau pasigėrėjimo. Šių metų Dainų dienos organizavimo darban, matyt, buvo įsimetusi kažkokia negerovė, dėl kurios ateity teks rimtai susirūpinti.

„Vytauto žemė"

L. Giros misterija, šaulių buvo statoma ir vaidinama, režisuojant B. Dauguviečiui, birželio 19-22 d. L. F. L. S. stadione. „Vytauto žemė" – tai lietuvių tautos kelias į laisvę ir garbingos praeities, ypač Vytauto, reikšmė tame kelyje. Vytauto žygiai, matomi pro romantišką, senovę įsimylėjusią atgimusios Lietuvos dvasią ir fantaziją, žadina tautą į visai realų šių dienų uždavinį – vaduoti pavergtą Vilnių. Misterijos koncepcija pagrinde alegorinė su istorinėmis iliustracijomis – įterpimais. Dėl to ir veikalo, ir pastatymo konstrukcija išėjo gan komplikuota. Vis dėlto režisierius B. Dauguvietis ir dekoratorius K. Šimonis savo uždavinį atliko

puikiai. Vaidinimo pastatas suplanuotas aiškiai, logiškai ir puošniai – net imponuojančiai. „Vytauto žemės" pastatymo konstrukcija galima laikyti dideliu žingsniu priekin iš viso tolimesniam mūsų misterijų (jeigu jau taip imame vadinti šituos po atviru dangum vaidinimus) ugdymui. „Vytauto žemės" atlikimas buvo ne be ydų: per daug ilgų dialogų bei monologų, dainos, sugraibstytos iš kasdieninių choro repertuarų, nesiderino su misterijos stiliumi. Na, bet tai gal tik dėl laiko ir išteklių stokos.

„Amžių karžygys"

V. Bičiūno trijų dalių regėjimas, pačiam autoriui režisuojant, buvo pastatytas ateitininkų birželio mėn. 22 d., jubiliejinio kongreso metu. V. Bičiūnas pabandė „misteriją" pakreipti kiek kita linkme – ir jojo bandymas taip pat didelis žingsnis priekin. V. Bičiūnas atsisakė nuo išbaigtos, tekste reiškiamos minties, nes ji atviro dangaus vaidinime sunkiai yra perduodama žiūrovams. „Amžių karžygio" autorius vietoj žodžio panaudojo reikšmingą simbolinį veiksmą, šiam veikalui, be abejo, tinkamą priemonę. Vis dėlto iš „Amžių karžygio" pastatymo ir vaidinimo buvo galima pastebėti, kad sukurti vientisą reikšmingą ir suvokiamą veiksmą yra lygiai sunku, kaip ir išvengti sausokos retorikos ir monotoniškumo, naudojant teksto priemonę. „Amžių karžygio" veiksmas ne visur mums buvo suvokiamas. Čia, be abejo, buvo kaltos iš dalies techniškos kliūtys: vietomis per menkas apšvietimas, vietomis tuščios pauzės dėl vaidintojų nesuspėjimo, vietomis per gausi muzikinė iliustracija. O gal ir pats autorius kiek per daug sukomplikavo idėjinę kūrinio prasmę, detalėse sunkokai pasiduodančią simbolinio veikimo išraiškai.

Palyginę abiejų rašytojų, L. Giros ir V. Bičiūno, kūrinius, matome, kad „Vytauto žemė" yra puošni ir aiški alegorija, kurioj tekstas, nusakydamas vaizdo prasmę, žymiai stabdo veiksmo dinamiką. „Amžių karžygys" yra sunkiau suvokiamas simbolis, kuriame vaizdas, mažiau komentuojamas, stovi arčiau kasdienės tikrovės, o veiksmas – laisvo paprastumo. Du keliai, du metodai, kuriais meniškosios idėjos siekimas gali duoti ir davė gražių laimėjimų.

S. Varašiaus paroda

Rudens parodų sezoną pradėjo neseniai grįžęs iš Paryžiaus jaunas dailininkas *S. Varašius*, išstatęs Ateitininkų rūmuose 56 originalius darbus ir 7 dideles kopijas. Originaliniai darbai, išskyrus keletą portretų, nedidelio formato peizažai, vaizduoją daugiausia Lietuvos gamtą. Gana savotiškas, kondensuotas koloritas, dažnai sutirštinto mėlynumo naudojimas, dekoratyvinis pradas kompozicijoj ir plakatiškas schematiškumas išskiria Varašių iš kitų mūsų peizažistų tarpo. Be to, į gamtą jis dažnai žiūri ne menininko plastiko, bet lyriko svajotojo akimis. Dėl to daugelis jojo peizažų grynai tapybiniu atžvilgiu ne per daug įdomūs, bet užtat turi stiprios nuotaikos ir ūpo. Ypatingo dėmesio vertos S. Varašiaus kopijos: Ch. de Riberos „Šv. Motina su kūdikiu", Rembrandto „Kristaus vakarienė", „Autoportretas" ir „Dailininko žmona", F. Halso „Čigonė", A. van Dycko „Autoportretas" ir C. Troyono „Žąsų piemenė". Tokių gerų kopijų, padarytų su visu atsidėjimu, mes lig šiol dar neturėjome. Visas jas vertėtų įsigyti mūsų muziejams ir galerijoms, tuo labiau kad senosios tapybos pavyzdžių Lietuvoje yra labai maža.

Valstybės Operoj

Sezono pradžiai buvo pastatyta opera „André Šenje"[1]. Pastatymas atliktas rūpestingai, bet dėl pačio operos silpnumo kažin, ar apsimokėjo daryti tokios didelės išlaidos, eikvoti laikas ir viso kolektyvo energija. Tiesa, kad teatro vadovybė neturi pataikauti publikos skoniui, tačiau jeigu jau einama prieš publikos skonį, jeigu norima jis auklėti, tai reikėtų pasirinkti iš tiesų vertingus kūrinius, o ne trečiaeilius, pakrikusius, sudurstytus dalykus.

Pirmas šį sezoną „Fausto" vaidinimas reikia laikyti visai pasisekusiu. Faustą kaip paprastai puikiai vaidino K. Petrauskas. Maloniai visus nustebino A. Dambrauskaitė Margaritos rolėj – ir balsu, ir vaidinimu atsistojusi į pirmąsias mūsų Operos eiles. Valentino rolėj debiutavo Stepas Sodeika, deja, dar silpnokai valdąs ir savo balsą, ir judesius. Silpnas buvo kaip paprastai Mefistofelio rolėj ir St. Sodeika[2]. Šita partija yra mažiausiai pasisekusi jo repertuare. Ir vokaliu, ir vaidybiniu atžvilgiu jo Mefisto esti ne tik ne demoniškas, bet stačiai pilkas, be išraiškos Mefisto šešėlis. „Fausto" visumoj tai gana įkyri spraga.

„Didysis Vytautas – Karalius"

Vytauto Didžiojo iškilmių proga Valstybės Drama vaidino naują Maironio veikalą – 4 veiksmų istorijos tragediją „Didysis Vytautas – Karalius". Veikalas sudaro Maironio vytautinės trilogijos trečią dalį. Būdinamieji įvykiai apima laikotarpį nuo 1398 m. iki Vytauto Didžiojo amžiaus pabaigos, t.y. 32 metų. Autoriaus stengtasi parodyti veikale Vytauto kilnumas, jo valstybinė išmintis ir jo priešų nuožmumas. Iš dalies gal tai pasisekė įvykinti. Bet drama-

tiniu atžvilgiu veikalas atrodo nevieningas, neturįs aiškaus veiksmo, daugiau epizodinis.

Valstybės Dramos režisierius B. Dauguvietis, pastatęs šį veikalą, pastebimų veikale trūkumų neišlygino ir, nors bendruose apmatuose davė progos žiūrovams pajusti scenoje lietuviškos nuotaikos, smulkmenų apdirbime pasirodė nerūpestingas. Didelė daugybė veikiamų asmenų ansambliškai tarp savęs nesusiję; maža vaidybos, maža veiksmo.

Dekoratyvinę pastatymo pusę rūpino dailin. A. Varnas. Jo, matyt, norėta suteikti dekoracijoms lietuviško atspalvio. Bet vietoj vidujinio lietuviškumo gavosi išorinis „lietuviškas" margirys. Iš A. Varno tam veikalui pieštų dekoracijų tiktai I ir III v. 2 pav. motyvai teatrališkesni atrodo.

Aktorių sąstate išskirtini – P. Kubertavičius (Vytautas Didysis), B. Dauguvietis (Švitrigaila), J. Fedotas-Sipavičius (Henne), K. Jurkšys (Papos legatas) ir H. Kačinskas (Zbignievas Olesnickis). Vaidinimas eina vietomis lydimas muzikos, paimtos iš A. Karnavičiaus komponuojamos operos „Gražina".

Valstybės Teatre

Valstybės Opera spalio mėn. 26 d. davė naują premjerą, R. Wagnerio *„Tannhäuser"*, diriguojant prof. N. Malko. Šitos sunkios operos pastatymas yra svarbus įvykis mūsų teatro gyvenime. „Tannhäuser'is" visais atžvilgiais buvo atliktas pavyzdingai – ir iš viso tai viena iš geriausių mūsų repertuare operų. Kilnus turinys, įdomi muzika, graži dekoratyvinė dalis sudaro stačiai tobulą visumą, gaivinamą vagneriško temperamento ir kūrybinio intensyvumo. Pažymėtina, kad ir lietuviškas teksto verti-

mas yra gražus, literatiškas, o tas taip retai tepasitaiko mūsų operų vertimuose.

Valstybės Drama lapkričio mėn. 1 d. taip pat pastatė premjerą, I. Franko 3 veiksmų komediją „*Grand Hôtel*", B. Dauguviečio surežisuotą. Ši komedija, vaidinama ir Vakarų Europos teatruose ir dėl to turbūt žinoma, sutraukė ir į mūsų teatrą daug net nelietuviškos publikos. Vaidinimas, kurio svarbiausias roles atliko N. Vosyliūtė, K. Glinskis, V. Dineika, J. Stanulis ir R. Krameris, buvo gyvas ir sklandus. Iš šios rūšies veikalų mes nieko daugiau nereikalaujame, kaip smagiai vakaras praleisti. „Grand Hôtel" tai davė.

Koncertai

Iš eilės koncertų išsiskiria *pirmas istorinis simfonijos koncertas*, įvykęs lapkričio mėn. 13 d., paskirtas klasikinės muzikos kompozitoriams: Gluckui, Mocartui ir Haydnui. Tai buvo pedagogiško, auklėjamo pobūdžio koncertas, aprūpintas V. Žadeikos paskaita apie klasikinę muziką. Į šitokius koncertus reiktų pritraukti kuo daugiausia mokslus einančios jaunuomenės, leidžiant jiems pakankamai papigintų arba net ir dovaninių bilietų. Ypač kad koncertuose tuščių vietų nestoka.

Latvių nacionalinė opera Kaune

Šiais metais lietuvių latvių susiartinimo dalykas, šiaip ar taip, pasistūmėjo daug daugiau į priekį negu kitais metais. Imta varyti darbas visais frontais. Kol tuo tesisielojo politikai bei diplomatai,

dalykai sunkiai krutėjo, bet kaip pasikėlė žurnalistai, kaip suskato teatralai – ir pačių politikų darbas palengvėjo: bematant pasirašyta kelios sutartys.

Iki šiol Kaunas iš Rygos arba Ryga iš Kauno tematydavo po vieną antrą gastrolierių. Kaunui ypačiai pažįstamas buvo jau Kaktinš; atvažiuodavo Kaktinš – ir Kaunui būdavo šventė. Bet štai gruodžio pradžioj visas Rygos nacionalinės operos ansamblis, ir tai stipriausių pajėgų, su savo direktorium p. Prande išlipo Kauno stoty. Tai buvo smagus revanšas už mūsų Operos žygį į Rygą lapkričio mėn. vidury. Be jau pažįstamų Kaktinšo ir Brechmann-Štengel, Kaunas nūn gavo pamatyti stiprius bosus Mikelsoną ir Niedrą, abi mezzo N. Berzinskis ir E. Žubitis, tenorą N. Vasiljevs ir K. Pelle. Mūsų Teatre svečiai pasirodė dviejose operose: lapkričio 9 d. „Borise Godunove" ir lapkričio 11 d. „Aidoje". Teatrinei mūsų visuomenei buvo tai tikras džiaugsmas. Tuo labiau kad nė pati kalba sunkumų kaip ir nedaro, nes publika sakėsi suprantanti, atmetus atskiras detales bei niuansus, visą esmę.

Pirmus kelius pralaužus reikia laukti, kad tokios abiejų tautų teatrinių pajėgų talkos vienų pas kitus pasikartos ir dažniau.

Uné Baye – lietuvaitė

Prieš porą metų Paryžiaus teatrų gyvenime tapo žinomas Miss Uné Baye vardas. Apie ją randame puikiausių atsiliepimų tokiuose laikraščiuose kaip „Comoedia", „L'oeuvre", „Le Journal", „L'Intransigeant", o magazinas „La Rampe" pereitų metų birželio mėn. 1 dienos numerį papuošė dideliu spalvotu gražios artistės paveikslu su tokiu parašu: „Miss Uné Baye, Amerikos vedet-

tė, kuri triumfuoja teatre „Femina". Tokiam, daugiau negu palankiam atsiliepimui apie tą „amerikonišką vedettę" davė progos ėjusi „Femina" teatre komedija „By Candle Light", kurioje svarbiausią rolę vaidino Uné Baye. Plačiai ir palankiai mini artistę ir rusų emigrantų spauda. Deja, vienur ji vadinama tautiete, kitur buvusia tautiete – rusiška latvaite. Iš tiesų gi visų apsirikta mūsų naudai: Uné Baye yra tikriausia lietuvaitė – daugeliui kauniečių gerai pažįstama, p-nia U. Graičiūnienė-Babickaitė. Tuo lengva įsitikinti, pamačius visą eilę jos atvaizdų Paryžiaus laikraščiuose. Esame tikri, kad Lietuvos publikai būtų labai įdomu pamatyti Paryžiaus vedettę Kauno teatro scenoje.

Muzikos dalykai Lietuvoje

Kad lietuviai iš prigimties yra muzikalūs – yra pastebėję ir daugelis svetimųjų. Mūsų dainininkai žinomi ne tik Lietuvoje. Todėl, nekalbant apie muzikos reikšmę individualaus žmogaus bei pačios tautos kultūrai, ji gali būti mums nemažas koziris keliant savo tautos vardą užsieny. Juk mūsų muzikai bei dainininkai ne kartą yra davę progos minėti Lietuvos vardą ir ten, kur šiaip jau apie mūsų tautos egzistenciją nieko nebūtų žinoma. Tad kelti tautos muzikalumą, kaip ir kultūrą apskritai, yra mūsų ne tik vidaus, bet ir išorės „politinis" reikalas. Mūsų pareiga plėtoti, kultivuoti ir rodyti, nešti į bendrą tautų kultūrą tai, ką gera yra mums davusi prigimtis. Jeigu Amerikoje Lietuvos vardą populiarina iš gerosios pusės mūsų kumštininkai, plaukikės, grožio karalienės, tai Europoje gal patogiau būtų rodyti save iš vidaus kultūros pusės. O muzika bei jos kūriniai yra toks dalykas, kuriuo daug lengviau pasirodyti svetimiesiems. Kada mūsų rašytojui, kad ir koks ta-

lentingas jis bebūtų, visada pasiliks labai sunku dėl mūsų kalbos vartojimo ploto siaurumo versti apie save kalbėti už Lietuvos ribų, muzikos kūriniai visada bus lengvai parodomi ir nelietuviams.

Tuo tarpu negalime praleisti nepaminėję keletos teigiamų fenomenų iš mūsų muzikos gyvenimo paskutiniaisiais mėnesiais.

Pirmas smagus reiškinys bei prisiminimas tai valstybinės *Muzikos mokyklos* 10 m. sukaktuvės. Prasidėjusi iš privačios p. J. Naujalio iniciatyvos 1919 m. pradžioj, ta mokykla 1920 m. spalio mėn. perėjo valstybės žinion ir per 10 savo gyvenimo metų jau padarė daug darbo. Tą darbą ilgai sunkino tinkamos patalpos neturėjimas. 1925 m. dalykai pagerėjo, kad buvo perimtos buvusiojo „Vilkolakio" teatro patalpos. Tačiau ir dabar su vieta vis dar ankšta. O mokykla vis plečiasi ir artėja į konservatoriją. Dabar mokykloje dirba 32 pedagogai ir turi arti trijų šimtų mokinių. Mokyklą yra baigę iš viso jau 23 auklėtiniai.

Kitas sveikintinas fenomenas tai lapkričio 17 d. atidarytoji *Liaudies muzikos konservatorija.* Norime tikėti, kad tai bus naujas veiksnys mūsų tautos muzikinei kultūrai kelti. Valstybinė muzikos mokykla negali aprėpti tokio plataus darbo. Nekalbant jau apie vietos trūkumą, ji, kaip ir visos mokyklos su griežtesne santvarka, teprieinama kandidatams tik tam tikro amžiaus ir su tam tikru bendrojo išsilavinimo laipsniu. O yra žmonių, norinčių savo vieną ar kitą muzikinį gabumą palavinti, kuriems gyvenimo sąlygos neleidžia susivaržyti mokykline tvarka. Tuo tarpu privatūs muzikos mokytojai per brangūs ir ne visada į savo darbą žiūri iš meninės pusės. Taigi naujoji Liaudies konservatorija, neaprėždama savo kandidatų nei amžium, nei bendrojo išsilavinimo cenzu, padarys muzikos kultūrą daug kam prieinamesnę. Konservatorijoje dirba dauguma Muzikos mokyklos profesorių, taigi moksli-

nis lygis bei metodai abiejų mokyklų bus vienodi. Ir apskritai Liaudies konservatorija ketina būti tvarkoma kontakte su Valstybine muzikos mokykla, taip kad iš pirmosios būsiąs galimas perėjimas į antrąją. Konservatorijai organizuoti daug nusipelnė dabartinė jos direktorė p. E. Stanek-Laumianskienė-Morauskienė.

Pagaliau praeinamai paminint mūsų dainininkių p. M. Lipčienės ir p-lės Gr. Matulaitytės sėkmingus pasirodymus Berlyne, paminėtinos atsidėjusio ir su meile dirbančio mūsų muzikos darbininko p. A. Kačanausko kelionės su savo choru į Pabaltijo sostines, pastaruoju laiku į Taliną. Choras turėjo nemaža pasisekimo ir gyvai sudomino mūsų dainomis mūsų kaimynų visuomenę.

1931

„Sabbatai Cevi"

(Mesijo galas), V. Žulavskio 4 veiksmų dramos, premjera Valstybės Teatre vasario 11 dieną praėjo su dideliu pasisekimu. Jau pats dramos tekstas vertas susidomėjimo ir dėl siužeto, ir dėl meniško jo apdirbimo. Sabbatai Cevi – tariamasai žydų Mesijas, pasigarsinęs 18 šimtmety Turkijoj, sugebėjo sužadinti žyduose daug vilčių, kurios, žinoma, nuėjo niekais kaip ir pats „Mesijas". Žulavskis iš šitos užuomazgos sukūrė turtingą dramos veikalą, kuriame randame apsčiai individo ir masių psichologijos, vietos ir laiko kolorito, idėjinės prasmės, pagaliau fabulos ir intrigos. Sabbatajus Cevi, patraukęs paskui save lengvatikių minią, pradžioje Žulavskio dramos pasirodo esąs kilnios dvasios ir kieto asketiško gyvenimo užsidegėlis, krikščionybės mokslo paveiktas, manąs priversti Dievą priimti jį savo Sūnumi. Savo pasiaukojime, visa ko išsižadėjime ir nekaltybėje jis

randa tiek daug pajėgų, kad pasiryžta priimti sultono bandymą – leisti perverti save užnuodintomis strėlėmis ir tokiu būdu įrodyti savo dieviškumą. Tačiau prieš pat bandymą Sabbatajus neišsilaiko savo asketiškojo idealizmo ir ekstazės aukštybėse. Jisai nusideda savo pašaukimo idėjai, sugundytas nuosavos, žemiškai, realiai mąstančios ir gyvenančios žmonos. Nupuolęs jis nebetenka pasitikėjimo savimi nei Dievu. Prieš pat bandymą jis prisipažįsta sultonui ir miniai, kad jis nėra Mesijas. Anksčiau fanatiškai egzaltuota jo pasekėjų minia dabar įniršta ir nori jį čia pat nugalabinti, bet Sabbatajus padaro jau tikrą niekšybę, garbina Allahą ir pasiduoda sultono globai.

A. Olekos-Žilinsko režisūra parodė šį veikalą kuo geriausioj šviesoj. Masinės scenos buvo stačiai nepalyginamai puikios. Tokios disciplinos, erdvės užpildymo, šviesos efektų, spalvingumo, dinamikos, meniškai sudorotos tikrovės mes dar mūsų scenoje nebuvome matę. Atskiros rolės negausios: Sabbatai Cevi – Kubertavičius, jo žmona – Kurmytė, sultonas – Kačinskas ir kitos antraeilės buvo atliktos visai gerai. Muzikalinė dalis, sukurta J. Gruodžio, o atlikta operos choro ir orkestro, sudarė puikų foną. Šitokio pastatymo nepakanka žiūrėti vieną kartą, nes tikrai gražūs dalykai nenustoja traukiamosios galios kartą pažinti, bet tą galią tik dar labiau sužadina.

Koncertai

Vytauto Bacevičiaus, pianisto-kompozitoriaus, koncertas, įvykęs III.9. Valstybės Teatre, buvo vienas iš įdomesniųjų ir turiningesniųjų šių metų koncertų. Didelę programą sudarė Liszto, Chopino, Rachmaninovo, Szymanovskio, Ravelio, Skriabino ir paties Bacevičiaus kūriniai. Mums atrodė, kad didžiausios me-

niškos ekspresijos pianistas pasiekė, skambindamas Ravelio, Skriabino ir savo paties kompozicijas. Jo sonata op. 4 yra visai subrendęs, rimtas muzikos kūrinys. Tenka apgailestauti, kad mūsų publika taip mažai domisi savąja muzika, ir šį kartą koncertas ėjo apytuštėj salėj.

Kovo 16 dieną Valstybės teatre įvyko antrasis *pedagoginis simfoninis koncertas*, skirtas Beethoveno kūrybai. Buvo atlikta uvertiūra „Coriolan", trys dainos (V. Grigaitienė su orkestru), uvertiūra „Atėnų griuvėsiai" ir VI simfonija. Prieš koncertą p. V. Žadeika trumpa paskaita supažindino auditoriją su Beethoveno kūryba. J. Tallat-Kelpšos diriguojamas orkestras savo uždavinį atliko visai gerai.

Minėtinas dar *latvių dainininkės p-nios Erss* etnografinis latvių ir lietuvių dainų koncertas kovo mėn. 3 d., davęs progos palyginti giminingų tautų liaudies melodijas. Kiek anksčiau mūsų dainininkė *p. Jonuškaitė-Zaunienė* tokiais pat etnografiniais lietuvių liaudies dainų koncertais turėjo didelio pasisekimo Rygoj ir Skandinavijoj.

Valstybės Drama Rygoj

Tuoj po Užgavėnių Valstybės Drama vaidino Rygoj. Šis antras meninis Valstybės Dramos vizitas plačiai buvo pažymėtas ir aprašytas latvių spaudoj. Mūsų spauda, deja, šį įvykį kukliai tepažymėjo.

Vaidinama buvo du veikalai: V. Krėvės „Šarūnas" ir P. Vaičiūno „Tuščios pastangos".

„Šarūnas", mūsų teatralinės kritikos laikomas A. Olekos-Žilinsko geriausiu pastatymu, Rygos teatro žiūrovams ir žinovams

gilaus įspūdžio padarė. Veikalo vaidinime dalyvavo arti 100 žmonių, tyčia iš Kauno atvykusių – jų tarpe aktoriai, choristai ir orkestrantai.

Antras veikalas B. Dauguviečio pastatyme parodė mūsų kasdieninės būklės atošvaistę scenos mene. P. Vaičiūno „Tuščios pastangos" tematiškai skambėjo kaip anachronizmas, bet vaidybiškai buvo ryškios, net ir masinėse scenose nebe statistai, bet tikrieji artistai dalyvavo.

Grįždama iš Rygos, jau kiek paprastesniu sąstatu Šiauliuose Valstybės Drama suvaidino tas pačias „Tuščias pastangas", „Grand Hôtel" ir „Viengungį tėvą". Tuo būdu ir provincijai teko pamatyti kelis, tiesa, įdomius ir linksmus, bet nelabai meniškus kūrinius.

Klaipėdos vokiečių teatras Kaune

Šiame sezone Klaipėdos vokiečių teatras antrą kartą Kaune gastroliavo. Gastrolės truko bemaž visą savaitę. Buvo suvaidinti 7 didesni veikalai ir viena vienaveiksmė komedija (H. Kleisto „Sudužęs ąsotis).

Daugumas veikalų buvo nūdienių arba netolimos praeities autorių. Bet būta ir klasikų veikalų: Schillerio „Don Carlos" ir Moljero „Šykštuolis".

Vaidinimai ėjo su nevienodu pasisekimu, lygiai meniniu, lygiai medžiaginiu. Kiek sėkmingiau klojosi nūdienių autorių veikalams. Bet klasikų veikalai vien liūdesį kėlė... Ypatingai pažymėtinas „Šykštuolio" nevykęs interpretavimas. Moljero komedija buvo greičiau perskaityta scenoj, bet ne suvaidinta... „Don Carlose" Schillerio patosas tik metmeniškai tepasireiškė, šiaip aktorių natūralistinės vaidybos gramzdinamas...

Iš visų Klaipėdos gastrolinių spektaklių geriausiai praėjo „Teisingasis Jokūbas". Čia bent žiūrovai turėjo progos smagiai pasijuokti. Bet pats veikalas, deja, pernelyg plokščias.

Valstybės Teatre

kovo 25 d. buvo pastatyta nauja dramos premjera, latvių rašytojo R. Blaumanio 5 veiksmų drama *„Indranai"*, Dauguviečiui režisuojant. Kaip anksčiau gastroliavęs Kaune latvių dramos teatras, taip ir ši premjera parodė mums, kad latvių dramaturgija yra jau pasiekusi aukšto laipsnio ir visai pakankamai sugeba maitinti ir auklėti vaidybos meną. „Indranai" – kūrinys neturtingas nei fabula, nei intriga, bet užtat perdėm dramatiškas ir didesniąja dalimi sceniškas. „Indranų" siužetas supintas iš kaimo gyvenimo. Tai senų tėvų tragedija dėl skaudžių konfliktų ir nesusipratimų su žiauria beširdžia marčia ir sūnumi, kuriem pavestas ūkis. Tema – labai aktuali ir mūsų kaimo gyvenimui. Dažnai atsitinka, kad kaimo gyvenimo siužetai ar dėl savo primityvumo, ar dėl rašytojų nesugebėjimo juos pagilinti ir knygoj, ir ypač scenoj, mums esti neįdomūs, nuobodūs. Šito negalima pasakyti apie „Indranus". Latvių dramaturgas mokėjo ir nekomplikuotame kaimo gyvenime rasti įspūdingų momentų ir savo kaimiečiuose parodyti giliai jaučiantį ir kenčiantį žmogų. Tą pat sugebėjo padaryti ir mūsų dramos aktoriai, vaidinę „Indranus", nors gal ir ne taip, kaip jų autoriaus norėta. B. Dauguvietis šitą realistišką dramą bent kiek pastilizavo, įterpdamas komizmo ir fantastikos. Ta prasme ir K. Šimonis darė jai dekoracijas, kurios ne visur buvo vykusios. Pav., pirmame veiksme, paprasčiausioj Indranų gryčioj, niekaip negalima pateisinti šimoniškų šviesos trikampių „spindu-

lių", nudriektų per sienas ir baldus. Iš vaidintojų tenka išskirti Kaukensą, kaipo visai nevykusiai įgyvendintą personažą, kuris labiausiai ir ardė ansamblio vieningumą, ir senį Indraną – Kačinską su Jeva –Vosyliūte, kaipo geriausiai suvaidintas ir ligi galo stipriai išlaikytas roles.

Antra mūsų teatro naujiena – tai G.Offenbacho operetė *„Perikola"*, kurios premjera buvo balandžio 9 d., A. Olekos pastatyta, J. Dvarionaitės režisuota. „Perikola" suvaidinta bendromis operos ir dramos jėgomis. Šios operetės pastatymą reikia laikyti naujo žanro bandymu mūsų teatre. Kaipo bandymas jis yra patenkinamas, bet kaipo menas, artizmas – dar ne. Matėme kai kurias gerai atliktas roles: Perikolos – Jonuškaitės, Don Andreas – P. Olekos, Don Pedro – J. Petrausko ir dar vieną antrą, bet čia pagaliau ne tiek atskiros rolės svarbu, kiek operetinė visuma, nuotaika ir stilius. Šito, deja, teko dar pasigesti. Ir visai suprantama. Geri operos ir dramos artistai ir geras operos choras gal ne visai tinka operetės uždaviniams.

Iš muzikos gyvenimo

tenka pažymėti 4-ąjį simfonijos koncertą kovo 24 d., kuriame H. Scherchenui diriguojant buvo atlikta Beethoveno *pirmoji ir devintoji simfonijos*. Nors devintosios simfonijos gavome tik šešėlį, vis dėlto pats faktas reikšmingas.

Valstybės Opera

gegužės mėn. 9 dieną davė naują premjerą „Samsonas ir Dalila", C. Saint-Saenso 4 paveikslų operą. Latvių dailininko L. Li-

berto dekoracijos ir kostiumai duoda tokį spalvų gausumą, kuris beveik jau pasiekia leistinumo ribos, o antrame veiksme jau yra aiškiai perdėtas. Didelė dalis šios operos puošnumo priklauso baletui, kuris gaivino žiūrovų dėmesį ir įvairino šią gana monotonišką veiksmo atžvilgiu operą.

Baletas

taip pat praturtėjo nauju pastatymu – Borodino „Polovcų šokiais" iš „Igorio" operos. Originali muzika, puošnūs parėdai, egzotiška nuotaika, na ir pats choreografinis išpildymas patikrina šiam baletui pastovų pasisekimą. Iš viso mūsų baleto ateitis švinta, įėjus į jo sąstatą tokiems europinio masto artistams kaip A. Niemčinovai ir A. Obuchovui, kurie ateinančiam sezonui sukontraktuoti mūsų teatrui.

Valstybės Teatrą per Šeštines ištiko didelė nelaimė: gaisras sunaikino beveik visas dekoracijas ir kostiumus. Tačiau Teatro vadovybė ir personalas dideliu pasiryžimu griebiasi restauravimo darbo. Tikime, kad po atrestauravimo meniškoji dalis bus dar geresnė, nes kai kurios senos dekoracijos tikrai buvo vertos sudeginti.

A. Galdiko kūrinių paroda Paryžiuj

balandžio mėn. 8-22 d. sukėlė didelio ir pelnyto susidomėjimo geriausių prancūzų meno ir kritikos atstovų. Mūsų menininkas esąs talentingas, originalus, tautiškas ir visai priaugęs šių dienų meno plotmę tapytojas. Vieną A. Galdiko paveikslą įsigijo gar-

saus Luksemburgo muziejaus skyrius „Musée du jeu de paume" Paryžiuj, antrą – prancūzų valstybė (acquis par l'état français). Jau šitas vienas faktas rodo, kaip aukštai buvo įvertinti Galdiko kūriniai. Pakliūti į Luksemburgo muziejų yra kiekvieno net ir didelės tautos dailininko svajonė. Rusai, turį senas ir turtingas meno tradicijas ir daug žymių dailininkų, tame Muziejuj tėra atstovaujami tik 7 vardų. A. Galdikas – pirmasis lietuvis, pakliuvęs į įžymybių eilę. Tegul šita pradžia būva garbinga visai lietuvių tautai. Apie Galdiko meną serijoj „Les peintres contemporains" išėjo atskira monografija, parašyta vieno iš žymiausių prancūzų meno kritikų Waldemar George'o. Apie ją žr. recenzijų skyriuj.

1932

Valstybės Drama

vasario 14 d. davė premjerą, P. Vaičiūno 5 veiksmų, 6 paveikslų filosofinę, simbolinę pjesę „Aukso žaismas". Šitokio pobūdžio kūrinių P. Vaičiūnas yra rašęs ir anksčiau („Mano taurė", „Žodžiai ir atbalsiai"), tačiau jie rampos šviesos neišvydo ir vargu ar išvys. „Aukso žaismas", be abejo, už anuos yra sceniškesnis, tačiau vaidinti ir žiūrėti publikos kolektyvui yra vis dar per sunkus. Žiūrovui buvo sunku suvokti vardinamųjų asmenų santykius, o dar sunkiau juos pateisinti. Nuo antro, ypač nuo trečio veiksmo jis jau klaidžiojo autoriaus idėjų ir norų labirinte, ir kiekviename žingsny buvo jaučiamas įkyrus klausimas „kodėl?". Vimbaras, fabrikantas turtuolis, nori pavergti auksui ne tik medžiagą, bet ir meilę, ir kūrybą, ir sąžinę, ir visokį idealizmą. Ir kai jam

tai iš dalies pavyksta, pasirodo visa griaunanti aukso vergovės jėga: pavergtieji išeina iš proto, naikina savo kūrinius ir patys žūva. Vedamoji idėja paaiški, bet ją vaizduojančiosios situacijos ne visur mus įtikina. Aiškus buvo Vimbaro, skulptoriaus Dievainio ir jo žmonos santykiai, bet Asė, Dyza ir Žvaigždulis – sunkiai suvokiami. Dramos stiliaus ir nuotaikos vieningumą ardė „namų savininko" rolė. Jo pamišimas neturi nieko bendra su idealistiniu, tragišku aukso žaismo pamišimu. „Namų savininkas" – tai paprastos gyvenimiškos komedijos personažas, ir šitas jo pobūdis režisūros kaip tyčia dar labiau buvo pabrėžtas. Ar tai nebuvo kyšis juoko lūkuriuojančiai galiorkai? Šiaip jau visas pastatymas atliktas rūpestingai. Teko nugirsti, kad ir šis P. Vaičiūno veikalas, lygiai kaip ir kai kurie ankstyvesnieji Valstybės dramos pastatymai, kaltinamas „bolševizmu"... turbūt dėl to, kad ir čia suminėta turtuolis, auksas, fabrikai, darbininkai, materialinės skriaudos ir moralinės kančios. Absurdiškesnio kaltinimo ir būti negali. Argi menas turėtų visų šitų temų išsižadėti? Argi jau mūsų jaunoji miesčionija tokia išlepusi, baugšti ir išponėjusi, kad bijo net ir iš tolo paliesti nelygybės ir vergovės klausimą net ir filosofinėj arba meno plotmėj? Argi tik vieni komunistai gali kelti ir spręsti šios rūšies problemas? Mūsų baugštuoliams reiktų apie tai pagalvoti.

Valstybės Teatre

kovo 12 d. matėm naują premjerą – N. Rimskio-Korsakovo 4 v. 6 pav. operą „Caras Saltanas". Operos libretas sudarytas iš pasakų apie karalių, kuris išgirdęs trijų seserų svajones, ką jos darytų tapusios karalienėmis, veda jauniausiąją, nes ši sakosi pa-

gimdytų karaliui sūnų-karžygį. Toliau seserų ir raganiškos bobos intrigos ir kerštas, karaliaus klaida, karalienės ir jos sūnaus stebuklingas likimas ir laimingas visų nuotykių finalas. Šituos ir kitoms tautoms žinomus pasakos metmenis kompozitorius ataudė rusų liaudies melodijų motyvais ir sukūrė puikų tautinės muzikos pavyzdį. Reta kurioj Vakarų Europos operoj rastume tiek daug ir taip kūrybiškai sunaudotų tautinių pradų kaip Rimskio-Korsakovo „Saltane". Ir nenuostabu. Vakarų Europoj liaudies daina ir visa liaudies kūryba jau seniai pabaigė savo amžių, o rusų dar buvo tebegyva ligi paskutinių laikų. Mums, lietuviams, kurių liaudies melodijos ligi šiol dar tebeskamba ir yra ne mažiau charakteringos negu rusų, Rimskio-Korsakovo opera gali būti gražiu paskatinimu eksploatuoti, kol dar metas, liaudies kūrybą. Čia mes galėtume praskleisti tokį pat gražų ir naują pasaulį, kokį praskleidė rusai. „Saltano" muzika stebina savo platumu, stilingumu ir vieningumu, nežiūrint jos įvairumo: iškilmingas patosas, graudumas, sentimentalumas, jumoras ir idilingumas sutampa individualiniame autoriaus stiliuj. Mūsų scenoje „Saltanas" ėjo taip pat stilingose ir operos charakteriui tinkamose N. Gončarovos dekoracijose ir kostiumuose. Gončarova – rusų liaudies meno ornamentų ir spalvų žinovė. Tokiu būdu „Saltanas" yra reikšmingas indėlis į mūsų Operos repertuarą. Iš dalyvių tenka pažymėti lig šiol mažiau už kitus žinomą A. Staškevičiūtę, kuri ir gražiai valdė balsą, ir gerai laikėsi scenoje, ir aiškiai grynu lietuvišku akcentu tęsė žodžius. Režisūrai prikištume visai neleistiną ir neestetišką trečio veiksmo antro paveikslo pabaigą. Šitokio neskoningo, chaotiško stumdymosi mūsų scenoje dar neteko matyti.

kovo 30 dieną parodė premjerą, A. Griciaus-Pivošos 10 pav. šaržą „Palangą". Pažindami Pivošos feljetonus, mes ir iš šio dramatizuoto šaržo viena tesitikėjome: kad jis nebus nuobodus. Iš tiesų šiuo atžvilgiu „Palanga" mūsų nenuvylė, bet, deja, jokių kitokių vertybių šis spektaklis neparodė, o ir nuobodumo išvengta gan primityviomis priemonėmis. „Palanga" – šaržas, sako autorius ir režisūra, bet šaržas ko? Palangos sezono charakteringų bruožų, ydų, savybių, vasarotojų, tipingo „kumpelninko?" Ne. Pivoša šaržo šviesoj parodė keletą degeneratų, alkoholikų, erotomanų, mušeikų, kurių buveinė kažkokia mansarda. Ir tai trumpai drūtai Palanga? Šį kartą Pivoša per dažnai paleisdavo modelį iš akių. Tikrojoj Palangoj jų esti dar įdomesnių ir juokingesnių, bet ne šitokių, kuriuos matėme scenoje. Ir be reikalo prie savo „Palangos" jis prikergė Klaipėdos krašto lietuvinimo klausimą. Buvo be galo gėda ir koktu. Vokiečiai, pamatę tą sceną, tai jau tikrai pasijuoktų piktu juoku. Esama tokių momentų ir tokių situacijų, kur savęs niekinimas, apsispjaudymas reiškia jau nebe satyrą, šaržą ar juoką, bet stačiai garbės pajautimo atrofiją.

„Palanga" parašyta palaidais vaizdais, fragmentais, kurie tiek vieni su kitais tesurišti, kad dalyvauja tie patys žmonės. Kai kurie vaizdai be jokios žiūrovams skriaudos galėtų būti ir praleisti. Šiaip jau Pivošos žanras įdomus. Pasirinkęs priimtinesnį turinį ir suglaudęs formą, jis galėtų paįvairinti mūsų sceną ir aktoriams, ir žiūrovams mielai priimtinais kūriniais.

du kartu ėjo Bairono misterija „*Manfredas*", R. Schumanno muzika. Misterija buvo atlikta koncerto tvarka, be dekoracijų, kostiumų ir vaidinimo, dalyvaujant operos ir dramos artistams, operos chorui ir orkestrui. Pirmą kartą mūsų teatre teko klausyti tokiu būdu interpretuojant didelį meno kūrinį – ir rezultatai mus daugiau negu patenkino. Mūsų dėmesio neblaškė nei margos dekoracijos, nei kostiumai, nei vaidyba. Bairono žodžių ir Schumanno muzikos turinys kalbėjo mums tiesiogiai ir visa savo prasme. Žinoma, tik toks turiningas ir prasmingas veikalas galėjo būti tokiu būdu interpretuojamas. Čia tiek išvidinio dinamizmo, vaizdingumo ir emocingumo, kad išviršinių formų mes nė nepasigedome, o iš dalies jas laisvai kūrėmės savo fantazijoj. Meniškas artistų skaitymas ir muzikalinės dalies išpildymas buvo tinkamoj aukštumoj. Neišdildomo įspūdžio paliko A. Olekos-Žilinsko puikiai atlikta Manfredo rolė. Artistas dideliu menišku taktu mokėjo išvengti patoso ir pigių deklamacijos efektų, užtat davė daug nuoširdumo ir sukauptos ekspresijos tiek balsu, tiek veido išraiška.

„*Kornevilio varpų*"[1] operetė dar prieš premjerą sukėlė mūsų spaudoj nerimastavimo. Mat pats operetės žanras, reikalaująs tam tikro artistų pasiruošimo, tam tikrų vokalinių ir vaidybinių ypatybių ir nuotaikos, atrodė vargu ar bus tinkamas mūsų teatro jėgoms. Premjera parodė, kad šį kartą daugelis skeptikų nuogąstavimų iš tiesų išsipildė. Operetė pastatyta nepaprastai puošniai ir efektingai, bet vaidinant kone kiekviename žingsny buvo jaučiamas sustingimas, varžymasis, išmoktos ir ne be pastangų kartojamos pozos. Šitai buvo jaučiama ypatingai minios-choro judesiuose. O režisūra kaip tyčia masines scenas padarė dėmesio centru. Gausūs „reviu" numeriai blogumo nepataisė, tik dar la-

biau aptemdė ir taip jau sunkiai pasekamą operetės fabulą. Iš panašių pastatymų mes laukiame laisvo žaismingumo, lengvumo, jumoro, sąmojaus, nes tai sudaro šio žanro esmę. To nepakeis jokis puošnumas, jokia režisūra, joki iš kitur skolinti pagražinimai. St. Ušinskio dekoracijos ir kostiumai buvo tiesiog puikūs, tik bene per daug jau buvo vietomis sutirštinto margumo ir spalvų.

1934

„Gaisras Lietuvoje"

Valstybės teatras rugsėjo 18 d. sezono atidarymui pastatė premjerą – V. Alanto 3 veiks. 4 pav. pjesę „Gaisras Lietuvoje". Apypilnis teatras priėmė ją palankiai, bet atskirai publikoj ir Kauno visuomenėj pasigirdo ir griežtai smerkiančių autorių ir jo veikalą balsų. Kitaip ir negalėjo būti, nes pjesėje yra apsčiai publicistikos, keliama aktualūs šių dienų gyvenimo klausimai, bet jų išsprendimas yra gana dviprasmiškas ir nei taktikos, nei principo atžvilgiu nepriimtinas.

„Gaisras Lietuvoje" vaizduoja tokį tamsų ir aklą Lietuvos užkampį, kokių jau nedaug tebepasiliko. Pelkėse susmukusiose lūšnose gyvena džiovos ir reumatizmo kankinami žmonės. Kūdikių mirtingumas – pasibaisėtinas, senių išvaizda – taip pat. Tokiame užkampy darbuojasi jaunas, energingas, pažangus idealistas mokytojas Algirdas Sadonis. Bendraudamas su kaimo žmonėmis, jis padaro didelės įtakos jaunimui, įkvepia jiems norą taisyti, reformuoti, kas bloga, sena, ir veržtis į šviesesnį, gražesnį ir laimingesnį gyvenimą. Bet seniai, surembėję skurde, nenori nė klausyti apie jokias reformas. Štai čia ir kyla konfliktas tarp jauno-

sios ir senosios kartos, davęs medžiagos „Gaisro" fabulai ir dramatiniam veiksmui. Jaunieji nori kasti griovius ir nusausinti pelkes, senieji tam priešinasi, jaunieji nori iškasti prie mokyklos gilesnį šulinį ir gauti gero vandens, seniai dėl savo nerangumo į tą darbą žiūri visai abejingai, skeptiškai. Jauna studentė Ievutė Domeikaitė, baigusi mokslą, nori pasilikti kaime ir ištekėti už mokytojo Sadonio, jos tėvai svajoja apie poniškumą ir nori ją išleisti už patvirkusio, tuščio, nedoro, bet poniško studento mediko Jono Ilgaudo. Senieji reikalauja iš vaikų aklo klusnumo, jaunieji galvoja ir elgiasi savaip, ne kartą šiurkščiai tėvams pasipriešindami. Dėl to seniai kaltina mokytoją, esą jis tvirkinąs jaunimą, o jaunieji jo klauso ir juo seka. Šitie konfliktai išrišami taip: Ievutė prieš tėvų norą pasirūpina ištekėti už mokytojo, už tai tėvas pavaro ją iš namų. Senieji, ypač Ievutės tėvas, intriganto studento Ilgaudo padedami, išgauna iš mokyklų vyresnybės įsakymą mokytojui iš tos vietos išsikelti. Bet tuo tarpu mokytojas su jaunaisiais, pasiryžę žūtbūt pelkyną nusausinti, Joninių išvakarėse eina derėtis su kaimynais burliokais, kad šie leistų per savo pievas griovį kasti. Burliokai nesutinka. Jaunimas Joninių naktį kuria ant kalnelių laužus. Senieji nori juos sudrausti, nes pasklido gandai ir iš tiesų yra pavojaus, kad gali užsidegti ir kaimas, ir burliokynas. Žiūrovas jau numano, kad taip ir bus, nes jau ankstyvesnėj scenoj prie šulinio, kai vienas jaunuolis pasisakė esą burliokyną reiktų padegti, mokytojas jo nesudraudžia, bet tarsi net pritaria tokiai minčiai. Dabar nuo Joninių laužų iš tiesų užsidega ne tik burliokynas, bet suliepsnoja ir visas kaimas. Jaunieji džiūgauna ir linki, kad gaisras išsiplėstų po visą Lietuvą, kad jis sunaikintų visa, kas supuvę, juoda ar kitaip panašiai.

Nereikia ilgai nė įrodinėti, kad šitokis senųjų-jaunųjų konflikto išsprendimas yra netinkamas. Jaunųjų įkurtas gaisras, jei dar

nėra aiškus nusikaltimas, tai jau tikrai neatsargus ir neišmintingas darbas. Prievarta negalima deginti nei menkiausių lūšnų, nei tuo labiau burliokyno; nei dėl to džiaugtis. Žinoma, pats autorius tai puikiai supranta, ir būtų visai netikslu jį kaltinti, kad jis neva kurstąs panaudoti prievartą ir mokąs jaunimą nusikalstamų darbų. Autorius sakosi to kaimelio ir pelkyno gaisrą suprantąs simboliškai ir apgailestauja, kad kai kas suprato jį tiesiogine prasme. Mes tikime, kad Alantas norėjo gaisrą padaryti simbolišką, bet turime pasakyti, kad jam tai nepavyko. Pačiam veikale jis nedavė pakankamai priemonių žiūrovui gaisrą laikyti vien simboliu, būtent, kad tai deginamos ne kaimo lūšnos, bet tos lūšnos, kurios, pasak autoriaus, tebesisiepia mūsų dvasioje. Juk negi galima reikalauti iš žiūrovo, kad jis iš vieno kito posakio apie Amžiną Ugnį grynai realistiniame veikale simboliškai suprastų visai realų, konkretų veiksmą, kilusį iš taip pat realių ir konkrečių priežasčių! Atsitinka kartais, kad mes laisvu noru dedame platesnę, gilesnę, simbolinę prasmę ir į visai realius konkrečius gyvenimiškus įvykius. Dėl to kiekvienas charakteringas svarbus įvykis, kiekvienas didelis meno kūrinys kai kuria prasme gali būti laikomas simbolišku, bet tai anaiptol neduoda mums teisės paneigti arba iškreipti pirmąją, tiesioginę, realią įvykio ar kūrinio prasmę. Čia tai ir glūdi Alantui ir jo veikalui daromų priekaištų ir net kaltinimų priežastis.

Esama „Gaisre" ir šiaip mažesnių nenuosakumų. Pirmiausia senių ir jaunųjų ginčas dėl pelkių nusausinimo mus ne visai įtikina. Šiandien jau sunku rasti Lietuvoj tokį užkampį, kur viso kaimo ūkininkai iš esmės, iš principo priešintųsi tokiam darbui. Jei tokių užkampių ir yra, tai jie retos išimtys, šių dienų Lietuvai necharakteringos. Reta išimtis ir medicinos stud. Jonas Ilgaudas. Jis būtų labiau įtikimas, jei būtų koks miestelėnas ar šunbajoris. Jei esama tokių ir kaime, tai jie bent slepiasi, apsimeta, bet

sunku tikėti, kad taip atvirai ciniškai savo „poniškumą", karjerizmą, oportunizmą ir kitokias ydas demonstruotų. Idealistės Ievutės elgesys taip pat ne visur suprantamas. Pav., po sunkios, skaudžios scenos su tėvais, pasilikusi be jų paramos, globos ir net tėvo prigrasinta nebegrįžti namo, ji čia pat klauso Onos tauškalų ir visą laiką toliau jaučiasi taip, tarsi nieko nebūtų atsitikę. Iš viso autorius gal kiek per daug davė publicistikos, – ji vietomis net kartojosi, – o per maža palietė personažų sielą, charakterius, išgyvenimus. Dėl to ir aktoriams „Gaisre" buvo maža kūrybinės medžiagos. Vaidyboje išėjo viskas per daug elementariška, schematiška, primityvu. Jokio intymumo, jokių niuansų. Kaimiečiai seniai, tegu ir iš pelkėtos, nesveikos vietos, atrodė neįmanomai. Kriokė, mekeno, maurojo ir trypinėjo taip, kaip niekur gyvi žmonės nedaro. Jaunuoliai – puikūs vyrukai ar ne per griežtu tonu reiškė tėvams savo emancipacijos pastangas?

L. Truikio dekoracijų užpakalinis planas buvo gyvas nesusipratimas. Mes matėme ne pelkes, kaip to reikalavo pjesės turinys, bet kažkokias mėlynas išraižytas kalvas ir aukštus krantus.

Iš viso to matome, kokių sunkumų turi autorius, jei nori parašyti ideologinį auklėjamąjį, aktualijomis ataustą veikalą. Bet šis Alanto bandymas, norint ir su trūkumais, yra sveikintinas. Jis vaizdžiai iškėlė keletą svarbių klausimų, jis, šiaip ar taip, palietė mūsų gyvenimo pulsą. Ir publika buvo už tai dėkinga, tarsi net nepastebėdama užbaigos dviprasmiškumo. Net ir neturtingos dramatiniu atžvilgiu vietos, kur buvo nušviečiama skaudi kaimo būklė, buvo domiai klausomos ir jautriai priimamos. Tat reikia pripažinti, kad Alanto pasirinktasis kelias yra tikras. Jei iš viso literatūroje šiandien daug kas pageidauja aktualių gyvenimo problemų, tai dramos teatro auklėjamoji reikšmė yra ypatingai didelė, ir tinkamai panaudotos aktualijos čia gali puikiai tikti. Bet niekados ne-

galima pamiršti vieno svarbaus, pagrindinio dėsnio: kad autorius, tarnaudamas gyvenimui ir idėjai, tik tada įtikins ir padarys įtakos, jei jo kūrinys per daug nenusikals nei gyvenimo, nei meno tiesai.

Paaiškinimai

Šį V. Mykolaičio-Putino Raštų tomą sudaro literatūros kritika ir meno kultūros proceso fiksavimas bei analizė.

Literatūros kritikos tekstų didesnioji dalis iki šiol buvo pasklidusi periodikoje, nors kai kas yra perspausdinta įvairiuose leidiniuose: V. Mykolaičio-Putino Raštų t. 8 (1962) ir t. 10 (1969), V. Mykolaičio-Putino tekstų rinkiniuose „Literatūros vertybių ieškant" (1984), „Estetika" (1989), antologijoje „Lietuvių literatūros kritika, t. 2 (1972).

Šiame tome literatūros kritika sugrupuota dviem poskyriais: straipsniai ir recenzijos. Beveik viskas yra parašyta tarpukario Nepriklausomoje Lietuvoje, kur Putinas buvo vienas autoritetingiausių literatūros kritikų, pasižymėjęs gilia erudicija, nepriekaištingu meniniu skoniu, sprendimų objektyvumu. Jis yra nedogmatinis kritikas, besivadovaujantis kūrybiškumo, savitumo kriterijais, vertinantis turiningą, prasmingą literatūrą, jungiančią savyje reikšmingą turinį ir konstruktyvią, įprasmintą formą. Jam nepriimtina, kas banalu ir lėkšta. Jis laukia galimai gilios įžvalgos į žmogaus sielą ir žmonių tarpusavio santykius, rašytojo atsakomybės prieš visuomenę ir savąjį laiką.

Pirmame poskyryje sudėti straipsniai, analizuojantys bendresnius literatūros proceso dalykus – pradedant meno visuomeninio aktualumo ir reikšmingumo problemomis ir baigiant tam tikro laiko tarpsnio ar žanro apžvalgomis. Antras poskyris – knygų recenzijos. Tekstai savo poskyrio ribose yra išdėstyti chronologine seka. Nededamas str. „Tarybinė literatūra ir tautų draugystė". Tai 1949 m., stalinizmo teroro metu, skaitytos paskaitos stenograma. Ji perspausdinta kn. V. Mykolaitis-Putinas. Raštai, t. 8, p. 649-682.

Antras knygos skyrius pavadintas „Meno kultūra". Tai tekstai, imti iš „Židinio", su kuriuo Putinas buvo glaudžiai susijęs. Šį ryšį taip aptaria Leonas Gudaitis: „1923 m. sustojus „Draugijai", katalikų inteligentija pasijuto be savo vedamosios minties žurnalo. Apie tokį leidinį, kuris įvairiau nušviestų visuomenės gyvenimą ir giliau vertintų kultūros reiškinius, mąstė V. Mykolaitis-Putinas, ką tik baigęs užsienyje studijas ir pradėjęs dėstyti universitete. Jo mintys sutapo su studentų ateitininkų planais turėti savo laikraštį. Susitarta bendromis jėgomis leisti storą mėnesinį literatūros, mokslo, visuomenės ir akademinio gyvenimo žurnalą. Redaguoti jį sutiko V. Mykolaitis su sąlyga, jeigu padės studentai. Jo pasiūlyta antraštė „Židinys" įtaigiai nusakė vyresniosios ir jaunosios kartos žmonių kūrybinę jungtį. (...) Žurnalo redakcija buvo neorganizuotas vienetas. Rankraščius V. Mykolaitis priiminėjo savo bute ar profesoriume. Viena jų dalis buvo „redaktoriaus leidėjo" (taip pasirašinėta „Židinyje"), kita – jo padėjėjo studento K. Šapalo portfelyje. Žurnalo kryptį ir toną nurodė V. Mykolaitis. Jis tvarkė literatūros, mokslo, knygų ir žurnalų skyrius, padėjėjas – visuomeninio ir akademinio gyvenimo skyrius, rūpinosi leidinio spausdinimu, platinimu ir finansais." (Leonas Gudaitis. Permainų vėjai. Lietuvių literatūrinė spauda 1923-1929 metais. – „Vaga", V., 1986, p. 253-254). Situacijos aptarimą papildo A. Žirgulys: „Iš karto Putinas daugiau pats visa žurnale tvarkė, net ir redakcijos atsakymus bendradarbiams rašinėjo. Vėliau aktyviai tesidomėjo tik dalimi turinio, jis vienas imdavosi atsakomybę už grožinės literatūros skyrių, apžvalgose – už „Meno" poskyrį, „Knygų ir žurnalų" skyriuje – už grožinės literatūros kūrinių recenzijas." (Aleksandras Žirgulys. Literatūros keliuose. – „Vaga", V., 1976, p. 24).

Be jau minėtos literatūros kritikos, Putinas „Židinyje" informavo skaitytojus apie visą meno kultūros vyksmą, jį interpretuodamas ir vertindamas. Kai kurie tekstai pasirašyti pavarde arba kriptonimais

(V. M., P., Em. P.), bet daugelis yra be parašo. Putinui jie priskirti pagal „Židinio" bendradarbių A. Žirgulio ir K. Šapalo liudijimus, remiantis A. Žirgulio sudaryta bibliografija, o pasitikrinant dar ir tekstologinės analizės duomenimis.

„Meno kultūros" medžiaga suskirstyta į du poskyrius. Pirmąjį sudaro metinės apžvalgos (1924-1929), kurių vienos apima tik literatūrinį gyvenimą, kitos – platesnes įvairių meno šakų sferas, o dar kitos užgriebia dar ir spaudą, visuomenės pažiūras bei nuotaikas – visa, ką galima būtų vadinti visuomenės psichologiniu klimatu.

Be metinių apžvalgų, kiekvienas žurnalo numeris turėjo „Apžvalgos" skyrių su „Meno" poskyriu, kuris beveik visas priklausė Putino plunksnai. Tai mėnesinė meno gyvenimo kronika, kuri fiksavo meno procesą: literatūrinį gyvenimą (sukaktis, nekrologus, literatūros vakarus ir pan.), teatro – dramos, operos, baleto – kūrybą, muzikos, dailės gyvenimą (koncertus, parodas ir pan.). Žanro požiūriu tie tekstai įvairūs – nuo spektaklio recenzijos iki kronikos žinutės. Iš viso to susiklosto marga meninio gyvenimo mozaika, gyvas meninio proceso vaizdas – ne tik fiksuojantis, bet ir interpretuojantis bei vertinantis. Putinas mūsų kultūros istorijoje yra turbūt vienintelis, turėjęs kompetencijos apimti tokią plačią ir įvairią skirtingų meno šakų reiškimosi erdvę, aprėpti ją vientisos, gerai suderintos ir pergalvotos estetikos pagrindu. Tai vertinga medžiaga ne tik epochos meniniams procesams pažinti, bet teikianti duomenų, papildančių, konkretizuojančių ir užbaigiančių Putino estetikos sistemą, leidžianti giliau įžvelgti į jo pasaulėžiūrą, individualios ir visuomeninės etikos principus.

Tekstai sukurti plačioje laiko skalėje: nuo 1917 m., kai parašytas pirmasis čia skelbiamas dar studentiškos plunksnos darbas, iki vėlyvųjų gyvenimo metų. Tad iškyla kalbinio redagavimo klausimai. Stengiamasi tekstus liesti kuo mažiausiai, pasitenkinant rašybos ir skyrybos suvienodinimu. Tačiau, prisilaikant A. Žirgulio redagavimo prin-

cipų, kuriuos yra pats Putinas aprobavęs, taisomi tie reti žodyno ar sintaksinių konstrukcijų dalykai, kurie labai aiškiai kertasi su dabartinėmis bendrinės kalbos normomis. O šiaip paliekami ano meto vartosenos savotiškumai, norint išlaikyti besikeičiančio laiko kalbinį koloritą ir autoriaus individualaus stiliaus savitumą.

I. Literatūros kritika

Straipsniai

Pastabos dėl mūsų eiliavimo

Straipsnis, pasirašytas Justo Žydrio slapyvardžiu, išspausdintas „Ateities spinduliuose" (Petrograde) 1917 m., Nr. 8-12, p. 12-15. Perspausdintas: Lietuvių literatūros kritika. – V., 1971, t. 1, p. 486-490; Literatūros vertybių ieškant. – V., 1984, p. 33-36.

Pastabos dėl kai kurių mūsų poezijos reiškinių

Straipsnis V. Jūbilio slapyvardžiu išspausdintas „Ateities" 1920 m. Sukaktuvių numeryje, p. 84-101. Perspausdinta: „Literatūros vertybių ieškant", p. 185-199. Sutrumpinta. Prieš išsiųsdamas straipsnį redakcijai, autorius rašė: „Turiu jau parašęs straipsnį apie kai kuriuos naujesnius mūsų poezijos leidinius: B. Sruogos, F. Kiršos, M. Vaitkaus, Biržio ir „Gėlių dieną". Tik jau, Meldžiamieji, jeigu nepasirašysiu pavardės, tai nė neišduokite, kas rašė. Minimą straipsnį netrukus perrašęs išsiųsiu kartu su novele „Medūza". Matau, kad „Ateičiai" beletristikos stoka. Tik bijau, kad visa tai cenzūrose nežlugtų." – V. Mykolaitis. – Iš laiško „Ateities" redakcijai, Kaunas, Ožeškienės 12. – 1920 m. vasario 4 d. – Albertinum, Fribourg. Suisse (Iš I. Kostkevičiūtės archyvo).

[1] „Gėlių diena" – K. Binkio sudarytas vienkartinis leidinys, išėjęs 1919 m. Apie jo genezę ir pobūdį Leonas Gudaitis rašo: „Lietuvių moterų globos komitetas sumanė 1919 m. birželio 1 d. suorganizuoti Kaune Gėlių dieną. Šia proga rašytojams pasiūlyta išleisti vienkartinį leidinį, kurį apsiėmė sudaryti Spaudos biuro naktinio skyriaus vedėjas K. Binkis.

Nebuvo kada rinktis autorių ir tobulinti gautus kūrinius. Medžiagą leidiniui „Gėlių diena" K. Binkis surankiojo tiesiog Laisvės alėjoje, kurioje anuomet buvo galima surasti „visą Kauną". Autoriams jis, matyt, nekėlė ypatingų reikalavimų – „tenorėjo, kad karo baisumų iškamuota lietuvių visuomenė išgirstų jaunosios kartos literatų balsą apie gamtą ir meilę" (Leonas Gudaitis. Laiko balsai. – V., 1985, p. 105).

[2] Petras Biržys (1896-1970), dviejų eilėraščių rinkinėlių autorius (Sielos sparnai, 1919; Karo metu, 1923). Mokytojavo, tarnavo Lietuvos kariuomenėje, parašė kraštotyrinio pobūdžio knygelių. Dirbo Kauno radijuje (Pupų Dėdė).

[3] Adomas Juodasai – poeto Adomo Lasto slapyvardis. Adomas Lastas (1887-1961) eilėraščius pradėjo spausdinti 1910 m. Yra daugelio poezijos rinkinių autorius, aktyviai dalyvavo literatūriniame gyvenime iki amžiaus pabaigos.

[4] Vytautas Bičiūnas (1893-1945) – kritikas, dramaturgas, prozininkas. „Laiškas" – prozos kūrinys iš trilogo „Meilė".

[5] Jurgis Talmantas (1894-1955) – pedagogas, vertėjas. Parengė vadovėlių mokyklai, išvertė G. Hauptmanno, A. Čechovo, V. Šekspyro, B. Kelermanno ir kitų autorių kūrinių.

[6] A. Vabalkšnis – slapyvardis, tikroji pavardė Matas Bagdonas (1895-1957) – matematikas, pedagogas, žurnalistas. Eilėraščius spausdino žurnale „Pavasaris" (1918), dalyvavo L. Giros literatų kuopelėje „Atžala" (1918), drauge su P. Galaune vadovavo Vilkolakio klubo Literatų sekcijai, eilėraščius spausdino „Sekmojoje dienoje" (1919).

[7] Juozas Mikuckis (1891-1970). Daugelio eilėraščių rinkinių autorius.

Naujo Parnaso belaukiant

Straipsnis, pasirašytas V. Mytis, išspausdintas „Lietuvių balse" 1921 m. lapkričio 8-9 d., Nr. 3, p. 2-3.

[1] „Sekmoji diena" – „Lietuvos" dienraščio literatūrinis priedas, savaitraštis, ėjęs 1921 m. Jo medžiagą rengė F. Kirša, vėliau – S. Šemerys. Leidinyje ryškus avangardistinis pokrypis, parengęs kelią „Keturių vėjų pranašui". Plačiau apie „Sekmąją dieną" žr. Leonas Gudaitis. Laiko balsai. – V., 1985, p. 153-168 ir kt.

[2] Ed. Bukelskis – Fausto Kiršos slapyvardis. Jo ciklas „Šėpšėrėrėp" šokiravo skaitytojus savo keista stilistika. Šį literatūrinį žaidimą kai kas palaikė nenormalaus grafomano pretenzijomis į „naująjį meną" – žr. Leonas Gudaitis. Laiko balsai, p. 159.

[3] Salys Šemerys – tikr. Saliamonas Šmerauskas (1898-1981) – vienas ryškiausių lietuviškojo avangardo atstovų.

Beletristiška kritika

Straipsnis pasirašytas Em. P., išspausdintas „Židinyje" 1925 m., Nr. 3, p. 221-224. Perspausdintas: „Literatūros vertybių ieškant", p. 202-205.

[1] B. Sirakūzinas – Balio Sruogos slapyvardis. „Baro" 1925 m. Nr. 2 rubrikoje „Purgatorium" („Skaistykla") jis sukritikavo S. Santvaro eiliuotą dramą „Minių mylimoji" (Pirmoji dalis „Karalius Lydingas").

[2] „Sudrumsta ramybė" – Petro Vaičiūno drama. S. Čiurlionienė rašė apie dar nespausdintą, tik Valstybės teatre pastatytą kūrinį, laimėjusį „Blaivybės" konkurso premiją.

Šviesioji Vaižganto kūryba

Straipsnis buvo paskelbtas knygoje: Vaižgantas. Raštai: Dėdės ir dėdienės. – K., 1929, t. 10, p. 7-32. Šio straipsnio ištrauka buvo paskelbta laikraštyje „Rytas", 1929, rugsėjo 7 d., Nr. 201. Perspausdintas: Mykolaitis-Putinas V. Raštai, t. 10, p. 530-547. Dėl ideologinės cenzūros atsisakyta dviejų paskutiniųjų pastraipų, kuriose kalbama apie Vaižganto ryšį su Vytauto bažnyčia. Tas pats sutrumpintas tekstas perspausdintas ir kn. „Literatūros vertybių ieškant", p. 232-242.

[1] „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga" – katalikiškos krypties žurnalas, ėjęs Tilžėje 1889-1896 m. J. Tumas talkininkavo, rengiant šiam leidiniui programą, skelbė jame publicistinius rašinius. Čia išspausdinta jo pirmoji publikacija, pasirašyta slapyvardžiu Juozapas iš Popšutės 1890 m.

[2] „Tėvynės sargas" – katalikiškos krypties žurnalas, ėjęs Tilžėje 1896-1904 m. Tai Vaižganto sumanytas ir inicijuotas leidinys, 1897-1902 m. jis buvo jo redaktorius. Katalikybės ir lietuvybės sąjunga – leidinio programos branduolys. J. Tumas čia spausdino publicistikos, grožinių kūrinių, kultūros istorijos medžiagos, vis dažniau pasirašinėdamas Vaižgantu.

[3] „Žinyčia" – Vaižganto pradėtas leisti kultūros žurnalas, ėjęs 1900-1902 m. Tarp bendradarbių: J. Basanavičius, A. Jakštas, V. Pietaris, M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana ir kt.

[4] 1905 metų Didžiajame Vilniaus seime J. Tumas aktyviai dalyvavo: važinėjo po Lietuvą, ragindamas siųsti savo atstovus į Seimą, šaukė mitingus, agitavo. Seime jis pasakė vieną iš įžanginių kalbų, buvo vienas iš krikščionių demokratų partijos steigėjų.

[5] „Vilniaus žinios" – pirmas legalus lietuviškas laikraštis, kuris Vilniuje ėjo 1904-1909 m. Nuo 1906 m. gruodžio iki 1907 m. balandžio jį redagavo J. Tumas-Vaižgantas, spausdino daug, ypač publicistikos.

[6] „Viltis" – Vilniuje 1907-1915 m. ėjęs dešinės krypties laikraštis, kurio steigėjai ir ideologai buvo Antanas Smetona ir Vaižgantas, pastarasis ir faktinis redaktorius, suspietęs apie laikraštį stiprias menines ir intelektualines jėgas. Tarp bendradarbių: J. Jablonskis, K. Būga, Šatrijos Ragana, Lazdynų Pelėda, Liudas Gira ir kt. Vaižgantas spausdino daugiausia publicistikos, kultūrinio, politinio ir visuomeninio gyvenimo klausimais.

[7] 1911 m. J. Tumas pakviečiamas važiuoti į Ameriką rinkti aukų Lietuvių švietimo draugijos „Saulės" namams. Per kelis mėnesius lankė Amerikos lietuvius, skaitė paskaitas, sakė pamokslus, domėjosi lietuvių uždarbiais, švietimu, dorove. Surinko daugiau kaip 34 000 rublių aukų, už kuriuos pradėti statyti „Saulės" namai Kaune, Žaliakalnyje. Linkęs visur matyti šviesiąją gyvenimo pusę, jis tarp Amerikos lietuvių pastebėjo daugiau vargo negu tariamos laimės. Sugrįžęs ėmė agituoti prieš išeivybę, išleido kelionės įspūdžių knygelę „Ten gera, kur mūsų nėra" (1912).

[8] „Rygos garsas" – katalikiškos krypties laikraštis, ėjęs Rygoje 1909-1917 metais. Nuo 1914 m. J. Tumas tapo jo redakcijos nariu. 1915 m. vokiečiams įsiveržus į Lietuvą ir plūstelėjus pabėgėlių bangai, sudarytas prie „Rygos garso" komitetas pabėgėliams šelpti, kuriame aktyviai dirbo ir J. Tumas. „Rygos garse" jis daug rašė apie lietuvių pabėgėlių reikalus, lietė ne tik ekonominius ir labdaros, bet ir moralės dalykus.

[9] Plačiai pasklidus Rusijoje karo pabėgėliams, jų šalpos centras įsikūrė Peterburge, į kurį iš Rygos buvo atkviestas J. Tumas dirbti organizacinio darbo. Važinėjo po Lietuvių centralinio komiteto nuo karo nukentėjusiems šelpti skyrius (Tombove, Kurske, Kryme, Tveriuje...). Po 1917 m. vasario revoliucijos sustiprėjo lietuvių politinė veikla. J. Tumas tampa vienu iš „Tautos pažangos" partijos steigėjų. Jai jis atstovauja 1917 03 13 susikūrusioje Tautos taryboje, kuri nutaria sušaukti visų Rusijoje gyvenančių lietuvių Seimą, kuris pareikštų pasauliui tautos politinę valią. J. Tumas įsitraukia į agitacinį darbą, paskui

aktyviai dalyvauja pačioje seimo veikloje, kur skelbiamas Nepriklausomybės siekis.

[10] 1917 m. rudenį J. Tumas nuvyksta į Stokholmą, iš ten į Kopenhagą, paskui atgal į Stokholmą dalyvauti antrojoje Lietuvių konferencijoje. Į Rusiją grįžti jis nebenori, laukia galimybių patekti į Lietuvą, kur nujaučiamas Nepriklausomybės artėjimas. Stokholme susiduria Vaižganto ir Putino, vykstančio iš Peterburgo studijuoti Šveicarijoje, keliai. Drauge praleisti keli mėnesiai užmezgė tarp abiejų tokių skirtingų žmonių ir menininkų gilaus dvasinio artimumo saitus.

[11] 1918 m. pradžioje per Daniją ir Vokietiją J. Tumas pargrįžta į Lietuvą, į Vilnių, kur jau buvo deklaruota Nepriklausomybė. Išgyvena bolševikų okupaciją, kurią pakeitė lenkų kariuomenė. Susiorganizavo Laikinasis Vilniaus lietuvių komitetas, kurio narys ir vicepirmininkas buvo J. Tumas. 1919 m. balandžio mėn. jis įsteigė dienraštį „Nepriklausomoji Lietuva", kasdien išspausdindavo čia bent po vieną straipsnį. 1920 m. pradžioje J. Tumas, A. Smetonos kviečiamas, persikelia į Kauną. Lietuva ruošėsi rinkimams į Steigiamąjį seimą, kur buvo reikalinga J. Tumo – laikraštininko ir publicisto – plunksna.

Taip Putinas savo straipsnio pirmojoje pastraipoje – jos trečiajame sakinyje – sumini keletą laikraščių pavadinimų, kelias datas ir vietovardžius, ir to pakanka, kad sąmonėje atgytų esminiai Vaižganto biografijos ir veiklos momentai. Kritiko menas kalbėti glaustai ir kondensuotai, parenkant esmingiausius pasakojimo taškus.

Kalbos dėsningumas ir jos menas

Kelios pastabos

Straipsnis buvo paskelbtas žurnale „Kalba", 1930 m., t. 1, sąs. 1, p. 16-19. Perspausdintas kn.: Mykolaitis-Putinas V. Raštai, t. 8, p. 15-20.: Literatūros vertybių ieškant, p. 88-91.

[1] Wilhelm Dilthey (1833-1911) – vokiečių filosofas, kultūros ir literatūros teoretikas. Jo literatūrologiniams darbams svarbi „išgyvenimo" (Erlebnis) kategorija, jis meno kūrybą supranta kaip gyvenimiškos patirties kūrybinę transformaciją. W. Dilthėjaus idėjos veikė Putino estetines pažiūras.

[2] Karl Vossler (1872-1949) – vokiečių filologas romanistas, estetinės lingvistikos pradininkas. Prioritetinę reikšmę teikė kalbos individualumo tyrinėjimams.

[3] Benedetto Croce (1866-1952) – italų filosofas, literatūrologas, kritikas. Teigė meno autonomiškumą ir savaiminį vertingumą, meno kūrinio absoliutų individualumą ir originalumą. Inspiravo individualaus stiliaus tyrinėjimus. Jo idėjos artimos Putino estetikai.

[4] Leo Spitzer (1887-1960) – austrų filologas romanistas. Siekė suderinti lingvistinę ir literatūrologinę kūrinio stiliaus analizę. Po Antrojo pasaulinio karo vienas iš amerikiečių „naujosios kritikos" kūrėjų.

Naujieji Pilėnai Lietuvos gaisre

Straipsnis išspausdintas savaitraštyje „Naujoji romuva" 1934 m., Nr. 163, p. 145-149. Perspausdintas su nedidelėmis kupiūromis: Mykolaitis-Putinas V. Raštai, t. 8, p. 96-111. Pakartotas: Literatūros vertybių ieškant, p. 248-256.

Kur dingo poetas M. Gustaitis?

Straipsnis išspausdintas „Literatūros naujienose" 1934 m. birželio 1 d., Nr. 5, p. 1.

Šio straipsnio uždavinys – atkreipti visuomenės dėmesį į M. Gustaičio literatūrinį palikimą, sudominti, suintriguoti. Plačiau tyrinėti primirštojo poeto kūrybą netrukus imasi pats Putinas. Dar tų pačių metų pabaigoje jis „Židinyje" paskelbia apie M. Gustaitį platoką straipsnį („Židinys", 1934, Nr. 12, p. 511-519; 1935, Nr. 2, p. 179-184). Jį skaityto-

jas ras šio leidinio viename iš tomų, skirtų lietuvių literatūros istorijai. Jo ištraukos perspausdintos kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 25-264. 1940 m. Putinas buvo „Sakalo" bendrovei išleisti pateikęs „Motiejaus Gustaičio raštus" su įvadiniu straipsniu, bet knyga skaitytojo nepasiekė.

1942 m. Putinas paskelbė esė „M. Gustaitis 1927-1942". Žr. šios knygos psl. 165-169.

Liudo Vasario draugai ir priešai
Atsakymas kritikams ir nekritikams

Straipsnis buvo paskelbtas „Literatūros naujienose" 1934 m. kovo 31 d., Nr. 1, p. 1-2; balandžio 15 d., Nr. 2, p. 4; gegužės 1 d., Nr. 3, p. 2. Perspausdinta kn.: Mykolaitis-Putinas V. Raštai, t. 8, p. 58-80. Lietuvių literatūros kritika, t. 2, p. 325-336. Tekstas žymiai kupiūruotas, bet aprūpintas išsamiomis bibliografinėmis nuorodomis, kurios šioje publikacijoje pakartojamos. Trečią kartą perspausdinta rinkinyje „Literatūros vertybių ieškant", p. 92-105.

[1] V. Mykolaitis-Putinas romaną rašyti pradėjo 1931 m. rudenį Nicoje. „Altorių šešėly" išleistas 1932-1933 m.

[2] A. Jakštas. V. Mykolaitis-Putinas. „Altorių šešėly", I. – „Rytas", 1933, sausio 5, 7; V. Mykolaitis-Putinas. „Altorių šešėly" trečiąjį tomą paskaičius. – „Rytas", 1933, gruodžio 16.

[3] A. Graževičius. V. Mykolaičio-Putino romanas „Altorių šešėly". – „Ateitis", 1934, Nr. 3, p. 152-163; Nr. 6, p. 286-289.

[4] V. Žalionis (tikr. pav. Bronius Pranskus, 1902-1964). Kas glūdi „Altorių šešėly". – „Priekalas", 1933, Nr. 8, p. 420-424. B. Pranskus. V. Mykolaitis-Putinas. „Altorių šešėly", III t. – „Priekalas", 1934, Nr. 3, p. 446-447.

[5] „Priekalas" – Tarybų Sąjungoje ėjęs žurnalas (1931-1938), iš ideologinių bolševizmo pozicijų vertinęs literatūrą.

[6] Vladimiras Solovjovas (1853-1900) – rusų filosofas, poetas. V. Mykolaitis-Putinas 1922 m. apgynė Fribūro universitete disertaciją „Vladimiro Solovjovo estetika", už kurią jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis.

[7] Jonas Grinius (1902-1980) – menotyrininkas ir literatūros tyrinėtojas. Jo parašytos dvi recenzijos apie Putino romaną: Putino „Altorių šešėly" arba lyrinė drama žmogaus, kuris prasilenkė su savo pašaukimu. – „Židinys", 1933, Nr. 1, p. 43-53; V. Mykolaitis-Putinas. „Altorių šešėly", III. – „Židinys", 1934, Nr. 1, p. 113-121.

[8] J. Radžvilas – Kosto Korsako (1909-1986) slapyvardis. Kritikos darbuose taikė marksistinės sociologijos metodą. Paskelbė straipsnį „Kunigas Liudas Vasaris literatūroje ir visuomenėje". – „Kultūra", 1933, Nr. 3, 4, 5-6; 1934, Nr. 1. Perspausdintas kn.: Korsakas-Radžvilas K. Kritikas. K., 1936, p. 69-158.

Dėl manifesto apie runkelius ir žvieglius

Straipsnis išspausdintas „Literatūros naujienose" 1934 m. gegužės 15 d., kaip replika į Liudo Giros eilėraštį „Manifestas Lietuvos poetams" („Vairas", 1934, Nr. 5). Perspausdintas kn.: Lietuvių literatūros kritika, t. 2. – V., 1972, p. 337-340. Straipsnio komentaruose (p. 340) duota ir L. Giros „Manifesto" ištrauka, kuri čia pakartojama:

O tu, poete jaunas, lietuviškas estete,
Ar teko tau matyt tai ir girdėti?
Jei nematei, tai mesk po biesais Kauną,
Pirma suplėšęs pradėtą kurt sonetą;
Pas dėdę stok bernaut, kurs į sonetus spjauna,
Ir kinams lito, prakaite uždirbto, nemėto.
Bet kulia mašinom, sodina runkelius kas metai,
Pieninei litrų bent 30 kasdien pristato,
Bent penketą bekonų vis augina
Ir turi protą ūkišką ir sąžinę dar gryną...

Perspausdintas kn.: Mykolaitis-Putinas V. Raštai. Estetika. – V., 1989, p. 267-270.

[1] „Sporūta" – kaimo jaunimo sportinė organizacija.

[2] „Visuomenė" – socialdemokratinės krypties visuomenės, mokslo ir literatūros žurnalas, ėjęs Vilniuje 1910-1911 m.

[3] Turima galvoje „Trečio fronto" veikla.

[4] Čia praleista spaustuvės sudarkyta, beprasmė eilutė.

Ar mūsų literatūra neįdomi?

Straipsnis išspausdintas laikraštyje „Akademikas", 1935 m. vasario mėn., Nr. 3, p. 63-65. Perspausdintas kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 138-142. Kupiūruotas.

Patriotinės ir politinės mūsų literatūros gairės

Šis straipsnis yra variantas dalies pranešimo „Mūsų literatūros ugdymo problemos", skaityto Lietuviškos kultūros kongrese 1935 m. kovo 5 d. Paskaitos fragmentai „Lietuvių literatūros problemos" paskelbti „Ryte", 1935, kovo 7, Nr. 54. Visa paskaita išspausdinta žurnale „Naujoji romuva", 1935, Nr 10-11, p. 225-232, 268. Perspausdinta kn.: Mykolaitis-Putinas V. Literatūros etiudai, p. 234-271.

Str. „Patriotinės ir politinės mūsų literatūros gairės" perspausdintas kn.: Lietuvių literatūros kritika, t. 2, p. 340-345.

[1] Straipsnis parašytas, prasidėjus Klaipėdos krašto hitlerininkų partijų – noimanininkų („Sozialistische Volksgemeinschaft", vadovaujama Neumanno) ir zasininkų („Christlich-sozialistische Arbeitsgemeinschaft", vadovaujama Saaso) teismui už jų antivalstybinę veiklą.

[2] Hermann, Sudermann (1857-1928) – vokiečių rašytojas, ėmęs kai kuriems savo kūriniams temas iš Rytų Prūsijos gyvenimo („Kelionė į Tilžę").

Lietuvių literatūra 1935 m.

1935 m. rugsėjo 8 d. V. Mykolaitis-Putinas, kaip Lietuvių rašytojų draugijos pirmininkas, dalyvavo Taline vykusiose iškilmėse: estų knygos 400 metų sukaktuvėse. Ryšium su tuo estų spaudoje buvo išspausdintas šis straipsnis: V. Mykolaitis-Putinas. Leedu kirjandus 1935 a. – „Looming", 1936, Nr. 4, p. 477-479. Autografo nėra. Tekstas išverstas iš publikacijos estų kalba.

Dabartinė lietuvių literatūra

Šis straipsnis (paralelinis latviškas ir estiškas tekstas) ryšium su estų – latvių – lietuvių vienybės kongresu, vykusiu Rygoje 1935 m. birželio 30 d., išspausdintas latvių ir estų kalbomis: Lietuvju tagdeja literatra – Leedu praegune kirjandus. – Latvijas – Igaunijas biedribas menesraksts, 1935, Nr. 1, p. 10-15 (nurodė Vladas Žukas). Autografo nėra. Iš latvių kalbos vertė Lilija Kudirkienė.

Redakcijos žodis

Tai literatūros žurnalo „Dienovidis" redakcinis straipsnis – „Dienovidis", 1938 m., Nr. 1.

„Lietuvos žinios" ir mūsų literatūra

Straipsnis paskelbtas „Lietuvos žiniose" 1939 m. birželio 17 d., Nr. 135, p. 11. Jo paprašė redakcija, švęsdama laikraščio trisdešimtmetį („Lietuvos žinios" pradėjo eiti Vilniuje 1909 m., sustojus „Vilniaus žinioms").

[1] A. J. – Augustinas Janulaitis (1878-1950), vienas to meto socialdemokratų lyderių; publicistas, istorikas, teisininkas.

[2] M. Baltasis-Mykolas Biržiška (1882-1962) – literatūros ir kultūros istorikas.

[3] A. – Albinas Rimka (1886-1944), ekonomistas, visuomenės veikėjas, Lietuvos demokratų partijos programos pagrindinis autorius.

[4] Jonas Jonila – Jonas Žilius-Jonila (1870-1932) – visuomenės veikėjas, kunigas (vėliau kunigystės atsisakęs). Išleido rink. „Dainų pynės" (1907), „Veikalai, veikalėliai" (1912), vertimų eilėmis. Parašė 5 veiksmų dramą „Jono vaikai", kuri „vaizduoja 1905 m. įvykius taip, kaip juos suprato pažangus dešiniojo visuomenės sparno atstovas, tuo metu dar kunigas" (Mykolaitis-Putinas V. Naujoji lietuvių literatūra, t. 1, p. 234).

Adomas Jakštas. Poetas ir kritikas intelektualistas

Straipsnis išspausdintas „Naujojoje romuvoje" 1939 m., Nr. 10, p. 117-120. Perspausdintas (su kupiūromis) kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 265-270. Pilnas tekstas kn.: Mykolaitis-Putinas V. Raštai. Estetika. – V., 1989, p. 361-370.

Straipsnis sietinas su pirmųjų A. Dambrausko-Jakšto mirties (1938 m. vasario 19 d.) metinių paminėjimu.

Cituojamos šios A. Jakšto knygos: Meno kūrybos problemos. – K., 1931. Lyrika. – K., 1930. Mūsų naujoji literatūra, t. 1. Mūsų naujoji poezija. – K., 1923.

1938 metų dailioji proza

Straipsnis spausdintas „Lietuvos aide" 1939 m., Nr. 75, 79.

1938 metų smulkioji beletristika

Straipsnis spausdintas „Lietuvos aide" 1939 m., Nr. 113.

Motiejus Gustaitis. 1927-1942

Straipsnis spausdintas kn.: Literatūros metraštis. – K., 1942, p. 191-193, ryšium su poeto mirties 15-osiomis metinėmis.

Už ką mes mylime A. Vienuolį

Išspausdinta „Literatūroje ir mene" 1957 m. balandžio 6 d., minint jo gimimo 75-ąsias sukaktuves. Perspausdinta kn.: VMP R, t. 8, p. 396-398. Literatūros vertybių ieškant, p. 282-283.

[1] „Vadovas" – katalikų dvasininkijos mėnraštis, ėjęs Seinuose 1908-1914 m.

[2] Meškus – vyskupo J. Staugaičio (1866-1943) slapyvardis.

[3] Kalbama apie A. Vienuolio raštus, ėjusius 1920-1944 metais. Jų yra recenzavęs ir V. Mykolaitis-Putinas. Žr. šio tomo psl. 227-235.

[4] Vienuolis A. Raštai. – V., 1953-1955, t. 1-7.

Recenzijos

Juozas Sakalas ir Dasaitis. „Padangėse"

(Iš literato laiškų)

Recenzija išspausdinta „Skaitymuose" 1922 m., Nr. 13, p. 121-125. Pasirašė: P. Mykolaitis.

Recenzuojamą rinkinį išleido b-vė „Sėjikas". Berlynas, Gega, 1921 m.

[1] Juozas Sakalas (1896-1984), be aptariamo rinkinio, yra dar išleidęs kn. „Saulėtekio skrydis" (1966). Dirbo teisininku. Mirė Miunchene (žr. Vytautas Vanagas. Lietuvių rašytojų sąvadas. – V., 1987, p. 186).

[2] Dasaitis – D. Jasaitis, Berlyno universiteto studentas, siuntęs poetinės prozos „Skaitymams", kuri nebuvo išspausdinta (žr. Leonas Gudaitis. Laiko balsai. – V., 1985, p. 217).

Jurgis Savickis. „Šventadienio sonetai"

Recenzija išspausdinta „Krašto balse" 1923 m. vasario 15 d. Pasirašė: V. Mykolaitis.

J. Savickio knyga išėjo Berlyne (Gega) 1922 m.

[1] Rêvernes – svajonės (pranc.).

V. Stonis. „Ašarėlės". Eilėraščiai

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1924, Nr. 1, p. 65-71. Pasirašė: V. Mykolaitis. V. Stonio eilėraščių rinkinys išėjo Kaune 1924 m.

Vinco Kudirkos jubiliejinis „Varpas"

Išspausdinta „Židinyje" 1924, Nr. 1, p. 83. Pasirašė: M.

Alfonsas Nowaczyńskis. „Karo dievas"

Recenzija išspausdinta „Ryte" 1924 m. sausio 11 d., Nr. 9, p. 3. Pasirašė: V. Mykolaitis. Recenzuojamoji knyga: Karo dievas. Napoleono epizodas žiemą 1812 metais. Lenkiškai parašė Alfonsas Nowaczyńskis. Į lietuvių kalbą išvertė Al. J. A. Janulaičio leidinys. Kaunas, 1923 m.

[1] Alfredas de Vigny (1797-1863). Novelių romano „Karinio gyvenimo menkystė ir didybė" (1835) novelėje „Kapitono Reno gyvenimas ir mirtis" yra Putino minimas Napoleono ir popiežiaus Pijaus VII dialogas. Novelė išversta į lietuvių kalbą 1979 m.

A. Vienuolis. „Raštų" III-oji knyga

Recenzija išspausdinta „Lietuvoje" 1925 m. gruodžio 14 d., Nr. 281, p. 3-5. Pasirašė: V. Mykolaitis.

Aptariamąją knygą išleido „Kultūros" b-vė Šiauliuose, 1925 m.

Vaižgantas. „Jaunam veikėjui"

Recenzija išspausdinta „Židinyje", 1925, Nr. 6-7, p. 185. Pasirašė: M.

Knyga išleista Kaune 1925 m.

Tysliava. „Auksu lyta"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1925, Nr. 6-7, p. 183-185. Pasirašyta: V. M. Perspausdinta kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 200-201.

Aptariamą knygą išleido Pr. Stiklius Kaune, 1925 m.

Stasys Santvaras. „Minių mylimoji". Pirmoji dalis: Karalius Lydingas

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1925, Nr. 3, p. 233-235. Pasirašė: M. P.

Knygos bibliografiniai duomenys: Stasys Santvaras. Minių mylimoji, trijų dalių pasaka. Karalius Lydingas, pirmoji dalis, 5 vaizdų. „Kultūros" b-vės leidinys, Šiauliai.

Faustas Kirša. „Suverstos vagos"

Recenzija išspausdinta „Lietuvoje", 1926 m. sausio 18 d., Nr. 3, p. 2. Pasirašė: V. Mykolaitis. Perspausdinta kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 206-208.

Knyga išleista Kaune 1926 m.

Vaidilutė. „Tėviškė"

Recenzija išspausdinta „Lietuvoje" 1926 m. sausio 22 d. Pasirašė: V. Mykolaitis.

Knygos bibliografiniai duomenys: Vaidilutė. Tėviškė. Romanas. I dalis. „Krivulės" leidinys, Kaunas, 1926 m.

V. Dubas. „Chateaubriand'as"

Recenzija išspausdinta „Lietuvoje" 1926 m. sausio 26 d., Nr. 20, p. 4. Pasirašė: Em. P.

Knygą išleido „Dirva" 1925 m.

„Spaktyva". Nr. 1(4)

Recenzija išspausdinta „Lietuvoje" 1926 m. kovo 16 d. Pasirašė: M. P.

Humoristinis ir satyrinis neperiodinis leidinys „Spaktyva" ėjo 1924-1934 m.

[1] Vincas Bartuška (1881-1956) – visuomenės veikėjas, kunigas. Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvoje ėmė leisti politikos ir satyros laikraštį „Žaibą", dėl kurio po trijų numerių M. Šleževičiaus valdžios buvo ištremtas iš Kauno miesto ir apskrities, ir laikraštis gavo sustoti, o redaktorius išvyko iš Lietuvos (žr. Lietuviškoji enciklopedija, t. 2, Kaunas, 1934 m., skilt. 1400).

[2] „Ragutis" – satyrinis laikraštėlis, ėjęs apie 1921-1922 metus.

[3] „Garnys" – A. Jakšto redaguojamas satyros ir humoro laikraštis, ėjęs 1910-1914 ir 1924-1929 metais.

Mūsų futuristai

Recenzija antrašte „Keturi vėjai", Nr. 2, Kaunas, 1926 m. gruodis. Pasirašė: V. Mykolaitis.

Išspausdinta „Židinyje" 1926, Nr. 12, p. 353-354. Perspausdinta antrašte „Mūsų futuristai" kn.: VMP R, t. 8, p. 85-87. Literatūros vertybių ieškant, p. 209-210.

Antanas Rimydis. Knyga be vardo

Recenzija išspausdinta „Židinyje", 1926, Nr. 6-7, p. 492-493. Pasirašė: M.

Knyga išleista Kaune 1926 m.

„Pradai ir žygiai"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1926, Nr. 6-7, p. 493-494. Pasirašė: V. Mykolaitis.

Leidinio pavadinimas: Pradai ir žygiai. Meno kritikos žurnalas. Eina kas mėnesį. 1, 2-3 numeriai, 1926 m.

Salomėja Nėris. „Anksti rytą"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1927, Nr. 5, p. 330-332. Pasirašė: V. Mykolaitis.

Antrašte „Pirmosios poetės dainos" perspausdinta VMP R, t. 8, p. 88-91. T. p. kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 215-217.

Rinkinį išleido „Ateitis" Kaune 1927 m.

M. Vaitkus. „Tvanas"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1927, Nr. 7-8, p. 105-107. Pasirašė: V. Mykolaitis.

Knygos pavadinimas: M. Vaitkus. Tvanas. Apysaka apie Didžiojo Tvano dienas. Kaunas, 1927 m.

Antanas Venclova. „Gatvės švinta"

Recenzija išspausdinta „Židiny" 1927, Nr. 10, p. 274-275. Pasirašė: V. M.

Kazys Boruta.
„Dainos apie svyruojančius gluosnius"

Išspausdinta „Židiny" 1927, Nr. 10, p. 275. Pasirašė: V. M.

Antanas Kiliukas. „Trupinėliai"

Recenziją išspausdino „Židinyje" 1927, Nr. 10, p. 275-276. Pasirašė: V. M.

Knygos pavadinimas: Antanas Kiliukas. Trupinėliai. Eilėraščių rinkinys (1908-1927).

Antanas Kiliukas – Antanas Naujokaitis-Naujokas (1889-1952). Teisininkas, dirbo Panevėžyje, 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Be „Trupinėlių", išleido apsakymų knygą „Byrančios varpos" (1932).

Petras Vaičiūnas. „Nuodėmingas angelas"

Recenzija išspausdinta „Židinyje", 1927, Nr. 12, p. 421-423. Pasirašė: V. Mykolaitis.

Pilnas knygos pavadinimas: Petras Vaičiūnas. Nuodėmingas angelas. Penkių veiksmų drama. „Vairo" leidinys.

Kazys Puida. „Geležinis vilkas"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1927, Nr. 12, p. 425. Pasirašė: M. Knygos pavadinimas: Kazys Puida. Geležinis vilkas. Romanas. Universalė biblioteka Nr. 5-9. Kaunas, 1927 m.

„7 meno dienos"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1927, Nr. 12, p. 425-426. Pasirašyta: P.

Nauji prof. M. Biržiškos darbai.
I. Rinktiniai mūsų senovės raštai

Recenzija išspausdinta „Židiny" 1928, Nr. 3, p. 247-248. Pasirašė: M.

Knygos pavadinimas: I. Rinktiniai mūsų senovės raštai. Medžiaga mūsų raštijos mokslui aukštesniosiose mokyklose. Kaunas, 1927 m. Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija.

II. Donelaičio gyvenimas ir raštai

Su kalbos paaiškinimais. III leidimas su iliustracijomis. – Išleido „Vairas".

III. Iš Adomo Mickevičiaus raštų

II paveiksluotas leidimas. – Išleido „Vairas".

Juozas Eretas. „Beethoveno jaunystė"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1928, Nr. 3, p. 246-247. Pasirašė: M.

Knygos pavadinimas: Juozas Eretas. Beethoveno jaunystė. Su vienu žemėlapiu, aštuoniais paveikslais ir dviem priedais. Kaunas, 1927 m. „Ateities" leidinys.

[1] in nucleo – branduolyje, užuomazgoje.

Liudas Gira. „Žygio godos"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1928, Nr. 7, p. 65-67. Pasirašė: P.

Knygą išleido „Ryto" b-vė, Klaipėda, 1928.

Jurgis Savickis. „Ties aukštu sostu"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1928, Nr. 8-9, p. 187-188. Pasirašė: V. M. Antrašte „Žvilgsnis iš aukšto" perspausdinta VMP R, t. 8, p. 92-95; Lietuvių literatūros kritika, t. 2, p. 318-320; Literatūros vertybių ieškant, p. 218-219.

„Ties aukštu sostu" išėjo Kaune 1928 m.

Vydūnas. „Pasaulio gaisras"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1928, Nr... 10, p. 267-268. Pasirašė: V. M.

Knygos pavadinimas: Vydūnas. „Pasaulio gaisras". Penkių veiksmų Tragaidė su Įeiga ir Išeiga. „Rūta", Tilžė, 1928 m.

[1] Lebemanas *(vok.)* – gyvenimo smaguris, hedonistas.

Juozas Grušas. „Ponia Bertulienė"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1928, Nr. 11, p. 348-350. Pasirašė: V. M.

Knygą išleido „Vairas", 1928 m.

Liudas Gira. „Paparčio žiedas". „Beaūstanti aušrelė"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1929, Nr. 2, p. 195-197. Pasirašė: V. M.

Knygą išleido „Rytas" Klaipėdoje 1928 m. „Beaūstanti aušrelė" atskiru leidiniu buvo išėjusi 1913 m.

Liudo Giros „Raštai", I tomas. Lyrika.

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1929, Nr. 3, p. 288-289. Pasirašė: V. M.

VMP R, t. 8. recenzija yra perspausdinta ir sudaro straipsnio „Liudo Giros lyrika" pirmąją dalį (p. 348-349). Antroji dalis, parašyta 1947 m., spausdinama iš rankraščio (p. 349-364). Šis straipsnis pakartotas kn. Literatūros vertybių ieškant, p. 220-229.

Liudas Gira. „Amžių žingsniai"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1929, Nr. 2, p. 193-195. Pasirašė: V. Mykolaitis.

Knygą išleido „Tulpė" Kaune, 1929 m.

Liudas Gira. „Šilko gijos"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1929, Nr. 5-6, p. 498-499. Pasirašė: Em. P.

Salomėja Nėris. „Pėdos smėly"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1931, Nr. 5-6, p. 541-543. Pasirašė: V. Mykolaitis. Perspausdinta kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 230-231. Kupiūruota.

Knygą išleido „Sakalo" b-vė Kaune, 1931 m.

O. V. de L. Milosz-Milašius. „Poemos"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1931, Nr. 5-6, p. 543-544. Pasirašyta: P. Perspausdinta kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 306.

Knygos pavadinimas: O. V. de L. Milosz-Milašius. Poemos. Su Fr. de Miomandre įžanga ir autoriaus portretu. Vertė A. Vaičiulaitis. „Sakalo" b-vė, Kaunas, 1931 m.

Monografija apie A. Galdiką

Recenzija: Galdikas par Waldemar George. „Les peintres contemporains", Edition arts et lettres. Paris, 1931. – Išspausdinta „Židinyje" 1931, Nr. 5-6, p. 565-566. Pasirašė: M.

Vytautas Sirijos Gira. „Golas į ateitį"

Recenzija išspausdinta „Židinyje" 1931, Nr. 5-6, p. 544. Pasirašė: Em. P. Knygą išleido „Era" 1931 m.

Naujų literatūros vertybių beieškant

Recenzuojama: E. Radzikauskas. „Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida", „Darbai ir dienos", 1934, III kn., p. 130-213.

Recenzija išspausdinta „Literatūros naujienose" 1934, Nr. 7, p. 2. Pasirašė: V. Mykolaitis-Putinas. Perspausdinta VMP R, t. 8, p. 365-373. Kn.: Literatūros vertybių ieškant, p. 243-247.

[1] Teodoras Brazys (1870-1930) – kunigas, studijavęs bažnytinę muziką Rėgensburgo aukštojoje bažnytinės muzikos mokykloje. Rinko lietuvių liaudies dainas bei jų melodijas, rašė muzikos teorijos klausimais. Studija „Apie tautines lietuvių tautų dainas" išėjo 1920 m.

Dėl „Lietuvių poezijos antologijos lenkiškai"

Išspausdinta „Dienovidyje" 1938, Nr. 9, p. 408. Pasirašė: V. Mykolaitis-Putinas.

Tai yra replika į „Dienovidžio" 1938 m., Nr. 7-8, p. 352-343 išspausdintą (be parašo) trumpą recenziją „Lietuvių poezijos antologija lenkiškai". Šią antologiją sudarė ir eilėraščius išvertė ponia J. Vichert-Kairiūkštienė. Recenzijoje ji vertinama labai neigiamai: „... turime stebėtis tokiuo ponios vertėjos gestu, kuri užsimanė lenkų literatūriškąją visuomenę pavaišinti paskutiniais lietuvių šlamštais" (p. 343) ir pan.

Naujas Kristijono Donelaičio raštų leidimas

Recenzija išspausdinta „Pergalėje", 1951, Nr. 2, p. 115-118. Pasirašyta: V. Mykolaitis.

Recenzuojamas leidinys: K. Donelaitis. Raštai. – V., 1950 m.

II. Meno kultūra

Metinės apžvalgos

Mūsų skaitytojams

„Židinys", 1924, Nr. 1, p. 3.

1924 metų literatūros apžvalga

„Židinys", 1925, Nr. 2, p. 140-145. Perspausdinta kn.: Mykolaitis-Putinas V. Raštai. Estetika. – V., 1989, p. 138-145.

[1]) P. Morkus – K. Binkio aplinkos poetas. Spausdino „Keturiuose vėjuose", „Krivulėje", „Praduose ir žygiuose". Neprisirengė išleisti rinkinio „Mostai". Savo trumpą literatūrinę karjerą baigė 1927 m. Žr. Leonas Gudaitis. Permainų vėjai. – V., 1986, p. 132 ir kt.

[2]) Iš tikrųjų Maironis parašė dramą „Vytautas pas kryžiuočius" (1925).

Literatūros padėtis Lietuvoj
„Židinys", 1926, Nr. 4, p. 258-260. Perspausdinta kn.: Mykolaitis-Putinas V. Raštai, t. 8, p. 38-43.

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1926 metais
„Židinys", 1927, Nr. 1, p. 50-62.
[1]) Marija Žilinskienė-Bručkienė.

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1927 metais
„Židinys", 1928, Nr. 1, p. 39-45.

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1928 metais
„Židinys", 1929, Nr. 1, p. 71-77.

1929 metai Lietuvoje
„Židinys", 1930, Nr. 1, p. 55-60.

Mėnesinė kronika

1925

Lietuvių visuomenė mini generolo J. Bulotos 70 metų gimimo sukaktuves
„Židinys", 1925, Nr. 5, p. 3. Pasirašė „Židinio" redakcija, bet teksto autorius yra V. Mykolaitis.

1926

„Tuščios pastangos"
„Židinys", 1926, Nr. 3, p. 181-182.
[1]) Hymanso projektas – 1921 m. Tautų Sąjungos pasiūlytas belgų diplomato Hymanso projektas sureguliuoti Lietuvos ir Lenkijos santykius ir išspręsti Vilniaus klausimą.

Recenzentai supyko!

[1]) Vikt. Pr. – P. Lubickis – V. Pravdinas. Žurnalistas, rašinėjęs teatro klausimais. – Žr. Leonas Gudaitis. Permainų vėjai, p. 333.

[2]) Zablockis – Balys Sruoga.

Atgijo Lietuvių dailės draugija

Lietuvių dailės parodos

Spaudos paroda

Įvykiai Valstybės Teatre

„Židinys", 1926, Nr. 4, p. 261-263.

„Pradai ir žygiai"

„Židinys", 1926, Nr. 5, p. 340.

[1]) Benari J. M. – Levinsonas. Neilgam iš Vokietijos sugrįžęs dailininkas, pasirašinėjęs suhebraintа pavarde (Ben Ari – Liūto sūnus). Žr. L. Gudaitis. Permainų vėjai, p. 130.

Lietuvių meno kūrėjų draugijos visuotinis susirinkimas

M. K. Čiurlionio galerijoj

Meno parodos

Mūsų dainos pajėgos

Valstybės Teatro direktorius

„Židinys", 1926, Nr. 8-9, p. 78-80.

Vinco Krėvės-Mickevičiaus sukaktuvės

Valstybės Teatras

„Pradai ir žygiai"

Literatūros kritikos nauja nesąmonė

[1]) F. Rogūza – Pranas Ancevičius (1895-1964) – socialdemokratinės orientacijos kritikas, rašęs 1925-1927 m.

„Židinys", 1926, Nr. 10, p. 182-184.

Lietuvių tautos krizės keli bruožai

Mūsų dienraščių menkumas

[1]) „Lietuva" – laikraštis, ėjęs 1918-1928 m. Redagavo: A. Rimka, M. Bagdonas, K. Jokantas, J. Purickis, P. Dailidė.

[2]) „Segodnia" – Rygoje ėjęs rusų emigrantų laikraštis, turėjęs bulvarinės spaudos bruožų.

„Židinys", 1926, Nr. 11, p. 250-251.

Adomo Varno 20 kūrybos metų

Lietuvos dailininkų būrelio paroda

Nauji kompozitoriaus J. Gruodžio kūriniai

„Židinys", 1926, Nr. 12, p. 347-348.

1927

Meno taryba

[1]) J. Sadukonis – Balys Sruoga.

PEN klubo skyrius Lietuvoj

Valstybės Dramoj

„Židinys", 1927, Nr. 1, p. 69-71.

Meno gyvenimas

Valstybės Operoj

Valstybės Drama

Meno tarybos posėdy

Lietuvių dailės draugijos salone

Prie Lietuvos universiteto

„Židinys", 1927, Nr. 2, p. 141-142.

Meno gyvenimas

Meno taryba

Valstybės Drama

Valstybės Opera

Koncertai

Adomo Varno kūrinių paroda

Gerai lietuviams pažįstamas dailininkas

Radijas
Muzika
Kinas
„Židinys", 1927, Nr. 3, p. 224-228, 229-231.
Viešieji meno reikalai
„Pradai ir žygiai"
Valstybės Drama
Valstybės Operoj
Koncertai
A. Varno kūrinių paroda
M. K. Čiurlionio galerijoj
Tarptautinėj kilimų parodoj
Lietuvių kryžiai
Radijas
Kinas
„Židinys", 1927, Nr. 4, p. 314-319.
Meno tarybos memorandumas
Valstybės Operoj
[1]) „Kaukių balius" – Dž. Verdžio opera.
Baletas
Valstybės Drama
Mėgėjų trupė
Vyrų choro koncertas
Vilniaus klausimas dailiojoj literatūroj
„Židinys", 1927, Nr. 5-6, p. 423-424.
Vasaros poilsio mėnesiais
Vasaros teatras
Valstybės Operoje naujas dirigentas ir režisierius
Dainų šventės
Tautodailės paroda
Lietuvių dailės draugijos salone
„Židinys", 1927, Nr. 7-8, p. 73-75.

Valstybės Dramos sezono atidarymas

Valstybės Operos sezonas

[1]) N. Tichomirovas – iš Rusijos emigrantų į Valstybės teatrą pakviestas režisierius.

„Židinys", 1927, Nr. 9, p. 159.

Organizuotas meno gyvenimas

Lietuvių dailės draugija

A. Šimkūno ir J. Arbitblato paveikslų paroda

M. K. Čiurlionio galerija

Valstybės Drama

Senovės klasikinis teatras

„Židinys", 1927, Nr. 10, p. 243-244.

Menas akademiškosios jaunuomenės tarpe

Valstybės Operoj

Valstybės Dramoj

[1]) Melodramos „Už vienuolyno sienų" autorius – L. Kamoletis.

K. M. Čapek

St. Przybyszewski

[1]) „Jis yra filosofas, demonas, dievas ir viskas".

„Židinys", 1927, Nr. 11, p. 322, 326.

Literatūros vakarai

[1]) P. Juodelis gynė „Keturis vėjus" nuo F. Kiršos kaltinimo dėl svetimų įtakų.

Valstybės Dramoj

Valstybės Operoj

Koncertai

„Židinys", 1927, Nr. 12, p. 392-395, 398-399.

1928

A. a. M. Gustaitis

1928 metų pradžia

Valstybės drama

Baletas

„Židinys", 1928, Nr. 1, p. 46, 48.

Valstybės drama

[1] Juozas Cicėnas, gim. 1891 m. Daugėliškio valsč. Švenčionių krašto susipratusių lietuvių giminėje. Buvo mėgėjų teatro organizatorius, pjesių autorius.

Valstybės opera

„Židinys", 1928, Nr. 2, p. 131-132.

Lietuviškas repertuaras mūsų teatre

[1]) Juozas Tarvydas (1900-1973) – literatūros tyrinėtojas, kritikas, vienintelės pjesės autorius.

[2]) „Taip mirdavo lietuviai" – H. Druckio-Liubeckio drama. Jeronimas Druckis-Liubeckis (1861-1919) – lenkų dramaturgas.

Valstybės Drama

Valstybės Opera

Koncertai

„Židinys", 1928, Nr. 3, p. 210-212.

Vydūno 60 metų amžiaus sukaktuvės

„Židinys", 1928, Nr. 4, p. 286.

Valstybės Opera

[1]) 1920 m. gegužės 15 d. susirinkęs Steigiamasis Seimas patvirtino Lietuvą esant nepriklausoma demokratine valstybe.

Valstybės Drama

Dailės draugijos salone

Meno mokykla

„Židinys", 1928, Nr. 5-6, p. 418.

Teatras vasaros atostogų metu

Lietuviška operetė

Valstybės Teatro direktoriumi paskirtas p. Jurgis Savickis

Antroji visos Lietuvos Dainų šventė

„Židinys", 1928, Nr. 7, p. 44-45. Pasirašė: V.

Vasaros metu sostinėje

Vytauto Bacevičiaus koncertas

Paveikslų paroda

„Židinys", 1928, Nr. 8-9, p. 162-163.

„Meno kultūra"

[1]) „Meno kultūra" – savaitinis meno kritikos žurnalas, ėjo 1928 ir 1930 m. Kaune, redagavo Pranas Lubickas.

Valstybės Dramoj

Dail. J. Mackevičiaus ir skulpt. J. Zikaro paveikslų ir skulptūros paroda

Ekslibrisų paroda

„Židinys", 1928, Nr. 10, p. 252-253.

Menininkų klubas

Filharmonijos simfoninis koncertas

Iš Teatro gyvenimo

[1]) Tekste: „drąsus", bet pagal konteksto prasmę turėtų būti „nedrąsus".

A. Vainiūnaitės-Kubertavičienės sukaktuvės

M. K. Čiurlionio galerijoje

„Židinys", 1928, Nr. 11, p. 332-333.

Schuberto sukaktuvės

Filharmonijos koncertas

Amerikos lietuvių dainininkų koncertas

„Židinys", 1928, Nr. 12, p. 411.

1929

„Židinio" 50-tasis numeris

Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos Literatūros skyriaus visuotinis susirinkimas

Valstybės Drama

Valstybės Opera

„Židinys", 1929, Nr. 2, p. 170-172.
Romantizmo teismas
Apie lietuvių ir slavų liaudies dainas
„Židinys", 1929, Nr. 3, p. 273.
Meno mokykloje riaušės
Teatro gyvenime
[1]) S. Moemo pjesė „Pažadėtoji žemė".
Valstybės Teatro vaidybos studijos III kurso mokinių spektaklis
Baletas
„Židinys", 1929, Nr. 4, p. 363-364.
Valstybės Opera ir Drama
[1]) A. Bisonas. „Nežinomoji"
[2]) M. Enekenas ir B. Kolijas. „Paskutinis skambutis"
Lietuvos kompozitorių simfoninis koncertas
J. Štarkos vyrų choro koncertas
„Židinys", 1929, Nr. 5-6, p. 476-477.
Kanauninko J. Tumo-Vaižganto 60 metų sukaktuvės
„Židinys", 1929, Nr. 8-9, p. 168.
K. Šklėriaus ir V. Brazdžiaus meno darbų paroda
„Židinys", 1929, Nr. 10, p. 261.
Valstybės Operos premjera
Valstybės Drama
„Židinys", 1929, Nr. 11, p. 349-350.
Žydų menininkų paroda
„Židinys", 1929, Nr. 12, p. 448.

1930

Valstybės Dramoj
„Židinys", 1930, Nr. 1, p. 61-62.
Valstybės Opera
Mirė Alois Jiràsek

[1]) T. Masaryk (1850-1937) – žymus čekų politinis veikėjas, 1918-1935 m. Čekoslovakijos prezidentas.

[2]) Jiràseko romanai: „Tarp srovių", „Prieš visus", „Brolybė", „Prie vaivados dvaro", „F. L. Vekas", „Pas mus".

Prancūzų grafikos ir knygos meno paroda

„Židinys", 1930, Nr. 3, p. 265-266.

Valstybės Drama

Koncertai

Meno parodos

„Židinys", 1930, Nr. 4, p. 364-366.

Valstybės Dramos artistas p. J. Petrauskas

Klaipėdos konservatorijos orkestras

„Židinys", 1930, Nr. 5-6, p. 478-479.

Dainų diena

„Vytauto žemė"

„Amžių karžygys"

„Židinys", 1930, Nr. 7, p. 66-67. – pasirašė: M.

S. Varašiaus paroda

„Židinys", 1930, Nr. 8-9, p. 175. Pasirašė: M.

Valstybės Operoj

[1]) „Andre Chenier" autorius Umberto Giordano (1867–1948).

[2]) Stasys Sodeika.

„Didysis Vytautas – Karalius"

„Židinys", 1930, Nr. 10, p. 283-284.

Valstybės Teatre

Koncertai

„Židinys", 1930, Nr. 11, p. 360.

Latvių nacionalinė opera Kaune

Uné Baye – lietuvaitė

Muzikos dalykai Lietuvoje
„Židinys", 1930, Nr. 12, p. 465-468.

1931

„Sabbatai Cevi"
„Židinys", 1931, Nr. 2, p. 176. – Pasirašė: Em.
Koncertai
Valstybės Drama Rygoj
Klaipėdos vokiečių teatras Kaune
„Židinys", 1931, Nr. 3, p. 286.
Valstybės Teatre
Iš muzikos gyvenimo
„Židinys", 1931, Nr. 4, p. 387-388.
Valstybės Opera
Baletas
A. Galdiko kūrinių paroda Paryžiuj
„Židinys", 1931, Nr. 5-6, p. 502.

1932

Valstybės Drama
„Židinys", 1932, Nr. 2, p. 180.
Valstybės Teatre
„Židinys", 1932, Nr. 3, p. 268.
Valstybės Drama
„Židinys", 1932, Nr. 4, p. 4, p. 368.
Valstybės Teatre
„Židinys", 1932, Nr. 5-6, p. 480.

[1]) „Kornevilio varpų" autorius - R. Planquette.

1934

„Gaisras Lietuvoje"

„Židinys", 1934, Nr. 8-9, p. 212-214. – Pasirašė: V. Mykolaitis.

VANDA ZABORSKAITĖ

1.„Lithuania" – Friburgo lietuvių studentų korporacija. 1920 m.
I eilėje: K. Pakštas, M. Andziulytė, V. Mykolaitis-Putinas (pirmininkas), Ida Hesli, Ed. Turauskas; II eilėje: Abramaitis, St. Šalkauskis, U. Urniežiūtė, Iz. Tamošaitis, M. Ambraziejūtė,
K. Žilinskas, O. Petrauskaitė, V. Jucaitis (chemikas), Navickas;
III eilėje: L. Bistras, P. V. Raulinaitis, Kl. Ruginis

2. Friburge, savo kambary Albertinume; apie 1920 m.

3. Friburgo katedros vargonai

4. Friburgo apylinkėse. 1921 m. pavasaris. I eilėje: Ed. Turauskas (2), V. Mykolaitis-Putinas; II eilėje: Kl. Ruginis, P. V. Raulinaitis, J. Gutauskas (4), K. Žilinskas, Trukanas

5. Miuncheno universitetas

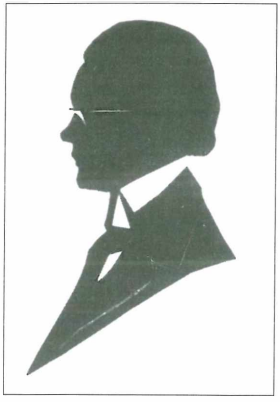

6. V. Mykolaičio-Putino siluetas.
Miunchenas, 1923 m. Kitoje pusėje įrašas:
„Draugui prof. St. Šalkauskiui,
Miuncheno artizmas iš Lustpold – Café.
1923 m. birželio 26 d. V. Mykolaitis-Putinas".

7. Vasara Palangoje. 1924 m. Prie vilos
J. Basanavičiaus g., kur gyveno Putinas.
I eilėje: R. Morkelytė-Melngailienė;
II eilėje: V. Mykolaitis-Putinas, Bergaitė,
prof. Čėsnys, M. Morkelis; III eilėje:
Rožė Bieliūnaitė, Bergienė su dukrele,
Ona Lozoraitienė, Jocys, krikščionių-
demokratų frakcijos lyderis

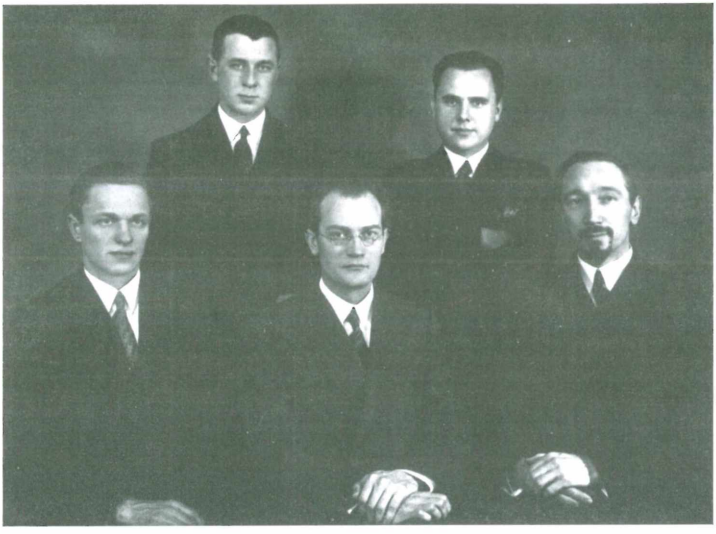

8. V. Mykolaitis-Putinas perduoda „Židinio“ redagavimą St. Šalkauskiui. 1932 m. I eilėje: Pranas Mantvydas, V. Mykolaitis-Putinas, St. Šalkauskis; II eilėje: Aleksandras Žirgulys, Simas Zareckas

9. Pasitarimas Raudonojo Kryžiaus valdyboje Literatūros premijai skirti. 1938 m. I eilėje: A. Lastas, L. Gira, T. Vaičiūnienė (3), P. Babickas (5), gyd. Petrikas, B. Girienė, P. Vaičiūnas; II eilėje: V. Mykolaitis-Putinas (4), J. Kardelis (5), Soblys (11)

10. Prie Vilnelės 1957 m. balandžio 13 d.
I. Kostkevičiūtės nuotr.

11. Lietuvos radiofone. 1938 m. gruodžio 31 d.

12. Literatūros ir meno dekadoje Maskvoje su N. Tichonovu, A. Vienuoliu ir J. Šimkumi. 1948 m.

13. Rašytojų sąjungoje. Juliui Būtėnui – 50. 1958 m. lapkričio 17 d.
I eilėje: R. Lukinskas, V. Oškinis, A. Bauža, A. Churginas,
V. Mykolaitis-Putinas, J. Būtėnas, A. Venclova, I. Būtėnienė, M. Sluckis;
II eilėje: G. Ošerovičius, V. S. Gira, A. Baltrūnas, R. Lankauskas,
V. Mozūriūnas, J. Marcinkevičius, A. Baltakis, J. Žukauskas, J. Dovydaitis,
A. Jonynas, V. Galinis, V. Reimeris, Alb. Žukauskas, P. Širvys,
E. Matuzevičius, J. Baltušis

14. Su E. Mieželaičiu pagerbiant Pirčiupio aukas. 1957 m.

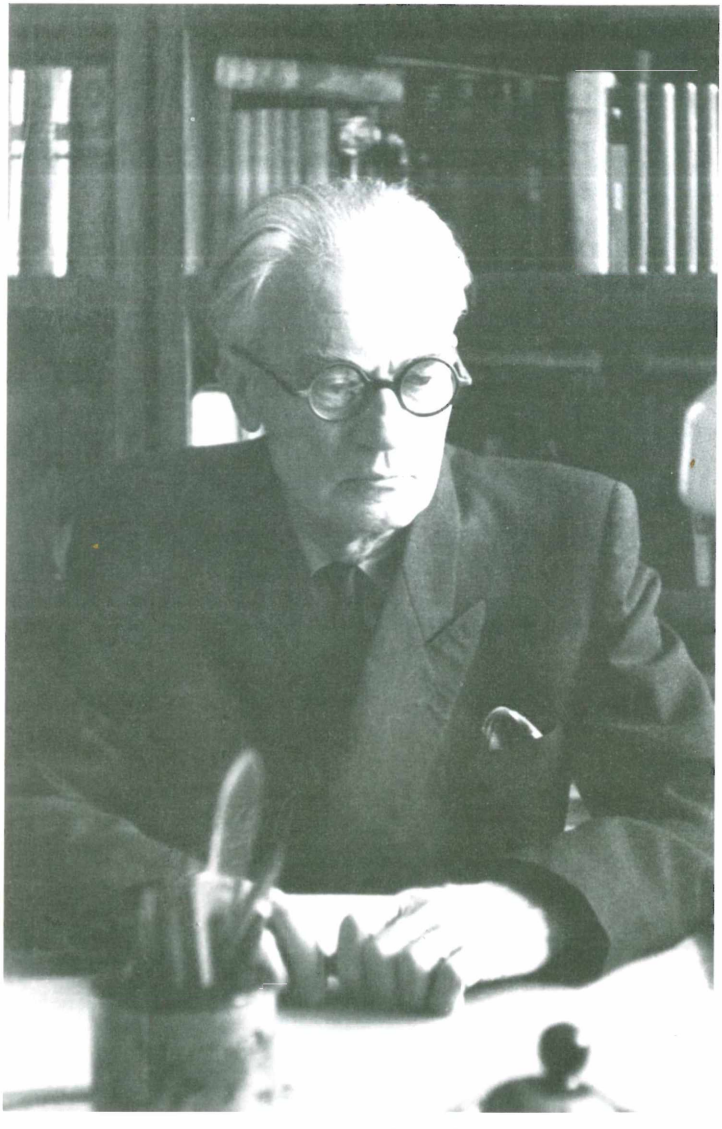

15. V. Mykolaitis-Putinas 1959 m. lapkričio 22 d.
I. Kostkevičiūtės nuotr.

PRADAI IR ŽYGIAI

MENO KRITIKOS ŽURNALAS

EINA KAS MĖNESĮ

2—3

1926 M. BIRŽELIO - LIEPOS M.

Šio N-rio 16 psl. Kaina 50 ct

LITERATŪROS NAUJIENOS

LES NOUVELLES LITTERAIRES
JOURNAL DES ECRIVAINS LITHUANIENS

LITERARY NEWS
LITHUANIAN WRITERS' JOURNAL

ЛИТЕРАТУРНЫЕ НОВОСТИ
ЖУРНАЛ ЛИТОВСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

LIETUVIŲ RAŠYTOJŲ LAIKRAŠTIS ● RAŠO LITERATŪROS, MENO IR KULTŪROS REIKALAIS

Redakcijos ir administracijos adresas:
Kaunas, Daukanto g. Nr. 8, bausk. 3
(Lietuvos Vlalbiečių Literatų Sodyba Draugija).
Administracijos darbo val. 10-16 vardan.

Atskiro numerio kaina 50 centų.

KINA TUO TARPU KARTĄ PER MĖN
Laikraštis įeigoj. ANTANO RINKŪNO
Redaktorius - leidėjas LAUDAS GIRA
Prenumeruoja: metam 5 lt., pusei metų — 2 lt., užsienyje dvigubai.

Šio numerio 16 puslapių.

Kaunas, 1931 (IV) metai

Nr. 8 (61)

KARSTNIECIBAS - JAUNUMI
LIETUVIJU RAKSTNIEKU LABKARTS
RAKSTA: Kaunā, Daukanta iela 8, 3. dz.

KIRJANOUSKIKUD UUDISED
LEEDU KIRJANIKEKOGU AJALEHT
Ilmub Kaunases vaeis Aleksis 8, 3. kr. 25.

LITERARNYI NOVINY
IZDEVAJS LIETUVAS RAKSTNIEKU SAVIENĪBA

Masarykas - Prezidentas Išlaisvintojas

Čekoslovakijos Respublika atšvenčia savo Prezidento išlaisvintojo, Prezidento demokratijos Tomo Masaryko.

Pagrindai nusidedančiai didžiajam jo užsimojimui savo nuolatiniu ir nuosekliu smalsumu ieškoti ir darbuotis. Jį kiekvienas naujo ir gali rasti bet kuriam laikraštyje, bet kuris kalba tai filosofuojant. Šio vyro biografijos kelias didesnę laiko dalį sutampa su laikų dvasia, kaip ji gali atsiminti vienas ar kitas iš besigrečiančių darbuotojų, kaip ji nuosekliai nevaizdo, gana reikšmingi vertėjai iš jo užsimojų pavyzdį, iš Respublikos Prezidento kalbų bei pranešimų matyti Prezidentą. Išlaisvintoją, iš Gerbiamo Prezidento, kuriuj jaučiasi užtvindama visa gražiąja Čekoslovakų šeima, ir pro jos akmenų ir vaų plotų pamatų, į tas šalis, kuriose išsiskleidavo ir išsiskleidavo gyvi laukai, ir į tas, kuriose jų tik ligi šiol nėra.

Visur ekrane savo Prezidentą - išlaisvintoją savo Vado tikrą, tautiečio, bet kolibo prasme. Čekoslovakų Respublika ir tautai nesutverta nedirbtinai, ne ofiniškai, bet palaipsniui išdirbtu gilioj praeityje. Kaip tvirą, gyvą, natūralų ir stiprų kūrį, gerbė ją tautos gyvų, kaip tikrąją tvirą nuosavybę ją pakartoja, kad ir prieštaraujančių, gal ir bet pasaulėžiūrų, bet visi pasiruošę gynėtauti. Tautos gynėjo ne tiktai į nacionalų turinį, bet ir pasaulį.

Tomas Masarykas dėl didelio savo populiarumo ir kartumo

Spustis tik norėjai taukai ar kruošiai. Kitoms dovanai. — jos pasitiki jums.

Jis nedirbtinai tautai savo valiai ir tautos vardu kalbėdavo ir rašydavo, ir organizavo. Jis tik prisidėjo prie darbuo savo valių su tautos ir tautos su savąja.

Praktikuoto savo laisvo valiavimo, ypač nuo to, jis ne valiuodavo prieš savo sąžinės ir pasiskirtų ir savo valiuoto, savo tvarkymą bei, savosios savo tautinės, savo laisvės, didžiausio savo tikslo. Jis visada jaučiasi esąs ne jos nešėjas, tik jokios tvarkytojas ar organizuotojas.

O kada jo jos pajuto tinkamą nebeorganizuoja jos tokios tarė. Kaip laisvas, jis laisvai, saugoti ir tvarkyti, visą gyvenimą tuščiai nedarydamas pertraukų ir savo asmeniniame nuolatiniu. Jis gali rodyti savo pavyzdį, gali nukrypti ir neužgriebę savo pavadavimo gyvenimą, bet, kuriame, kaip savo pačiam, gyvas pačiam myliamas savo tautos ir darbui reikalą gyvenimą ir tvarkymą.

Jo nuoseklumo laikyje ir savo kaip gyvo savo tikrus, jog ir vienas dalinį darbuo ir tokios tautos gyvo tos valiavo, nes ne jos vieni tos ne tiktai tvarkymui prieraiš ir vienas. Prieštaravusiems valiavo savo tautos yra tokios pat, kaip ir jo tautiečiai. Bet ir jiems jis nedirbo nei nevaiža.

Tomas Masarykas turi didelės raštybos vyras. Platus mąstų valiavimo vyras ir dėl to, jokio, tikrąja prasme supratę jo valiavimo ir valiavimą darbą. Jį supranatoma valiavo vanda nuo tik tautiečiai jo aparatas, ir ne tik jos pranuoti ir tiko ne. Kaip jis, tautoms, bet nemažiau jo valiavo tuos ir Čekoslovakų tautos dvasios valiavo, jos šiltą, šiuginos pajėgumus ir galimybes. Nes jo supratai ir sąlygas, nuo kurį jo vedama Čekoslovakų valiavo yra ne tiktai ir tik gi. Tautos prisiaugo jo tautos dvasia ir jos gyvosi sudėtinėmis ištisų gyvenimų.

Dėl tos ir jos tarpo tikrai ne. pavyzdžių ir pavyzdžiais, ir tikrą savo tautą, savo kalbą. Augančią ne pasiekimais, ne jėga ar garsą, ir pasiekimą, bet savarčiai ir jo darbą, nuolatiniu, nuo jo kalbą, išplėsdamą, su priemonių kaitas, bet jos paliko jos dorą ir tą.

Mes tikrai valiavo vyras ir tikras savo tautos valia, vienas iš pedagogiško valią, kuris gali, bet pavaldusi tikrosioms tautos vadas. Kurie savo tautos yra tokios pat, nuolatiniu **linosdų dirbyse ir dirbtuvių**. Kurie tikrai gali pasigrįsti tuo savo tautos ir **autoritetą**, ir **pasitikėjimą**, ir meilę.

Tomas Masarykas dėl didelio savo populiarumo ir kartumo

Jis nedirbtinai tautai savo valiai ir tautos vardu kalbėdavo ir rašydavo, ir organizavo. Jis tik prisidėjo prie darbuo savo valią su tautos ir tautos su savąja.

Praktikuoto savo laisvo valiavimo, ypač nuo to, jis ne valiuodavo prieš savo sąžinės ir pasiskirtų ir savo valiuoto, savo tvarkymą bei, savosios savo tautinės, savo laisvės, didžiausio savo tikslo. Jis visada jaučiasi esąs ne jos nešėjas, tik jokios tvarkytojas ar organizuotojas.

O kada jo jos pajuto tinkamą nebeorganizuoja jos tokios tarė. Kaip laisvas, jis laisvai, saugoti ir tvarkyti, visą gyvenimą tuščiai nedarydamas pertraukų ir savo asmeniniame nuolatiniu. Jis gali rodyti savo pavyzdį, gali nukrypti ir neužgriebę savo pavadavimo gyvenimo, bet, kuriame, kaip savo pačiam, gyvas pačiam myliamas savo tautos ir darbui reikalą gyvenimą ir tvarkymą.

Jo nuoseklumo laikyje ir savo kaip gyvo savo tikrus, jog ir vienas dalinį darbuo ir tokios tautos gyvo tos valiavo, nes ne jos vieni tos ne tiktai tvarkymui prieraiš ir vienas. Prieštaravusiems valiavo savo tautos yra tokios pat, kaip ir jo tautiečiai. Bet ir jiems jis nedirbo nei nevaiža.

SOMMAIRE DE CE NUMERO:

p. 1. Antanas Jo rišlaitinas en chef L. Gira à l'occasion de la mort du Président Litérature de la Renaissance. Antanas Jonynas. Le Musée artistique-ethnique sur la musique classique par M. A. Jonynas.

p. 2. Antanas Jo Printemps, philosophe lituanien de la Renaissance (Thèse) soutenu Vytautas le Fascinant par M. A. Jonynas. Nouveaux livres traduction. Les nouveaux de poème Horace par M. A. Thorpenau.

p. 3. Etudes littéraire de la présentation de la société des Gens Silvas par M. A. Jonynas.

p. 4. Littérature de M. Mauc L'égard de Lituanie soutenu. Articles, impressions du livre de Jacques par Z. Nowaczyński. Par de Mauc. Expression Gracieuse de Mauc.

p. 5. Articles des correspondant, pour notre littérature. Nouvelles à propos de quelques problèmes d'organisation des personnes d'organisation et de travail. Nouvelles des manifestations avec la diversité au monde littéraire. — Nouvelles.

p. 6. Un notice littéraire par M. J. Baron.

p. 7. Le grand concours des artistes à l'Exposition de Paris par M. le Vytautas Jonynas artiste d'Académie de Paris par M. Jonynas. Par Pierre Bertrand. — Nouvelles sur la section littéraire de Paris par Pierre Paris.

p. 8. Nouvelles de la vie littéraire en Lituanie. Paris Journal et Journaux des trois Lituanie. — Nouvelles publiés de M. B. Sa grandeur publié de l'Unif de la subventions de la Ville municipale. Mise sous la Nord de l'UBE vaste sur la page 1.

p. 9. Articles M. et V. Administrateur de la Ville municipale. Nouvelles de la vie littéraire. Nouvelles.

p. 10. Articles publications scolaires par conférence de la langue. Littérature. Nouvelles.

p. 11. A propos du grand concours du Jeunes artistes. Grand prix

ŽIDINYS

Literatūros, mokslo, visuomenės ir akademiškojo gyvenimo mėnesinis žurnalas

Septinti metai

N 4

1931 m. balandžio mėn.

Dienovidis

1939 – RUGPIŪČIO – NR. 1

16. Literatūrinių leidinių viršeliai

Iliustracijų sąrašas

Įklija tomo pradžioje: V. Mykolaitis-Putinas apie 1936 m. Fotoateljė „Zinaida". Kaunas

1. „Lituania" – Friburgo lietuvių studentų korporacija. 1920 m.

I eilėje: K. Pakštas, M. Andziulytė, V. Mykolaitis-Putinas (pirmininkas), Ida Hesli, Ed. Turauskas; II eilėje: Abramaitis, St. Šalkauskis, U. Urniežiūtė, Iz. Tamošaitis, M. Ambraziejūtė, K. Žilinskas, O. Petrauskaitė, V. Jucaitis (chemikas), J. Navickas; III eilėje: L. Bistras, P. V. Raulinaitis, Kl. Ruginis

2. Friburge, savo kambary Albertinume; apie 1920 m.

3. Friburgo katedros vargonai

4. Friburgo apylinkėse. 1921 m. pavasaris.

I eilėje: Ed. Turauskas (2), V. Mykolaitis-Putinas; II eilėje: Kl. Ruginis, P. V. Raulinaitis, J. Gutauskas (4), K. Žilinskas, K. Trukanas

5. Miuncheno universitetas

6. V. Mykolaičio-Putino siluetas. Miunchenas, 1923 m.

Kitoje pusėje įrašas: „Draugui Prof. St. Šalkauskiui, Miuncheno artizmas iš Lustpold – Café. 1923 m. birželio 26 d. V. Mykolaitis-Putinas".

7. Vasara Palangoje. 1924 m.

Prie vilos J. Basanavičiaus g., kur gyveno Putinas.

I eilėje: R. Morkelytė-Melngailienė; II eilėje: V. Mykolaitis-Putinas, Bergaitė, prof. B. Čėsnys, M. Morkelis; III eilėje: Rožė Bieliūnaitė, Bergienė su dukrele, Ona Lozoraitienė, Jocys, krikščionių demokratų frakcijos lyderis

8. V. Mykolaitis-Putinas perduoda „Židinio" redagavimą St. Šalkauskiui. 1932 m.

I eilėje: Pranas Mantvydas, V. Mykolaitis-Putinas, St. Šalkauskis; II eilėje: Aleksandras Žirgulys, Simas Zareckas

9. Pasitarimas Raudonojo Kryžiaus valdyboje Literatūros premijai skirti. 1938 m.

I eilėje: A. Lastas, L. Gira, T. Vaičiūnienė (3), P. Babickas (5), gyd. Petrikas, B. Girienė, P. Vaičiūnas; II eilėje: V. Mykolaitis-Putinas (4), J. Kardelis, (5) V. Soblys (11)

10. Prie Vilnelės 1957 m. balandžio 13 d. *I. Kostkevičiūtės* nuotr.

11. Lietuvos radiofone. 1938 m. gruodžio 31 d.

12. Literatūros ir meno dekadoje Maskvoje su N. Tichonovu, A. Vienuoliu ir J. Šimkum. 1948 m.

13. Rašytojų sąjungoje. Juliui Būtėnui – 50. 1958 m. lapkričio 17 d.

I eilėje: R. Lukinskas, V. Oškinis, A. Bauža, A. Churginas, V. Mykolaitis-Putinas, J. Būtėnas, A. Venclova, I. Būtėnienė, M. Sluckis; II eilėje: G. Ošerovičius, V. S. Gira, A. Baltrūnas, R. Lankauskas, V. Mozūriūnas, J. Marcinkevičius, A. Baltakis, J. Žukauskas, J. Dovydaitis, A. Jonynas, V. Galinis, V. Reimeris, Alb. Žukauskas, P. Širvys, E. Matuzevičius, J. Baltušis

14. Su E. Mieželaičiu pagerbiant Pirčiupio aukas. 1957 m.

15. V. Mykolaitis-Putinas 1959 m. lapkričio 22 d. *I. Kostkevičiūtės* nuotr.

16. Literatūrinių leidinių viršeliai

Iliustracijas iš asmeninio archyvo parengė *I. Kostkevičiūtė*

Turinys

I. Literatūros kritika

Straipsniai 7

Pastabos dėl mūsų eiliavimo 7
Aplink gimtąjį židinį. Pastabos dėl kai kurių mūsų poezijos reiškinių 13
Naujo Parnaso belaukiant 38
Beletristiška kritika 43
Šviesioji Vaižganto kūryba 48
Kalbos dėsningumas ir jos menas. Kelios pastabos 64
Naujieji Pilėnai Lietuvos gaisre 70
Kur dingo poetas M. Gustaitis? 83
Liudo Vasario draugai ir priešai. Atsakymas kritikams ir nekritikams 87
Dėl manifesto apie runkelius ir žvieglius 106
Ar mūsų literatūra neįdomi? 110
Patriotinės ir politinės mūsų literatūros gairės 119
Lietuvių literatūra 1935 m. 124
Dabartinė lietuvių literatūra 129
Redakcijos žodis 134
„Lietuvos žinios" ir mūsų literatūra 137
Adomas Jakštas. Poetas ir kritikas intelektualistas 141
1938 metų dailioji proza 153
1938 metų smulkioji beletristika 166
Motiejus Gustaitis. 1927-1942 172
Už ką mes mylime A. Vienuolį 176

Recenzijos 180

Juozas Sakalas ir Dasaitis. Padangėse 179
Jurgis Savickis. Šventadienio sonetai 185
V. Stonis. Ašarėlės. Eilėraščiai 191
Vinco Kudirkos jubiliejinis „Varpas" 202
Alfonso Nowaczyńskio Karo Dievas 203
A. Vienuolis. Raštai, III knyga 204
Vaižgantas. Jaunam veikėjui. 20 feljetonų 212
Tysliava. Auksu lyta 213
Stasys Santvaras. Minių Mylimoji. Pirmoji dalis: Karalius Lydingas 216
Faustas Kirša. Suverstos vagos 219
Vaidilutė. Tėviškė. Romanas. I dalis 222
V. Dubas. Chateaubriand'as 226
Spaktyva Nr. 1 (4) 228
Mūsų futuristai 229
Antanas Rimydis. Knyga be vardo 231
Pradai ir žygiai. 1, 2-3 n-riai. 1926 m. 233
Salomėja Nėris. Anksti rytą 234
M. Vaitkus. Tvanas 238
Antanas Venclova. Gatvės švinta 241
Kazys Boruta. Dainos apie svyruojančius gluosnius 243
Antanas Kiliukas. Trupinėliai 244
Petras Vaičiūnas. Nuodėmingas Angelas 246
Kazys Puida. Geležinis vilkas 249
„7 meno dienos" 250
Nauji prof. M. Biržiškos darbai 251
Juozas Eretas. Beethoveno jaunystė 253
Liudas Gira. Žygio godos 254
Jurgis Savickis. Ties aukštu sostu 257
Vydūnas. „Pasaulio gaisras" 260

Juozas Grušas. Ponia Bertulienė 262
Liudas Gira. Paparčio žiedas. Beaūstanti aušrelė 266
Liudo Giros Raštai. I tomas. Lyrika 268
Liudas Gira. Amžių žingsniai 269
Liudas Gira. Šilko gijos 273
Salomėja Nėris. Pėdos smėly 276
O. V. de L. Milosz-Milašius. Poemos 280
Monografija apie A. Galdiką 281
Vytautas Sirijos Gira. Golas į ateitį 282
Naujų literatūros vertybių beieškant 284
Dėl „Lietuvių poezijos antologijos lenkiškai" 290
Naujas Kristijono Donelaičio raštų leidimas 291

II. Meno kultūra
Metinės apžvalgos 302

Mūsų skaitytojams 302
1924 m. literatūros apžvalga 303
Literatūros padėtis Lietuvoj 312

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1926 metais 317
1. Visuomenės nuotaika 317
2. Spauda 319
3. Menininkų gyvenimas. 323
4. Literatūra 326
5. Teatras 331
6. Plastika 334

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1927 metais 338
1. Visuomenės nuotaika 338
2. Spauda 341
3. Literatūra 344

4. Teatras ir muzika 346
5. Plastika 348

Kultūros gyvenimas Lietuvoje 1928 m. 349
1. Bendras žvilgsnis 349
2. Spauda 352
3. Literatūra 355
4. Kitos meno šakos 358
1929 metai Lietuvoje 360

Mėnesinė kronika 369

1925
Lietuvių visuomenė mini Generolo J. Bulotos 70 metų gimimo sukaktuves 369

1926
„Tuščios pastangos". P. Vaičiūno 4 veiksmų komedija Valstybės Teatre, kovo mėn. 17 d. 370
Recenzentai supyko! 373
Atgijo Lietuvių dailės draugija 374
Lietuvių dailės parodos 375
Spaudos paroda 375
Įvykiai Valstybės Teatre 376
„Pradai ir žygiai" 377
Lietuvių meno kūrėjų draugijos visuotinis susirinkimas 378
M. K. Čiurlionio galerijoj 379
Meno parodos 380
Mūsų dainos pajėgos 380
Valstybės Teatro direktorius 381

Vinco Krėvės-Mickevičiaus sukaktuvės 381
Valstybės Teatras 382
„Pradai ir žygiai" 383
Literatūros kritikos nauja neąmonė 384
Lietuvių tautos krizės keli bruožai 384
Mūsų dienraščių menkumas 385
Adomo Varno 20 kūrybos metų 386
Lietuvių dailininkų būrelio paroda 387
Nauji kompozitoriaus J. Gruodžio kūriniai 387

1927

Meno taryba 388
PEN klubo skyrius Lietuvoj 389
Valstybės Dramoj 390
Meno gyvenimas 391
Valstybės Operoj 392
Valstybės Drama 392
Meno tarybos posėdy 393
Lietuvių dailės draugijos salone 393
Prie Lietuvos universiteto 393
Meno gyvenimas 394
Meno taryba 395
Valstybės Drama 395
Valstybės Opera 395
Koncertai 396
Adomo Varno kūrinių paroda 397
Gerai lietuviams pažįstamas dailininkas 400
Radijas 401
Muzika 401
Kinas 402
Viešieji meno reikalai 404
„Pradai ir žygiai" 404

Valstybės Drama 405
Valstybės Operoj 406
Koncertai 406
A. Varno kūrinių paroda 406
M. K. Čiurlionio galerijoj 406
Tarptautinėj kilimų parodoj 407
Lietuvių kryžiai 407
Radijas 410
Kinas 411
Meno tarybos memorandumas 412
Valstybės Operoj 413
Baletas 414
Valstybės Drama 414
Mėgėjų trupė 414
Vyrų choro koncertas 415
Vilniaus klausimas dailiojoj literatūroj 415
Vasaros poilsio mėnesiais 415
Vasaros teatras 416
Valstybės Operoje naujas dirigentas ir režisierius 417
Dainų šventės 417
Tautodailės paroda 418
Lietuvių dailės draugijos salone 418
Valstybės Dramos sezono atidarymas 419
Valstybės Operos sezonas 420
Organizuotas meno gyvenimas 420
Lietuvių dailės draugija 421
A. Šimkūno ir J. Arbitblato paveikslų paroda 422
M. K. Čiurlionio galerija 423
Valstybės Drama 423
Senovės klasikinis teatras 423
Menas akademiškosios jaunuomenės tarpe 423
Valstybės Operoj 424

Valstybės Dramoj 424
K. M. Čapek 425
St. Przybyszewski 425
Literatūros vakarai 426
Valstybės Dramoj 430
Valstybės Operoj 431
Koncertai 431

1928

A. a. M. Gustaitis 431
1928 metų pradžia 432
Valstybės Drama 433
Baletas 433
Valstybės Drama 434
Valstybės Opera 436
Lietuviškas repertuaras mūsų teatre 436
Valstybės Drama 439
Valstybės Opera 440
Koncertai 440
Vydūno 60 metų amžiaus sukaktuvės 441
Valstybės Opera 442
Valstybės Drama 443
Dailės draugijos salone 443
Meno mokykla 443
Teatras vasaros atostogų metu 444
Lietuviška operetė 444
Valstybės Teatro direktoriumi paskirtas
p. Jurgis Savickis 445
Antroji visos Lietuvos Dainų šventė 445
Vasaros metu sostinėje 447
Vytauto Bacevičiaus koncertas 447
Paveikslų paroda 448

„Meno kultūra" ... 449
Valstybės Dramoj ... 449
Dail. J. Mackevičiaus ir skulpt. J. Zikaro
paveikslų ir skulptūros paroda ... 450
Ekslibrisų paroda ... 451
Menininkų klubas ... 451
Filharmonijos simfoninis koncertas ... 452
Iš Teatro gyvenimo ... 453
A. Vainiūnaitės-Kubertavičienės sukaktuvės ... 454
M. K. Čiurlionio galerijoje ... 454
Schuberto sukaktuvės ... 455
Filharmonijos koncertas ... 455
Amerikos lietuvių dainininkų koncertas ... 455

1929

„Židinio" 50-tasis numeris ... 456
Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos
Literatūros skyriaus visuotinis susirinkimas ... 457
Valstybės Drama ... 458
Valstybės Opera ... 459
Romantizmo teismas ... 459
Apie lietuvių ir slavų liaudies dainas ... 460
Meno mokykloj riaušės ... 460
Teatro gyvenime ... 461
Valstybės Teatro vaidybos studijos III kurso
mokinių spektaklis ... 461
Baletas ... 463
Valstybės Opera ir Drama ... 464
Lietuvos kompozitorių simfoninis koncertas ... 464
J. Štarkos vyrų choro koncertas ... 465
Kanauninko J. Tumo-Vaižganto
60 metų sukaktuvės ... 466

K. Šklėriaus ir V. Brazdžiaus meno darbų paroda 466
Valstybės Operos premjera 467
Valstybės Drama 468
Žydų menininkų paroda 469

1930

Valstybės Dramoj 470
Valstybės Opera 472
Mirė Alois Jiràsek 473
Prancūzų grafikos ir knygos meno
paroda Kaune 474
Valstybės Drama 474
Koncertai 476
Meno parodos 477
Valstybės Dramos artistas p. J. Petrauskas 479
Klaipėdos konservatorijos orkestras 479
Dainų diena 480
„Vytauto žemė" 481
„Amžių karžygys", ... 482
S. Varašiaus paroda 483
Valstybės Operoj 484
„Didysis Vytautas – Karalius" 484
Valstybės Teatre 485
Koncertai 486
Latvių nacionalinė opera Kaune 486
Uné Baye – lietuvaitė 487
Muzikos dalykai Lietuvoje 488

1931

„Sabbatai Cevi" 490
Koncertai 491
Valstybės Drama Rygoj 492

Klaipėdos vokiečių teatras Kaune 493
Valstybės Teatre 494
Iš muzikos gyvenimo 495
Valstybės Opera 495
Baletas 496
A. Galdiko kūrinių paroda Paryžiuj 496

1932

Valstybės Drama 497
Valstybės Teatre 498
Valstybės Drama 500
Valstybės Teatre 501

1934

„Gaisras Lietuvoje" 502

Vanda Zaborskaitė. Paaiškinimai 507
Iliustracijų sąrašas 543

Mykolaitis-Putinas, Vincas

Mi-156 Raštai: [trylika tomų] / Vincas Mykolaitis-Putinas. – Vilnius: Vaga, 1989 –.

ISBN 5-415-00497-1

T. 9: Literatūros kritika. Meno kultūra / Parengė ir paaiškinimus parašė Vanda Zaborskaitė. – 1999. – 555p. [12] iliustr. lap.

ISBN 5-415-01362-8

Tomą sudaro literatūros kritikos straipsniai ir recenzijos, parašyti tarpukario metais nepriklausomoje Lietuvoje, bei meno kultūros procesą fiksuojantys ir analizuojantys tekstai, publikuoti daugiausia „Židinio" žurnale.

UDK 888.2

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS
RAŠTAI, t. 9
Literatūros kritika. Meno kultūra

Redaktorė *O. Gudžiūnienė*
Dailininkas *V. Valius*
Meninis redaktorius *L. Spurga*
Korektorė *L. Kunickytė*

Užsakymas 256
Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, 2600 Vilnius
Spausdino AB „Vilspa“, Viršuliškių skg. 80, 2056 Vilnius